

1885г.

◆ 1912-13г.

◆ 1915-18г.

Учред. № 4162/6
21 XII 1988г.
№ 844

Б О Й Н А
И С Т О Р И Я
НА 10-и ПЕХ.
РОДОПСКИ
П О Л К Ъ

За книгата, авторите и тяхната съдба

Предговор към първия изцяло събран екземпляр от книгата -66 години след издаването и

„Бойната история на Десети Родопски полк” е издадена в София през 1942г. – една преломна за Втората световна война година, когато като че ли надеждите и идеалите на поколения българи са се сбъднали и Отечеството е почти изцяло обединено, но – уви, не! Националното обединение за сетен път се оказва химера! Авторите на книгата – подп. Кирил Христов и полк. Георги Шкодрев (командир на полка 1938-1941г.) са тясно свързани със съдбата на полка по това време и не е случайно, че подробно и от първо лице са разказали за събитията и войните, в които полкът участва. Авторите не са посочили библиография, но от текста става ясно, че са ползвани записките на други военни дейци, военни архиви, както и чужди източници, що се касае до сраженията на полка на Добро поле през есента на 1918г. За съжаление след 9 септември 1944г. подп. Кирил Христов е арестуван, съден, осъден от Народния съд и разстрелян. Само така можем да си обясним обстоятелството, че тази безценна и написана в родолюбив и патриотичен дух книга е била забранена до 1990г. и скрита от погледа на обществото.

На книгата се натъкнах случайно – издирвайки подробности за рода ми по бащина линия - четейки за историята на с. Дълбок Извор (Първомайско), където се споменава за полка и за тази книга. Прадядо ми, Иван Г. Кременаров, се е сражавал с полка край Одрин през Балканската война, а двамата му братя през Първата световна война, като единият Петко Г. Кременаров загива на завоя на р. Черна, а другият попада в плен и по-късно бяга от Франция. Книгата е интересна, не само защото отблизо разкрива съдбата на полка, а чрез нея и тази на обикновения войник през войните, но и затова защото този полк участва в две ключови и съдбовни за българската история сражения – при обсадата и пробива на Одринската крепост през 1913г. и на Южният фронт при Добро поле през 1917-1918г. Читателят не може да не остане възхитен от подвига и героизма на родопци и шейновци, които се сражават рамо до рамо в тези драматични за Отечеството сражения. В същото време четейки за майските боеве на 1917г. на Добро поле оставаме изумени от издържливостта и стоицизма на българския войник, удържал фронта през цялата 1917 и почти до есента на 1918г., въпреки тоталното превъзходство на противника в жива сила и техника, въпреки недоимъка, глада, студа и мизерията. Несъмнено главен виновник за двете

национални катастрофи остава цар Фердинанд. Проиграл съдбините на България с фаталната заповед на 16 юни 1913г. и с включването на България в Първата световна война на страната на Централните сили, той предопределя тежката участ не само на българската държава, но и на нашите сънародници останали под чужда власт за десетилетия напред.

Основната част от книгата беше съхранена в Хасковския исторически музей. Друга малка част намерих от екземпляр от с. Д. Извор, макар и ужасно окъсан, съхранен от краеведа Янко Гитанов (автор на „Историята на с. Д. Извор“). В събирането на оставащите липсващи страници помогна и Милен Икономов от гр. Хасково, а също и инж. Галя Радева, която сканира книгата и по този начин допринесе за по-сигурното ѝ запазване, предвид обстоятелството, че библиотечните екземпляри често стават лесна плячка на недобросъвестни читатели, а книгата е рядка и ценна.

„Бойната история на Десети Родопски полк“ е истински учебник по родолюбие и като такъв би трябвало да бъде настолна книга във всяко българско семейство. За съжаление книгата в момента е изключителна рядкост и се нуждае от преиздаване. Тя е своеобразен символ на жилавия и неугасим български дух и днес основната задача за нас, потомците на безмъртните войни от Десети Родопски полк, е да събудим, съхраним и запазим този дух!

Независимо, че България беше сред тези, които загубиха Третата световна (Студената) война и бе превърната във васален протекторат на западноевропейски и задокеански господари, тя ще възкръсне! Българската армия, която винаги е била страж на независимостта и териториалната цялост на страната, беше унищожена, като ни беше наложен втори Ньой. Сведена до някакви окупационни корпуси, изпратени да служат на чужди интереси далеч зад границите на Отечеството, тя загуби своята същност. И сега, когато продажни медии ни сочат, че в наемната армия е бъдещето, аз се изкушавам да цитирам пророческите думи на подп. Кирил Христов, написани още през 1942г. по повод наемната войска (предвидена за България от Ньойския мирен договор): „Българинът никога не е бивал наемник, даже и в тъмните времена на Средновековието, когато това беше нормално за всички. Стара и нова България са имали само народна войска, която е воювала само за народни и държавни дела“ (л. 351).

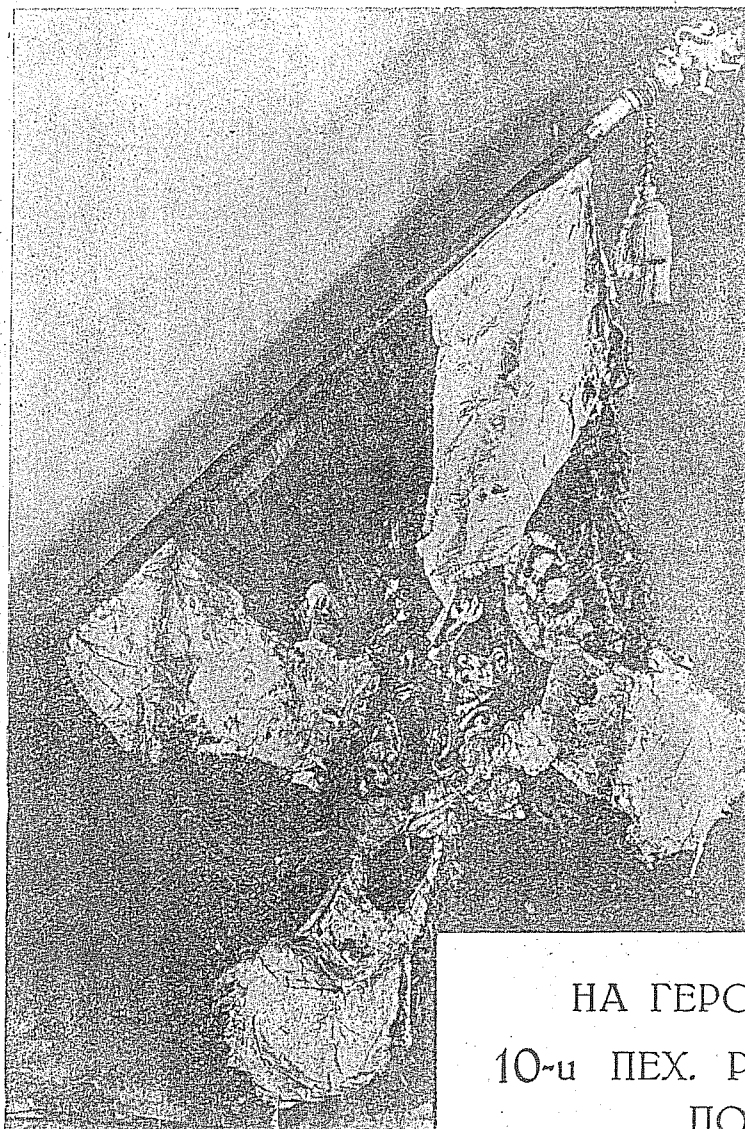
Империи са идвали и са си отивали, а ние, българите, сме оставали. Държава, която повече от 1300 години е просъществувала не може да изчезне просто така и тя ще пребъде през вековете. Тук следва да отбележим и някои положителни тенденции в развитието на

историческите процеси в европейския Югоизток през последните десетилетия. На първо място това е безспорно все по-голямата формализация на границите. Това обстоятелство, съчетано със свободното движение на българския етнос в останалите под чужда власт територии с българско население несъмнено ще допринесат за спасяването от понататъшна асимилация на оцелелите български етнически огнища на територията на съседни държави. На второ място историческото развитие на Балканите доказва за сетен път максимата, че резултатите, постигнати по пътя на войната и насилието (особено свързани със заграбването на чужди територии и етническо землище), са сравнително краткотрайни. И ето че Видовден чука на вратата на тези, които през 1913г. и 1919г. се награбиха с български земи „по много“, както казва народът. Разпадът на бивша Югославия и особено отделянето на Косово от Сърбия ме кара да бъда оптимист за възтържествуването на закъснялата историческата правда. За това естествено и ние, потомците на родопци, трябва да поемем своя дял от историческата отговорност и да продължим борбата за събуждането и съхраняването на непобедимия и жилав БЪЛГАРСКИ ДУХ, за националното обединение на Майка България, за да пребъде един ден силна, независима и свободна България! А враговете ни нека знаят, че „И ВЪПРЕКИ ВСИЧКО БЪЛГАРИЯ ЩЕ ПРЕБЪДЕ“!

Пожелавам Ви приятно четене.

Георги Кременаров

гр.Пловдив, април 2008г.

НА ГЕРОУТЪ ОТЪ
10-и ПЕХ. РОДОПСКИ
ПОЛКЪ,
КОИТО ПОЧИВАТЪ ПРИ
ОДРЪНЪ, ЩИПЪ, ПОВУЕНЪ, ТИМОКЪ, НИШЪ,
БОСФАТЪ, СЪ. СПИРИДОНЪ, ЧЕГАНЪ,
ЖИВОЙНА, ЧЕРНА И СОКОЛЪ.

СМЕРЕННО ПОСВЕЩАВАТЪ ТАЗИ КНИГА
МЛАДИТЪ РОДОПЦИ,

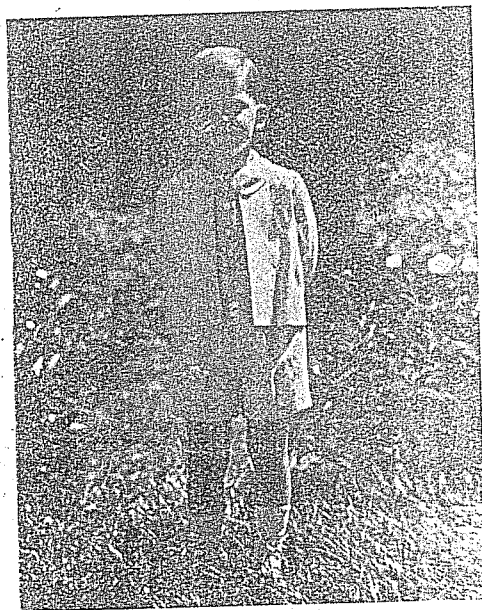
Негово Величество
БОРИСЪ III
Царь на българитѣ

Подполковникъ Кирилъ Христовъ
Командиръ на полка 1942 г.

Офицерския съставъ при 50 годишния юбилей на полка

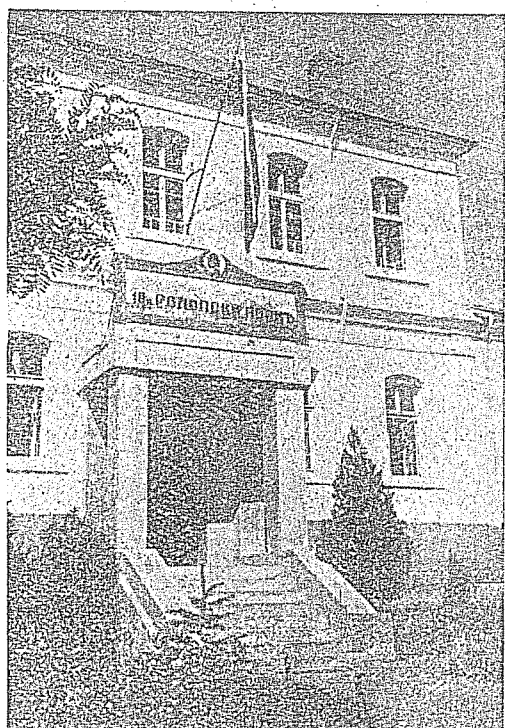

Негово Царско Височество
Князъ Симеонъ Търновски
Престолонаследникътъ

Царското семейство

Предговоръ

Входа на полковата казарма
въ Кърджали

Всѣка година вратитѣ на казармата на 10-и Родопски полкъ се отварятъ, за да приематъ единъ новъ „наборъ“, синове на българи отъ Хасковското полково окръжие.

Въ миренъ трудъ упорито се работи, за да се закалятъ сърдцата имъ, да се просвѣти умътъ имъ, да се дисциплинира волята, да се дадатъ нужнитѣ знания и сръчно-сти, така необходими за защита на отечеството, за обединението на народътъ ни, за образуването на високо българско народно и гражданско съзнание.

Така, всѣка година расте и се опреснява силата на България и остава вѣчно млада, сочна, буйна и несломима.

Уволненитѣ войници — граждани, цѣлъ животъ скжтватъ въ сърдцата си споменитѣ отъ двегодишната си служба въ полка. Всѣки баща, като изпраща сина си „въ полка“ е твърдо увѣренъ, че той ще се върне отъ тамъ „зрѣлъ мжжъ“, по-силенъ, по-уменъ, по-опитенъ и отъ самия него. Той го отрупва съ съвети, разправя му спомени, желае да излѣе цѣлата си душа въ младия си синъ.

Но що може да запази паметъта? Колко може да изрази устата на единъ човѣкъ, който съ потъ и слинести ржце е научилъ само великата наука „какъ се изпълнява дългъ“ къмъ семейство, къмъ народъ, къмъ Царъ и държава? Буца присѣда въ гърлото на бащата

— и често той не може да каже нищо повече отъ нѣколко думи: „синко, отваряй си очитѣ, службата не е шега“. Съ тия думи българинътъ не иска да плаши младия си синъ, а да му внуши колко сериозно трѣбва да се отнася къмъ нея.

Полкътъ, презъ който сж минали всички набори, който въ дни на страшни бури ги е събиралъ, за да кове народни сждбини, е длъженъ да „отвори очитѣ“ на младитѣ българи, които му се повѣряватъ. Той трѣбва да покаже на бащитѣ, майкитѣ, учителитѣ, общественицитѣ, които работятъ за доброто на децата си и народа си какъ да свържатъ младитѣ клонки съ старото стъбло на вѣчниятъ джбъ — държавата, въ които е текло и тече една кръвъ — кръвта на България.

Този дългъ, 10-ия Родопски полкъ е помнилъ винаги, но се е смущавалъ предъ мисълта дали ще може да го изпълни по начинъ достоенъ за великия подвигъ на синоветѣ си, които сринаха две крепости — Одринъ и Нишъ, и изгорѣха въ огънь и стомана при Чеганъ и Добро-поле.

Времето лети. Ако полкътъ не побърза да издаде своята вече половинъ вѣковна история, рискува отпосле да пише приказки за герои, въ лицето на които никой българинъ не ще види своятъ баща, дѣдо, прадѣдо или сродникъ. Въ неговото съзнание отечеството нѣма да порастне оттаткъ синоритѣ на селската мѣра, защото безимененъ и безличенъ ще остане подвигътъ при Сливница, Одринъ, Щипъ, Нишъ, Чеганъ и Добро-поле.

Сега, когато се отварятъ нови страници за историята на България, полкътъ бърза да възкреси дѣлото на близкитѣ покойници чрезъ настоящата история. Тя е написана въ 1934 г. отъ ген. щабниятъ полковникъ Бойдевъ и на много мѣста преработена отъ полка, като се използва отчасти и историята отъ кап. Сидеровъ, съ огледъ да се съкрати и стане по достъпна за народно четене.

Нека чрезъ тази история старитѣ, сегашнитѣ и бъдещитѣ бойци на Хасковското полково окръжие видятъ своя собственъ дѣлъ отъ кости, кръвъ и плътъ, който тѣ сж дали за изграждането на нашата българска държава и знаятъ предѣлитѣ на Отечеството начертано съ кръвта на близкитѣ покойници отъ тѣхния собственъ полкъ.

10-и пех. Родопски полкъ

МАРШЪ НА 10-и РОДОПСКИ ПОЛКЪ

Музика } муз. пор. П. Кадиевъ
Текстъ }

Не ще забравятъ враговетъ
що срѣщаль си в'борби безброй,
че вашето ура победно
отъ Одринъ до Егей ечи.

* * *

Живойна, Пжтеле, Леринъ,
Бабуна планина, Чеганъ
вѣнци тѣ безброй ви свиха
с'цвѣтъ отъ вашитѣ следи.

* * *

Отъ цѣли свѣтъ врази
срещнахте гордо и безъ страхъ,
за Царъ и родъ свещенъ,
вървѣхте вие все напредъ.

* * *

С'ура победно в'бой
вий срѣскахте врага навредъ,
за бащинъ край свещенъ
Родопци храбреци безброй.

* * *

Борци за правдини!

* * *

Ни студъ, ни гладъ ви не сломи.
Вий срѣскахте врага навредъ.
Смъртъта-другарка вѣрна в'бой,
ви сочѣше врага безброй.

* * *

На Черна, в'мѣтнитѣ води,
геройска пѣсень тамъ ечи
и Бѣломорскитѣ вълни
зоватъ ви с'топли си води.

* * *

Къмъ борба за нашъ народъ
тамъ край тихи бѣломорски брѣгъ!

СИГНАЛЪ НА ПОЛКА (ФАНФАРИ)

СИНДЖАЛ НА ГОЛКА (ФАНФАРА)

2/4

Handwritten musical score for a fanfare titled "СИНДЖАЛ НА ГОЛКА (ФАНФАРА)". The score is written on two staves. The top staff contains the melody, and the bottom staff contains the bass line. The melody is written in a treble clef with a key signature of one sharp (F#). The bass line is written in a bass clef with a key signature of one sharp (F#). The time signature is 2/4. The score is divided into measures by vertical bar lines. The melody is written in a simple, folk-like style with eighth and quarter notes. The bass line is written in a simple, folk-like style with eighth and quarter notes. The score is handwritten on aged paper.

ХОРЪИ МУЗИКА

ДОБРЫ МУЗЫКА.

1) Не ще за-бра-вать враго-ве - - ть що
2) ва - ше - то у-ра по-бед - - мо-оть

СРЕ - ЩАЛЬ
ОД - РИНЬ

СИ ВЪ БОРБИ БЕЗЪ
ДО Е - ГЕЙ Е -

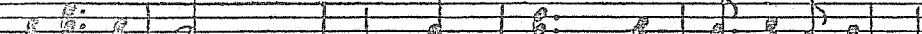
БРОЙ,
ЧИ.

ЧЕ

ЖИ - ВОЙ

- НА
ТѢ

Жи - - вой
ци

 . Пате-ле, ле - - ринъ ба - бу - - на пла-ни-на че - ганъ
 беззбройви сви - - хаа с'щъб - тя отъ ва-ши-тъ сле - ди.

- НА ПА - ТЕ - ЛЕ ЛЕ - РИ НЪ БА - БУ - НА ПЛАНИ - НА ЧЕ - ГАНЪ И ЧЕ -
ТЪ, ВИ СВИХА, СВИ - ХА 'С ЧВЪ - ТЯ ОТЪ ВАШИ ТЪ СЛЕ - ДЪ, СЛЕДИ. НА -

Вен-ци

Отъ цѣли свѣтъ
С'у-ра на -предъ,

ВРА-зи безъ брой
по-бредно бредъ

ГАНД, вен- предъ.Отъ цб - - - ли свѣтъ вра-зи
- ра победно в' бой

СРБЩНАХТЕ
ВИИ СРБЩАХ-

Handwritten musical score for "Србская песня" (Serbian Song). The score is written on two staves. The top staff is a vocal line in G major (one sharp) and 2/4 time, with lyrics in Cyrillic. The bottom staff is a piano accompaniment line. The lyrics are: "СРБШАХТЕ ВИИ СРБШАХ - ГОР - ДО И БЕЗЪ СТРАХЪ ЗА ЦАРЬ И РОДЪ ВИИ СРБШАХ - ТЕ ВРАГА НА - ВРЕДЬ ЗА БАЩИНЪ КРАЙ".

ГОР - - - ДО И БЕЗЪ СТРАХЪ
-те - - - ВРАГА НА - ВРЕДЪ

3 A
3 A

ЦАРЬ
БА

и. родъ све-
и. край све-

и родъ све - щенъ вървехте ви - - - е все на - предъ
край вашъ све - щенъ Родопци хра - - - брещи безъ брой

щенъ вървехте ви - - - е все на - предъ с'у -
щенъ Родопци хра - - - брещи безъ брой

Брой. Бор - ци за правди - ни, правди - ни, нистудни гладъ vine сло -
в'мъ - - - тнитъ во

Бор - ци за правди - ни, правди - ни, нистудни гладъ
На Черна в'мъ -

ми, вийсрѣща - хте врага на - вредъ. Смертъта дру -
ди геройска пѣ - - - сеньтамъе - чи. и бѣло -

vine сло - ми, вийсрѣ - ща - те врага на - вредъ
тнитъ во - ди герой - ска пѣ - - - сеньтамъе - чи.

гар - - - ка вѣр - на в'бой, ви со - че - ше вра - га безъ
мор - - - ски - тѣ въл - ни зоватъ ви с'то - пли

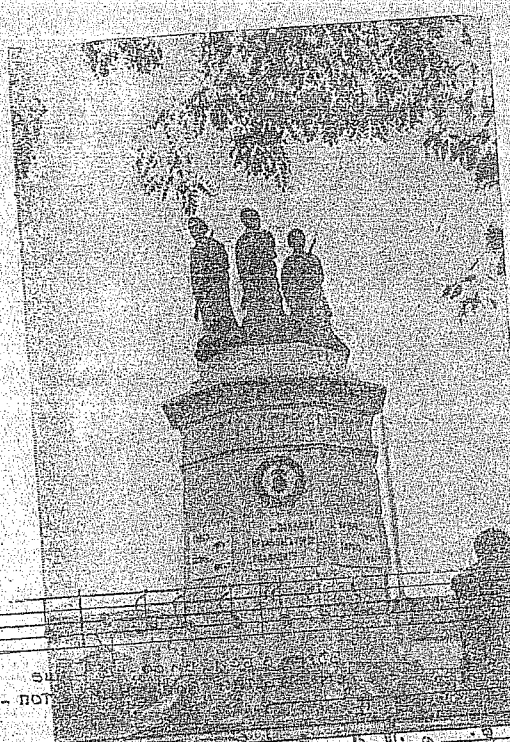
смертъта дру - гаръ вѣрна в'бой, ви со - че - ше вра - га безъ
и бѣ - ло - мор - - - ски вълни зоватъ ви, с'топ - ли

Брой На Чер - на си во - ди къмъ бор - ба

Брой, врага безъ брой си во - ди къмъ бор -

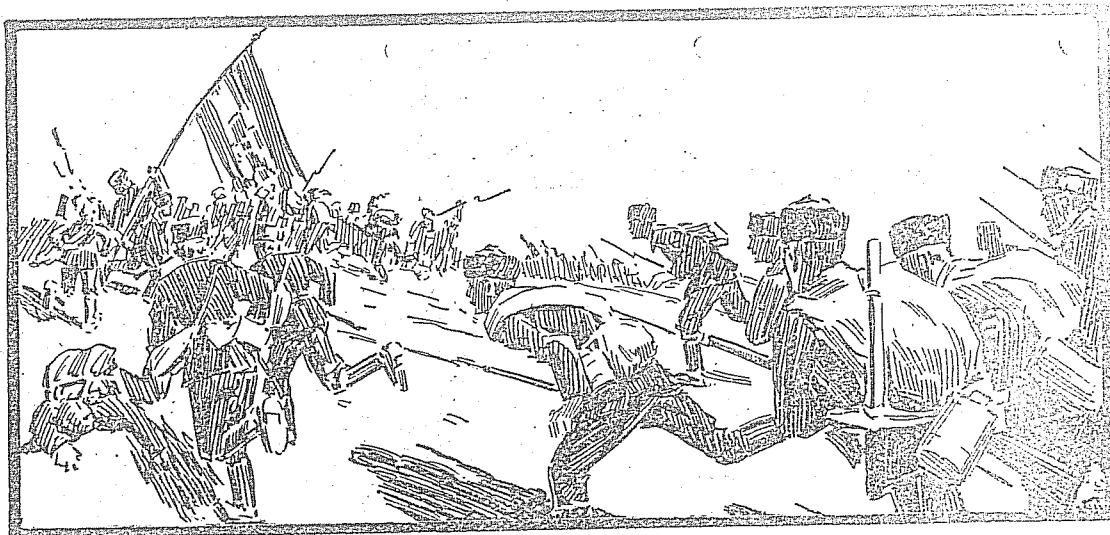
Знашъ на - родъ тамъ край ти - хи бѣ - ло - морски брѣгъ.

ба, нашъ на - родъ, ти - хи бѣло - морски брѣгъ.

В
своята
ли за
като н
ни е и
яи во
се пѣ
въ на
малка
ме на
днитѣ
руската
ската
ката
на бѣ
та ни
Плант
войск
на бѣ
питан
питан
ручич
тѣ ка
жсина
я при
Два
гава
не бѣ
густь
ма ж
казар

[illegible]

ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Създаване българска войска

Всѣки народъ застъпва правата си предъ другитѣ народи чрезъ своята войска. Войската изразява неговата сила; тя носи неговитѣ идеали за свободна държава и за това народитѣ гледатъ на войската си като на своя упора. Даже и въ дългитѣ вѣкове на робството, народътъ ни е ималъ своя войска, въ лицето на хайдутскитѣ чети съ тѣхнитѣ юначни войводи. За тѣхнитѣ подвизи, а най-вече за тѣхната юнашка смъртъ, се пѣли чудни пѣсни и тѣзи пѣсни сж вливали воля и сила за животъ въ народната душа. Презъ днитѣ на робството и Хасковско има своята малка войска. Това е четата на Ангелъ войвода. Духътъ, който въ време на робството е окрилялъ сърдцата на отдѣлни млади бунтовници, въ днитѣ на Освободителната война изпрати 12 дружини въ редоветѣ на руската войска. Това е *българското опълчение*, което възкреси българската бойна слава въ боятъ при Стара Загора и спаси честта на руската войска при Шипка. Тѣзи юначни доброволци дадоха основата на българската войска. Споредъ руския планъ за устройство на войската ни, Санъ-Стефанска България трѣбваше да има 59 пехотни дружини. Планътъ започна да се изпълнява първомъ въ окупираниотъ отъ рускитѣ войски български земи. На 1-и августъ 1878 г. части отъ 6-а дружина на българското опълчение, командувани отъ дружинния командиръ капитанъ Розановъ отъ 148-и Каспийски полкъ и ротнитѣ командири капитанъ Боцевичъ, капитанъ Зинковичъ, поручикъ Галицински и подпоручикъ Чистяковъ, пристигнаха въ Хасково.

Въ този день, Хасково отвори сърдцето си за единъ отъ основнитѣ камъни на българската държавна сигурностъ — 26-а Хасковска дружина отъ войската на Санъ Стефанска България. Гражданитѣ съ радостъ я приеха въ своитѣ собствени домове, защото нѣмаше още казарми. Два набора млади българи отъ Хасковско и Кърджалийско, което тогава влизаше въ България и множество доброволци отъ земитѣ, кждето не бѣ стѣпилъ още рускиятъ кракъ, долѣтяха въ дружината. На 12-и августъ 1878 г. дружината вече брои 1634 млади българи. Съ най-голъма жаръ тѣ почнаха своето обучение и едновременно съ това строеха казармата си на мѣстото на турския конакъ. Старото българско чувство

Бойна история на 10-и Родопски полкъ

ЛИТЕРАТУРЕН ВЪЗВЕД 2

ХАСКОВО

ЦЕНА 50

ИЗД. № 1418

за служба въ родна войска се събуди. Тѣ не учеха, а жедно поглѣщаха и съвети и дисциплина и знания и всички войнишки сръжности.

Рускитѣ офицери бѣха възхитени отъ тоя чуденъ войнишки материалъ.

Голѣма България, съ храбра войска като българското опълчение, възпитана въ руски духъ на самопожертване „за Бога и за Царя“, признателна на руския народъ, заради свободата си, не влизаше въ смѣтките на западната дипломация. Въ Берлинъ, България бѣше разпокжсана на 5 части: Добруджа се даде на ромънитѣ, Нишъ, Пиротъ, Враня и Лѣсковецъ — на сѣрбитѣ, Македония, южна Тракия и Одринско остана на турцитѣ, отъ северна България се създаде едно подчинено на Турция княжество, а Тракия, която подигна Априлското въстание въ 1876 г. и пламъцитѣ на което озариха българската свобода, остана подчинена областъ на султана, съ християнинъ генералъ-губернаторъ, подъ чуждо, неизвестно име — Източна Румелия. Основнитѣ камъни обаче на народната сигурностъ — българскитѣ дружини останаха. Съгласно новото устройство на Румелийската милиция, Хасковската дружина промѣни само номера си — тя стана *6-а дружина отъ 1-а пловдивска бригада*.

Разпокжсването на България събуди надеждитѣ на турското население, за връщане на старото положение. Турски чети започнаха да върлуватъ около границитѣ на Румелия. 6-а хасковска дружина трѣбваше да остане въ пълния си четириротенъ съставъ и да поеме на плещитѣ си и борбата за вътрешенъ редъ, срещу немирното турско население, насѣсквано къмъ бунтъ и непокорство отъ султана. Така, още въ първитѣ дни на основаването си, дружината чрезъ бойни задачи, трѣбваше да изпълнява назначението си, като упора на държавата.

Споредъ смѣтките на европейскитѣ сили, които разпокжсаха България, назначението на румелийската милиция трѣбваше да бжде само да пази вътрешния редъ. За тая целъ само по една рота отъ дружина бѣше достатъчна. Само Пловдивската, Хасковската и Бургазката дружини останаха съ по 4-ри роти. Голѣми единици, като създаденитѣ две бригади бѣха излишни — въ тѣхъ можеше да се подготвятъ голѣми началници. За това румелийскитѣ бригади, по волята на султана, се разчлени по дружини. *Хасковската 6-а дружина стана 10-а*. Съ този номеръ хасковското военно окръжие, съ Хасковска и Борисовградска околии сж свързани за повече отъ половинъ вѣкъ и върху това име сж записани подвизитѣ на героитѣ отъ хасковското окръжие, въ всичкитѣ войни на младата българска държава, срещу сѣрби, турци, гърци, англичани и французи.

Съединението.

Българитѣ въ Източна Румелия съзнаваха, че това устройство на войската не е достатъчно за голѣмитѣ задачи начертани чрезъ църковната борба, която обедини духовно всички български земи отъ Тулча до Охридъ. Руското оржие показва пѣтя, по който тия задачи биха могли да се достигнатъ. Войската трѣбваше да бжде и силна и многобройна. Затова, румелийскитѣ българи се запретнаха да създадатъ нѣщо допълнително — това сж гимнастическитѣ дружества, въ които по открито се говорѣше и работѣше за народното обединение, защото въ милицията имаше и офицери чужденци.

Първоначално усилията на автономна Румелия и свободна България бяха насочени да се извоюва и за Македония единъ режимъ подобенъ на румелийскитъ. Многобройни чети, съ участието и на руски офицери, нахлуха въ Македония и повдигнаха Кресненското въстание. То бѣ потушено въ кръвъ и огънь.

Тогава усилията се насочиха въ друго направление — къмъ съединението на свободнитѣ български земи.

Започна се трескава дейность между всички българи и почнаха да се образуватъ комитети въ голѣмитѣ градове, за да може да се организира и подготви народа за съединение. Народътъ бѣше готовъ да се бори за това и на чело на комитетитѣ застана известния българинъ Захари Стояновъ. Къмъ този комитетъ се присъединиха и множество български офицери.

Главниятъ комитетъ успѣ да спечели на своя страна майора отъ жандармерията Райчо Николовъ и командира на 2-а Пловдивска дружина Данаилъ Николаевъ. Последователно, повечето офицери, между които и руски, преминаха на негова страна.

Правителството имаше сведения за това, което става въ Пловдивъ и реши да телеграфира на султанското правителство, че положението е неудържимо. Генералъ Губернаторътъ Гавраилъ Кръстевичъ, обаче, не позволи това, като каза: „И азъ съмъ българинъ. Да стане каквото стане“.

Презъ нощта на 6-и септемврий рускитѣ офицери, посветени въ заговора останаха по домоветѣ си. Още въ тъмни зори Конарската конна дружина бѣше пристигнала, а майоръ Николаевъ поведе отъ лагера Пловдивскитѣ дружини, обиколи конака на генералъ Губернатора и съ викъ „Да живѣе съединението! Да живѣе Князь Александъръ!“ арестува генералъ Губернатора и го изпрати за София. Сжщото стана съ началника на полицията, пруския генералъ фонъ Дригалски и началника на жандармерията, англичанина Бартвикъ.

На сутринта се състави временното правителство на д-ръ Странски. Майоръ Николаевъ бѣ провъзгласенъ за Главнокомандуващъ.

Народа изъ цѣла Източна-Румелия посрещна съединението съ голѣма радостъ и неописуемо въодушевление. Въ всички градове се направиха събрания, които искаха часъ по-скоро Княза да поеме управлението и на Румелия. Въ Пловдивъ пристигна и Негово Височество Княза, посрещнатъ съ бурна радостъ. Новото правителство веднага му предаде властта. Така промѣната се извърши благополучно.

Съединението засѣгаше най-много интереситѣ на Турция и за това се очакваше отъ нейна страна не само протести, но и военни действия. Това наложи да се мобилизиратъ всички български и румелийски войски и гимнастическитѣ дружества.

Руското правителство не одобри съединението и заповѣда на Военния министъръ, Князь Кантакузинъ, да си подаде оставката, а всички руски офицери и подофицери въ българската войска да си заминатъ за Русия. Така, нашата млада войска, следъ шестъ годишно сжществуване, трѣбваше да остане съ още по-млади командири. Това създаде вмѣсто униение, още по-голѣмо въодушевление. Младитѣ офицери, турени на голѣми постове, съ още по-голѣмо въодушевление и патриотизъмъ се отдадоха въ служба на Родината.

Турция се опасяваше отъ една нова намѣса въ близкия изтокъ и отъ едно общо действие на балканскитѣ държави. Тя не взе бързо ре-

шение да подави разбунтуваната провинция—Източна Румелия, но тури на кракът една 200,000 армия около Одринъ, Скопие, Битоля и Солунъ.

Следъ обявяването на мобилизацията — на 6-и септемврий — въ Румелия, и на 7-и септемврий—въ Княжество България, за Главнокомандуващъ на общитѣ български войски бѣ обявенъ Князь Александъръ Батембергъ, съ Началникъ щаба — отъ генералния щабъ капитанъ Рачо Петровъ.

На 9-и септемврий 1885 г. Князь Батембергъ благоволи да издаде следния приказъ :

„Офицери, унтерофицери и солдати !

Азъ вземемъ командването на войскитѣ на моя народъ. Азъ се явямъ въ глава на Васъ съ убеждение, че всѣки българинъ е готовъ да изпълни своя дългъ и да пролѣе кръвта си за свободата на Отечеството. Борбата ще бѣде трудна, но никакви жертви нѣма да я установятъ, Богъ да ни е на помощъ.

Александъръ“.

Ето съ какви сили млада България искаше да защити съединението си : Княжеството мобилизира 8 пехотни полка съ 32 действащи и 12 резервни дружини, 17 осеморждейни батареи, 15 ескадрона, 4 пионерни и 1 телеграфна роти. Румелия постави на бойна нога 12 дружини 1-ви призивъ, 12 — втори призивъ, други 22,800 войника — 3-и призивъ, сведени въ отдѣлни дружини, роти и отреди, два ескадрона и 4 орджия.

Отъ тука се вижда колко румелийската войска не се е развивала съ огледъ да води правилна война.

Цѣлата войска на дветѣ Българии брояла 119,000 пехотинци, въоръжени съ бердани, кринки, мартини, 66 бронзови и круповски орджия, и 2500 конници, въоръжени съ шашки и карабини. Обозъ нѣмаше никакъвъ. Той се формираше отъ реквизирани коли.

Понеже опасността се очакваше главно отъ Турция, то мобилизиранитѣ български сили се групираха така :

а) Източенъ корпусъ, подъ началството на подполковникъ Данаилъ Николаевъ, въ долината на р. Марица — отъ Бургазъ до Т. Пазарджикъ и главно около Търново-Сейменъ. Румелийскитѣ войски влизаха въ източния корпусъ и трѣбваше първи да прикриятъ турската граница

б) Западенъ корпусъ, подъ началството на майоръ Гуджевъ, въ долината на р. Струма, южно отъ София — отъ Кюстендилъ до Кочериново, съ резерви въ София и Радомиръ.

Сръбската граница остана безъ войски.

10-а Хасковска дружина

Още съ провъзгласяването на съединението се започна веднага мобилизирането и развърщането на ротитѣ отъ 10-а Хасковска дружина и изпращането имъ на турската граница, за да влѣзатъ въ състава на източния отрядъ.

1-а рота отъ дружината, която се е намирала въ гр. Хасково е била развърната по-рано въ 1-а Хасковска дружина, командувана отъ капитанъ Севрукъ. Тя още на 9-и септемврий бѣ изпратена на турската граница въ с. Хебибчево (Любимецъ), където зае стражево охранение.

2-а рота отъ дружината, която се е намирала на турската граница около гр. Кърджали (с. Ювеляръ), е била повикана назадъ къмъ

гр. Хасково и на 10-и септемврий се е развърнала въ 2-а Хасковска дружина. За командиръ на дружината е билъ назначенъ капитанъ Верховецки. За ротни командири сж били назначени поручикъ Баларевъ и подпоручицитъ Димовъ, Вапцаровъ и Петковъ.

На 12-и септемврий тази дружината е била изпратена на турската граница и разположена на бивакъ при Харманлийската ж. п. станция, на изтокъ отъ гр. Харманлий.

3-а рота отъ дружината се е намирала въ Т. Пазарджишкия окръгъ за охрана на пограничната линия отъ Ташъ-Боазъ до Чамъ-Кориѧ. Съставътъ на ротата е билъ усиленъ отъ другитъ две роти. Освенъ това, къмъ нея е билъ командированъ и единъ взводъ отъ Т. Пазарджишката дружина. Съединението завари ротата на това мѣсто.

По заповѣдъ на щаба на армията, ротата се е събрала въ Т. Пазарджикъ, развърнала се е въ дружина и се е попълнила съ запасни войници, взети отъ Т. Пазарджишкото военно окръжие.

Капитанъ Севрукъ
к-ръ на 1-а Хасковска дружина

Въоръжение, снаряжение, облѣкло и пр. дружината е получила отъ складовѣтъ на Т. Пазарджишката дружина. Всичко обаче било оскъдно. Формено облѣкло получили само кадровитъ войници и незначителна частъ отъ запаснитъ.

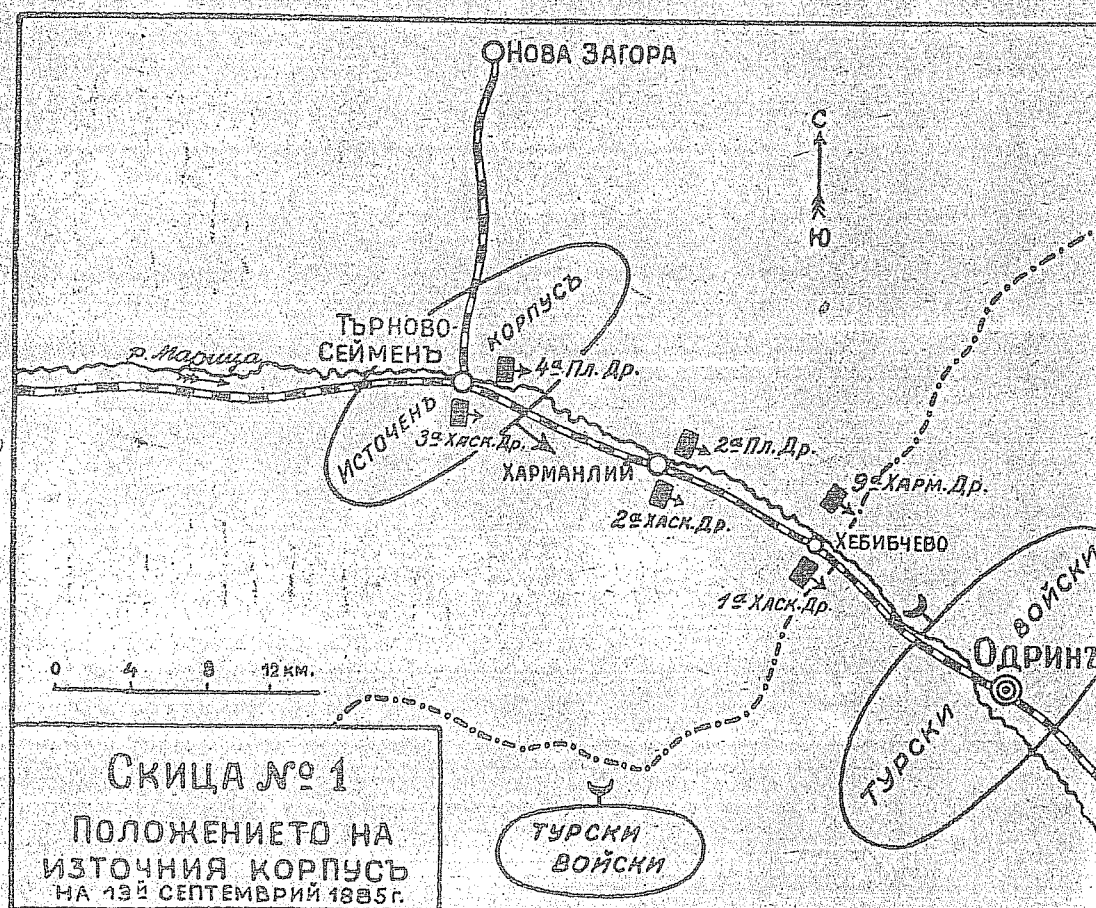
Съставътъ на 3-а Хасковска дружина е достигналъ до около 1200 челоѡка. Частъ отъ пушкитъ сж били бердановски, а останалитъ кринки.

Вмѣсто шинели, имъ били раздадени одеяла, на които войницитъ пробили по две дупки, за да си провиратъ презъ тѣхъ ржцетъ и ги обличатъ като дрехи. По-после отъ Хасково били изпратени за всички войници по единъ калпакъ.

За командиръ на дружината е билъ назначенъ капитанъ Ковачевъ. Ротни командири сж били: на 1-а рота — поручикъ Добревъ, на 2-а — подпоручикъ Шишмановъ Тодоръ, на 3-а — подпоручикъ Ивановъ Григоръ, и на 4-а — подпоручикъ Тарговъ. За дружиненъ адютантъ — подпоручикъ Тилковъ, а за младши офицери — въ 1-а рота — подпоручикъ Атанасовъ Захари, въ 2-а рота — подпоручикъ Караковъ. Следъ формирането ѧ, въ продължение на една седмица, е била превозена по желѣзницата до Търново-Сейменъ, кждето влѣзла въ състава на Търново-Сейменския отрядъ. Отъ тукъ, по разпореждането на дружинния командиръ се изпраща една полурота, да вземе дружинното знаме на 10-а Хасковска дружина, отъ щаба на дружината въ гр. Хасково.

Знамето е било подарено отъ тогавашното Хасковско гимнастическо дружество. То е било съшито отъ зеленъ коприненъ платъ. Отъ едната страна е билъ извезанъ съ злато българския лъвъ, а отъ другата страна — думитъ „Свобода или смъртъ!“ Това знаме, презъ време на Сръбско-българската война, е било въ 3-а Хасковска дружина, носено отъ храбрия опълченецъ Георги Здравковъ. Последниятъ е роденъ отъ Македония и изказалъ желание, при формирането на дружината въ Т. Пазарджикъ, да бжде приетъ за знаменосецъ въ дружината,

Следъ оттеглянето на рускитѣ офицери, за командири на 1-а и 2-а Хасковска дружини били назначени капитанъ Бочевъ и капитанъ Кичевъ, а по-после — капитанъ Атанасовъ Ганю.

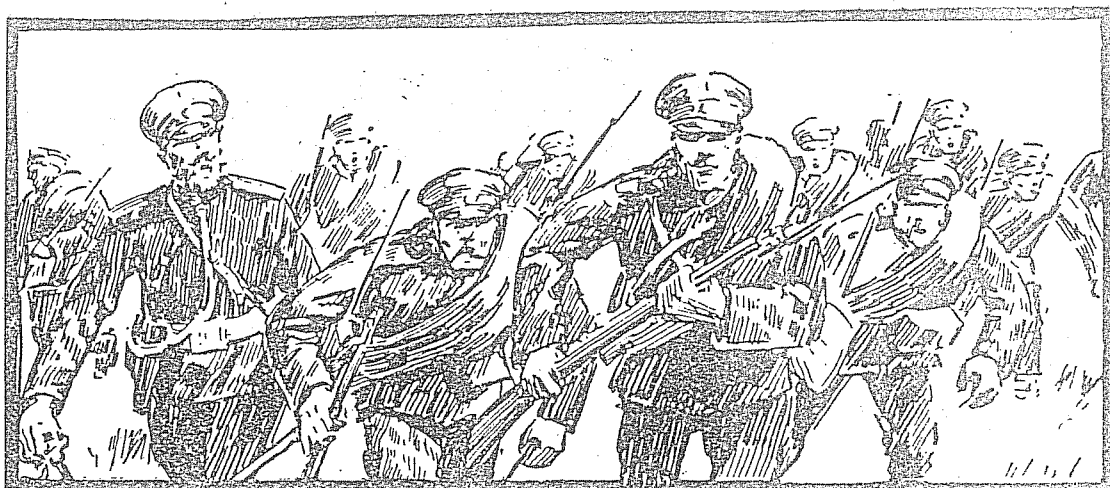

Въ състава на Търново-Сейменския отрядъ, който е билъ часть отъ източния корпусъ, къмъ 13-и септемврий сж влизали 9-а Харманлийска дружина, 1-а, 2-а и 3-а Хасковски дружини, 2-а и 4-а Пловдивски дружини, 1/2 батарея, 1 ескадронъ, 70 конни жандарми и отделение пионери. Отъ тѣхъ, 9-а Харманлийска дружина и 1-а Хасковска, заедно съ всичката кавалерия сж били на границата предъ с. Хебибчево (Любимецъ); 2-а Пловдивска, 2-а Хасковска и полубатареята, сж били на позиция на 3 клм. предъ гр. Харманлий, а 3-а Хасковска и 4-а Пловдивска съ пионеритѣ — въ Търново-Сейменъ. Гледай ск. № 1.

Князь Александър I

3-а
ХАСКОВСКА ДРУЖИНА
ВЪ
СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА
ВОЙНА
1885 г.

ОБЯВЯВАНЕ НА ВОЙНАТА

Поводът

Докато представители на великитѣ сили заседаха въ Цариградъ и докато българскитѣ войски стояха на турската граница, сѣрбитѣ почнаха да държатъ неприязнено поведение по отношение на България. Пловдивския превратъ създаваше наистина една промѣна въ картата на Балканския полуостровъ въ полза на България. Съединеното Българско Княжество ставаше два пѣти по-голѣмо отъ Сѣрбия. Това възбуди силна завистъ у последната. Така, опасността, вмѣсто отъ Турция, дойде отъ Сѣрбия.

Кралъ Миланъ управляваше зле сѣрбския народъ. Натоварилъ го бѣше съ голѣми данѣци и посѣгаше на свободитѣ му. Презъ 1883 год. се вдигна възстание противъ него, обаче съ австрийска подкрепа то биде потушено. За да заглуши недоволството срещу себе си, по съвета на Австрия, веднага следъ съединението на северна и южна България, той обяви мобилизация и съ прокламация съобщи на народа си, че съединението на България нарушава Балканското равновесие и за това той обявява война. Обстоятелствата били благоприятни. България била скарана съ Русия, нейнитѣ войски били на турската граница и то командувани отъ неопитни млади командири. Така, на 2-и ноемврий ст. стилъ 1885 год. Сѣрбия обяви война на България.

Въоржжени сили и мобилизация

Сѣрбитѣ мобилизираха отъ I позивъ — 5 дивизии по 3 пех. полка, 20 батареи, 2 конни полка (по 8 ескадрона) и 5 ескадрона дивизионна конница; отъ II позивъ — 6 пехотни полка по 3 дружини и 2 ескадрона.

Въоржжението на сѣрбитѣ бѣше пушка „Маузеръ Кока Милова-новичъ“ съ дълъгъ ножъ и по-добри за времето си качества. II позивъ бѣше съ пушка „Пибоди“. Орждията бѣха система „Лакхитъ“ и малко „Крупъ“.

Армията имаше боенъ опитъ отъ войнитѣ 1876 и 1877/78 г. и се командуваше отъ стари генерали. Подготовката на войската бѣше сръд-на и последната уважаваше повече далечния огънь.

Духътъ не бѣ особено добъръ.

Видѣхме, че българитѣ мобилизираха 120,000-на войска, но добре обучени бѣха само 8-тѣ полка на Княжеството и 12-тѣ дружини на Румелия.

Но срещу това, духътъ на българитѣ бѣше високъ. Тѣ бѣха готови да защитятъ съединената България срещу по-страшенъ и по-голямъ противникъ — Турция. Постъпката на сърбитѣ имъ се видѣ хайдушка. Българитѣ помнѣха, че Нишъ, Пиротъ и Враня бѣха подарени на Сърбия. Нѣмаше нужда да се подготвятъ умоветѣ и сърдцата за борба съ новия си врагъ. Сърбитѣ сами разбутахъ кошертъ. Началницитѣ бѣха млади, но силно въодушевени и много предприемчиви. Тѣ трѣбваше да уредятъ прехвърлянето на войскитѣ къмъ сръбската граница и да се състави планъ за действие срещу сърбитѣ.

Плановетѣ на странитѣ

Основната идея, която легна въ съображенията на сръбската Върховна Команда, бѣше да се завладѣятъ повече български земи, та да се получатъ отъ България по-големи придобивки.

На една главна група отъ 4 дивизии, 1 конна бригада и 2 полка II позивъ, бѣ възложено да действува по долината на р. Нишава и да заематъ София — столицата на България.

Друга по-малка група, съставена отъ Тимошката дивизия и 4 полка II позивъ трѣбваше да действува северно отъ Балкана, по долината на р. Тимокъ и да завладѣе градоветѣ Видинъ и Бѣлоградчикъ.

Съсрѣдоточението на армията почна на 19-й септемврий и завърши окончателно на 18. X. старъ стилъ.

Българскитѣ войски бѣха съсрѣдоточени на турската граница. Щомъ се видѣ неприязненото поведение на сърбитѣ, почнаха да се формиратъ малки прикриващи отряди отъ западния корпусъ, които се изпратиха по пѣтищата за Сърбия. Почна се и прехвърляне на войски отъ източния къмъ западния корпусъ. Така се образуваха два фронта: западенъ — къмъ Сърбия и юженъ — срещу Турция.

Планътъ се оформи едва на 2-й ноемврий, така:

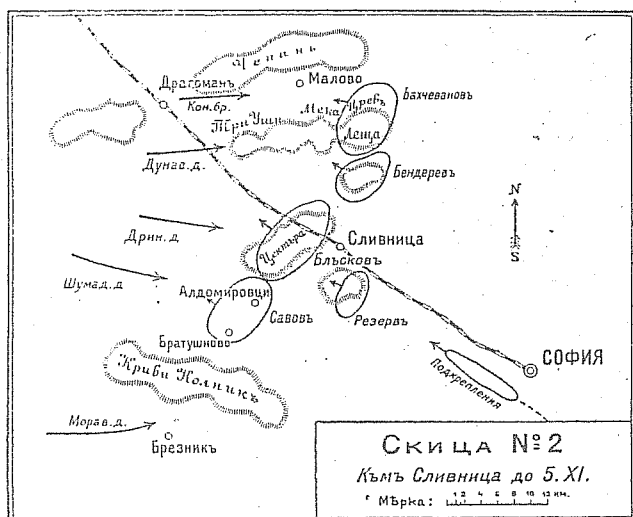
1. Подъ прикритието на прикриващитѣ части, всички войски да се съсрѣдоточатъ на Сливница. Тукъ да се срещнатъ сърбитѣ и се задържатъ, до като се мине въ настѣпление.

2. Северния отрядъ да отбранява крепостта Видинъ.

3. Срещу Турция да се оставятъ най-малко сили.

2-й ноемврий — 5-й ноемврий

На 2-и ноемврий сръбскитѣ дивизии нахлуха въ България. Но поради упоритата съпротива на слабитѣ български прикриващи отреди, едвамъ на 4-и ноемврий вечерта можаха да достигнатъ предъ Сливнишката позиция.

Скица №2
Къмъ Сливница до 5. XI.
Мѣрка: 1:2 4 6 8 10 12 км.

Въ това време българските войски, постепенно, съ усилен маршове, които достигнаха до 110 клм. за 36 часа, нѣщо нечувано въ историята, пристигаха къмъ Сливница.

На 5-и ноемврий, когато започваше сражението, българитѣ на Сливнишката позиция имаха: (Сх. № 2).

1. На крайния дѣсенъ флангъ на в. Леща — капитанъ Бахчевановъ, съ 1 дружина и 3 ескадрона.

2. Дѣсенъ флангъ — северно отъ шосето Драгоманъ — Сливница: ротмистъръ Бендеревъ — съ 3 дружини и 24 орджия.

3. Центъръ — на вис. Дубица — капитанъ Блъсковъ, съ 3 дружини, 2 чети доброволци и 12 орджия.

4. Лѣвъ флангъ — около с. Алдомировци — капитанъ Савовъ Михайлъ, съ 4 дружини отъ 7-и пех. полкъ и 4 орджия.

5. Общъ резервъ — задъ центъра — 2 дружини и 1 батарея. Останалитѣ части пътуваха за Сливница.

На западъ!

На 3-и ноемврий въ 8 часа, когато 3-а Хасковска дружина бѣше разположена на квартири въ с. Търново-Сейменъ, а другитѣ 1-а и 2-а дружини бѣха въ с. Хебибчево (Любимецъ) се получи известие, за обявяването на войната отъ Сърбия на България.

Трѣбваше войскитѣ да се прехвърлятъ отъ Търново-Сейменъ за сръбската граница.

Разстоянието отъ Т. Сейменъ до Сарамбей, до кждето имаше само ж. п. линия, е 150 клм. а отъ тамъ до София още 90 клм. Отъ София до Сливница—30 клм. или всичко отъ Т. Сейменъ до Сливница 270 клм.

Дружината отъ Търново-Сейменъ на 3-и ноемврий получи заповѣдь отъ началника на отряда подполковникъ Муткуровъ, да бжде готова за походъ, за което до вечерята да бжде на желѣзопътната станция Т. Сейменъ и вечерята да се отпрати по желѣзницата за Сарамбей, а отъ тамъ пешъ за София.

На дружината не бѣ възможно да трѣгне по-рано, защото имаше голѣмо струпване, а малко вагони — само 5 локомотива и 40 вагона.

Дружината пристигна на станцията къмъ 19¹/₂ часа на 3-и ноемврий. Трена пристигна едва къмъ 24¹/₂. Осемъ вагона отъ него се назначиха за товарене частъ отъ батареята на капитанъ Бояровъ, дружинния обозъ зае 9 вагона, а за войницитѣ отъ дружината, около 1200 човѣка, останаха само 19 вагона. Много войници, по причина на тѣснотата на вагонитѣ, се бѣха разположили на покривитѣ имъ. Трена трѣгна къмъ 3 часа следъ полунощъ.

Въ Сарамбей трена пристигна въ 13 часа. При пътуването, времето бѣ много лошо. Силенъ дъждъ мокрѣше войницитѣ до коститѣ. Всички стояха прави и залепени единъ до другъ. Другитѣ качени върху вагонитѣ, изпитваха всичкитѣ свирепости на една люта зима. За спане не можеше и да се мисли. Въпрѣки това, войницитѣ сж били извънредно весели и съ доволство разговаряли за предстоящитѣ събития.

Следъ една малка почивка въ Сарамбей, кждето се оставиха частъ отъ обознитѣ кола да се сглобяватъ, дружината продължи пешъ за София, презъ село Вѣтренъ. Въ последното село стига въ 15 часа на 4 ноемврий, следъ единъ много труденъ походъ, по разкаляни пътища. Като се добави, че всички запасни сж били облѣчени въ вое облѣкло, много отъ тѣхъ сж скжсани царвули, а други боси, умо-

рени — ще се разбере при колко неблагоприятни условия дружината от 1200 човѣка е могла да продължи движението си. Въпреки това, войниците преминали пѣтя съ смѣхъ и приказки. Въ с. Вѣтрень дружината не е могла да пренощува, защото тамъ се била разположила Пещерската дружина. Поради това, похода продължава. Селянитѣ за да облекчатъ войнитѣ, си предложили услугитѣ да натоварятъ раницитѣ на кола, но поради лошитѣ пѣтища, колитѣ пристигатъ едва на 11-и ноемврий при с. Алдомировци. На рѣце у войнитѣ е имало само по 1 торба за хлѣбъ, пушката и патронитѣ. Следъ една малка почивка на кракъ, дружината потегля презъ балкана.

Пѣтуването е извънредно трудно. Войнитѣ не спали, се движатъ срещу една лапавица, която бие право въ очитѣ имъ, въ тъмна нощъ, по каленъ пѣтъ. Хасковци обаче, не се смущаватъ и бързо крачатъ за Сливница. Призрака за нашествието на врага въ българскѣ земя ги окриля.

При всичкитѣ незгоди, появи се още една трудностъ. Батареята на капитанъ Тантиловъ, поради изтощение на конетѣ, бѣ закъсала въ калъта, около мѣстността „Капуджикъ“. Хасковци се принудиха да я теглятъ на рѣце почти до Ихтиманъ. При „Капуджикъ“ дружината почивала около единъ часъ. Въ Ихтиманъ пристигнала въ 2 ч. следъ полунощъ. Веднага се пристѣпи къмъ разпредѣлението на войнитѣ за нощуване. Храна не се получи, понеже по-преднитѣ части сж взѣмали всичко каквото е имало. Обаче гражданитѣ сж дали по малко ракия и др. подкрепителни напитки.

На 5-и ноемврий боеветѣ на Сливница започнаха. Сръбската конна бригада не бѣше получила заповѣдта, че атаката на Сливнишката позиция се отлага за 6-и ноемврий и започна сама настѣплението. Капитанъ Бахчевановъ, на дѣсния флангъ, настѣпи, за да ги разстрои още въ самото начало. (спр. по ск. 3 стр. 28) 30 >

За да подкрепятъ и спасятъ конната си бригада отъ разбиване, намѣсиха се последователно отъ северъ на югъ Дунавската, Дринската и Шумадийската дивизии, и започнаха бѣсно да атакуютъ нашитѣ 10 дружини по цѣлата Сливнишка позиция. Тѣ юнашки отстояваха и контъръ-атакуваха. Но изходътъ отъ боя не можеше да се знае. Началникъ щаба на армията, капитанъ Петровъ, телеграфира на 3-а Хаск. дружина да бърза, защото нуждата отъ нея е голѣма. Чуденъ е нашиятъ войникъ когато знае защо се искатъ отъ него върховни усилия!

Постоянниятъ дѣждъ се обърна на влажна снѣжна лапавица. Калъта и батареята спѣваха движението на дружината. Цървулитѣ не издържаха. Повечето отъ войнитѣ бѣха вече боси. Но сѣдбата на България при Сливница виси на косъмъ. Началникъ щаба вика дружината! Хасковци тикатъ батареята, получаватъ само 200 хлѣба за 1200 души въ Вакарелъ и бързатъ за София. Къмъ 16 часа дружината пристигна въ с. Нови Ханъ. Тукъ се дава около 1 часъ почивка. До Горублянскитѣ ханчета на рѣка Искъръ, дружината пристигнала къмъ 23 часа кждето се дава само 2 часа почивка, за да се прибератъ изостаналитѣ назадъ войници.

Въ 5 ч. на 6 ноемврий тя е вече въ казармитѣ на I-и п. полкъ въ София, кждето получава войнишко облѣкло.

Отъ Сарамбей до София! 100 км. изминати за 40 часа, съ 8 орждия влачени на рѣце, всрѣдъ калъ, дѣждъ и снѣгъ, съ скжсани царвули и четвъртъ хлѣбъ въ сухарната торба! И всичко това, следъ като сж стояли 10 часа на кракъ, натѣпкани като сардели въ вагонитѣ или

седящи по покривитѣ имъ, подъ есенния дъждъ! *Нѣма да намириете другъ подобенъ примѣръ*, нито въ нашата, нито въ чуждитѣ истории!

Кѣмъ Сливница

Обѣда не бѣше още готовъ, когато Началникъ щаба на армията, капитанъ Петровъ, съобщи на командира на дружината, че сѣрбитѣ мислятъ да направятъ обходъ кѣмъ нашия лѣвъ флангъ при Сливница. За това дружината трѣбваше незабавно, съ коли, да се отправи за последното село. Всички коли, обаче, били отишли за пренасянето на раненитѣ. Тогава се решава, пренасянето да стане съ току що докаранитѣ отъ Австро-Унгария коне, назначени за формирането на 3-и коненъ полкъ. Кѣмъ 10 часа, конетѣ били докарани въ казармата и се почнало товаренето на войницитѣ по двама на конь. Това не бѣше лесно. Конетѣ не бѣха още ездени и не допускаха около себе си войницитѣ. Тѣ били снабдени само съ по 1 оглавникъ и нищо друго.

Минутитѣ бѣха скжпи. България трѣбваше да спре потокътъ на противника съ тѣлата на свойтѣ синове. Тогава стана чудо! Буйната коннишка кръвъ на старитѣ българи бликна, незнайно какъ, въ сѣрдцата на Хасковци и умората изчезна. Тѣзи, които успѣваха да яхнатъ конетѣ, отлитаха за Сливница на групи отъ по 20—30 човѣка, качени по двама на конь.

Коне не стигнали за около 180 човѣка, които трѣбвало да отидатъ пешкомъ за Сливница на 7-и ноемврий. Но сждбата ги изпрати другаде. На 7-и ноемврий, поради единъ слухъ, че сѣрбитѣ настѣпватъ отъ кѣмъ Владая, всичко що е било въ София въоръжено съ пушки, било събрано и изпратено въ тая посока. Между тѣхъ сж били и тия 180 човѣка отъ дружината. Отъ тамъ тѣ били изпратени кѣмъ Трънъ и влѣзли въ състава на почти унищожената 15 рота отъ 5-и пех. Дунавски полкъ. Тая рота на подпоручикъ Ангеловъ, се бѣше била храбро при Пета-ченци и задържа на 4. XI. цѣлата Моравска дивизия.

На 6-и ноемврий кѣмъ 15^{1/2} часа дружината пристигна въ Сливница. Изъ пѣтя изостали само 30 души, изтощени отъ 3 дневнитѣ усилия.

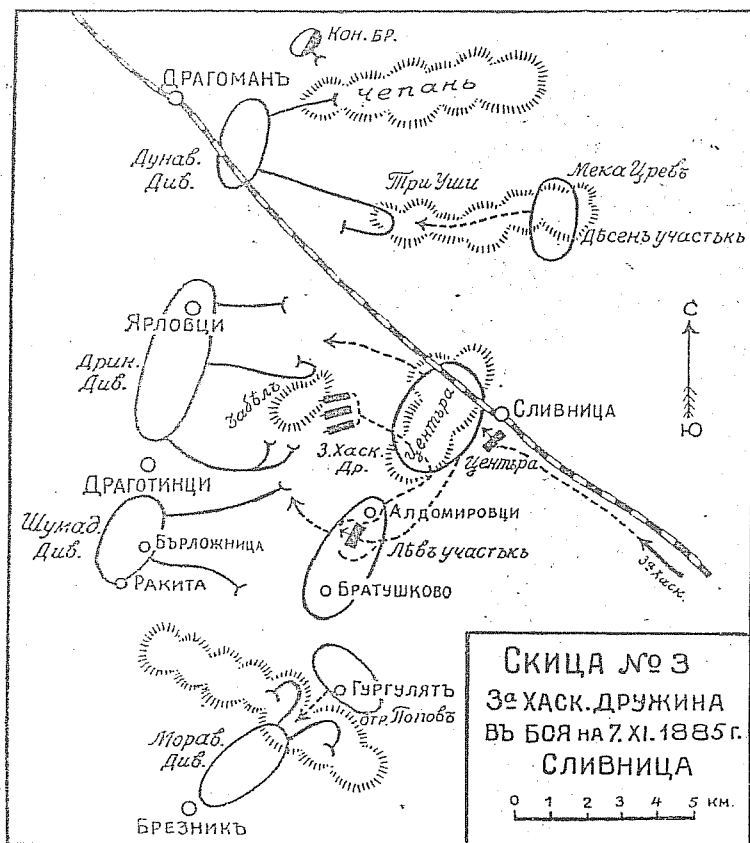
Презъ това време на Сливница се водѣха боеветѣ както следва: Моравската дивизия, която трѣгваше отъ гр. Брѣзникъ за Сливница бѣ лудо атакувана отъ отряда на капитанъ Кисовъ, който идваше отъ Радомиръ. Той бѣ разбитъ, но запази лѣвия флангъ на Сливнишката позиция.

Дринската дивизия, предизвикана отъ една наша дружина, настѣпи и атакува нашия центъръ, обаче бѣ отхвърлена и прекрати боя. Шумадийската дивизия се разгъна въ дѣсно отъ Дринската.

На дѣсния нашъ флангъ, ротмистъръ Бендеревъ самъ минава въ настѣпление срещу Дунавската дивизия и се затвърди на вр. Мека Цревъ, като очисти сѣрбитѣ.

Така, още единъ день на Сливница биде спечеленъ за насъ. Нашитѣ войски бързаха съ усилені маршове да пристигнатъ на позицията и числото имъ отъ день на день все повече се увеличаваше.

3-а Хасковска дружина, като достигна Сливница, слѣзе отъ конетѣ. близко до моста и се оттегли въ южната частъ на преградието на селото въ едно торище, дето войницитѣ си заровиха краката, за да ги стоплятъ. Тукъ дружината остана на бивакъ. Раздаде се сухаръ и допълнително патрони.

Къмъ полунощъ, началникъ щаба на армията идва и казва на сърдчителни думи на войниците. Командирътъ на дружината получава заповѣдь да влѣзе въ отряда на капитанъ Поповъ, който действа къмъ Брѣзникъ. Обаче той докладва, че около 180 войника отъ дружината ще пристигнатъ едва на 7-и ноемврий отъ София. Тогава 3-а Хасковска дружина се дава на помощ на лѣвия участъкъ, командванъ отъ капитанъ Савовъ Михаилъ.

Къмъ 1 часа следъ полунощъ, дружината водена отъ 1 стражаръ трѣгва за Алдомировци, кждето стига преди разсѣване. На сутринята

тя е вече въ сѣдство съ 7-и пех. Преславски полкъ и запълва една междина на югозападъ отъ с. Алдомировци. Всичкитѣ роти сж били поставени въ една линия, въ окопитѣ изкопани отъ мѣстното население и показани отъ изпратения нарочно отъ главната квартира офицеръ. Близко задъ дружината е била разположена батареята на капитанъ Тантиловъ, която Хасковци тикаха отъ Сарамбей до София.

На 7-и ноемврий и дветѣ страни на Сливница бѣха решили да действуватъ отбранително — сърбитѣ за да се устроятъ за нова атака, като привлекатъ и Моравската дивизия отъ Брѣзникъ, а българитѣ, за да дочакатъ нови подкрепления. Тѣ вече здраво държеха Сливнишката позиция съ 22 дружини и 58 орджия.

Сутринята на 7-и ноемврий Дунавската дивизия се раздвижи около Три Уши, за да се окопае. Ротмистъръ Бендеревъ помисли че се готвятъ да го атакуватъ, самъ предприе атака и овладѣ източнитѣ чуки на вр. Три Уши. Дринската дивизия настѣпи, за да подпомогне на своята Дунавска дивизия, но нашиятъ центъръ напусна позициитѣ и се понесе въ вихренна атака срещу нея.

Намѣси се и Шумадийската дивизия, като изпрати войски срещу настѣпващитѣ части отъ „центъра“. Последнитѣ обаче не обръщаха внимание на това действие на Шумадийската дивизия и енергично атакуваха Дунавската. Положението на центъра ставаше опасно. Тогава лѣвото крило, въ което влѣзе и Хасковската дружина, атакува Шумадийската дивизия и спрѣ настѣплението ѝ.

По на югъ, Моравската дивизия, която обхващаше лѣвия флангъ на Сливнишката позиция около с. Братушково, бѣ повърната назадъ, отъ отряда на капитанъ Поповъ.

3-а Хасковска дружина презъ цѣлия день 7-и ноемврий взема участие въ боеветъ около Сливница, като прояви следната дейность:

Когато Дринската дивизия настѣпи за да подпомогне Дунавската дивизия, дружината се намираше на позиция ю. з. отъ с. Алдомировци. Тукъ тя получи заповѣдь: 1-а и 3-а роти, подъ командуването на капитанъ Добревъ, баща на Свѣтославъ Добревъ, загиналъ геройски при Чеганъ въ 1916 год., да се изнесатъ северно отъ с. Алдомировци и останатъ въ разпореждане на началника на дѣснофланговия участъкъ. Съ пристигането на това мѣсто обаче, капитанъ Добревъ получава заповѣдь отъ адютанта на Н. Височество, капитанъ Увалиевъ, ротитѣ да отидатъ въ резервъ задъ центъра на позицията. Но боятъ е билъ въ своя разгаръ. Шумадийската дивизия съ лѣвия си флангъ, съдействува на Дринската и преминава въ атака. Тогава ротитѣ отъ 3-а Хасковска дружина получаватъ заповѣдь да преминатъ въ атака срещу противника отъ Шумадийската дивизия, по посока на вр. Забѣлъ. Сръбската артилерия започва силно да обстрелва ротитѣ отъ дружината и тия отъ 4-и Плѣвенски полкъ, които минали сжщо въ контръ-атака. Дружината открива силенъ пехотенъ огънь по сърбитѣ, обаче не следъ дълго, всички хора отъ веригитѣ прекратяватъ стрелбата и съ викъ „ура“ се нахвърлятъ срещу тѣхъ. Последнитѣ недочакватъ удара и бързо почватъ да отстъпватъ назадъ. Въ съседство действащата 8-а рота отъ 4-и Плѣвенски полкъ остава безъ ротенъ командиръ, който е билъ раненъ. Тогава ротата влиза въ подчинение на капитанъ Добревъ, който преследва отначало съ движение, а въ послѣствие и съ огънь, отстъпващитѣ сърби. Въ това преследване 3-а Хасковска дружина се е врѣзала като клинъ и за това ротитѣ получаватъ заповѣдь да се оттеглятъ назадъ. Оттеглянето не остана незабелязано отъ сърбитѣ. Тѣ добиватъ смѣлость, спиратъ се до едно дере и откриватъ силенъ убийственъ огънь по нашитѣ части. Това принуди и нашитѣ роти да се спратъ и да дочакатъ нощта. Въ това положение дружината остава до полунощъ срещу 8-и ноемврий.

Въ боя на 7-и ноемврий дружината даде следнитѣ загуби: убити — ф-ля на 1-а рота Яко Милушевъ — руснакъ, живущъ въ гр. Хасково; редницитѣ — Гочо Желевъ отъ с. Обруклий; Бойдю Геновъ отъ с. Саржюртъ. Ранени: подпоручикъ Атанасовъ Захарий, ст. подоф. Димитъръ Кръстевъ отъ Панагюрище; редницитѣ — Дѣлчо Тянковъ — отъ с. Трезмезлий, Енчо Колевъ отъ с. Саржюртъ, Иванъ Станевъ отъ с. Обруклий; Стоянъ Койнубичинъ отъ с. Обруклий, и още други 18 души, които биватъ наградени съ ордени за храбрость.

Преследване къмъ Пиротъ

Боятъ на 7-и ноемврий реши изхода на борбата между българи и сърби. Тържеството на Сливница е пълно. Духътъ високъ. Дѣлото на Съединението спечелено. Рамо до рамо, Княжескитѣ и Румелийскитѣ войски се биятъ и печелятъ победи. Всички сж въодушевени отъ една мисль — да победятъ врага. Сърбитѣ вече даватъ заповѣдь на 8-и да се оттеглятъ войскитѣ имъ задъ границата. Българитѣ изпращатъ малки части за да поддържатъ допиръ съ противника и се готвятъ за преследване съ всички сили. Кралъ Миланъ трѣбва да спасява вече своята земя.

На 10-и ноемврий се формира българската предна охрана (авангардъ) подъ командата на майоръ Стояновъ.

Следъ бой съ сърбитѣ около Драгоманския проходъ, последния бѣ овладянъ. Кралъ Миланъ, следъ воененъ съветъ събранъ въ Царибродъ, реши да оттегли сръбската армия задъ границата и се заеме за отбрана гр. Пиротъ.

На 11-и ноемврий, българската предна охрана, засилена съ нови части атакува Царибродъ. На 12-и ноемврий вече, последния градъ бѣ завладѣнъ. Сърбитѣ се оттеглиха къмъ гр. Пиротъ дето решиха да дадатъ последенъ отпоръ.

До това време, 3-а Хасковска дружина, заедно съ останалитѣ главни сили отъ позицията, остана на Сливница, съ готовность да продължи движението къмъ Сърбия. На 12-и ноемврий дружината получи заповѣдь отъ майоръ Гуджевъ да тръгне въ походенъ редъ по шосето за Царибродъ. Тукъ, късно презъ нощта, настигна частитѣ отъ 2-и пехотенъ Струмски полкъ.

Още на 13-и ноемврий сърбитѣ, чрезъ парламентъори поискаха спирание на военнитѣ действия, обаче подполковникъ Николаевъ, въ качеството си началникъ на съединенитѣ български войски имъ отговори, че не може да извърши това, понеже нѣма нареждане отъ Негово Височество.

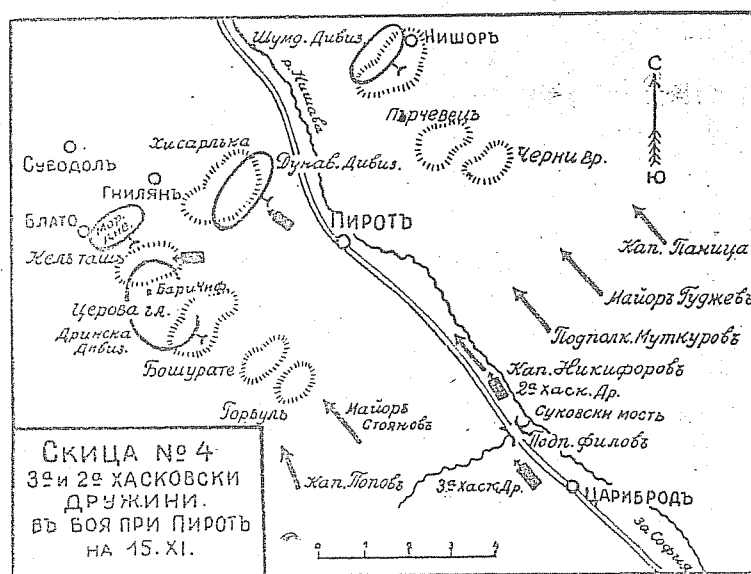
За преминаване границата на 14-и сутринята и атака на Пиротъ, формираха се 6 колони.

Хасковската дружина, която на 13-и вечерята, пристигна въ Царибродъ, влѣзе въ състава на общия резервъ, командуванъ отъ подполковникъ Филовъ.

Въ това време сръбската армия почна да заема позициитѣ около Пиротъ съ 4 дивизии и конната бригада. (сх. № 4)

На 14-и ноемврий въ 9 часа преди пладне, 3-а Хасковска дружина продължи движението си за гр. Пиротъ на самата граница, прегazi рѣка Нишава, понеже сърбитѣ бѣха разрушили желѣзния мостъ. Тукъ Негово Височество Княза, поздравяваше частитѣ съ победата надъ сърбитѣ. Войницитѣ отговаряха гръмогласно „ура“ и нѣкой отъ възторгъ плачеха.

Докато дружината бѣше въ походенъ редъ съ резерва, преднитѣ наши колони изблъскаха сръбскитѣ части изнесени напредъ около границата и предъ Пиротъ и ги принудиха да се оттеглятъ на главната си позиция.

Частитѣ отъ резерва бѣха обхванати отъ силно чувство на нетърпение. Тѣ задминаха сръбната колона на капитанъ Никифоровъ, застигнаха лѣвата на майоръ Стояновъ и заловиха бой съ Дринската дивизия, която доста живо се съпротивяваше.

Надвечеръ, колоната на Муткуровъ се втурна въ гр. Пиротъ — частитѣ отъ Дунавската сръбска дивизия отстъпиха и хвърлиха въ въз-

духа единъ отъ складоветъ съ бойни припаси. Поради опасностъ отъ нови взривове, Муткуровъ е заповѣдалъ да се изтеглятъ войниците отъ града.

Къмъ 20¹/₂ часа лѣвитъ, колони атакуваха и овладѣха, следъ голѣма съпротива в. Горбулъ и сърбитъ отстъпиха къмъ Бари Чифликъ.

Въ дѣсно, сжщо съ нощна атака, се овладѣ Черни връхъ и вр. Пърчевецъ.

Така, българитъ на 14-и ноемврий вечеръта, вече успѣха отново да спечелятъ победи срещу неприятелската армия.

На 15-и ноемврий се развиха решителнитъ действия за овладяване на гр. Пиротъ. Скица № 4.

Атаката на Пиротъ

На 15-и ноемврий действията се развиха въ едно общо българско настъпление по цѣлия фронтъ. Макаръ и не едновременно, сърбитъ бѣха нападнати както въ центъра, така и на дветъ крила.

Сутринъта, колоната на Муткуровъ атакува отново Дунавската дивизия на вр. Сарлъка, колоната Гуджевъ отблъсна Шумадийската дивизия къмъ Нишоръ, а колонитъ на Поповъ, Никифоровъ и Стояновъ атакуваха лѣвия флангъ на позицията около вр. Горбулъ, Забѣлъ и Бошурата и отхвърлиха Дринската дивизия, която даде отпоръ на вр. Келъ-Ташъ.

За да спасятъ положението около Пиротъ, сърбитъ предприеха една енергична контръ-атака срещу центъра, обаче и тя не успѣ. Действията на фланговетъ продължиха, като около Келъ-Ташъ се развиха активни действия, въ които взема живо участие и *3 а Хасковска дружина*.

На 15-и сутринъта дружината, заедно съ 2-и Струмски полкъ, подъ командата на капитанъ Кисъвъ, трѣбваше да продължи движението си къмъ гр. Пиротъ. Когато се стигна до около 3—4 клм. отъ града, капитанъ Кисъвъ узна, че се води жестокъ бой около Келъ-Ташъ. Той реши, по свой починъ, да се заслони съ 3-а Хасковска дружина къмъ гр. Пиротъ, а съ останалитъ части отъ полка да се насочи за съдействие на своитъ части, които атакуваха вр. Келъ-Ташъ. Тука сърбитъ оказваха енергична съпротива.

3 а Хасковска дружина продължи движението си съ обща посока на с. Гниленъ, гдето се забелязваше една сръбска батарея. Когато дружината достигна близко до „градското дере“, около западната окрайна на града, получава заповѣдъ отъ капитанъ Кисъвъ, да свърне и поведе атака срещу вр. Келъ-Ташъ, тъй като преждевременната атака на тази висота отъ нашитъ части не е успѣла.

Дружината напусна своя обектъ — с. Гниленъ, повърна на лѣво и се насочи къмъ вр. Келъ-Ташъ. Повръщането на ротитъ не остана незабелязано за сръбската батарея къмъ Гниленъ, която почна съ убийственъ огънь да ги обстрелва. Силния артилерийски огънь предизвиква дружинния командиръ капитанъ Ковачевъ, да насочи една полурота отъ 3 а рота за обстрелване на батареята. Ротния командиръ на тази рота, подпоручикъ Ивановъ Григоръ, застана на чело на полуротата и настъпи на северъ срещу батареята, обаче полуротата загази въ мочурливата почва и войниците почнаха да затъватъ до поясъ. Полуротата бѣше принудена да се повърне. Опитна на два наши ескадрона да атакуватъ тази батарея сжщо излѣзалъ несполучливъ, поради блатистата почва и атаката не се е състояла.

Бойна история на 10-и Ролопски полкъ

ЛИТЕРАТУРЕН МУЗЕЙ

ХАСКОВО
ЦЕНА 50
ИНВ. № 1448

3

Съ почване общата атака на вр. Келъ-Ташъ, 3-а Хасковска дружина взе участие на дѣсния флангъ на 2-и Струмски полкъ. Сърбитѣ не дочакаха удара на ножъ и почнаха отстъпление. Тогава дружината повърна на дѣсно, премина презъ селото Бари-Чифликъ и се упъти къмъ шосето Пиротъ — Бѣла Паланка, съ цель да пресѣче пѣтя на отстъплението на неприятелската батарея при с. Гнилянъ. Обаче, щомъ дружината пристигна около воденицата „Папазова“, се получи категорична заповѣдъ да спре всѣкакво по-нататъшно настѣпление.

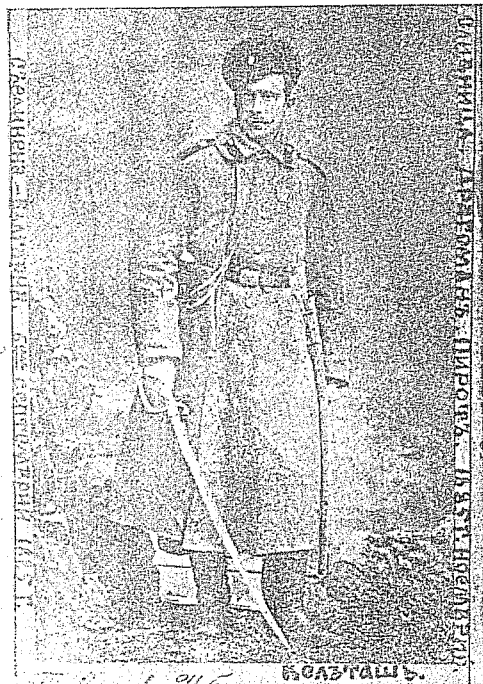
Сърбитѣ по цѣлия фронтъ вече бѣха разбити и почваха безредно отстъпление по шосето за Нишъ.

Може би нашитѣ победоносни войски щѣха да преследватъ противника до пълното му унищожение, ако да не бѣше се намѣсила Австрия, която чрезъ своя посланикъ, графъ Кевенхюлеръ, заяви, че ако българитѣ не спратъ преследването на сърбитѣ, ще срещнатъ австрийски войски. Тѣй, сръбската армия се спаси отъ позоръ и съвършено унищожение. Българитѣ бѣха горди и сияѣха отъ спечелената победа, като проявиха своя несъкрушимъ духъ. Въ Пиротъ, българския войникъ, съ своята храбростъ и самопожертвование, закопа сръбскитѣ замисли и съ кръвта си освѣти — священното дѣло на българския народъ — Съединението на дветѣ Бѣлгари!

* * *

Докато се водѣха боеветѣ на Сливница и Пиротъ, въ които взема участие и 3-а Хасковска дружина, другитѣ 2 дружини, които бѣха на турската граница получиха сжщо заповѣдъ да трѣгнатъ за Сливница. 2-а дружина пристигна на 14-и ноемврий вечерта въ Царибродъ, а на 15-и, при превземането на гр. Пиротъ, бѣше въ общъ резервъ.

1-а Хасковска дружина пристигна по-после около 16-и ноемврий въ гр. Пиротъ, когато вече бѣха преустановени военнитѣ действия.

Фелдфебелъ
Иванъ Попчевъ
единъ отъ наградениѣ

Жертвитѣ на 3-а Хасковска дружина при Пиротъ сж 8 души ранени. Тѣ можеха да бждатъ повече, обаче сръбскитѣ гранати, поради мочурливата почва, не сж се прѣскали.

За отличнитѣ имъ действия при Алдомировци и Пиротъ, отъ дружината биватъ наградени следнитѣ чинове:

Командира на 3-а дружина капитанъ Ковачевъ съ „ордена за храбростъ“ IV ст., а съ знака за храбростъ — фелдфебели-тѣ: *Стоянъ Миндовъ* отъ Хасково, *Димитъръ Еневъ* отъ Хасково; *Коце Генчевъ* отъ Т. Пазарджикъ; Ст. подофицеръ *Георги Димитровъ Кубзумаловъ* отъ Т. Пазарджикъ; редницитѣ *Кузма Георгиевъ* отъ с. Сарж-Юртъ, знаменосецътъ опълченецъ *Георги Здравковъ*, ст. подофицеръ *Логинъ Ивановъ*, фелдфебеля *Иванъ Попчевъ* отъ с. Бошуля, редника *Ланжсо Ивановъ* отъ Панагюрище, редника *Иванъ Митевъ* отъ с. Иробасъ. Съ сжщия орденъ, лично отъ Негово Височество при оби-

колката му въ Софийската болница билъ награденъ и редника отъ 1-а рота *Цвятко Таневъ*.

Капитанъ Добревъ е билъ награденъ съ „Св. Александъръ IV ст. съ мечове“, а подпоручикъ Атанасовъ Захари съ „Орденъ за заслуга на военна лента“.

Следъ падането на Пиротъ, командирътъ на западния корпусъ издаде следната заповѣдь:

Приказъ

по

Войскитъ на Западния корпусъ

№ 5

19-и ноемврий, 1885 г., гр. Пиротъ

Войници на Западния корпусъ!

Неприятеля, възползуванъ отъ нашето отсъствие на западнитъ предѣли на Отечеството ни, бѣше се одързостилъ да премине нашата граница, заплашваше вече столицата ни; нему оставаше още единъ переходъ, за да забие своето знаме предъ двореца на нашия Господарь. Въ тази критическа минута, една шепа наши герои задържаха съ гърдитъ си противника на Сливница до пълното съсрѣдоточение на нашитъ войски. Отечеството и Господаря ще бждатъ вѣчно признателни на тѣзи герои!

Пристиганието на една частъ отъ нашитъ войски изъ Южна България ни позволи отъ 10 ноемврий да мислимъ за изпжждането на противника отъ предѣлитъ на Отечеството ни.

Войници на Западния корпусъ!

По първия знакъ, който ви направи нашия любимъ Господарь, вий се устремихте като ураганъ върху неприятелскитъ пълчища и ги направихте да очистятъ Отечеството ни въ два дена. Вий се бихте като лъвове при недостъпнитъ скали на Драгоманския проходъ и съ щикетъ си обагрихте дивитъ канари на тѣзи върхове. Вий преминахте като орли недостъпнитъ планини, които отдѣляха Отечеството ни отъ сръбската територия и въ два дена доказахте на противника, че не може да се газии безнаказанно нашата територия.

Дѣлата при Царибродъ, въ които вий гонихте на всѣка стѣпка предъ себе си войскитъ на Милана, сж най-доброто доказателство за вашата храбростъ.

Войници!

Макаръ и зле снабдени съ необходимитъ ви принадлежности, вий не се спрѣхте да развиете българскитъ знамена въ класическото пиротско поле и недостъпнитъ върхове, които го обкръжаваха. Вий преодолѣхте и гладъ и студъ и грознитъ върхове, които ни преграждаха пътя за Пиротъ и се явихте подъ стенитъ му по-бързо отъ вихрушката. Противникътъ не можеше да не отстъпи Пиротъ и употреби най-отчаяно съпротивление, за да не ни пустне въ него. Но въ двудневния бой подъ стенитъ на този градъ вий още веднажъ доказахте, че нѣма препятствие, което да не преодолѣе българското оржие. Нито градътъ отъ куршуми, нито безчисленитъ огнени гърла на противника, не ви нака-

раха да се поколебае за завземането на този братски градъ, въ който
отъ памти-вѣка се е слушало българското слово.

Войници!

Вашата храбростъ ви прави още повече честъ и за туй, че сега за
пръвъ пѣтъ българина взема оржжието самостоятелно да защитава
своего Отечество. Противникътъ е вече съкрушенъ и предлага миръ; но
азъ се надѣвамъ, че ако почнатитъ преговори бждатъ неуспѣшни, вий
съ сжщото самоотвержение ще дигнете щиковетъ и ще се биете до-
гдето противника преклони глава предъ българското оржие.

Войници!

Азъ немога да намѣря думи, съ които да опиша храбростта ви и
да изразя своята благодарностъ; но Отееството вѣчно ще бжде при-
знателно на драгоманскитъ, царибродскитъ и пиротскитъ герои.

Войници

Азъ съмъ щастливъ гдето мога да ви кажа, че Господаря ни е въ
възторгъ отъ вашата храбростъ и самоотвержение“.

Настоящия приказъ да се прочете въ всички роти, батареи и
ескадрони.

Командиръ на Западния корпусъ
Подполковникъ *Николаевъ*

А Негово Царско Височество Князь Александъръ Батембергъ сжщо
издаде следната заповѣдь:

„Офицери и солдати!“

*Вие изпълнихте вашия дългъ най-блъскаво; съ невѣроятна бър-
зина вие пристигнахте изъ Тракия, за да посрещнете неприятеля.
Гладъ и изморяване, дъждъ и снѣгъ, безропотно пренасяхте. Въ сра-
женията при Сливница, Драгоманъ, Царибродъ, Гургулятъ, Брезникъ,
Видинъ и Пиротъ, вие съ хладнокрѣвие и самоотверженостъ посрещ-
нахте смъртта и съ мощнитъ си щикове обърнахте въ бѣгство на
всѣкъде неприятеля. Вамъ трѣбва да благодари народа, за гдето ця-
лия свѣтъ ни припозна за герои. Свидетель на вашата храбростъ, бла-
годаря ви въ името на Отееството, за вашето пожертвование, без-
краенъ трудъ и за всичко, което сторихте.*

*И въ качеството ми на вашъ предводителъ, казвамъ ви: Азъ се
гордѣя съ моята храбра войска и съмъ щастливъ да бжда неинъ Князь
„Александъръ“*

Следъ примирието

Следъ примирието, повечето отъ българскитъ войски бѣха съсрѣ-
дочени около гр. Пиротъ и околността. Тукъ се издаде заповѣдь по
Западния корпусъ, съ който Румелийскитъ войски действащи до сега
по дружинно се свеждаха въ полкове и дивизии. Между новформи-
рованитъ полкове бѣше и 3-и пехотенъ *Шейновски полкъ*, после пре-
именованъ въ 10-и пехотенъ *Родопски полкъ*.

3-и пехотенъ *Шейновски полкъ* е формиранъ отъ 3-а Хасковска
дружина, 8-а Пловдивска резервна дружина, 6-а Пловдивска резервна
дружина и 4-а Пещерска дружина отъ Источно Румелийската милиция,

а 1 и 2 дивизиона
дивски полкъ.

Полкътъ е броялъ по това време около 3500 човѣка съ 27 офицери и 180 коня. Отъ тия хора, около 100 души и 2 офицери сж били още изъ болницитѣ, ранени. Никакви материални сръдства за формирането му не сж били отпуснати, а се е събрало само онова, което сж имали дружинитѣ. Облѣклото е било най-разнообразно — источно румелийско, войсково и собствено. Кадърътъ е билъ въоръженъ съ берданови пушки, а запаснитѣ съ кринки. Вмѣсто раници сж имали торби.

Следъ окончателното формиране на 3-и Шейновски полкъ, той се е разположилъ съ 1 и 2 дружини на квартири въ гр. Пиротъ, а съ 3 и 4 дружини въ с. Бари-Чифликъ, близо до гр. Пиротъ. Тукъ до 12 декемврий е носилъ охранителна служба. Смѣнилъ е трима командири за това кратко време, а именно, капитанъ Атанасовъ, капитанъ Кръстю Мариновъ, и отъ 11. XII. 1885 г. командирътъ му е вече капитанъ Тепавски.

Следъ сключване на примирието Негово Височество издаде следната заповѣдь:

„Офицери и войници!

Днесъ земята ни е съвършенно очистена отъ врага, който така разбойнически бѣше нахлулъ въ нея. Вашата храбростъ, самосотверженостъ, съ които прекарахте толкова тягости, решителностъ по скоро да умрете, но да изгоните неприятеля вънъ отъ предѣлитъ на татковината ни сж високо наградени. Вие разбихте сръбската армія. Вие направихте да се чуди цѣлия свѣтъ и да признае, че въ вашитѣ жили тече сжщата кръвъ, каквато нѣкога е кипяла въ жититѣ на прадедитѣ ви — победители на Византийската империя.

Сега ние можемъ да се върнемъ дома си спокойно, съ гордостъ, че сме изпълнили длѣгътъ си.

Алѣксандъръ“

На 12-и декемврий българската войска вече е трѣбвало да напусне сръбската територия и 3-и Шейновски полкъ потегля пеша отъ Пиротъ, презъ Царибродъ, Сливница, София, Нови Ханъ, Вакарелъ. Т. Парджикъ за Пловдивъ и отъ тамъ съ влака до Раковски. На 26-и декемврий е билъ вече въ Хасково. По пѣтя, на 13-и декемврий, въ Царибродъ се е присъединилъ и приведения отъ 1-и Пловдивски полкъ музикантски хоръ за полка, подъ диригентството на капелмайстора Кошкинъ, съ 23 музиканти.

Тѣй като мирътъ съ сърбитѣ не бѣше още сключенъ, то полкътъ наново почна да се приготвява срещу всѣкакви изненади, като къмъ него се формира още една пехотна запасна дружина, подъ командата на капитанъ Пѣевъ.

Мирътъ съ Сърбия

Едва на 19-и февруарий 1886 година мирътъ се подписа и на 10-и мартъ се извърши пълната демобилизация. Заедно съ нея и състава на дружинитѣ се измѣня, като дошлиитѣ такива отъ Пловдивъ и Пещера си отиватъ обратно, а оставатъ кадритѣ отъ 1, 2 и 3 а бивши Хасковски дружини и 9-а Харманлийска, попълнени съ новобранци отъ Пловдивското, Хасковското и Харманлийското военни окръжия.

Капитанъ Никифоровъ
к-ръ на полка
1. VII. 1886—1. II. 1887 г.

Харманлийската дружина съставлява 4-а дружина от полка и остава на гарнизонъ въ гр. Харманлий. За командиръ на полка бива назначенъ капитанъ Никифоровъ.

По случай съединението на Северна и Южна България, въ Цариградъ се състоя конференция, гдето българското правителство отстъпи Кърджалийската околия на турцитѣ. Турското правителство обаче искаше да бжде по-яко свързано Кърджалийско съ Одринския вилаетъ и за това претендираше за участъка отъ Харманлийска околия между р. Арда и хребета на северъ отъ селата Урумъ-кьой, Кьой-Аланъ и Кадж-кьой. Този участъкъ имаше 24 турски села. Тѣ сж отказали да признаятъ българската власт. За усмиряване разбунтуваното население, на 20-и май с. г. бѣ изпратенъ въ този край 10-и пех. Родопски полкъ съ четиритѣ си дружини. Следъ малко схватки, предъ очитѣ на турската кавалерия, която е била съ- и турятъ редъ.

Следъ съединението

Станалото съединение на дветѣ Българи, извоювано съ кръвъ въ една война, предизвика нечуванъ ентузиазъмъ въ българския народъ. За 5 дни сърбитѣ бѣха прогонени презъ границата, на 6-я день, българитѣ, подъ звуцитѣ на музикитѣ, навлѣзоха въ Сърбия и на осмия день отъ боя при Сливница, следъ ожесточено сражение, бѣ превзетъ Пиротъ и войната завършена.

Цѣла Европа научи за победитѣ на българската войска и се радваше най-вече за това, че въпрѣки волята на руското правителство, българитѣ достойно защитиха своето съединение. Руското правителство се уплаши да не би обичаниятъ отъ народа князь Александъръ Батембергъ да отхвърли руското влияние въ България и устрои превратъ срещу него. На 9-и августъ (21-и н. ст.) 1886 година Князь Батембергъ бѣ принуденъ да напусне българския престолъ и замине за странство. Въ България се създадоха две течения — едно подъ влияние на Русия, което искаше княза да напусне страната и друго чисто българско, което държеше за него. Тѣй и войската безъ да иска се намѣси въ тия две течения. Напушането на трона отъ Негово Височество е станало известно въ 10-и пех. Родопски полкъ още на 9-и августъ къмъ 9 часа пр. пл. съ телеграма, като се искало войницитѣ веднага да бждатъ подведени подъ клетва на новото правителство.

На станалото, като се има предъ видъ любовта на народа къмъ своя вожда се е гледало съ недовѣрие. И действително, скоро командирѣтъ на полка капитанъ Никифоровъ е дошълъ отново въ казармата, свикалъ всички войници и офицери и разяснилъ, че свалянето на Княза е

явни станало противъ волята на българския народъ и че ще трѣбва да се направи всичко възможно за негово възвръщане.

Командирътъ на 5-а пехотна бригада, подполковникъ Муткуровъ, е билъ обявенъ за главнокомандующъ Княжескитѣ войски — останали вѣрни на Княза и по негова заповѣдь, на 12-и августъ 1-а и 2-а дружини отъ полка сж заминали по желѣзницата за Пловдивъ, където се събирали войскитѣ. На 13-и августъ пристигна и трета дружина и всички Пловдивски войски, подъ командата на капитана отъ генералния щабъ Велчевъ, потеглятъ за ст. София. Въ Пловдивъ остава само 3-а дружина, а въ Хасково 4-а, — за пазене реда. До 18-и августъ се водятъ преговори съ новото правителство, до което време полка пристига въ София и се настанява на бивакъ при лагера на 1-и Софийски полкъ. Тукъ полкътъ остана до 20-и августъ, когато Негово Височество се завърна въ София и доброволно, подъ давлението на руската дипломация се отказа отъ престола и напусна България.

Презъ време на стоението на полка въ София, на 31-и августъ 1886 година, му бѣха дадени 4 знамена — по едно на всѣка дружина. Знамената бѣха подарени отъ Негово Височество Александъръ Батембергъ и носятъ неговия вензелъ. Обряда за осветяване на знамената е билъ извършенъ на лагера при ст. София въ присѣдствието на Н. В. и се е произвелъ парадъ отъ всички войски на гарнизона.

Старото знаме на Хасковската Румелийска дружина № 10 бива изпратено въ София въ Военното Министерство, следъ което е предадено на съхранение въ Двореца.

Полкътъ е останалъ въ София до 5 септемврий 1886 г., следъ което е заминалъ за гр. Хасково съ 1 и 2-а дружини. 3-а дружина е останала на квартири въ гр. Пазарджикъ, а 4-а си е отишла въ Харманлий

Опълченци и поборници отъ Хасково

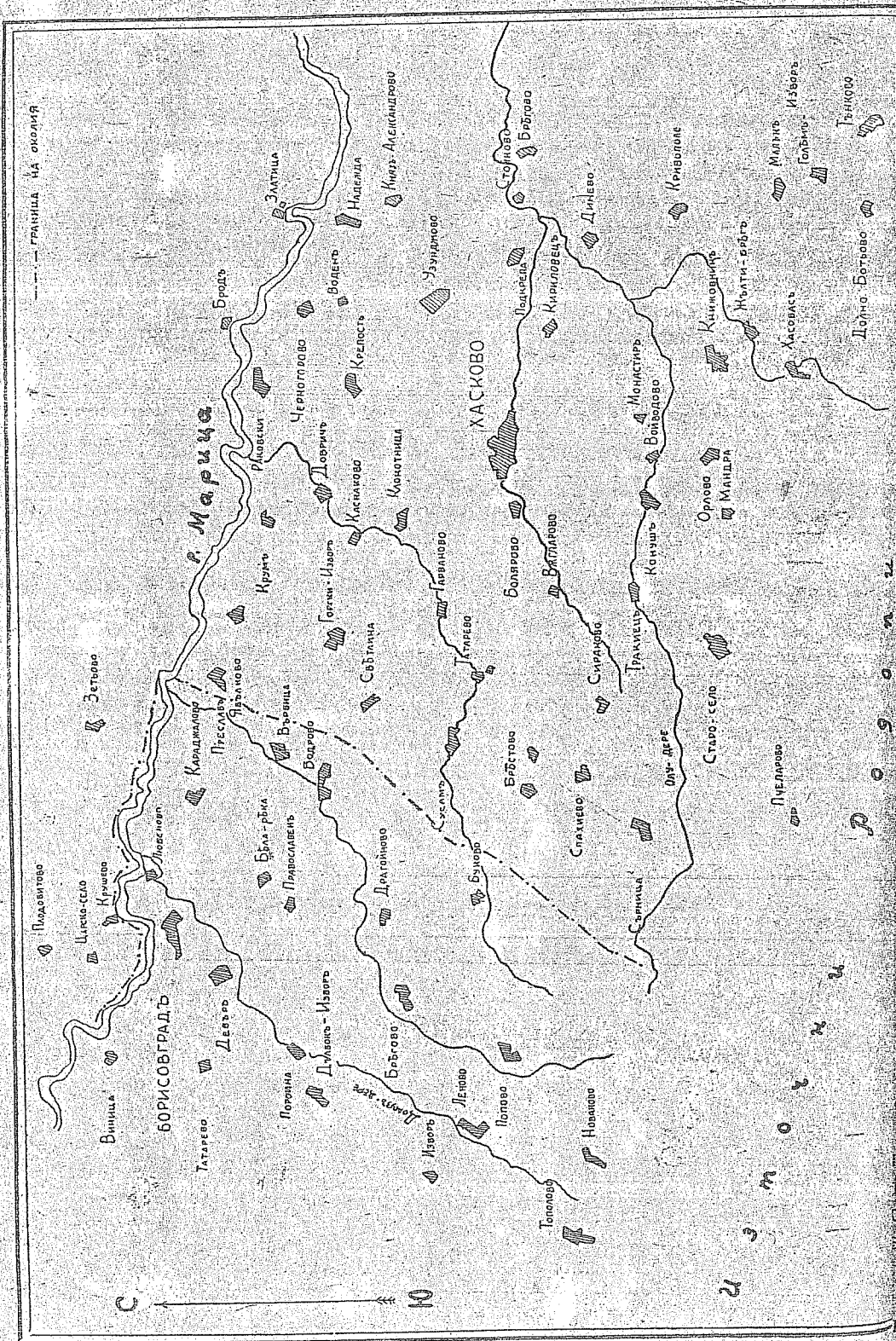

Апостолъ Георгиевъ
Петковъ
2-а оп. дружина

Киро Каневъ
3-а Хасковска
дружина

Георги Пачемановъ
2-а Пловдивска
дружина

Янчо Ивановъ
Шиваровъ
2-а Добр. дружина

сандт
2-и а
честв
на 30
полк
след

побед
борь
тежки
борба
вече
то на
ски п
тенъ
ваше
нува
верви
съ 10

пазеха
така.
се нау
закри
получ
нужда
човече
работа
ценст
въ

Майоръ Кутинчевъ
8. II. 1887—22. III. 1888

Полков. Ивановъ
1. II. 1891—7. X. 1895

Полков. Токлуджановъ
31. I. 1898—15. III. 1900

МИРНИЯТЪ ТРУДЪ (1886—1912 г.)

Следъ напушането Престола отъ Негово Височество Князь Александъръ I Батембергъ, българскиятъ народъ остана безъ Князь. Едва на 2-и августъ (15) 1888 година стъпи на престола Негово Царско Височество Фердинандъ I Саксъ Кобургъ-Готски. За срѣщата му въ Пловдивъ, на 30 и юлий сж били изпратени 1-а и 4-а дружини отъ 10-и Родопски полкъ. Тѣ сж дали клетва за вѣрностъ на новия Князь на 2-и августъ, следъ което сж се завърнали въ гр. Хасково.

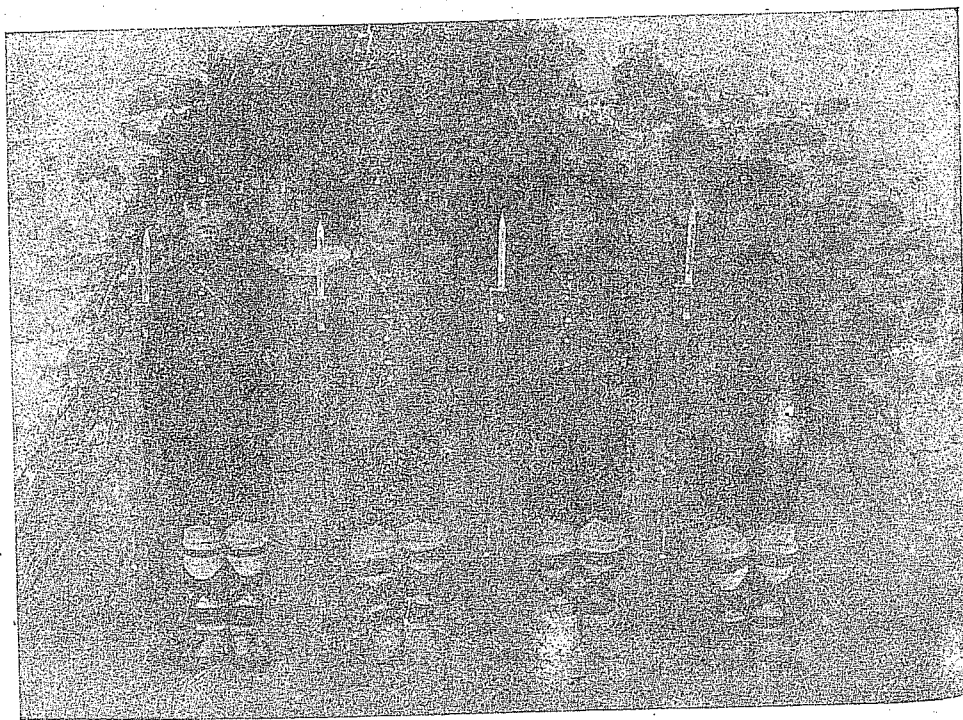
Минаха размирнитѣ години. Войската не заспа надъ славата си отъ победитѣ при Сливница и Пиротъ. Командуването виждаше какъ тя, на боръ следъ наборъ увеличава силитѣ си. Държавницитѣ знаеха колко тежки задачи може да получи тя, когато дойде редъ да се продължи борбата за неосвободенитѣ братя. 12-тѣ полка на България не можеха вече да побератъ обученитѣ въ запаса набори и затова въ 1889 г. числото на полковетѣ се увеличи на 24. 3-а и 4-а дружини отъ 10-и Родопски полкъ, на 2-и мартъ 1889 год. се отдѣлиха, образуваха 22 и пехотенъ Тракийски полкъ и заминаха за Пазарджикъ. Наредъ съ това, трѣбваше да се улесни и командуването. 2-та Тракийска бригада се преименува на 2-а Тракийска дивизия и наредъ съ това се основаха два резервни пехотни полка. 8-и резервенъ полкъ започна да живѣе наредъ съ 10-и Родопски полкъ въ Хасково.

До 1895 г. войската не познаваше границитѣ на държавата. Тѣ се пазеха отъ полицейски гранични стражари. Това не трѣбваше да остане така. Нужно бѣше съседитѣ да виждатъ частъ отъ войската ни, за да се научатъ да уважаватъ държавата ни. Затова резервнитѣ полкове се закриха, а на действащитѣ се дадоха гранични участъци. 10-и полкъ получи своя участъкъ и започна да го пази и проучва за случай на нужда. Въ 1897 и 1898 г. числото на обученитѣ войници нарастна още повече. Да се създаватъ нови полкове въ мирно време бѣше скжпа работа. Трѣбваше само да се улесни мобилизацията и да се усъвършенствува командването. За това, дивизията се подѣли на две бригади въ всѣка бригада се предвиде да се мобилизира още по единъ ре-

зервенъ полкъ. Въ 2-а бригада отъ 2-а Тракийска дивизия останаха 21-и Сръдногорски, 10-и Родопски и 4-и резервни полкове. Малкото Хасковско стана вече важенъ воененъ центъръ съ Щабъ на бригада и съ два пехотни полка. Цѣлата дивизия изпрати работници да построятъ казарми за новия полкъ. Районътъ, въ който Ангелъ войвода бѣ действувалъ, стана 10-о военно окръжие съ две важни околии: Хасковска и Боровградска. Кърджалийската околия следъ съединението, бѣше отстъпена на турцитѣ.

Свободата повдигна благосъстоянието на народа. Вмѣсто постоянни изселвания и кланета, България имаше голѣмъ прирѣстъ на населението. Тежкиятъ животъ на българитѣ въ Одринска Тракия и Македония подгонваше много бѣжанци подъ свободното небе на България. Възстанията на братята българи въ тия земи предвещаваха голѣма буря. Трѣбваше да се направи още едно усилие, да се развие войската съветно на обученитѣ набори, за да може България да се приготви за голѣмата бѣрба, която можеше на всѣки моментъ да избухне. Резервни полкове се усилиха и станаха действующи. Откриха се нови 3 дивизии. Най-важната отъ тѣхъ бѣше 8-а Тундженска. Хасковския 4-и резервенъ, усиленъ съ части отъ 10-и Родопски полкъ, стана 30-и пехотен Шейновски полкъ. Двата полка образуваха 1-а бригада отъ 8-а Тунджанска дивизия. При това устройство на войската, 10-и Родопски полкъ дочака войнитѣ за обединение на българския народъ отъ 1912 до 1918 год.

Отъ устройственото развитие на полка не е мжно да се разбератъ че и обучението му е вървѣло добре. И наистина, не може да се каже катъ по добри основи за отлично военно обучение отъ тия, които имаше 10-и Родопски полкъ. Калени въ боеве руски офицери и храбри опълченци туриха неговото начало. Победитѣ при Сливница и Пирот

Другари граничари.
Третиятъ отлѣво—ред. Димо Петевъ Димовъ е убитъ при Пажтеле 22.VIII. 1916

Полк в. Сарафовъ
16.III.1900—19.XII.1902 г.

Полков. Еровъ
20. XII. 1912—6.VI.1900 г.

Полков. Топузовъ
1.II 1910—12.I.1913 г.

кичеха знамената му. Офицери, подофицери и войници знаеха тайната на победата — това е сръжността, храбростта, издържливостта, подклаждани от чувството на дълг и себепожертвование. Врагът трѣбва да види, че българския войникъ съ ножа си носи смъртъ, безъ самъ той да се бои отъ смъртта. Ето защо и обучението е било насочено къмъ настѣпателни действия, точна стрелба, вихрени удари на ножъ, и преди всичко, каляване въ издържливостъ. До 1895 г. полкътъ редовно е излизалъ на лагеръ. Отъ 1895 г. започватъ съвмѣсни занятия съ конница и артилерия. Отъ 1898 г. започнаха да се практикуватъ зимнитѣ стрелби и зимни походи. Къмъ това време се въвеждатъ нарочни тактически занятия съ офицеритѣ и подофицеритѣ, защото се е схванало, че началниците не е достатъчно да бждатъ само храбри, но и просвѣтени, за да бждатъ повече уважавани отъ войниците. Викатъ се на занятие и запаснитѣ подпоручици, защото силата на войската е въ добре обученя запасъ. Обучението започва да се разширява: въвежда се обучаване на санитарии, на оптически сигналисти и др. Еднѣжъ обучени полковетѣ, следъ 1900 г. започватъ учения-маневри съ по-голѣми единици, за да се научатъ и началниците да ги командватъ не само по картата, а и на полето. Първитѣ голѣми маневри се произведоха на Шипка въ 1904 г. предъ очитѣ на старитѣ учители—руситѣ. Тѣ останаха удивени отъ успѣхътъ на младата българска войска. Руско-Японската война донесе много поуки. Висшето командване преработи уставитѣ. Офицеритѣ ревностно се заловиха да ги изучатъ и да ги приложатъ. Но стариятъ основенъ духъ, да се разчита най-много на ножа, въпрѣки че се купиха скорострелни орждия и картечници, си остана въ войската. Това ни даде и победитѣ презъ Балканската война, но все пакъ можеше да се използва по-добре и огъня за подготовка на удара съ ножъ. Обучението обаче само по себе си не е достатъчно. Нуженъ е и високъ духъ, дисциплина и довѣрие къмъ началниците и уменъ починъ (инициатива). Родопци не останаха налѣ въ това отношение. Въ честитѣ гранични престрелки тѣ накараха турцитѣ да ни уважаватъ. Родопскитѣ грѣзничари винаги сж били похвалявани въ заповѣдитѣ на войската, за добротото имъ държане. Полковитѣ сѣдилища нѣмаха тежки дѣла за разглеждане. Не винаги имъ се събираха по 2-3 дѣла годишно за разглеждане и то за кратки бѣгства и самоотлѣжки. Нито едно дѣло за непод-

чинение къмъ началниците, за лошо другарство, кражба или тежки пороци. Чувството за дългъ бѣше силно развито. Въ 1895 г. когато една частъ отъ полка бѣше изпратена въ Чепеларе за усиление на границата, случи се едно страшно наводнение. Цѣлата 7-а рота се е хвърлила самоотвержено да спасява населението. Благодарността е била тъй голѣма, рискътъ за живота така очевиденъ, че началството не е могло да не награди всички войници отъ ротата съ знакъ „за спасяване на погивающа“.

Наредъ съ обучението си, полкътъ е изпълнявалъ и бойни задачи въ мирно време. Хасковскиятъ районъ бѣше граниченъ. До 1903 г. преди да се развие войската ни въ 9 дивизии, трѣбваше да се осигурява отбраната ни срещу турцитѣ. За тая целъ, полкътъ укрепилъ позициитѣ при Караагачъ и Хасково и дълго време ги поддържалъ въ исправностъ. Въ 1895 г. втората дружина е стояла три месеца на бойна нога на границата въ чепеларско, поради остри гранични произшествия. Въ 1908 г. Турция хвърли прахъ въ очитѣ на цѣла Европа като обяви „хуриетъ“ (свобода) и изкара отъ архивата никога неприложената конституция на Мидхадъ паша. Съ това тя успѣ да осуети реформитѣ на Македония, които се въвеждаха подъ европейски контролъ. Надъ всичко това, тя започна да подхранва надежди за разширяване на европейскитѣ си владения. Осмѣли се дори да пренебрегне българскиятъ представителъ въ Цариградъ, като не го покани на единъ дипломатически приемъ. България схвана новата турска политика и поиска обяснение. Турцитѣ подигравателно обявиха българската срѣдня за „пилавъ кавгасж“ и обясниха, че България е тѣхна васална страна и нейниятъ представителъ не може да се кани наредъ съ тия на независимитѣ държави. тъй както не се канятъ и турскитѣ валии. Трѣбваше да се действува. На 22-и септемврий 1908 г. България отхвърли васалството си, което и безъ това съществуваше само на книга, и се обяви за *независимо царство*. Наредъ съ това използува и стачката на компанската желѣзница Любимецъ—София—Цариградъ и я обяви за своя държавна. Това бѣше крайно необходимо за случай на обща мобилизация. Народътъ съ радостъ и готовъ на всичко, посрещна решението на правителството. 8-а дивизия трѣбваше да осигури общата мобилизация, като прикрие границата. При най-голѣмо въодушевление, хасковското военно окръжие мобилизира своя полкъ и съ пѣсни и закани го изпрати на границата. Високиятъ духъ, при тая частична мобилизация, не остана тайна за турцитѣ. Тѣ не бѣха готови за война и признаха независимостта на България. Отъ тая година вече стана ясно, че войната между Турция и България е неизбежна. Народътъ знаеше съ кого и за какво ще се бие. Войската започна още по-усилено да се готви. Маневри ставаха почти всѣка година. Въ 1910 г. 3-а и 8-а дивизии произведоха голѣми маневри, а въ 1912 г. се направиха маневри около Шуменъ, за да се подготвятъ войскитѣ за действия срещу крепости. Отличната подготовка на полка се извърши при командиритѣ, портретитѣ на които се даватъ на преднитѣ страници на тая глава. Въ нея иматъ дѣлъ и всички офицери и подофицери, но най-вече — добрата воля на населението и войниците, които се радваха да иматъ въ своя градъ единъ хубавъ полкъ.

Заработи се усилено и по отчетността на запаснитѣ войници. Описваха се редовно конетѣ и колитѣ. Пресмѣтаха се хранитѣ, попълваха се складоветѣ. Народътъ бѣше станалъ доста богатъ и можеше да стѣкми и храни една голѣма армия, способна да разреши голѣмитѣ задачи за освобождението и обединението на българския народъ.

фелд
страт
та и
запас
бива

облѣ
то не
нитѣ

портѣ

№ 1
полкѣ

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

Фердинандъ I
Царь на българитѣ
Главнокомандуващъ

Генералъ Мих. Савовъ
пом. на главнокомандуващия

Генералъ Иванъ Фичевъ
н-къ щаба на армията

10-и пех.

РОДОПСКИ ПОЛКЪ

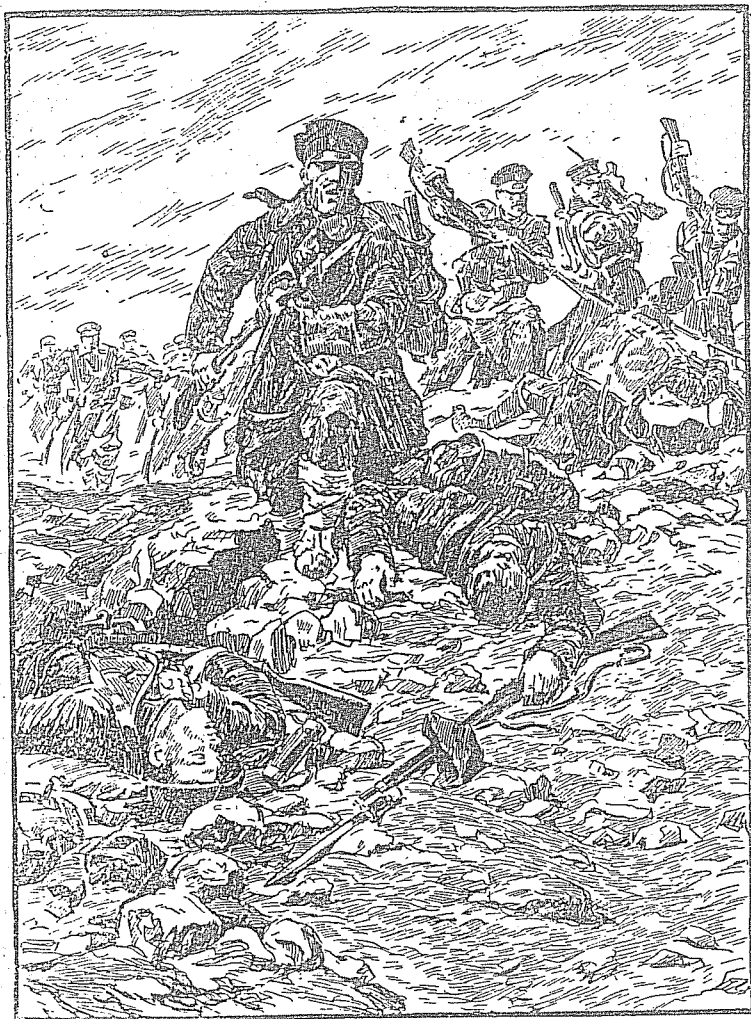
въ

БАЛКАНСКАТА и МЕЖДУСЪЮЗНИШКАТА ВОЙНИ

1912-13 г.

ВЪ НАДВЕЧЕРИЕТО НА БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

Причини за войната

Турската държава бѣше загубила своята управническа способностъ. Поради своя мохамедански мирогледъ и поради неспособността си да възприема новитѣ правни обществени и стопански форми на живота, тя не можа да се възроди и да трѣгне наредъ съ другитѣ европейски държави.

Повече отъ сто години европейскитѣ Велики сили правѣха безплодни опити и усилия да реформиратъ турската държава и да продължатъ живота ѝ. Две отъ тия държави — Русия и Австрия, се готвѣха за нейни политически наследници. Истинскитѣ, обаче, такива бѣха България, Сърбия, Черна Гора и Гърция, тъй като при завоеванието на Балканитѣ, тур-

ската империя легна върху тѣхнитѣ бащинии. За това тия малки Балкански държави живѣха съ своитѣ национални идеали. Най-голѣми права върху турското наследство обаче, имаше България, защото нейни сънародници населяваха най-много земи отъ тия що бѣха подвластни на Турция. Цѣлия български народъ бѣше обзетъ отъ народната идея за пълното обединение на българитѣ и бѣ дълбоко проникнатъ отъ нея. Близо половинъ вѣкъ въ сърдцата на всички българи туптѣше желанието частъ по-скоро да се види цѣлия български народъ обединенъ. И тази морална подготовка бѣ така силна, че само се чакаше момента, за да се излѣе върху главата на турчина, който тъй жестоко потискаше измъченитѣ братя отвъдъ Рила.

Въ продължение на 35 години бѣха правени много опити, за да се сближатъ България и Сърбия, та да могатъ да се споразумѣятъ за своитѣ права и задължения върху потиснатитѣ отъ Турция български територии. За нещастие, позициитѣ на дветѣ държави бѣха различни. България не искаше подѣлбата на Македония. Тя предпочиташе да се добиятъ свободи за българитѣ, та макаръ и да останатъ вѣнъ отъ Бъл-

гария. Сърбия напотивъ, искаше подѣлбата ѝ и претендираше върху български земи. Интригите на Австрия разваляха отношенията на дветѣ държави, а Русия, може би като времененъ изходъ, намираше за необходимо съгласието между българи и сърби да се постигне чрезъ подѣлбата на Македония. Тя подпомагаше сръбската пропаганда въ Македония и съдействуваше за назначаването на сръбски владици.

Въ своя пжть за засилване, младотурцитѣ искаха да създадатъ отоманско-гражданско съзнание въ всички подчинени народи, безъ да имъ дадатъ никакви права. Поради това избухнаха въстания въ Албания и Йеменъ (Арабия), а въ Македония се започна една страшна борба на гръцката и сръбска пропаганда срещу българитѣ покровителствувани отъ правителствата на Сърбия и Гърция. По тази причина, съ надежда да заграбятъ нѣщо повече, Балканскитѣ държави не се намѣсиха въ войната която Италия обяви за Триполитания въ 1911 год.

Положението въ Македония отъ день на день се влошаваше.

Следъ героичното Илинденско въстание въ 1903 г. Турция, божемъ прие да въведе нѣкакви реформи, но въ сжщностъ правѣше всички спънки на изпратенитѣ европейски жандармерийски офицери. Най-после въ 1908 г. този контролъ ѝ омръзна и за да се освободи отъ него обяви „хуриетъ“, т. е. свобода за всички народи.

Отъ тая година Турция започна безконтролно да потиска подчиненитѣ народи и да имъ налага нѣкакво „неясно“ отоманско съзнание. За да се справятъ съ това храбро население, младотурцитѣ почнаха по звѣрски начинъ да си отмъщаватъ на виновни и невинни въ Македония. Тия звѣрства стигнаха до ушитѣ на Балканския Комитетъ въ Лондонъ, който характеризира положението съ следния манифестъ:

„Сведенията отъ Македония сж сърдцераздирателни. Мжжетѣ сж подложени на изтезания и на бой до смъртъ. Моми и жени се сквернятъ. Стопанството на селянитѣ се разорява. Никой вече сериозно не работи земята, защото не знае, дали като излѣзе на работа въ полето ще се завърне вечерята у дома. Властта се отнася безчувствено и съ презрение къмъ оплакванията на пострадалитѣ.“

Това натегнато положение въ Македония принуждаваше населението да се противопоставя както може. Зачестиха бомбени атентати по държавни учреждения, по желѣзници, джамии и др. Младотурцитѣ обвиняваха България, като подстрекателка и искаха нейното обезоръжаване. Тѣ струпаха около Одринъ близо 100,000 войска, подъ предлогъ, че ще правятъ голѣми маневри, каквито никога до сега не бѣха правили. Положението се затягаше. Миротлюбивото правителство на Гешевъ—Даневъ бѣше безсилно да спре движението на македонскитѣ българи за свобода, нито да задуши симпатиитѣ на българитѣ къмъ брата робъ. Махмутъ Шефкетъ Паша, подъ влиянието на германцитѣ, които се бѣха заловили да реорганизируютъ турската войска, вече заяви, че още малко време му трѣбва да разреши въ София Македонския въпросъ.

Напразно австрийския министъръ се мжчеше да склони Високата Порта, да даде нуждитѣ свободи на заробенитѣ народи. Постжпкитѣ на българското правителство за сжщото, останаха безъ внимание. Кланетата и безчинствата на турцитѣ надъ християнското население продължаваха. Бомбитѣ на четницитѣ трещѣха и войната по единъ най-неумолимъ и неотвратимъ начинъ вече идваше. . . .

При това положение, българското правителство на Гешевъ—Даневъ, смѣтна че българщината въ Македония ще загуби много повече и възприе руското схващане за подѣлба на Македония.

На 13-и мартъ 1912 год. между България и Сърбия се сключи съюзъ, въ който се предвиждаше подѣлбата на Македония. Презъ м. май се сключи отбранителенъ съюзъ и съ Гърция, а по-късно, България склони Черна Гора да влѣзе въ него, като срещу 30—40,000 души войници, които щѣше да мобилизира Черна Гора, България се задължи да ѝ плаща за войникъ по 1 левъ дневно.

Така Балканскитѣ държави се сплотиха въ една коалиция, грѣбнака на която бѣ България.

За създаването на Балканския съюзъ най-много работѣше Русия. Обаче, тя не желаше войната да почне веднага, а смѣташе да използва съюза при една Общоевропейска война срещу Австрия или Турция. Най-много наблѣгаше за войната България, която не можеше вече да стои безчувствена при мжкитѣ на своитѣ братя. Въ Сърбия, ако и общественото мнение да не бѣ толкова възбудено, все пакъ не можаха да се сдържатъ, защото следъ като Австрия си присвои Босна и Херцеговина, тѣхнитѣ очи бѣха обърнати къмъ Ново-Пазарско и Косово, кждето Австрия вече агитираше за автономна Албания подъ нейния протекторатъ.

Турското правителство чувствуваше, че между Балканскитѣ държави се водятъ преговори за споразумение, но е било твърдо убедено, че тѣ нѣма да се увѣнчаятъ съ успѣхъ, понеже тия държави имали крайно противоречиви интереси. За това то не се смущаваше ни най-малко, и продължаваше да изтрѣбва християнитѣ и да утежнява положението имъ, както въ Одринско, така и въ Македония.

За да върши това, Турция разчиташе извънредно много на Ромъния и на Германия. Съ първата тя имаше нѣщо като съюзъ, защото интереситѣ имъ за смазване на въздигаща се България бѣха общи. Колкото се отнася до Германия, тя бѣ взела подъ покровителство всички мюсюлмани, съ което правѣше голѣма свѣтловна политика. Въ сжщностъ, германцитѣ експлоатираха економически турцитѣ, като имъ предлагаха огромно количество военни и други материали и бѣха се здраво настанили въ редоветѣ на турската армия, като нейни военни уредници. Трѣбва да се признае, че тѣ бѣха успѣли доста да реорганизируютъ турската армия и да я снабдятъ съ достатъчно бойни материали и оржжие. Следователно, ако се забавѣше още Балканската война, може би трудноститѣ за Балканскитѣ държавици щѣха да бждатъ по-голѣми.

* * *

Въ договора сключенъ между Сърбия и България се предвиждаше:

1. Приятелство и братство между двата народа.
2. Македония се раздѣля между България и Сърбия. Една частъ отъ тази подѣлба остава като „спорна зона“, която ако при успѣхъ срещу Турция не могатъ да си раздѣлятъ дветѣ държави, ще се отнесатъ къмъ Руския Императоръ, като арбитъръ.
3. Военнитѣ работи ще се уредятъ отъ Генералнитѣ щабовете на дветѣ страни.

Съ Гърция и Черна Гора договора не опредѣляше точно териториалнитѣ разпредѣления на Турската държава. Това бѣ една грѣшка на нашата дипломация, защото, както ще видимъ по после, претенциитѣ на тия държави създадоха голѣми усложнения.

Мобилизацията

Нѣмаше какво да се чака повече. България трѣбваше да разкжса веригитѣ на робството.

Отъ дълги години мобилизацията бѣ грижливо подготвяна. Всѣки знаеше своето мѣсто въ войската.

Въ 14 часа на 17-и септемврий 1912 год. телеграфа разпрати по всички дивиз. области заповѣдта за обща мобилизация. Въ 15 часа барабанитѣ вече гърмѣха по села и градове и известяваха, че великиятъ часъ за борба срещу вѣковния врагъ удари. Огънь блѣсна въ очитѣ на всѣки българинѣ. Радостъ се четѣше по лицата имѣ. Всѣки бързаше часъ по-скоро да се яви въ полка си. Остри закани се отправиха къмъ вѣковния врагъ и всички бѣха напълно увѣрени въ победата.

Треноветѣ не можеха да побератъ наплива на запаснитѣ. По покриви, по платформи и стѣпала, навредѣ всичко бѣ претрупано съ хора, които съ нескончаемо „ура“ посрѣщаха всѣка нова група, чакаща да се качи по гаритѣ. Дълги върволици отъ запасни се точеха по селскитѣ пѣтища и съ пѣсни огласяваха околната мѣстность.

10-и пех. Родопски полкъ трѣбваше да се мобилизира въ гр. Хасково. При него се формираха още две дружини за 51-и полкъ, 10-а опѣлч. дружина, 10-и и 51-и паркови взводове.

На 17-и септемврий въ 15 часа, вече известията за обща мобилизация бѣха разпратени по всички села на 10-о полково окръжие. Навредѣ тѣ биватъ посрѣщнати съ громко „ура“. По селскитѣ мегдани се почватъ крѣшни хора. Всичко се вълнува, едни се радватъ, други съжаляватъ че сж престарѣли, за да се биятъ отново пакъ, както при Сливница, а трети не сдържатъ сълзитѣ си отъ радостъ. Още сжщата вечеръ мжжетѣ напушатъ селата си и стигатъ, едни — площадитѣ на гр. Хасково, други, насочени отъ поставенитѣ надписи, направо въ казармитѣ. Командирътъ на полка, полковникъ Топузовъ, съ нескривано вълнение събра офицеритѣ отъ полка, раздаде папкитѣ съ готовитѣ планове и списъци за мобилизирането на всѣка часть. До вечерята, кадѣра се разпредѣли по всички единици, които трѣбваше да се формиратъ. Градътъ и казармитѣ добиха новъ видъ. Табелки съ надписи и указания поникнаха по всички кръстопѣтища площади училища и изъ казармения дворъ. Действующитѣ войници съ радостни викове посрѣщатъ своитѣ другари отъ запаса, прегръщатъ се съ тѣхъ и всичко е тѣй наелектризирано и въодушевено, като че ли ей-сега ще се почне боя съ турцитѣ.

Цѣлата нощъ на 17-и срещу 18-и септемврий непрекъснати тѣлпи пристигатъ въ казармитѣ, пѣятъ, викатъ, дирятъ своитѣ познати и на купчинки коментиратъ предстоящата война. Заканитѣ къмъ подлия врагъ не преставатъ. Много жени, бащи, майки и близки на войницитѣ бѣха дошли съ тѣхъ до казармитѣ едни—да ги изпратятъ, други—за да се видятъ съ началницитѣ, които отъ сега нататкъ щѣха да ги замѣстятъ въ грижитѣ имѣ по тѣхъ. Пѣснитѣ и свиркитѣ въ града не стихваха. Напразно изпратенитѣ патрули се мжчеха да увѣщаватъ тържествующитѣ да се прибератъ по домоветѣ си. Всичко кипи, всичко се радва, всичко изживѣва великия моментъ и дошлия часъ за разплата.

Ротнитѣ и полкови ключари сж въ трескава дейность. Тѣ отдѣлятъ връзкитѣ съ облѣкло, ботуши, снаряжение и провѣрватъ надписитѣ и числото имѣ.

и по-еднадата, в са-го-то да-по-дани 13 г. сигу-нитъ ость. гра-08 г. етъ" ия на ония, а, тя вла-въ вълга-игра-ка, че е да нятъ 08 г. ваше а из-Ца-димо въ на ваше й-го-своя духъ. бѣха я го-неиз-а за-дина. 12 г. бѣ за-рши ници и, но ваха ници. спъл-кеше митѣ

Рано сутринята на 18-и почва раздаването на облѣклото. Ротнитѣ фелфелели бързатъ, товарятъ, раздаватъ и въ нѣколко само часа пъ-страта носия на настѣдалитѣ до стениитѣ групи се замѣсти съ спретната-та и нова войнишка униформа. Всичко въ казармата гъмжи. Потока отъ запасни хора и реквизирани коне не стихва и казармения районъ до-бива видъ на селски сборъ.

Почватъ да пристигатъ и запаснитѣ офицери въ най-разнообразно облѣкло. Всѣкой си намира частта и започва грижитѣ по стѣкмяване-то на своитѣ войници. На 19-и септемврий се раздава оржжието и бой-ните припаси и на 20-и вече цѣлия полкъ е въ пълния си съставъ.

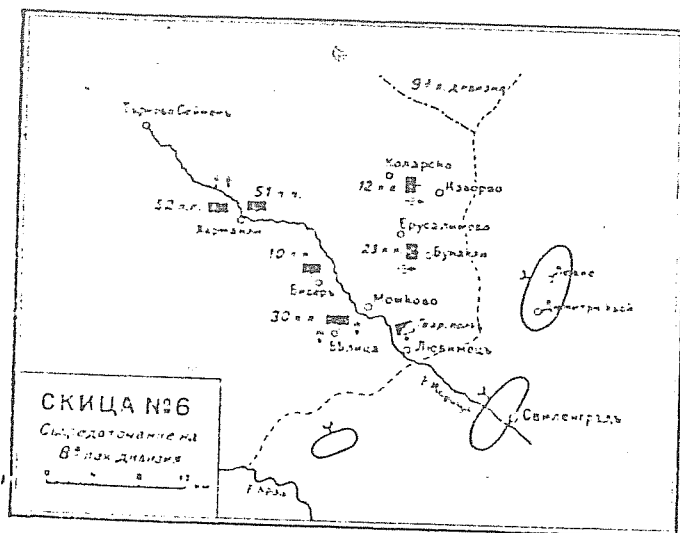
Ето имената на началницитѣ, на които жителитѣ на хасковско повѣтриха живота на най-милитѣ си хора, за да ги водятъ къмъ победа.

Чинъ, име и фамилия	На каква длъжност е назначенъ	Забелжки
1. Полковникъ Топузовъ	Командиръ на полка	
2. Капитанъ Ламбревъ	Адютантъ на полка	
3. Капитанъ Шишмановъ	Зав. прехрана	
4. Майоръ Гюмюшевъ Т.	Командиръ на 1 дружина	
5. Подпоручикъ Свраковъ К.	Адютантъ на дружината	
6. Капитанъ Тодоровъ Ст.	Командиръ на 1 рота	
7. Подпоручикъ Бакаловъ Т.	Мл. офицеръ въ 1 рота	
8. " Братановъ Т.	" 1 "	
9. " Минчевъ Георги	Командиръ на 2 рота	
10. " Райчевъ Ив. Т.	Мл. офицеръ въ 2 рота	
11. Капитанъ Тодоровъ Ан.	Командиръ на 3 рота	
12. Оф. кандидатъ Дремсизовъ Л. Г.	Мл. офицеръ въ 3 рота	
13. " Ванчевъ Дѣлчо	" 3 "	
14. Поручикъ Даскаловъ	Командиръ на 4 рота	
15. Оф. кандидатъ Митевъ П. Ст.	Мл. офицеръ въ 4 рота	
16. " Духовниковъ Д. Хр.	" 4 "	
17. Майоръ Коняровъ	Командиръ на 2 дружина	
18. Подпоручикъ Сидеровъ К. П.	Адютантъ на 2 дружина	
19. Капитанъ Гаджевъ	Командиръ на 5 рота	
20. Подпоручикъ Бутански Г. Ив.	Мл. офицеръ въ 5 рота	
21. " Николовъ В.	Командиръ на 6 рота	
22. " Милковски Ал.	Мл. офицеръ въ 6 рота	
23. Капитанъ Карагяуровъ	Командиръ на 7 рота	
24. Подпоручикъ Дѣлчевъ К.	Мл. офицеръ въ 7 рота	
25. " Ганевъ Никола	" 7 "	
26. Капитанъ Икономовъ	Командиръ въ 8 рота	
27. Подпоручикъ п. Христовъ Т. Ив.	Мл. офицеръ въ 8 рота	
28. Подпоручикъ Господиновъ Ж. К.	" 8 "	
29. Подполковникъ Христовъ Д.	Командиръ на 3 дружина	
30. Капитанъ Мавровъ Илия	Командиръ на 9 рота	
31. Оф. кандидатъ Гочевъ Г. Илиевъ	Мл. офицеръ въ 9 рота	
32. " Константиновъ Б. А.	Мл. офицеръ въ 9 рота	
33. Поручикъ Николовъ Д.	Командиръ на 10 рота	

34	Подпоручикъ Василевъ Вл.	Мл. офицеръ въ 10 рота
35	" Маноловъ Иванъ	" 10 рота
36	" Никовъ Софрони Хр.	Командиръ на 11 рота
37	" х. Василевъ Тодоръ	Мл. офицеръ въ 11 рота
38	Капитанъ Атанасовъ	Командиръ на 12 рота
39	Подпоручикъ Керимовъ Кръстю	Мл. офицеръ на 12 рота
40	Майоръ Василевъ Тодоръ	Командиръ на 4 дружина
41	Подпоручикъ Кандиларовъ Ив.	Адютантъ на 4 дружина
42	Капитанъ Димитровъ	Командиръ на 13 рота
43	Подпоручикъ Бумовъ Витанъ	Мл. офицеръ въ 13 рота
44	Оф. кандидатъ Лахновъ Р. Геор.	Мл. офицеръ въ 13 рота
45	Капитанъ Стефановъ В.	Командиръ на 14 рота
46	Подпоручикъ Тенишевъ Петъръ	Мл. офицеръ въ 14 рота
47	Оф. кандидатъ Пандаклиевъ А. Хр.	" 14 "
48	Подпоручикъ Трандафиловъ В.	Командиръ на 15 рота
49	Подпоручикъ Георгиевъ С. Диневъ	Мл. офицеръ въ 15 рота
50	Подпоручикъ Димитровъ Паунъ	Командиръ на 16 рота
51	Подпоручикъ кацаровъ Юрданъ	Мл. офицеръ въ 16 рота
52	Капитанъ Стрезовъ	Командиръ на нестроев. рота
53	Свещеникъ Вълевъ Василий	Полкови свещеникъ
54	Капелмайсторъ Поповъ Георги	Капелмайсторъ на полка
55	Оржж. майсторъ Ивановъ Желѣзко	Оржж. майсторъ въ полка
56	Сан. майоръ Кирковъ Никола	Ст. полкови лѣкаръ
57	Сан. подпор. Тоневъ Стоянъ	Мл. полкови лѣкаръ
58	Сан. оф. канд. Морицъ Л. Биндеръ	Мл. полкови лѣкаръ
59	Капитанъ Ботевъ Д.	Командиръ на картеч. рота
60	Подпоручикъ Гочевъ Манолъ	Н-къ телеф. команда
61	Подпор. Несторовъ К.	К-ръ на парковия взводъ
62	Подпоручикъ Продановъ	Мл. офицеръ въ карт. рота
63	Подпоручикъ Евровъ	Мл. офицеръ въ карт. рота
64	Оф. кан. Братановъ Д. Русевъ	Мл. офицеръ въ 5 рота
65	Оф. кан. Гюмюшевъ Ал.	Мл. офицеръ въ 1 рота
66	Подпоручикъ Господиновъ Никола	Мл. офицеръ въ 6 рота
67	Подпор. Грозевъ Михаилъ Ик.	Мл. офицеръ въ 4 рота
68	Капитанъ Марковъ Б.	Командиръ на 7 погр. рота
69	Оф. кан. Мустафичковъ Георги	Мл. офицеръ въ 10 рота
70	Оф. кан. Маневъ П.	Мл. офицеръ въ 11 рота
71	Оф. кан. Паскалевъ Райчо	Мл. офицеръ въ 2 рота
72	Поручикъ Дошкиновъ	Командиръ на 3 погр. рота
73	Поручикъ Дечевъ Иванъ	Командиръ на 1 погр. рота
74	Подпоручикъ Атанасовъ Ст.	Ковчезникъ на полка

Сили и планове на противниците

Докато мобилизацията въ България протече въ пъленъ редъ и при всенароденъ възторгъ, въ Турция бѣше тъкмо обратното. Мобилизационнитѣ списъци не бѣха подробно разработени, много отъ войницитѣ не знаеха къде да намѣрятъ частитѣ си и безразборно биваха зачислявани кждето попаднатъ. Много отъ запаснитѣ се укриваха и трѣваше по административенъ редъ да бждатъ закарвани въ частитѣ. При все това, Турция на първо време стѣхми 24 действующи (низамски) 28 запасни (редифски) и две конни дивизии.

Споредъ общия планъ частитѣ отъ 8-а пех Тундженска дивизия трѣбваше да се съсредоточатъ както следва: (сх. № 6)

1-а пехотна бригада — 30-и пех. Шейновски полкъ съ 2 отдѣления отъ 8-и с. с. артилерийски полкъ — въ с. Бѣлица, 10-и пех. Родопски полкъ въ с. Бисеръ.

2-а пехотна бригада — 12-и и 23-и пех. полкове 1 отдѣление отъ 8-и арт. полкъ въ селата Коларско, Изворво, Ерусалимово и Бунаклий.

3-а пехотна бригада — съ 8-и н. с. артилер. полкъ и 8-а пионер-на дружина въ гр. Харманлий.

Гвардейцитѣ — въ с. Любимецъ и с. Бунаклий.

Прикриването на мобилизацията и съсредоточението, съгласно плана отъ Щаба на армията бѣ възложено на пограничната стража, попълнена набързо отъ най-близкитѣ общини. 10-и Родопски полкъ първоначално трѣбваше да остане въ Хасково за подкрепа на граничните части срещу Кърджали, докато пристигне Хасковския отредъ — една бригада отъ 2-а дивизия.

Заминаването на полка

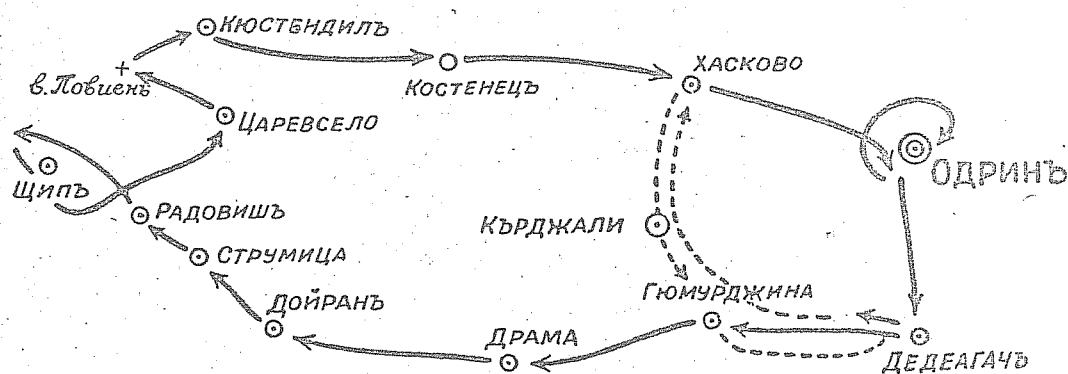
На 25-и септемврий — 10-и пех. Родопски полкъ трѣбваше да замине за да заеме изходното си положение. Цѣлиятъ полкъ бѣше построенъ. Отъ гр. Хасково и цѣлата околностъ се бѣха струпали хиляди граждани и селяни на молебена, за да изпратятъ своитѣ близки и се помолятъ за тѣхното здраве и преуспѣване. Всички сж обзети отъ една мисль — „Победа надъ врага“. Когато вече полка потегли, въодушевлението мина своя предѣлъ. Громкото „ура“ и непрестанни пожелания за добро, отъ граждани, селяни и войници не стихваше до като се премина цѣлия градъ. Китки и цвѣта хвърчатъ надъ войниците непрестанно. Музиката свири „Шуми Марица“. Заедно съ войниците вървятъ цѣли тълпи отъ населението. Всичко се движи напредъ и като буенъ потокъ залива пѣтя.

Къмъ с. Малево тълпата вече намалява, но друга върволица се извива отъ това село подиръ войскитѣ. Така, докато полка стигна на 2-и септемврий с. Бисеръ, непрекъснато бѣ съпровожданъ отъ населението на селата, по които премина.

Въ с. Бисеръ полкътъ влѣзъ въ бойния съставъ на дивизията. Времето до обявяване на войната се използва въ произвеждане на занятия. Офицеритѣ се отдадоха на грижливо изучаване на мѣстността. Не бѣха малки грижитѣ на началниците и по достѣкмяването на хората и обоза, а най-вече по прехраната, която не бѣ до тамъ добре уредена. Благодарение на реквизицията, тия трудности се превъзмогнаха.

Всички чакаха вече съ нетърпение войната и като че ли се струваше че се закѣснява съ почване на действията.

ПЪТЯ НА РОДОПЦИ ПРЕЗЪ ВОЙНИТЕ 1912-1913 год.

ОБЯВЯВАНЕ НА ВОЙНАТА

Манифестът

Докато войските се съсредоточаваха, съюзните балкански държавици направиха усилия да се избъгне войната. Тѣ подадоха ултиматумъ на Турция да приложи чл. 23 отъ Берлинския договоръ, споредъ който за Македония и Тракия се предвиждаше единъ режимъ подобенъ на източно Румелийския.

Турция отхвърли тия искания на съюзниците и повика своите посланници отъ Балканските държави. Последните, на 5-и октомврий ст. стилъ обявиха война на Турция и преминаха границата.

Войната бѣ обявена съ следния манифестъ:

„Българи, въ продължение на 25-годишното ми царуване, азъ съмъ дирилъ винаги въ мирна културна работа напредъка, щастията и славата на България. И въ тази посока азъ желаехъ да върви постоянно българскиятъ народъ. Провидението, обаче, е съдило иначе. Настана моментъ, когато българското племе е повикано да напусне благодатъта на мира и да прибъгне къмъ оржсието за постигането на една велика задача. Отвъдъ Рила и Родопитъ наши братя по кръвъ и по вѣра не бѣха честити и до днесъ, 35 години следъ нашето освобождение, да се сдобиятъ съ сносенъ човѣшки животъ. Всички усилия, направени за достигане на тая целъ, както отъ великите сили, така и отъ българското правителство, не създадоха условия, при които тия християни да се радватъ на човѣшки права и свободи. Сълзитъ на българския робъ, воплитъ на милионното християнско население не можа да не покъртятъ нашитъ сърдца, сърдцата на тѣхни еднородници и едновѣрци, които дължатъ свобода и миренъ животъ на една велика християнска освободителка и българскиятъ народъ си спомни пророческото слово на Царя-Освободителя: „Свѣтото дѣло трѣбва да се доведе до край“. Нашето миролюбие се изчерпа . . . за да помогнемъ на угнетеното християнско население въ Турция никакво друго сръдство не ни остава, освенъ да се обърнемъ къмъ оржсието. Само съ това сръдство Ние виждаме, че ще можемъ да спечелимъ закрила на живота и имота. Анархията въ турско заплаши и нашия държавенъ животъ. Следъ кланетата въ Шипъ и Кочани, намѣсто да се даде на страдащия правда и удовлетворение, каквито Ние поискахме, турско-

то правителство заповѣда мобилизация на своитѣ въоръжени сили. Така се извика на тежко изпитание Нашето дълго търпение. Хуманнитѣ християнски чувства, свещения дългъ да се помогне на братя, когато ги застрашава изтрѣбление, честта и достоинството на България Ми наложиха повелителния дългъ да повикамъ подъ знамената приготвенитѣ за отбрана на Отечеството синове. Нашето дълго е право, велико и свято. Съ смирено упование въ закрилата и помощта на Всевишния, възвѣстявамъ на българския народъ, че войната за човѣшки права на християнитѣ въ Турция е обявена. Повелявамъ на храбрата българска войска да навлѣзе въ турскитѣ предѣли. Редомъ и наедно съ насъ ще воюватъ противъ общия неприятель за сжщата цель, войскитѣ на сдруженитѣ съ България Балкански държави: Сърбия, Гърция и Черна Гора. И въ тая борба на кръста противъ полумесеца, на свободата срещу тиранията, ние ще имаме симпатиитѣ на всички ония, които обичатъ правдата и напредъка. Силенъ съ тия симпатии, нека юначниятъ български войникъ си спомни геройскитѣ дѣла на своитѣ бащи и дѣди и доблестта на своитѣ учители—руси освободители и нека лети отъ победа къмъ победа. Напредъ! Богъ да е съ насъ!

Подписанъ отъ Н. В. Царъ Фердинандъ, Председателя на министерския съветъ, м-ръ на Външнитѣ работи Ив. Ев. Гешевъ и всичкитѣ министри.

На армията обявата на войната бѣ съобщено съ следната Височайша заповѣдъ по Действуещата армия:

„Офицери, подофицери и войници! Нечуванитѣ страдания на нашитѣ сънародници въ съседната Оттоманска империя, които отдавна терзаеха сърдцата ни, предизвикаха справедливо негодуването на нашия народъ. Следъ като се изчерпаха всички мирни сръдства, за да се подобри, доколкото е възможно, живота на тѣзи мъченици — наши братя по кръвъ и въра, Ние, вѣрни изразители на народнитѣ тежкия, не можахме да останемъ безучастни къмъ воплитѣ имъ и подпомогнати отъ нашия възлюбенъ народъ, заповѣдваме Нашата храбра армия да премине границата и да встъпи въ борба. Офицери, подофицери и войници! нашето дълго е свето и човѣколюбиво. Въ тѣзи сѣдбоносни минути за нашето възлюблено Отечество ние сме увѣрени, че всичкитѣ чинове отъ армията ще се проникнатъ отъ важността на тѣхната задача и ще оправдаятъ надеждитѣ, които народътъ възлага на тѣхъ! Офицери, подофицери и войници! Напредъ съ помощта на кръста и оръжието! Нека Богъ на правдата да подкрепи дѣйствицата ни!“.

Фердинандъ

На 4-и октомврий въ 22 часа се получи отъ бригадата известие, че войната съ турцитѣ е вече обявена. Всички очакваха този моментъ съ нетърпение и обща радостъ засия по лицата на Родопци. Нѣмаше нито единъ, който да не вѣрва въ пълния успѣхъ. Всички взаимно се поздравяваха и молѣха Бога да благослови славното дѣло на българската войска.

Тѣй като началото за действие се опредѣляше сутринта на 5-и октомврий, предупредиха се частитѣ да бждатъ готови за действие на другия день и да чакатъ нареждания за преминаване на границата.

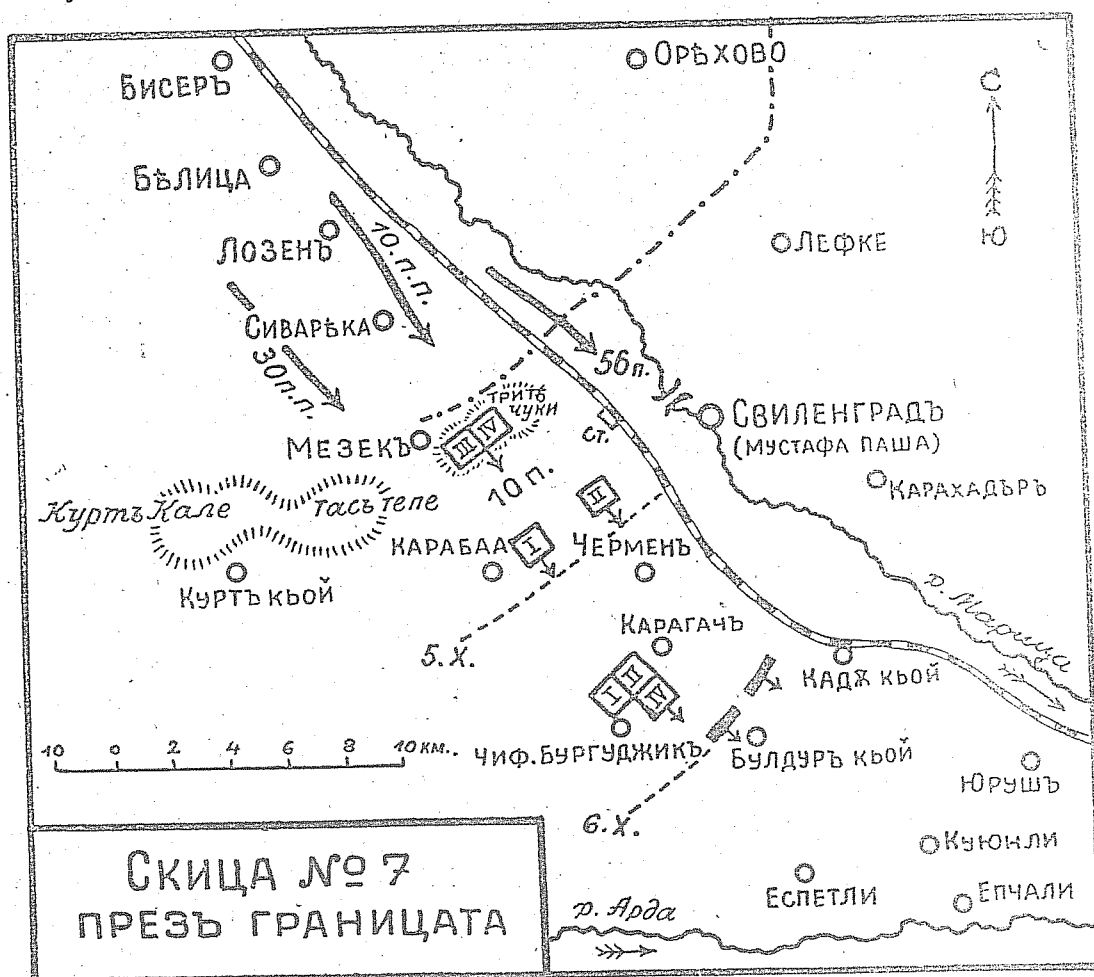
Преминаване на границата и настъплението срещу турците

1. Предварителни действия

Границата минаваше гребена на Родопи и турците наблюдаваха цялото разположение на дивизията. Не биваше да се настъпва преди да бъдат изгонени от там. На 5. X. преди разсъмване, 6 роты от 30-и полк атакуваха Куртъ-кале и Тасъ-тепе и ги завладяха.

Частите можеха вече да се развърнат и да изпълнят задачата си: Да завладеят Свиленград с моста на р. Марица и достигнат линията Карабаа-Лефке (сх. № 7).

Въ 10 ч. 30 м. 10-и полк, с едно отделение от 8-и с. с. арт. полк, настъпи по пътя Бисеръ—Бълица—Лозенъ—Сиваръка. Задачата му беше да заеме в. Тритъ чуки, гарата на Свиленград и моста

на р. Марица. Въ дѣсно къмъ Мезекъ, настъпваше 30-и полкъ, въ лѣво и напредъ — Гвардейския полкъ, отаткъ Марица — 2-а бригада.

Родопци настъпиха като имаха две дружини въ първа линия и две въ втора заедно съ картечната рота. На 1-а дружина бѣ даденъ обектъ в. Три чуки, а на 2-а, заедно съ пионерната рота — да заеме гарата и моста, като бѣ предупредена, че ще получи съдействие отъ Гвардейския коненъ полкъ. Въ 10 часа и 30 м. полкътъ настъпи и следъ половинъ часъ достигна западно отъ хребета Куртъ баиръ. дѣто по запо-

Полковникъ Марчинъ
х-ръ 1/8 а бригада

въдъ на командира на бригадата се спрѣ и изпрати разузнавателенъ отредъ — къмъ висотата Тритѣ чуки.

Ротата настѣпи предпазливо. Въ 13 часа тя достигна висотата, зае турския постъ и изпѣди 26 граничари турци. Веднага следъ това цѣлиятъ боенъ редъ на полка настѣпи и съ музика и громко „ура“ миѣна границата. Когато достигна на 3 клм. югоизточно отъ Мезекъ, по заповѣдь отъ бригадата полкътъ спрѣ.

Още отъ границата се забеляза голѣмъ черенъ стълбъ отъ димъ придруженъ съ гърмежъ. То е било опитъ на турцитѣ да хвърлятъ каменния мостъ на р. Марица въ въздуха, обаче настѣплението на Гвардейския на Н. В. коненъ полкъ е осуетило този опитъ. Турцитѣ отстѣпиха твърде бързо къмъ Одринъ и не указа-

ха никжде сериозна съпротива.

10-и пех. полкъ въ състава на 1-а пехотна бригада занощува на 2 клм. ю. и. отъ с. Мезекъ, като постави охрана отъ ж. п. линия до с. Карабаа.

На следния день 6. X настѣплението на 1-а бригада стана едва по обѣдъ. 9-а рота отъ 10-и пех. Родопски полкъ замина напредъ по посока на чифлика Бургуджикъ съ цель — „да разузнае за противника по висотата между с. Карагачъ и чифлика“. Въ предна охрана на бригадата бѣха назначени 2 дружини отъ полка съ 2 батареи и 1 пионер-на рота, подъ командата на командира на полка полковникъ Топузовъ. Предната охрана трѣгна въ 13 часа 30 м. по пѣтя с. с. Мезекъ—Карабаа—Чиф. Бургуджикъ. Противникъ не се среща.

Въ лѣво Гвардейския коненъ полкъ бѣ срещналъ слаби турски части, които успѣваше съ бой да отхвърли. Личеше, че противника се оттегля, за да се затвори въ Одринската крепостъ, та тамъ да даде нужната съпротива.

Вечеръта полкътъ се разположи на бивакъ на 2 клм. ю. з. отъ с. Карагачъ.

Бой при с. Булдуръ-къой и Кадж-къой

7-и октомврий

Армията се стремѣше да обкрѣжи издалече Одринската крепостъ, безъ да се подлага подъ огъня на крепостната артилерия. За 8-а дивизия се опредѣляше участъка по двата брѣга на Марица до р. Арда, къмъ селата Юрушъ, Коюнли и Еспетлии.

Височинитѣ при селата Кадж-къой и Булдуръ-къой прикриваха тъкмо този районъ. Уплашенитѣ отъ бурното настѣпление турци, вчера ги бѣха напуснали. Но вечеръта сж се повърнали и ги заели. 10-и полкъ трѣбваше да ги изгони.

Затова на 7-и X въ 10 ч. и 20 м. той получи следната заповѣдь:

„Полка да произведе разузнаване на височинитѣ надъ с. с. Булдуръ-къой—Кадж-къой съ една дружина, като насочи една рота на висотата надъ с. Кадж-къой и вис. 141, една рота право срещу фронта на височинитѣ между с. с. Кадж-къой — Булдуръ-къой и две роти по посока на височината надъ с. Булдуръ-къой—вис. 157, които роти да се стремятъ съ обхождане да се качатъ на височинитѣ. Една отъ авангарднитѣ батареи да бжде готова да подържа полка, който, ако стане нужда, да бжде готовъ да заеме височинитѣ (ако отъ разузнаването се окаже, че силитѣ на полка ще бждатъ достатъчни за тая цель). Полкътъ да бжде готовъ, но за тръгване да чака заповѣдь“.

Още въ първитѣ дни, есента дойде да затрудни действията. Презъ цѣлата нощ бѣ валѣлъ проливенъ дъждъ, който продължи и презъ цѣлия день на 7-и X.

Полкътъ, заедно съ 2-а и 3-а с.с. батареи отъ 8-и с. с. артилерийски полкъ, като авангардъ на бригадата, бѣше разположенъ на бивакъ западно отъ с. Карагачъ, а 3-а дружина, заеми преднитѣ постове. Командирътъ на полка заповѣда охранителнитѣ роти да настѣпятъ отъ позицията си къмъ заповѣданитѣ висоти, а 4-а дружина да заеме тѣхното мѣсто на позицията (сх. № 8).

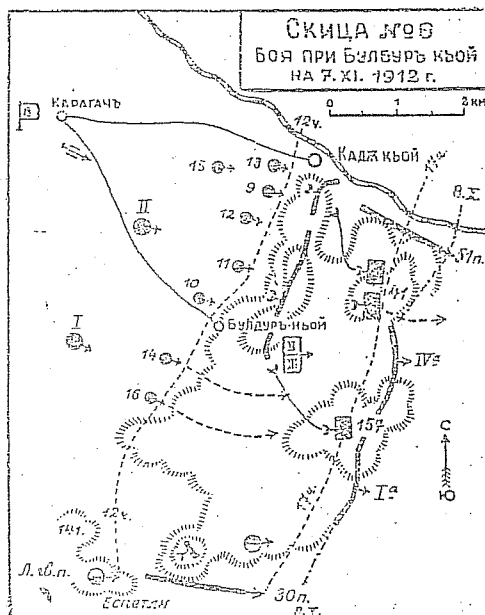
За произвеждане разузнаването, командирътъ на 10-и пех. Родопски полкъ назначи три роти:

9-а рота — капитанъ Мавровъ — по посока на с. Кадж-къой и вис. 141.

10-а рота — поручикъ Николовъ — по посока на с. Булдуръ-къой и вис. 157.

12-а рота — капитанъ Атанасовъ — срещу височината между дветѣ села и вис. 141.

11-а рота за прикритие на батареята. За поддръжка на разузнавателнитѣ роти бѣ назначена 2/8-а с. с. батарея, която застана около Карагачъ.

Около 11 ч. 30 м. ротитѣ настѣпиха отъ позицията, на която бѣха като охранителни части. За охрана на позицията и за поддръжане на изпратенитѣ за разузнаване роти: бѣше назначена 4-а дружина.

Разузнавателнитѣ роти настѣпиха и на около 1200—1500 кр. отъ турскитѣ позиции бѣха посрѣщнати съ пушеченъ и картеченъ огънь. Ротитѣ продължиха настѣпление безспирно. Вражеския огънь бѣше съвсемъ безвреденъ, поради голѣмото разстояние и защото бойния редъ на ротитѣ се приспособяваше много добре къмъ мѣстността и имаше подстъпи.

Началникътъ на дивизията, заедно съ Щаба си, наблюдаваше отъ височината източно отъ с. Карагачъ. Той изслуша доклада на командира

на полка. Заетите височини бяха важни. Изпратените отделни роти можеше и да не успеят. Първият бой на 10-и Родопски полкът тръбваше да бъде победоносен. Началникът на дивизията заповѣда да настъпни цѣлия полкът, като насочи удара си въ обходъ на лѣвия флангъ.

Командирътъ на полка, полковникъ Топузовъ разпореда:

4-а дружина, майоръ Василевъ, да настъпни съ две роти по посока на висотата южно отъ с. Булдуръ-къой като обходи врага, а южно отъ Булдуръ-къой—крайните разузнавателни роти. Другите две роти да настъпятъ по посока на с. Кадж-къой да подържатъ 9-а рота.

1-а и 2-а дружини и картечната рота да се дигнатъ отъ бивака си и да тръгнатъ задъ ротите, които действуватъ въ посока на с. Булдуръ-къой, като полкова поддръжка.

Командирътъ на 4-а дружина майоръ Василевъ, изпраща 13-а и 15-а роти (капитанъ Димитровъ, подпоручикъ Трендафиловъ) по посока на с. Кадж-къой, а самъ съ 14-а и 16-а роти (капитанъ Стефановъ и подпоручикъ Вл. Василевъ), настъпни къмъ висотата южно отъ с. Булдуръ-къой. По този начинъ бойния редъ на 10-и пех. полкътъ бѣше раздѣленъ на две, доста отдалечени една отъ друга групи.

Малко следъ това, когато 2-а дружина се развърна, бива насочена по височините северно отъ с. Булдиръ-къой, а 1-а дружина— насочена по посока височината южно отъ сѣщото село.

Полкътъ настъпни въ голѣмъ редъ и стройность. Врагътъ усиляше все повече огъня си, но поради мъгливото време, той бѣше не действителенъ и полка нѣмаше причини да се спира и да открива огънь.

Когато разузнавателните роти достигнаха първия редъ височини, забелязали, че турците настъпватъ съ две дружини и една картечница, за да подкрепатъ слабите си части при с. Кадж-къой, а съ една дружина къмъ с. Булдуръ-къой. Тогава 9-а рота, капитанъ Мавровъ, поддръжана отъ 13-а, капитанъ Димитровъ и 15-а подпоручикъ Трендафиловъ се хвърлятъ всички напредъ срещу турците, което накарало врага да отстъпи въ безредие, силно обстрелянъ отъ другите роти отъ фланга. Картечницата бѣше пленена, заедно съ всичката прислуга и висотата западно отъ селото овладѣна.

10-а рота минава презъ с. Булдуръ-къой. Командирътъ на ротата поручикъ Николовъ, оценява необходимостта бързо да заеме висотите надъ селото, излиза бързо напредъ съ единъ взводъ. И действително, едвамъ излѣзалъ на висотата, той съзира турците съ значителни сили на около 50—60 крачки да идатъ къмъ сѣщата височина. Поручикъ Николовъ се спира и открива бързъ огънь. Турците изненадани се спиратъ и сѣщо откриватъ огънь, а следъ малко дигатъ бѣлъ флагъ и изказватъ желание да влѣзатъ въ преговори. Другите взводове бързо се приближаватъ. Командирътъ на 12-а рота капитанъ Атанасовъ, съ частъ отъ ротата си, се приближава. Турците, възползувани отъ прекратяването на огъня и подъ предлогъ, че ще водятъ преговори, почватъ по гънките да обхождатъ дѣсния флангъ на 9-а рота. Това накара командирите на 9-а и 12-а роти, съ колкото хора иматъ подъ ржка, да почнатъ боя. Тѣ откриватъ огънь, а отделение войници се насочва срещу обхождащите турци. Скоро тѣ спиратъ настъплението.

Въ това време командирътъ на 4-а дружина майоръ Василевъ, се насочва съ 14-а и 16-а роти къмъ височините източно отъ с. Булдуръ-къой въ флангъ на турците. Изплашени да не бждатъ пленени, тѣ незабавно се повърнали назадъ и отстъпили въ безредие.

турците, преследвани съ огънь, отстъпват към р. Марица, по долината на която по-после отстъпили към Одринъ. Към 17 ч. 30 м. боятъ се прекрати. Допирътъ съ турците се изгубва.

Батареята поиска да открие огънь, но отъ Щаба на дивизията не ѝ се позволи. Поради мъгливото време лесно можеше да стреля по погрѣшка и въ нашитѣ, а сѣщо и да не се издава безполезно наличността на артилерията въ насъ, нѣщо което може да заблуди врага, да опредѣли нашитѣ сили, които настѣпватъ въ тая посока.

10-и пех. Родопски полкъ, цѣлия се изкачи на височинитѣ източно отъ с. Булдуръ-къой. Височината 141 бѣ заета отъ 1-а рота, а останалитѣ три роти отъ 1-а дружина, задъ 1-а рота; 14-а и 16-а роти отъ 4-а дружина и 5-а и 6-а роти отъ 2-а дружина заели позиция на висотата 157.

Тази победа полкътъ записа съ кръвта на следнитѣ юнаци:

2-а рота редникъ	Тоню Жековъ,	Хасковска околия	с. Конушъ
" " "	Христо Димовъ,	" "	с. Кирилово
" " "	Иванъ Петровъ,	" "	с. Добрилъ
13-а рота редникъ	Ангелъ Тодоровъ,	Борисовгр. околия	с. Дебъръ
" " "	Никола Ефтимовъ,	" "	с. Езерово
" " "	Христо Дайковъ,	" "	?
4-а рота редникъ	Вълчо Андреевъ	Хасковска околия	с. Тракиецъ
8-а рота "	Василъ Славовъ	" "	Хасково
14-а рота "	Иорданъ Маноловъ	Борисовградско	с. Татарево

На бойното поле се намѣриха около 60 убити турци, между които единъ офицеръ; полето бѣ усѣяно съ торби и шинели. Пленени 16. Вzeti 2 коня, 3 мулета, 6 сандѣка патрони, 1 картечница и 20 пушки.

Въ този бой 10-и Родопски полкъ настѣпваше въ отличенъ боенъ редъ, като на учение, макаръ почвата да бѣше разкаляна отъ падналия презъ нощта дъждъ.

Командирътъ на полка посочи особено добрата разпоредителностъ на командира на 4-а дружина майоръ Василевъ.

Въ дѣсно Гвардейския коненъ полкъ, следъ кратка престрелка зае с. Еспетли.

Действия на 8-и октомврий

Следъ заемаването на висотитѣ около Кадж-къой и Булдуръ-къой, бригадата се затвърди на тия висоти, понеже имаше опасностъ турцитѣ да не предприематъ отново контрър настѣпление. Останалитѣ части отъ дивизията сѣщо се предупредиха и поддадоха напредъ. На 8 и сутринята, командирътъ на 10-и пех. Родопски полкъ изпрати отдѣлни взводове въ разни посоки, за да влѣзатъ въ допиръ съ противника, а полка почна да се окопава на достигнатата линия. Тукъ пристигна и Началника на дивизията, който поздрави чиноветѣ отъ полка съ успѣха презъ вчерашния день.

Презъ този день — 8-и октомврий, действията се развиха така:

Нашитѣ I и III армии отхвърлиха прикриващитѣ границата турски части и навлѣзоха въ турска територия, отъ северния участъкъ на Одринската крепостъ до Лозенградъ.

9-а пех. дивизия ограждаше Одринъ между Тунджа и Марица, а 8-а пех. дивизия се затвърдяваше между Марица и Арда, като се превърли цѣлата на дѣсния брѣгъ на Марица (сх. № 9).

Полкътъ трѣбваше този день да се укрепява. Командирътъ на полка разпорежи да се разузнае предъ фронта на позицията, като се разположи така: (сх № 8 стр. 59).

4-а пех. дружина съ една батарея около к. 157.

1-а пех. дружина съ едно арт. отдѣление на 1 клм. южно отъ тая кота.

2-а и 3-а дружини около гробищата източно отъ с. Булдуръ-къой на бивакъ.

Охранителнитѣ части на полка бѣха сполучили да заловятъ единъ турски офицеръ, отъ когото не можаха да се събератъ много ценни сведения.

Отъ боя на 51-и п. полкъ, въ лѣво, пролича че турцитѣ иматъ силни части около с. Юрушъ и че е възможно да минатъ въ настѣпление. 30-и полкъ напредна къмъ Еспетлий и се подравни съ полка.

Боятъ при селата Коюнлий и Юрушъ (сх. № 9 и 10)

Следъ боя на 8 и октомврий, по фронта на дивизията турцитѣ не се прибраха въ укрепленията, а останаха на Суютлий-баиръ. (сх. № 10). На 9. X. тѣ имаха намѣрение, съ три дивизии отъ Одринския гарнизонъ да настѣпятъ въ флангъ на нашата първа армия, която се бѣше втурнала между Одринъ и Лозенградъ.

Шукри Паша, началникътъ на Одринската крепостъ, се опасяваше да не би българитѣ между Марица и Арда, да се възползватъ отъ заетостта на гарнизона на изтокъ и да се втурнатъ въ крепостта отъ западъ. Той реши да усили войскитѣ си на Суютлий-баиръ и да настѣпи съ тѣхъ.

Чрезъ подслушване по телефона, щаба на дивизията предугади намѣрението на Шукри паша и реши:

„Турското настѣпление да се посрещне съ противонападение, като 51-и пех. полкъ се държи на мѣстото си, 10-и пех. Родопски полкъ да настѣпи по посока на разв. Коюнлий, а 30-и пехотенъ полкъ да настѣпи презъ с. Еспетлий. Общата идея е: като се ударятъ турцитѣ въ флангъ, да се отхвърлятъ и притиснатъ къмъ р. Марица“.

Мѣстността, на която щѣше да се развие боя, бѣше такава, че не позволяваше на турцитѣ да развърнатъ повече сили отъ тия на дивизията, която вече бѣше събрана. Маневрирането по самата долина на р. Марица бѣше пѣкъ рисковано, защото отъ височинитѣ се наблюдаваше и обстрелваше всичко; същото може да се каже въ по-голяма степенъ и за долината на р. Арда. Севернитѣ склонове на това плато се спускатъ стрѣмно къмъ р. Марица. Тѣ сж прорѣзани съ дълбоки долове, които представляватъ удобни подстъпи само за пехотата.

Моралното състояние на нашитѣ войски бѣше превъзходно. Всички знаеха, че до като не се даде единъ решителенъ бой на турцитѣ, тѣ нѣма да престанатъ да се съпротивляватъ, като мислѣха, че е дошълъ момента съ предстоящия бой, веднажъ за винаги да си премѣнятъ силитѣ съ вѣковния врагъ и влѣзатъ въ крепостта Одринъ.

Особено голѣма бѣ радостѣта на Родопци, че тѣ първи ще настѣпятъ, защото това бѣше при-сѣщо на тѣхния духъ. Всички при-казваха за утрешния бой и го очакваха съ нетѣрпение.

Сутринѣта обаче, Родопци изпи-таха разочарование, когато научи-ха, че ще бждатъ смѣнени отъ частитѣ на 3-а бригада и изтегле-ни за маневрени войски. Но тази смѣна се отмѣни.

Сутринѣта на 9 и октомврий турцитѣ почнаха настѣплението съ артилерийска подготовка отъ 3—4 батареи. Кѣмъ 11 часа и 40 м. огъня се засили. Турското на-стѣпление главно предъ 51-и пех.

полкъ бѣ яростно и скоро тѣ доближиха окопитѣ му. Обаче, енергич-нитѣ контѣръ-атаки на подрѣжкитѣ отъ този полкъ, сломиха атаката на Гюмурджинската дивизия.

Предъ фронта на 10-и Родопски полкъ турцитѣ сѣщо настѣпиха. Щомъ охранителнитѣ части донесоха за това, последва и силна артиле-рийска стрелба отъ тѣхна страна, Полкътѣ се приготви и настѣпи за ата-ка на Куюнлийскитѣ висоти. Бойния му редъ бѣше следния: 1 и 4 дружи-ни въ бойна частъ. Кѣмъ 1-а дружина е придадена и картечната рота на капитанъ Ботевъ. 2-а и 3-а дружини въ полкова подрѣжка задъ 1-а дружина. Гл. ск. № 10.

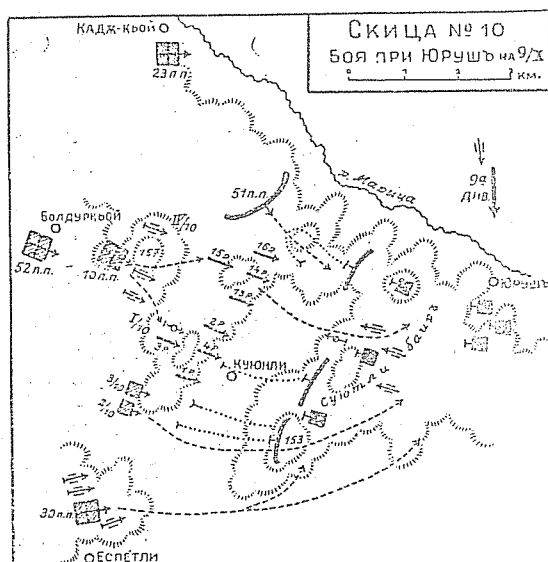
Отъ 1-а дружина въ бойна частъ сѣ 1-а рота — капитанъ Ст. То-доровъ, 4-а — поручикъ Даскаловъ, 2-а — подпоручикъ Минчевъ, а 3-а рота на капитанъ Анг. Тодоровъ и картечната рота — задъ срѣдата на дружината—въ резервъ. Както се вижда отъ този боенъ редъ, картечни-цитѣ отначало сѣ оставени въ резервъ, вмѣсто да бждатъ въ бойна частъ, но разбиранията ни тсгава бѣха такива — бояха се да не би картечницитѣ да бждатъ предварително унищожени отъ артилерийския огънь.

4-а дружина имаше въ бойна частъ 13-а рота на капитанъ Кара-гяуровъ, 14-а на капитанъ Стефановъ и 16-а рота, а 15-а рота въ дру-жинна подрѣжка.

Обектъ за атака на полка бѣха висотитѣ западно отъ с. Куюнлий, Дветѣ дружини въ полкова подрѣжка излизатъ задъ дѣсния флангъ на полка кѣмъ висотитѣ южно отъ с. Куюнлий.

Кѣмъ 10 часа, подъ прикритието на силни патрулни вериги, полкътѣ настѣпи. Турцитѣ го посрѣщнаха съ силенъ артилерийски огънь, но огъня бѣше доста разсѣянъ и не особено действителенъ.

Полкътѣ бързаше да се насочи по-скоро и заеме висотата западно отъ с. Куюнлий, за да изпревари турцитѣ. Съдействието съ артилерий-ски огънь на 1 с. с. арт. отдѣление отъ 8-и арт. полкъ, поради закѣс-няване, не бѣше действително, обаче дружинитѣ отъ бойната частъ съ подрѣжката на 3-о арт. отдѣление на майоръ Кукурешковъ отъ кѣмъ с. Еспетлий, успѣха да се изкачатъ на височината западно отъ с. Куюн-лий. Когато подхождаха кѣмъ тази висота, бѣха посрѣщнати съ много силенъ пушеченъ и картеченъ огънь отъ турскитѣ части, които бѣха

вече преминали Куюнлийския долъ, и заели селото Куюнлий. Турцитъ искаха да заематъ всички висоти западно отъ селото. Нашитъ вериги, подържани отъ огъня на картечната рота, която по личния починъ на командира ѝ, капитанъ Ботевъ, се бѣше влѣла въ бойната частъ, откриха силенъ пушеченъ огънь. Турскитъ части, които настѣпваха по южнитъ склонове на височинитъ западно отъ с. Куюнлий бѣха разстроени отъ нашия артилерийски и пушеченъ огънь. Това, обаче не ги спрѣ и боя влѣзе въ своя разгаръ. Опититъ на турцитъ да преминатъ Куюнлийския долъ не успѣха.

Въ това време турския лѣви флангъ се приближаваше къмъ бойната частъ на 30-и пехотенъ Шейновски полкъ. Командирътъ на полка дочака турскитъ настѣпващи части да се спуснатъ въ Куюнлийския долъ и да изложатъ фланга и тила си, за да започне и той настѣплението си. Това стана къмъ 11 ч. 30 м. Турцитъ вѣроятно не сж имали никакви сведения за българитъ къмъ с. Еспетлий и бѣха се увлѣкли вече окончателно въ настѣплението си срещу 51-и и 10-и Родопски полкове. Когато тѣхнитъ настѣпващи части започнаха да се катерятъ по стрѣмнитъ склонове на височинитъ западно отъ с. Куюнлий, командирътъ на 30-и полкъ заповѣда на батареитъ отъ 3/8-и арт. отдѣление да откриятъ силенъ огънь, а полка настѣпи въ боенъ редъ къмъ к. 135 южно отъ селото.

Намѣсиха се и подържкитъ на полка и скоро роти отъ 2-а и 3-а дружина почнаха да се спусчатъ по западнитъ склонове на Куюнлийския долъ. Настѣпваха енергично къмъ дола и ротитъ отъ бойната частъ. Тукъ тѣ бѣха обстреляни и отъ турски гаубични снаряди. Веригитъ отъ полка преминаха дола, и почнаха да се катерятъ по склоноветъ. Врага бѣше на 700 кр. Селото бѣ запалено отъ турцитъ и цѣлия долъ бѣ потъмнѣлъ въ димъ. Намѣсиха се всички подържки, движението продължи енергично. Нѣкои войници хвърлиха раницитъ си за да вървятъ по-бързо. Турцитъ почнаха да отстѣпватъ въ безпорядъкъ.

Артилерията ни, смѣнила позициитъ, стреляше усилено по тѣхъ. Шейновци, заедно съ Родопци, атакуваха стремително и предъ тѣхъ врага отстѣпваше. Турцитъ се опитаха да се повърнатъ отново, но енергично срѣщнати и бити силно отъ нашитъ батареи—не успѣха. И Родопци и Шейновци са опитватъ да заходятъ съ дѣсното рамо и притиснатъ турцитъ къмъ рѣка Марица. Това стана причина щото отстѣплението на турцитъ да се превърне вече въ паническо бѣгство.

10-и Родопски полкъ настѣпи къмъ с. Юрушъ отъ югъ и по самото плато въ източна посока. Една турска нескорострелна батарея не успѣва да закачи всичкитъ си орждия. Тя бива притисната отъ ротитъ на полка и Шейновци, биейки се рамо до рамо. Прислугата съ по-големата си частъ отъ конетъ успѣ да избѣга, като остави две орждия и три зарядни ракли.

Къмъ 17 часа, отбититъ при с. Куюнлий турци, сж вече въ бѣгство къмъ Папазъ тепе, а обхванатитъ отъ Родопския полкъ при с. Юрушъ се обърнаха сжщо въ паническо бѣгство по долината на р. Марица. Нѣкои бѣгаха и презъ рѣката. Преследваше ги и 51-и пех. полкъ.

Турцитъ бѣха тежко бити. Само голѣмата грижа за изхода на боеветъ около Лозенградъ и убеждението за силата на Одринската крепостъ спираше нашето командуване да продължи преследването къмъ Папазъ-тепе и да свърши съ западния секторъ на крепостъта.

Понеже не трѣбваше да се влиза въ пояса на крепостния артилерийски огънь, нашитъ части спрѣха на достигнатото мѣсто, като 52-и пе-

хотенъ полкъ смѣни 10 и Родопски. Оттукъ полкътъ съ 1 с. с. артилерийско отдѣление отъ 8-и артилер. полкъ отиде на бивакъ между селото Булдуръ-кьой и к. 157.

Турското командване на крепостта бѣше много загрижено отъ разбиването и отхвърлянето на Гюмюрджинската дивизия и предполагаше, че тѣ не могатъ да устоятъ повече срещу напора на български-тѣ войски между дветѣ рѣки. Затова бѣха изпратени първоначално два, а въ послѣдствие още два табура, отъ другигѣ сектори, та дано се спре напредването на 8-а дивизия.

Общо предъ фронта на Родопци, Шейновци и 51-и пех. полкъ загубитѣ на турцитѣ се изчисляватъ на около 900 души убити.

Победата при с. Куюнлий Родопци записаха съ кръвта 70 ранени и следнитѣ убити юнаци:

Оф. канд. Райчо Паскалевъ 2-а рота и редницитѣ: Захари Запряновъ, 4-а рота с. Черногорово. Илия Диковъ Стояновъ, 15-а рота с. Татарево. Тодю Желѣзковъ, 15 а рота гр. Хасково. Стойчо Григоровъ, 16-а рота гр. Хасково. Ванчо Димовъ, к. р. с. Малево.

Оф. к-тъ
Райчо Паскалевъ

Въ боеветѣ при Булдуръ-кьой, Куюнлий и Юрушъ, Родопци доказаха своята храбростъ и самоотверженостъ на дѣло. Този успѣхъ ги закали въ борбата и повдигна тѣхния духъ до най-висша степенъ. Тѣ видѣха, че турцитѣ не могатъ да имъ устоятъ, че лошо водятъ нападателния бой, че тѣхната артилерия и пехота стреля лошо. Бѣгството на турцитѣ къмъ Одринъ ги въодушеви до толкова, че тѣмъ се искаше на единъ дѣхъ да влѣзатъ въ крепостта.

Съ заемаването на Суютли-баиръ нашето настѣпление напредъ се извънредно много улесняваше, а турцитѣ загубиха едно отлично наблюдателно мѣсто.

Още сжщата вечеръ, въпрѣки силния дѣждъ и разкалянитѣ пѣтища, полкътъ успѣ да си прибере раненитѣ, а дивизионния лазаретъ се погрижи да ги изпрати по желѣзницата въ Свиленградъ.

Турцитѣ не можаха да прибератъ своитѣ ранени. По всичко се виждаше, а и Гвардейския коненъ полкъ даде сведения, че турцитѣ прибиратъ своитѣ части отъ Димотика и Орта-кьой къмъ крепостта.

За проявената храбростъ въ боя презъ този день, к-рътъ на дивизията съ заповѣдь изказа на Родопци своята благодарностъ.

Отъ 10-и до 13-и октомврий 3-а бригада отъ 8-а дивизия си изграждаше позицията. 10 и полкъ остана въ поддръжка при с. Булдуръ-кьой. Тѣй като на 10-и окт. се получиха сведения, че турцитѣ се готвѣли отново да настѣпятъ, полкътъ бѣ притегленъ на кота 157. Сведенията обаче, не се потвърдиха и той се прибра отново въ селото.

* * *

Въ това време ето какво ставаше източно отъ Одринъ: На 9-и окт. конната дивизия и 1-а армия завързаха бой съ настѣпващи турски

Бойна история на 10-и Родопски полкъ

сили около Селиоглу и Гечкенли. Въ тия боеве се намѣси и дѣсния флангъ на 3-а армия. Съ кървави дневни и нощни атаки тѣ разбиха 1-и и 4-и турски корпуси. Одринскиятъ гарнизонъ се опита да удари въ флангъ 1-а армия, но 3-а и 10-а дивизии се биха геройски при Кайпа и го принудиха да се скрие въ крепостъта (ск. № 9). Въ това време 3-а армия нанесе такъвъ шеметенъ ударъ на 3-и турски корпусъ, при Ески-Полосъ и Петра, че не му позволи да спре и на Лозенградскитѣ фортове. Поражението бѣше нечувано. Всичко бѣгаше въ панически страхъ къмъ Бунаръ-Хисаръ и Люле-Бургасъ.

Вестъта за тия победи и за падането на Лозенградъ пристигна до Родопци на 12-и окт. Бурно „ура“ цепѣше въздуха. Музикитѣ гръмнаха. Планътъ на командуването се изпълнява отлично! Вѣра изпълни сърдцата на Родопци. Тѣ бѣха решени да вържатъ здраво Одринския гарнизонъ, за да не бърка на действията на полската армия. Такъвъ бѣше планътъ на командуването ни.

Преминаване на дѣсния брѣгъ на Арда

Одринъ трѣбваше да се откъсне отъ полската армия на турцитѣ. Решено бѣ, 8-а Тундженска дивизия, съ дветѣ си бригади — 1-а и 2-а, да се прехвърли презъ Арда и Марица подъ Одринъ. Така тя можеше да бѣде полезна и на конната бригада, която трѣбваше да пресѣче пѣтя Одринъ — Кулели-Бургасъ. 3-тата бригада, ще продължава да държи линията на висотитѣ с. Юрушъ—Чиф. Кулакж. Минаването на р. Арда по посока на Димотика щѣше да улесни задачитѣ и на другитѣ армии. Това не бѣше лесна работа, защото рѣката бѣше силно придошла. На 14-и окт. понтонната дружина започна строенето на мостоветѣ при с. Семенлий. Буйнитѣ води на рѣката отнасяха материалитѣ. Понтонитѣ мжчно се движеха изъ калнитѣ пѣтища. Най-после, на 15-и окт. имаше готови 3 моста. Рано сутринъта, 2-а пех. бригада отъ дивизията започна преминаването на р. Арда по мостоветѣ, а следъ нея 10-и и 30-и пех. полкове. Преминаването на рѣката свърши до вечеръта. Двата полка на на бригадата се разположиха въ селата Семенлий и Самана. Тѣ охраняваха непосредствено пѣтищата по долината на Арда.

Сведенията за турцитѣ гласѣха че сж заели с. Епчели съ една дружина и че срещу 3-а пех. бригада се струпватъ повече сили. Отъ Димотика, войскитѣ били изтеглени къмъ Узунъ-Кюпру.

Развой на действията отъ 16—20. X.

Премѣстването на по-голѣмата частъ отъ 8-а дивизия не остана тайна за турцитѣ.

На 16-и октомврий, съ около 15 дружини, тѣ нападнаха съ значителни сили останалата между р. Марица и Арда 3-а бригада на дивизията. Врагътъ е предполагалъ, че сж оставени слаби части. Той е смѣталъ, следъ като ги разбие, да нападне въ тилъ и частитѣ южно отъ Арда и така да разстрои обсадата.

Въ подкрепа на 3-а бригада обаче, бѣше привлеченъ Хасковския отредъ (28-и и 40-и полкове), който застана при с. Еспетлий. Турскитѣ вериги подкрепени отъ силенъ гаубиченъ и полски артилерийски огънь се понесоха стремително въ атака срещу 3-а бригада и цѣлъ день водиха бой съ крайно ожесточение. Обаче, храбростъта на частитѣ отъ 51-и и 52-и пехотни полкове и тукъ срази упоритата воля на врага, кой-

то почна да отстъпва. Боя завърши съ 800 души убити от турска страна, предъ нашитѣ позиции.

Едновременно съ това настѣпление, врагътъ поведе атаки и къмъ долината на р. Арда отъ къмъ с. Епчели, обаче и тукъ бѣ отбитъ отъ 21-и пех. полкъ.

При това отбиване взеха участие и две роти отъ 10-и пех. Родопски полкъ. Къмъ 12 часа, когато турцитѣ атакуваха енергично третата бригада къмъ Епчели и положението ѝ ставаше критическо, командирътъ на 10-и пех. Родопски полкъ получи известие за това. Той веднага заповѣда на командира на 1-а дружина да настѣпи съ 3-а и 4-а роти и поддържа ротитѣ на 51 и 52-и полкове. Родопци, безъ колебание нагазиха до гърди студениятѣ води на Арда, за да се яватъ на време при Епчели. Не стана нужда отъ тѣхната намѣса, но тѣ достойно изразиха готовността си да помогнатъ на по-старитѣ си братя.

Въ това време 1-а и 3-а армии бѣха започнали тежъкъ бой срещу турцитѣ на линията Люле-Бургасъ—Бунаръ-Хисаръ.

Точното положение предъ тия армии не се знаеше. 2-а армия трѣбваше да бди надъ Одринския гарнизонъ. За това тя разпреди: южно отъ Арда да остане само една бригада, 1-а бригада да се върне на лѣвия брѣгъ на Арда, а Хасковския отредъ да мине на лѣвия брѣгъ на Марица. Това изглеждаше на отстъпление и затова войницитѣ, които до сега бѣха само победители се смутиха. Пущаха се най-различни слухове и се създаде едно безпокойство, дали на другитѣ фронтове работитѣ не сж взели неблагоприятенъ обратъ? Скоро, обаче се предадоха на дивизията три обсадни батареи, което показваше че ние не отстъпваме, а работимъ по опредѣленъ планъ. Две дружини отъ 10-и пех. Родопски полкъ имъ съдействуваха да се укрепятъ и настанятъ на позицията между с. Юрушъ и Чиф. Кулакль.

Бюлетинътъ на Главното командуване отъ 18-и окт. разпрѣсна съмнението и внесе нови сили въ сърдцата на одринскитѣ обсадители. Съобщени се, че нашитѣ 1-а и 3-а армии, въ неравенъ бой съ врага, при Бунаръ-Хисаръ и Люле-Бургасъ, сж успѣли да разбиятъ 180 000 турска армия и да пленятъ голѣми количества хора и военни материали.

Вторъ голѣма победа! Турцитѣ бѣгатъ къмъ Цариградъ! Войната е спечелена! Луда радостъ обзе сърдцата на всички. Оставаше да се свърши и съ Одринската крепостъ. А тя се държеше... Войницитѣ не можеха да знаятъ, че досегашнитѣ боеве нѣмаха за целъ да превзематъ крепостта. Тѣ само виждаха, че другитѣ армии печелятъ гръмовни победи, а тѣ дращатъ около Одринъ! Нима другитѣ се биятъ по храбро? Или противникътъ срещу тѣхъ е много силенъ. Военнитѣ планове не могатъ да бждатъ достояние на всички. Споредъ планътъ на Висшето командуване, малката 2-а армия трѣбваше само да бди надъ лютия звѣръ, скритъ въ най-силната крепостъ на Отоманската империя, и да не рискува сж прибързани атаки, докато не се свърши съ полската армия на турцитѣ. Родопци трѣбваше да се примирятъ съ тая нагледъ скромна, но извънредно важна задача.

Блокада на Одринската крепостъ

Заминаване на източния секторъ

Съ настѣпването на нашитѣ войски дълбоко въ Тракия, обрѣча около Одринъ, трѣбваше да се свие още повече. Мина времето за на-

блюдение и заслоняване. 2-а армия пристъпваше към блокада на крепостта. Важност добиваха вече южният и източният сектори.

За тази цел се насочваха новопформирани опълченски части от 11-а сборна дивизия, а също и действующи полкове.

На 20-и октомврий вечерта, въ Кадж-кьой се получи заповѣдъ отъ Щаба на 8-а дивизия: 2-а бригада отъ 8-а Тундженска дивизия още тази нощъ да премине на лѣвия брѣгъ на р. Марица, по моста при с. Паша-кьой, а утре, 21-и октомврий, да мине на лѣвия брѣгъ на рѣка Тунджа при с. Етапкьой, гдето да заеме участъка на 1-а бригада отъ 9-а пех. дивизия. (сх. № 11).

Тѣй като 2-а бригада отъ дивизията съставляваха 23-и и 12-и пехотни полкове, а 12-и полкъ заемаше позиция и се устройваше на нея, то Щаба на 2-а армия разреши вмѣсто него, въ състава на 2-а бригада да влѣзе 10-и пех. Родопски полкъ. И така, тази бригада — 23-и и 10-и пех. полкове съ 2-о с. с. отдѣление отъ 8-и артил. полкъ, 6-а полска болница и частъ отъ дивизионния лазаретъ трѣбваше да извърши единъ дълъгъ и тежъкъ маршъ, за да смѣни 1/9-а бригада, която пѣкъ ще

замине за Лозенградъ. Другата бригада отъ 9-а дивизия щѣше да бжеде смѣнена отъ сръбската Тимошка дивизия.

На 20-и X. въ 21 часа, въ тъмна и непрогледна нощъ, при непрестаненъ дъждъ, при крайно разкаляни и трудни за движение пѣтища, по цѣлото разлино отъ вода поле на Маришката долина, Родопци крачеха едва изваждайки си тежкитѣ и мокри ботуши отъ калъта. Разстоянието отъ с. Булдуръ-кьой до с. Паша-кьой — 5 клм. бѣ изминато за 5 часа.

Скоростта на движението бѣше подъ 2 клм. въ часъ. Затъване до колене. Орждията—до главинитѣ. По единъ взводъ хора помагаше на на всѣко орждие. Едва въ 5 часа сутринята на 21-и октомврий Родопци спрѣха на почивка при с. Паша-кьой. Въ 6 часа отново трѣгнаха. Разтѣгането взема голѣма дѣлбочина. Цѣлия пѣтъ усѣянъ съ хора, ракли, орждия, кола. Поискано било разрешение вмѣсто въ с. Етапъ-кьой, да се спи въ Хаджи-кьой, което било разрешено, обаче се занощува едва къмъ полунощъ. Тия взводове, които помагаша на орждията спали до самитѣ тѣхъ на пѣтя, както ги е сварила тъмнината. Никаква храна освенъ сухъ хлѣбъ.

На 22-и октомврий въ 6 часа, бригадата потегля за с. с. Чешме-кьой, Акъ-бунаръ, Ортакчи, гдето пристига на сѣщия день въ 18 часа съ усиленъ маршъ. Лошитѣ пѣтища и грижата за прехраната на войскитѣ настѣпващи къмъ Чаталджа, затрудни прехраната и на 2-а армия. Едва въ Ортакчи хората получаватъ половинъ хлѣбъ и малко жито.

Къмъ това време, блокадата на Одринската крепостъ вече се сключваше и 2-а армия разпредѣли секторитѣ на тази крепостъ. (Сх. № 11 стр. . . .). За началникъ на източния секторъ между р. Марица и лѣвия брѣгъ на р. Тунджа, въ който влизаше и 10-и пех. Родопски полкъ, се назначаваше генералъ В. Велчевъ. Въ него влизаха 3-а бригада отъ

9-а пех. дивизия, 2-а бригада отъ 8-а Тундженска дивизия, части отъ 11-а пех. дивизия и впоследствие — Гвардейския на Н. В. коненъ полкъ.

На източния секторъ

Съ пристигането си на източния секторъ, около село Ортакчи, бригадата отъ 8-а дивизия смѣни 1-а бригада отъ 9-а пех. дивизия по лѣвия брѣгъ на р. Салзж-дере, между с. с. Кючукъ Гердели и Оглу-паша, т. е. зае лѣвия участъкъ на източния секторъ. Въ дѣсно отъ бригадата е 3-а бригада отъ 9-а Плѣвенска дивизия. Сутринта войниците отъ полкътъ получиха топла храна, но вмѣсто хлѣбъ ядоха жито. Плѣвенци обаче, проявиха едно трогващо другарство къмъ Родопци, като имъ отстъпиха по четвъртъ хлѣбъ отъ своя такъвъ.

На 24-и октомврий полковетъ бѣха разположени както следва:

Единъ полуескадронъ отъ 3-и коненъ полкъ разузнава на лѣвия брѣгъ на р. Марица, една рота отъ 10-и пех. Родопски полкъ — подрѣжка въ с. Гебелеръ.

10-и пех. Родопски полкъ образува лѣвия участъкъ отъ бригадата подъ командата на командира му полковникъ Топузовъ (4 пех. дружини и 1 полска батарея). Той заема участъка отъ Чиф. Кюшенъ до с. Мусубейлий. Стража има на височината 61.7. Полкътъ заема участъка съ 1-а и 2-а дружини, а 3-а и 4-а дружини сж въ полкова подрѣжка, като 1-а дружина е въ лѣво, а 2-а въ дѣсно (сх. № 12 стр. 71).

Преднитѣ постове заематъ гребѣна надъ рѣка Салзж-дере. Изпратена е една сборна рота въ с. Хавса за събиране фуражъ.

23-и пех. полкъ съставлява дѣсния участъкъ — до пѣтя с. с. Кучукъ Гердели — Кара-Юсуфъ.

Водятъ се слаби пехотни и артилерийски престрелки съ турцитѣ.

На 25-и и 26-и октомврий — 8-а Тундженска дивизия заемаща южния секторъ повежда атака срещу Папазъ-тепе и срещу Карталъ-тепе.

За да се попрѣчи на противника да прехвърля войски отъ източния фронтъ на крепостта къмъ югозападния, началникътъ на източния секторъ, по свой починъ разпорежда да се произведе демонстрация отъ войскитѣ, като настѣпятъ, но не се увеличатъ въ атака. (спр. по сх. № 12 стр. 71).

Затова се заповѣда войскитѣ отъ 2-и бригаденъ секторъ да настѣпятъ отъ позициитѣ си къмъ лѣвия брѣгъ на р. Салзж-дере и чиф. Кюшенъ, като се стремятъ да преминатъ и на дѣсния брѣгъ на тази рѣка и откриятъ огънь.

Бригадата трѣбваше да настѣпва въ две колони. Лѣвата — 10-и Родопски полкъ — полковникъ Топузовъ съ 4 дружини, 1 с. с. полска батарея и гаубичното отдѣление на майоръ Славчевъ, трѣбваше да настѣпи южно отъ пѣтя Мусубейлий — Демеранлия.

Настѣплението се извършва почти безпрепятствено и частитѣ заематъ дѣсния брѣгъ на Салзж-дере, гдето почватъ и да се окопаватъ. Противникътъ, около две дружини, отстъпилъ веднага, щомъ е билъ обстрелянъ отъ нашата артилерия.

Огъня на неприятелската артилерия отъ къмъ Айвазъ-баба не бѣ много опасенъ за нашитѣ войски и тѣ се окуражиха като видѣха, че може лесно да се маневрира и въ сферата на крепостния артилерийски огънь. По-рано частитѣ често биваха предупреждавани да не влизатъ въ сферата на крепостния огънь. Поради това крѣтъ на бригадата смѣтна, че стоението тукъ е много опасно и разпорежда полковетъ да

се оттеглят назад на старитѣ си позиции. Това ненужно оттегляне става съ голѣма трудностъ.

К-рътъ на 11-а дивизия не одобри това решение и заповѣда бригадата още същата нощъ да се върне на позицията. Това, обаче не можеше да стане веднага.

К-рътъ на бригадата събра частитѣ на източния брѣгъ на Сазлж-дере и изпрати доброволци разузнавачи къмъ напуснатата позиция. На размиване бригадата настѣпи и почти безпрепятствено зае позицията на дѣсния брѣгъ на Сазлж-дере.

Така, отъ 25-и сутринята до 27-и вечерята, полкътъ на два пѣти се съсредоточава за действие, разузнава, бие се, настѣпва сполучливо, окопава се, отстъпва безполезно и пакъ безъ да е мигналъ, повежда второ настѣпление, за да почне наново да се окопава. Това съвършено измори полка и разстрои нервитѣ на всички. Полкътъ остана по малкитѣ височини предъ Шарабъ-йолу. Този хребетъ за турцитѣ бѣше само една предна позиция и тѣ го заемаха съ малки части. За това, презъ нощта на 28-и срещу 29-и бригадата настѣпи и го зае безъ жертви. Полкътъ цѣла нощъ работи, за да не осжмне безъ окопи подъ артилерийския огънь на противника. Презъ деня на 30-и въ окопитѣ останаха само часови за наблюдение, а частитѣ се укриха въ гѣнкитѣ на мѣстността задъ хребета.

Заемане на гребенитѣ Ески Кумлукъ и Пачеджиларъ

1-и ноемврий. Напоследъкъ турцитѣ бѣха много ревниви къмъ успѣхитѣ на 8-а дивизия по южния секторъ и често я атакуваха. Началникътъ на източния секторъ пѣкъ искаше постоянно да използва тази заетостъ на турцитѣ, за да стѣсни прѣстена на обсадата и ако може, да се заеме даже и нѣкой фортъ.

Затова на 31-и X той заповѣда:

1. Преди мръкване артилерията да открие огънь и подготви атаката на Ески-Кумлукъ.

2. На мръкване 10-и Родопски полкъ, подъ прикритието на нощната тъмнина да настѣпи и заеме гребенитѣ Ески-Кумлукъ и Пачеджиларъ.

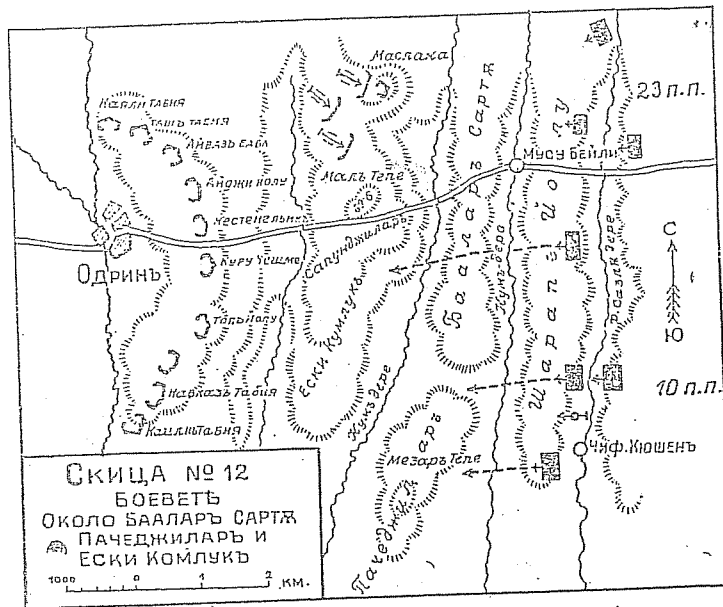
3. 23-и пех. полкъ да съдействува на 10-и, като не позволява на противника да го атакува отъ къмъ Маслака.

4. Маневренитѣ войски да се приближатъ и бждатъ готови да подържатъ преднитѣ части. Съжитѣ войски да бдѣтърствуватъ. Сх. № 12.

Командирътъ на 10-и пех. Родопски полкъ, получи тази заповѣдь едвамъ въ 3 ч. и 20 м. на 1-и ноемврий. По този начинъ на 10-и полкъ се даваше трудната задача, да атакува презъ нощта и да заеме една позиция, която отстоеше на около 2 клм. предъ главната отбранителна линия на крепостта. Този день к-рътъ на полка бѣ разузнавалъ съ една рота къмъ редута Малъ-тепе, за който се разбра че е силно заетъ. Но за Ески-Кумлукъ нищо не се знаеше. Той и другитѣ началници не можаха въ непрогледната нощна тъмнина да опредѣлятъ даже приблизително кжде се намиратъ тѣзи височини. Трѣбва да се премине Кумъ-дере и да се атакуватъ стрѣмнитѣ му източни склонове и то безъ предварително разузнаване. Най-после и разположението на полка не позволяваше да се предприематъ нощни действия, защото имаше едната си дружина (4-а) на гребена Бааларъ-съртж, 2-а дружина се окопаваше

на гребена Шарапъ-Иолу, а 1-а и 3-а, съ картечната рота, б'ха оставени въ полкова поддръжка при Сазлъж-дере.

Командирът на полка имаше предвидъ, че въ тази непозната мѣстностъ, ако дружинитъ се насочатъ отъ мѣстата си направо къмъ обектитъ може да се объркатъ, защото въ тъмната нощъ не се виждаше повече отъ 10 крачки.

Веднажъ разбъркани, частитъ можеха взаимно да се обстрелватъ даже презъ деня, защото времето б'ше мъгливо. Такъвъ случай имаше вече съ 12-и пех. Балкански полкъ при Папазъ-тепе. К-рътъ на полка обаче, не можеше да се противопостави на изричната заповѣдь и взе решение да атакува както следва:

а) Височината при Ески Кумлукъ — съ 4-а дружина, която да бж-де подкрепена отъ бригадната поддръжка.

б) Височината Печеджиларъ, съ другитъ три дружини и картечната рота, които предварително да се съсрѣдоточатъ при височината на западъ отъ Чиф. Кюшенъ.

Следъ като направи разпореждания за съсрѣдоточението на 1-а и 3-а дружини съ картечната рота, к-рътъ на полка донесе на командира на бригадата за своето решение и го молѣше, да подкрепи 4-а дружина и да даде на командира на дружината нужнитъ упътвания, защото се намираше по-близо до него.

Докато се събератъ 1-а, 2-а и 3-а дружини на опредѣленото мѣсто, започна да се разсѣмва. Между това, к-рътъ на бригадата следъ като заповѣда на 13-а рота (отъ бригадната поддръжка) да се присъедини къмъ своята дружина, изпрати Началникъ щаба на бригадата да предаде заповѣдта на 4-а дружина.

Въ 5 ч. 45 м. 4-а дружина настѣпи отъ гребена Бааларъ-съртъж, къмъ височината при Ески-Кумлукъ, като имаше въ първа линия 14-а и 15-а роти, а въ втора 13-а и 16-а.

Ротитъ се движеха въ взводни колони, предшествувани отъ гжста верига патрули.

Къмъ 6 ч. 30 м., когато ротитъ се б'ха доближили до височината, започна да се развиделява. Турцитъ забелязаха настѣпващитъ и открия залповъ огънь отъ разстояние 200 кр. Изненаданитъ отъ този огънь роти, въ строй за нощни действия се смутиха и се разстриха. Само 15-а рота, благодарение хладнокръвието на нейния к-ръ подпоручикъ Станко Диновъ, можа веднага да се събере, залѣга и открива огъня по стрелящитъ турци. Постепенно се събраха и другитъ роти и следъ кратка огнева подготовка всички се впуснаха на ножъ срещу турците.

позиция. Турцитѣ не дочакаха удара и се оттеглиха къмъ своитѣ окопи по гребена на около 500 кр. задъ първата имъ позиция, а 4-а дружина почна да се окопава на заетата височина, която ѝ бѣ посочена за обектъ.

Крътъ на полка, като дочу силния пушеченъ огънь на разсъмване, схвана, че 4-а дружина е завързала бой съ противника и реши веднага да настѣпи съ другитѣ три дружини, за да облекчи нейното положение. Той насочи 2-а дружина северно отъ височината Пачеджиларъ, 1-а дружина южно отъ колибитѣ, а 3-а дружина и картечната рота, въ полкова поддръжка.

Дружинитѣ настѣпиха безспирно, защото височината не бѣше заета отъ турцитѣ. Когато достигнаха до нея, забелязаха турски вериги, които бързаха също да я заематъ, вѣроятно за да действуватъ срещу фланга на 4-а дружина. Изненадани съ пехотенъ огънь, турцитѣ се повърнаха назадъ, заеха окопитѣ по гребена на около 800 кр. отъ височината, отъ която бѣха тръгнали и отъ тамъ откриха огънь. По силата на огъня и по широчината на фронта, турскитѣ сили се оценяваха на около 5 табура.

Къмъ 7 ч. и 30 м. всички дружини отъ полка бѣха достигнали вече даденитѣ имъ обекти и се окопаваха подъ пехотния огънь на турцитѣ. По тѣхъ откриха огънь и турскитѣ батареи отъ главната съпротивителна линия, както и тѣзи отъ групата Маслакъ.

Отъ близкия пехотенъ и отъ артилерийския огънь, дружинитѣ отъ първа линия търпѣха голѣми загуби, защото укрепяването на позицията бѣ още въ началото си, а турцитѣ познаваха много добре мѣстността, бѣха измѣрили разстоянията и стрелбата имъ бѣше много точна.

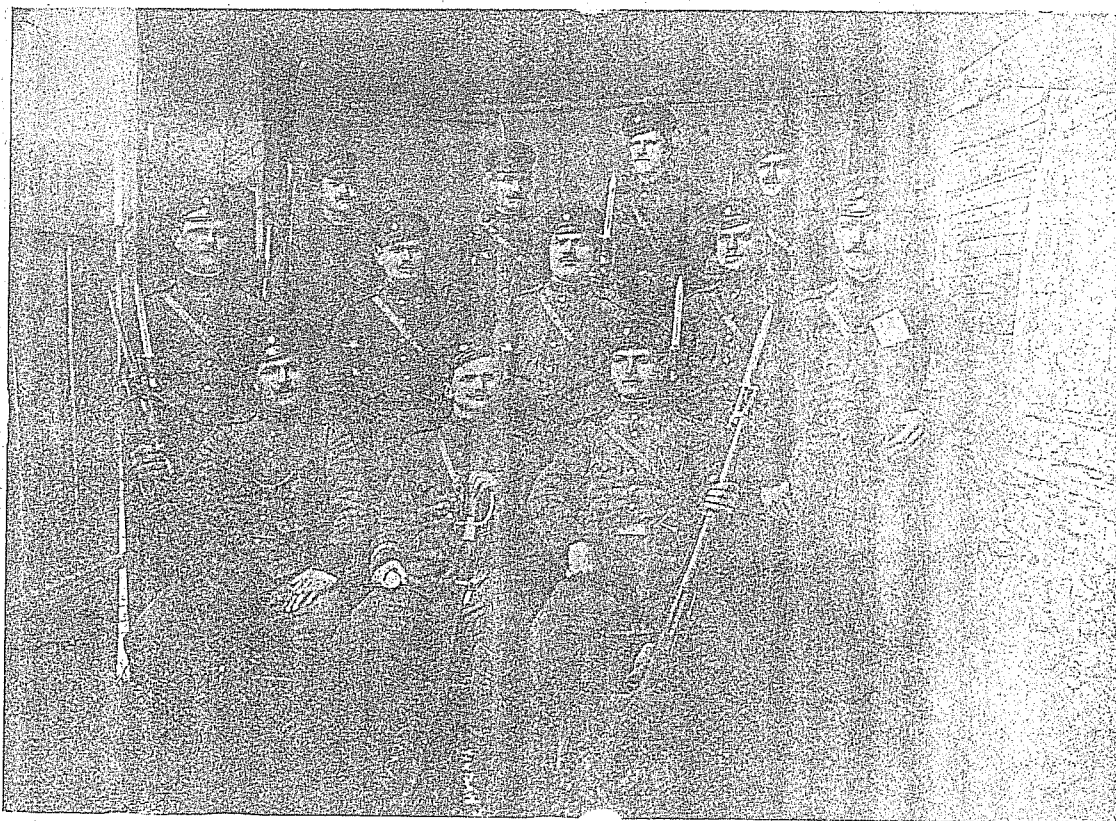
Българската артилерия въ това време не вземаше почти никакво участие въ борбата. Само 4-а батарея отъ 8-и с. с. артилерийски полкъ бѣ дадена въ разположение на командира на 10-и пех. полкъ, но батареиния командиръ не можа да получи на време задача, понеже не можалъ да намѣри командира на полка. Той успѣ да поддържа само 4-а дружина. Останалитѣ батареи проявиха слаба дейность.

Турското командуване започна вече сериозно да се безпокои отъ българското настѣпление срещу източния фронтъ на крепостта. Вечеръта, началникътъ на войскитѣ на този фронтъ изпратилъ донесение въ което, като описвалъ тревожкото си положение, искалъ незабавно подкрепа и войски, за да мине отново въ настѣпление.

Още надвечеръ се получиха сведения, че турцитѣ съсрѣдоточаватъ много войски предъ фронта на бригадата, които се оценяватъ на около една дивизия и вѣроятно на 2-и ноемврий ще предприематъ атака срещу нея.

Командирътъ на 10-и Родопски полкъ имаше тия сведения и ги донесе нагоре. Въ отговоръ на това му се заповѣдва веднага да приведе частитѣ си въ редъ, като остави за всѣки случай една поддръжка на лѣвия си флангъ. Независимо отъ това, полкътъ ще бѣде поддържанъ отъ всичкитѣ наши войски, които сѣ задъ него и отъ странитѣ му, но не чрезъ изпращане на части за вливане въ самия полкъ, който и безъ това съ много войски заема позицията а ще бѣде подпомаганъ отъ къмъ фланговетѣ.

2-и ноемврий. Сведенията и предположенията на к-ра на полка, че на 2-и XI турцитѣ ще атакуватъ, се оправдаха. Действително, къмъ 2 ч. и 30 мин. гжсти турски вериги минаха въ настѣпление срещу полка. Атаката бѣше жестока. Всички части на полка задържаха позициитѣ си. 2-а рота, на лѣвия флангъ на полка бѣ особено силно натисната и като не можеше презъ нощта да схване какво става съ другитѣ части, отстъпи въ долѣтъ на Кумъ дере, но скоро се повърна и остана въ поддръжка на дружината . . . Това оттегляне нѣма лоши последици благодарение намѣсата на една дружина отъ 53-и полкъ.

Юнаци отъ Сдринъ
(дѣсниятъ съ бѣлото листче е ст. подоф. Слави Стояновъ отъ с. Дебъръ,
убитъ въ този бой)

Въ 7 часа турцитѣ предприематъ нова атака. Тѣ ожесточено се хвърлятъ напредъ и предъ 4-а дружина достигатъ на 100 крачки. Къмъ 8 ч. напорътъ се измѣства още по надѣсно къмъ междината на 10-и и 23-и полкове. За отбиването на тая атака е съдействувала и 1-а дружина отъ 23-и полкъ. Само въ този бой полкътъ даде 14 убити и 158 ранени. Родопци изтошиха атакуващитѣ 6 турски табура. Огнѣтъ вече отслабна. Нѣкои отъ турскитѣ части отстъпваха. Началникътъ на сектора реши да мине въ настѣпление, да разбие турцитѣ окончателно вънъ отъ фортовия поясъ и . . . ако е възможно, да се вмъкне въ нѣкой отъ фортоветѣ по петитѣ на отстъпващитѣ турци. Затова той заповѣда на 23-и полкъ да атакува вр. Маслака, а 10-и Родопски полкъ да остане твърдо на заетитѣ позиции и се подготви за атака на Сапунджиларъ, 54-и полкъ да следва задъ 23-и полкъ, а 53-и — да заеме гребена въ лѣво отъ Родопци. Предъ фронта имаше около 6 турски дружини подкрепени съ достатъчно полска и обсадна артилерия, а

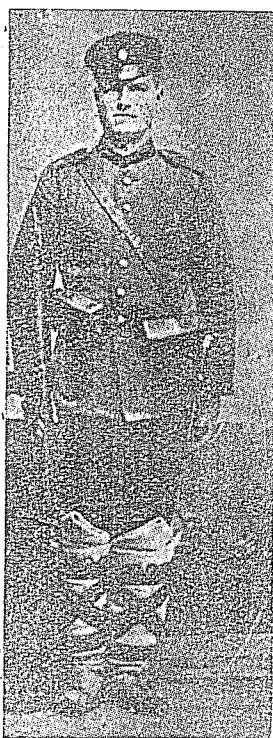
Капитанъ
Тодоровъ Станиславъ
к ръ 1-а рота
починалъ отъ рани

а пространството за настъпление бѣше доста открито. Къмъ 9 ч. 30 м. 23-и пех. полкъ настъпва, подкрепенъ отъ нашитѣ батареи, нѣкои отъ които премѣстиха позицитѣ си напредъ. Огъня на турската артилерия обаче бѣ много силенъ и нашата не можеше да го задуши. Ротитѣ на 10 и пех. Родопски полкъ бѣха обстреляни отъ крепостната артилерия. Нѣкои отъ нашитѣ батареи се приближаватъ толкова напредъ, че стигаха съ огъня си и форта Айвазъ-баба. Така тѣ енергично поддържаха атаката на Шипченци, обаче, когато тѣ стигнаха на 800 кр. до Маслака, бѣха принудени да се повърнатъ по заповѣдь, на изходнитѣ си позиции.

Къмъ 16 ч. турцитѣ минаватъ въ решителна атака срещу Родопци, като достигатъ на около 100 кр. до позицията. Обаче тѣ биватъ посрѣщнати съ огънь и ура. Контъръ-атакувани, турцитѣ не издържатъ и бързо отстъпватъ преследвани съ огънь. До вечерята на нѣколко пжти врага се опита да поднови атакитѣ си, но все безуспѣшно. Отъ непрекъснатото стоене подъ огъня на крепостта, войницитѣ отъ полка сж вече крайно уморени и изтощени. Началникътъ на сектора се убеди, че крепостта не може да се вземе съ откритата сила и на 4-и ноемврий заповѣдва частитѣ да се оттеглятъ на единъ гребенъ по-назадъ, за да избѣгнатъ загубитѣ отъ крепостната артилерия. Това става незабелязано презъ нощта, подъ прикритието на силни патрули.

Мл. подофицеръ
Колю Димитровъ
отличилъ се на 2-и ноем-
врий, при Айджи Излу
и Добро поле. Умрѣлъ
като пленникъ въ
Солунъ

Мл. подофицеръ
Г. Милевъ
убигъ въ този бой

Ефрейторъ
Пеню Василевъ
убитъ въ този бой

Презъ тия боеве на 1-и, 2-и и 3-и ноемврий полкътъ даде убити 41 ши и ранени 5 офицери и 348 войника.

Ето имената на убититъ при стесняването на одржа около Одринъ при изт. секторъ.

1. редникъ	Петю Марковъ	3-а р.	Хасковско	с. Крепостъ
2. "	Митю Стойчевъ	3-а р.	"	с. Крепостъ
3. "	Жеко Колевъ	9-а р.	"	с. Преславъ
4. "	Ванчо Вълчиновъ	8-а р.	"	с. Преславъ
5. "	Теню Тенчевъ	5-а р.	"	с. Горски-Изворъ
6. "	Кузма Пеневъ	5-а р.	"	"
7. "	Георги Лазковъ	11-а р.	"	с. Тънково
8. "	Йорданъ Ленковъ	11-а р.	"	"
9. "	Латю Костовъ	1-а р.	"	с. Узунджово
10. "	Петъръ Христозовъ	1-а р.	"	с. Войводово
11. "	Проданъ Парасковъ	2-а р.	"	с. Гарваново
12. "	Георги Дѣлчевъ	10-а р.	"	с. Хасабасъ
13. "	Димо Петковъ	11-а р.	"	с. Буково
14. "	Георги Михайловъ	3-а р.	"	с. Малево
15. Мл.подоф.	Вълчо Ванчевъ	6-а р.	"	с. Каменець
16. редникъ	Господинъ Митревъ	5-а р.	"	с. Сираково
17. "	Маринъ Василевъ	8-а р.	"	с. Каснаково
18. Мл.подоф.	Слави Стояновъ	13-а р.	Борисовгр.	с. Дебъръ
19. редникъ	Христозъ Лозевъ	13-а р.	"	"
20. "	Филипъ Жековъ	16-а р.	"	"
21. "	Ангелъ Ташевъ	16-а р.	"	с. Попово
22. "	Лозю Ангеловъ	16-а р.	"	"
23. ефрейт.	Колю Димитровъ	11-а р.	"	с. Бодрово
24. редникъ	Атанасъ Запряновъ	15-а р.	"	с. Дълб. изворъ
25. "	Иванъ Колевъ	16-а р.	"	с. Новаково
26. Мл.подоф.	Динко Г. Милевъ	?	"	с. Бръгово
27. "	Костадинъ Георгиевъ	16-а р.	?	?
28. редникъ	Гачо Савовъ	1-а р.	?	?
29. "	Анго Ивановъ	2-а р.	?	?
30. "	Димитъръ Лозевъ	2-а р.	?	?
31. "	Иванъ Вълкановъ	11-а р.	?	?
32. "	Стойчо Каневъ	13-а р.	?	?
33. "	Желю Тоневъ	13-а р.	?	?
34. "	Славчо Димитровъ	4-а р.	?	?
35. "	Хилендаръ Ташовъ	11-а р.	?	?
36. "	Димитъръ Василевъ	14-а р.	?	?
37. "	Георги Велковъ	14-а р.	?	?
38. "	Тодю Дънковъ	15-а р.	?	?
39. "	Запрянъ Ивановъ	16-а р.	?	?
40. ефрейт.	Пеню Василевъ	16-а р.	?	?
41. редникъ	Кирилъ Димитровъ	16-а р.	?	?

Макаръ че достигнатитъ линии бѣха напуснати, отъ боятъ на 2-и ноемврий се разбра твърде много за турцитѣ:

Фортоветъ бѣха разгледани отъ 3 клм. и се видѣ, че тѣ сжъ старата система.

Крепостнитъ батареи се обадиha и се опредѣли мѣстото имъ.

Обржчътъ отъ изтокъ се стегна. Обсадната ни артилерия можеше вече да се подведе на близко разстояние и снарядитъ ѝ да достигатъ до града.

Отъ 4-и ноемврий до 24-и ноемврий—деня на примирието, полкътъ заедно съ 23-и пех. полкъ, оставатъ въ маневрени войски на източния секторъ, укрепявайки позицията при с. Демиранлии.

Пленяването на Яверъ паша

2-а армия не можеше да изпълнява спокойно задачата си, поради върлуването на турски башибозуци въ района на Източна Родопа, около Кърджалий. Тамъ се намираше и голѣмиятъ отредъ на Яверъ паша, на брой повече отъ 14,000 души. Наистина, нашиятъ Родопски отредъ и Македоно-Одринското опълчение бѣха вече еднѣжъ отреда на Яверъ паша, но той отстѣпи къмъ Гюмурджина и Деде-агачъ. Отъ тука той можеше да застрашава и 2-а армия при Одринъ и войскитъ ни, които настѣпваха къмъ Чаталджа.

На 8-и ноемврий се получи заповѣдь щото въ подкрепа на конната бригада на полк. Таневъ и за разбиването отреда на Яверъ паша, да се изпратятъ по една дружина отъ 10-и Родопски и 23-и пех. Шипченски полкове. Назначени бѣха 4-а дружина отъ полка на подполковникъ Василевъ и 4-а отъ 23-и пех. полкъ на майоръ Маневъ.

На 9-и ноемврий дружината трѣгна за гредъ Хавса и преношува въ с. Шарапларъ. Сутринята се натовари на желѣзницата на гара Павли-къой и достигна Софлу, кждето влѣзе въ подчинение на конната бригада на полковникъ Таневъ. Отъ Софлу дружината се отправи за Фере. Достигайки при с. Карабунаръ тя получи заповѣдь да заемѣ позиция на лѣвия брѣгъ на Чангъръ-дере и се окопае. Предъ нея бѣха изпратени разезди, за да разузнаятъ за противника. Времето бѣше дъждовно и мъгливо. Тука дружината прекара нѣколко дни безъ да има каквито ѝ да било сведения за противника. Едва на 14. XI, когато тя продължи пешъ по желѣзопѣтната линия за Фере, вече се установи че турцитъ сж заели позиция на единъ удобенъ за отбрана гребенъ, близко до желѣзопѣтната спирка Мерхамлж. Срещу тѣхъ, отъ западъ настѣпваше Македоно-Одринското опълчение. Рѣка Марица около това мѣсто бѣше се много разлѣла и образуваше отдѣлни блата. Въпрѣки това, турцитъ можеха да се опитатъ да минатъ на източния брѣгъ на рѣката и да се изплѣзнатъ отъ войскитъ, които ги бѣха почти обградили. Трѣбваше да се побърза съ атаката.

На 15. XI една наша батарея зае позиция около селото Текеи откри огънь по турскитъ окопи. Обади се и турската артилерия, обаче огънятъ ѝ не бѣ действителенъ.

Нашата 4-а дружина се развърна за атака и настѣпи срещу противника. Турцитъ издигнаха бѣлъ флагъ — знакъ че се предаватъ.

Излѣзоха напредъ парламентьори. Отъ турска страна — Н-къ шаба на Яверъ паша, а отъ наша — офицери отъ шаба на конната бригада и уговориха начина на предаването на турцитъ. То трѣбваше да стане къмъ 14 часа на следния день. Редното бѣше Яверъ паша да се предаде на старшия началникъ генералъ Геновъ, но подъ предлогъ че той командувалъ доброволци (Македоно-Одринското опълчение), а отреда на пашата билъ редовна войска, то той предпочелъ да се предаде на конната бригада. Нашитъ не схванаха плана му. Въ сжщостъ, Яверъ паша е мислилъ да измъкне войскитъ си презъ Марица, и да остави да

се предаде само едно малко прикритие. За щастие, слабият мостъ се скъсва през нощта и Яверъ паша трѣбваше да предаде цѣлиятъ си отредъ отъ около 14,000 човѣка.

Гъсти колони отъ турски пленници покриха полето и всички се чувствуваха особено горди предъ сломения духъ на врага. Особено бѣ величествена картината, когато Яверъ паша съ своитѣ офицери пристигаше, за да предаде сабята си на командущъ отряда.

Надвечеръ бѣ заповѣдано дветѣ дружини отъ 10 и 23-и полкове да приематъ пленницитѣ и ги отведатъ. Дружината, която имаше много малъкъ съставъ — едва около 300—400 души, поради боеветѣ при Ески-Кумлукъ, прие около 5000 пленника, а Шипченци 7000.

Съ 300 души, да се конвоиратъ 5000 бѣше много трудна работа. Конвойнитѣ войници почти сж се загубили въ голѣмата тълпа отъ пленници. Духътъ на пленницитѣ, обаче, бѣше сломенъ. Тѣ бѣха съвсемъ покорни и се бояха силно за живота си. Тежко е положението на пленника!

Колоната премина вечерта презъ гр. Софлу, гдето Яверъ паша я изглеждаше смутенъ и разочарованъ, изпълненъ съ силно вълнение. Въ Софлу пленницитѣ бѣха много добре разквартировани.

Отъ Софлу движението се продължи презъ Димотика за Орта-кьой. Въ с. Гайдохоръ отряда бѣ задържанъ на 10-дневна карантина при много трудни условия за квартироване и прехрана. Настѣпи гладъ и умора. Пленницитѣ ставаха плячка на появилата се холера, въпрѣки всички старания на санитарнитѣ власти. Отъ Гайдохоръ, следъ карантината, се стигна въ Карагачъ — дето пленницитѣ бѣха натоварени на влакове за отвозването имъ въ България, а дружината по сѣщия пѣтъ, по който по рано полка бѣ заминалъ за източния секторъ, се отправи и се прибра при частта си.

Делегатитѣ при подписване на примирието

Историческият вагонъ, въ който се водеха преговоритъ за примирието

ПРИМИРИЕТО

На 20-и ноемврий се обяви примирието между нашитъ и турскитъ войски по фронтоветъ ни на Чаталджа, Галиполи и Одринъ. Трѣбваше да се започнатъ преговори за туряне край на войната. Още къмъ срѣдата на м. декемврий пролича, че турцитъ хитруватъ, за да печелятъ време, до като си преустроятъ войскитъ и докаратъ нови подкрепления отъ Анадола. Затова, Щаба на действующата ни армия издаде следната заповѣдь:

„Офицери, подофицери и войници!

Отъ хода на преговоритъ за миръ става ясно че противникътъ не желае да отстъпи нито педя отъ земята, която нашето победоносно оржие зае.

Той иска съ единъ замахъ на перото да унищожи онова, което вие, заедно съ вашитъ братя храбърци, спечелихте. Героитъ на Селиолу, Лозенградъ, Бунаръ Хисаръ и Чаталджа ще оставятъ ли тая подигравка съ славното българско войнство да мине безнаказано?

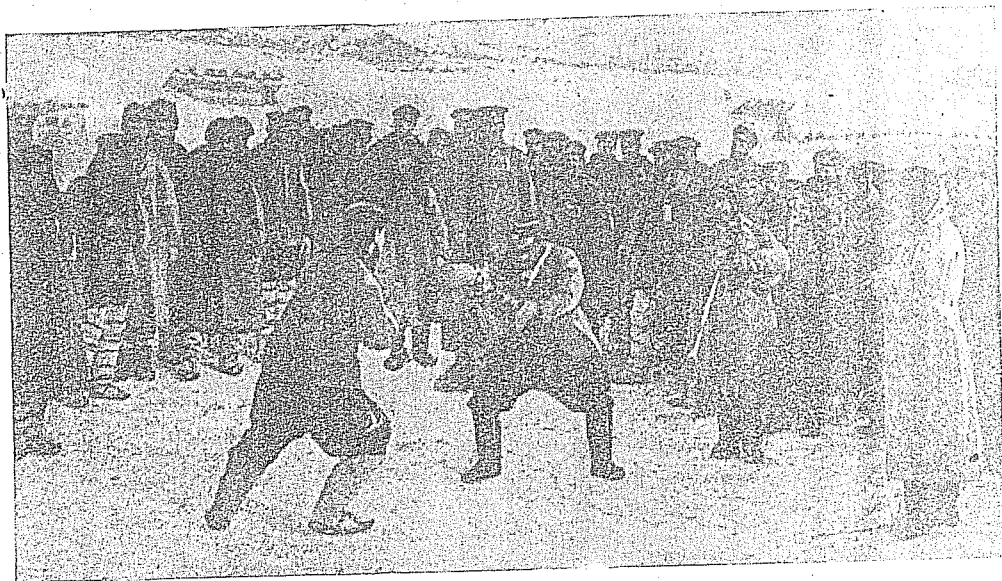
Прочее, пригответе се за нови победи и съ вашето неудържимо „напредъ“ докажете отново на противника и на цѣлия свѣтъ, че *българското отечество заслужава повече уважение*“.

Това наложи щото българското командване да бжде предвидливо и започна да прегрупира тежката и обсадна артилерия на източния секторъ, отъ гдето се предполагаше да се атакува решително Одринъ.

Примирието даде възможность на частитъ да си поотдѣхнатъ отъ непрекъснатия огънь, но сериозно да си отпочинатъ не можеха. Полковетъ се укрепяваха и си доизграждаха позициитъ и редутитъ за всѣки случай. Землянкитъ, които бѣха изработени за жилища, поради непре-

станнитѣ дѣждове се пълнѣха съ калѣ. Трудно бѣше изобщо да се подържа чистотата. Нѣмаше достатъчно вода за миене. Войницитѣ отначало нѣмаха възможност да се изператѣ, а впоследствие липсваше и вода за това. Почти всички войници и офицери бѣха завѣдили въшки, които страшно ги безпокоеха. Трудно бѣше изчистването и поради това, че при съвмѣстния животъ не можеше да не се налязатъ и ония, който по една или друга причина нѣмаха въшки или пъкъ временно сж се били очистили.

Почна се общуване и съ турцитѣ на раздѣлителната линия, даже и обмѣна на разни предмети. Отъ този допиръ се разбра, че турцитѣ не сж изостанали безъ храни, както се предполагаше и че напраздно е да се надѣваме, че крепостъта ще се предаде отъ гладъ. Вѣрно е, че духътъ на турскитѣ войници бѣше много отпадналъ. Тѣ не знаеха точно какво става съ тѣхнитѣ войски въ Тракия и Македония, и когато нашитѣ имъ казваха, че ние сме достигнали до Чаталджа, тѣ не вѣрваха.

Презъ време на примирието

Заточиха се дълги волски и биволски обозни коли, които теглѣха презъ калнитѣ пѣтища снаряди за тежкитѣ орждия. Всѣки день на източния секторъ пристигаха и самитѣ орждия и внасяха куражъ у пехотинцитѣ. Цѣлиятъ тилъ на пехотнитѣ полкове бѣ усѣянъ съ батареи, които се готвѣха да бѣлватъ огънь срещу крепостъта. Виждаше се, че безъ атака на крепостъта едва ли ще може да се мине. Въ с. Ортакчи се направиха редъ полигони съ разни телени мрежи, вълчи ями, фугаси, ровове и др., по гѣсти и по страшни отколкото бѣха действителнитѣ. Нашитѣ войници отиваха по смѣнно тамъ за да се упражняватъ, какъ се преодоляватъ подобни препятствия. Издигнатитѣ профили на фортоветѣ Айвазъ-баба, Айджи-йолу, Кестенеликъ и др. гледани отъ далечъ, всѣваха единъ необяснимъ страхъ и влияѣха доста внушително на всички. Но все пакъ тѣ биваха значително надценени отъ войнишкото въображение. Крепостъта съвсемъ не бѣше толкова страшна, както нѣкои старши началци си я рисуваха.

Величествено се издигаха минаретата на Султанъ Селимъ джамия, свидетели на дълговѣковното турско владичество на Одринъ. Тѣ като фокусъ събираха погледитѣ на всички войски обложили, крепостъта.

Все повече и повече се затвърдяваше убеждението, че войната нѣма да се свърши, ако не се вземе на сила тая страшна крепостъ. Войниците бѣха душевно подготвени за предстоящата трудна и опасна операция. Тѣ свикнаха съ тази мисълъ, претърпнаха и най-после ги обзе нетърпението да стане каквото има да става, но да се тури край на това очакване. Тѣ не се съмняваха въ успѣха, но си представляваха работата по-страшна отколкото бѣше въ действителностъ. При това положение, тѣ неохотно работѣха своитѣ укрепления, защото знаеха че еднѣжъ щомъ излѣзатъ, връщане назадъ нѣма да има.

Кѣмъ първата половина на м. януарий 1913 г. Родопци вече заемаха позицията по гребенитѣ Шарапъ-йолу и Бааларъ-съртж на фронтъ отъ 5 клм. По първия гребенъ бѣха приготвени три редута подъ № 15, 16 и 17, а по втория само окопи.

На 12. I. Родопци изгубиха внезапно своя к-ръ на полкъ, който се помина отъ разривъ на сърдцето. Командуването на полка пое подполковникъ Янковъ.

Следъ примирието

Полковникъ Янковъ
13. I. 1913—11. IX. 1925 г.

На 21-и януарий въ 17 часа се получи заповѣдь, че четиридневния срокъ отъ прекъсването на преговоритѣ въ Лондонъ изтича на сѣщия день въ 19 часа и въ 20 часа почватъ военнитѣ действия съ бомбардировка на гр. Одринъ.

Съ подновяването на военнитѣ действия трѣбваше да се подбие духътъ на гарнизона, като му се внуши, че обсадата е засилена и крепостъта не ще устои срещу една атака.

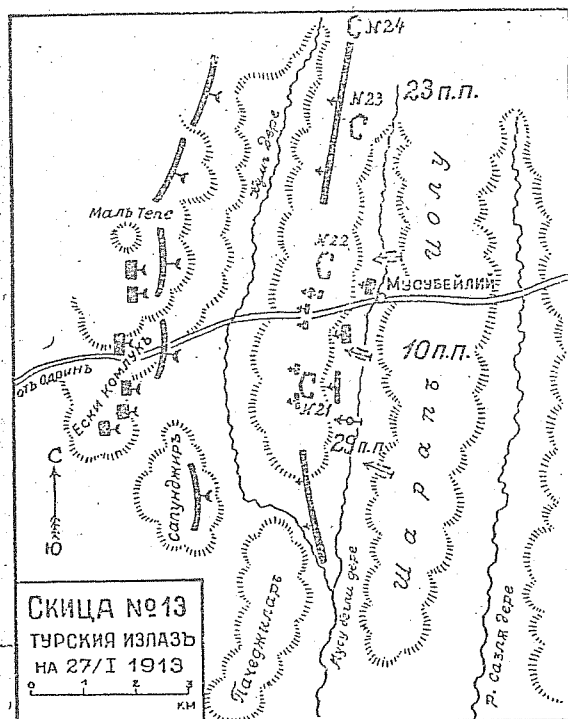
Точно въ 20 часа нашата далекобойна артилерия, която презъ време на примирието бѣ настанена около с. Мусубейлий, откри огънь по крепостъта и града. На тази бомбардировка отговори и турската артилерия, а не следъ много се откри честа пушечна стрелба. Вѣроятно турцитѣ вземаха тия мѣрки отъ страхъ, да не би да настѣпимъ, за да атакуваме крепостъта.

Отъ 21-и януарий до 26-и януарий между турскитѣ и нашитѣ части се водѣха слаби артилерийски и пушечни престрелки, при които полка даде загуби 47 души ранени. Този излишенъ данѣкъ се дължи на пренебрежението, което нашитѣ войници проявиха кѣмъ укрепяването.

Боеветѣ презъ ноемврий показаха слабитѣ страни на източния секторъ. Очертаваше се вече, че ако стане нужда да се атакува Одринъ, то най-удобно ще бѣде да стане това въ източния секторъ. За това за началникъ на сектора бѣше назначенъ военния инженеръ генералъ Вазовъ. Неговото идване се почувствува веднага. Отдѣлиха се въ полковетѣ команди отъ доброволци, за да разузнаватъ мѣстността опредѣ и да безпокоятъ турцитѣ, почнаха да се изнасятъ напредъ предни постове. Предприе се сгъстяване на частитѣ. Родопци трѣбваше да дадатъ

своя участък на Ямболци (29-и полк), а участъка на Шипченци (23-и) да се раздѣли на двата полка отъ бригадата. Тази смѣна трѣбваше да стане на 26-и срещу 27-и януарий.

Турскиятъ излазъ на 27-и януарий

Турцитѣ като че ли подусетиха оживлението въ този участъкъ. Тука бѣха и най-близкитѣ батареи, които обстрелваха града. По едно съвпадение, тѣ решиха да разстроятъ обсаднитѣ работи тъкмо на 27-и, когато трѣбваше да стане размиѣстването на частитѣ.

Планътъ имъ бѣше следниятъ: Войскитѣ отъ позицията срещу северниятъ отдѣлъ на източния секторъ да откриятъ огънь, за да не се усѣти настѣплението на 6 низамски (действующие) табура по дветѣ страни на пѣтя Одринъ—Мусубейли. (сх. № 13)

Въ 23 ч. на 26-и три низамски табура трѣгватъ отъ Одринъ къмъ Мусубейли. Когато стигатъ позицията, къмъ тѣхъ се присѣдиняватъ още три табура. Преди разсѣмване въ 5 часа, тѣ незабелязано се спус-

катъ въ дола на Кумъ-дере и се понасятъ въ атака на нашитѣ предни окопи по дветѣ страни на пѣтя за Мусубейли.

Ето какво ставаше въ това време у насъ: 1-а дружина отъ полка (майоръ Гюмюшевъ) къмъ 24 ч. предаде участъка си на 29-и полкъ и трѣгна да заеме съседния отъ дѣсно участъкъ—редутитѣ № № 21 и 22. Този участъкъ се заемалъ отъ 3 роты въ първа линия и една рота въ резервъ. Майоръ Гюмюшевъ решилъ да го заеме съ две роты (2-а и 4-а) въ първа линия, като остави въ резервъ 1-а рота задъ 2-а и 3-а задъ 4-а.

Къмъ 5 часътъ ротитѣ трѣгнаха да заематъ мѣстата си. 9-а, 11-а и 12-а роты отъ 23-и полкъ прибързали да напуснатъ окопитѣ щомъ научили, че смѣната имъ пристигнала. Само частъ отъ 10-а рота останала около редутъ № 22. Така, когато турцитѣ сж излизали отъ долътъ на Кумъ-дере, не е имало напредъ нито постове, нито патрули.

2-а рота отъ 1-а дружина заела въ тъмнината окопитѣ по дветѣ страни на пѣтя за Мусубейли съ три взвода, а четвъртиятъ билъ въ лѣво и назадъ, за да установи връзка съ 4-а рота въ редутъ № 21. Така се образувала една ненаблюдавана междина отъ около 400 кр.

Щомъ ротата стигна окопитѣ, турцитѣ откриха силенъ артилерийски и пушеченъ огънь. Тритѣ взвода и частъ отъ 10-а рота на 23-и полкъ ведната отговорили съ огънь. Турцитѣ нахлуватъ въ нѣкои части отъ окопитѣ. Чуватъ се смѣсени турски и български викове. Малки

групи отъ преднитѣ окопи вече се оттеглятъ предъ гжститѣ турски вериги. К-рътъ на 1-а рота, поручикъ Свраковъ, вече усѣща че положението е критическо. Той самъ не е ориентиранъ за мѣстността, не знае нищо и за противника. Войнишкиятъ дългъ само му подсказва, че трѣбва да се направи нѣщо и то веднага. Съ натъкнати ножове и съ викъ „ура“ той повежда ротата си напредъ. Този викъ стжписва за моментъ турцитѣ, а 2-а рота отъ 10 и полкъ и 10-а отъ 23-и усѣщатъ приливъ на сили въ сърцата си. Безъ да дочакатъ пристигането на 1-а рота, тѣ подемаатъ страшния ревъ „ура“ и подгонватъ турцитѣ чакъ до долѣтъ на Кумъ-дере. Кръвта на 8 души убити и 40 ранени запечати победата на дѣсния флангъ на дружината.

4-а батарея отъ 8-и арт. полкъ подхвана съ шрапнели бѣгащитѣ турци, докато потънаха въ окопитѣ си задъ гребена на Малъ-тепе.

Въ лѣво положението бѣше още по лошо. Въ оставената междина между тритѣ взвода отъ 2-а рота и четвъртиятъ се вмѣкватъ цѣли две турски роти и неспирани отъ никого, настжпватъ напредъ. Една група отъ тѣхъ достига обсадната батарея на поручикъ Лиловъ. К-рътъ на 3-а рота, капитанъ Ангелъ Тодоровъ, щомъ чулъ стрелбата напредъ, заповѣдалъ ротата да излѣзе отъ землянкитѣ. Една фугасна граната пада всрѣдъ ротата и разкъсва 9 души. Това накарва капитана да избърза и да изведе ротата си отъ точния мѣрникъ на артилерията. Той бърза да застане близо задъ преднитѣ части и да имъ помогне. Неизминалъ и 50 крачки, той се натъква на вмѣкналитѣ се турци. Настжпва. Страшенъ ударъ на ножъ — единъ срещу петъ. Храбриятъ капитанъ е понесенъ върху дългитѣ ножове на турцитѣ. Десетина войници падатъ подъ турския ножъ, въ защита на своя капитанъ. Турцитѣ настжпватъ! Младшиятъ офицеръ отъ ротата, поручикъ Дремсъзовъ, събира войницитѣ, които не бѣха успѣли да трѣгнатъ съ ротния си к-ръ, и открива огънь срещу пиянитѣ отъ успѣха си турци. Къмъ него се присѣдиняватъ и отстжпващитѣ войници отъ ротата. Турцитѣ спиратъ. Стрелбата въ тила привлича вниманието на лѣвитѣ части отъ първа рота, които откриватъ огънь по турцитѣ. Изненадани, тѣ хукватъ назадъ преследвани отъ поручикъ Дремсъзовъ.

Въ това време къмъ редута № 21 се развива друга кървава драма: 4-а рота, поручикъ Даскаловъ, заема редута съ два взвода, а другитѣ два оставя въ поддръжка, въ дола.

Едва ротата заела редута и още се настанява въ него, почва се силенъ артилерийски огънь по редута, а следъ малко, къмъ 6 часа и пушеченъ. Следъ това, турцитѣ, въ гжсти колони съ натъкнати ножове се нахвърлятъ върху редута и съседнитѣ окопи. Ротата откри силенъ огънь. Въ това време турцитѣ захождатъ и се опитватъ отъ двата фланга да обхванатъ ротата. Една частъ отъ тѣхъ достига до обсадната батарея, друга — около рота, въ тилѣтъ на ротата. Чрезъ огънь и контъръ-атака 4-а рота успѣва да повърне турцитѣ, които отчаяни отъ енергичната съпротива на Родопци не издържатъ и почватъ отстжпление къмъ Кумъ-дере, преследвани съ огънь. Ефрейторътъ Славовъ Славчо, увлеченъ отъ успѣха, излиза отъ окопа, хвърля се като лъвъ срещу едно отдѣление турци, между които двама на коне. Той бързо настига тия на конетѣ, убива ездачитѣ и конетѣ, намушва още около нѣколко души турци и почва да гони другитѣ, до като пада пронизанъ отъ неприятелски куршумъ. Други пъкъ трима редници: Георгиевъ Ангелъ, Колевъ Господинъ и Петровъ Койно, сжщо увлечени отъ успѣха, се хвърлятъ напредъ да гонятъ друго турско отдѣление. Тѣ го настигатъ въ Кумъ-

дере и му предлагат да се предаде. Турцитѣ отговарятъ съ огънь. Тогава нашитѣ войници избиватъ съ огънь 6 отъ тѣхъ и раняватъ 12.

Така, опитътъ на турцитѣ, да завладѣятъ нашитѣ позиции и унищожатъ обсадната ни артилерия пропадна предъ жилавата съпротива на Родопци.

Едновременно съ настѣплението си срещу Родопци, турцитѣ настѣпиха и срещу 4-а дружина отъ Шипченския полкъ и 3-а отъ Ямболския, обаче тука напорътъ бѣ по-слабъ и тѣ бѣха кърваво отбити, преди да достигнатъ окопитѣ имъ.

За подготовка и подѣржане на излаза, турската артилерия откри рѣдъкъ огънь още въ 3 ч. презъ нощта. Огънятъ ѝ постепенно се усиливаше и къмъ 6 ч. вече стреляха всички известни батареи на източния секторъ.

Нашитѣ обсадни батареи откриха огънь въ момента, когато турската артилерия пренесе огъня си задъ преднитѣ окопи. Едвамъ на разсѣмване, когато кризата бѣше вече минала, нашата артилерия — 2-о отд. отъ 8-и с. с. арт. полкъ на подполковникъ Пѣевъ, можа да вземе подъ огъня си турскитѣ вериги и имъ нанесе такива загуби, че устремътъ имъ презъ следващитѣ два дена и по другитѣ фронтове не бѣше така смѣлъ и решителенъ. Въ долината на Кумъ-дере, турцитѣ дадоха надъ 800 човѣка убити и ранени. Наплашени отъ нашия огънь тѣ не смѣха да излѣзатъ да си прибератъ убититѣ. Тия, които бѣха близо до нашитѣ позиции, ротитѣ ги погребяха, обаче ония които бѣха паднали по-далечъ, стояха непогребани чакъ до атаката на Одринъ.

Въ тъмната нощъ голѣмитѣ началници не можеха да ръководятъ боя, защото при бързата и неправилна смѣна, връзкитѣ не бѣха още устроени. Въ най-тежкитѣ минути, артилерията не можеше да помогне на пехотата ни, защото турскитѣ вериги се бѣха долепили до нашитѣ части. Ако турцитѣ се бѣха задържали само 5—6 часа въ нашето разположение, тѣ можеше да разбиятъ съ взривове дулата на нашитѣ орждия и да ни оставятъ на позицията вмѣсто артилерия, купища отъ желѣзо. Само починътъ на малкитѣ началници и храбростта на войницитѣ, отби опасния излазъ на Шукри паша на 27-и януарий 1912 год. Тука заслугата на Родопци е неизмѣрима, защото срещу тѣхъ бѣ насоченъ главниятъ ударъ.

Тази победа е записана съ кръвта на

1. Капитанъ Ангелъ Тодоровъ к-ръ на 3-а рота.
2. Ст. подоф. Кръстю Продановъ 3-а р. Хасковско с. Крумъ
3. редника Вѣлю Атанасовъ Станевъ 3-а р. Хасковско с. Крумъ
4. „ Кирко П. Кирковъ 3-а р. Хасковско с. Крумъ
5. „ Петко Куртевъ 3-а р. Хасковско с. Крумъ
6. „ Михо Мавревъ Куртевъ 3-а р. Хасковско с. Крумъ
7. Мл. подоф. Марко Тиховъ 3-а р. Хасковско с. Малевъ
8. редника Костадинъ Георгиевъ 3-а р. Хасковско с. Малевъ
9. „ Ваню Илювъ Терзиевъ 3-а р. Хасковско с. Малевъ
10. „ Стоянъ Л. Велчевъ 3-а р. Хасковско с. Малевъ
11. „ Несторъ Г. Несторовъ 3-а р. Хасковско с. Малевъ
12. „ Василъ Ст. Атанасовъ 3-а р. Хасковско с. Крепость
13. „ Костадинъ Желевъ 3-а р. Хасковско с. Крепость
14. „ Ванчо М. Жековъ 3-а р. Хасковско с. Крепость
15. „ Ванчо Д. Димитровъ 3-а р. Хасковско с. Крепость

16. „ Дѣлчо Георгиевъ Петковъ 3-а р. Хасковско с. Мандра
17. „ Ефтимъ Ангеловъ 4-а р. Хасковско с. Мандра
18. „ Янко Колевъ 2-а р. Хасковско с. Конушъ
19. „ Желѣзо Христозовъ 2-а р. Хасковско с. Конушъ
20. „ Вълко Георгиевъ 2-а р. Хасковско с. Узунджово
21. „ Стефанъ Костадиновъ 2-а р. Хасковско с. Узунджово
22. „ Желю Колевъ 2-а р. Хасковско гр. Хасково
23. „ Димитъръ Ивановъ 3-а р. Хасковско гр. Хасково
24. „ Филипъ Бойчевъ 2-а р. Хасковско с. Гарваново
25. „ Колю Хубеновъ 2-а р. Хасковско с. Спахиево
26. „ Ангелъ Ванчевъ 3-а р. Хасковско с. Пчеларово
27. „ Тенчо П. Ваневъ 3-а р. Хасковско с. Тънково
28. „ Юрданъ Панайотовъ 3-а р. Хасковско с. Книжовникъ
29. ефрейт. Славчо Славовъ 4-а р. Хасковско с. Тракиецъ
30. редника Маню Д. Чилингировъ 3-а р. Хасковско с. Каменеъ
31. „ Иванъ Христозовъ 2-а Борисовградско с. Караджалово
32. „ Ангелъ Андр. Колевъ 3-а р. „
33. „ Деню П. Ивановъ 3-а р. Борисогр. гр. Борисовградъ
34. ефрейт. Илия Тодоровъ 3-а р. Борисовградско с. Дебъръ
35. редника Радю Ат. Янковъ 3-а р. Борисовградско с. Бодрово
36. „ Георги Господиновъ 3-а р. Харманлийско с. М. Градище
37. „ Атанасъ П. Колевъ 3-а р. Харманлийско с. Остъръ Камъкъ
38. „ Димитъръ Станчевъ 2-а р. Чирпанско с. Чакърджи
39. „ Дойковъ Захари Петровъ 1-а р. Хасковско с. Болярово
40. „ Г. Харманджиевъ Хубеновъ 1-а р. Хасковско с. Клокотница
41. „ П. Атанасовъ Козаревъ 1-а р. Хасковско с. „
42. „ Костадинъ Гоговъ 4-а р. Хасковско с. Ябълково.

Въ очакване атаката на Одринъ

(28 и януарий до 10-и мартъ)

Изненадата на Родопци на 27-и януарий имъ даде доста поуки. Винаги и на всѣко мѣсто въ време на война, трѣбва да имаме сигурно разузнаване и охранение. Бдителността се увеличи и връзките между частите по здраво се установиха. Следъ отбиването на турците, 10-и Родопски полкъ продължаваше да държи лѣвия бригаденъ участъкъ, като заемаше съ една дружина участъка отъ редутъ № 21, въ лѣво отъ пж-тя с. Мусубейлий — Сапунджиларъ; съ друга дружина — участъка отъ пж-тя Мусубейлий — Сапунджиларъ до редутъ № 22 включително.

Следъ като направиха нѣколко опита и по фронта на 29-и 23-и полкове, турците решиха и втори пж-тъ да опитатъ щастието си срещу 10-и полкъ. На 28-и януарий вечерята къмъ 10 часа, нашите секрети, благодарение на силното прожекторно освѣтление, се откриха турски вериги, които отново настѣпватъ. Откри силенъ артилерийски и пушеченъ огънь, който трая до вечерята на другия день. На нѣколко пж-ти поддръжките на 10-и, 23-и 29-и полкове трѣбваше да приближаватъ подъ силенъ артилерийски огънь до предните линии, но бойните части винаги успѣваха да отбиватъ противника.

10-и Родопски полкъ въ тоя бой даде 8 убити и 105 души ранени. Нѣкои сж отъ крепостната турска артилерия.

Турците се убедиха че нѣма да изненадатъ българската бдителност нито ще наддѣлѣятъ българската храброст, примириха се съ стѣс-

неното положение, въ което бѣха поставени въ източния секторъ и не предприеха никакви излази.

Времето до 10-и мартъ полкътъ прекарва на позицията, като дружинитѣ редовно се смѣняваха. Позицията постепенно се усъвършенствуваше. Направени бѣха много окопи, блиндажи, ходове за съобщения, а сжщо се подобриха и землянкитѣ за живѣне. Храненето вървѣше редовно. Непрекжнато пристигаха нови леки и тежки батареи. Съ резервитѣ се произвеждаха занятия по атака на крепости. Бойната частъ въ редутитѣ, поправяше ежедневно разрушенитѣ мѣста отъ турския артилерийски огънь по редутитѣ и окопитѣ.

Но хваща силенъ студъ. Почватъ снѣжни виелици и страшни мъгли. Дървата сж ограничени. Всичко около позициитѣ е изсѣчено, а за храна, кухнитѣ почватъ да се събарятъ даже дървени сгради чакъ отъ подалечни села. Нашето командване не бѣше предвидѣло, че може да се зимува, за да запаси войницитѣ съ топли дрехи. Вѣрно е, че всѣки отъ село бѣ получилъ по нѣкоя вълнена дреха или кожухъ, обаче въшкитѣ ги налазиха и нѣмаше съ какво да се замѣнятъ. Особено тежки дни настѣпиха въ началото на м. февруарий. Мъглитѣ и виелицитѣ до такава степенъ пречеха на ориентирането, че на 9-и февруарий много войници и команди за целъ день не можаха да намѣрятъ частитѣ. Нѣкои отъ землянкитѣ бѣха засипани. Колитѣ едва изгазваха калѣта, а добиткътъ страдаше за храна.

И турцитѣ не страдаха по-малко, обаче близостта на голѣмия градъ Одринъ имъ улесняваше както горивото така и препитанието.

Бомбардирането на града застави нѣкои отъ по-малодушнитѣ турски войници да потърсятъ спасение въ бѣгството отъ фронта. Започнаха да пристигатъ ежедневно множество дезертѣори, които даваха ценни сведения за състоянието на крепостта, за гарнизона и за населението. Голѣма частъ отъ тѣзи дезертѣори бѣха християни — българи, гърци или арменци. Следъ всѣко по-сполучливо или по сигурно обстрелване на града, числото на дезертѣоритѣ се увеличаваше.

Обикновено дезертѣоритѣ се явяваха предъ българскитѣ позиции съ оржжието си. Тѣ използваша мъглата и нощта, за да минатъ презъ своитѣ предни постове и се явяваха предъ българитѣ на разсъмване.

Отъ 21-и януарий до 10-и мартъ бѣха заловени около 800 дезертѣори, отъ които 500 турци и 300 отъ други народности. Това показваше, че турцитѣ нѣмаха солидна охрана предъ своитѣ позиции, и че изобщо животътъ въ гарнизона ставаше все по-тежъкъ. Турското командване отначало, изглежда, че не е обърнало голѣмо внимание на бѣгството или е гледало да се отърве отъ християнитѣ, на които не е вѣрвало. Но когато зачестиха да бѣгатъ вече и мюсюлманитѣ, то се стресна и взе сериозни мѣрки за да прекрати бѣгствата. Тѣй, на 28-и февруарий бѣха разстреляни 8 войници за примѣръ, понеже били заловени въ момента, когато сж искали да прехвърлятъ охранителната линия.

Избѣгалитѣ турски войници разправяха, че хлѣбната имъ дажба била намалена до 250 грама дневно. Освенъ това, имъ се давало и по едно малко парче сирене. Само веднажъ или два пжти въ седмицата имъ се давало топла храна — малко брашняна чорба съ парче месо. У населението обаче храна се намирало винаги и войницитѣ, които имали пари си купували. До началото на м. февруарий бѣгълцитѣ не изглеждаха да сж гладували, обаче следъ това почна да се чете по лицата имъ, че страдатъ за храна. Давали имъ конско месо.

Артилерийският двубой продължаваше всеки ден, защото тъй, както ние безпокоехме турците, така и те насъ. Не б'ха р'дки и патрулните схватки. Въ тая ужъ, нагледъ дребна ежедневна дейность, непрекъснато се даваха жертви.

Ето имената имъ:

Убити презъ време на блокадата

1. редникъ Милошъ Петковъ н. р. Хасковско гр. Хасково, убитъ на 28. I. 913 г.
2. редникъ Никола Атанасовъ 1-а р. Хасковско гр. Хасково, убитъ на 1. III. 913 г.
3. редникъ П. Атанасовъ Коларовъ 1-а р. Хасковско с. Клокотница, убитъ на 24. I. 913 г.
4. редникъ Захари Петровъ Дойковъ, Хасковско с. Болярово, убитъ на 24. I. 913 г.
5. редникъ Костадинъ Гоговъ 4-а р. Хасковско с. Ябълково, убитъ на 24. I. 913 г.
6. редникъ Колю Дамяновъ 9-а р. Хасковско с. Стамболово, убитъ на 30. I. 913 г.
7. редникъ Пею Жековъ 9-а р. Хасковско с. Узунджово, убитъ на 29. I. 913 г.
8. редникъ Марчо Миневъ 14-а р. Хасковско с. Татарево, убитъ на 25. I. 913 г.
9. редникъ Георги Д'лчевъ 5-а р. Хасковско с. Гор. Изворъ, убитъ на 6. II. 913 г.
10. редникъ Митю Ивановъ 15-а р. Хасковско с. Тънково, убитъ на 6. II. 913 г.
11. ефрейт. Яню Б'лковъ 13-а р. Чирпанско с. Крушево, убитъ на 28. I. 913 г.
12. редникъ Георги Христозовъ 15-а р. Чирпанско с. Крушево, убитъ на 28. I. 913 г.
13. редникъ Найдю Славовъ 15-а р. Чирпанско с. Зетьово, убитъ на 6. II. 913 г.
14. редникъ Павлю Костадиновъ 14-а р. Борисовградско с. Бодрово, убитъ на 25. I. 913 г.

Не б'ха р'дки и хубави слънчеви дни презъ зимата. Щомъ слънцето блесн'ше и топлината освежаваше земянкитъ, всичко живо се размърдваше. Настъпваха н'кога почти прол'тни дни. Тогава почваше най-напредъ прането и изчистването на въшкитъ. На групи, войницитъ се събираха и въ весели шегички пречистваха дрехитъ си. И дрехитъ на офицеритъ не б'ха пощадени отъ тази гадъ. Като р'дко изключение, н'кои отъ офицеритъ и подофицеритъ си позволяваха лукса да се обръснатъ и то главно поради по-горе изложената причина. Всички б'ха пуснали бради и го см'таха за добъръ и положителенъ признакъ, че сж били на война.

Най-главното удоволствие на всички б'ше да получатъ и пишатъ писма на домашнитъ. Повечето отъ писмата се чет'ха публично и биваха живи коментарани. Писмата се цензурираха и въ т'хъ цензоритъ — ротни командири, виждаха до каква степенъ нашия войникъ е привързанъ къмъ земята си и родното си огнище. И онова което получаваха и онова, което пишеха — все се върт'ше около ниви-

тѣ, воловетѣ, овцетѣ, прасетата, тютюна, децата и пр. Само началото на писмото въ три реда възвестяваше „че както съмъ живъ и здравъ и моля Бога за вашето здраве . . .“

Близостта на Родопци до роднитѣ имъ огнища, позволяваше на близкитѣ имъ да имъ изпращатъ по нѣкой колетъ, който най-често съдържаше — сланина, луканки, сирене или ошафъ. Почти къмъ всѣки колетъ имаше и по-малко тютюнъ, защото тукъ на позицията и който не пушеше и той пропуши.

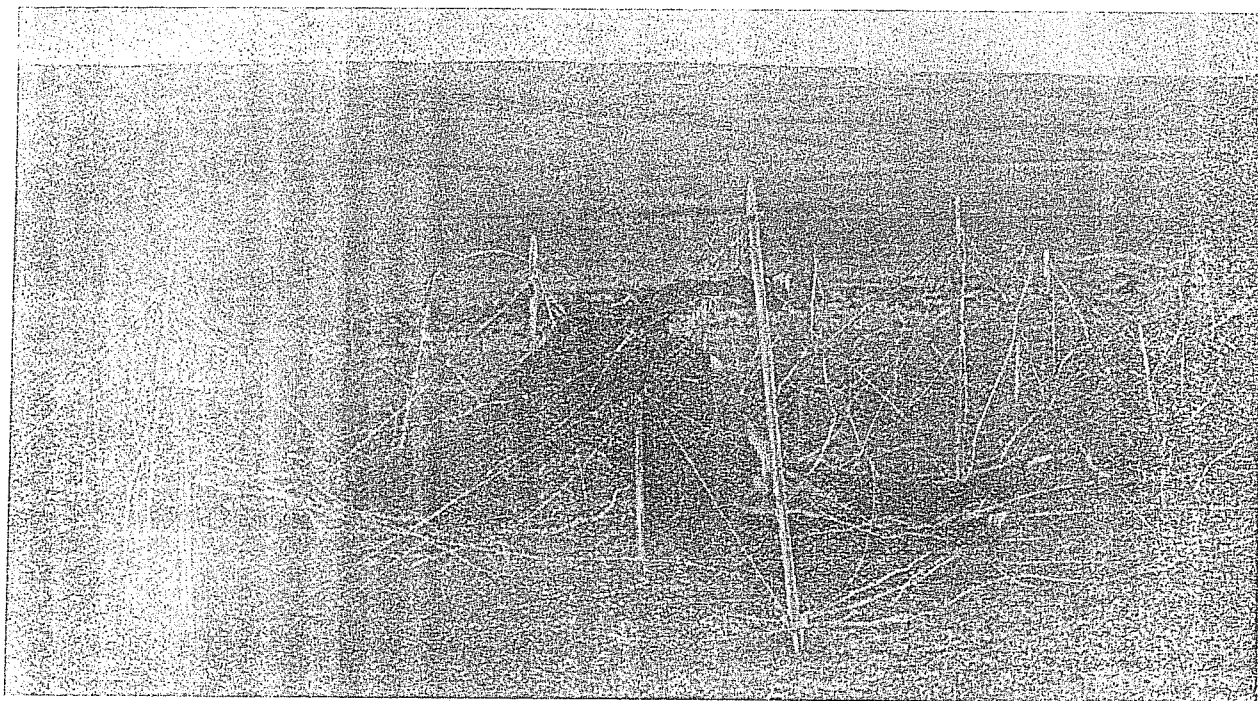
Не бѣха рѣдки случаитѣ, когато нѣкои отъ близкитѣ на войницитѣ даже бѣха се дигнали отъ далечнитѣ села и идваха да споходятъ братята си или синоветѣ си. Такива биваха на особена почитъ и на връщане ставаха куриери на писма чакъ „презъ деветъ село за десето“

Така протичаха днитѣ на позицията около Одринъ. Всички мечтаеха да се върнатъ въ село, но знаеха, че до като не се срази това чудовище, нѣма да се тури край на войната. Затова търпението имъ отъ день на день се губѣше и почнаха да искатъ да се справятъ съ крепостта, та . . . който оживѣе . . .

Такива мисли ги навѣстяваха много често. Унесени въ мечти за село, чувствуваха себе си достатъчно силни и могъщи за такова страшно но велико дѣло, което ще ги заведе по-скоро по домоветѣ имъ.

Днитѣ се нижеха единъ следъ други и падането на Одринъ вече зрѣеше въ духътъ на Родопци. Снѣговетѣ се топѣха; февруарий месецъ мина и пролѣтното слънце почна да стопля почвата.

Теленитѣ мрежи при Одринъ

АТАКАТА НА ОДРИНЪ

Състояние и сили на крепостъта

Турцитѣ надцениха силитѣ си или смѣтнаха, че българската войска е слаба да се справи съ укрепленията имъ на Чаталджа, Одринъ и Булаиръ. Тѣ даже се опитаха да минатъ въ настѣпление при Чаталджа и Булаиръ, но бѣха кърваво отбити. Налагаше се да имъ се нанесе още единъ ударъ, за да отрезнѣятъ. Чаталджа бѣше далече и подготовката на една голѣма атака изискваше много време. Пъкъ и много европейски държави не искаха да ни видятъ въ Цариградъ. Булаиръ не бѣше решителенъ фронтъ. Оставаше да овладѣемъ Одринъ, та като освободимъ една 60,000 армия и обсадната артилерия да се убедятъ че и Чаталджа не ще устои на нашия напоръ. Отъ друга страна, нашитѣ съюзници — сърби, гърци и черногорци, постепенно се настаняваха въ Македония и понеже войскитѣ имъ бѣха свободни, можеха да бждатъ и по претенциозни при подѣлбата на покорената частъ отъ Европейска Турция. Нали другъ носѣще тежестъта на войната!

Всичко това виждаха и войници и началници. Одринъ трѣбваше да падне. Войската претръпна отъ чакане. Духоветѣ бѣха готови за новитѣ предстоящи жертви. Командуването се напрегна да уреди атаката и да обезпечи успѣха.

Къмъ това време състоянието на Одринската крепостъ бѣше следното:

Фортовата линия минаваше на 2—3 клм. предъ града. Най-близо до него, на около 2 клм. отстоеше източния секторъ. Тука бѣха издигнати 10 форта, повечето стари по строежъ, но силни по мѣстоположение.

1. *Каялъкъ-табия*
2. *Ташъ-табия*
3. *Айвазъ-баба.*
4. *Айджи-йолу.*
5. *Кестенеликъ.*
6. *Куру-чешме.*
7. *Топъ-йолу.*
8. *Илдъзъ-табия.*
9. *Кавказъ-табия.*
10. *Каикъ-табия.*

Между тия фортове, които имаха високъ профилъ и бетонирани или тухлени казармени постройки въ земята, имаше разположени много тежки, дълги и мортирни батареи, преимущественно съ 12 и 15 см. калибъръ. Самитъ фортове не даваха голѣмо удобство за действие, обаче около тѣхъ бѣха създадени отдѣлни малки редути и фланкиращи фортоветъ окопи, които биха били много по-страшни за атакуващия, поради обстоятелството, че тѣ бѣха сравнително съ низкъ профилъ, трудно се обстрелваха, понеже бѣха добре маскирани и най послѣ, въ тѣхъ бѣха поставени и картечници за фланкиране. Фортоветъ имаха широки и дълбоки до 5 м. ровове, и при едни добри защитници, тѣ съставляваха много трудно препятствие за преминаване. Около и предъ фортоветъ имаше тукъ таме поставени вълчи ями и фугаси. Много легенди се бѣха пуснали около силата на тия препятствия, които не излѣзоха вѣрни. Но българския войникъ отиде съ решението да ги преодолѣе такива, каквито той си ги представляваше.

Предъ фортоветъ имаше широка ивица отъ нѣколко реда телена, мрежа, на желѣзни бетонирани колове. Коловетъ не можеха да се изваждатъ, а прерѣзването на телената мрежа бѣ много трудна работа, тъй като трѣбваше да се изрѣжатъ най малко четиридесетъ тела, за да се направи единъ прелѣзъ. Ако това се върши подъ огъня на противника, би струвало маса жертви. Батареитъ и укрепленията бѣха снабдени съ бойни припаси. Самиятъ гребенъ, на който бѣха построени фортоветъ даваше отлични условия за наблюдение.

На 2—3 клм. предъ фортовия поясъ бѣха преднитъ позиции на крепостъта, които се защищаваха отъ артилерията на фортовия поясъ, която биеше и предъ тѣхъ. Самитъ предни позиции бѣха добре изработени, снабдени съ достатъчно полска артилерия, картечници, телени мрежи и изобщо, представляваха една добре укрепена полска позиция.

На източния секторъ тия предни позиции се намираха между доловетъ на Канлъ-дере и Кумъ-дере (спр. сх. № 14). Имаше редъ плоски възвишения като Маслака, Малъ-тепе, Сапунджиларъ, Ески, Кумлукъ, Печеджиларъ и др. Най-удобно наблюдателно мѣсто бѣше Мезаръ-тепе. Тия мѣста сж голи, лозята изкоренени заедно съ дръвчетата, за да може да се използватъ за гориво презъ зимата.

Долинитъ Кумъ-дере, Канлъ-дере, Бостанлъ-дере, сж широки около 600—800 метра.

На северния участъкъ, между Айвазъ-баба и Каялъкъ-табия до Тунджа, турцитъ нѣмаха предни позиции.

Съ падането на Маслака, който е източно отъ Айвазъ-баба, се откриватъ добри условия за атака на Айвазъ-баба, Айджи-йолу и Кестене-

ликъ. Паденето му улеснява и заемането на Сапунджиларъ и Ески-кумлукъ.

И така, при атака, частитъ отъ източния секторъ имаше да преодолюватъ редъ гребени, които се спущаха отъ северъ на югъ и които даваха известно прикритие отъ неприятелския артилерийски огънь.

Срещу източния секторъ турцитъ имаха следнитъ войски: 19 табура отъ Баба-Ескийската и Одринската редифски и 10-а низамска дивизии и 153 орджия, отъ които 90 тежки. Въ общъ резервъ задъ източния секторъ се е намираха 10-а Низамска дивизия съ 10 табура. Тия части сж се намирали главно на фортовия поясъ, като отъ тѣхъ сж се изпращали части да заематъ преднитъ позиции.

Най-важнитъ точки отъ тия позиции — Маслакъ, Мезаръ-тепе и шосето за Цариградъ, се заемаха отъ низимскитъ табури.

Турцитъ не сж могли да подозиратъ, че се готви атака на крепостъта. Това се вижда отъ издаденитъ бюлетини на турското командование къмъ 10-и мартъ, които гласятъ, че около Одринъ се водятъ слаби артилерийски престрелки.

Планъ за атаката на Одринъ

Въ началото на мартъ се взе решение крепостъта да се атакува съ открита сила, като удара се нанесе на източния секторъ. Въ другитъ сектори сжщо да се настъпни енергично, съ цель да се приковатъ повече сили на мѣстата имъ.

Предполагаше се да се атакуватъ само преднитъ позиции на крепостъта, като турцитъ се отхвърлятъ задъ фортовия поясъ.

На 11-и мартъ въ 8 ч. началникътъ на източния секторъ отдаде следната заповѣдъ:

„Противникътъ заема съ значителни сили Чаталджанскитъ и Булаирскитъ позиции. Положението на Одринската крепостъ е известно.

Днесъ 11-и мартъ I армия ще настъпни енергично срещу Чаталджанската позиция и ще я атакува.

III армия ще подържса първата. IV армия, заедно съ отряда на генералъ Сарафовъ, ще подържса действията срещу Чаталджиса и Одринъ. На II армия се възлага задачата — да заеме преднитъ позиции на противника и го отхвърли задъ фортовата линия.

На войскитъ отъ повърения ми секторъ се възлага атаката на преднитъ позиции на противника отъ Софуларъ-бурну и Масалакъ до Демиръ-капу включително, презъ ноцъта на 11-и срещу 12-и мартъ, за което:

1. Северния отдѣлъ — генералъ майоръ Грънчаровъ съ 54-и, 56-и и 53-и пехотни полкове, 2/8-а и 2/3-а бригади съ 18 полски и 19 обсадни батареи, 3 1/2 пионерни роти и 1 1/2 ескадронъ — да настъпятъ като:

Обсадната и полска артилерия днесъ въ 13 ч. обстреля Маслакъ и окопитъ предъ него, а така сжщо редутитъ и окопитъ по най-важнитъ обекти на атаката. Това обстрелване да се прекрати следъ настъпване на тъмнината.

На 12-и мартъ атакуващитъ части започватъ настъпление, съ такава смѣтка, щото да минатъ Кумъ-дере въ 4 ч., отъ кждето да атакуватъ въ дрезгаво неприятелскитъ позиции — Софу-

ларъ-бурну — Маслакъ — Малъ-тепе — Сапунджиларъ — Ески кумлукъ — Енксерджи и Пачаджиларъ включително, като преследватъ противника до долината на Серванъ-дере и продължението му на северъ и югъ.

2. Южния отдѣлъ — полковникъ Дъловъ — съ 2/11-а бригада, 54-и пех. полкъ, конния отрядъ, 9 полски и 6 обсадни батареи — да настѣпятъ по сѣщия начинъ, като атакуватъ Мезаръ-тепе — Демиръ-Капу.

3. Общъ резервъ — генералъ Церковски — 8 дружини и 3 батареи — да се съсредоточи по дѣсния брягъ на Сазлж-дере северно отъ пѣтя Гебелеръ — Чиф. Кюшенъ. Полковникъ Паскалевъ — 8 дружини, 3 батареи и 1 ескадронъ — сѣщо въ село Хавса.

Презъ нощта на 11-и срещу 12-и мартъ, пехотата, подъ защитата на обсадната и полска артилерия трѣбваше да настѣпи и на разсѣмване да заеме преднитѣ позиции на противника.

Началникътъ на сектора, генералъ Вазовъ, реши да атакува едновременно съ изненада, всички предни турски позиции, но главния ударъ да се насочи въ посоките Айвазъ-баба и Айджи-йолу. Тукъ бѣше съсредоточена и най-големата наша артилерийска маса.

Въ сх. № 14 стр. 93 е показано разположението на преднитѣ части. Тѣ получиха следнитѣ задачи:

56-и пех. полкъ да атакува къмъ Хасанъ-ага.

23-и пех. Шипченски полкъ — по посока на Маслака.

10-и пех. Родопски полкъ — по посока на Малъ-тепе.

29-и и 32-и пех. полкове къмъ Ески-кумлукъ и южно.

57-и и 58-и пех. полкове — южно отъ тѣхъ.

Точната задача на 10-и Родопски полкъ бѣше да атакува фронта отъ батарея № 60 изкл. — Малъ-тепе и 500 м. южно отъ Малъ-тепе.

Командирътъ на 10-и Родопски полкъ подполковникъ Янковъ събра дружиннитѣ командири и имъ съобщи полученитѣ инструкции и решението си. Следъ това той уреди щурмовитѣ колони по следния начинъ:

1-а щурмова колона — 3-а дружина, картечната рота и четири работни команди. Да завладѣе турската предна позиция отъ батарея № 60 изключително — до Малъ-тепе включително. Да преследва до Канлж-дере (Бостанлж-дере) и да поддържа свръзка съ Шиченци.

2-а щурмова колона — 2-а дружина. Да завладѣе турската предна позиция отъ Малъ-тепе до около 500 м. на югъ. Да преследва до Канлж-дере и да поддържа връзка съ 3-а дружина — въ дѣсно и съ Загорци — въ лѣво.

Полкова подрѣзка — 4-а дружина (безъ половината отъ 16-а рота, която бѣ оставена въ редутъ № 22 съ полковото знаме), да настѣпи отъ редутъ № 23 къмъ Малъ-тепе, задъ срѣдата на полковия боенъ редъ.

1-а дружина остава въ маневренни войски на командира на бригадата и трѣбваше да отиде задъ редутъ № 24.

Работническата команда въ полка се устрои отъ пионерния подпоручикъ Величковъ съ 40 пионери и 80 избрани пехотинци — доброволци. Всички войници бѣха снабдени съ ножици и щитъ-нагрѣдникъ. Командата бѣше раздѣлена на отдѣления: а) телорѣзачи, б) бомбиери съ мортирки, които носѣха въ кошница по 20 бомби и пирокселинови заряди отъ 1—3 кгр. Приготвенитѣ пироксилинови заряди по 20 кгр. не бѣха използвани и в) охранители.

Кръгът на 2/8-о арт. отделение даде задачите за стрелба на батареите си и определи пътищата, по които те ще трябва да излизат на завладяната позиция.

Овластяване предните позиции

Въ 13 часа на 11-и март почва усилената артилерийска подготовка по предните позиции и фортите от цълата ни обсадна артилерия. Пламна цълото пространство около крепостта. Хиляда артилерийски гърла от наша и турска страна бълваха огън. Страшна канонада. Земята се тресеше. Цъли буци пръст хвърчаха въ въздуха и гейзерите от падналите снаряди и техните взривове обръщаха дълбоко земята. Задими се цълото поле. Нашите скрити до сега батареи много бързо успяха да принудят турската артилерия да разсее и намали своя огън.

Пехотниците тържествуваха, като виждаха величавото дъло на своята артилерия и вратата въ успеха напълно се затвърди. По всички сектори тази усилена артилерийска дейност, до късно вечерта не преставаше. Особено бѣ ефективна картината през нощта. Блѣсъците на оржията, техният адски гърмеж, свѣтлината на прожекторите — всичко туй създаваше силни чувства и настроения, и човѣку се струваше че свѣтътъ се събаря.

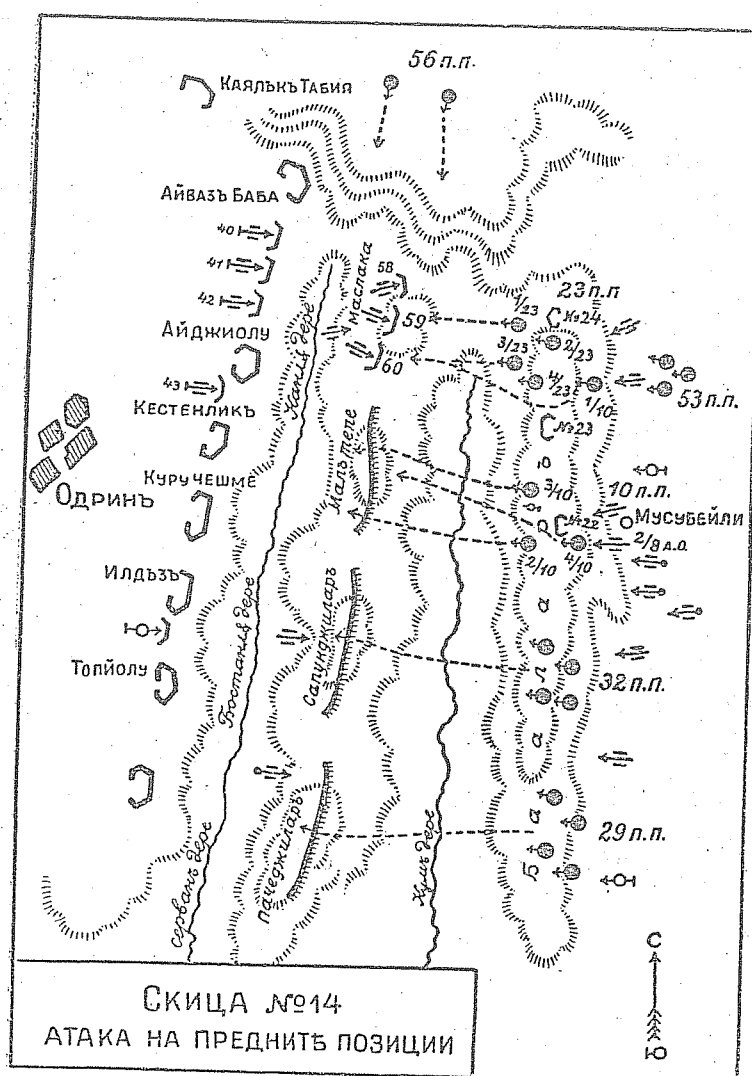
Стъмни се добре. Въ това време, следъ усилената канонада, почнаха да се раздвижват пехотните дружини. Те, въ видъ на сиви дълги ивици, мълчешкомъ, отиваха напредъ, за да дочакат часа, въ който ще литнат напредъ, за да сломятъ врага. Предници на батареи, пълни за прегнати ракля, всичко това тайнствено се раздвижва и подхожда. Никакъвъ шумъ, никаква глъчка. Всѣки мълчеливо е вперилъ погледъ въ въ тъмнината къмъ крепостта. При блѣскането на прѣскащите се турски снаряди крепостта за мигъ се открива за погледа, но отново мракътъ покрива всичко. Всичко дебне, чака и се готви за уречения часъ.

Родопци сж вече събрани къмъ изходното си положение. Веригите се сгъстяват. Колоните на поддръжките сж близко.

Северно отъ Родопци сж Шипченци, а южно — Загорци. Всички сж на щрекъ. Лунната нощъ придава на лицата бронзово-синъ цвѣтъ.

Ето че цълия боенъ редъ се понася вече тайствено напредъ. Въ 4 часа полкътъ минава Кумъ-дере. Пълна тишина. Тихо въ лѣво, тихо въ дѣсно. Чуват се само артилерийски изстрели. Родопци почиватъ 3 — 4 минути въ Кумъ-дере, уреждат се и отново тръгват напредъ. Турците сж на гребена предъ тяхъ. Въ лѣво къмъ 32-и Загорски полкъ пламва пушечна стрелба. Следъ нея и силенъ артилерийски огън. Всички трепватъ. Откриха ни!

3-а дружина въ дѣсно, на полковникъ Христовъ, премина тихо въ 4 часа Кумъ-дере и стремително върви напредъ. Тя има 10-а рота на поручикъ Николовъ и 12-а рота, капитанъ Атанасовъ въ бойна частъ, 9-а на капитанъ Мавровъ и 11-а — поручикъ Никовъ — въ дружинна поддръжка. Съ тяхъ е и картечната рота на капитанъ Ботевъ и работническата команда на подпоручикъ Величковъ. Дружината вече приближава турските окопи. Къмъ Маслака — Шипченци викатъ „ура“. Тамъ, 1-а дружина на майоръ Бойдевъ овладява редута. Картечната рота на 10-и полкъ, на около 600 кр. отъ редута № 22, заема позиция. 3-а дружина се кани на единъ дъхъ да скочи вече на ножъ и овладѣе Малъ-тепе. Турците я забелязватъ и откриватъ убийственъ огън. Три фугаса се-

тарейта № 60 и укреплението северно отъ Малъ-тепе сж овладѣни. Отдѣлението отъ работната команда се понесе напредъ, за да вземе и то участие въ удара съ ножъ. Подпоручикъ Величковъ се опита да събере нѣколко войници за да разшири проходите за преминаване на резервите, обаче не можа да върне увлеклитъ се въ атаката войници. Ротитъ се увлѣкоха и продължиха настѣплението си къмъ Маслака, но като видѣха, че боя въ лѣво се затѣга, върнаха се на завладѣната позиция и почнаха да се окопаватъ.

Въ това време 2-а дружина отъ полка, която сжщо атакуваше, бива прикована отъ силенъ пушеченъ и картеченъ огънь предъ теленитѣ мрежи. Една частъ отъ този огънь бива насоченъ и къмъ лѣвия флангъ на 3-а дружина. Командирътъ на 9-а рота, капитанъ Мавровъ Илия, открива веднага огънь противъ фланга на турцитѣ и облекчава настѣплението на 2-а дружина. Обаче капитанъ Мавровъ пада геройски убитъ. Тукъ пада убитъ и командира на взводъ отъ картечната рота подпоручикъ Евровъ. Подпоручикъ Николовъ и подпоручицитѣ Никовъ и Ангеловъ, съ отдѣлни взводове веднага се насочватъ въ флангъ и тилъ на врага, съ стремление да го отрѣжатъ отъ крепостъта.

На разсѣмване, като турцитѣ откриха силенъ пехотенъ и артилерийски огънь отъ фортовата линия, дружината бѣше вече се приспособила на завладѣнитѣ турски позиции. Пристигна и картечната рота,

верно отъ Малъ-тепе изригватъ и хвърлятъ въ въздуха много земя, но не нараняватъ никого. Изхвърлената прѣстъ обаче направи силно впечатление на войниците, които следъ това настѣпиха предпазливо. Ротитѣ залѣгнаха предъ теленитѣ мрежи. Работната команда на подпоручикъ Величковъ, подъ силния огънь на турцитѣ, се втурва въ телената мрежа и направя проходъ. Родопци едва изчакватъ пионеритѣ. Сърдцата имъ туптятъ. Ставатъ и вихрено се понасятъ съ виковете „ура“ срещу турцитѣ. Ротитѣ отъ дружинната поддръжка настѣгнаха преднитѣ роти и заедно съ тѣхъ се хвърлиха въ турскитѣ окопи, които бѣха на около 80 кр. отъ мрежата. Турцитѣ не дочакаха удара на ножъ и почнаха да напускатъ окопитѣ. Въ 4 ч. 45 м. вече могилката, окопитѣ до ба-

която зае позиция по гребена северно отъ Малъ-тепе. По този начинъ дружината бѣ готова да посрѣщне контъръ-атакитѣ, ако турцитѣ предприематъ такива.

2-а дружина отъ полка, майоръ Коняровъ, настѣпи съ 5-а рота на подпоручикъ Керимовъ и 7-а рота на подпоручикъ Генковъ — въ бойна часть, а 6-а на подпоручикъ Николовъ В. и 8-а рота на капитанъ Икономовъ — въ дружинна подрѣжка. Дружината премина скрито до Кумъ-дере, обаче отъ тамъ турцитѣ почватъ отначало слабо, а по-после съ силенъ огънь да я обстрелватъ. Огъня до толкова се усилява, че когато ротитѣ стигатъ на около 50 крачки до телената мрежа тѣ сж приковани и принудени да залѣгнатъ и откриятъ огънь, та да си подготвятъ удара. Ротитѣ отъ дружинната подрѣжка се изравниха съ преднитѣ роти. Мортирките имъ съдействуваха. Тогава при съдействието на 9-а рота, работната пионерна команда излиза напредъ

Кап. Мавровъ Илия
к-ръ на 9-а рота

и направя прелѣзи презъ телената мрежа. Войниците отъ дветѣ роти ставатъ, минаватъ презъ телената мрежа и съ виковете „ура“ се нахвърлятъ върху турцитѣ и захващатъ рѣкопашенъ бой. Въ 5 часа най-преднитѣ вериги нахълтаха въ турскитѣ окопи, минаха чрезъ бой съ ножове презъ труповѣтѣ на единъ офицеръ и на около 150 души войници. Окопитѣ южно отъ Малъ-тепе сж вече завладѣни. Турцитѣ отначало почватъ да отстъпватъ, но постепенно това отстъпление се обръща въ бѣгство. Тѣ оставятъ въ наши рѣце една картечница, а на бойното поле — много трупове.

Дружината преследва врага близо до Канлъ-дере, дето спира и се оксपाва. Къмъ нея се присъединяватъ поручицитѣ Николовъ, Никовъ и Ангеловъ, съ войниците си. Достигнала обаче тукъ, дружината се намира подъ силния фронталенъ турски огънь. Тя почва да понася голѣми загуби. 5-а и 7-а роти оставатъ безъ офицери и подофицери. Самия командиръ на дружината, майоръ Коняровъ е сжщо смъртно раненъ. Командирътъ на 7-а рота, подпоручикъ Генковъ бѣ раненъ, а командира на 1-ви взводъ отъ сжщата рота, подпоручикъ Дѣлчевъ, бѣ убитъ при преминаване телената мрежа и командването на ротата бѣ поелъ фелдфебелътъ Ат. Паневъ. Следъ малко и той пада раненъ и ротата се присъедини къмъ миналата предъ нея 8-а рота, отъ дружинната подрѣжка. Старшиятъ отъ ротнитѣ командири, капитанъ Икономовъ поема командването на дружината.

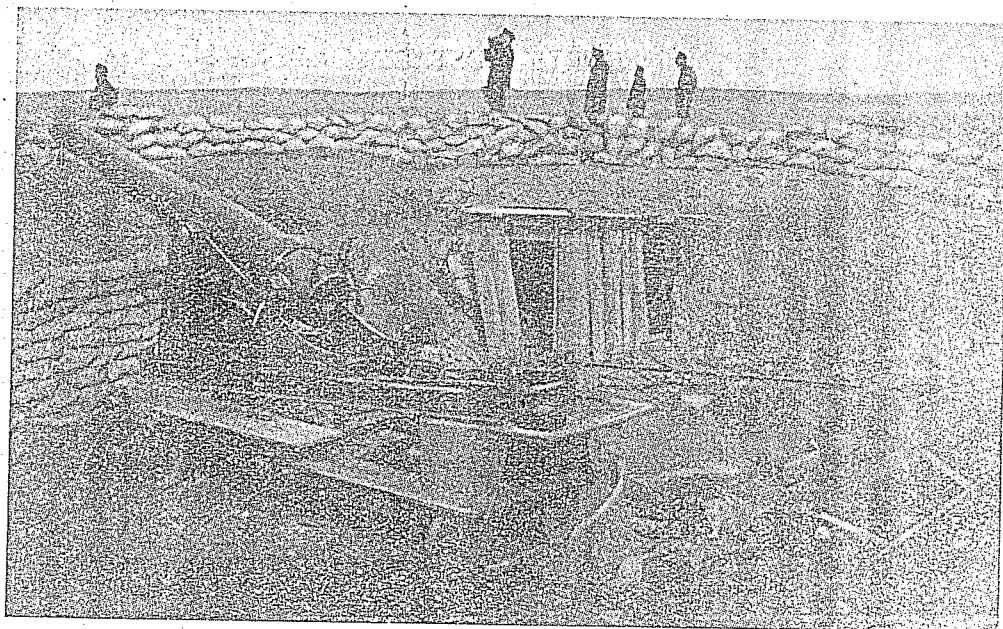
Той забелязва, че ротитѣ сж претърпѣли сериозни загуби, че голѣма часть и отъ подофицеритѣ сж излѣзли отъ строя убити или ранени. Ориентирва се набързо за положението на съседнитѣ части, особено за 3-а дружина, която бѣ останала до самата турска позиция. Ротитѣ бѣха размѣсени при атаката и преследването. Разположението на дружината бѣ обстрелвано толкова силно, щото не можеше да се размѣстатъ и предредатъ размѣсенитѣ части. Той взе решение да оттегли дружината на сжщия гребенъ, на който бѣ спрѣла 3-а дружина. Лека мъгла се спусна надъ бойното поле и той използва това замѣгляване, за да оттегли незабавно ротитѣ назадъ.

Полковата подрѣжка — 4-а дружина, се спусна въ Кумъ-дере задъ срѣдата на бойния редъ, като имаше сжщо 2 роти въ първа линия и

2 въ втора. Преднитѣ роти имаха предъ себе си рѣдка патрулна верига. Командирѣтъ на дружината подполковникъ Василевъ, поддържа връзка съ командира на полка въ редутъ № 23 съ телефонъ и фенери.

Въ дерето дружината остана до разсъмване. Следъ това, командирѣтъ на дружината изпрати войници за свръзка съ преднитѣ дружини и заповѣда да се продължи настѣплението по склона къмъ турскитѣ окопи.

Турската артилерия въ това време обстрелваше много силно, както своята изгубена предна позиция, тъй и мѣстността задъ нея. Движението бѣше много бавно и съ много спирания, дружината стигна до могилата на Малъ-тепе, кждето се размѣси съ подрѣжкитѣ на 3-а дружина, които търсѣха убѣжище отъ турския огънь.

Турско крепостно оржие

Командирѣтъ на полка, подполковникъ Янковъ, отъ наблюдателния си пунктъ, на разсъмване се ориентира до кжде сѣ стигнали дружинитѣ. Щомъ видя че се сѣ достигнали Малъ-тепе, той напусна наблюдателния си пунктъ и отиде при дружинитѣ си тъкмо когато 2-а дружина се оттегляше и веднага се залови да уреди частитѣ си за противодействие на вѣроятнитѣ турски опити за контръ-атака.

Бригадната подрѣзка — 1-а дружина отъ полка — майоръ Гюмюшевъ, остана въ долината — югоизточно отъ редутъ № 24.

Въ 5 ч. 30 м., единъ подофицеръ предаде заповѣдь отъ командира на 23-и полкъ — дружината да настѣпи по посока на Маслака въ помощъ на полка. Майоръ Гюмюшевъ попита по телефона въ бригадата, да изпълни ли тази заповѣдь. Следъ като получи заповѣдь, че се подчинява на командира на 23-и пех. полкъ, той въ 5 ч. 45 м. поведе дружината къмъ Маслака и я спрѣ на около 200 м. източно отъ редута, кждето остана до 13 ч. 30 м. подъ най-силенъ артилерийски огънь отъ фортовата линия.

Къмъ 8 часа на 12-и мартъ положението на 10-и пех. Родопски полкъ е следното: 3-а дружина е заела преднитѣ турски позиции и е на около 200 м. северно отъ Малъ-тепе. 2-а дружина — въ турскитѣ окопи южно отъ Малъ-тепе. Картечната рота е сѣщо въ турскитѣ окопи

задъ 3-а дружина. 4-а дружина на подполковникъ Василевъ — въ полкова подръжка — въ окопитѣ южно отъ Малъ-тепе. Всички турски окопи сж приспособени за стрелба. Турската артилерия непрекъснато бие нашитѣ окопи. 1-а дружина отъ полка на майоръ Гюмюшевъ бѣ оставена въ бригадна подръжка и се намираше около Маслака.

23-и пех. полкъ бѣ овладѣлъ Маслака и се насочваше къмъ висотата Кушъ-тепе, а южно — 32-и пех. Загорски полкъ, завладѣ висотата Сапунджиларъ.

Още когато Шипченци, Родопци и Загорци подхождаха, за да заематъ преднитѣ позиции на турцитѣ, нашитѣ батареи, заедно съ енергичната подкрепа, която даваха на атакуващитѣ, главно по турскитѣ батареи, се готвѣха веднага да промѣнятъ позициитѣ и да излѣзатъ на завладѣнитѣ вече отъ турцитѣ окопи, за да следватъ рамо до рамо съ братската пехота и улесняватъ изпълнението на задачитѣ ѝ.

Премѣстването на батареитѣ представляваше величествена картина: Въ пълненъ кариеръ, подъ огъня на турската артилерия, тѣ се понасятъ къмъ завладѣната позиция въ подкрепа на своята пехота.

Въ тоя адъ отъ огънь бѣше убитъ и к-ра на 9-а батарея капитанъ Горановъ.

Съ 2/8-о артил. отдѣление изкочиха гаубичното отдѣление на майоръ Каблешковъ и 1/5-о, привлечено чакъ отъ Чаталджа, на майоръ Друмевъ.

При този устремъ и решителностъ, пехотата и артилерия така се бѣха слѣли, че нищо не можеше да откърти страшнитѣ българи отъ завладѣната позиция.

И така, до 7 часа сутринята на 12-и мартъ, цѣлата мѣстностъ около преднитѣ турски позиции бѣ очистена и войскитѣ на източния секторъ се озоваха предъ нова атака за фортовия поясъ. На достигнатитѣ позиции обаче тѣ страдаха много отъ фланговия турски артилерийски огънь отъ къмъ фортоветѣ Топъ-Юлу и Илдъзъ; особено много пострадаха 2/8-о арт. отдѣление и 2-а дружина отъ 10-и пех. Родопски полкъ. По тази причина частитѣ не преследваха врага до Канлъ дере.

На северния секторъ сърбитѣ почти не настѣпиха. Но другитѣ две бригади отъ 8-а Тундженска дивизия, на южния секторъ, поведоха такива жестоки атаки, че противника не можеше да опредѣли кжде е насоченъ решителния ударъ, за да поведе контръ-атаки за нѣкои отъ преднитѣ позиции.

Атаката на фортовия поясъ

Къмъ 7 часа на 12-и мартъ противникътъ бѣ окончателно прогоненъ задъ фортовия поясъ. Значителнитѣ резултати постигнати презъ нощта, даваха вече право да се твърди, че духътъ на Одринския гарнизонъ е вече разколебанъ.

Лесното завладѣване на вражескитѣ предни позиции, неутрализирането на батареитѣ му следъ нашата артилерийска подготовка и голѣмия духъ на войницитѣ, даде основание на нѣкои отъ нашитѣ началници, командири на полкове и бригади атаката да продължи и за овладяването на фортовия поясъ. Това решение бива възприето и отъ погорнитѣ началници и се заповѣдва въ 9 ч. 30 м. настѣплението да продължи, като 23-и пех. Шипченски полкъ да атакува и овладѣе форта Айвазъ-баба съ батареитѣ около него, а 10-и Родопски полкъ — форта Аджи-Юлу и околнитѣ батареи № № 41, 42 и 43. Главната цель е била да се овладѣе най-напредъ форта Айвазъ-баба.

На обсадната артилерия се поставя задача — да подготви атаката, като бие със съсредоточен огън участъците от фортовия пояс — Айвазъ-баба—Айджи йолу—Кестенелик и Айвазъ-баба—Ташъ-табия.

Съгласно тия нареждания от н-ка на източния сектор, командирът на бригадата въ 10 ч. отдаде заповѣдъ споредъ която:

10-и пех. Родопски полкъ — 3 дружини и 1 дружина отъ 53-и пех. полкъ — подполковникъ Янковъ — да атакува форта Айджи-йолу и батареи № № 41 и 42.

23 и пех. Шипченски полкъ, две дружини отъ 53-и пех. полкъ и 1 дружина отъ 10-и Родопски полкъ — полковникъ Пашиновъ — да атакува форта Айвазъ-баба и батарея № 43.

Бригадна поддръжка — отъ 53-и пех. полкъ, една дружина — въ дола североизточно отъ Кушъ-тепе.

2 о артилер. отдѣление отъ 8-и арт. полкъ, 1-во отдѣление отъ 5-и артилер. полкъ и 1-о с. с. гаубично артилер. отдѣление — да биятъ обекта на 10-пех. полкъ, а обсадната артилерия — този на 23-и пех. Шипченски полкъ.

Атаката е трѣбвало да се произведе въ 13 ч. 30 м. на 12-и мартъ следъ усилен артилерийска подготовка. Разпоредено е и до останалитѣ сектори да настѣпятъ, за да се съгласуватъ усилията. Тя обаче, поради неготовността на всички части, закѣснѣва.

Къмъ обѣдъ, цѣлата артилерия отъ източния секторъ открива убийственъ артилерийски огънъ по фортоветѣ и турскитѣ батареи. Снарядитѣ попадатъ въ фортоветѣ и вършатъ своитѣ видими разрушения. Ефектътъ е голѣмъ. Цѣлиятъ поясъ, особено фортоветѣ Айвазъ-баба, Ташъ-табия и Айджи-йолу сж буквално задимени. Турскитѣ батареи една по една започватъ да замлъкватъ.

Командирътъ на 10-и пех. Родопски полкъ бѣше между своитѣ дружини на Малъ-тепе, когато къмъ 10 ч. получи по телефона заповѣдъ, предадена отъ началникъ щаба на бригадата, че настѣплението ще продължи и че на полка се дава обектъ форта Айджи-йолу и батареитѣ № № 41 и 42. Той веднага предупреди за това командиритѣ на дружинитѣ и имъ заповѣда да приведатъ ротитѣ си въ редъ, като преднитѣ дружини обѣрнатъ фронтъ къмъ Айджи-йолу и да се попълнятъ патронитѣ.

Подполковникъ Янковъ получи по ординарецъ и писмената заповѣдъ отъ командира на бригадата, която прочете и на командира на артилерийското отдѣление майоръ Каблешковъ, който бѣ наблизо. Последния трѣбваше да съдействува на атаката на полка, като съсредоточава огъня си по форта Айджи-йолу и батареитѣ № 41 и 42 северно отъ него.

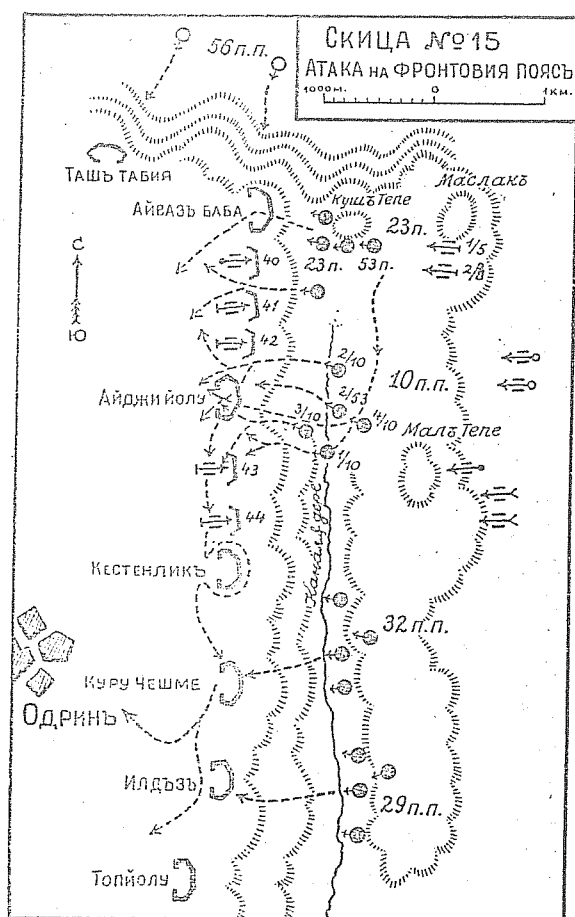
Така, командирътъ на 10-и пех. полкъ осигури преди всичко свързката съ артилерията, съдействуваща на атаката.

За атака на фортоветѣ 10-и пех. Родопски полкъ се насочва така:

3-а дружина на подполковникъ Христовъ съ 5-а и 6-а роти отъ 2-а дружина и картечната рота — направо за овладѣване на Айджи-йолу.

2-ра дружина на капитанъ Икономовъ — съ останалитѣ 7-а и 8-а роти, за атака на батареитѣ 41-а и 42-а северно отъ форта Айджи-йолу.

4-а дружина на подполковникъ Василевъ и 2-а дружина на майоръ Минчевъ отъ 53-и пех. полкъ, въ полкова поддръжка. Тѣ следватъ по посока на форта, като 4-а дружина върви въ устѣпъ задъ 2/53-а дру-

жина. Следъ като получи донесение отъ 2-а дружина на 53-и пех. полкъ, че влиза въ негово подчинение, подполковникъ Янковъ уреди връзката съ тази дружина и заповѣда нейната работна команда да дойде при Малъ-тепе, за да усили телорезачитѣ на полка. Но при дружината нѣмаше такива, защото сутриньта била прибрана отъ полковия пионеръ.

Командиритѣ на дружинитѣ подготвиха частитѣ си за предстоящото настѣпление, споредъ първата заповѣдъ на командира на полка.

Когато се предаваше отъ щаба на бригадата да започне атаката въ 1 ч. 30 м. телефонната жица бѣ скъсана и за това подполковникъ Янковъ получи заповѣдта въ 1 ч. 50 м. Времето за предаване тази заповѣдъ до дружинитѣ бѣше малко и за това той реши настѣплението да се започне въ 15 часа.

Дружинитѣ бѣха формирали своя боенъ редъ, като използваха приготвенитѣ закрития и бѣха застанали съ фронтъ къмъ своитѣ обекти. Дружинитѣ отъ полковата поддръжка

останаха на мѣстата си, за да използватъ своитѣ закрития съ смѣтка щомъ преднитѣ дружини настѣпватъ, тѣ да заематъ мѣстото си въ общия боенъ редъ на полка.

Дружинитѣ въ 15 ч. тръгватъ напредъ енергично къмъ Айджиюлу и не страдатъ толкова отъ огъня на турцитѣ по фронта, отколкото отъ фланговия артилерийски огънь отъ къмъ фортчетѣ Кестенликъ и Куру чешме. 32-и пех. полкъ се е забавилъ при настѣплението и тѣзи батареи бѣха останали по-слабо ангажирани.

Командира на 10-и пех. полкъ, запита командира на 32-и пех. полкъ защо полка му не настѣпва, съ което да ангажира турската артилерия и се очуди като получи отговоръ отъ командира на този полкъ, че ималъ заповѣдъ за сега да се задържи на заетата позиция и само ако му се удаде случай — да заеме единъ отъ фортчетѣ.

Полската и гаубичната ни артилерия често принуждаваше турскитѣ батареи да замълчатъ и дружинитѣ все продължаваха настѣплението си, макаръ и турския фланговъ огънь да продължаваше съ сѣщата сила. Най-силно се поражаваше отъ този огънь 2/53-а дружина. Нейното настѣпление ставаше най-бавно и подполковникъ Янковъ бѣ принуденъ на нѣколко пѣти да подканя командира на дружината къмъ по енергично настѣпление.

Челнитѣ роти почватъ да търпятъ много загуби и постепенно уредяватъ. Работната пионерна команда отъ 50 човѣка бързо намалява на 24. Разстоянието до Айджиюлу е около 2000 крачки. Настѣплението на ротитѣ, поради силния огънь и търпянитѣ загуби, става по отдѣления и даже по единично.

Едва на мръкване дружинитѣ стигатъ на източния брѣгъ на Канлъ-дере.

Въ 5 ч. 20 м. к-рътъ на полка изпрати на к-ра на бригадата донесение, че частитѣ сѣ доста разстроени, мѣстността е открита и силно се обстрелва отъ турската артилерия и преминаването на свѣтло ще бжде съпроводено съ голѣми загуби. К-рътъ на бригадата заповѣда частитѣ да се спратъ, окопаятъ и приведатъ въ редъ. Настѣплението ще продължи презъ нощта.

К-рътъ на 3-а дружина, следъ като получава заповѣдь че атаката ще се произведе тогава, когато месечината изгрѣе — спира и се окопава.

Ротитѣ отъ 2-а дружина настѣпваха въ дѣсно отъ 3-а дружина. Тѣ бѣха поставени да действуватъ при сѣщитѣ условия, както другата дружина и съ голѣми загуби достигнаха на смръкване на сѣщото мѣсто — Канлъ-дере.

Подръжкитѣ — 4-а дружина и 2-а дружина отъ 53-и полкъ следваха задъ бойната частъ.

23-и пех. Шипченски полкъ, сѣщо настѣпи енергично и неговитѣ най-предни роти, бѣха само наближили форта Айвазъ-баба.

32-и Загорски полкъ и 29-и Ямболски полкъ още бавѣха съ настѣплението и бѣха изостанали назадъ. Войскитѣ отъ южния отдѣлъ на източния секторъ, насочени за атака на Кавказъ-табия, Топъ-йолу и Илдъзъ-табия, достигнаха до Серванъ-дере.

И така, до вечерята, войскитѣ на източния секторъ бѣха вече достигнали до линията — р. Провадийска, Канлъ-дере, Бостанлъ-дере, Серванъ-дере, Хелваджи-дере. Отъ тукъ презъ нощта, или на разсѣмване, тѣ вече лесно биха могли да се нахвърлятъ и овладѣятъ фортветѣ.

Нощната атака на фортовия поясъ

При обмисляне и съставяне плана за атака на източния секторъ, началникътъ на сѣщия, генералъ Вазовъ, предвиждаше при това открито поле да не се бърза презъ деня съ атаката на фортовия поясъ.

Когато той получи донесенията за действията на 12-и мартъ нему стана ясно, че въпрѣки успѣшната артилерийска подготовка, пехотната атака презъ деня не е могла да бжде предприета енергично, защото частитѣ не сѣ могли да заематъ благоприятно положение и мѣрки за разрушение телената мрежа. За това реши, атаката да се извърши по изработения отъ по-рано планъ. Къмъ 20 ч. 30 м. отъ Щаба на източния секторъ въ с. Гебелеръ се издаде следната заповѣдь:

„Бригадитѣ отъ бойната частъ на двата отдѣла отъ източния секторъ, да се приближатъ възможно по-близко до неприятелскитѣ укрепления. Подръжкитѣ на шурмуващитѣ колонни да се ешалониратъ въ дълбочина, за повторение на удара въ случай на нужда, съгласно инструкцията приложена къмъ заповѣдта.

Работнитѣ команди до изгрѣвана луната (между 22 и 23 часа) да направятъ прелѣзи въ телената мрежа.

Артилерията да продължи стрелбата до изгрѣва на луната, като обстрелва изключително пространството задъ фортовия поясъ за избѣгване на нещастни случаи. Съ изгрѣването на луната тя очестява огъня си въ продължение на 15 минути, по

целитъ на атаката, по които е успяла презъ деня точно да се премъри, следъ което тя прекращава огъня си за 10 минути. Това ще послужи като повикъ за пехотата да атакува.

Следъ това артилерията пакъ продължава да обстрелва пространството задъ фортовия поясъ до разсѣване, когато могатъ да се промѣнятъ целитъ, въ зависимостъ отъ нуждата.

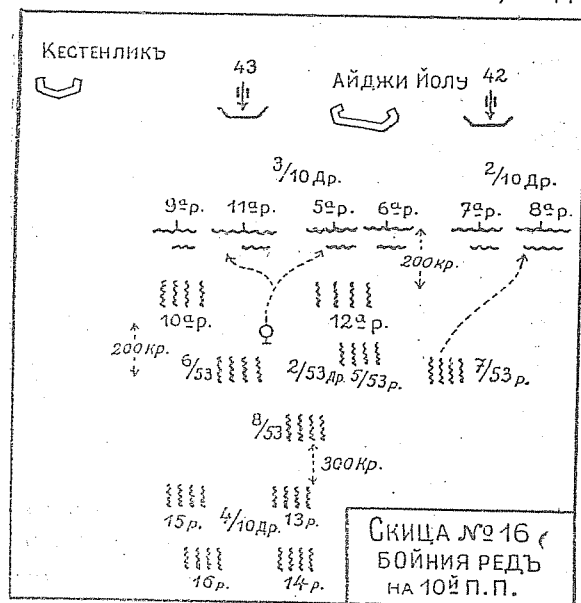
Съ заемането на укрепленията, полската артилерия се по-дава напредъ незабавно. До дохождането ѝ, възможнитъ контръ-атаки се отбиватъ и укрепленията се удържатъ отъ пехотнитъ части при съдействието на картечницитъ и бомбитъ. Само следъ разсѣване, тѣ ще предприематъ разпространение въ тилъ на другитъ укрепления.

Тръбва да се помни, че въ тази нощъ е необходимо да се реши съдбата на Одринската крепостъ. Връщане назадъ нѣма. Противникътъ тръбва да бжде сломенъ. Напредъ ни чака слава и миръ, а назадъ — безславие и смъртъ!

Понеже времето е кратко, настоящата заповѣдь да се предаде по телефони на началницитъ на всички участници.

Къмъ 22 ч. 30 м. месечината почва да изгрѣва. Батареитъ бѣха готови за стрелба и въ единъ мигъ по цѣлия фронтъ се започна извънредно бърза стрелба. Гърмежитъ на отдѣлни орждия вече не се чуваха, а се сливаха въ единъ общъ продължителенъ кѣнтежъ. Турската позиция наново бѣ преровена отъ падашитъ фугаси, а пукашитъ се шрапнели освѣтяваха турскитъ укрепления до толкова, че батареинитъ командири можеха да наблюдаватъ точността на своята стрелба. Следъ малко артилерията засилва още огъня си, понеже бѣ разпоредено да стреля до като се направятъ прелѣзи въ теленитъ мрежи.

К-ра на 10-и пех. полкъ бѣ получилъ заповѣдта за нощната атака отъ бригадниятъ к-ръ въ 22 ч. 30 м. Дружинитъ имаха готовъ боевъ редъ на гребена непосредствено източно отъ Канлъ-дере. На тѣхъ още презъ деня бѣха дадени обектитъ и за това той се задоволи да имъ съобщи само часа за атаката и начина на артилерийската подготовка. Следъ това изпрати двама войници да посрѣщнатъ 1-а дружина, която се даваше въ негово подчинение, а до сега действуваше съ 23-и п. полкъ.

Въ 23 ч. 30 м. 10-и пех. Родопски полкъ започва своето настѣпление. Бойния редъ на полка се вижда отъ приложената схема № 16. Дружинитъ настѣпватъ безъ да откриватъ огънь. Движението е бавно. 2-а бригада отъ 3-а пех. Балканска дивизия — 32-и и 29-и пех. полкове, пакъ е изостанала назадъ въ сравнение съ полка и Родопци страдатъ силно отъ фланговия огънь на неангажирани здрави турски части.

Малка почивка въ дола на Канлъ-дере. Ротитъ се доустройватъ. Следъ малко тѣ настѣпватъ къмъ теленитъ мрежи. Това настѣпление е сѣщо бавно; изглежда че изне-

надата отъ фугаситѣ на Малъ-тепе е оставила доста страшни впечатления у тѣхъ и за това сж предпазливи.

Къмъ 1 часа и 20 м. на 13-и мартъ храбърцитѣ отъ преднитѣ роти на дружинитѣ достигатъ до теленитѣ мрежи и залѣгатъ предъ тѣхъ. Отъ тукъ тѣ подаватъ установения знакъ на артилерията, че сж стигнали — червенъ фенеръ. Сжщото става и по телефона. Роботната пионерна команда остава само 16 човѣка, обаче храбрия пионеренъ подпоручикъ Величковъ, бързо излиза напредъ и въ кжсо време, съ пирокселинови заряди, съ ножици, бравички и лопати, неговата команда успѣва да направи 2 прохода въ мрежата. Турцитѣ продължаватъ да поддържатъ силенъ огънь, обаче той поради ефектния такъвъ на нашата артилерия е доста вече разсѣянъ.

Щомъ като Родопци видѣха проходите, веднага съ громко „ура“ се нахвърлиха презъ тѣхъ въ форта Айджи-йолу и въ 1 ч. 45 м. на 13-и мартъ го завладѣха! Тукъ 3-а дружина обгради и изби 35 турски войници, които отчаяно се съпротивляваха.

р. Петъръ Спасовъ р. Юрданъ Дончевъ
Хеневъ Калайджиевъ
отъ с. Новаково отъ с. Стамболово

Въ форта попаднаха гранати, а надъ него се пукаха шрапнели. Началниците не можеха да опредѣлятъ дали това сж снаряди отъ турската или наша артилерия. Единъ редникъ веднага се изкачва на най-високото мѣсто на форта и почва да размахва червения фенеръ, за да покаже на нашата артилерия, че сж въ форта, обаче пада тежко раненъ. Фенера поематъ други войници, до като артилерията го видѣ и прекрати огъня.

Юнацитѣ, които влѣзоха въ форта бѣха размѣсени отъ различни роти. Трѣбваше бързо да се уреди отбраната на форта. Една непосредствена турска контръ-атака можеше да развали непоправимо всичко. Звѣрътъ бѣше смъртно раненъ, но не усѣщаше раната си.

Крътъ на 3-а дружина, подполковникъ Христовъ, се обяви за командантъ на форта. Той заповѣда на дружината си съ 2 картечници веднага заеме северния фасъ на укреплението, на 4-а дружина — южния и половината отъ източния, а на ротитѣ отъ 2-а дружина на 53-и пех. полкъ — западния фасъ.

Така затвърдени, очакваха се да пристигнатъ изостаналитѣ по назадъ хора и части, та на разсѣмване да започне разширяването на успѣха въ страни.

Ротитѣ на капитанъ Икономовъ отъ 2-а Родопска дружина — стигатъ почти едновременно до теленитѣ мрежи съ 3-а дружина. Тукъ тѣ откриватъ веднага огънь и подъ прикритието на огъня сами си направятъ прелези презъ теленитѣ мрежи съ бравичкитѣ, лопаткитѣ и но-

Подполк. Христовъ
к ръ 3/10 др.

жицитѣ. Следъ това, тѣ съ викъ „ура“ се нахвърлятъ на ножъ срещу турцитѣ. Последнитѣ не дочакватъ удара, а почватъ бързо да отстъпватъ назадъ. Тѣхното отстъпление е безредно. Тѣзи, които останаха въ окопитѣ бѣха избити и 12 пленени.

Така, близкитѣ турски окопи и батареята на северъ отъ форта сж напълно завладѣни. Орждията сж въ ржцетѣ на Родопци, които бързатъ да заематъ позиция около издадения мустакъ северно отъ форта Айджи-йолу. Победата е спечелена. Войниците сияятъ отъ радостъ и сами не вѣрватъ че сж на турската фортова линия.

1-а дружина отъ полка бѣше въ разпореждане на командира на 23-и пех. полкъ и когато този полкъ заемаше изходното положение за атака на форта Айвазъ-баба, тя бѣше въ долината южно отъ Кушъ-тепе, като полкова подрѣжка.

Споредъ заповѣдта отъ к-ра на бригадата за нощната атака, дружината трѣбваше да отиде при полка си. К-рътъ на дружината получи заповѣдь едновременно отъ двамата командири на полкове къмъ 1 ч. Заповѣдта отъ командира на 10-и полкъ гласѣше, дружината да застане на северъ отъ Малъ-тепе, въ полкова подрѣжка. Майоръ Гюмюшевъ поведе дружината си и къмъ 2 ч. 30 м. стигна на определеното мѣсто. Тукъ к-рътъ на полка заповѣда да се изпратятъ две роти за усиление 4-и дружина, другитѣ две, съ дружинния командиръ, да останатъ на същото мѣсто, като полкова подрѣжка.

1-а и 2-а роти отъ дружината, подъ командата на капитанъ Карагяуровъ, настѣпиха напредъ и стигнаха задъ 3-а дружина, вмѣсто задъ 4-а. Ротитѣ настѣпваха една задъ друга, въ боенъ редъ, минаха презъ Канлъ-дере и започнаха да се изкачватъ по склона на форта Айджи-олу, вече заетъ отъ преднитѣ дружини. К-рътъ на 1-а рота изпрати донесение до старшия дружиненъ командиръ, подполковникъ Христовъ и получи отъ него заповѣдь — да заеме позиция съ дветѣ роти вънъ отъ укреплението и източно отъ него и да служи като външенъ резервъ, въ случай на контръ атака отъ страна на турцитѣ. Дветѣ роти зеха такава позиция близо до Канлъ-дере.

За да затвърди успѣха, н-ка на сектора хвърли къмъ мѣстото на пробива и 2 дружини отъ 3/4 бригада, доведени отъ Чаталджа.

Къмъ 4 часътъ 1-а дружина и картечната рота отъ 44-и полкъ достига до Канлъ-дере и попълня по склоноветѣ на форта. Нейното пристигане като че ли разбута кошерь отъ пчели. Окопитѣ южно и северно отъ форта пламнаха. Фортътъ стана недостъпенъ отъ фланговия огънь на турцитѣ. Картечници и пушки отъ дветѣ страни затракаха. Върѣдъ адски пехотенъ и картеченъ огънь пристига на трѣсъ и 1/5-о арт. отдѣление на майоръ Друмевъ. Обръщатъ се орждия, режатъ се тегличи, за да се освободятъ отъ падналитѣ коне. Два орждейни изстрела по окопитѣ... и мощно „ура“ процепва въздуха. Въ дѣсно гръмва „Шуми Марица“! Шипченци летятъ срещу Айвазъ-баба. Развѣтото

му бойно знаме очертава въ дрезгавината силуета си върху мрежитъ на Айвазъ-баба. Огънятъ внезапно стихна, както стихва смъртната въздишка на умирающъ раненъ звѣръ. Одринъ падна . . . безспорно, окончателно и . . . за винаги! Юнацитъ изтеглиха на ржце две орждия на гребена на Айджи-йолу.

3-а и 4-а роти, подъ командата на майоръ Гюмюшевъ, като останаха на мѣстото си, северно отъ Малъ-тепе до 6 ч. получиха отъ командира на полка заповѣдь да настѣпятъ напредъ, защото турцитъ вѣроятно ще контъръ-атакуватъ Айджи-йолу. Дветѣ роти настѣпиха бързо съ прибѣжки. Обстрелвани силно отъ пехотенъ огънь отъ къмъ Кестенеликъ, минаха презъ телената мрежа, като самички си отвориша проходи и се насочиха къмъ батареята южно отъ Айджи-йолу, при която започнаха да се окопаватъ, съ фронтъ на западъ. Една частъ отъ 4-а рота продължи настѣплението до форта Кестенеликъ, кждето заби своя флагъ, за да даде знакъ на артилерията да не го обстрелва.

Разширение успѣха около Айджи-йолу

а) Съдействие за атаката на Айвазъ-баба. До като частитѣ прииждаха къмъ заетия отъ Родопци фортъ, а други се насочваха къмъ съседнитѣ фортове, окопи и батареи по фронта, тѣзи които първи туриха „началото на края“, продължиха страшното си дѣло. На разсъмване турскитѣ картечници въ окопитѣ южно отъ Айвазъ-баба, започнаха да обстрелватъ много силно настѣпващитѣ щурмови колони отъ 23-и пех. полкъ. Стреляха доста силно и турскитѣ пехотинци отъ сжщитѣ окопи, които се оценяваха на около 2 роти. Въ сжщото време се забелѣзваше едно раздвижване на турцитѣ, които изглеждаше, като чели се готвятъ да настѣпятъ срещу Айджи-йолу. За да се попрѣчи на това настѣпление и да се помогне на частитѣ, които атакуваха Айвазъ-баба, подполковникъ Христовъ заповѣда на 7-а и 8-а роти, подкрепени отъ 5-а, да настѣпятъ отъ окопа северно отъ Айджи-йолу въ флангъ на турцитѣ. Дветѣ картечници, които заемаха обѣрнатия къмъ Айвазъ-баба фасъ на форта, откриха фланговъ огънь по турскитѣ окопи, а 7-а, 8-а и 5-а роти настѣпиха въ флангъ къмъ Айвазъ-баба. Турцитѣ не издържаха този огънь и настѣплението въ тила имъ. Тѣ започнаха да напуцатъ окопитѣ и да бѣгатъ назадъ, като увлѣкоха съ бѣгството си и онѣзи, които отбраняваха окопитѣ около самия фортъ Айвазъ-баба. Благодарение на това съдействие 23-и Шипченски полкъ заби развѣтото си знаме върху Айвазъ-баба.

б) Съдействие на атаката срещу Кестенеликъ. Особено живъ и опасенъ, за прииждащитѣ като буенъ потокъ подкрепления и батареи, бѣше огъня отъ форта Кестенеликъ. Пакъ на разсъмване турския огънь отъ окопитѣ южно отъ Айджи-йолу се много усили. Той бѣше насоченъ противъ настѣпващитѣ къмъ Кестенеликъ бѣлгарски части и полски батареи, които бързаха да заематъ позиция върху завладениятѣ турски окопи.

Командирътъ на 4/10-а дружина подполковникъ Василевъ, заповѣда на дветѣ картечници, които бѣха на югоизточния фасъ, да откриятъ огънь по турскитѣ окопи, между Айджи-йолу и Кестенеликъ, а на своитѣ 13-а и 15 роти да настѣпятъ и да атакуватъ въ флангъ. Следъ тѣхъ въ поддръжка, настѣпи и 16-а рота. При него се намираше и подпоручикъ Никовъ Софроний, чиято рота бѣше на северния фасъ на укреплението. Той поиска разрешение да отиде заедно съ настѣпилитѣ роти, като но-

сѣше червено-бѣлия флагъ за указване на артилерията до кжде е стигнала българската пехота.

Турцитѣ се опитаха да противодействуватъ на това настѣпление. Тѣхни части изкочиха отъ окопитѣ и застанаха съ фронтъ къмъ Айджи-йолу. Но тѣ бѣха забелязани отъ 1-о с. с. гаубично отдѣление. 3-а батарея откри огънь по тѣхъ. Следъ нѣколко редове отъ фугасни гранати, тѣ почнаха да отстъпватъ бързо на югъ и юго-западъ. Ротитѣ се спуснаха за ударъ на ножъ срещу окопитѣ северно отъ Кестенеликъ, въ които бѣха останали съвсемъ малко турци.

1-а и 2-а роти, които съставяха външенъ резервъ на Айджи-йолу, се съединиха къмъ ротитѣ отъ 4-а дружина. Капитанъ Карагяуровъ, като забеляза пристигането на полскитѣ батареи и настѣплението отъ Айджи-йолу, безъ да чака заповѣдъ, поведе дветѣ роти и заедно съ тѣзи отъ 4-а дружина атакува турскитѣ окопи откъмъ фронта.

Пристигналитѣ 3-а и 4-а роти сѣщо настѣпиха следъ първитѣ две и заеха батарея № 44. Настѣпващитѣ български войници бѣха опиянени отъ успѣха и отъ действието на своята артилерия. 3-а батарея вече наблюдаваше много добре своята стрелба и настѣпващитѣ части. Тя образува огневи валякъ на около 200 м. предъ тѣхъ. Отъ настѣпващитѣ се формираха нѣколко групи, които следваха задъ огневия валякъ отъ окопъ на окопъ, като пленяваха останалитѣ защитници и избиваха онѣзи, които се съпротивляваха. Голѣма група водена отъ подпоручикъ Свраковъ и старши подофицеръ Дѣлко Янчевъ, летѣше отъ окопъ на окопъ и отъ батарея на батарея. Дѣлко Янчевъ излѣзе предъ войницитѣ си, за да се покачи пръвъ на турскитѣ орждия. Този герой бѣ ударенъ отъ турска граната, когато покаченъ върху превзетото турско оржие, възторжено насърдчаваше своитѣ войници. Подпоручикъ Свраковъ продължи настѣплението си, предшествуванъ отъ огневия валякъ на 3-а батарея до форта Куру-чешме.

Подпоручикъ Никовъ Софроний, съ друга група войници, настѣпваше по самия гребенъ, като носѣше червенобѣлия флагъ. Съ него заедно настѣпваха и една група войници отъ 14-а рота, подъ командата на ст. подофицеръ Янко Георгиевъ. Последния съ сабята си сечеше телената мрежа предъ участъка на 32-и пехотенъ полкъ. Когато частитѣ насочени срещу Куру-чешме се приближиха, подпоручикъ Никовъ тръгна съ групата си по гребена къмъ форта Каикъ, кждето заби флага и прекрати настѣплението.

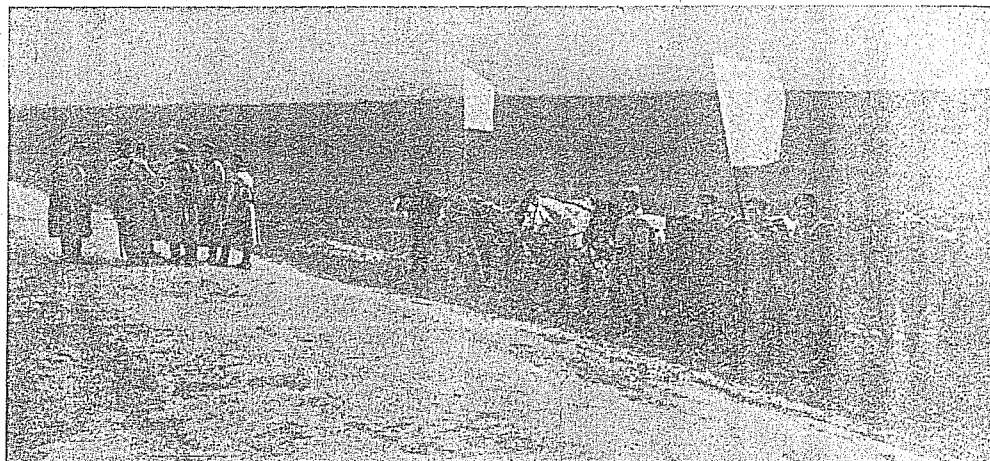

Подпоручикъ
Софроний Никовъ

Следъ като фортовата линия бѣ очистена, командирѣтъ на 10-и Родопски полкъ, подполковникъ Янковъ, заповѣда на 2-а и 3-а дружини да настѣпятъ и да заематъ височината западно отъ форта къмъ която въ това време настѣпваха и частитѣ отъ 23-и и пех. полкъ, които минаха презъ Айвазъ-баба.

Съ заемаването на форта Айджи-йолу отъ Родопци и падането на Айвазъ-баба, паднаха и другитѣ фортове. Въ ржцетѣ на Родопци остана и едно турско знаме.

При това вихрено настъпление въ флангъ на цѣлата фортова система въ продължение на 6 клм., крепостта бурно се сгромолясваше. Изнесенитѣ около Айджи-йолу батареи рѣсѣха съ шрапнелѣ минаретата на джамията Султанъ Селимъ, а Шукри паша даде заповѣдь да се вдигнатъ въ въздуха барутнитѣ складове. Глухъ гърмежъ разтърси земята и единъ грамаденъ дименъ стълбъ се издигна до ясното синьо небе на мартенското утро. Това бѣше последната въздишка на страшната хала, която отъ петъ вѣка душеше Балканитѣ. Пратенитѣ парламентьори въ 8 ч. и 30 м. предадоха крепостта съ следнитѣ думи:

Парламентьоритѣ предаватъ Одринъ

„Нашето ваче е свършено. Признаваме се за победени. Изпратени сме отъ коменданта на крепостта, Шукри паша, да се явимъ предъ първия началникъ, който влиза въ града, за да Ви искаме предложенията за капитулацията на крепостта.“

Поискано било да се спре огъня по цѣлия фронтъ и Шукри паша да се яви на старшия български началникъ. До това време, по другитѣ сектори боеветѣ още продължаваха, а сърбитѣ дори до следъ пладне настъпваха предпазливо, съ огънь и прибѣжки.

*

За успѣха на източния секторъ особена заслуга иматъ полковетѣ 12-и, 30-и, 51-и, 52-и отъ 8-а пех. Тундженска дивизия, които действаха на южния секторъ между р. Арда и Марица. Тѣ се нахвърлиха съ бѣсенъ устремъ върху крепостта, съ цель не да демонстриратъ, а да я завладѣятъ. Тѣ дадоха видъ на турцитѣ, че тукъ ще се произведе решителния ударъ и затова Шукри паша прехвърли войскитѣ си за маневриране срещу тѣхъ. После разбра грѣшката си, но бѣше вече късно да я поправи. Тия турски войски закѣснѣха да се яватъ на източния секторъ.

По заповѣдь на Командувания армията, 10-и Родопски и 23-и Шипченски полкове трѣбваше първи да влѣзатъ въ града, тъй като и първи превзеха фортоветѣ. Родопци заслужено можеха да се гордѣятъ, че първи счупиха фортовата преграда и отвориха вратитѣ на крепостта. Нечувано е тѣхното самопожертвуване: отъ 3,700 души на брой 1400 излѣзоха отъ строя — близо половината! Отъ всѣки десетъ души — четирима бѣха пролѣли кръвь си за Отечеството!

Голѣмъ дѣлъ въ атаката на крепостѣта взема нашата артилерия. Готовността да се пожертвува за своята сестра — пехотата, бѣше трогателна. Батареитѣ хвърчеха отъ позиция на позиция и даже на нѣкои мѣста изпреварваха пехотнитѣ вериги. Тѣ съ своя огънь спестиха много жертви, но същевременно показаха, че сж готови на всичко, само и само да се извоюва победата. Подъ градъ отъ снаряди и куршуми тѣ заставаха много пжти на открити позиции, но никжде не изоставиха своята пехота. Слава и честь на българскитѣ артилериисти при Одринъ!

Не по малка храбростъ проявиха и пионеритѣ, особено командата отъ 8-а пионерна дружина, която съ рискъ на живота си изрѣза телезитѣ мрежи подъ най-силенъ огънь, но изпълниха задачата си! Хвала имъ!

Атаката на Одринъ е едно велико дѣло, което историята високо ще цени. То бѣше отлично замислено отъ нашето командване, добре разбрано отъ по долнитѣ началници и смѣло и храбро изпълнено отъ всички. Близко 60,000 турски войници бѣха пленени, съ около 250 разновидности орждия. Храбрия защитникъ на крепостѣта, Шукри паша, призна че има и по-храбри отъ него и сложи орждието. За показаната отъ него храбростъ, Царѣтъ му повърна сабята.

Шукри паша се предава на кѣдъ 2-а армия ген. Ивановъ

Кѣмъ 9 часа сивитѣ колони крачеха съ ура кѣмъ града. Навредѣ до града се вижда поражението, което нашата артилерия е нанесла на турскитѣ военни съоржжения. Така, още въ фортоветѣ се виждатъ грамадни блокове отъ тухли и циментъ разбити отъ нашитѣ гранати. Цѣлитѣ бруствери сж надупчени съ голѣми ями. Около тѣхъ, по рововетѣ, стоятъ мъртви стогци турски тѣла разхвърлени въ най-голѣмъ безпорядкъ. Около орждията на батареитѣ купове отъ гилзи на изстреляни снаряди, примѣсени съ убити артилериисти. Цѣлата околна мѣстностъ

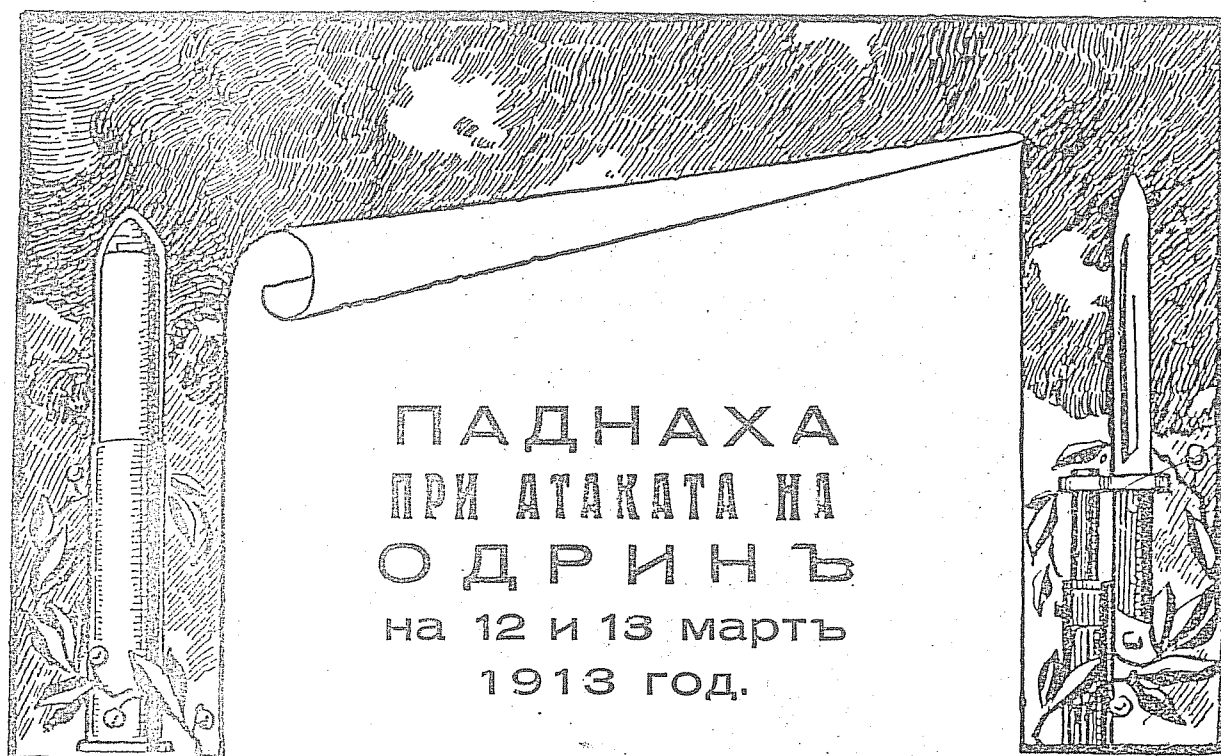
разровена. Тѣснопѣтната линия, обслужваща фортоветѣ и батареитѣ, прекъсната, разрушена и релситѣ изкривени отъ разрива на снарядитѣ. По цѣлото протежение, отъ Айджи-йолу до града, купчинки турски обезоръжени войници стоятъ и се предаватъ. Граждани, преимуществено българи и гърци посрѣщатъ войскитѣ и по лицата имъ се чете още ужаса на преживенитѣ три дни въ напрежения, до като се реши участъта на крепостъта. Въ града, въ който скоро пристигнаха и други части се създаде голѣмо оживление и всѣки бързаше да изкаже радостъта си. Офицери отъ всички части доволни, се поздравяваха съ достигнатия успѣхъ. Шукри паша бѣше се вече представилъ на нашия Командующъ и прибралъ на почивка въ форта Хайдърлъкъ, дето му бѣше и командното мѣсто.

Свѣтътъ бѣше смаянъ. За 48 часа малката България повали грозната крепостъ на Балканитѣ. Най-силниятъ и най-необоримиятъ доводъ на турцитѣ да останатъ на Балканитѣ бѣше: „Одринъ се държи“. Е добре — Одринъ падна! Никога българскиятъ народъ не бѣше така обхващанъ отъ единно чувство на радостъ и гордостъ. България ликуваше. Вдовицитѣ и сирацитѣ преглътнаха сълзитѣ си

Въ цѣла Хасковска и Борисовградска околии не остана село, което да не даде своя кръвенъ данакъ за тоя Одринъ, който българската войска за пети пѣтъ завоюва за българската държава, но сѣдбата винаги е намѣсвала своя черенъ прѣстъ! Родопци никога не трѣбва да забравятъ че предъ входоветѣ на долинитѣ на тритѣ български рѣки — Марица, Тунджа и Арда, стоятъ на вѣчна стража наредъ съ войницитѣ на Крума, Симеона, Калояна и Асеня и 134 юнака отъ Хасково, Брѣгово, Ябълково, Горски изворъ, Старо село, Надежда и всички останали села на Хасковско и Борисовградско. Четете по-долу имената имъ намерете името на вашиятъ баща или дѣдо и чуйте тѣхния завѣтъ: „Тукъ е ватата бащиния, защото ние заедно съ наши продѣди сме тукъ, защото наши кости и наша кръвъ покриватъ скъпата земя, която се пои отъ водитѣ на три наши рѣки.“

Следъ щурма на Одринъ

1.	капитанъ Илия Мавровъ к-ръ на 9-а р.	Хасковска	Хасково
2.	подпоручикъ Драгомиръ Евровъ к. р.	"	"
3.	" Никола Дѣлчевъ 7-а р.	"	"
4.	ст. подоф. Дѣлчо Ян. Георгиевъ 8-а р.	"	"
5.	" Богданъ Димитровъ 12-а р.	"	"
6.	мл. подоф. Димитъръ Ив. Янковъ 1-а р.	"	"
7.	редникъ Ангелъ Гочевъ Захар. 2-а р.	"	"
8.	" Р. Петевъ Колевъ 2-а р.	"	"
9.	" Христо Таневъ 6-а р.	"	"
10.	" Андонъ Хр. Андоновъ 6 а р.	"	"
11.	" Василь Петровъ 7-а р.	"	"
12.	" Гого Тенчевъ 7-а р.	"	"
13.	" Гено Митевъ 7-а р.	"	"
14.	" Василь Ивановъ 7-а р.	"	"
15.	" Ованей Филиповъ 8-а р.	"	"
16.	" Тенчо Вълчевъ 9-а р.	"	"
17.	" Ангелъ Колевъ 11-а р.	"	"
18.	" Димитъръ Ванчевъ 12-а р.	"	"
19.	" Дѣлчо Стайковъ 13-а р.	"	"
20.	" Тодоръ Тодоровъ 13-а р.	"	"
21.	" Никола Митевъ Гочевъ 15-а р.	"	"
22.	" Манолъ Апостоловъ 19-а р.	"	"
23.	мл. подоф Гено Точковъ 10-а р.	"	Брѣгово
24.	редникъ Венчо Митковъ 3-а р.	"	"
25.	" Жеко Добревъ 8-а р.	"	"
26.	" Иорданъ Георгиевъ 8-а р.	"	"
27.	" Тенчо Латиновъ 8-а р.	"	"
28.	" Иванъ Априловъ 9-а р.	"	"
29.	" Тодоръ Колевъ 9-а р.	"	"
30.	" Георги Ташк. Сталевъ 15-а р.	"	"

31.	"	Калинъ Тодоровъ	3-а р.	"	Ябълково
32.	"	К. Петровъ Христозовъ	6-а р.	"	"
33.	"	Гено Вълевъ	6-а р.	"	"
34.	"	Вълчо Димитровъ	7-а р.	"	"
35.	"	Гено Киревъ	7-а р.	"	"
36.	"	Трифунъ Теневъ	7-а р.	"	"
37.	"	Генчо Грозевъ	8-а р.	"	"
38.	ефрейт.	Иванъ Кирановъ	5-а р.	"	Гор. Изворъ
39.	редникъ	Иванъ Хуб. Будиловъ	5-а р.	"	"
40.	"	Димитъръ Ив. Ноевъ	5-а р.	"	"
41.	"	Радичъ Анг. Джамбазовъ	5-а р.	"	"
42.	"	Тотю Ив. Сусамовъ	5-а р.	"	"
43.	"	Теню Господиновъ	5-а р.	"	"
44.	ст. подоф.	Гого Атанасовъ	8-а р.	"	"
45.	редникъ	Петъръ Василевъ	9-а р.	"	Старо село
46.	"	Димо Настевъ	9-а р.	"	"
47.	"	Петъръ Николовъ	9-а р.	"	"
48.	"	Симеонъ Колевъ	9-а р.	"	"
49.	"	Стаю Георгиевъ	5-а р.	"	с. Надежда
50.	мл. подоф.	Илю Петковъ	8-а р.	"	"
51.	редникъ	Добри Петровъ Марин.	6-а р.	"	"
52.	"	Павлю Видевъ Етевъ	6-а р.	"	"
53.	"	Костадинъ Т. Киревъ	6-а р.	"	"
54.	"	Калчо Ян. Кучеджиевъ	6-а р.	"	"
55.	"	Т. Ангеловъ Тенчевъ	6-а р.	"	"
56.	"	Стайко Пеневъ	8-а р.	"	с. Сусамъ
57.	"	Василь Колевъ	8-а р.	"	"
58.	"	Ангелъ Гиковъ	8-а р.	"	"
59.	"	Грозю Дѣлчевъ	8-а р.	"	"
60.	ефрейт.	Иванъ Христовъ	к. р.	"	с. Преславъ
61.	редникъ	Иконю Добревъ	7-а р.	"	"
62.	"	Благой Петровъ	9-а р.	"	"
63.	"	Райко Георгиевъ	7-а р.	"	с. Бръстово
64.	"	Иванъ Атанасовъ	8-а р.	"	"
65.	"	Дѣлчо Христозовъ	11-а р.	"	"
66.	"	Александъръ Петковъ	2-а р.	"	с. Кириловецъ
67.	"	Вълчо Тодоровъ Гиневъ	6-а р.	"	"
68.	"	Аню Стоевъ	2-а р.	"	с. Гарваново
69.	"	Димитъръ Митевъ	8-а р.	"	"
70.	"	Стоянъ Георгиевъ	3-а р.	"	с. Динево
71.	"	Ванчо Георгиевъ	14-а р.	"	"
72.	"	Киро Койновъ Вълчевъ	4-а р.	"	с. Черногорово
73.	"	Ванчо Русевъ Русевъ	4-а р.	"	"
74.	"	Пею Грозевъ Маноловъ	4-а р.	"	с. Пчеларово
75.	"	Георги Щеревъ	11-а р.	"	"
76.	"	Георги Чилевъ Ивановъ	14-а р.	"	с. Татаревъ
77.	"	Нико Боджевъ Ивановъ	5-а р.	"	"
78.	"	М. Тодоровъ Добриновъ	6-а р.	"	с. Каменеъ
79.	"	Пеню Ангеловъ	6-а р.	"	"
81.	"	Димо Митевъ	7-а р.	"	с. Воденъ
80.	"	Вълчо Георгиевъ	7-а р.	"	"
82.	"	Ангелъ Димчевъ	7-а р.	"	с. Любеново
83.	"	Дѣлчо Димитровъ	7-а р.	"	"

84.	"	Александъръ Кръстевъ	8-а р.	"	с. Каснаково
85.	"	Ангелъ Илиевъ	8-а р.	"	"
86.	"	Гого Яневъ	7-а р.	"	с. Жълти брѣгъ
87.	"	Колю Георгиевъ	7-а р.	"	"
88.	"	Ванчо Яневъ	9-а р.	"	с. Стамболово
89.	"	Ленко Въчевъ	9-а р.	"	"
90.	"	Юр. Донч. Калайджиевъ	9-а р.	"	"
91.	"	Въчо Латевъ	11-а р.	"	с. Тънково
92.	"	Яню Стаменовъ	11-а р.	"	"
93.	"	Тенчо Колевъ	10-а р.	"	с. Д. Ботево
94.	"	Петко Дѣлчевъ	3-а р.	"	с. Крепость
95.	"	Ан. Цуковъ Петевъ	4-а р.	"	с. Границеъ
96.	"	Дѣлчо Русеновъ Стеф.	4-а р.	"	с. Козлець
97.	"	Найденъ Теневъ	8-а р.	"	с. Козлець
98.	"	Дѣлчо Янковъ	5-а р.	"	с. Сираково
99.	ефрейт.	Юрданъ Д. Господиновъ	6-а р.	"	с. Кр. поле
100.	редникъ	Георги Начевъ	7-а р.	"	с. Стойково
101.	"	Тодоръ Теневъ	7-а р.	"	с. Клокотница
102.	"	Наско Петковъ	11-а р.	Р. Борисовградска	с. Буково
103.	"	Петъръ Георгиевъ	11-а р.	"	"
104.	"	Петко Костовъ	11-а р.	"	"
105.	"	Димо Петровъ	11-а р.	"	"
106.	"	Мильо Димитровъ	13-а р.	"	с. Дебъръ
107.	"	Иванъ Димовъ	13-а р.	"	"
108.	"	Стефенъ Петровъ	14-а р.	Ворисовградска	с. Дебъ
109.	"	Ив. Бозовъ Георгиевъ	15-а р.	"	с. Дълб. изв.
110.	"	Иванъ Станч. Кирковъ	15-а р.	"	"
111.	"	Илия Запряновъ	16-а р.	"	"
112.	"	Петко Пеневъ	3-а р.	"	с. Бѣла рѣка
113.	"	Ив. Костовъ Бузуковъ	14-а р.	"	"
114.	"	Желѣзко Киревъ	5-а р.	"	с. Тополово
115.	"	Благой Димитровъ	7-а р.	"	"
116.	"	Златанъ Стоевъ	7-а р.	"	с. Новаково
117.	"	Петъръ Спасовъ	16-а р.	"	"
118.	"	Иванъ Ангеловъ	11-а р.	"	с. Поново
119.	"	Стайко Димитровъ	16-а р.	"	"
120.	"	Запрянь Дековъ	13-а р.	"	с. Езерово
121.	"	Димо Миковъ	13-а р.	"	"
122.	"	Тенчо Димитровъ	7-а р.	"	с. Винаца
123.	"	Георги Димитровъ	8-а р.	"	с. Леново
124.	"	Стойко Константиновъ	12-а р.	"	с. Върбица
125.	"	Теню Теневъ Стоевъ	14-а р.	"	с. Караджал,
126.	"	Ганю Апостоловъ	7-а р.	"	"
127.	"	Теню Стояновъ	8-а р.	"	с. Куза
128.	"	Слави Георгиевъ	15-а р.	"	с. Зетово
129.	"	Никола Тилевъ	8-а р.	"	Харман. гр. Харманли

Нека се отнесемъ съ еднакаа почитъ и къмъ *починалитъ* *следствае* *рани* *и* *болестл,* *придобити* *при* *блокадата* *на* *Одринъ:*

1. Полковникъ Топузовъ. . . к-ръ на полка	13. 1. 13 г.
2. Майоръ Павелъ Коняровъ к-ръ на 2-а дружина	24. 3. 13 г.

3.	Капитанъ Тодоровъ	Станиславъ	к-ръ на 1-а рота	9.	11.	12 г.
4.	Фелдфебелъ	Талю Стайковъ	—Харманлийска, Харманлий	29.	3.	13 г.
5.	Редникъ	Иванъ Кирияковъ	9-а р. Хасковска, Хасково	24.	11.	13 г.
6.	"	С. Велевъ	Кочеджиевъ 9-а р.	"	"	12. 12. 13 г.
7.	"	Жеко Ковачевъ	15-а р.	"	"	7. 6. 13 г.
8.	"	Атанасъ Милушевъ	3-а р.	"	с. Крумъ	6. 2. 13 г.
9.	"	Гого Трифуновъ	3-а р.	"	"	5. 1. 13 г.
10.	"	Грудю Ламбревъ	3-а р.	"	"	3. 2. 13 г.
11.	"	Дѣлчо Дѣлчевъ	5 а р.	"	с. М. изворъ	19. 1. 13 г.
12.	"	Гого Марковъ	Тасовъ 10 а р.	"	"	24. 12. 12 г.
13.	"	Пеню Яневъ	2-а р.	"	с. Тѣнково	6. 6. 13 г.
14.	"	Янко Ивановъ	"	"	"	"
15.	"	Ванчо Милевъ	7-а р.	"	с. Стойково	21. 11. 12 г.
16.	"	Бою Дѣлчевъ	3-а р.	"	с. Тракиецъ	7. 6. 13 г.
17.	"	Дѣлчо Грозевъ	9-а р.	"	с. Хасабасъ	25. 1. 13 г.
18.	"	Димо Тозевъ	2-а р.	"	с. гор. Изворъ	5. 6. 13 г.
19.	"	Грозю Вѣлковъ	9-а р.	"	с. Преславъ	2. 3. 13 г.
20.	"	Ванчо Колевъ	?	"	"	18. 3. 13 г.
21.	"	Вѣлчо Тодоровъ	13-а р.	"	с. Ст. село	6. 6. 13 г.
22.	"	Никола Тол. Грозевъ	?	"	с. Узунджово	24. 3. 13 г.
23.	"	Ванче Став. Митревъ	11 а р.	"	с. Пчеларево	24. 3. 13 г.
24.	"	Иванъ Марчевъ	8-а р.	"	с. Добричъ	8. 6. 13 г.
25.	"	Йовчо Вѣлчевъ	?	"	с. Черногорско	20. 3. 13 г.
26.	"	Атанасъ Ангеловъ	13-а р.	"	с. Татарево	2. 6. 13 г.
27.	"	Иванъ Ивановъ	1-а р. Борисовгр.,	с. Леново	19.	1. 13 г.
28.	"	Теню Вѣлчевъ	13-а р.	"	с. Езерово	6. 6. 13 г.
29.	"	Дѣлчо Костовъ	3-а р.	"	с. Брѣгово	1. 1. 13 г.
30.	"	Дѣлчо Вѣлковъ	12-а р.	"	с. Върбица	1. 6. 13 г.
31.	"	Дѣлчо Димовъ	12-а р.	"	с. Дебъръ	6. 6. 13 г.
32.	"	Никола Димитровъ	3-а р.	"	с. Новаково	25. 3. 13 г.
33.	"	Ангелъ Ванчевъ	5-а р.	"	с. Сираково	20. 1. 13 г.
34.	"	Гачо Йордановъ	13-а р.	"	с. Изворъ	2. 6. 13 г.
35.	"	Теню Гр. Господиновъ	16-а р. Чирпанска,	с. Крушево	17.	3. 13 г.
36.	"	Колю Пеневъ	Тодоровъ 3-а р.	"	с. Плодовитово	25. 3. 13 г.
37.	Ефр.	Тотю Георгиевъ	?	"	с. Зетъово	20. 5. 13 г.
38.	Редникъ	Коста Стойчевъ	12-а р.	"	с. Константинъ	5. 6. 13 г.
39.	"	Коста Стоиловъ	13-а р.	"	"	6. 6. 13 г.
40.	"	Янчо Георгиевъ	"	"	с. Царско село	13. 6. 13 г.
41.	"	Таню Тодоровъ	"	"	"	6. 6. 13 г.
42.	"	Стойчо Георгиевъ	?	?	?	1. 12. 12 г.
43.	"	Михаилъ Тодевъ	?	?	?	3. 12. 12 г.
44.	"	Георги Добриковъ	11-а р.	?	?	7. 1. 12 г.
45.	"	Димитъръ Атанасовъ	"	?	?	10. 1. 13 г.
46.	"	Никола Дѣлчевъ	3 а р. Харманлийска,	Харманлий	20.	2. 13 г.
47.	Фелд.	Талю Стайковъ	?	?	?	29. 5. 13 г.
48.	Редникъ	Ангелъ Ж. Бѣлковъ	12-а р.	?	?	24. 12. 12 г.
49.	"	Манолъ И. Чакървъ	2-а р.	?	?	24. 3. 13 г.
50.	"	Манолъ И. Топузовъ	6 а р.	?	?	"
51.	"	Стою Тодоровъ	8-а р.	?	?	"
52.	"	Колю Ивановъ	8-а р.	?	?	"
53.	"	Димитъръ Костовъ	1-а р.	?	?	"
54.	"	Пеню Анг. Пировъ	14-а р.	?	?	"
55.	"	Ангелъ Гетевъ	4-а р.	?	?	"

56.	Редникъ	Пилю Пасевъ	Бочевъ	2-ар.	?	?	26.	3.	13 г.
58.	"	Петъръ	Николовъ	1-ар.	?	?	25.	3.	13 г.
59.	"	Димитъръ	Жековъ	7-ар.	?	?	23.	3.	13 г.
60.	"	Митю Ив.	Дѣлчевъ	9-ар.	?	?	29.	3.	13 г.
61.	"	Стефанъ	Ангеловъ	1-ар.	?	?	29.	5.	13 г.
62.	"	Илия	Ангеловъ	13-ар.	?	?	4.	6.	13 г.
63.	"	Христо	Атанасовъ	10-ар.	?	?	20.	6.	13 г.
64.	"	Милю	Геневъ	н. р.	?	?	5.	6.	13 г.
65.	"	Дѣлчо	Вѣлчевъ	12-ар.	?	?	1.	6.	13 г.

Предъ вѣчното жилище на брата

Затишие предъ буря

Съ влизането си въ Одринъ, българските войски се настаниха въ града и близката околност. Почти всички се разположиха на биваци. Опасно бѣше да се влиза въ казармитѣ, защото турските войски страдаха отъ холера, а тя върлуваше и между населението. Когато първи път холерата се появи въ нашитѣ войски при Чорлу и Чаталджа, тя извади много хора отъ строя и нашитѣ лѣкари бѣха лошо изненадани отъ нея. Вземаха се редъ хигиенически мѣрки и болестъта до нѣкжде се ограничи. Следъ влизането ни въ Одринъ, тя бързо се появи и въ обсаднитѣ войски, като не пожали и Родопци. 10-и Родопски полкъ се бѣше разположилъ въ Одринъ на бивакъ на юго-източната частъ на квартала Кара-агачъ. Тукъ се появиха и първитѣ заболѣвания отъ холерата като нагази офицери и войници. Вземаха се бързи санитарни мѣрки — главно да се пие само преварена вода, защото заразата се предава главно чрезъ устата. Слава Богу че можа да се ограничи болестъта, та да не вземе епидемиченъ характеръ.

Въ Одринъ се разбра, че полковетѣ ще останатъ по-дълго, за това се разреши да се пуснатъ въ отпускъ войницитѣ, на които роднитѣ села бѣха близко до Одринъ. Това дразнѣше другитѣ. Българскиятъ войникъ иска всичко да се понася наравно — и радостъ и скръбъ и смъртъ и страдание.

Както винаги, щомъ като има почивка, почватъ коментарии и преценка на създаденото ново положение по поводъ претенциитѣ на сърби и гърци, за нашитѣ завладяни български земи. Всички негодуваха срещу тѣхнитѣ алчни апетити и смѣтаха, че както вървятъ работитѣ, ще се дойде до нова война. Но заедно съ озлоблението противъ тѣхъ, изказ-

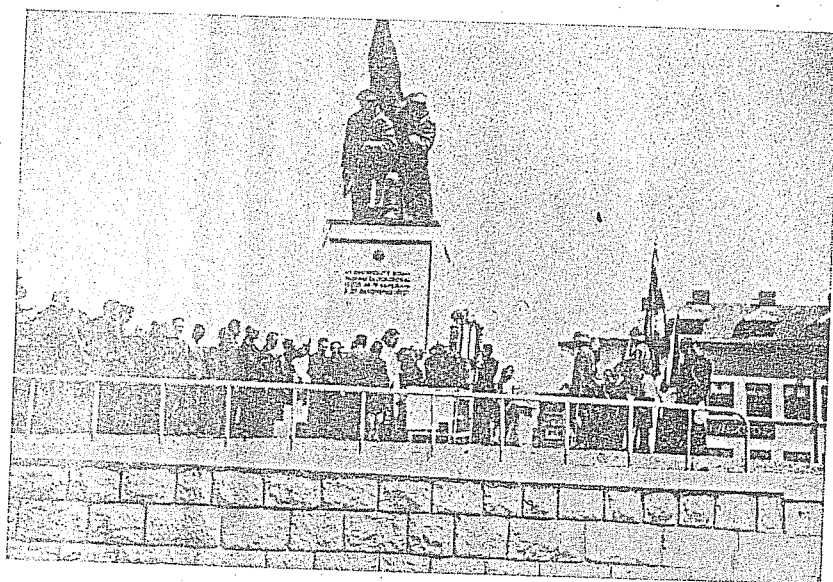
ваше се и негодуванието срещу българската дипломация, която не е могла да използва голѣмитѣ успѣхи на българската войска.

Тѣй, въ размишления преминаваха днитѣ, а времето до идващата нова война все повече и повече се приближаваше. Всички вече чувствуваха сѣнката ѝ!

Офицеритѣ и войницитѣ ходѣха изъ града и разглеждаха особеноститѣ му. Тѣ се възхищаваха отъ извършеното отъ тѣхъ дѣло — да завладѣятъ голѣмия и силно укрепенъ градъ. Нѣкои отъ тѣхъ посетиха и бойното поле, гдето настѣпваха и се биха два дни презъ време на атаката и стѣпили като горди орли на форта Дйджй-йолу, оглеждаха подлежащата мѣстность и разбраха колко е била силна турската позиция. Да би била въ български рѣце, едва ли нѣкои би могълъ да помѣсти българския щикъ отъ тукъ!

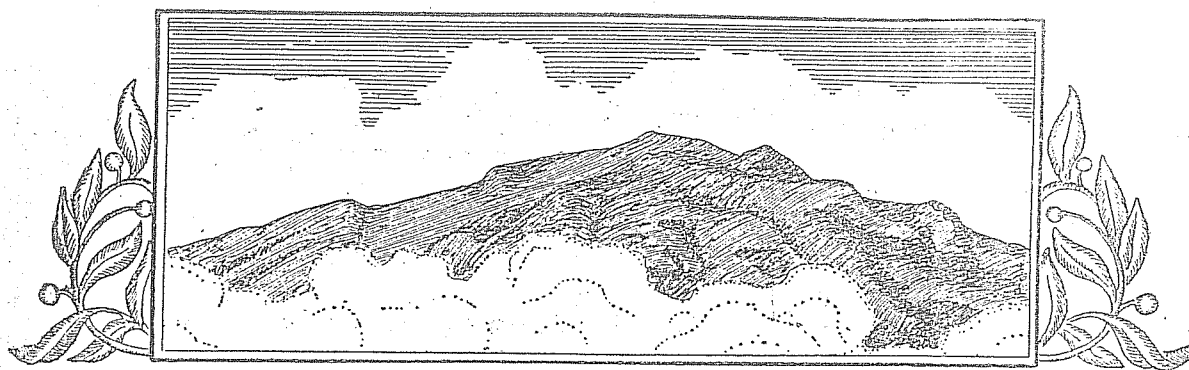
На почивка край Одринъ

Паметникъ на падналитѣ за освобождението въ Кърджали

Казармата на 10-и полкъ въ Кърджали

Повиенъ

МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА ВОЙНА 1913 г.

Причини за войната

На 27-и май турцитѣ подписаха Лондонския договоръ. Споредъ него тѣ отстъпваха на съюзниците всичкитѣ си земи западно отъ линията Мидия — Еносъ, освенъ Албания, която оставаше автономна.

За подѣляне на отстъпенитѣ земи съюзниците трѣбваше сами да се споразумѣятъ.

Договорътъ съ Гърция не опредѣляше какъ ще се разпредѣлятъ завладѣнитѣ територии. Тя смѣташе, че гдето е стѣпилъ нейния кракъ въ Македония, трѣбва да бѣде нейно, а искаше и Солунъ.

Австрия затвори пътя на сърбитѣ къмъ Адриатическо море, като създаде отдѣлна албанска държава. Сърбитѣ намѣриха за по-изгодно да се разширяватъ на югъ, отколкото на северъ, за смѣтка на Австрия. Сжщевременно тя гледаше да се намали България, за да не може да претендира за първенство на Балканитѣ.

На Черна Гора бѣ отнета Шкодра и тя претендираше, чрезъ Сърбия, да си присъедини земи отъ Ново-Пазарския санджакъ.

Ромъния чакаше само да настѣпи конфликта между съюзниците, за да изяви своитѣ претенции за разширение къмъ Добруджа.

Турцитѣ, разбраха че съюзниците не ще се споразумѣятъ и въпрѣки договорътъ, не разпуснаха войскитѣ си. Младотурцитѣ искаха да използватъ неизбежното скарване между съюзниците.

Великитѣ сили не се интересуваха много — какъ ще се разреши въпроса съ подѣляне завзетитѣ турски земи. Но Австрия имаше голѣмъ интересъ да се разпадне Балканския съюзъ, защото смѣташе че той е насоченъ и срещу нея.

България не можеше да отстъпи Македонскитѣ земи населени съ българи. Пъкъ и жертвитѣ на съюзниците бѣха нищожни въ сравнение съ нейнитѣ. Тѣ се настаниха въ Македония и се приготвиха да се биятъ срещу България.

Споредъ договора съ сърбитѣ, България трѣбваше да получи безъ никакъвъ споръ, всички земи южно отъ градоветѣ Крива Паланка, Кочани, Щипъ, Велесъ, Прилепъ, Битоля и Охридъ. А владението на Куманово, Скопие, Тетово, Дебъръ и Струга трѣбваше да се разреши отъ руския царъ, споредъ положението, което ще се създаде следъ войната.

Следъ войната, обаче, сърбитѣ повдигнаха въпросъ за ревизия на цѣлия договоръ, като искаха да си присвоятъ и цѣлата безспорна зона. За тая целъ тѣ сключиха воененъ съюзъ съ гърцитѣ.

България се надѣваше въ висшата справедливостъ отъ страна на Руския императоръ.

Но Русия не можа да разбере, че България бѣше права въ своитѣ претенции за чисто българскитѣ земи. Тя гледаше благослонно на сръбскитѣ искания. За да успѣе да запази Балканския съюзъ за себе си при една бждеща общеевропейска война, тя се съгласи да разреши спора при условие всички да демобилизиратъ. Това значеше, сърби и гърци да си останатъ тамъ, гдето бѣха.

Обществениятѣ мнения и въ България и въ Сърбия бѣха силно възбудени. Войната бѣше на прага. Тогава се подири чрезъ сила да се постигне онова, което дипломатията ни не можа да получи и главнокомандувания българскитѣ войски реши:

„Да се настѣпи срещу бившитѣ ни съюзници, та да се повдигне духътъ на нашитѣ войски, да се направятъ първитѣ по отстъпчиви и съ оржие да заемемъ повече земя, до като се разреши спора.“

Къмъ Македония

До като българскитѣ войски стояха още на Чаталджа и Булаиръ, за да наложатъ по бързо подписването на мира, гръцкитѣ и сръбскитѣ войски се подготвиха за новата война. Тѣ бѣха напълно съсредоточени, а по-важнитѣ позиции бѣха дори и укрепени.

Не така стоеше въпроса съ българскитѣ войски. Тѣ можеха да почнатъ съсредоточаването си едвамъ следъ подписването на Лондонския договоръ. 2-а армия, която се освободи отъ Одринъ, трѣбваше да осигури владението на она частъ отъ Македония, кждето гърци и сърби не бѣха изтласкали нашитѣ малки части и административни власти. За нейното прехвърляне се използва ж. п. линия Чорлу—Деде-Агачъ—Драма—Демиръ Хисаръ—Дойранъ.

На 5-и априлъ, близо единъ месецъ следъ славната атака на Одринската крепостъ дойде редъ на 10-и Родопски полкъ да тръгне за Македония. Въ 6 ешелона, полкътъ бѣше натоваренъ на желѣзницата въ Одринъ и превозенъ съ влакъ презъ Софлу—Деде-агачъ—Гюмюрджина—Ксанти—Драма—Сересъ, като се разтовари въ гр. Дойранъ.

Тукъ Родопци пренощуваха само една нощъ, но тя имъ остави незаличими спомени. Сега тѣ видѣха за кое здраво българско население сж се били. До тука Родопци бѣха само победители. Въ Дойранъ тѣ се почувствуваха и освободители на родни братя. Борческиятъ български духъ като че ли тука бѣше по силенъ даже отъ тоя на децата имъ въ равна Тракия.

На 10. IV сутринята полкътъ тръгна край Дойранското езеро, изпратенъ отъ населението, съ цвѣтя. Презъ лошитѣ и тѣсни пѣтища на Бѣласица планина полкътъ достигна с. Костурино, кждето пренощува. На следния день 11. IV. полкътъ отрупанъ съ цвѣтя отъ населението, влѣзе въ градъ Струмица. Тукъ, нова крепостъ на българщината. Населението бѣше пияно отъ радостъ, че вижда цѣлъ свой български полкъ. Вѣрата, че българския народъ се обединява, буйно бликаше въ всѣки погледъ, въ всѣки поздравъ, въ всѣко „ура“. Тукъ остана на гарнизонъ 1-а дружина.

На следния день 12. IV, останалитѣ три дружини продължиха за гр. Радовишъ. Тукъ нова изненада и ново доказателство за силата на българския духъ. Въ Радовишъ населението е примесено съ турци, но турцитѣ, божемъ господари и властници, говорятъ така хубаво българ-

ски! Дружинитѣ на другия день 13 IV. потеглиха за Шипѣ — крайния пунктъ за съсрѣдоточението на полка. Съ усиленъ походъ полкътъ прехвърли Плачковица планина и на великата сѣбота Родопци, съ музика на чело, влѣзоха въ стария Шипѣ. На следния день е Великъ-день. Но днесъ възкрѣсна Христосъ за Шипяни. Старо и младо, съ червени яйца посрѣща героитѣ на Одринъ. Но полкътъ трѣбваше да остане на бивакъ въ североизточната окрайна на града, защото сѣрбитѣ отдавна заематъ казармитѣ. 3-а дружина отъ полка бѣ изпратена за гр. Кочани, а щаба на полка се разположи въ самия градъ. Тукъ се урежда обща комендантска служба за българи и сѣрби, отъ командира на полка. Единъ сводчатъ мостъ на р. Брѣгалница дѣли нашето отъ сѣрбското разположение и на този мостъ отъ едната страна стоеше сѣрбски часовей, а на другата — български!

Радостта на Родопци, че се намиратъ въ приказната Македония често бѣше отравяна отъ сѣрбитѣ.

Тѣ трѣбваше да не доглеждатъ много отъ тѣхнитѣ предизвикателства, до като се завърши нашето съсрѣдоточаване.

Сѣрбитѣ минаваха моста, но не пущаха нашитѣ да минаватъ, особено пъкъ Македонското опълчение, което искаше да иде оттаткъ, за да види своитѣ кѣщи. Така се създаваха инциденти, които съ строги мѣрки едва се отстраняваха. А населението открито и смѣло изявяваше своитѣ български чувства. Празникътъ св. Кирилъ ги просто вбѣси. Тѣ почнаха да се държатъ отъ день на день по-нахално, като че искаха да предизвикватъ нарочно конфликти. Постепенно почнаха да прииждатъ нови наши войски. 1-а дружина отъ Струмица пристигна въ гр. Шипѣ, а 2-а замина за гр. Кочане. По всичко вече изглеждаше, че сме предъ прага на военнитѣ действия. 1-а и 4-а дружина, заедно съ Щаба на полка, се измѣстиха отъ града и установиха на бивакъ северо-източно отъ с. Радия. Но и сѣрбитѣ не стоеха. Тѣ засилиха своитѣ войски на Овче поле и почнаха съвършенствуването на окопитѣ си. Почнахме и ние да се окопаваме и разставяме стражево охранение. Нѣмаше вече съюзници — а настървени единъ срещу други врагове. Македония бѣше наша и трѣбваше да си остане наша.

Сили и планове на странитѣ (сх. № 17)

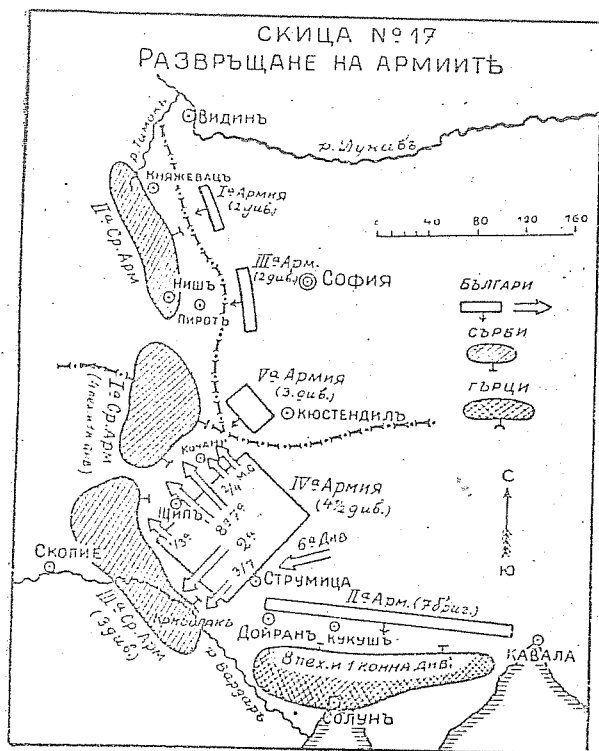
Съсрѣдоточаването и на българската войска бѣше на привършване. 265 дружини, 177 батареи и 37 ескадрона, сведени въ 5 армии, бѣха развърнати отъ Видинъ до Кавала на единъ фронтъ повече отъ 600 клм.

Срещу турцитѣ останаха само 11 дружини, 3 батареи и 9 ескадрона.

Сѣрбската армия броеше 199 дружини, 80 батареи и 30 ескадрона; гръцката — 88 дружини, 40 батареи и 13 ескадрона, черногорската — 18 дружини, 9 батареи. Ромънитѣ мобилизираха 179 дружини, 139 батареи и 80 ескадрона, а турцитѣ държаха на кракъ 162 дружини, 54 батареи и 24 ескадрона.

Планътъ на сѣрбитѣ и гърцитѣ бѣше да се отбраняватъ, докато се намѣси и Ромъния. Но ако България нападне еднитѣ, то и другитѣ да минатъ въ настѣпление къмъ София.

Българското командване искаше като се отбранява временно срещу гърцитѣ, да нанесе силенъ ударъ на сѣрбитѣ и така да ги накара да бждатъ по-примирителни при преговоритѣ.

4-а армия — 5 дивизии, развърната от Кочани до Струмица, тръбваше да нападне първа. Срещу нея стоеха 1-а и 3-а сръбски армии — 6 пех. и 1 конна дивизии. 8-а дивизия бѣше разположена около Щипъ. Срещу нея на вр. Богословъ и Ежово бърдо бѣха Моравската и Шумадийската дивизии, окопани много отдавна.

16-и юний

На 16-и юний г. г. офицеритѣ отъ 1-а и 4-а дружини, разположени на бивакъ при с. Радиня, бѣха събрани отъ командира на полка (2-а и 3-а дружина бѣха въ бригадна подрѣзка при Цървилово), който имъ предаде следната заповѣдь:

„Сърбитѣ отказватъ да изпълнятъ договора. Отъ събранитѣ све-

дения става явно, че тѣ се готвятъ да ни нападатъ и ни отнематъ и това малко, което сега владѣемъ отъ Македония. За да побъркаме на тѣхнитѣ планове, ние ще настѣпимъ утре 17-и т. м. при зори въ зоната, която безпорно е призната по договора за наша. Крайния обектъ на полка ще бжде овладяването на р. Азмакъ — лѣвъ притокъ на р. Брѣгалница. Ако сърбитѣ откриятъ огънь, ще ги атакуваме. Въ такъвъ случай полкътъ ще има за пръвъ обектъ овладяването на висотата „Ежево бърдо“ на Овчо поле. Това да се обясни на войницитѣ. Война не сме обявили на сърбитѣ.“ Въ дѣсно щѣше да настѣпи 30-ия полкъ, а въ лѣво южно отъ шосето Щипъ—Велесъ — 23-и полкъ.

Позициите, които полкътъ заемаше бѣха северо-източно отъ с. Горни Кара Орманъ.

Противникът имаше своите предни части разположени по висотите на дѣсния брѣгъ на р. Брѣгалница. Настѣплението трѣбаше да става по не твърде равното поле, заградено отъ Ежево бърдо и склоноветъ му на югъ и северъ. Тази подковообразно заградена равнина, наведена къмъ рѣката, бѣше много неудобна за прикрито настѣпление къмъ Ежево-бърдо.

Действия на 1-а и 4-а дружина: Полкътъ съ дветъ си дружини трѣбваше да мине р. Брѣгалница при с. Долни Кара орманъ на 17-и юний въ 1 ч. и 30 м. и да настѣпи къмъ висотата с. ѝ. отъ с. Сърchieво.

Въ бойна частъ — бѣ назначена 1-а дружина (майоръ Гюмюшевъ) Задачата ѝ бѣше да атакува и заеме южната частъ на висотата, като поддържа връзка въ дѣсно съ 30-и Шейновски полкъ, а въ лѣво, чрезъ подофицерски патрулъ, съ 23-и полкъ.

Полковата подръжка — 4-а дружина — (капитанъ Стефановъ) и картечната рота, трѣбваше да следва 300—400 кр. задъ лѣвия флангъ на 1-а дружина и сжщо така да потърси връзка съ съседитѣ.

За преминаване на р. Бръгалница, пионерната дружина тръбваше да построи мостове. Обаче тѣ, къмъ часа на преминаването не бѣха готови.

На 17. VI въ 2 ч. преднитѣ ротѣ преминаха рѣката въ бродъ и безъ да се бавятъ се нахвърлиха срещу сръбскитѣ постове.

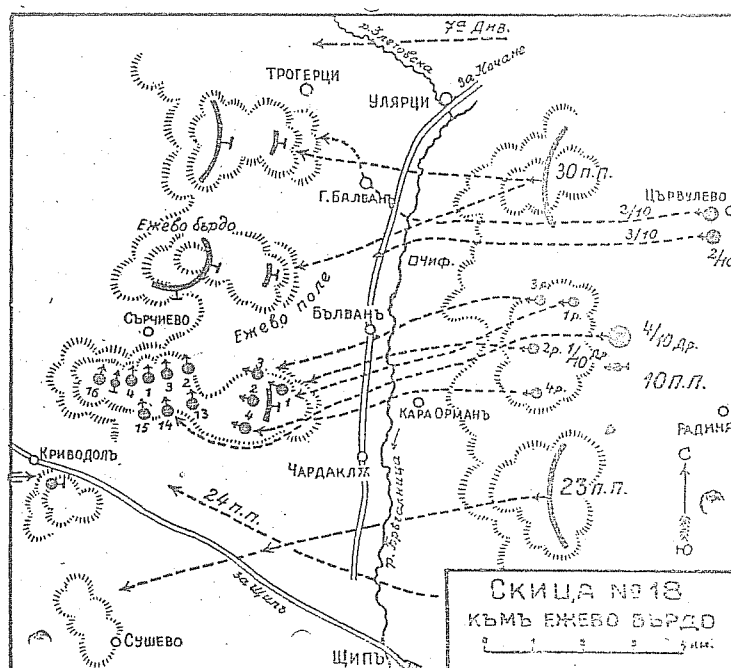
Преминаването на рѣката ставаше по части, като ротитѣ на лѣвия брѣгъ подпомагаха съ огънь преминаването на другитѣ. Съ преминаването на 2-а и 3-а ротѣ, сръбскитѣ предни части отстъпиха назадъ, продължавайки да стрелятъ по единично. 4-а дружина съ картечната рота следваше отъ близо 1-а дружина на около 100 кр.. Огънятъ на сърбитѣ все повече се усиляваше. Тукъ полкътъ даде първата си скъпа жертва. Командирътъ на 13-а рота капитанъ Карагяуровъ, пада тежко раненъ въ гърдитѣ и въ последствие този храбъръ офицеръ почина отъ ранитѣ си.

Въ 3 ч. и 15 м. полкътъ зае позиция на първата малка височина, нахождана се на северозападъ отъ с. Чардаклж. Следъ 10 минути, една сръбска рота се насочи къмъ лѣвия ни флангъ, а въ дѣсно се появи единъ ескадронъ. Дружината отби съ огънь тѣзи части и продължи настъплението си къмъ следната височина. 30-и полкъ бѣше останалъ на около 800 кр. назадъ.

Отъ бригадата се съобщи, че 30-и полкъ ще настъпни, а до това време полка да се окопае на достигнатия обектъ. Понеже приближаваше да се разсѣмне, командирътъ на полка заповѣда да се продължи настъплението, безъ да се чака 30-и пех. полкъ. Дружинитѣ настъпиха, обаче все нови и нови сръбски части излизаха по височинитѣ на Ежово бърдо и къмъ 4 ч. тѣ засилиха до най-голѣма степенъ огъня си. Командирътъ на 1-а дружина поиска да бжде подкрепенъ. 16-а рота удължи фланга на дружината въ лѣво, но сръбския огънь често спираше настъплението. Тогава 1-а дружина си подготви атаката съ огънь и въ 4 ч. 45 м. успѣ да заеме висотитѣ на 900—1000 кр. южно отъ самия връхъ Ежово бърдо. Тукъ се разположиха 1-а и 4-а ротѣ, а 2-а и 3-а по югоизточния склонъ.

Ротитѣ направиха опитъ да напреднатъ още къмъ Ежово бърдо. Склоноветѣ на върха бѣха много стрѣмни.

Сърбитѣ, съ около единъ пехотенъ полкъ и 2 батареи, бѣха заели позиция на самия връхъ. Тукъ бѣха изработили и редутъ, съ силни окопи по фланговетѣ. При с. Криви долъ, една дружина и 1 полска батарея заемаха добра позиция и обстрелваха южнитѣ склонове на Ежовъ връхъ и нашия лѣви флангъ. За усиление огъня отъ къмъ тази страна излѣзе картечната рота и застана между 4-а и 16-а ротѣ.

Нашата артилерия отъ разсѣмване обстрелваше Ежево бърдо, но безъ особенъ резултатъ.

Къмъ 8 часа 1-а дружина настѣпи отново къмъ Ежево бърдо, главно съ лѣвия си флангъ, защото мѣстността бѣше по-достѣпна. Обаче сѣрбитѣ развиха такъвъ убийственъ огънь отъ фронта и главно отъ къмъ Криводолъ въ фланга, че всѣко настѣпление бѣ съпроводено съ голѣми жертви. Ротитѣ се окопаха.

Трѣбваше да се изгонятъ сѣрбитѣ, които се държаха въ незаетото мѣсто между 10-и и 23-и полкове и застрашаваха съ настѣпление въ флангъ.

Къмъ 14 ч. пристигнаха две дружини отъ 24-и пех. полкъ, отъ които едната отиде къмъ вр. Богословъ, а другата настѣпи енергично къмъ нашия лѣви флангъ на Ежево бърдо. Така, полкътъ се свърза съ 23-и пех. полкъ.

Въ 5 ч. 40 м. вече се получи заповѣдъ отъ бригадата, полка да се укрепи на достигнатитѣ позиции, да попълни патронитѣ и да се приготви да срещне врага, ако настѣпи презъ нощта.

Действия на 2-а и 3-а дружини. 2-а дружина бѣ назначена за свързка между 30-и пех. полкъ и действащата северно отъ него 7-а Рилска дивизия.

Къмъ 2 часа дружината достигна р. Брѣгалница при чифл. Тера-ници, прегазва рѣката и отхвърля сѣрбскитѣ охранителни части.

Когато дружината била около село Горни Балванъ, настига я командира на 30-и пех. Шейновски полкъ, който я насочва на дѣсния флангъ на полка си. Така, вмѣсто въ дѣсно отъ Шейновци, тя действа въ състава имъ. На разсѣмване дружината се отзовава въ подножието на Ежево бърдо въ боенъ редъ.

5-а и 6-а рота настѣпиха смѣло напредъ, следъ като обстреляха 2 неприятелски батареи, раниха и убиха повечето отъ конетѣ и прислугата и къмъ 9 часа ги плениха. Отъ силния огънь на врага тѣ дадоха голѣми загуби — почти до половината отъ бойния си съставъ.

7-а рота сжщо не позволи на една неприятелска батарея да заеме позиция.

8-а рота подържа свързка съ 7-а Рилска дивизия и води бой съ цѣла неприятелска дружина при Злетовската рѣка.

3-а дружина била въ ржцетѣ на бригадата и съдействувала на атаката на 30-и Шейновски полкъ.

Въ лѣво, 2-а бригада отъ 8-а дивизия — 23-и и 12-и п. полкове съ 3 полски батареи достигна до Сушевскитѣ висоти, които успѣ да завладѣе.

24-и Черноморски полкъ съ другитѣ си 2 дружини подпомогна дѣсния флангъ на бригадата. Сѣрбска конница се опита да атакува и 30-и пехотенъ полкъ, но бѣ кърваво отбита. Нашата артилерия изстреля голѣма частъ отъ своитѣ бойни припаси и не можеше бързо да се снабди съ такива, защото празнитѣ коли трѣбваше да отиватъ чакъ въ гр. Петричъ за попълване. Презъ нощта сѣрбитѣ се организираха за упорита борба.

Когато българското правителство научи за започнатия бой между нашитѣ и сѣрбскитѣ войски, то се опита да спре военнитѣ действия.

Така, на 18-и юний още, се получава заповѣдъ да се прекратятъ военнитѣ действия. Веднага полкътъ изпраща парламентѣри съгласно тази

заповѣдь, за да се съобщи за примирието. Нашата пехота и артилерия прекратиха огъня и сигналистът подадоха сигнала „отбой“. За парламентьоръ отъ 10-и Родопски полкъ се изпраща запасния поручикъ Грозевъ М. Още съ пристигането при сърбитъ, последнитъ сж го посрѣщнали съ закани и ругатни, като съ превързани очи сж го развеждали изъ цѣлата позиция, до като най-после сж го повърнали обратно подъ претекстъ, че тѣ нѣмали никакво нареждане за примирието. Сърбитъ не искаха да чуятъ за примирие, защото бѣха увѣрени, че и Ромъния ще настѣпи и така леко ще се разправятъ съ българитъ.

По-късно отиватъ парламентьори и отъ Щаба на дивизията, но и на тѣхъ е било отговорено сжщото. Сърбитъ даже сж си позволили да стрелятъ по автомобила. Тѣй, дружинитъ прекараха на позициитъ при старото положение на враждебни действия.

Предъ 7-а дивизия прекратяването на военнитъ действия бѣше фатално. Заповѣдта е сварило частитъ на 200—300 кр. отъ противника. Тѣ спрѣли стрелбата и съставили пушкитъ. Въ това време сърбитъ се понасятъ на ножъ. До като нашитъ се усѣтятъ, положението се влошило непоправимо. Дивизията трѣбваше да отстъпи. Тя даде и пленници. Поради това и 8-а дивизия, презъ нощта на 18. срещу 19. VI, се оттегли на старитъ си позиции задъ Бръгалница, въпрѣки успѣха на 2-а дивизия срещу Криволакъ. Въ тия боеве 10-и п. полкъ даде ранени 7 офицери и 347 войници и безследно изчезнали — 78.

Ефр. Видю Георгиевъ
Поповъ

ред. Илия Христовъ
Черджиновъ

Ефр. Райко х. Петровъ

Тукъ, при Бръгалница, паднаха въ защита на отечеството:

1. ст. подоф. Стоянъ Вълевъ	5-а р.	Хасковска с. Каменець
2. редникъ Теню Ванчевъ	5-а р.	„ с. Сираково
3. „ Бечо Колевъ	5-а р.	„ „
4. „ Димитъръ Недевъ	5-а р.	„ „
5. „ Никола Г. Мечковъ	5 а р.	„ с. Гор. Изворъ
6. „ Димитъръ Дѣлчевъ	5-а р.	„ „
7. „ Русинъ Пешевъ	5-а р.	„ „
8. „ Стефанъ Колевъ	2-а р.	„ с. Гарваново
9. „ Тодоръ Колевъ	3-а р.	„ с. Милево
10. „ Настю Колевъ	4-а р.	„ с. Динево
11. „ Господинъ Славовъ	4-а р.	„ с. Тракиецъ
12. „ Гого Панайотовъ	4-а р.	„ с. Ст. Село
13. „ Петко Жековъ	4-а р.	„ гр. Хасково
14. ефрейт. Видю Георгиевъ	6-а р.	„ с. Преславъ

15.	редникъ	Лавчо Колевъ	6-а р.	„	с. Криво поле
16.	„	Даню Миневъ	6-а р.	„	с. Надежда
17.	„	Дѣлчо Петровъ	7-е р.	„	с. Стойково
18.	„	Добри Стояновъ	7-а р.	„	с. Ябълково
19.	„	Маринъ Геновъ	4-а р.	Чирпанска	с. Цар. село
20.	„	Саво Ивановъ	6-а р.	„	„
21.	„	Геню Милевъ	7-а р.	„	„
22.	„	Костадинъ Георгиевъ	10-а р.	„	„
23.	„	Иванъ Желевъ	5-а р.	„	с. Зетъово
24.	„	Запрянь Пѣевъ	4-а р.	Борисовгр.	с. Върбица
25.	„	Василь Стоевъ	15-а р.	„	с. Драгойново
26.	„	Дитъръ Димовъ	15-а р.	„	с. М. Изворъ
27.	„	Райко х. Петровъ	7-а р.	„	с. Стоилково
28.	„	Ил. Христовъ	Черед.	7-а р.	Асеновградска с. Новаково

На 19-и обаче съ размѣване, сърбитѣ разбраха че сме се оттеглили и тѣ се подадоха отново напредъ. Тѣ искаха да доизползуватъ успѣха си срещу 7-а дивизия и настѣпиха по посока на Кочани — Царево село.

Въ сѣщото време гърцитѣ водѣха ожесточени атаки срещу нашата 2-а армия и тя съ голѣми усилия имъ устояваше.

Полкътъ и цѣлата 8-а дивизия продължаваха да стоятъ на позиция на лѣвия брѣгъ на р. Брѣгалница. Водѣха се артилерийски и пушечни престрелки. Помощникъ Главнокомандуващия, генералъ Савовъ бѣше смѣненъ и назначенъ генералъ Радко Димитриевъ, който бѣ далъ заповѣдь да не се настѣпва частично, до като не се подготви операция съ всички наши армии.

На 20-и юний, сърбитѣ съ превъзходни сили атакуваха нашата 7-а дивизия и я принудиха да отстъпи първомъ до Кочани, а следъ това и на Калиманци.

Отстъплението къмъ Осогово

Къмъ 24-и юний общото ни положение се измѣни. Ромънската мобилизация се насочваше вече ясно противъ насъ. Турската армия се готвѣше да настѣпи отъ Чаталджа и Булаиръ. Гърцитѣ успѣха да сломятъ съпротивата на нашата 2-а армия и се насочваха къмъ Струмица, отъ дето можеха да се яватъ въ тила на цѣлата наша 4-а армия. Ние имаме успѣхъ къмъ Криволакъ, но неможехме да го използваме, а сърбитѣ нитискаха съ всички сили къмъ Кочани. Наложиха се, нашитѣ части отъ 4-а армия да отстъпятъ безъ бой, на линията Сива Кобила—Будинарци — т. е. 40 клм. на западъ отъ Шипъ. (схема № 19)

На 8-а дивизия се заповѣдваше да заеме участъка отъ вр. Ждрапаница — до гребена Сива Кобила.

Поради настѣплението на нашитѣ армии и въ Стара Сърбия, сърбитѣ почнаха да правятъ прегрупирания на своитѣ войски, защото ромънската армия, на която тѣ разчитаха, закъснѣ.

За да си заеме новото положение, 10-и пех. Родопски полкъ трѣбваше да обиколи презъ с. Габеръ—Радовишъ и по дефилето на р. Смилянска, за гр. Пехчево — Царево село и Сива Кобила — надъ 120 клм. пжтъ по тежка планинска мѣстность.

На 27-и презъ нощта, полкътъ, незабелязано отъ сърбитѣ, напусна позицията и на размѣване стигна гр. Радовишъ. По пжтя и въ града личеше, че населението и нашитѣ части, които сж отстъпили по-рано

не сж извършили всичко въ редъ. Имаше доста изоставени материали и даже пушки. Холерата бѣше почнала отново да коси нашитѣ редове. Виждаха се изостанали почти свършващи вече съ живота, трупове на наши войници.

На 28. VI полкътъ потъна въ тѣсното дефиле на р. Смилянска. Хора и коне се наточиха единъ следъ другъ по тѣсната пѣтека, която извиваше надъ стръмни пропасти. Мжка гнетѣше душата на всички. Отстъпваше се къмъ старата граница. Нашето население, което ние искахме да освободимъ, бѣгаше. А стръмния пѣтъ не свършваше. Нѣколко пушки можеха да заковатъ полка безпомощенъ, въ тая дива клисура на Плачковица.

Най-после, късно презъ нощта, дефилето се свърши и полка излѣзе на открито, дето се даде почивка. Храна липсваше и всички бѣха гладни.

На 29. VI Родопци достигнаха гр. Пехчево, като се установиха на бивакъ въ ливадитѣ югозападно отъ града.

Все така съ уморителни походи, колонитѣ преминаха презъ Царево село. Тукъ цѣлата тунджанска дивизия, безъ 51-и пехотенъ полкъ, се бѣше вече събрала заедно. Частитѣ се разположиха на бивакъ. Нашитѣ обози не бѣха виждали своитѣ части да отстъпватъ и леко се подаваха на паника. Презъ нощта, една тѣлпа обозни, седнали на голи коне съ изрѣзани тегличи, врѣхлетѣ върху бивака на дивизията съ виковете, че грѣцката кавалерия ги гони. Войницитѣ на сила ги спрѣха. Нищо подобно нѣмаше и не можеше да има. Какъ би минала тя тия плапланини и какво би могла да стори срещу една спокойна и твърда дивизия? Така е! Храбростта окрилява сърдцата, а страхътъ, краката. Страхътъ не гледа съ очитѣ, а съ въображението. Само разумътъ, дългътъ и дисциплината може да предпази частитѣ отъ позорна паника.

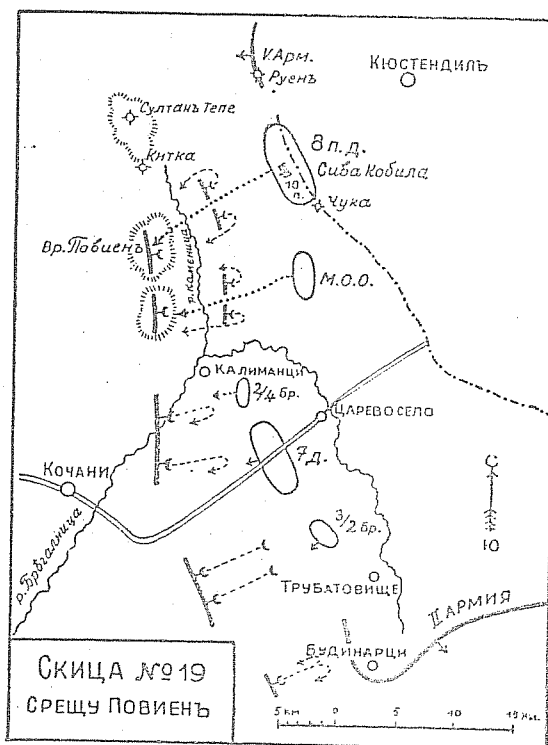
Предъ Родопци се намираше старата граница съ турцитѣ. Отъ върховетѣ на Осогово се откриваха китнитѣ долини на Македония, която ние губѣхме и старата България, която не биваше да изгубимъ. Застрашително се издигаха укрепенитѣ върхове Султанъ тепе, Повиенъ, Китка и Говедаръ, кждето се бѣше затвърдилъ противникътъ.

Повиенъ Къмъ Косевица

На 1-и юлий полкътъ зае позиция на висотитѣ — Сива Кобила и Чука съ по една дружина (3-а и 4-а), а 1-а дружина въ подрѣзка. 2-а дружина бѣ назначена въ бригадна подрѣзка задъ Сива Кобила.

Позицията бѣше на самата стара турско-българска граница. Дружинитѣ имаха по 3 роты въ бойна частъ и по една подрѣзка. (ск. 19)

На 4-и юлий всички части отъ 4-а армия, подъ командата на но-

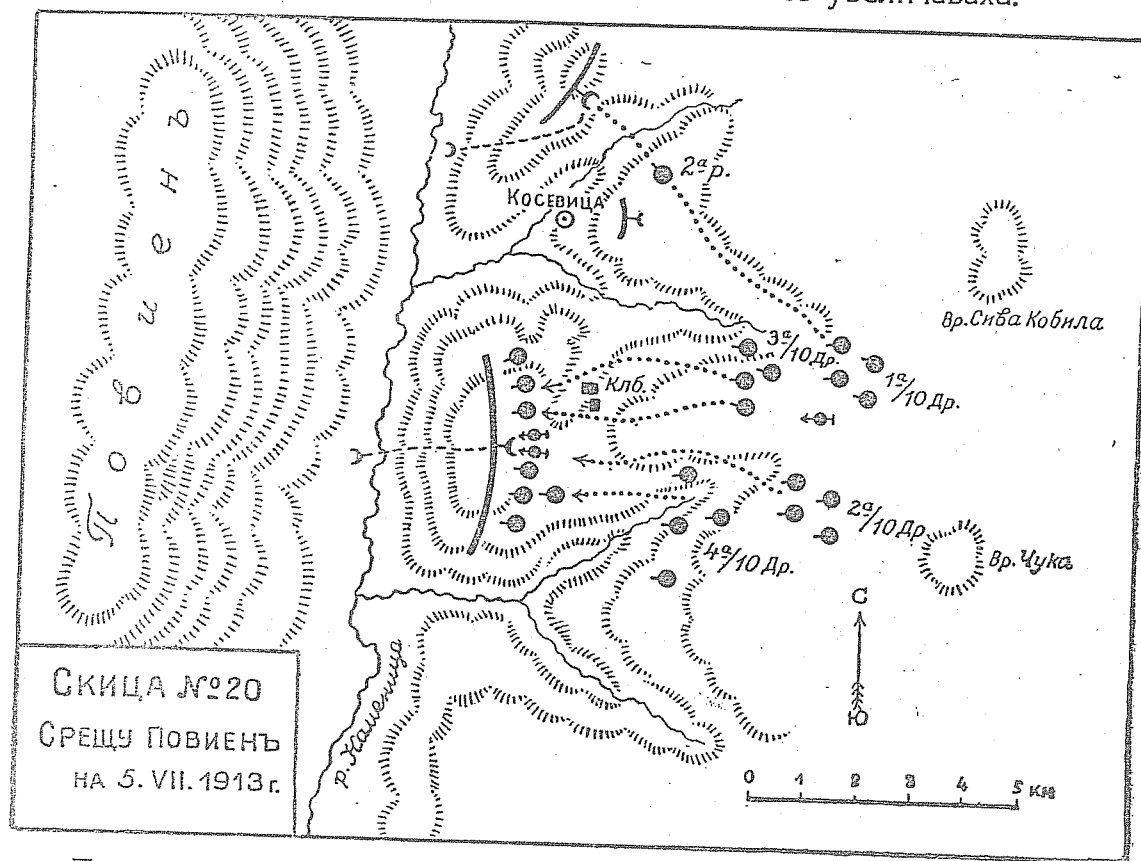

вия командиръ генералъ Диковъ, бѣха успѣли да се окопаятъ здраво на новата си позиция, когато сѣрбитѣ настѣпиха съ значителни сили на голѣмъ фронтъ, срещу участъцитѣ на 7-а дивизия и 3-а бригада отъ 2-а Тракийска дивизия.

На сѣщата дата, по устната заповѣдь на начальника на дивизията, 3-а дружина зае позиция на югъ отъ в. Чука около турскитѣ казарми. Въ дѣсно отъ полка бѣ 23-и пех. полкъ, а въ лѣво Македоно-одринското опълчение.

Срещу 8-а дивизия сѣрбитѣ заемаха позиция по висотитѣ Султанъ тепе, Китка, Повиенъ, Побитъ камъкъ. Цера и на югъ, съ части отъ Дринската и Дунавската дивизии и Черногорци. Позициитѣ имъ бѣха укрепени съ редути и по нѣколко реда окопи. До като ние се биехме при Чаталджа, Одринъ и Булаиръ, тѣ бѣха си прекарвали пѣтища въ тая дива мѣстность и бѣха изкарвали даже полска артилерия.

Предъ фронта на полка действуваха първоначално 2 сѣрбски и една черногорска дружини, които постепенно се увеличаваха.

Планинската мѣстность дава много закрития, но голѣмитѣ стрѣмнини изморяватъ хората, а дълбокитѣ долове кжсатъ връзката и разстройватъ частитѣ.

Щомъ започна настѣплението на сѣрбитѣ, командуващъ армията заповѣда: 8-а пехотна Тунджанска дивизия да настѣпи къмъ р. Каменица, срещу лѣвия флангъ на сѣрбитѣ, за да се облекчи 7-а дивизия.

На 5. VII къмъ 6 часа, следъ като разузна позицията на сѣрбитѣ, бригадниятъ командиръ заповѣда: полкътъ съ 4 дружини да настѣпи и атакува висотата източно отъ с. Пресека (Повиенъ), като държи свръзка съ дѣсния флангъ на 7-а п. Рилска дивизия.

За целта се насочиха 3-а и 4-а дружини въ бойна часть, а 1-а и 2-а дружини съ картечната рота, останаха въ полкова подрѣжка.

(сх. № 20). Командирът на полка полковник Янковъ, следваше съ 1-а дружина.

Настъплението тръбваше да започне въ 11 ч. и 30 м., но понеже 4-а дружина захвснѣ да си заеме изходното положение, то почна въ 12 часа по обѣдъ. Преднитѣ дружини имаха три роти въ бойна частъ и по една въ поддръжка. Нашата артилерия бѣше слаба — само две планински батареи можаха да излѣзатъ на позиция.

Понеже Македоно-Одринското опълчение, което на 4-и бѣше отбито отъ позицията си и отстъпило на около 3 клм. назадъ и въ лѣво отъ полка, бѣше се образувалъ единъ промеждутъкъ доста голѣмъ, между него и дѣсния флангъ на опълчението. Свързка липсваше. Полкътъ настъпи напредъ, обаче опълчението остана на мѣстото си и по този начинъ лѣвия флангъ на полка се свършено откри. Това не попрѣчи на бързото напредване на полка.

Силно пресѣчената мѣстностъ, голѣмитѣ уврази съ стрѣмни брѣгове, които тръбваше да се преодолятъ, много изтощаваха и разстройваха дружинитѣ.

До 15 ч. 30 м. настъплението се води безспирно и безъ стрелба. Сръбскиятъ огънь не бѣше действителенъ. Обаче къмъ 16 часа вече, станала нужда дружинитѣ да подкрепятъ настъплението си съ силенъ огънь.

Македоно-одринското опълчение не настъпи право предъ себе си, а почна да обхожда противника, съ което още повече се откъсна отъ полка. Това даде възможностъ на сърбитѣ да насочатъ всичкия си пушеченъ и артилерийски огънь срещу Родопци. Въ този моментъ завалѣ дъждъ и падна мъгла. Тѣ се използваха като прикритие за по-енергично напредване на дружинитѣ.

Съ приближаването на веригитѣ къмъ сърбитѣ, тѣ откриваха убийственъ огънь по тѣхъ и бавно почнаха съ бой да се оттеглятъ отъ позиция на позиция.

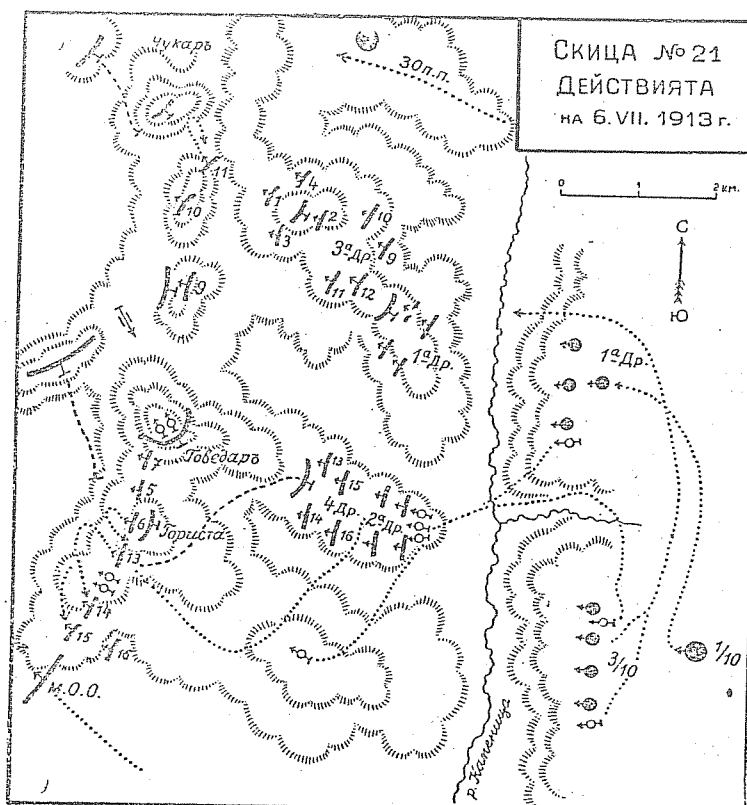
Къмъ 19 часа Родопци вече успѣха да заематъ сръбската позиция на лѣвия брѣгъ на р. Каменица, южно отъ с. Косевица. Сърбитѣ отстъпиха на дѣсния брѣгъ на рѣката. За охрана на дѣсния флангъ изпратена бѣ 2-а рота, защото 30-и полкъ бѣ останалъ по-назадъ. Ротата бързо зае височината на дѣсния брѣгъ на Косевичкия долъ. Едва щоротитѣ се бѣха устроили на завладѣната позиция, изви се страшна буря. Едъръ градъ, като орѣхи, забрули измокренитѣ войници. Каменица не можеше да се побере въ коритото си. Стисна силенъ студъ и вкочени измокренитѣ тѣла на войницитѣ.

Настъплението не можеше да се продължи, но затова пъкъ и контръ-атаката бѣше невъзможна. Родопци прекараха една тежка нощъ.

На 6. VII. къмъ 5 часа се чуха първитѣ пушечни изстрели въ лѣво къмъ Македоно-одринското опълчение. То почна да настъпва. Въ 5 ч. 30 м. се получи заповѣдъ, полкътъ да приеме въ дѣсно, докато се свърже съ 30-и Шейновски полкъ. Така се отваряше мѣсто за 12-и Балкански полкъ.

Атаката на вр. Говедаръ

Въ 6 ч. дружинитѣ заеха изходното си положение. Предъ тѣхъ зѣбеше дълбокия долъ на р. Каменица, а задъ нея стрѣмно се издигаха разчлененитѣ склонове на вр. Говедаръ — новиятъ обектъ на полка. Още първитѣ стѣпки на полкътъ бѣха посрѣщнати съ силенъ артилерийски огънь. Биеха се всички подстъпи и закрития. Полкътъ бързаше

да стигне отсрещниятъ склонове и да избѣгне огъня и наблюдението на артилерията. Къмъ 10¹/₂—11 ч. дружинитѣ излѣзоха отъ дола и заеха висотитѣ на дѣсния брѣгъ на р. Каменица. Сега тѣ попаднаха подъ силния и точенъ пехотенъ огънь на изнесени напредъ части и на главната позиция. Сърби и черногорци се бѣха отлично приспособили изъ рѣдката гора. Особено упорити бѣха черногорцитѣ, свикнали отъ вѣкове на неравна планинска борба съ турцитѣ. Само угрозата да бждатъ ударени съ ножъ можеше да ги откърти отъ позицитѣ имъ. Трѣбваше да се дочаква и 30-ия полкъ, който

то се справяше съ сжщитѣ трудности.

Къмъ 13 ч. 30 м. 4-а дружина изпрати 14-а рота въ обхватъ отъ югъ, за да се яви въ флангъ или тилъ на неприятелската позиция (преднитѣ голи висоти). Тази рота, съвмѣстно съ М. О. опълчение и съдействието на нашитѣ картечници, се яви точно на чувствителното за сърбитѣ мѣсто и ги принуди да отстъпятъ.

Къмъ 15 ч. и 30 м. цѣлата позиция по дѣсния брѣгъ на р. Каменица бѣше вече заета. Гжста мъгла обви веригитѣ и Родопци я използваха, за да се приближатъ, само за 30 минути, до главната височина. Силенъ пехотенъ огънь пламна по цѣлата позиция на сърбитѣ. Положението бѣше неудържимо. Въ лѣво 12-ия полкъ заедно съ М. О. опълчение напреднаха наравно съ Родопци. Въ 17 ч. противникътъ не издържа страшното заканително „ура“, следъ което блѣснаха ножоветѣ на българитѣ. Сърбитѣ като че ли за мигъ се сринаха отъ позицията. Ротитѣ отъ 4-а дружина примѣсени съ македоно-одринци се увлѣкоха веднага въ преследване далече предъ позицията.

Сърбитѣ използваха това положение. Тѣ набързо привлѣкоха поддръжкитѣ си и преминаха въ контрър-атака срещу 4-а дружина. Изненадани отъ контрър-атаката и голѣмитѣ неприятелски сили, ротитѣ почнаха да отстъпватъ назадъ къмъ окопитѣ и картечницитѣ. Тѣ обаче биватъ срѣщнати отъ поддръжкитѣ и идващитѣ отзадъ групи и преминаватъ отново въ настѣпление.

Въ това време се задаватъ и първитѣ сгжстени части на 12-и пех. Балкански полкъ, които сжщо повеждатъ атака. Противникътъ се прибра на Повиенъ.

Презъ този день полкътъ бѣ три пжти контрър-атакуванъ отъ сърбитѣ, обаче успѣ да удържи позицията си на висотата.

Мъглата, която ту се спущаше, ту се вдигаше, стана причина щото нашите части до толкова да се разбъркатъ съ противника, че двете страни се срѣщаха и изненадваха една друга.

Страшни сцени на борба, гърди срещу гърди, се развиваха. Съ голи ржце, сръбски офицеръ улавя сабята на поручикъ Кандиларовъ, к-ръ на 13-а рота, който за да я измъкне, му разсича прѣститѣ. Наблизо нѣкжде и фелдфебелътъ на 15-а рота, Никола Колевъ, преживѣлъ сжщото, срещу друга група сръбски войници. Малки групи нанасятъ нечувани удари върху сръбски групи, които като че ли извиратъ изъ мъглата. Най-после вѣнецътъ на победата увенча кървавиятъ ножъ на Родопци.

3-а дружина, която бѣ насочена на северния край на висотата „Говедаръ“ сжщо я зае, като съ една полурота отъ 11-а рота — подпоручикъ Несторовъ, зае и отдѣлния на северъ чукаръ (обектъ на 30-и пех. полкъ). Обаче атакуванъ съ повече отъ 2 роти, отстъпи къмъ дружината си. Противникътъ поведе атака и къмъ северния край на вр. Говедаръ, обаче бѣ отбитъ отъ дружината и тази лесиста височина — ключа на позицията, бѣше задържана, а чуката остана въ ржцетѣ на противника.

Ако на молбата на командира на 3-а дружина — подполковникъ Христовъ, биха се притекли на помощъ и съседните роти отъ 30-и пех. полкъ, сигурно щѣше да бжде задържана цѣлата позиция въ наши ржце.

Картечната рота, която още отъ предния день бѣше на позиция, се изпрати въ бойната линия съ 4-а дружина. К-рътъ на ротата дѣлѣше и приспособяваше картечниците си така, че напълно спомогнаха за постигане на целта. Тѣ подпомагаха и настѣпленieto на М. О. опълчение. Следъ заемаването на позицията при вр. Говедаръ, картечниците заеха позиция на юго-западния му край и съ своя огънь, извънредно много спомогнаха за отбиване на контръ-атаките отъ страна на противника и задържането на отстъпващите наши части, на линията на позицията. Една картечница стреляше и по полската батарея на сърбитѣ, която бѣ заела открита позиция.

Къмъ 7 часа сл. пл. се започна окопаването на позицията. 3-а дружина, която бѣ съвсемъ разстроена се смѣни съ 1-а дружина, а за усиление на 4-а дружина и за попълване празнината се изпрати 2-а дружина, която зае позиция въ дѣсно отъ 4-а дружина. Така че презъ нощта, на позицията бѣха 1-а, 2-а и 4-а дружини съ картечната рота, а 3-а дружина бѣше въ полкова поддржка задъ дѣсния флангъ.

На вр. Повиенъ

На 7 юлий се поведе решителна атака и за овладяването на вр. Повиенъ. Върхътъ падна следъ упоритъ ржкопашенъ бой между нашите войници и сърбитѣ, примѣсени съ черногогорци. Гжста мъгла падна и покри върховетѣ така, че нищо не се виждаше.

1-а, 3-а и 5-а армии сжщо настѣпиха и достигнаха частични успѣхи. Сърбитѣ бѣха спрѣни за винаги. Само 2-а армия, срещу гърцитѣ, продължаваше да води отстъпателни боеве.

Обаче сърбитѣ не искаха да оставятъ вр. Повиенъ и околните висоти въ наши ржце. За това тѣ отново на 8-и юлий замислиха да произведатъ единъ решителенъ ударъ, за да изтласкатъ нашите части отъ масива Повиенъ.

Следъ продължително обстрелване на нашитѣ позиции съ силенъ артилерийски огънь, тѣ се опитаха да настѣпятъ. Отъ този огънь нашитѣ части почнаха много да страдатъ, тъй като мѣстността не позволяваше добре да се укрепимъ. Особено чувствителенъ бѣше огънятъ отъ нѣкои батареи, излѣзли на откритъ позиция. Ние нѣмахме добра артилерийска подкрепа. Полскитѣ батареи не можахъ да излѣзатъ на позиция, поради силно пресѣчената мѣстность. Една нескорострелна планинска батарея се мѣчеше да подкрепи нашата пехота, но снарядитѣ ѝ попадаха въ 4-а дружина. Отправениятъ по нея силенъ артилерийски огънь отъ страна на сръбскитѣ батареи, едновременно съ батареята, поразяваше и нашитѣ вериги и поддръжки, поради което тя престана даже да се обажда.

Артилерийската подготовка на сърбитѣ бѣше доста ефективна. Следъ малко, разсипани въ сравнително гъсти вериги, тѣ почнаха своето стремително настѣпление. Тѣ леко минаха далечнитѣ разстояния, защото ние нѣмахме артилерия, но щомъ попаднаха подъ огъня на пушкитѣ и картечницитѣ, тѣ понесоха много жертви. Въпреки това, сръбскитѣ вериги скоро наближиха нашитѣ окопи и възползувани отъ мъглата се нахвърлиха върху бойцитѣ. Започна се ржкопашенъ бой. Но кой може да мѣри силитѣ си съ българина въ борба съ ножъ? Нашитѣ се биеха не само за позицията, но и за честта си. Кой българинъ може да отстъпи първенството си въ такава борба? Българскиятъ ножъ сломи упоритостта на сърби и черногорци. Тѣ бързо се отдрѣпватъ назадъ. Започна се стрелба изъ открито, стоешкомъ, на колѣни — като по бѣгащи зайци. За да спаси пехотата си, сръбската артилерия откри убийственъ огънь и накара нашитѣ да се прибератъ въ окопитѣ. Полето се очисти отъ врага, обаче останаха стотици трупове по него и много ранени. Това не бѣше последната победа.

На 9-и юлий сърбитѣ, подкрепени отъ нови части се опитаха пакъ да атакуватъ защитницитѣ на вр. Повиенъ.

Както и по-рано, тѣхната артилерия започна съ убийственъ огънь по нашитѣ окопи. Подъ негово прикритие, отново се зададохъ гъсти сръбски вериги. Нашиятъ пехотенъ огънь на нѣколко пѣти ги спира, обаче тѣ не се отчайваха и следъ нѣколкократни атаки успѣха отново да достигнатъ нашитѣ окопи.

Затихна артилерията на сърбитѣ. Съ затаенъ дѣхъ тя чака изходътъ на кървавата срѣща. Прииждатъ поддръжки и отъ дветѣ страни. Нѣма вече командване, нѣма роти и дружини, нѣма фронтъ, нѣма линии! Българи, сърбии и черногорци така се бѣха смѣсили, че само единъ Богъ можеше да види чия ще бѣде победата. Малки групи, водени отъ храбърци, налитатъ една срещу друга. Никой не гледа пагона на водача. Всѣки следва храбреца, за да го изпревари въ храбростъ. Не умътъ, а сърдцата чувствуваха, че ако се изтърве Повиенъ, изтърва се

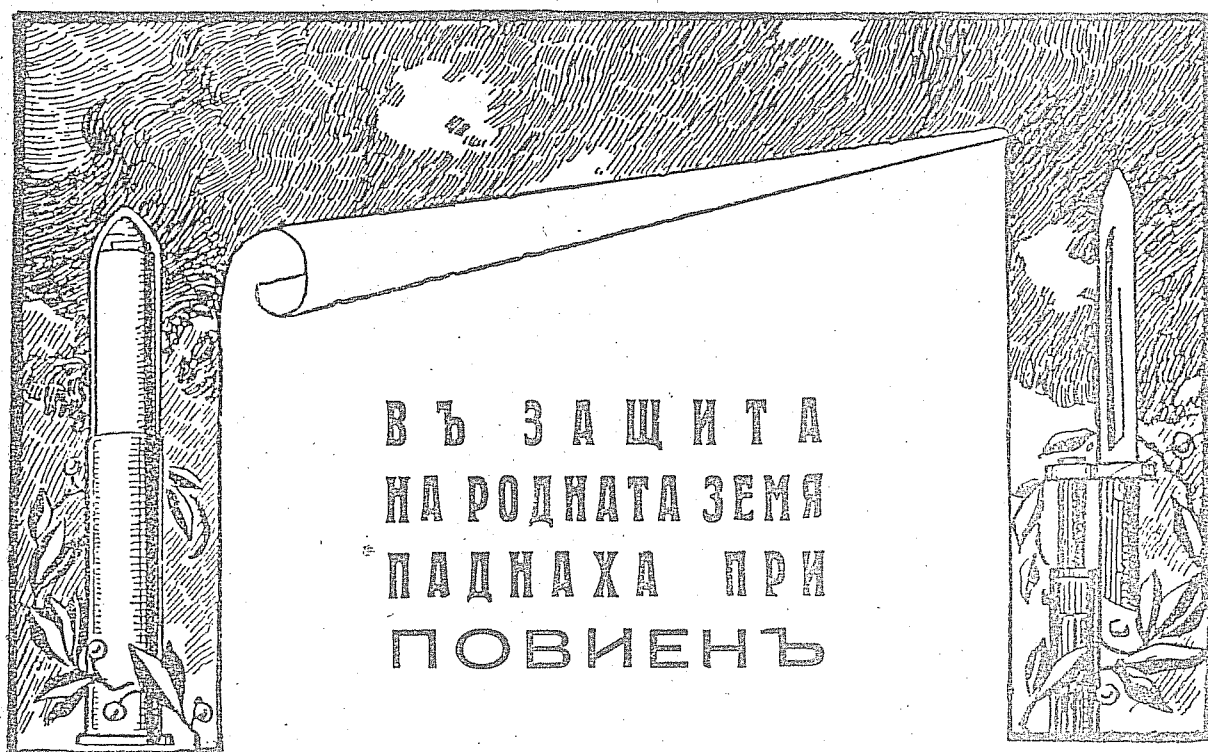

Оф. к-тъ Ив. Балемезовъ
отличилъ се въ този бой, загиналъ
геройски въ Завоя на Черна 1916 год.

границата . . . България пропада! И то подъ крака на тия, които „до вчера сж ни яли хлѣба“ — черногорцитѣ! Страшенъ бѣше гнѣвътъ срещу тѣхъ. Какво търсятъ пѣкъ тѣ тука? Какво искатъ отъ насъ? 16 а рота е смлѣна! Тя сама не усѣти какъ остана само съ 30 души! Ротниятъ к-ръ, храбриятъ поручикъ Кандиларовъ, бѣ убитъ съ ножъ! Храбриятъ и обичанъ като баща к-ръ на 4-а дружина, подполковникъ Василевъ, и той, „дядката“, храбрецътъ отъ Айджи йолу, смѣси кръвта си съ тая на „децата си“. Особено бѣснѣеше една малка, но храбра група около офицерския кандидатъ Иванъ Балимезовъ . . .

Презъ ноцта нашитѣ войници можаха да преброятъ около 600 трупа — сръбски и черногорски, предъ позицията на 10 и пех. Родопски полкъ.

Българи отъ Хасковско! Прочетете тоя списъкъ и потърсете потоцитѣ отъ кръвта на вашитѣ бащи на Повиенъ! Запитайте и живитѣ, които носятъ ранитѣ отъ този кървавъ бой. Тѣ ще ви кажатъ повече отъ сухитѣ редове на тая книга.

1.	Подполковн. Т. Василевъ	К-ръ 4 а др. Хасково,	уб. на	9. VII. 13 г.
2.	Капитанъ Св. Акрабовъ		" "	6. VII. 13 г.
3.	Подпоручикъ Кр. Керимовъ	Хасковска, Хасково.	" "	9. VII. 13 г.
4.	Подпоручикъ Кандиларовъ	Ст. Загора		
5.	Редн. Хр. Иордановъ	1-а р. Борисовгр., с. Попово,	уб.	9. VII. 13 г.
6.	" Атанасъ Петковъ	14-а р.	" "	9. VII. 13 г.
7.	" Георги Тениевъ	16-а р.	" "	8. VII. 13 г.
8.	" Иванъ Христозовъ	16-а р.	" "	8. VII. 13 г.
9.	" Илия Русевъ	7-а р.	" с. Дълб. Изворъ,	уб. 9. VII. 13 г.
10.	" Димитъръ Ивановъ	15-а р.	" "	8. VII. 13 г.
11.	" Никола Димитровъ	"	" "	"
12.	" Петко Илиевъ	"	" "	"

Бойна история на 10-и Родопски полкъ

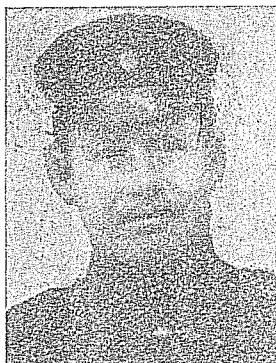
13.	"	Павльо Василевъ	14-а р.	"	с. Татарево	"	7. VII. 13 г.
14.	"	Колю Анговъ	"	"	"	"	"
15.	"	Паунъ Атанасовъ	"	"	"	"	9. VII. 13 г.
16.	"	Ангелъ Запряновъ	16-а р.	"	"	"	8. VII. 13 г.
17.	Ст. подоф.	Запрянь Стоевъ	15-а р.	"	с. Драганово	"	10. VII. 13 г.
18.	Редникъ	Атанасъ Вълковъ	15-а р.	"	"	"	8. VII. 13 г.
19.	Мл. подоф.	Ангелъ Стоинъ	5-а р.	"	"	"	"
20.	Редн.	Найдю Трандафиловъ	13-а р.	"	с. Дебъръ	"	7. VII. 13 г.
21.	"	Пею Димовъ	15-а р.	"	"	"	"
22.	"	Динко Теневъ	16 а р.	"	"	"	8. VII. 13 г.
23.	"	Петъръ Спасовъ	14-а р.	"	с. Православенъ	"	9. VII. 13 г.
24.	"	Добри Владимировъ	14-а р.	"	"	"	7. VII. 13 г.
25.	"	Костадинъ Петковъ	15-а р.	"	с. Новаково	"	7. VII. 13 г.
26.	"	Иванъ Трифуновъ	16-а р.	"	"	"	8. VII. 13 г.
27.	"	Илия Христозовъ	16-а р.	"	"	"	"
28.	"	Ангелъ Димитровъ	6 а р.	"	с. Бодрово	"	"
29.	"	Георги Ив. Ковачевъ	8 а р.	"	с. Виница	"	9. VII. 13 г.
30.	"	Димит. Цвѣтиловъ	14 а р.	"	с. Брѣгово	"	"
31.	"	Георги Ивановъ	"	"	"	"	"
32.	"	Атанасъ Колевъ	15 а р.	"	с. Леново	"	8. VII. 13 г.
33.	"	Костадинъ Паневъ	5-а р.	Хасковска, с. Гор.Изворъ,	уб.	8. VII. 13 г.	
34.	"	Митю Вълковъ	10-а р.	"	"	"	7. VII. 13 г.
35.	"	Паню Димитровъ	15-а р.	"	"	"	10. VII. 13 г.
36.	"	Нако Ангеловъ	5-а р.	"	"	"	8. VII. 13 г.
37.	"	Раю Миховъ	5 а р.	"	с. Сираково	"	"
38.	"	Сжбо Петковъ	5-а р.	"	"	"	7. VII. 13 г.
39.	"	Георги Вълчевъ	13-а р.	"	"	"	"
40.	"	Паскалъ Тодевъ	7-а р.	"	Хасково	"	9. VII. 13 г.
41.	"	Господ Запряновъ	13-а р.	"	"	"	7. VII. 13 г.
42.	"	Ванчо Лозевъ	8-а р.	"	с. Сусамъ	"	9. VII. 13 г.
43.	"	Филипъ Димитровъ	8-а р.	"	"	"	"
44.	"	Вълчо Колевъ	9-а р.	"	с. Вжгларово	"	"
45.	"	Цоло Симеоновъ	5-а р.	"	с. Добричъ	"	8. VII. 13 г.
46.	"	Атанасъ Аврамовъ	6-а р.	"	с. Гарваново	"	"
47.	"	Колю Тонковъ	6-а р.	"	с. Мал. Изворъ	"	"
48.	"	Атанасъ Георгиевъ	7-а р.	"	с. Подкрепа	"	9. VII. 13 г.
49.	"	Дѣлчо Даневъ	7-а р.	"	с. Ябълково	"	"
50.	"	Добри Запряновъ	6 а р.	"	с. Сърница	"	"
51.	"	Димо Никовъ	9 а р.	"	Преславъ	"	7. VII. 13 г.
52.	"	Костад. Тодоровъ	14-а р.	"	с. Каменецъ	"	9. VII. 13 г.
53.	"	Вълчо Ванчевъ	15-а р.	"	с. Узунджово	"	10. VII. 13 г.
54.	"	Динко Киряковъ	13-а р.	"	"	"	8. VII. 13 г.
55.	"	Геор. Гюргакъ	16-а р.	"	с. Малево	"	"
56.	"	Петко Запряновъ	16-а р.	"	с. Воденъ	"	"
57.	"	Никола Христовъ	5 а р.	Г.-Джумайско, гр. Г.-Джумая	"	"	"
58.	"	Никола Зимовъ	5-а р.	"	"	"	"
59.	Мл. подоф.	Кир. Яневъ	5-а р.	Харманлийско, гр. Харманли	"	"	"
60.	Ст. подсф.	Тома Дѣлчевъ	14-а р.	"	с. Кн. Борисово	уб.	9 VII. 13 г.
61.	Редн.	Върбанъ Христовъ	5-а р.	Г.-Орѣх., с. Д.-Орѣхов.	"	"	8. VII. 13 г.
62.	"	Тодоръ Никовъ	5-а р.	Търновско, с. Самоводене	"	"	"
63.	"	Михалъ Цоневъ	5-а р.	Дрѣновско, с. Кресювци	"	"	"
64.	"	Георги Георгиевъ	5-а р.	Неврокопско, с. Гайтанин.	"	"	"
65.	"	Спасъ Петковъ	5 а р.	"	"	"	"

66.	„	Ради Костадиновъ 6-а р. Русенско, с. Писово	„	„
67.	„	Добри Цаневъ 6-а р. Н.-Пазарско, с. Вжтево	„	„
68.	„	Лазаръ Стояновъ 6-а р. Елховско, с. М.-Ширково	„	„
69.	Ефр.	Михо Симеоновъ 6-а р. Еленско, с. Бръстовица	„	„
70.	Редн.	Колю Ивановъ 7-а р. Троянско, с. Дъл. Долъ	„	9. VII. 13 г.
71.	„	Люб. Трифуновъ, 8-а р. Свищов., с. Караманово	„	„
72.	„	Петъръ Георгиевъ 13-а р. Балчишко, с. Триселци	„	7. VII. 13 г.
73.	„	Вълчо Тодоровъ 13-а р. Старо Село	„	5. VII. 13 г.

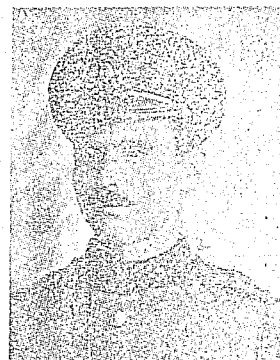
Герои отъ Повиенъ

† р. Вълчо Ванчевъ
с. Узунджово

† р. Динко Киряковъ
с. Узунджово

† р. Вълчо Тодоровъ
с. Ст. село

Въ Букурещъ

Сърбитѣ бѣха така потресени отъ поражението, което имъ нанесоха Родопци, че чакъ до 18-й юний не предприеха вече никакви активни действия, а само изливаха яда си съ артилерийски огънь по нашитѣ позиции. Докато българската армия, въ бой съ неравенъ врагъ, устояваше своитѣ права въ Македония, ромънитѣ преминаха съ 500,000 армия презъ Дунава и Добруджа и тѣхнитѣ войски на 5-и юлий вече бѣха на българския брѣгъ. Безсиленъ гнѣвъ кипна въ всѣки българинъ. Войската ни бѣше по чукаритѣ на Македония. Като въ „село безъ кучета“ ромънската армия, „победоносно“ стигна до Балкана и почна да го преминава.

Но не бѣха само ромънитѣ, които сториха това. Сжшитѣ ония турци, бити на Селиолу, Бунаръ-Хисаръ и Одринъ, сгушени задъ укрепления на Чаталджа и Булаиръ, подписали тържествено мира въ Лондонъ, настѣжиха срещу 11-тѣ опълченски дружини съ 24 ескадрона, 160 дружини и 50 батареи, „превзеха“... Одринъ и почнаха да палятъ селата край старата граница.

2-а армия бѣ вече успѣла да задържи гърцитѣ въ Кресненското дефиле.

Нашето главно командуване реши да извърши единъ решителенъ ударъ срещу грѣцката армия и я унищожи.

За тази целъ, съ частитѣ отъ 2-а наша армия, засилени съ тия отъ другитѣ фронтове, се устрои, между 12-и и 17-и юлий, една операция, при която гърцитѣ бѣха приковани здраво по фронта и обкрѣжени отъ двата фланга, въ долината на р. Струма.

Действията се развиваха успѣшно. Унищожение и пленство очакваше грѣцката армия. За да избѣгне този позоръ, грѣцкото правител-

ство настоя предъ съюзниците да се приеме предложението на България за прекратяване на военните действия. Това стана на 18-и юлий 1913 г.

Родопци посрѣщнаха тази вестъ съ прискърбие. Тѣ се разшетаха изъ позицията и чувството на мъка ги облада. Тѣ виждаха, че дѣлото, хубавото дѣло на България, остана незавършено! Мисълта, че може би турцитѣ сж преминали границата и скверниятѣ тѣхнитѣ домове ги силно безпокоеше.

А въ този моментъ въ Букурещъ се ковеше сждбата на унижена България.

На 28-и юлий българскитѣ делегати бѣха принудени да подпишатъ Букурещкия договоръ за миръ, споредъ който:

- а) настѣпва миръ между воюващитѣ държави,
- б) на Ромъния се дава Тутраканъ, Добричъ и Балчикъ,
- в) отъ Македония, на България се дава само гр. Струмица, Петричъ, Горна Джумая, Неврокопъ и Разлогъ,
- г) а отъ Тракия—само Бѣломорската областъ между р. Марица и Мѣста.

Понеже Турция не бѣ поканена въ Букурещъ при разпредѣляне плячката, то последнитѣ условия се уговориха съ нея въ Цариградския договоръ презъ м. септемврий.

И така България, която издържа най-тежкитѣ сражения и разби турската армия въ Тракия, България, която воюва втори пжтъ, за да получи това, което правдата и истината налагаше, трѣбваше да приеме съ болка единъ позоренъ договоръ, който ѝ отнемаше преди всичко чисти български земи, населени съ добро българско население и да увеличи почти двойно територията на нейнитѣ съседи. Неправдата бѣше ясна, но когато човѣкъ воюва, силата винаги излиза права. Така и стана. Искрата за нова война тлѣеше!

Тежъкъ бѣше данѣкътъ, който 10-и полкъ даде и въ тая война. Къмъ героитѣ на Брѣгалница и Повиенъ нека прибавимъ и мжченицитѣ, които умрѣха отъ рани и болести.

Починали отъ рани и болести въ Съюзн. война

1.	Капитанъ М. Карагяуровъ	К-ръ на 13-а рота			
2.	редникъ Киро Ивановъ	м. к. Хасковска	Хасково	уб.	?
3.	" Дѣлчо Славовъ	6-а р.	"	"	?
4.	" Тодоръ Бѣлковъ	2-а р.	"	Ябълково	30. VII
5.	" Дѣлчо Петровъ	н. р.	"	"	?
6.	" Кост. Д. Геновъ	8-а р.	"	"	?
7.	" Лозю Димитровъ	15-а р.	"	с. Тинково	?
8.	" Стеф. Ангеловъ	2-а р.	"	с. Сираково	29. VI. 13 г.
9.	" Желю М. Ташевъ	5-а р.	"	"	?
10.	" Ангелъ. Сталевъ	2-а р.	"	с. Татарево	29. II. 13 г.
11.	" Янко Миревъ	2-а р.	"	с. Воденъ	30. VI. 13 г.
12.	" Вълчо Пешевъ	5-а р.	"	с. Гор. Изв.	"
13.	" Ник. Петковъ	12-а р.	"	с. Узунджово	"
14.	" Тотю Георгиевъ	4-а р.	"	с. Орлово	"
15.	" Атан. Андреевъ	15 а р.	"	"	"
16.	" Алекс. Господин.	8-а р.	"	с. Брѣгово	?
17.	" Георги Таневъ	10 а р.	"	с. Д. Ботево	?
18.	" Христосъ Теневъ	9 а р.	"	с. Сърница	?
19.	" Петъръ Деневъ	10 а р.	"	с. Клокотница	?

20.	"	Желю Грозевъ	9-а р.	"	с. Преславъ	"	?
21.	"	Лозю Грудевъ	6-а р.	"	с. Надежда	"	?
22.	"	Теню Ивановъ	2-а р.	Борисовгр.	с. Буково	"	30. VI. 13 г.
23.	"	Христо Теневъ	2-а р.	"	"	"	?
24.	"	Найденъ Петр.	11-а р.	"	"	"	?
25.	"	Пенчо Диневъ	13-а р.	"	с. Езерово	"	?
26.	ст. подоф.	Койно Костад.	13 а р.	"	с. Любеново	"	29. VI. 13 г.
27.	редникъ	Димо Юрдановъ	2-а р.	"	"	"	?
28.	"	Христосъ Андон.	13-а р.	"	с. Върбица	"	?
29.	"	Каню Славовъ	13-а р.	"	с. Дебъръ	"	?
30.	"	Динчо Спасовъ	12-а р.	"	с. Новаково	"	21. VI. 13 г.
31.	"	Тодоръ Георг.	2-а р.	"	с. Зетъово	"	20. VI. 13 г.
32.	"	Минчо Желевъ	13-а р.	Харманл.	с. Обручище	"	?
33.	"	Петъръ Летковъ	3-а р.	"	"	"	?
34.	"	Василь Тянчевъ	2-а р.	"	с. Маджари	"	29. VI. 13 г.
35.	"	Петко Желевъ	к. р.	"	с. Медникарово	"	?
36.	"	Димит. Ваневъ	15-а р.	"	с. Юж.Съдиево	"	?
37.	"	Кръстю Гечевъ	2-а р.	"	с. Торосъ	"	2. VII. 13 г.
38.	"	Пет. Димитровъ	9-а р.	Варненска	с. М.Враня	"	?
39.	"	Митю Стойковъ	3-а р.	?	?	"	?
40.	"	Димит. Цоловъ	10-а р.	Ломска	с. Добридолъ	"	?
41.	"	Вълко Йоцовъ	"	"	с. Кривидолъ	"	?
42.	"	Ангелъ Сталевъ	1-а р.	?	?	"	29. VI. 13 г.
43.	"	Тодоръ Бѣлковъ	1-а р.	?	?	"	30. VI. 13 г.
44.	"	Янко Миревъ	2-а р.	?	?	"	"
45.	"	Василь Тенчевъ	к. р.	?	?	"	29. VI. 13 г.
46.	"	Теню Ивановъ	н. р.	?	?	"	30. VI. 13 г.
47.	"	Христо Теневъ	н. р.	?	?	"	"

Демобилизацията

Съгласно постановленията на договоритѣ за миръ, трѣбваше да се демобилизиратъ и войскитѣ. Българското правителство взе решение на 29. юлий да се демобилизиратъ частитѣ, като се оставятъ само последнитѣ четири най-млади набори. Това бѣше оповестено на войскитѣ още на границата и мнозина отъ войниците, смѣтайки се вече свободни, искаха сами да си отидатъ по роднитѣ огнища.

Родопци, съ страшна закана „свиха бойното си знаме за по-благоприятни дни“ и потеглиха бавно въ своитѣ гжсти колони за Кюстендилъ, отъ тамъ за Самоковъ, за да се натоварятъ на желѣзницата на гаритѣ Костенецъ и Сарамбей. Въ Хасково, полкътъ освободи старитѣ набори, които съ чувство на изпълненъ дългъ, но и съ съзнание, че дълото остана недовършено, заминаха за домоветѣ. Най-младитѣ 4 набори очакваше нова работа. Трѣбваше да се установи българската властъ въ малкото кжтче отъ Тракия, което ни оставиха въ Букурещъ. Турци и гърци бѣха подтикнали населението на Родопската и Бѣломорска области къмъ възтание. Подкрепено отъ турски офицери и войници, това население обяви, че си основава „Гюмюрджинска република“. За възстановяване на българската властъ, отъ кадритѣ на всички дивизии, освенъ 1-а, 6-а и 7-а, се формира отрядъ нареченъ „южни войски“, който трѣбваше да окупира отново онѣзи области, които споредъ Букурещкия и Цариградския договори се оставиха на България.

Тия войски бѣха изпратили отначало свои части въ подкрепа на нашитѣ погранични войски. 10-и пех. Родопски полкъ влѣзе въ състава на южнитѣ войски, като се разположи първоначално въ с. Козлецъ, южно отъ гр. Хасково, до старата граница.

На 5-и октомврий, полкътъ премина турската стара граница на пжтъ за Кърджали, като биде обстрелянъ съ пушечни изстрели отъ турцитѣ. Нашата артилерия откри огънь по турскитѣ погранични постове. Башибозука се разбѣга и не можа да устои на стремежа на Родопци да турятъ въ редъ новитѣ земи и съборятъ незаконно установената турска Гюмурджинска република на българска земя.

Полкътъ премина презъ Кърджали и отъ тамъ за Гюмурджина, дето пашата, председател на републиката, прибра своитѣ пълчища и напусна града. Така се възстанови българската власт. Отъ Гюмурджина, дружинитѣ продължиха за Деде-Агачъ, на Бѣло море. Тукъ войницитѣ бѣха настанени въ казармитѣ. Чудна гледка представляваше морето. Хубаво, красиво, обаче въ душата на Родопци бѣ тъжно и мрачно. Народнитѣ идеали бѣха покрусени! Падли и вѣроломни съюзници ограбиха нашитѣ земи. Нови жертви, нови бури ги чакаха!

Хубавитѣ декемврийски дни минаха и презъ м. януарий полкътъ напусна плодородната Тракия и се отправи за казармитѣ си въ гр. Хасково, следъ като остави кадри за формирането на 40-и Бѣломорски полкъ въ Деде-Агачъ.

Гражданитѣ въ Хасково посрѣщнаха радостно своитѣ герои. Пѣсенъта „съюзници — разбойници“ кѣнтѣше изъ цѣлия градъ, защото отразяваше вѣрно народното настроение . . . И заживѣ полкътъ подъ звуцитѣ на последнитѣ ѝ думи:

„За всичко смѣтка ний държимъ
и люто ще си отмѣстимъ“.

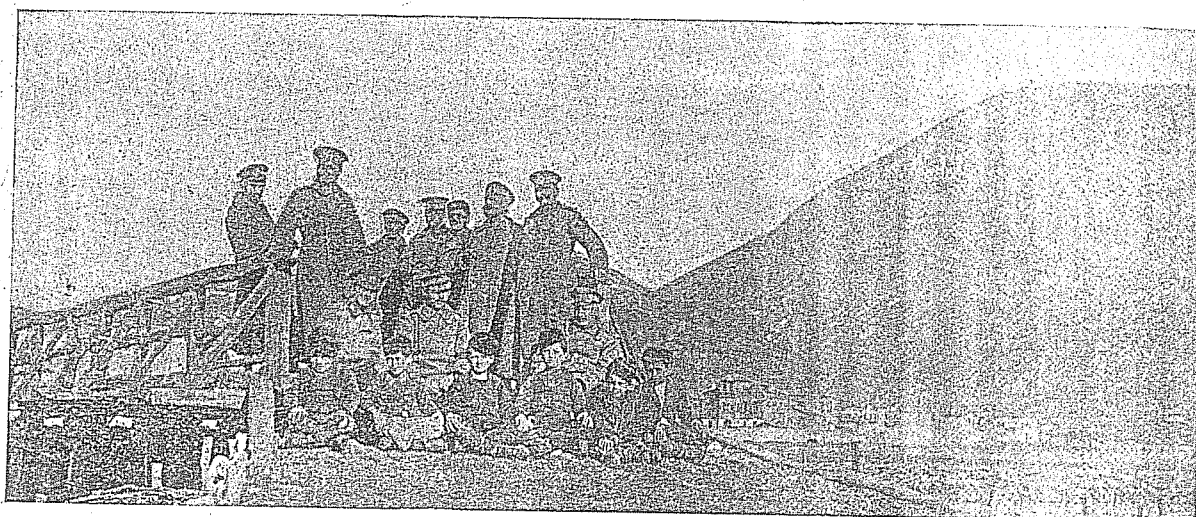

Генералъ Н. Жековъ
Главномандуващъ

Генералъ Кл. Бояджиевъ
к-щъ 1-а армия

10-и пех.
РОДОПСКИ ПОЛКЪ
въ
СВѢТОВНАТА ВОЙНА
1915-18 г.

Н-кътъ на 8-а дивизия, генералъ Т. Митовъ съ щаба си въ Кичево

МЕЖДУ БАЛКАНСКАТА И СВЪТОВНАТА ВОЙНА

Подготовка на войската

Следъ Балканската и Съюзнишката войни настъпи кратъкъ миренъ периодъ, който българскиятъ народъ употреби за лѣкуване на своитѣ рани. Въ казармитѣ се работѣше най-усилено. Всички чувствуваха, че въ сключенитѣ несправедливи договори е заложена искрата за нова война.

Следъ добититѣ опити отъ дветѣ войни, обучението на войската вече можеше да тръгне въ духътъ на едно пълно обновление въ тактическитѣ разбирания. Войната ни научи да уважаваме повече огъня и да командуваме по-просвѣтено нашитѣ части. Обърна се много голѣмо внимание върху подготовката на началниците. Тактическитѣ задачи, които се решаваха, изхождаха отъ съвсемъ реални положения. Бойниятъ ни опитъ бѣше вече голѣмъ. Войната показа, че редъ атаки, които не бѣха достигнали успѣхъ презъ деня, биваха повтаряни презъ нощта и то съ много голѣмъ успѣхъ. Действията срещу сърби и гърци ни откриха много тънкости въ планинската война. Затова при подготовката на частитѣ се обърна особено внимание на огъня, на нощнитѣ действия и действията въ планината. 10-и Родопски полкъ имаше най-ценни поуки и въ тритѣ направления. Одринъ — най-скжпиятъ брилянть въ вѣнеца на победитѣ, бѣше плодъ на добра уредба, силенъ и точенъ огънь и смѣлъ нощенъ ударъ, а Повиенъ бѣше сжщинска епопея на планинска атака и отбрана. Изобщо, бойниятъ опитъ на всички началници даваше възможность щото животътъ и обучението на частитѣ да тръгне по единъ новъ пжтъ на използване скжпитѣ поуки отъ войната.

Бойната готовность на войската се увеличи. Въ пехотнитѣ полкове се създаде и трета дружина, а коннитѣ станаха съ по 4 ескадрона. Въ новитѣ земи се откри нова дивизионна областъ, като се създаде 10-а Бѣломорска дивизия съ полкове въ Кърджали, Гюмюрджина, Ксанти и Деде-Агачъ.

Въоръжението на пехотата остана същото, но артилерията ни се усили съ плененият турски оръдия, система Крупъ. Назадъ останахме само въ снабдяването на войската съ облѣкло, санитарни и други материали, а най-вече съ бойни припаси, защото презъ дветъ войни всичко бѣше разходвано, а бързото му набавяне бѣше скѣпа работа.

Въ ежедневиия животъ на полка не настѣпиха особени промѣни. Полкътъ се командуваше отъ бойния си к-ръ Полковникъ Г. Янковъ и заемаше същитъ казарми. Но когато презъ юлий 1914 год. избухна европейската война, животътъ закипъ съ нова сила. Необходимо стана не само да се провѣри запаса, но и да се премине съ него известно обучение и наново да се свърже съ полковетъ си. Презъ цѣлата есенъ и зима, единъ следъ другъ бѣха повикани на тринедѣлно обучение всички набори. Тѣ наново видѣха старитъ си началници и разбраха почти точно мѣстата си при мобилизация. При това повикване особено внимание се обърна на здравословната годност на запаса, на стрелковата подготовка, на дисциплината и опознаването съ началниците — офицери и подофицери. Есенното и зимно време не позволяваше да се водятъ тактически занятия съ голѣми единици, но се произведоха главно стрелби, взводни, ротни и по нѣкое дружинно учение. Чрезъ тия занятия се постигна и поставената цель. Полковитъ окръжия уреди мобилизацията на хората. Благодарение на това и мобилизацията презъ 1915 год. можа да се проведе въ редъ и безъ бъркотии.

За подготовката на голѣмитъ началници презъ лѣтата 1914 и 1915 год. се произведоха двустранни занятия между полковетъ на бригадитъ и между бригадитъ въ дивизиитъ. Но голѣми маневри не можаха да се състоятъ. Тия малки маневри, обаче, се водѣха съ особено тънко познаване на истинската война и бѣха много полезни за войниците и особено за началниците.

Начало на Свѣтовната война

Следъ войната между Франция и Германия въ 1870 год., отношенията между европейскитъ държави се развиха така, че великитъ сили се раздѣлиха на два лагера: Троенъ съюзъ — Германия, Австро Унгария и Италия и Тройно съглашение — Англия, Франция и Русия. Тѣ спорѣха за голѣми въпроси. Германия и Франция — за Елзасъ и Лотарингия, Англия и Германия — за морската търговия, Русия и Австрия — за надмощие на Балканитъ и излазъ на Сръдиземно море. Всички тия въпроси не можеха да се разрешатъ по миренъ начинъ и за това всички бѣха се напрегнали да се подготвятъ за война. Нуждна бѣше само една искра, за да се запали свѣтовния пожаръ. Тази искра дойде отъ Сърбия. Тя се бѣше запретила, следъ като взе Македония, да постигне своето народно обединение, като отнеме отъ Австро Унгария населенитъ съ сърби области — Босна и Херцеговина. На 11-и юлий 1914 год. единъ сърбинъ, подтикнатъ отъ сръбската организация Черна рѣка, уби съ бомба, въ Сараево, Австро-Унгарския престолонаследникъ. Сърбия не можеше да приеме нѣкои отъ унизителнитъ искания, които Австро Унгария ѝ предяви, за удовлетворение. Войната между тѣхъ избухна на 10-и августъ 1914 г. Русия се притече на помощъ на Сърбия, Германия — на Австро-Унгария, Франция и Англия — на Русия и така войната се запали въ цѣла Европа. Турцитъ поискаха да се освободятъ отъ вѣчния си страхъ отъ Русия, заради Дарданелитъ и Босфора и се присѣдиниха къмъ Германия.

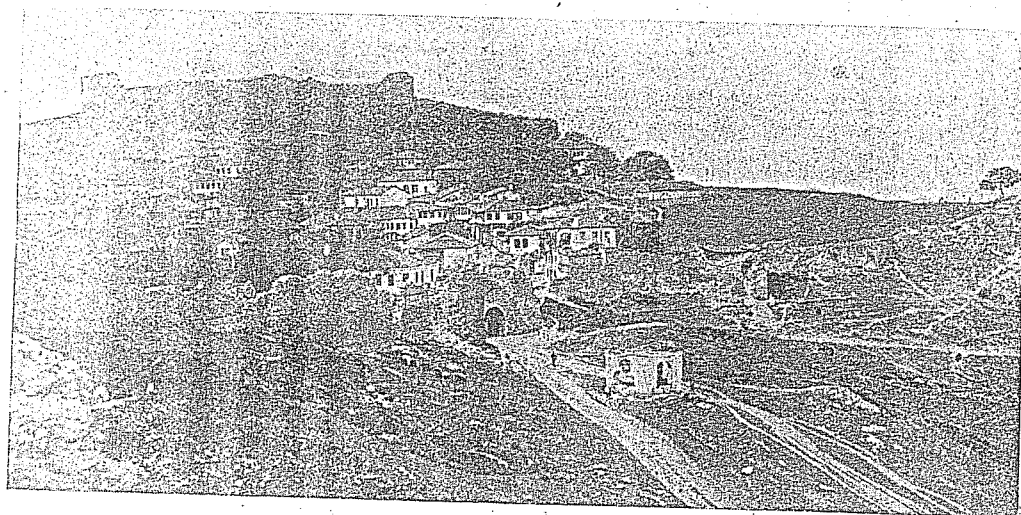
Първоначално войната започна съ голѣми успѣхи за Германия, както срещу Франция, така и срещу Русия, но скоро тя се затегна. Италиа смѣтна, че въ края на краищата Съглашението ще победи, отмѣтна се отъ Тройния съюзъ и презъ май 1915 год. се присъедини къмъ Съглашението, за да получи отъ Австрия нѣкои италиански земи. Това не измѣни много положението. Кждето и да бутнеше Съюзътъ, особено срещу Русия, въ Полша и Галиция, все имаше успѣхи. Турция защити щастливо Дарданелитѣ и попрѣчи на Русия да се съедини съ своитѣ съюзници. Така, въ срѣдата на 1915 год. България се яви на кръстопътъ. Отъ една страна, тя раздѣляше Централнитѣ сили отъ Съюзника имъ Турция, а отъ друга страна стоеше между Русия и западнитѣ държави. Изведнѣжъ цената ѝ порастна и се започна наддаване за нейното привличане въ войната.

* * *

Въ Букурещкия миръ България бѣше ограбена. Тя бѣше недоволна отъ Русия защото смѣтна, че последната не изпълни задълженията си по арбитража за „спорната зона“ въ Македония. Нанавиждаше и бившитѣ си съюзници, загдето ѝ отнеха Македония — главната цель на Балканската война. Сърбия не искаше да си поправи грѣшката, като върне заграбената Македония и затова Съглашението предлагаше на България разширение главно до линията Еносъ—Мидия, а уреждането на западнитѣ граници се отлагаше за следъ войната, споредъ положението, което ще се създаде. България бѣше сита на такива неопредѣлености. Германия пъкъ обратното, предлагаше освенъ цѣла Македония още и посърбенитѣ български земи — Нишъ, Пиротъ, Враня, Лѣсковецъ, Зайчаръ, дори до Морава, а пъкъ ако Ромъния и Гърция се намѣсатъ на противната страна, обещавахе се и Македония подъ гърцитѣ и Добруджа. Най-после Германия бѣше склонила турцитѣ да ни отстъпятъ частъ отъ долината на Марица, така че цѣлата ж. п. линия къмъ Деде-Агачъ оставаше въ българска земя.

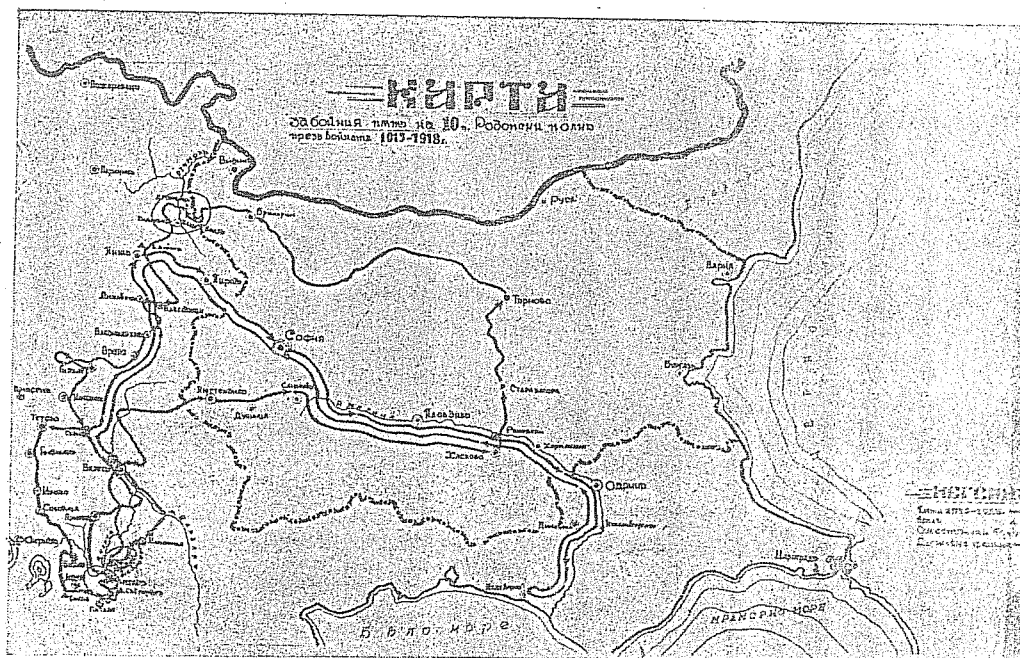
Българското правителство смѣтна, че като даде възможность на централнитѣ сили да простратъ военнитѣ действия чакъ до Багдатъ и Персийския заливъ, ще имъ подобрятъ решително положението и като имаше предъ видъ голѣмата бойна опитность на Германия, реши да осъществи народнитѣ си идеали, чрезъ съюзъ съ Централнитѣ сили.

Сключената военна конвенция задължаваше България да мобилизира 4 дивизии срещу сърбитѣ, да не напада Ромъния и Гърция, да пропука пренасянето на всѣкакви сили и материали отъ Германия къмъ Турция, да приеме щото общото командване срещу сърбитѣ да бжде германско. Централнитѣ сили се задължаваха да дадатъ срещу сърбитѣ по 6 дивизии, да пратятъ една бригада въ Варна и Бургазъ и пренесатъ подводници въ Черно море, да накаратъ Турция да помага за защитата на Деде-Агачъ съ 1 дивизия, ако бжде нападнатъ отъ англичанитѣ, да дадатъ една военна помощ отъ 200,000,000 лв. и да снабдяватъ България съ всѣкакви военни материали, срещу заплащане. Сърбия трѣбваше да бжде нападната отъ Централнитѣ сили 30 дни следъ подписването на конвенцията, а 5 деѣна по-късно, да се намѣси и България.

ОХРИДЪ

Стара българска столица и крепост на
българщината бѣше останалъ подъ
сърбитѣ!

— 1915 ГОД. —

Мобилизацията

На 8-и септ. старъ стилъ, бѣ обявена обща мобилизация на всички въоръжени сили въ Българското Царство. България объяви въоръженъ неутралитетъ. Сжщиятъ день вечеръта се получи въ щаба на 8-а Тундж. дивизия телеграмата за мобилизацията. Първиятъ оперативенъ день трѣбваше да почне отъ 11-и септ. 1 ч. Крътъ на полка, подполк. Атанасовъ, повика всички офицери въ щаба на полка и имъ съобщи за мобилизацията. Още тамъ, той даде насоки на всички командири за начина, по който ще се извърши тя, като имъ предаде и всички мобилизационни книжа. До пристигането на запаснитѣ имаше два дена — време достатъчно да се извършатъ много подготвителни работи по мобилизацията, особено върху разпредѣлянето на кадритѣ, имуществата и подготвянето на квартирнитѣ райони.

Вестъта за мобилизацията бѣше посрѣщната отъ населението спокойно. Война можеше да нѣма, но всѣки чувствуваше важността на момента. Трѣбваше да се поправятъ нещастията отъ 1913 год.

На 11-и септ. голѣми плакати изникнаха по площади, кръстопътища, училища, казарми. Сега полкътъ формираше повече части: 2 дружини за 55-и полкъ, една за 15 и маршеви полкъ, една за 8-и етапенъ полкъ, 10-а опълченска дружина, 10-и и 55-и паркови взводове. Всичко бѣше пресмѣтнато. Но ще се изпълни ли така както е предвидено? Въпрѣки усилената работа въ окръжията, допуснати бѣха неточности, грѣшки. За две години не можеше да се постигне онова, което се бѣше постигнало преди Балканската война. България бѣше дала жертви, народътъ бѣше победенъ, добитъкътъ, колитѣ — по-малко. Не бѣха нуждни важни грѣшки и неточности, за да се яватъ голѣми безредия. А такива бѣха допуснати. Само разпоредителността и постоянното бдение на началството можеше да прекратява търканията, които неиз-

бѣжно се явяваха, защото и войници и началници знаеха вече що е война и гледаха, често пѣти даже съ хитростъ, да си подредятъ частитѣ съ всичко що е нужно. Борѣха се и съ нѣмотията.

Потокътъ отъ запасни постоянно прииждаше и скоро цѣлиятъ градъ заприлича на голѣмъ пазаръ. На 12-и септ. това море отъ хора се разцѣпи на отдѣлни шарени, неравни по голѣмина тѣлпи. Шумъ, глѣчъ, викове. На 13-и всичко посивѣ. Вчерашната пѣстра тѣлпа бѣше вече войска.

Отново се намѣриха другаритѣ Родопци, които въ Балканската и Съюзнишката войни, рамо до рамо, се биха въ най-тежкитѣ боеве. Това бѣха изпитани бойци, прекарали люти сражения, калени и съ силенъ бсенъ духъ войници. Но и тѣ имаха нужда да си припомнятъ забравеното и да се повтегнатъ. Започнаха занятия. Войницитѣ ги нарекоха „тренировка“. Всѣки день отъ ранни зори изъ улицитѣ на града се изливаха сиви човѣшки погоци, къмъ полянитѣ край града, а при залѣзъ слънце преливаха обратно, като раздрусваха града съ своята маршировка и войнишки пѣсни.

День и нощъ въ казармитѣ, площадитѣ и кварталитѣ се тѣлпѣха жени, деца и старци, дошли да видятъ, може би за последенъ пѣтъ, своитѣ близки. Но никжде не се съзираше плачъ или тѣга. Измамливата надежда, че ще имаме само въоръженъ неутралитетъ, отъ друга страна и всеобщото съзнание, че „неможе така“, както ни оставиха въ Букурещъ, създадоха едно особено настроение на „спокойствие“ и решителна примиреностъ съ всичко.

Ето имената на началницитѣ, на които жителитѣ на Хасковското военно окръжие повѣриха своя 10-и Родопски полкъ:

1. Подполков. Атанасовъ Петъръ

командиръ на полка

2. поручикъ Сидеровъ Кирилъ Поповъ

3. подпоруч. Паневъ Атанасъ

адютантъ на полка
зав. прехранването

4	подполков. Гюмюшевъ Тодоръ	к-ръ 1-а дружина
5	подпоруч. Бойчевъ Ангелъ Димовъ	адют. на дружината
6	капитанъ Фисчиевъ Георги	командиръ 1-а рота
7	подпоруч. Ванчевъ Динчо	мл. офиц. 1-а рота
8	" Бѣжановъ Слави Стойковъ	" "
9	оф. кандидатъ Шишмановъ Василъ Марчевъ	" "
10	" Славовъ Теню Теневъ	" "
11	капитанъ Дечевъ Христо	" "
12	поручикъ Влайковъ Василъ Цанковъ	командиръ 2-а рота
13	" Бойчевъ Иванъ Тодоровъ	мл. офиц. 2-а рота
14	оф. кандидатъ Иванъ Василевъ	" "
15	" Атанасовъ Стефанъ Димовъ	" "
16	капитанъ Лопушновъ Светославъ	" "
17	подпоруч. Генковъ Георги Димитровъ	командиръ 3-а рота
18	" Гачевъ Георги Николовъ	мл. офиц. 3-а рота
19	оф. кандидатъ Овчаровъ Панайотъ Ивановъ	" "
20	подпоруч. Тодоровъ Жеко	" "
21	" Калинъ Коевъ Р. Ивановъ	командиръ 4-а рота
22	оф. кандидатъ Стайковъ Василъ Митевъ	мл. офиц. 4-а рота
23	майоръ Константиновъ Апостолъ	" "
24	подпоруч. Славовъ Марко Коларовъ	к-ръ 2-а дружина
25	поручикъ Продановъ Михаилъ	адют. 2-а дружина
26	подпоруч. Русевъ Иванъ Лефтеровъ	командиръ 5-а рота
27	" Христовъ Еню	мл. офиц. 5-а рота
28	оф. кандидатъ Баирковъ Господинъ Минчевъ	" "
29	поручикъ Стефановъ Боянъ	" "
30	" Георгиевъ Никола Пенчевъ	командиръ 6-а рота
31	подпоруч. Балимезовъ Иванъ	мл. офиц. 6-а рота
32	сф. кандидатъ Широу Тодоръ Ивановъ	" "
33	подпоруч. Петровъ Апостолъ	" "
34	поручикъ Карапетковъ Захари	командиръ 7-а рота
35	подпоруч. Минчевъ Павелъ Георгиевъ	мл. офиц. 7-а рота
36	оф. кандидатъ Паскалевъ Ангелъ Кириловъ	" "
37	подпоруч. Василевъ Владимиръ	" "
38	поручикъ Разпоповъ Еню Пенчевъ	командиръ 8-а рота
39	оф. кандидатъ Божановъ Божко Райковъ	мл. офиц. 8-а рота
40	" Парпуровъ Тома Георгиевъ	" "
41	майоръ Илиевъ Маринъ	" "
42	поручикъ Никовъ Софрони Стояновъ	к-ръ 3-а дружина
43	" Стаменовъ Георги	командиръ 9-а рота
44	оф. кандидатъ Мичковъ Стефанъ Христовъ	мл. офиц. 9-а рота
45	капитанъ Аджаровъ Стефанъ	" "
46	поручикъ Сливковъ Стефанъ Йонковъ	командиръ 10-а рота
47	оф. кандидатъ Зафировъ Зафиръ Георгиевъ	мл. офиц. 10-а рота
48	подпоруч. Несторовъ Иванъ	" "
49	" Игнатовъ Тодоръ	командиръ 11-а рота
50	поручикъ х. Василевъ Тодоръ х. Тодоровъ	мл. офиц. 11-а рота
51	оф. кандидатъ Велчевъ Асенъ Атанасовъ	" "
52	капитанъ Димитровъ Василъ	" "
53	поручикъ Славовъ Владимиръ Йордановъ	командиръ 12-а рота
54	подпоруч. Гочевъ Георги Илиевъ	мл. офиц. 12-а рота
55	оф. кандидатъ Мрѣнковъ Атанасъ Ивановъ	" "
56	майоръ Стефанъ Василевъ	к-ръ 4-а дружина

57	подпоруч. Ванчевъ Дѣлчо Теневъ	адют. 4-а дружина
58	поручикъ Антоновъ Борисъ	командиръ 13-а рота
59	подпоруч. Лахновъ Райко Георгиевъ	мл. офиц. 13-а рота
60	" Георгиевъ Паскалъ	"
61	капитанъ Балабановъ Дѣлчо	командиръ 14-а рота
62	подпоруч. Минковъ Димитъръ Ивановъ	мл. офиц. 14-а рота
63	" Кярлиевъ Христо	"
64	оф. кандидатъ Севриевъ Богданъ Яневъ	"
65	поручикъ Бумовъ Витанъ	командиръ 15-а рота
66	оф. кандидатъ Петковъ Димитъръ Драговъ	мл. офиц. 15-а рота
67	подпоруч. Гюмюшевъ Александъръ	"
68	капитанъ Николовъ Димитъръ	командиръ 16-а рота
69	подпоруч. Севкинъ Христо	мл. офиц. 16-а рота
70	" Миховъ Панайотъ Ивановъ	"
71	оф. канд. Узуновъ Александъръ Демиревъ	"
72	подпоруч. Атанасовъ Стоянъ Игнатовъ	"
73	свещеникъ Вѣлевъ Василь	к-ръ нестроева рота
74	капелмайсторъ Поповъ Георги	полкови свещеникъ
75	сан. майоръ Кабакчиевъ Теодоси	капелмайсторъ
76	сан. поручикъ Костовъ Тодоръ	старши полк. лѣкаръ
77	" Паскалевъ Захари	мл. лѣкаръ 2-а друж.
78	поручикъ Атанасовъ Илия	" 3-а друж.
79	" Караджовъ Михаилъ Драгиевъ	к-ръ карт. рота
80	оф. канд. Цвѣтановъ Иванъ Тутманиковъ	мл. оф. "
81	подпоруч. Теневъ Теню	"
82	" Николовъ Ангелъ	н-къ телеф. команда
		мл. офиц. 15-а рота

На северозападъ

Рано сутринята на 21-и септемврий, градътъ започна да се стича къмъ голѣмия площадъ, който се затваря въ жгѣла, образуванъ отъ пресичането на шосетата Хасково—Пловдивъ и Хасково—Раковски. Сан. Димитровградъ

Следъ малко, отъ къмъ казармитѣ се зададохъ стройнитѣ колони на Родопци. Музиката гърми марша „Съюзници-разбойници“. Колоната отъ 5374 войници и подофицери, водена отъ 69 офицери и 13 офицерски кандидати подрежда единъ следъ другъ взводоветѣ си на площада. Това не прилича на войнишка колона, а на една дълга цвѣтна алея, върху която е метната блѣстяща металическа плащеница, образувана отъ натъкнатитѣ върху пушкитѣ ножове. Полкътъ се установи на опредѣленото мѣсто. Построй се единъ грамаденъ четирижгълникъ. Всичко е окичено съ цвѣта — и хора и коне.

Започна тържественъ молебенъ. Хиляди ржце се кръстѣха и отправяха молитви къмъ Бога, за закрила на тѣхнитѣ юнаци. Когато свещеникътъ покани Родопци да се помолятъ за падналитѣ герои презъ миналата война и за нови победи на българското оржие, всички паднаха на колѣне. Настъпи гробно мълчание. Гора отъ 5000 ножа блѣсна надъ преклоненитѣ глави на хилядното множество и тѣхнитѣ върхове посочиха небето, отъ което цѣлъ народъ очакваше „*правда за българското племе!*“

Свърши се молебенътъ. Държаха се речи отъ представители на гражданскитѣ власти. Последенъ взема думата командирътъ на полка полковникъ Атанасовъ, който прие полка въ навечерието на мобилизацията. Възседналъ на своя конь, съ нѣколко прочувствени думи, той

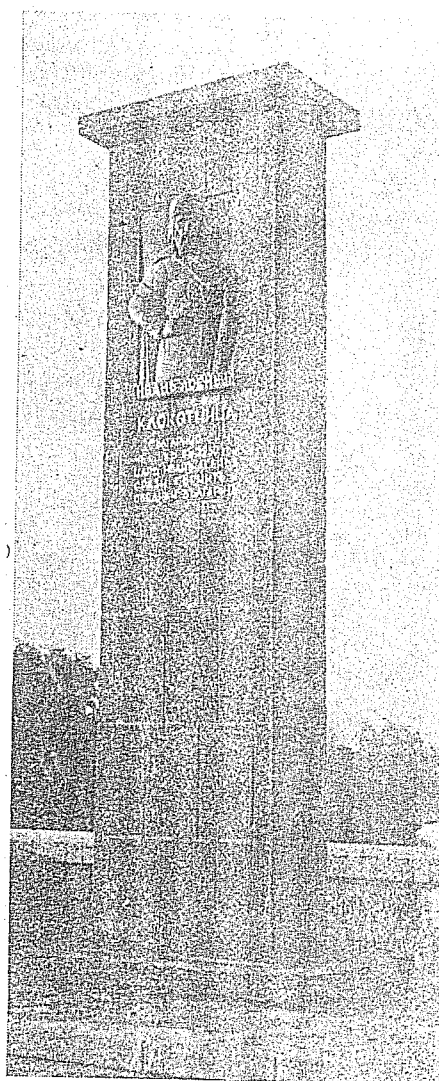
благодари на гражданитѣ, които сж дошли да изпратятъ своитѣ юнаци по пѣтя на славата. Като се изправи върху стрелената на своя конь, сочейки съ гола сабя на изтокъ, той каза: „Тамъ победихме! Днесъ пѣтятъ ни е на северъ и западъ!“ Страшно ура разтърси околността на Хасково. Музиката ечеше „Шуми Марица“. Следъ утихването се чу командата: „Въ походна колона, първа дружина — ходомъ!“ Музиката засвири марша „Съюзници-разбойници“. Стройнитѣ колони се изтеглиха по шосето Хасково—Раковски, минаха покрай Клокотница и съ твърди крачки поеа пѣтя на изпитанието предъ смъртта и славата. Отъ хълмоветѣ на Клокотница, духоветѣ на славнитѣ витязи на Асеня II имъ дадоха своята благословия.

Дългитѣ Родопски колони прехвърлиха р. Марица презъ дървения мостъ при с. Каменецъ и се насочиха по пѣтя за Стара-Загора, който минава презъ плодородното Загорско поле. Есенната полска работа е въ най-голѣмия си кипежъ. Жени, дѣца, старци, бързаха да прибератъ плодоветѣ на селския трудъ. . . .

На 24-и по пладне, полкѣтъ наближи на 5 километра до Стара-Загора, гдето се спрѣ на почивка. Тукъ го посрещна началникѣтъ на 8-а дивизия, генералъ Митовъ, съ цѣлия си щабъ. Младиятъ генералъ пропусна стройнитѣ редици, като поздравляваше всѣка рота съ думитѣ: „Здравейте юнаци!“ и „Отлично Родопци!“. Къмъ 3 ч. полкѣтъ се установи на бивакъ до гарата. Гражданитѣ се отзоваха на бивака, за да го поздравятъ и изпратятъ „много здраве“ на своитѣ „Балканци“, които преди нѣколко дни заминали за границата. Изведнѣжъ блисна дъждъ, като изъ ведро. Войницитѣ се прибраха въ своитѣ палатки, а измокренитѣ „зааралии“ и „зааралийки“ побързаха да се върнатъ въ града.

Още сѣщия день повѣрителнитѣ пливове, съдържащи упжтванията по пѣтуването съ желѣзницата, се раздадоха на началницитѣ на ешалонитѣ. Полкѣтъ трѣбваше да се натовари на гара Ст.-Загора и да се превози до означения пунктъ въ 7 ешалона.

Взети бѣха всички мѣрки, за да се запази тайната на съсрѣдоточението. Началникитѣ на влаковетѣ, до часа на пушането влака въ движение, не знаеха за коя гара ще пѣтува ешалонѣтъ. Маршрутѣтъ на всѣки ешалонъ се предаваше въ запечатанъ пликъ отъ началника на ешалона на началника на влака. Въпрѣки всички мѣрки, мѣстото на съсрѣдоточаването не остана тайна за любопитнитѣ българи.

Паметникъ при Клокотница за победата на Иванъ Асеня II надъ гърцитѣ въ 1230 г.

Всѣки знаеше, че последната гара, на която ще се разтоварятъ ешалонитѣ е гара Брусарци.

На 25-и късно следъ пладне, ешалонитѣ се натовариха и влаковетѣ се занизаха презъ балканската ж. п. линия. Прехвърлиха величествената Стара планина, поздравиха старопрестолния градъ Търново и се отправиха по линията Плѣвенъ—Враца—Кула.

Музикантскиятъ хоръ на полка

На 26-и септ. полкътъ се разтовари на малката, недовършена още гара Брусарци — последна отъ новостроящата се ж. п. линия за градъ Кула. На другия день, полкътъ продължи пътя презъ с. Воднянци за с. Бѣла, гдето на 28-и три дружини отъ полка се разположиха на квартири, а втората замина за близкото село Острокапци. Съсрѣдото-чението бѣше свършено.

Сили и планове на странитѣ

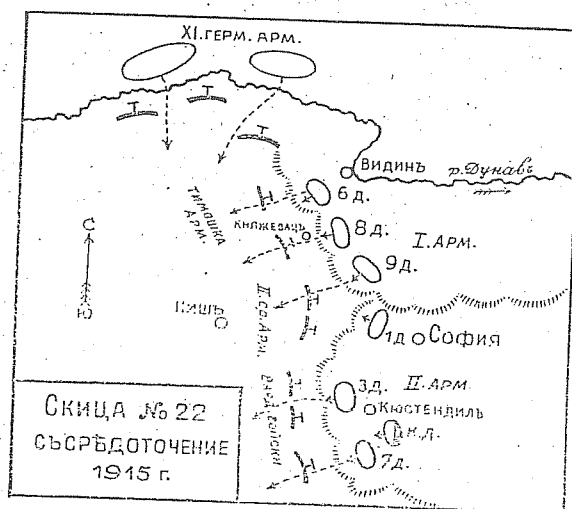
(Ск. № 22)

България успѣ да мобилизира 12 пех. дивизии съ около 307 дружини, 214 батареи и 56 ескадрона, заедно съ полицейскитѣ. Всичко около 550,000 войници, отъ които 290,000 бойци. Тѣ бѣха сведени въ три отдѣлни армии.

Сърбия разполагаше съ четири армии и нѣколко отдѣлни отряди, като имаше около 300 дружини, 150 батареи и 40 ескадрона. Тя водѣше вече война съ Австрия. Оставаше ѝ само да прегрупира сили и срещу България. Тя напраздно чакаше ромѣни и гърци да изпълнятъ съюзниятъ си договоръ и да мобилизиратъ, за да имъ се яватъ въ помощъ.

Общия планъ на германцитѣ и българитѣ бѣше да се настѣпни едновременно презъ Дунава и Балкана, за да се бие сръбската армия и да се отхвърли къмъ албанскитѣ планини и така да се освободи пътя Бѣлградъ—София.

За тази целъ, отъ северъ, презъ Дунава, щѣха да настѣпятъ една германска и една австро-унгарска армии — около 160 дружини и 160 батареи. 1-а българска армия трѣбваше да настѣпи отъ София къмъ Нишъ и отъ Бѣлоградчикъ къмъ Княжевацъ. Армията се състоеше отъ 1-а, 6-а, 8-а, 9-а пех. дивизии и една конна бригада и се командуваше отъ генералъ Кл. Бояджиевъ. 2-а бѣлг. армия (3-а, 7-а пехотни и една конна дивизии) трѣбваше да настѣпи отъ Кюстендилъ къмъ Овче поле и Скопие и така да прекъсне съобщенията между Стара Сърбия и Македония. Тя се командуваше отъ генералъ Тодоровъ. 3-а армия (4-а и 5-а дивизии) остана да наблюдава ромънската граница. Общия резервъ (10-а, 2-а и 11-а дивизии) наблюдаваха гръцката граница и бѣха готови да се намѣсятъ въ Македония.

Сръбската главна квартира реши да води отбранителни боеве срещу австро-германцитѣ и българитѣ, като защитава, педя по педя, своята земя, до като пристигнатъ въ помощъ англо-френскитѣ войски отъ Солунъ. Следъ това се предполагаше да се предприеме общо настѣпление срещу Бѣлгария и да се унищожи нейната войска. Тѣ отдѣлиха срещу Бѣлгария повече отъ половината си сили и искаха да я нападнахъ преди българитѣ да си съсрѣдоточатъ силитѣ. За това българското командване бързаше много съ съсрѣдоточаването на войскитѣ си. 8-а Тундж. дивизия се съсрѣдоточи срещу фронта в. Бабинъ носъ — в. Росовити камъкъ, съ задача да настѣпи къмъ Княжевацъ. 1-а бригада отъ дивизията въ състава на която влизаше 10 и Родопски полкъ, се разположи въ района Бѣла — Калугеръ — Орѣшецъ и Ружинци. (спр. по ск. 23)

ОБЯВЯВАНЕ НА ВОЙНАТА

Манифестът

На 1-и октомврий България вече обяви войната на Сърбия. Това бѣше оповестено на народа съ следния манифестъ.

„Българи, Вие всички сте свидетели на неимовърнитѣ усилия, които положихъ презъ течение на цѣла година за запазване мира на Балканитѣ и спокойствието на страната. Азъ и правителството се стараехме при следвания до сега неутралитетъ, да постигнемъ идеалитѣ на българския народъ. Дветѣ воюващи групи отъ Велики сили признаватъ голѣмата неправда, която ни се нанесе съ подѣлбата на Македония. И дветѣ воюващи страни сж съгласни, че тя въ голѣмата си частъ, трѣбва да принадлежи на България. Само нашата коварна съседка, Сърбия, остана непреклонна предъ съветитѣ на своитѣ приятели и съюзници. Сърбия не само не поиска да се вслуша въ тѣхнитѣ съвети, но въ озлоблението и алчността си нападна собствената ни територия и нашитѣ храбри войски бидоха принудени да се сражаватъ за защитата на собствената ни земя.

Скжни народни идеали Ни заставиха презъ 1912 година да призовемъ Нашето храбро войнство на борба, въ която то самоотвержено развъ знамената на свободата и скжса веригитѣ на робството. Нашитѣ съюзници сѣрби бѣха главната причина да загуби България. Изтощени и изморени, но не и победени, ние трѣбваше да свиемъ своитѣ знамена за по-добри дни. Добритѣ дни настѣжиха много по-скоро, отколкото можехме да ги очакваме.

Европейската война клони къмъ привѣршване.

Победоноснитѣ армии на Централнитѣ империи сж въ Сърбия и бѣрзо напредватъ. Призовавамъ българския въоръженъ народъ къмъ защитата на родния край, поруганъ отъ въроломния съседъ и къмъ освобождение на нашитѣ родни братя подъ сѣрбско иго. Нашето дѣло е право и свято.

Заповѣдвамъ, прочее, на Нашата храбра армия, да прогони неприятеля изъ предѣлитѣ на Царството, да срази въроломния съседъ и да освободи отъ теглата нашитѣ измжчени отъ сѣрбско иго братя. Ние ще воюваме противъ сѣрбитѣ едновременно съ храбритѣ войски на Централнитѣ Империи.

Нека българскиятъ войникъ лети отъ победи къмъ победи! Напредъ! Нека Богъ да благослови нашето оржжие!

ФЕРДИНАНДЪ.“

Инстинктивно всички почувствуваха, че следъ преживѣната не- правда, която се извърши надъ онеправдания български народъ, следъ като този народъ сложи безбройни жертви за свободата на своя братъ, ще получи най-после възмездие за своята скръбъ, която бѣ свила гнѣздо дълбоко въ неговата душа. Този народъ живѣ съ надежда за по свѣтли дни и той следъ Царския манифестъ вѣрваше, че тѣ ще настѣпятъ.

Настѣпление презъ границата за Тимокъ

Още съ започване на Свѣтовната война, сѣрбитѣ обѣрнаха голѣмо внимание на границата си срещу България, а особено въ участъка където щѣха да настѣпватъ Тундженци. Всички важни височини, гребени и вододѣлни линии бѣха усилены съ редути, батареи и окопи съ блиндажи, телени мрежи и закрития. Направиха и нѣкои пѣтища за маневриране. Около 8—10 дружини и 5—6 батареи заемаха тѣзи укрепления, а въ долината на Тимокъ тѣ имаха единъ доста голѣмъ резервъ. Духътъ на сѣрбскитѣ части бѣше много добъръ, поради успѣшнитѣ боеве водени отъ тѣхъ срещу австрийцитѣ, презъ 1914 и 1915 година.

Задачата на нашата 8-а Тундженска дивизия бѣше „да премине границата между Бабинъ носъ и Росовити камѣкъ и да завладѣе гр. Княжевацъ“. Едната бригада отъ дивизията трѣбваше да остане въ с. Калугеръ, въ разпореждане на командующъ армията генералъ Бояджиевъ. Северно отъ дивизията настѣпи 6-а дивизия къмъ Неготинъ, Бърза Паланка и Зайчаръ, а южно — 9-а пех. дивизия, съ обща посока — Иново. 1-а пехотна дивизия трѣбваше да настѣпва съ обща посока Пиротъ—Нишъ.

За осигуряване благоприятното положение при бъдещитѣ действия къмъ долината на р. Тимокъ, началникътъ на дивизията, още на 28-и септемврий, бѣ разпоредилъ щото важнитѣ планински върхове по границата да се овладѣятъ съ бой отъ 23-и пех. Шипченски полкъ. Така, една дружина съ 2 планински батареи, овладѣ Кръстина равнина, друга дружина—вр. Китка и трета — висотитѣ при Кадж боазъ. (Сх. № 23.)

Настѣплението на 8-а Тундженска дивизия на 1-и октомврий бѣ организирано отъ командира на дивизията така:

2-а бригада — 23-и и 12-и пехотни полкове ще настѣпятъ презъ границата за да атакуватъ противника въ прохода Кадж боазъ.

1-а бригада — 10-и пех. Родопски полкъ и 30-и пех. Шейновски полкъ ще настѣпятъ задъ 2-а пех. бригада, а 3-а пех. бригада отъ дивизията — остава въ подчинение на командующъ армията.

За изпълнение на тази задача, на 1-и октомврий 10-и пех. Родопски полкъ потегли отъ селото Бѣла за пограничния пунктъ Кръстина равнина, като премина презъ с. Раяновци. Отъ долината къмъ Раяновци, колонитѣ потеглиха по хълмоветѣ на Западна Стара планина и на 5 клм. отъ селото полкътъ се установи на бивакъ.

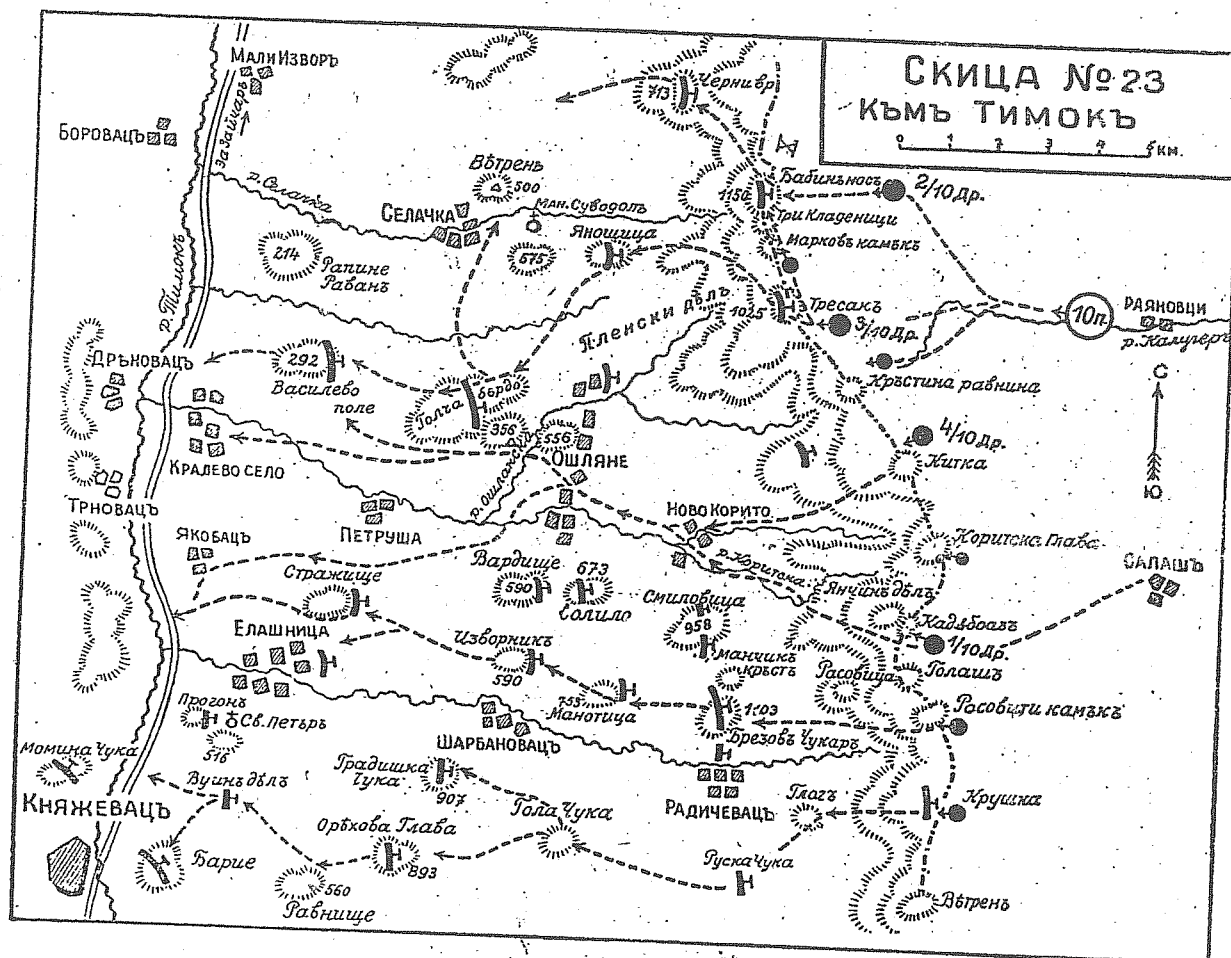
Завалѣ дѣждъ и се спусна гѣста мъгла, която не позволяваше да се вижда даже на нѣколко крачки.

Това лошо време изненада всички, защото войниците не бѣха готови да го посрещнатъ. Тѣмъ липсваха достатъчно платнища, обувки и завивки. Имаше само дърва.

Частитѣ отъ 2/8-а бригада настѣпиха презъ граничното било. Тѣ се загубиха въ мъглата. Нашата артилерия не можеше да съдействува

на настъплението, но и сръбската не можеше да му се противопостави. Едва можеше да става дума за някаква свързка.

На 1-и окт. 12-и и 23-и полкове можаха да завладяват само вр. Тресакъ, висотата с. и. отъ Ново Корито и вр. Чука. Сръбскитъ предни части се оттеглиха на главната позиция по височинитъ на лѣвия брѣгъ на Коритската рѣка и така Кадж-боазкиятъ проходъ пакъ си остана затворенъ.

За 2-и окт. 10-и Родопски полкъ получи заповѣдъ, съ тритъ си дружини да смѣни частитъ отъ 2/8-а бригада отъ прохода Кадж-боазъ до в. Тресакъ включително, а съ една дружина да завладѣе в. Бабинъ носъ и влѣзе въ връзка съ 6-а дивизия.

Дружинитъ трѣбваше да бждатъ водени отъ селяни—опитни водачи.

Смѣната на частитъ отъ 2/8-а бригада съ тия на 1/8-а бригада се наложи поради голѣмата борба съ лошото време, което изтощи силитъ на полковетъ.

Дружинитъ отъ Родопския полкъ на 2-и октомврий продължиха настъплението напредъ презъ Старопланинскитъ долове и върхове. Планината е залесена и трѣбва да се следва по пътеки. Гжстата мъгла и тукъ страшно препятствуваше на движението. Даже водачитъ вече бѣха въ отчаяние. Мъглата е примѣсена съ дъжделиви капки и всички сж измокрени до кости. Коларскитъ обози се върнаха назадъ. Въ лѣво и дѣсно отъ полка се чуватъ отъ време на време изстрели. Надвечеръ, по-голѣмата частъ отъ полка достигна граничната линия при поста Кръстина равнина и се разположи на бивакъ съ мѣрки за охранение.

За 3-и октомврий заповѣдта по полка уреждаше настѣплението презъ границата така:

16-а рота съ 2 планински орждия отъ батареята на в. Тресакъ, да настѣпи отъ бивака по граничната линия презъ връхъ Тресакъ—Марковъ камък—Три кладенци и съвмѣстно съ 2-а дружина, която се намираше къмъ Бабинъ носъ, да атакува сръбското укрепление на последния връхъ; следъ това, подъ началството на командира на 2-а дружина — да настѣпятъ по посока Три кладенци (1080) Малъкъ Изворъ, за долината на р. Тимокъ.

На същата дружина се възлага да охранява дѣсния флангъ на дивизията и влѣзе въ свръзка съ 6-а пехотна дружина.

3-а дружина съ 2 картечници и 1 планинско оржие отъ батареята на вр. Тресакъ, да настѣпи по посока на Плески-дѣлъ — Голче-бърдо за долината на р. Тимокъ.

4-а дружина — безъ една рота (16-а) да заеме участъка отъ Кръстина равнина до върха Китка включително, като изпрати 1 рота и 1 планинско оржие отъ батареята на вр. Тресакъ да смѣни ротата отъ 23-и пех. Шипченски полкъ надъ с. Ново Корито.

1-а дружина — да заеме позиция въ лѣво отъ вр. Китка — Коритска-глава до Кадж-боазъ, както е заетъ този участък отъ 12-и пехотенъ Балкански полкъ, като остави една рота задъ в. Китка за поддръжка.

Войниците да се снабдятъ съ двудневна дажба храна. Главенъ превързоченъ пунктъ с. Салашъ. Крътъ на полка, подполковникъ Атанасовъ — на вр. Китка.

Заповѣдта се предаде мжно. Ординарцитъ потъваха въ „шопската боза“, както войниците нарѣкоха тая гжста и влажна мъгла, губѣха се и едвамъ намираха частитъ. Телефоннитъ жици не се виждаха и често се кжсаха, пъкъ и стариятъ кабелъ, поради влагата, правѣше земно съединение и разговоритъ не се чуваха.

3-а дружина съ картечната полурота зае изходното си положение на вр. Тресакъ, като смѣни дружината отъ 23-и пех. полкъ. Тя изпраща разузнавателни патрули отъ в. Тресакъ къмъ с. Горно Ошляне. Тия патрули сж се губили дълго време изъ планината и мъглата и едва сж успѣли да се върнатъ при частта си, безъ да могатъ да разузнаятъ нищо.

Останалитъ части отъ полка заеха позиция по граничната линия и смѣниха частитъ отъ 2/8-а бригада така: 4-а дружина безъ една рота — Кръстина равнина до вр. Китка, 1-а дружина — вр. Китка—Кадж-боазъ.

2-а дружина, атакува и заема Бабинъ-носъ. Сърбитъ бѣха добре укрепени, познаваха мѣстността и нанесоха загуби на дружината—14 ранени и 2 убити: редницитъ Тодю Петевъ Белберовъ отъ с. Криво поле и Илия Колевъ Шоповъ отъ Г. Село. Това бѣше началото на кървавата диря, която полка остави по пътя си къмъ Македония.

Граничната линия на северъ отъ Бабинъ-носъ до поста Черноглавъ бѣше още въ сръбски ржце, защото 6-а дивизия не бѣше още настѣпила. Опасно бѣше да се продължи движението къмъ Малъкъ-Изворъ. За това му се заповѣда дружината да остави частъ отъ силитъ си на Бабинъ-носъ, а съ останалитъ части да настѣпи и овладѣе в. Църни връхъ, като не забравя главната си задача — да охранява фланга на дивизията и поддържа свръзка съ 6-а пех. дивизия.

На 4-и октомврий, 3-а дружина, следъ бой, успѣва да заеме в. Яношица, обаче на 5-и октомврий нейното напредване бѣше силно затруднено отъ 2 сръбски роти съ 2 картечници, които заемаха Ошляне. Трѣб-

наше да се подпомогне движението на тази дружина. Полкът обаче бѣше прѣснатъ на единъ фронтъ по широкъ отъ 20 клм. при една планинска мѣстностъ безъ пѣтища, безъ телефонни и телеграфни съобщения, при една непроницаема мъгла, която правѣше денѣтъ по тъменъ отъ нощта. Патрулитѣ се губѣха и неможеха нищо да разузнаятъ. Изобщо, положението на 3-а дружина, която имаше да настѣпи въ единъ лабиринтъ отъ чукари, стрѣмни долове и въобще много трудно проходима мѣстностъ, създаваше голѣми грижи на командира на полка, още повече като се знаеше, че сърбитѣ държеха Църни връхъ. Съ нетърпение се очакваше на 6-и 2-а дружина да атакува и заеме Църни връхъ (712). Крътъ на дивизията, съ надежда че мъглата ще се вдигне, нареди на 6-и октомврий действията да се подновятъ.

Напредъ къмъ Тимокъ!

(сх. № 23)

Полковникъ Серафимовъ, к-ръ
1/8 бригада служилъ въ
полка 14 години

Заповѣдта на бригадата гласѣше: „На 6-и октомврий сутринѣта, дѣснофланговата 2/10-а дружина, да атакува и овладѣе на всѣка цена „Църни връхъ“, като се укрепи на него съ фронтъ къмъ северозападъ. Централната 3/10-а дружина, да се спусне стремително по „Пленски дѣлъ“, да атакува „Голче бърдо“, да настѣпи следъ това безспирно по „Василево поле“ и завладѣе сѣщия денъ висотата 214, на лѣвия брѣгъ на р. Тимокъ, където да се укрепи и отреже пѣтя на отстъпващитѣ неприятелски части по шосето Зайчаръ—Княжевацъ. Дѣснофланговата 1/10-а дружина, презъ нощта на 5-и срещу 6-и октомврий, подъ покрѣпѣние на тъмнината и гъстата мъгла, да настѣпи тихо по долината на Коритска рѣка и се яви въ тила на противника, който се е укрепилъ на Вардище. Останалата 4/10-а дружина, следъ като достигнѣтъ своитѣ обекти, да се спусне отъ „Кръстина равнина“ въ с. Ново Корито и отъ тамъ да продължи презъ Кралево село за р. Тимокъ.“

Нощта е тъмна. „Шопската боза“ стана още по-гъста. Поройниятъ дъждъ се обърна на вълна, която заливаше всичко, а бурята като че ли повтаряше последнитѣ думи на заповѣдта: „Напредъ къмъ Тимокъ“. За по-бързо предаване на заповѣдитѣ, всички части северно отъ Каджбозъ, се подчиниха на командира на 2/8-а бригада, а тия южно отъ прохода — на 1/8-а бригада.

Който не познава добре лабиринта на Западна Стара планина, нейнитѣ мъгли, бури и дъждове, той не може да си представи какво значи едно нощно настѣпление, даже безъ противникъ на среща. А тукъ противникътъ, макаръ и малочисленъ, загнезденъ здраво по пристѣпнитѣ канари, е завардилъ всички кози пѣтеки — единствениятъ, по които може да се достигне Тимокъ. Той имаше всички преимущества въ боя: отлично познаване на всѣка стѣпка отъ мѣстността, от-

лично умѣние да се бори въ планината, твърдото му решение да мре, но да не отстъпва. Всичко това го караше да усѣща движението на всѣки нашъ войникъ въ непроницаемата тъмнина.

Сърбитѣ сж имали единъ добре обмисленъ планъ за временна отбрана на границата. Ето защо, още преди обявяването на войната, тѣ се опитаха да заематъ нѣкои важни висоти на пограничната линия и въ наша територия. Всички по-важни висоти отъ дветѣ страни на тѣснитѣ планински проходи бѣха прошарени съ окопи. За отбрана на тѣзи пунктове сърбитѣ сж формирали нарочни отреди подъ названието „Сборна дивизия“. Войниците бѣха подбрани — млади пѣргави момчета, изключително балканджии, стѣкмени пригодно за партизанска война. Всѣки войникъ носѣше по две непромокаеми торби. Въ едната — достатъчно патрони и бомби, а въ другата — хлѣбъ, сланина, тютюнъ и една лична превръзка. На пояса — една кирка или лопата и нищо повече. Ни шинелъ, ни одеало, ни раница. Между тѣзи партизански групи бѣха разпрѣснати старитѣ опитни граничари, които познаваха всѣка стѣпка на планинската мѣстность. По най-важнитѣ височини сж поставени тукъ-таме картечници и отдѣлни планински орждия съ по 50—60 снаряда.

Действията на 1-а дружина. При тия условия дружината и орждията тихо вечерята се измѣкнаха по пѣтя. Никой не говорѣше. Колелетата на орждията, синджиритѣ и всичко, което можеше да издаде шумъ бѣ обвито съ слама. 2-а рота отъ тази дружина и 1 пл. орждие, които бѣха на позиция надъ с. Ново Корито, се изпратиха да догонятъ дружината къмъ с. Ново Корито. Въ 21 ч. 30 м. дружината е стигнала при с. Ново Корито, гдето е чакала до 23 ч. 30 м. пристигането на 2-а рота и планинското орждие. Следъ това е продължила настѣплението си за Кралево село. Въ това време частитѣ отъ 2/8-а бригада южно отъ полка, вече бѣха овладѣли висотитѣ Брѣзовъ-чукаръ, Смиловица, Мантица и Солило.

Въ 5 часа на 6-и октомврий, когато 1-а дружина достигна северно отъ в. Вардище въ тѣснината, неприятелътъ я изненадва и открива пушеченъ огънь по колоната. Създава се отначало малка суматоха. Орждията бързо откачватъ. Челнитѣ роти залѣгатъ безъ да стрелятъ. Следъ това, бойниятъ редъ се формира бързо, дружината настѣпва, атакува и отблъсква сърбитѣ, като заема позиция на вр. „Раковица“. При този бой дружината дава само 2 ранени.

Действията на 3-а дружина. Въ 6 ч. 30 м. 3-а дружина е настѣпила отъ с. Г. Ошляне за Голче-бърдо. Щомъ стигна на една висота съ кота 525, противникътъ, добре окопанъ и маскиранъ по гористия гребенъ западно отъ Голче-бърдо, открива силенъ огънь. Дружината спира, като се окопава на заетата позиция и влиза въ свръзка съ 4-а рота отъ 1-а Родопска дружина въ лѣво, която е била на позиция по гребена северо-източно отъ с. Петруша. До 4 ч. 30 м. дружината е водела престрелка по цѣлия фронтъ съ сърбитѣ, около 1 дружина, 2 орждия и 2 картечници. Въ 4 ч. 45 м. дружината е била контъръ-атакувана отъ силни неприятелски части, разтоварени този день на гара Кралево село. Настѣплението на сърбитѣ е било много стремително и ротитѣ се подаватъ малко назадъ, като оголватъ фланга на батареята. Въ тъмнината и непроницаемата мъгла, една частъ отъ дружината съ 2 картечници и планинското орждие, на която дружинниятъ командиръ е заповѣдалъ да заеме тилна позиция по западния гребенъ на с. Ошляне, се е объркала въ тъмнината и отстъпила чакъ на в. Тресакъ. Остана-

лата частъ отъ дружината съ дружинния си командиръ майоръ Илиевъ се е спуснала по гребена на дѣсния брѣгъ на Ошлянската рѣка и заела позиция на сѣщия гребенъ съ фронтъ къмъ к. 556.

Щабътъ на полка. Къмъ 5 ч. и 15 м. Щабътъ на полка съ 4-а дружина и 10-а рота се смъкна на заетитѣ позиции надъ с. Ново Корито. Отъ тука се изпратиха 10 а и 13 а роти къмъ Голче бърдо, да подпомогнатъ излизането на 3-а дружина, а 14-а и 15-а роти останаха на бивакъ до южната окрайнина на с. Ошляне.

Отъ 2-а дружина къмъ Църни връхъ, нѣмаше никакви известия. При достигнатия на 6-и октомврий успѣхъ отъ колонитѣ, стана ясно че дебуширането на колоната отъ 10-и пех. Родопски полкъ презъ Кадж-боазкия проходъ и Ново Коритската рѣка имѧ решително значение. Тази колона обходи сръбскитѣ съпротиви на вр. Смиловица, Солило и Вардище, спомогна на нашитѣ колони атакуващи ги по фронта, да ги овладѣватъ съ малко загуби.

Изходътъ на дефилето бѣше наблизко. Но всички чукари бѣха заети отъ сръбски части. Трѣбваше да се чистятъ единъ по единъ при постоянната опасностъ сръбски части да се взематъ за наши, и наши за противникъ.

На 7-и октомврий въ 5 ч., сръбитѣ откриха пушеченъ огънь и настѣпиха по пѣтя Кралево-село за Голче-бърдо. 13-а и 14-а роти заеха позиция северно отъ с. Долно Ошляне. 10-а рота — скалистия гребенъ северно отъ с. Долно Ошляне. Въ 8 ч. сръбитѣ настѣпиха на изтокъ. 13-а рота, заедно съ 2 картечници отъ 12-и пех. Балкански полкъ, посрещнаха съ огънь настѣпващитѣ сърби къмъ Голче-бърдо. Тукъ, на Голче-бърдо, противникътъ имаше окопи и се задържа. За това се изкара единъ артилерийски взводъ, за да подготви атаката, но се оказа, че частъ отъ противниковитѣ окопи сѣ въ мъртво пространство. Тогавъ се искарева едно орѣдие отъ 6-а батарея на 8 и с. с. артилер. полкъ, безъ ракла, съ 5 впрѣга и взводъ войници, на една стрѣмнина отъ 25°. Това орѣдие съ право мѣрене започна да стреля по сръбскитѣ окопи и пехотата настѣпи, а движушитѣ се сърби спрѣни.

Въ 7 ч. сръбската артилерия откри огънь и по 1-а дружина, въ южната зона, ксѧто заемаше съ 3 роти и 1 план. орѣдие позиция около вр. Вардище. Сръбитѣ настѣпиха и отъ с. Яковацъ — по посока на в. Стражица. Започва се бой който трая отъ 9 до 13 часа. Дружината минава въ настѣпление срещу сръбитѣ, отхвърля ги и тѣ отстъпватъ на вр. Стражище. Нашитѣ загуби сѣ 4 убити и 37 ранени. Така, 1-а дружина мина въ южната зона на дивизията.

4-а рота е била на позиция около вливането на Ошлянската и Коритската рѣка, дето е получила заповѣдъ отъ командира на бригадата да прикрива една батарея отъ 8-и артилерийски полкъ.

Мъглата, мѣстността и решението да се свърши най-после съ този граниченъ участъкъ разбърка до невъзможностъ частитѣ. Всѣки началникъ даваше заповѣди на най-близката частъ, която му попаднѣше. Случваше се роти да получаватъ заповѣдъ направо и лично отъ бригадниятъ к-ръ. Не биваше така, но не можеше иначе. Всѣко прегрупироване изискваше време, а трѣбваше вече да се излѣзе отъ тѣснината. Командуването се раздѣли по участъци:

Дѣсния участъкъ около Ошляне, поема к-рътъ на 10 и полкъ. Тукъ сѣ 3 роти отъ 10 и, 2 — отъ 23-и и 1 — отъ 12 и полкъ,

Срѣдния участъкъ, около Коритската рѣка и с. Петруша, се дава на к-ра на 12-и полкъ. Тука има 2 роти отъ 10-и, 4 отъ 12-и и 1 отъ 23-и полкове.

Лѣвия участъкъ—южно отъ прохода, поема к-рътъ на 1/10-а дружина. Тукъ е неговата дружина и 2 дружини отъ 12-и полкъ. Цѣлиятъ 8-и арт. полкъ е въ прохода и граничните височинки, а отдѣлни планински и полски орждия сж прѣснати изъ частитѣ. 2/10-а дружина къмъ Църни връхъ остава къмъ 6-а дивизия.

Изгледъ на Кралево село

На 8-и октомврий въ 7 ч. така образуванитѣ участъци, настѣпиха едновременно по цѣлия фронтъ, като се завърза бой съ сѣрбитѣ.

Частитѣ отъ дѣсния участъкъ бѣха изостанали малко назадъ и за подтикването имъ се изпрати една батарея къмъ Голче-бърдо, която съ своя огнь оказа голѣмо съдействие и облекчи настѣплението на пехотнитѣ части. До вечерята тѣ отхвърлиха сѣрбитѣ и достигнаха съ една рота срещу к. 214, съ три роти, 2 картечници и 1 планинско оржие — на Василево поле, задъ които още 2 роти и 1 батарея бѣха въ подрѣжка.

Противникътъ въ срѣдния участъкъ, укрепенъ здраво по скалитѣ височини източно отъ с. Кралево село, оказа силна съпротива. Артилерийския огнь отъ 1200 метра не бѣ достатъченъ за да сломи сѣрбската съпротива. Необходимо бѣше да се атакува на ножъ. Атакуванъ къмъ 10 ч. и 15 м. по фронта и дѣсния флангъ, той отстъпи въ безредие къмъ с. Кралево село. Веднага следъ този успѣхъ бѣха насочени части къмъ Василево поле, за да се отрѣжатъ частигѣ действащи къмъ Голче-бърдо. Този маневъръ най-вече облекчи настѣплението на дѣсния участъкъ.

Въ лѣвия участъкъ частитѣ достигнаха Кралево село и Яковацъ, но сѣрбитѣ се задържаха по висотитѣ югоизточно отъ това село. Частитѣ отъ 30-и пех. полкъ до вечерята заеха вр. Стражище. Откриваше се вече поле за действие. Шестъ полски батареи и едно гаубично оржие вече излѣзоха къмъ изхода на дефилето, източно отъ Кралево село. К-рътъ на армията придаде къмъ дивизията и третата ѝ бригада.

Минаване на Тимокъ

Съ заемането на Кралево село се осигуряваше владението на Кадж-боазкия проходъ, а трѣбваше да се прекъсне също и връзката между Зайчаръ и Княжевацъ. Това можеше да стане, като се премине Тимокъ и изгонятъ сърбитѣ и отъ западния му брѣгъ, където се бѣха укрепили. 8-а пионерна дружина приготви отъ материала, намиращъ се въ с. Ново Корито, четиридесетъ метровъ мостъ, който трѣбваше да се построи на избраното за преминаване мѣсто.

Преминаването на рѣката бѣ възложено на 2/23-а дружина — майоръ Велевъ, усиленъ съ карт. рота на 12-и Балк. полкъ, две планински орждия и съ по една рота отъ 10-и (4-а) и 23-и полкове. Дивизионната конница установи, че най-удобното мѣсто за преминаване на рѣката е при с. Дрѣновецъ. Самото преминаване на рѣката трѣбваше да се извърши подъ покровителството на полската и гаубичната артилерия на дивизията, за която целъ батареитѣ бѣха изнесени напредъ, западно и южно отъ с. Кралево село. Нужно бѣше обаче, да се осигурятъ фланговетѣ отъ къмъ Зайчаръ и Княжевацъ. За това бѣ заповѣдано на 2-а бригада, където бѣха 3-а и 4-а дружини отъ полка, да разчистятъ височинитѣ Василево поле и Рапине—Раванъ, а на 1/10-а и 2/12 дружини — подполковникъ Гюмушевъ, да настѣпи въ участъка в. Стажище — шосето Княжевацъ — Зайчаръ, да отхвърли противника предъ своя фронтъ и да влѣзе въ тѣсна връзка съ частитѣ изпратени срещу Прогонъ, Вуинъ-дѣлъ и Равнище. Така, 10-ия полкъ участвуваше въ всички действия на операцията по преминаването на Тимокъ.

3-а дружина атакува и овладѣ к. 214, като се утвърди съ фронтъ къмъ вр. Вѣтрень. Тукъ бѣха заловени и 55 пленници.

1-а дружина настѣпи на югъ и влѣзе въ връзка съ частитѣ на 30-и полкъ. Но противника се съпротивляваше енергично по Прогонъ, Вуинъ-дѣлъ и Равнище.

Колоната на майоръ Велевъ, заедно съ 4-а рота отъ Родопския полкъ, насочена да премине р. Тимокъ, изпълни тази задача блѣскаво:

На 9-и октомврий отрядътъ се събра скрито къмъ западната окрайна на Кралево село. Къмъ 14 ч. веригитѣ настѣпиха къмъ мѣстото на преминаването. Три батареи отъ къмъ селата Търновацъ, Кожей и Върбица, се нахвърлиха върху веригитѣ. Силенъ пехотенъ огънь се изсипа отъ окопитѣ по западния брѣгъ на рѣката. Това не спрѣ веригитѣ. Тѣ достигнаха източния брѣгъ на рѣката и чакаха нашата артилерия да подготви удара. Въ 16 ч. 6 батареи отъ 8-и артилерийски полкъ откриха силенъ огънь по сръбскитѣ окопи и накараха да млъкнатъ временно батареитѣ имъ. Нашитѣ нагазиха студенитѣ води на Тимокъ и потънаха въ тѣхъ до гуша Миналитѣ части стремително атакуваха и прогониха останалитѣ въ окопитѣ защитници и безспирно се движеха на западъ. Нѣкои кжщи отъ с. Дрѣновацъ бѣха запалени отъ артилерийския огънь. Картината въ този моментъ бѣше величествена. Посрѣдъ грохога на орждията и трѣсъка на картечницитѣ и пушкитѣ, 2-а Шипченска дружина, 4-а Родопска рота и ротата Балканци, заеха височинитѣ южно и северно отъ с. Дрѣновацъ. Боятъ продължи до късно. 4-а рота отъ 10-и п. полкъ бѣ заела позиция на висотитѣ между селата Дрѣновацъ и Търновацъ и по такъвъ начинъ заедно съ другитѣ роти отъ отряда прикриваше преминаването на рѣката.

Сърбитѣ на три пжти направиха отчаяни опити, съ превъзходни сили, да отхвърлятъ тази храбра рота, но благодарение на упорития ѝ ротенъ командиръ, тѣ не успѣха. Обградена отъ три страни, тя си бѣше направила почти кръговъ окопъ съ свободенъ тилъ къмъ рѣката, на която се опираха двата ѝ фланга. Никой отъ войницитѣ не мърдва отъ мѣстото си при атака на сърбитѣ. Ротата усѣщаше, че въ този моментъ тя е само прѣститѣ отъ рѣката на оная хала, която се наричаше 8-а Тундженска дивизия. Една трѣпка на слабостъ, и . . . дивизията оставаше отгатыкъ рѣката, а части отъ нея, може би въ мѣтнитѣ води на Тимокъ. Откъсната отъ своитѣ съ дълбока вода, противникътъ смѣтна, че тази рота ще бжде най-леката плячка. Нейната гибелъ ще повлѣче погиването и на другитѣ преминали части. Затова той я атакува бѣсно на три пжти. Душата на нейното упорство бѣше ротниятъ ѝ к-ръ поручикъ Тодоровъ. Когато куршумътъ повали героя, като електрически токъ се разнесе изъ цѣлата рота вестъта: „ротния убитъ“! Опасно е въ такива моменти да се оставя безъ команда. Подофицерътъ Иванъ Р. Бояджиевъ схваща това и съ най-решителенъ гласъ извиква: „юнаци! Азъ оставамъ за ротенъ! Дръжте се! Ни крачка назадъ!“ Неговиятъ възгласъ подѣха подофицеритѣ Иванъ Хубеновъ, отъ с. Караджалово и Тенко Георгиевъ Чолаковъ, отъ с. Езерово. Въ този моментъ храбрия фелдфебелъ Кирилъ Петевъ, поведе, другата полурота въ контър-атака на ножъ.

Така, сърбитѣ се дръпнаха на лѣвия брѣгъ на Тимокъ.

*

Отстѣпилитѣ сърби отъ вр. Бабинъ-носъ и граничната линия се държаха на вр. Вѣтренъ и Църни връхъ и по гребенитѣ, които се спущатъ отъ тѣхъ къмъ р. Тимокъ, около с. Малки Изворъ. 2-а дружина се насочи да ги атакува, обаче се заблуди въ непрогледна мъгла и се принуди да се върне обратно. Офицеръ отъ щаба на дивизията дойде да провѣри защо дружината бездействува, но и той се убеди, че въ тази мъгла никакво насочване не е възможно. Части отъ разбититѣ сърби, които не можаха да се оттеглятъ отъ Голче-бърдо и Василево по-

Майоръ Маринъ Илиевъ
к-ръ на 3-а дружина

ни връхъ и 3-а — между тѣхъ, майоръ Илиевъ, 3-а дружина съ 3 роты и 2 картечници да свърже крайнитѣ колони и да атакува кота 295. Три батареи отъ 8-и артилерийски полкъ, трѣбваше да съдействуватъ на атаката.

Въ 9 часа на 10-и октомврий настѣплението започна. Ротитѣ отъ 3-а дружина се понесоха енергично напредъ, преминаха рѣката Селачка и атакуваха на ножъ неприятеля по гребенитѣ на дѣсния брѣгъ на Селачката рѣка, като завладѣха позициитѣ му.

Майоръ Стефановъ зае гребена на Суво-долския манастиръ и почна прехвърлянето на ротитѣ къмъ вр. Вѣтрень. Въ сѣщото време се вижда, че части отъ 33-и полкъ настѣпватъ сѣщо къмъ вр. Вѣтрень, който вече бѣше заетъ отъ два наши взвода. Войници и началници изтрѣпнаха. Ще се хванатъ ли за гуша Родопци и Свищовци? „Ура“ извиква дружината. „Ура“ отговарятъ Свищовци. „Ура“ подемаатъ двата взвода на „Вѣтрень“. Чудна връзка! Децата на Дунавъ, Марица и Тунджа се разбраха. . . . на майоръ Стефановъ се заповѣда да отстъпи фронта си на Свищовци и да се прибере задъ 3-а дружина. 3-а дружина настѣпваше къмъ неприятелскитѣ окопи по северозападнитѣ склонове на вр. Вѣтрень. Дълбокъ долъ зина предъ веригитѣ на дружината. Сърбитѣ се бѣха премѣрили добре. Настѣплението бѣше спрѣно. Две планински орждия подѣха борбата. Ротитѣ се окопаха на 500 крачки отъ противника. Презъ нощта сърбитѣ очистиха фронта. Можеше вече да се пристѣпи къмъ прибиране на размѣсенитѣ роты и дружини къмъ полковетѣ имъ. Скоро последва заповѣдь всички роты да отидатъ при полковетѣ си. 10-ия полкъ не можеше да се събере, защото имаше 1-а дружина къмъ Княжевацъ, 2-а дружина къмъ 6-а дивизия, известната 4-а рота — на Тимокъ. Останалитѣ сили на 3-а и 4-а дружини получиха заповѣдь да минатъ Тимокъ и подъ названието „специаленъ от-

ле, поради непроходимостта на рѣката Тимокъ, се оттеглиха къмъ с. с. Селачка и Малки Изворъ. Така се прекъсна връзката между гр. Княжевацъ и гр. Зайчаръ.

На 10-и октомврий отблъснатитѣ сръбски части съ 2 пл. орждия все още заемаха нѣкои височини по източния брѣгъ на Тимокъ, къмъ с. М. Изворъ. За окончателното унищожение на противника и пленяването на частитѣ, които защищаваха Църни връхъ, по заповѣдь на командира на 2-а бригада, насочиха се на северъ три колони: 1-а — въ лѣво, по шосето Княжевацъ — Зайчаръ къмъ с. М. Изворъ, съ цель да се яви въ тилъ на Църни връхъ, 2-а — въ дѣсно, майоръ Стефановъ (4-а др.) съ 2 роты отъ 10-и пех. полкъ, една рота отъ 23-и пех. полкъ и 1 план. орджие, по посока на вр. Вѣтрень, да атакува сръбитѣ къмъ Горни М. Изворъ и да влѣзе въ свръзка съ нашата 2-а дружина, която действуваше отъ поста Три Кладенци по посока на Цър-

редъ“, да започнатъ чистенето на височинитѣ по западния брѣгъ на рѣката.

Къмъ 4 часа на 11-и октомврий „специалниятъ отредъ“ прегази р. Тимокъ и се установи на бивакъ изъ дворищата на с. Дрѣновацъ. Изпратиха се роти да осигурятъ височинитѣ предъ селото, а сѣщо се смѣни и храбрата 4-а рота.

* * *

Въ това време 1-а дружина се биеше въ сѣста на войскитѣ които трѣбваше да завладѣятъ гр. Княжевацъ. Сърбитѣ все още държеха височинитѣ Върли долъ, Барие и Момина Чука, които бѣха силни позиции съ фронтъ на северъ и североизтокъ. Колоната настѣпваща отъ къмъ Орѣхова глава бѣше закъснѣла.

Отъ заловени пленници се узна, че сърбитѣ заематъ височинитѣ съ силни части отъ 4-и и 5-и кадрови полкове. Почти всички окопи иматъ блиндажи и сѣ засилени съ телени мрежи.

За атака на тия върхове, командирѣтъ на 1/8 а бригада разполагаше съ 7 дружини отъ 12-и и 30-и пех. полкове и 1 дружина отъ 10-и пех. Родопски полкъ. Атаката се извърши презъ нощта на 11-и срещу 12-и. Противникѣтъ, като че ли предчувствуваше нѣщо страшно и затова откри силенъ артилерийски огнь, който трая почти до 3 часа сл. полунощъ. Необикновена тишина и неизвестностъ забулваше бойната линия на атакуващитѣ. Точно въ 4 часа, частитѣ се понесоха въ атака, безъ да дадатъ единъ изстрелъ. Противникѣтъ бѣ изненаданъ и следъ кратъкъ рѣкопашенъ бой, вр. Барие и околнитѣ висоти бѣха заети. Съ това се реши участъка на гр. Княжевацъ.

Тимошката операция се приключи.

10 дена Родопци непрекъснато водиха люта борба съ упоритъ и храбъръ противникъ, всрѣдъ дива и пресѣчена мѣстностъ, забулени въ тъмнината на мъглитѣ, прокиснати отъ влагата на непрекъснати дъждове и бури.

† Пор. Тодоръ х.
Василевъ

Ето имената на юнацитѣ, които съ кръвта си написаха първите страници на първата операция отъ втората война за Македония:

1. Поруч. Жеко Милевъ Тодоровъ, К-ръ 4-а р., Хасковска, Хасково,
10. Х., с. Върбица

2. Поручикъ Тодоръ х. Василевъ, 8-а р., Хасковска, Хасково, 14. Х., с. Н. Корито
3. Редникъ Елизаръ Какумовъ Хаимовъ, 4-а р., Хасковска, Хасково, 7. Х., в. Голче-бърдо
4. Редникъ Соломонъ Шеретовъ Аврамовъ, 4-а р., Хасковска, Хасково, 7. Х., в. Голче Бърдо
5. Редникъ Атанасъ Григоровъ Стойчевъ, 2-а р., Хасковска, с. Криво поле, 5. Х., с. Н. Корито
6. Редникъ Тодю Петевъ Белберовъ, 5-а р., Хасковска, с. Криво поле, 3. Х., в. Бабинъ носъ
7. Редникъ Дѣлчо Тоневъ Петковъ, 3-а р., Хасковска, с. Крепость, 7. Х., в. Раковица
8. Редникъ Теню Димитровъ Биковъ, 3-а р., Хасковска, с. Крепость, 7. Х., с. Корито
9. Редникъ Костадинъ Христовъ Димитровъ, 16-а р., Хасковска, с. Горски Изворъ., 9. Х.,
10. Редникъ Колю Христовъ Гаджановъ, 12-а р., Хасковска, с. Горски Изворъ 6. Х., с. Ошлене
11. Редникъ Бѣлко Михалевъ Ваневъ, 1-а р., Хасковска, с. Брѣстово, 6. Х., с. Корито
12. Редникъ Господинъ Милевъ Геновъ, 3-а р., Хасковска, с. Стойково, 10. Х., гр. Княжевацъ
13. Редникъ Гочо Начевъ Бибановъ, 4 а р., Хасковска, с. Стамбулово, 7. Х., в. Голче бърдо
14. Редникъ Димо Станиловъ Радевъ, 4-а р., Хасковска, с. Татарево, 10. Х., с. Върбица
15. Редникъ Дѣлчо Терзиевъ, 1-а р., Хасковска, с. Бродъ, 8. Х., ?
16. „ Димо Дѣлчевъ Димовъ, 4-а р., с. Раковски, 7. Х., в. Голче Бърдо
17. Редникъ Славчо Петровъ Каревъ, 10-а р., Хасковска, с. Спахиево, 7. Х., в. Голче-бърдо
18. Редникъ Слави Сотировъ Геновъ, 4-а р., Хасковска, с. Сусамъ, 7. Х., в. Голче-бърдо
19. Редникъ Димитъръ Славовъ Станчевъ, 2-а рота, Хасковска, с. Добричъ, 7. Х., в. Голче-бърдо
20. Редникъ Христозъ Генчевъ х. Георгиевъ, 6-а р., Борисовгр., с. Д. Изворъ, 7. Х., в. Голче бърдо
21. Ст. подоф. Христозъ Николовъ Личевъ, 10-а р., Борисовгр., с. Д. Изворъ, 7. Х., в. Голче бърдо
22. Редникъ Христо Яневъ Грънчаровъ, 10-а р., Борисовгр., с. Дебъръ, 7. Х., в. Голче бърдо
23. Редникъ Ваню Тодевъ Ивановъ, 4-а р., Борисовгр., с. Преславъ, 10. Х., с. Върбица
24. Редникъ Господинъ Илиевъ Ивановъ, 3-а р., Борисовгр., с. Караджалово, 6. Х., в. Голче бърдо
25. Редникъ Еню Ивановъ Караивановъ, 8-а р., Казанлъшка, с. Ветренъ, 7. Х., в. Голче Бърдо
26. Редникъ Колю Маргаритовъ Караколевъ, 4-а р., Казанлъшка, с. Ветренъ, 10. Х., с. Върбица
27. Редникъ Трифонъ Теневъ Мирчевъ, 4 а р., Казанлъшка, с. Вѣтренъ, 10. Х., с. Върбица
28. Редникъ Алекси Георгиевъ Стояновъ, 3-а р., Казанлъшка, с. Мъглищъ, 7. Х., в. Раковица

29. Редникъ Димитъръ Георгиевъ Азмановъ, 9-а р., Казанлъшка, с. Мъглищъ, 6. X., в. Голче бърдо
30. Редникъ Илия Колевъ Шоповъ, 6-а р., Казанлъшка, с. Голѣмо село, 3. X., ?
31. Редникъ Вълчанъ Марневъ Запряновъ, 4-а р., Харманл., с. Райново, 10. X., г. Кралево
32. Редникъ Петко Тилевъ Халачевъ, 6-а р., Харманл., с. Златица, 10. X., с. Върбица

† р. Христо Яневъ
Грънчаровъ

Отъ Тимокъ къмъ Кръстатецъ (сх. № 24)

Следъ преминаването на границата и излизането на нашитѣ дивизии отъ 1-а армия въ долината на Тимокъ, Тимошкитѣ сръбски войски се оттегляха къмъ Парачинъ и Алексинацъ на Морава, а 2-а сръбска армия къмъ гр. Нишъ и Лѣсковецъ. По всички тѣснини, сърбитѣ се съпротивляваха съ целъ да печелятъ време, за да дочакатъ англо-френската армия, която се стоварваше въ Солунъ.

Нашитѣ части отъ 8-а пехотна Тундженска дивизия бѣха много разбъркани презъ време на близо двунедѣлнитѣ боеве

въ планинитѣ. За да не се губи време тѣ продължиха да действуватъ и по-нататкъ като сборни колони. За преследване на противника къмъ Соко-Баня и Алексинацъ се изпрати 2/8 бригада, а за атаката на противника на платото Треси-баба (къмъ Нишъ), бѣ назначена усилената 1/8 бригада. Въ голѣмото планинско пространство между тѣхъ трѣбваше да настѣпи 56-и пехотенъ полкъ.

На 12-и октомврий, на една колона подъ командата на командира на 10-и п. п. се заповѣдваше въ 6 ч. да настѣпи по Дръновацката рѣка и заеме изходно положение на пункта, гдето се пресича Дръновацката рѣка съ Кожейската рѣка; следъ това да настѣпи и атакува котитѣ 416 и 517 и отъ тамъ, като мине презъ кота 501, да заеме Виноградското бърдо. Въ дѣсно отъ полка, като дѣсно странично прикритие действуваше 55-и пех. полкъ, а въ лѣво 23-и пех. полкъ. Отъ проливния дъждъ всички рѣки и долища бѣха силно придошли. Въ 6 ч. полкътъ настѣпи, като изпрати въ бойна частъ 3-а дружина съ 4 роти, 2 картечници и 1 пл. оржие, а въ полкова подѣръжка 4-а дружина съ 3 роти. 15-а рота остана на заетата позиция по заповѣдъ на командира на 2-а бригада, за да пази тилътъ на настѣпващитѣ колони. Противникътъ, съ една пл. батарея и около 2 дружини, заемаше позиция по гребенитѣ, между Кожейската и Търновачката рѣки, гребенитѣ съ кота 416, тия които се спускатъ отъ Ласовачка планина къмъ рѣка Тимокъ, а така сѣщо и висотитѣ по лѣвия и дѣсния брѣгъ на Зубединска рѣка. Трѣбваше да се настѣпва пакъ по трудна пресѣчена мѣстность и презъ дълбоки, придошли отъ дъждоветѣ, планински рѣки. Частитѣ отъ полка настѣпиха, атакуваха и завладѣха гребенитѣ между Кожейската и Търновачка рѣки, като бѣха обстреляни презъ всичкото време съ фланговъ огънь отъ дѣсно. Следъ това атакуваха на ножъ и завладѣха кота 416. 11-а и 10-а роти отъ полка настѣпиха напредъ, атакуваха противника въ окопитѣ му и завладѣха кота 506, а другитѣ части бѣха принудени да измѣнятъ фронта си срещу: „Дугачки ниви — Овча-баба“, защото фланговия пушеченъ и артилерийски огънь на противника не позволяваше настѣплението на югъ. 55-и полкъ, поради трудната мѣстность бѣше останалъ назадъ и оголваше дѣсния флангъ на полка. Къмъ 15 часа неприятеля откри силенъ артилерийски огънь по частитѣ отъ полка отъ къмъ висотитѣ юго-западно отъ с. Манинацъ и премина въ настѣпление по посока на Дугачки ниви, но биде атакуванъ и прогоненъ. Къмъ 19 часа боя биде прекратенъ. Отъ уловенитѣ пленници (1 капитанъ и 30 войника) се узна, че противника срещу полка е около единъ полкъ. Ротитѣ трѣбваше да останатъ на позициитѣ си срещу к. 1020 и с. Манинацъ.

Нощта бѣше тъмна и дъждовита. Гжста непроницаема мъгла се спусна. И дветѣ страни накладоха огньове и очертахъ позициитѣ си. Загубени патрули, български и сръбски, непрекъснато стреляха. Особено се стреляше къмъ с. Манинацъ, гдето тършуваха и наши и сръбски патрули. Продоволствието и на дветѣ страни бѣше разстроено, та „доброволци“ за патрули имаше повече отъ колкото бѣ нужно.

На 13-и октомврий, неприятелътъ, отбитъ отъ своитѣ предни позиции, отстъпи южно отъ Зубединската рѣка, кждето се издигаше цѣль поменикъ отъ коти за заемане: Медна стена (674), Жути камъкъ (646), Кръсть (628) и гребенитѣ северо-западно отъ тѣхъ. Въ 6 ч. полкътъ настѣпи по посока на селата Долна Соколовица — Стогазовацъ — Болиновацъ. По такъвъ начинъ се отиваше въ тила на гр. Княжевацъ. Но 23-и полкъ въ 7 часа бѣ заелъ вече Виноградско бърдо и 10-и полкъ получи нова задача: да настѣпи съвмѣстно съ дѣсното странично прикритие (55-и полкъ) и достигне в. Кръсть и Стране, като атакува противника на височинитѣ по пжтя си. Съ получаването на новата заповѣдъ, 3-а дружина съ 3 роти, 2 картечници и 1 пл. оржие, настѣпи къмъ с. Долна Соколовица — Медна стена (к. 674), за да атакува южната половина на неприятелската позиция, а 4-а дружина съ 3 роти да атакува

северната половина на Медна стена. За полкова поддръжка се оставиха 10-а рота и $1\frac{1}{2}$ рота отъ 4-а рота, а другата полурота се остави за прикритие на батареята. Частитѣ настѣпиха въ мъглата и заеха гребенитѣ по лѣвия брѣгъ на Бучинската рѣка надъ с. Долна Соколовица. Въ това време се получи известие отъ командира на 55-и полкъ, че спира настѣплението, понеже тилътъ му билъ застрашенъ. Мръкваше се. Полкътъ прекрати движението и заношува въ боенъ редъ.

На 14-и окт. презъ нощта, една батарея отъ 8-и артилерийски полкъ зае позиция по гребена юго-източно отъ кота 547. Къмъ 8 часа се почна артилерийската подготовка на атаката. Частитѣ настѣпиха къмъ даденитѣ имъ обекти и въпрѣки проливния дъждъ, буйнитѣ и непроходимии рѣки, въ 17 часа атакуваха и завладѣха в. Медна стена и Жути камъкъ. Гжстата мъгла и тъмнината попрѣчиха за преследването на противника. Заловени бѣха 15 сръбски пленника.

Сжщата нощъ, въ с. Долна Соколовица пристигна и 2-а рота отъ нашия полкъ, изпратена по заповѣдъ на командира на 1-а бригада отъ в. Барие, съ заповѣдъ да влѣзе въ свръзка съ частитѣ отъ 2-а бригада. Тази рота бѣше придадена къмъ 3-а дружина, като поддръжка.

На разсъмване на 15 окт. се заповѣда на командира на 3-а дружина да изпрати части да заематъ в. Кръстъ (628). Сутринята рано 9-а рота атакува този връхъ и съ бой го зае. Полкътъ бѣше достигналъ вече даденитѣ му обекти. Отъ воденитѣ 15 дена денонощни боеве, войниците бѣха крайно изтощени. Крътъ на полка поиска единъ день почивка, за да може войниците да се подсушатъ и нахранятъ, разбира се отъ „мѣстни сръдства“, защото обозитѣ бѣха останали много назадъ. Даденото разрешение скоро бѣ отмѣнено, защото още презъ нощта се получи заповѣдъ, полкътъ да настѣпи и завладѣе вр. Кръстатецъ (1106), на вододѣла между Тимокъ и Морава.

Дадениятъ обектъ бѣше твърде далече и за завладѣването му, на 16-и окт. полкътъ трѣбваше да се разправя за редъ височини заети отъ противника и да газии, не безъ рискъ, придошлиитѣ отъ дъждоветѣ потоци.

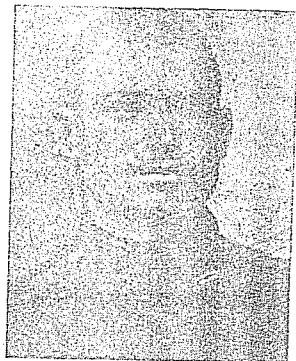
Въ 6 ч. на 16. X. полкътъ настѣпи въ боенъ редъ: 3-а дружина, (2, 9, 11 и 14 роти) презъ вр. Кръстъ и хребета Умляни (647) за вр. Кръстатецъ, въ дѣсно отъ нея — 4-а дружина, съ две роти въ бойна частъ и въ поддръжка, задъ сръдята — 10, 15 и 4 роти. 9-а рота завърза упоритъ бой съ противника, за да овладѣе вр. Райковъ дѣлъ (668). Това накара командирътъ на 3-а дружина да изпрати 4 и 14 роти въ обходъ презъ Зубиндѣлската рѣка, презъ участъка на 55-и полкъ, който не бѣ още пристигналъ. Въ 15 ч. дружината атакува на ножъ Райковъ-дѣлъ и завладѣ околнитѣ височини. Нощта свари частитѣ на заетитѣ позиции, кждето се окопаха и влѣзоха въ връзка съ 55-и полкъ, въ дѣсно и съ 23-и, въ лѣво. Въпрѣки всички усилия, вр. Кръстатецъ не бѣше достигнатъ. Врагътъ указваше съпротива, а и разтоянието по тази дива и пресечена мѣстностъ бѣше голѣмо.

Презъ нощта се съобщи, че на 17-и окт. полкътъ ще бжде смѣненъ отъ Балканци, за да се присъедини къмъ бригадата си, която настѣпва отъ Княжевацъ къмъ Нишъ.

Разчистването на лѣвия брѣгъ на Тимокъ, отъ разбития противникъ, не бѣше безкрѣвна разходка. Силно пресечената мѣстностъ даваше на всѣка крачка здрави закрития, но опитнитѣ Родопци можаха да минатъ съ сравнително малко жертви. Тия жертви не бѣха напразни, защото

допринесоха много за доразстройването на сърбитѣ, които все пакъ майсторски спѣваха нашето настѣпление.

Ето кои начертаха съ кръвта си пътя на полка при преследването отъ Тимокъ до Кръстатецъ:

† Мл. подоф, Стойчо Янковъ

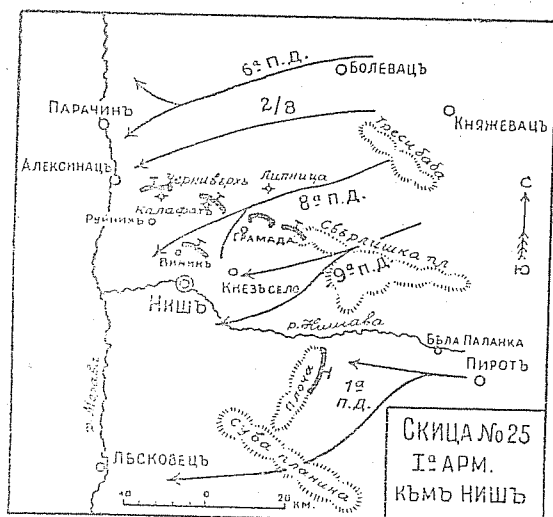
† р. Господинъ Танчевъ

† р. Запрянъ Атанасовъ Чакъровъ

1. Мл. подоф. Стойко Янковъ Точевъ 16 рота с Новаково
2. редникъ Ангелъ Цокъвъ Василевъ 9 р. с. Дебъръ
3. " Георги Димитровъ Вълковъ 9 р. с. Брѣгово
4. " Димитъръ Димиревъ 9 р. с. Брѣстово
5. " Жеко Георгиевъ Георгиевъ 13 р. с. Малево
6. " Колю Павловъ 16 р. с. Добричъ
7. " Запрянъ Атанасовъ Чакъровъ 8 р. с. Бодрово
8. " Господинъ Танчевъ 8 р. с. Бодрово

Къмъ Нишъ (Сх. № 25)

На 17-и октом. се получи заповѣдъ отъ к-ра на бригадата, споредъ която полкътъ трѣбваше, следъ като бѣде смѣненъ отъ 12 п. Балкански полкъ, да се прибере къмъ своята 1/8 бригада, която настѣпваше отъ Княжевацъ къмъ крепостта Нишъ.

К-рътъ на армията реши, въ посока на Соко-бана да се изпрати само една бригада отъ 8-а дивизия, а всичко останало да се насочи къмъ Свърлишка планина и Нишъ. Отъ 8-а пех. дивизия се искаше да преследва по-бързо сърбитѣ и да не имъ даде възможностъ да се задържатъ на по-задна позиция. Но по-голѣма бързина бѣше невъзможна, защото всички колони бѣха много разбъркани

можностъ да се задържатъ на по-задна позиция. Но по-голѣма бързина бѣше невъзможна, защото всички колони бѣха много разбъркани

учатъ чираци. Одринъ падна за 30 часа, а Нишъ ще го вземемъ за три. Нали си знаемъ урока?"

Постепенно дългата колона достигна до висотитѣ Треси-баба. Тука се кръстосватъ пѣтищата отъ Нишъ, Княжевацъ, Иново и Пиротъ. Овладеенъ този вѣзелъ, пѣтищата на нашата армия се освобождаватъ и всички дивизии ще могатъ да настѣпватъ за овладяването на гр. Нишъ. Крътъ на 8-а див. знаеше добре това и затуй, веднага следъ овладяването на Княжевацъ, той изпрати Шейновци да догонятъ противника къмъ билото на Треси-баба. Отстъпващиятъ сръбски отредъ се бѣ опиталъ тукъ да даде едно отчаяно съпротивление, но е билъ бѣсно прегазенъ. Шосето бѣше усѣяно съ трупове, орждия и бойни припаси. Това бѣ скъпа отплата за Стайковъ връхъ, където една сръбска засада бѣ нанесла тежки загуби на две тѣхни предни роти.

На 20-и окт., въ Сливовикъ, къмъ полка се прибра и 2-а дружина, която още отъ границата бѣ останала съ 6-а дивизия.

Следъ отстъплението си задъ Свърлички Тимокъ, сръбитѣ заеха линията Грамада—вр. Лилякъ—вр. Калафатъ—Каменита глава и изобщо Нишката позиция (сх. № 26).

За 21-и октомврий съседната 9-а пехотна дивизия трѣбваше при съдействието на 15 батареи да овладѣе неприятелската позиция по висотитѣ юго-източно отъ Грамада. Даденитѣ обекти бѣха овладяни до вечерята, защото нашата артилерия даде такъвъ силенъ огънь, че улесни извънредно много атаката.

На първата бригада отъ 8-а тундженска дивизия бѣ дадено за днесъ да овладѣе участъка отъ главната позиция на крепостта, минаващъ по линията вр. Лилякъ (757), вр. Калафатъ (867), Каменната караулка (813) и Каменита глава (822). Малко по-напредъ, обаче, сръбитѣ бѣха заели предна позиция, която минаваше по линията: к. 760, източнитѣ склонове на вр. Главчиня (624), с. Гробовче. Въ цѣлия този участъкъ и въобще въ цѣлата западна частъ на Нишката крепостъ вр. Калафатъ (867) бѣше най-важната частъ отъ позицията.

Съгласно заповѣдта по 1-а бригада, за 21-и окт., на полка се заповѣда да настѣпи съ 2 дружини (2-а и 3-а) и картечната рота, въ 7 часа къмъ в. Липница (572) и го заеме, ако връхътъ не е заетъ отъ частитѣ на 9-а дивизия. Следъ заемаването му, да съдействува на 30-и пех. Шейновски полкъ за атаката на в. Лилякъ (757). Атаката на в. Лилякъ да се почне само следъ като 9-а дивизия заеме в. Байтарица (742) и в. Грамада (512). Другитѣ дружини останаха за бригаденъ резервъ.

Въ 7 часа Родопци прегазиха Свърлички Тимокъ и по дѣсния брѣгъ на Грабовачка рѣка се приближиха до севернитѣ скатове на висотата 489. Въ това време 57-и пех. полкъ водѣше бой за завладяването на в. Липница. Фронтъ за действие на полка нѣмаше, защото предъ полка бѣ 34-и пех. полкъ, който сѣщо имаше за обектъ в. Липница. В. Лилякъ бѣше далече, 30-и полкъ бѣше ангажиранъ въ бой при Лялинацъ, а Байтарица и Грамада не бѣха още паднали. Нашитѣ части се бѣха много напластили. Обектитѣ бѣха близко единъ до другъ и командването почна да ги смѣсва едни вмѣсто други. Това създаваше голѣми затруднения въ маневрирането, но все пакъ войскитѣ се справяха. Въ 18 ч. 45 м. се получи отново заповѣдъ по 1-а бригада, споредъ която 10-и Родопски полкъ съ 2 дружини трѣбваше да поддържа 30-и пех. полкъ при атаката на висотата 760, северно отъ вр. Калафатъ, а следъ завземането му да се атакува и завземе

в. Калафатъ (867), на който връхъ частитѣ да се утвърдятъ. 4 полски батареи щѣха да подържатъ атаката.

Въ 1 ч. и 15 м. сл. полунощъ, полкътъ стигна задъ подръжкитѣ на 30-и п. полкъ, зап. отъ с. Плюшина, като остави 7-а рота за прикритие на батареитѣ, а 8-а рота на к. 411, да прикрива отъ къмъ висотитѣ при с. Грабовче и пази връзката въ лѣво съ 34-и полкъ.

Въ 6 ч. на 22-и окт. к-рътъ на 10-и полкъ отива при к-ра на 30-и полкъ, за да се споразумѣе върху предстоящата атака на к. 760 и Калафатъ. Указа се, че 30-и полкъ не би могълъ да мръдне къмъ к. 760, до като не се очисти противника въ дѣсно къмъ вр. Главчина. За това била нужна и артилерийска подкрепа. Въ 7 ч. и 30 м. к-рътъ на бригадата се съгласи съ преценката на к-ра на 30-и полкъ и заповѣда полкътъ да атакува противника въ дѣсно отъ 760, а 10-и полкъ — к. 760 и следъ това самия вр. Калафатъ. Две дружини отъ 30-и полкъ оставаха за поддръжка, както на 10-и, така и на 30-и полкъ. Заповѣдта бѣше изрична: „Настѣпвайте решително и въ случай на нужда ще ви подържамъ съ резерва на бригадата“.

Отъ всичко това става ясно, че командуването не е имало добро разузнаване за крепостта. Но то знаеше, че противникътъ е битъ и не искаше да му даде възможностъ да се окопоти около Нишъ и така да спечели време. За това то бѣше решило да произведе една много ускорена атака.

В. Калафатъ (867) е най-високата точка на онзи масивъ, който се заключава между рѣкитѣ Морава, Нишава и Свърлишки Тимокъ. Отъ него се спускатъ лъчьеобразно всички рѣчици, които носятъ води къмъ тия рѣки, а това го прави мѣждодостѣпенъ.

Частитѣ отъ полка трѣбваше да настѣпятъ къмъ него презъ с. Сливче, но следъ завземането на к. 760. Висотата 760 е първата врата за крепостта „Нишъ“ отъ северната страна. Скатоветѣ ѝ сж стрѣмни и обрасли съ гъста габерова гора и тръне. Движението за к. 760 по скатоветѣ на гребена става по кози пѣтеки. За да се отиде до тѣзи скатове направо отъ с. Лялинацъ, трѣбва да се минатъ нѣколко пѣти разклоненията на Лялинската и Суво-долски рѣки. Отъ проливния дъждъ, който валѣ до обѣдъ, рѣкитѣ бѣха пълноводни.

Въ 13 ч. 55 м. дружинитѣ, подържани отъ силенъ артилерийски огънь, настѣпиха къмъ даденитѣ имъ обекти по взводно, обстрелвани отъ дветѣ неприятелски батареи, които заемаха позицията задъ скатоветѣ на гребенитѣ северо-източно отъ к. 760. 2-а дружина попѣпли по източнитѣ склонове, а 3-а — по северозападнитѣ, като пазѣше връзка и съ 30-и полкъ. Въ полкова поддръжка останаха 13-а и картечната роти. Около една неприятелска дружина заемаше обраслитѣ съ гора скатове на к. 760. Къмъ 16 ч. се завърза бой между преднитѣ части. Нашитѣ вериги достигнаха трънака и залегнаха. Да се чака повече значеше да се даватъ безцелни жертви. Трѣбваше да се върви напредъ. Неприятелътъ биде атакуванъ на ножъ въ окопитѣ си. Завърза се близъкъ бой. Той не издържа атаката и отстъпи въ паника, преследванъ изъ дракитѣ. Въ своето бѣгство той увлѣче и защитницитѣ по билото на гребена на к. 760. Въ 17 ч. едно грѣмогласно ура се разнесе на к. 760, който падна въ наши рѣце. Дружинитѣ се утвърдиха на зетия връхъ. Донесено бѣ въ бригадата, че к. 760 е завладянъ и че е отдадена заповѣдъ презъ нощта да се заеме и в. Калафатъ. Войницитѣ бѣха крайно изтощени, но трѣбваше да се бърза. Веднага се изпратиха всички дружини отъ бригадата поддръжка за да осигурятъ достигнатия

успѣхъ. 1/10-а дружина застана въ подрѣжка на 2-а и 3-а; дружината на майоръ Георгиевъ отъ 30-и полкъ, застана съ фронтъ къмъ Главче и гребенитѣ къмъ фланга и тила на к. 760, за които полкътъ ѝ водѣше бой; дружината на майоръ Няголовъ, отъ 30-и пех. полкъ, остана въ резервъ между к. 760 и с. Лялинацъ. Заповѣдано бѣше на дружинитѣ командири на 2-а и 3-а дружини да настѣпятъ стремително и да завладѣятъ в. Калафатъ. Това е било желанието на командующия армията. Гдето се стигне да се палятъ огньове за указание на нашата артилерия. Получи се донесение отъ командира на 2-а дружина, писано въ 21 часа и 15 м., въ което се казваше, че е на една висота, която смѣталъ за Калафатъ, но въ тъмното не можелъ да се ориентира. Преди това пѣкъ, се получава донесение отъ командира на 3-а дружина, че дружината му напредвала, но 30-и пех. полкъ не настѣпвалъ и флангътъ му оставалъ откритъ. К-рътъ на полка изпраща втора заповѣдъ: „Повторно заповѣдвамъ съвмѣстно съ 2-а дружина да се продължи настѣплението и още тази нощъ да се заеме в. Калафатъ, гдето дветѣ дружини да се затвърдятъ здраво на позиция. Да не се обръща внимание, че 30-и полкъ е останалъ назадъ и въ дѣсно, две дружини отъ този полкъ пристигнаха ей сега на в. 760; две роти отъ 1-а дружина изпратихъ за подрѣжка, които ще се движатъ следъ Васъ“. Веднага следъ това командирътъ на полка заминава за предната линия на в. 760. Войниците бѣха крайно изморени и изквасени цѣли. Заповѣда се, да се накладатъ огньове по обратнитѣ склонове, за да се подсушатъ. Въ това време пристигнаха 7-а и 8-а роти отъ полка. Въпрѣки умората, която чувствуваха всички, трѣбваше да се бърза, за да не би врагътъ да разбере нашето намѣрение и да прехвърли голѣми части къмъ в. Калафатъ.

Нощта е тъмна. Бушуващата огнена стихия презъ деня отдавна бѣ затихнала. Тишина и спокойствие царуваше навредъ.

На 23-и октомврий въ 3 ч. к-рътъ на полка повиква дружиннитѣ командири на 2-а и 3-а дружини и имъ казва, че до разсѣмване в. Калафатъ трѣбва да завладѣе на всѣка цена. Понеже пѣхътъ за Калафатъ е билъ само единъ и твърде тѣсенъ, решава да се ешелониратъ настѣпающитѣ роти една следъ друга на 50 крачки интервалъ. Поиска се отъ дружиннитѣ командири да укажатъ по единъ ротенъ командиръ на които ще се заповѣда да трѣгнатъ на чело на колоната и на които може да се има пълно довѣрие, че ще изпълнятъ съ достоинство възложената имъ деликатна задача. Отъ 2-а дружина бѣ назначенъ поручикъ Продановъ — к-ръ на 5-а рота, а отъ 3-а дружина поруч. Софрони Никовъ — к-ръ на 9-а рота, известенъ по геройството си отъ Одринъ.

Часътъ е 4 сутринята. Съ 3 водачи отъ с. Лялинацъ, к-рътъ на полка нарежда щото командира на 5-а рота поручикъ Продановъ да трѣгне на чело на колоната. Следъ него 9-а рота подъ началството на поручикъ Никовъ, следъ тѣхъ, останалитѣ роти отъ 2-а дружина и 13-а рота отъ 4-а дружина; следъ нея ротитѣ отъ 3-а дружина и тѣзи отъ 1-а. Дветѣ дружини на 30-и пех. полкъ се оставятъ на к. 760 до получаване втора заповѣдъ. Челната рота трѣгна въ 3 часа и 55 м. До 6 часа не се чу никаква стрелба, не последва никакво донесение. Къмъ 6 часа и 10 м. единъ ужасенъ взривъ разтърсва висотата Калафатъ, единъ огроменъ червенъ облакъ отъ димъ се издигна високо надъ Нишъ. Гръмогласно ура се разнесе по цѣлата позиция. Получава се първото донесение отъ командира на 5 рота. „Зададената ми задача из-

пълникъ. Съмъ на тригонометрическия пунктъ 867. Складовѣтъ на Нишъ горятъ. Позволете да влѣзна въ Нишъ. Поручикъ Продановъ“.

Веднага се донесе въ бригадата, че полка завладѣ Калафатъ и продължава настѣплението къмъ в. Камената караулка и Каменита глава. Противника въ паническо бѣгство отстъпва къмъ Нишъ. Моли се да се изпрати планинска артилерия за обстрелване на отстъпващитѣ части, защото полската ще се забави. Обаче сѣрбитѣ така бързо отстъпватъ къмъ града, че и планинската артилерия не можа да ги свари.

Падането на Калафатската позиция и на Нишъ се дължи на бързото и безспирно движение напредъ и главно на нощната изненада. Сѣрбитѣ не сж мислили, следъ последнитѣ голѣми поражения, че ще могатъ да окажатъ сериозна съпротива за отбрана на Нишъ, но напоследъкъ, предъ видъ бавнитѣ движения на нашитѣ части сж почнали бързото укрепяване на Куриловския гребенъ, който и безъ това е естественна позиция отъ къмъ северния секторъ на крепостта. Построили сж дълбоки блиндирани окопи, покрити съ чимове, добре маскирани и заградени съ бодлива телъ. Всички по-важни пунктове по позицията бѣха свързани съ телефонъ. Гарнизонътъ на Калафатската позиция е билъ около 2 дружини. Нощно време сж оставяли отъ всѣка рота по 1 взводъ въ окопитѣ като дежурна частъ, а останалитѣ се прибирали назадъ, задъ скатовѣтъ по бивацитѣ си. Понеже къмъ Калафатската позиция може да се настѣпи най-лесно по пѣтя водящъ отъ к. 670 за Калафатъ, то на самия пѣтъ имаше построенъ единъ грамаденъ блиндиранъ окопъ, заграденъ съ бодлива телъ. Тамъ винаги е дежурила цѣла рота.

Ето какъ е падналъ Калафатъ:

Настѣпаящитѣ наши предни роти се промѣкнали незабелязано отъ къмъ скалиститѣ, почти непристъпни скатове на тригонометрическия пунктъ 867. Явяватъ се въ тилътъ на защитницитѣ, които се разбѣгали, следъ това се спускатъ на ножъ съ викъ ура, въ гърбътъ на останалитѣ сѣрбски части по позицията. Защитницитѣ на центъра на Калафатската позиция сж били до толкова изненадани щото хвърлиха пушкитѣ и се предади. Единъ отъ ротнитѣ командири — сѣрбинъ, не е можалъ да даде никаква заповѣдъ, а само е сполучилъ да избѣга, като е оставилъ шинела и саблята си. Командирътъ на 9-а рота поручикъ Никовъ, който и при Одринъ се отличи съ превзимането на фортоветѣ южно отъ Айджи-Йолу, повежда ротата си съ турнати ножове въ тилъ и флангъ на цѣлата отбранителна линия. Това е внесло паника въ цѣлата отбранителна линия. Едни отъ защитницитѣ се предаватъ въ окопитѣ, а други на групи избѣгватъ въ Нишъ. Една дружина съ артилерия и картечници се е поддала отъ Каменита глава да подкрепи защитницитѣ на Калафатъ, но бѣгащитѣ въ паника части пренасятъ па-

Капитанъ Михаилъ Продановъ, ротъ с Дол. Махала, Карловско, к-ръ на рота, убитъ на 26.V 1917 на Добро-Поле.

никата и въ нея и тя свърна на ю. з, направо къмъ Морава. Нашитѣ роти преследваха по петитѣ противника, който е избѣгълъ къмъ града.

Въ 10 ч. 35 м. щабътъ на полка и този на бригадата и всички резерви бѣха на пѣтя за Калафатъ и Каменната караулка.

К-рътъ на бригадата заповѣда на к-ра на 2-а дружина подполковникъ Константиновъ Апостолъ, да изпрати разузнавателни отреди: 1 взводъ по пѣтя отъ кота 689 — за Горно Матеевацъ—Долно Матеевацъ и кота 350, 1 взводъ за в. Башева-глава, 1 взводъ презъ Кнезъ-село и в. Градечъ (419). Други взводове се насочиха: 1 по посока на с. Руйникъ — Църни връхъ (709), 1 полу-рота по посока на в. Виникъ, съ заповѣдъ да надникнатъ надъ градъ Нишъ, безъ да влизатъ въ самия градъ.

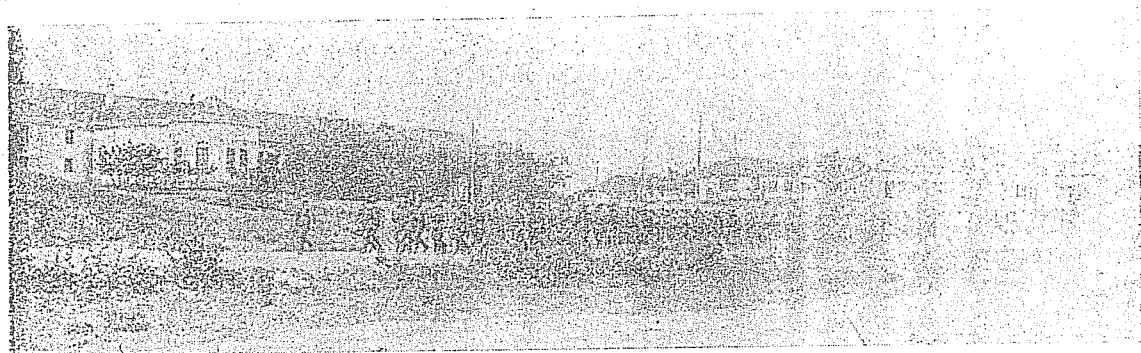
Ротата на поручикъ Продановъ, продължаваше да се движи напредъ. Предъ него се изпрѣчиха силуетитѣ на тритѣ укрепления на Виникъ. Не следъ дълго ротата е на тѣхъ.

Така че до като заповѣдта стигне до ротнитѣ командири, отъ командира на 5-а рота се получи донесение, писано въ 10 ч. 35 м. съ следното съдържание: „Нишъ падна. Патрулитѣ ми стрелятъ по сръбскитѣ колони, отстъпващи по шосето Княжевацъ—Нишъ. Нишъ на северъ отъ Нишава е заетъ отъ патрулитѣ ми. Азъ съ два взвода съмъ на в. Виникъ. Веднага следъ свършване на настоящето тръгвамъ за града. На Виникъ има едно полско оржие безъ затворъ съ 200—300 снаряди. Ще ме намѣрите въ казармата. — Поручикъ Продановъ.“ Въ същата смисълъ се получи донесение и отъ командира на 2-а дружина.

До като 10-и пех. Родопски полкъ водѣше боеве за овладяване преднитѣ позиции и самата Нишка крепостъ, 2/8 бригада овладѣ следъ упорита атака на ножъ вр. Кръстатецъ и настѣпваше къмъ Алексинацъ,

9-а пехотна дивизия овладѣ преднитѣ неприятелски позиции по висотитѣ около Преконоге, а 1-а дивизия бѣ овладѣла Бѣла Паланка и настѣпваше съ едната си бригада къмъ вр. Червена, а съ останалитѣ къмъ Власотинци. И тукъ Родопци първи извършиха пробивъ върху крепостенъ поясъ.

Впечатленията на командира на 5-а рота при влизането му въ гр. Нишъ личатъ отъ донесението му: „Следъ падането на Калафатъ, съ два взвода тръгнахъ по пѣтя презъ с. Каменица за в. Виникъ. Ето ме на върха надъ с. Каменица. Отъ тукъ видѣхъ да отстъпватъ отъ с. Каменица по пѣтя за с. Чамурлие една сръбска колона около 2 дружини, друга сръбска колона, около 1 полкъ, отстъпваше отъ в. Грамада за гр. Нишъ. При това положение решихъ да настѣпя за форта „Виникъ“. Тамъ намѣрихъ едно полско оржие съ около 200—300 снаряди. Отъ Виникъ изпратихъ единъ взводъ — патрулъ къмъ гр. Нишъ. Нѣколко негови изстрели принудиха последната сръбска дружина да увеличи крачката и да избѣга въ града. Съ останалитѣ взводове настѣпихъ къмъ града и въ 10 часа и 50 м. дойдохъ при менъ парламентьори съ бѣло знаме, упълномощени отъ Нишкия владика и градския кметъ да предадатъ града. Камбанитѣ забиха и народътъ почна да излиза по улицитѣ. Азъ отказахъ да влѣза въ града предвидъ малочислеността ми, но парламентьоритѣ, х. Димитъръ Ивановичъ и Алекси Муничъ, следъ като ми предадоха бѣлото знаме, ме помолиха най-настойтелно да отида поне до моста на р. Нишава, гдето ме чакалъ владиката, градския кметъ и множество народъ, за да ми се представятъ, да ми предадатъ града и да се увѣрятъ отъ менъ, че нѣма да бждатъ изклани поне тѣхнитѣ деца и жени, както имъ разправяли тѣхнитѣ отстъпващи войски. Най-послед

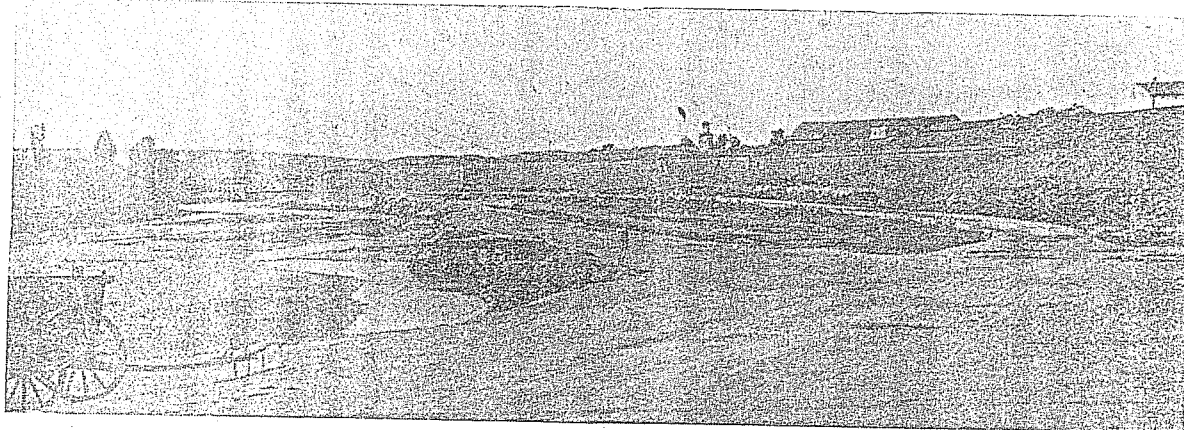
Влизането на Родопци въ Нишъ

приехъ да влѣза въ града. Действително, оттатъкъ моста ме чакаше хиляденъ народъ начело съ владиката, градския кметъ, представителитѣ на две американски санитарни мисии, на американското консулство, на руската санитарна мисия и др.

Владиката въ една хубава речъ между другото ми каза: „Гражданитѣ сж готови да се подчинятъ на всички Ваши наредби, само запазете живота на нашитѣ деца, жени и имота на гражданитѣ“. Представи ми кмета и хората отъ чуждитѣ мисии. Азъ отъ своя страна отговорихъ и между другото казахъ, че българската армия е научена да се бие само съ въоръжени хора—войници, че и ние имаме жени и деца, които обичаме сжщо така, както и тѣ своитѣ и че никой български войникъ не ще посегне върху живота на жени, деца и мирни граждани. За такъвъ позоръ българския войникъ не е способенъ, Успокоихъ ги още веднажъ и ги помолихъ да вѣрватъ въ казаното отъ менъ. Говоренето ми бѣ прекъсвано следъ всѣка дума съ викове: „Живио царь Фердинандъ, живио България!“ Това ми даваше достатъчно време да обмислямъ всѣка дума, която трѣбваше да кажа. Изобщо приема бѣ извънредно тържественъ и сърдеченъ, защото уплашеното отъ отстъпващитѣ войски гражданство виждаше гаранция въ насъ и въ нашата великодушностъ. Всѣка жена, дете и мжжъ носѣха китки и разни подаръци: тютюнъ, шоколадъ, кърпи, ризи, чорапи и др. Азъ и моитѣ войници бѣхме претрупани съ подаръци и китки.

„Следъ посрѣщането, по молбата на кмета и представителитѣ на разнитѣ мисии, изпратихъ по 5 души—постове на Кметството, на мисиитѣ и консулството, на тютюневия монополъ и станцията. Изпратихъ патрули изъ града да запазятъ реда и увѣрятъ гражданитѣ, че ний не колимъ мирни граждани. Следъ всичко това се оттеглихъ отсамъ моста. Пленени бѣха 2 офицери и повече отъ 200 души войници. Ротата взе още като трофей крепостнитѣ орджия „Св. Георги и Св. Илия“ отъ Нишката Цитадела (Калето), въ която ротата първа стѣпи, десетки орджия и хиляди пушки отъ разни калибри и системи, при които ротата постави първа часови, твърде много военни и санитарни материали и материалитѣ на държавния тютюневъ монополъ, за запазването на които имаше престрелка съ сръбскитѣ войници, които искаха да ги ограбятъ“.

И така Нишъ падна! Падна още една крепостъ предъ бѣсния устремъ на храбритѣ Родопци. Камбанитѣ на града биятъ. Тѣхната пѣсенъ е колкото тържествена, толкова и зловеща! Нишъ бѣше единъ отъ първитѣ градове, който презъ време на възраждането си извоюва български владика. Сега той бѣ станалъ втора столица на Сърбия.

Калето на Нишъ

Излизатъ всички съ цвѣтя да срещнатъ героитѣ. Но чудно е че у малцина личи болка за падането на столицата имъ. Събужда ли се старата обща кръвъ?!

Улицитѣ се тресатъ подъ твърдата войнишка стѣпка на Родопци. Тѣ сж горди, че не веднажъ сж падали крепости предъ тѣхния мечъ!

Въ Нишъ дойде известието, че германскитѣ войски сж превзели вече Крушевацъ и пленили много орждия и войници.

10-и Родопски полкъ временно бѣ оставенъ за гарнизонъ въ Нишъ. За тази целъ му се опредѣляше да се разквартирува въ казармитѣ на дѣсния брѣгъ на р. Нишава. Но тѣ бѣха по-страшни отъ огъня. Комисията назначена да ги прегледа установи, че тукъ сж настанени болни и ранени сръбски и австрийски войници, заразени отъ петнистъ тифъ.

Страшна картина сж представлявали тия полу-хора, полу-сѣнки. Изъ между малкото живи сж се полуразлагали труповетѣ на умрѣлитѣ въ страшна агония сърби и австрийци. Тѣ сж били изоставени, безъ лѣкарска помощъ, а нѣкои даже полудѣли.

При това положение полкътъ остана на бивакъ. За запазване вътрешния редъ на гр. Нишъ, се изпратиха три полуроти. Въ Нишъ имаше доста много военни складове. Една частъ отъ тѣхъ бѣха съ разбити врати и съдържанието имъ разграбено и разхвърлено отъ самото население. Войниците отъ полка следъ дълги и уморителни походи, най-после можаха да починатъ спокойно и да получатъ топла храна въ изобилие.

Нишъ е стара крепостъ съ нѣколко фортове около съседнитѣ височини, обаче тѣ сж полудълговременни съ висока профилъ и слаба съпротива срещу модернитѣ гаубични и дълги орждия. Все пакъ, нѣкои отъ тѣхъ сж грижливо подържани и иматъ отдолу тухленни и каменни каземати. Впоследствие нѣкои отъ тѣзи фортови земни казарми бѣха използвани отъ сърбитѣ и за затворъ. Отъ тия фортове (укрепления) се откриваше голѣмъ обзоръ и обстрелъ. Тѣ имаха силата на една добре укрепена, полска позиция, овладѣването на която все пакъ е много трудна работа. Нощната атака обаче на Родопци срази тази крепостъ.

На 26-и октомврий рано сутринъта, преди да изгрѣе слънце, полкътъ се изтегли скрито по шосето за Алексинацъ и се установи на бивакъ. Движението трѣбваше да се извърши прикрито, защото пжтя се обстрелваше отъ далекобойнитѣ орждия на сърбитѣ разположени на лѣ-

вия брѣгъ на р. Морава. 2-а дружина бѣ оставена въ гр. Нишъ за гарнизонъ.

Тукъ при това положение, полкътъ остана на бивакъ до 28-и октомврий.

Следъ Нишъ

До като частитѣ отъ 8-а и 9-а пехотни дивизии атакуваха позициитѣ на сѣрбитѣ предъ Нишката крепостъ и овладѣха последната, 1-а пехотна дивизия водѣше бой съ едната си бригада около вр. Плоча и така облекчаваше работата на 8-а и 9-а дивизии при атаката.

Останалитѣ две бригади отъ 1-а пех. дивизия настѣпва къмъ Власотинци, за да излѣзатъ въ долината на р. Морава. Съ падането на Нишъ цѣлата 1-а пехотна дивизия се събра въ Власотинци и настѣпи къмъ гр. Лѣсковецъ.

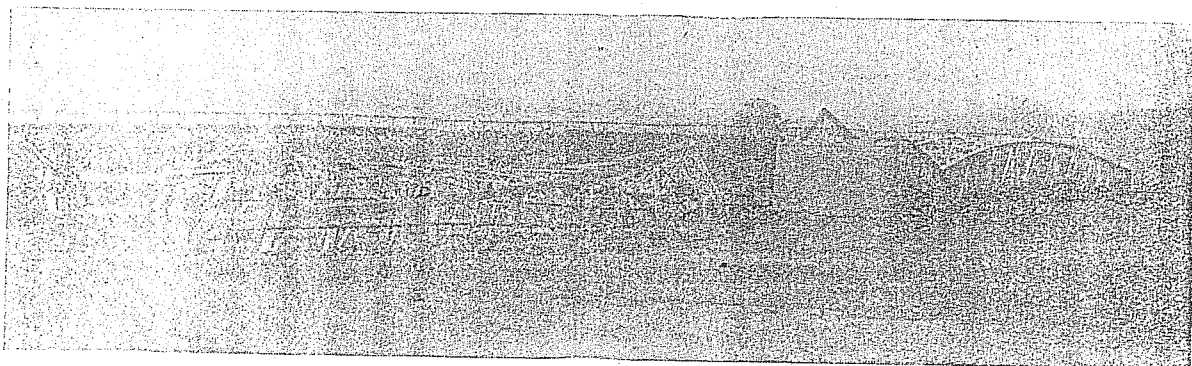
На 25-и октомврий, следъ жестокъ бой съ сѣрбитѣ, 1-а дивизия мина Морава по шосето Власотинци—Лѣсковецъ. Софийци превзеха Лѣсковецъ и станаха господари на долината на р. Морава. Така се заплаши пѣтя за отстъпление на сѣрбитѣ къмъ Прищина.

До това време нашитѣ войски отъ II армия на генералъ Тодоровъ — 3-а и 7-а пех. дивизии, които настѣпваха съ обща посока Кюстендилъ—Скопие, бѣха успѣли да овладѣятъ гр. Враня, Прешово, Куманово Скопие и насочваха колони отъ Враня — на северъ къмъ Лѣсковецъ и отъ Скопие къмъ Качаникъ, за да спратъ сѣрбскитѣ войски, които напирала да се съединятъ съ английскитѣ и френски войски, настѣпващи отъ Солунъ. Друга частъ отъ армията (тракийската и македонска дивизии), бѣ обърнала фронта на югъ и сипѣше ударитѣ си върху новитѣ пришелци — англичани и французи.

10-и Родопски полкъ трѣбваше да се насочи отъ Нишъ презъ Власотинци за Лѣсковецъ и Враня. На 29 окт. въ 4 ч. сутринята, полкътъ потегли за Гаджинъ-ханъ, кждето пристигна късно вечерята. Походътъ бѣше крайно уморителенъ, защото презъ цѣлия пѣтъ валѣ силенъ дъждъ. Не по-малко тежъкъ бѣше и следния день, когато полкътъ пристигна въ с. Завидница. Трѣбваше да се газятъ до поясъ придошлиитѣ рѣки. Нощуването въ мокритѣ биваци бѣше невъзможно. Дъждътъ бѣ разкалялъ пѣтища и дворове. Обозитѣ изостанаха назадъ. Редовно хранене не можеше да има. Нѣкои отъ батареитѣ пристигаха само съ предницитѣ и орждията. Раклитѣ изоставяха въ калъта.

На 30-и октомврий Родопци влѣзоха въ Власотинци и се разположиха на бивакъ. Презъ нощта, к-рѣтъ на бригадата получи известие, че 1-а дивизия се намира въ затруднено положение и всички пристигнали батареи, заедно съ 10-и и 30-и полкове, чась по-скоро да се отправятъ за Лѣсковецъ. Положението стана ясно за Родопци. Преди 40 години бащитѣ на сѣщитѣ тия хора, гладни и боси, презъ сѣщо такова кишаво време, бързаха презъ калищата при Вакарелъ къмъ Сливница. Днесъ синовеитѣ имъ, съ сѣщото велико смирение предъ страданията, недоглеждаха „неуправията“ изъ задрѣстеното отъ обози шосе, бързаха за Лѣсковецъ. Ревътъ на орждията не подсичаше краката имъ, а ги окриляше. „Работата е запечена, се чуваше изъ редицитѣ, дали ще стигнемъ на време?“ А въ редоветѣ на софийската дивизия се разкриваше друга трогателна страна на българската душа: „Помощъ иде!“ . . . и безъ да я дочакатъ, тѣ подгониха сѣрбитѣ.

На 2-и ноемврий движението трѣбваше да продължи на югъ къмъ Македония. Командуването вижда умората на войниците и поиска поне малко да имъ спести силитѣ. Въ три ешалона полкътъ се превози до гара Гърделица — само 12 клм.! Надѣваха се да разчистатъ дефилето на Морава, но това се указа невъзможно, защото не бѣха само задрѣстениѣ вагони, но и всички мостове били повредени. Превозката на третѣ ешалона трая 12 часа! Презъ време на чакането, хасковскитѣ присмѣхуници си намѣриха материалъ за шегѣ: „Не ни е дадено съ желѣзница царството да превзимаме.“

Разрушенъ мостъ на Морава

На 3-и ноември, отъ бивака при с. Предѣяне, полкътъ продължи похода си за гр. Враня, кждето пристигна въ 20 ч. Този походъ бѣше доста бавенъ и труденъ. Войниците бѣха преуморени отъ седемдневния походъ и се надѣваха въ Враня да получатъ почивка и хлѣбъ. Празна надежда! Мѣстнитѣ сръдства бѣха изчерпани отъ частитѣ, които бѣха минали по-рано. Интендантството на 3-а дивизия едвамъ снабдяваше своитѣ части, а противника развали и почивката. Полкътъ прекара нощта на бивакъ до болницата източно отъ града.

Отъ Качаникъ до Гиляне, сѣрбитѣ спрѣха напорътъ на 3-а дивизия която искаше да имъ пресѣче пѣтя на отстъплението. Тѣ дори се надѣваха да се вмѣкнатъ между 1-а и 2-а армии и да излѣзатъ въ тилъ на частитѣ ни при Гиляне. За тази целъ, части отъ Шумадийската, Тимошката и Моравската дивизии енергично настѣпиха въ три колони право на югъ къмъ фронта на вр. Китка—Веле-глава—вр. Копилякъ и отблъснаха една дружина отъ 3-а дивизия, която наблюдаваше единъ фронтъ отъ 10 клм. Тогава командирътъ на 3-а пех. дивизия реши: да привлѣче къмъ с. Доморовци 3/3-а, 1/8-а и 3/8-а пехотни и 1-а конна бригади, да атакува противника на вр. Копилякъ и следъ това да мине въ настѣпление къмъ Прищина и Призренъ.

Боятъ при Босфатъ (Ск. № 27)

На 4-и ноемврий полкътъ, като остави 2-а дружина да пази дефилето при Враня, потегли почти бѣгомъ по шосето за с. Доморовци. Походътъ бѣше единъ отъ най-труднитѣ. Черни облаци забулиха отъ всички страни небето. На около 10 клм. отъ гр. Враня завалѣ такъвъ проливенъ дъждъ, щото войниците бѣха измокрени до кости. Следъ малко задуха силенъ студенъ вѣтръ и почна да вали снѣгъ. Артилерията едва следваше съ своитѣ изтощени и изморени коне, като остави доста конски трупове по пѣтя. Войниците, гладни, измокрени и

сковани отъ студъ, газейки до колене калъ, по страшно разваленъ пѣтъ къмъ 13 ч. — достигнаха с. Кончулъ. Албанци, бѣжанци разправяха подробности по настѣплението на сърбитѣ. Това като че ли събуди угасналитѣ сили у Родопци: „Така ни кажете бре хора, да знаемъ защо си трошимъ краката до сега“ — чуваше се отъ различни мѣста. И закрачиха Родопци да довършатъ скромния си походъ отъ 40 клм. до с. Доморовци. Въ 3 ч. сл. полунощъ по-якитѣ войници стигнаха Доморовци, а до съмване опашката на полка едвамъ се прибираще.

На 5-й ноемврий въ 7 часа, к-рътъ на бригадата и този на 3-а бригада отъ 3-а дивизия, съвмѣстно съ командиритѣ на 10-и и 30-и полкове, излизатъ на висотитѣ по лѣвия брѣгъ на рѣката Българска Морава, за да се ориентиратъ върху положението.

Неприятелътъ заемаше позиция по Велика планина и гребенитѣ, които се спущатъ отъ тамъ къмъ шосето Гиляни—Прищина и Гиляни—Доморовци—Раяновци. Той е укрепилъ най-силно гребена, който се заключва между Макришката и Лѣсковитска рѣки, около селата Босфатъ—Раяновци. Тази позиция току що бѣше отстъпена отъ дружината на 46-й полкъ и бѣше заета отъ сърбитѣ. Неприятелската позиция представляваше едно тѣсно плато съ редъ упорни пунктове, раздалечени единъ отъ другъ по на 500—600 метра. Фланговетѣ бѣха неуязвими отъ близо, понеже се опираха въ дълбоки долове. Предъ по-голѣмата частъ отъ фронта на центъра на позицията има грамаденъ долъ. Откриваше се само единъ удобенъ пѣтъ за настѣпление западно отъ селата Раяновци—Божевци, презъ висотата 940—„черепа“ на Босфатския гребенъ. Съ какви сили разполагаше противникътъ и какъ той заемаше позицията, не можеше да се разбере. Налагаше се да се разузнае съ бой.

Въ 15 часа, к-рътъ на бригадата заповѣда, подъ началството на *Майоръ Илиевъ*—3-а дружина отъ полка и 1-а отъ 30-й полкъ, заедно съ батареята на *Поручикъ Балевъ* отъ 6-й артилерийски полкъ, да настѣпятъ на фронта с. с. Божевци—Раяновци и щомъ дружината отъ 30-й полкъ заеме гребена на една висота на линията Божевци—Куретинъ, 3-а дружина отъ полка да атакува и заеме кота 940 и висота Развалини Прилепацъ. Дветѣ дружини настѣпиха къмъ 6 часа следъ пладне, подъ кръстосанъ артилерийски огънъ на противника, който ги обстрелваше отъ къмъ с. с. Басфатъ и Робовацъ и спиратъ при дола, който се спуща отъ с. Божевци къмъ Лѣсковитска рѣка.

Командирътъ на 3-а дружина донесе, че позицията на противника по фронта е недостѣпна; тя може да се атакува само отъ къмъ с. Раяновци. Сѣщия моли да се отложи атаката за 6-и сутринята като донесе, че е заповѣдалъ на майоръ Добревъ на разсъмване да води демонстративенъ бой предъ фронта, а той щѣлъ да обходи позицията и ще я атакува отъ къмъ дѣсния ѝ флангъ. Това бѣ удобно.

Бригадниятъ командиръ схвана, че задачата е доста тежка за една дружина. Въ 6 и пол. часа той насочи 1-а дружина отъ полка съ 2 полски с. с. орждия по шосето Доморовци—Гиляни, съ заповѣдъ да застане въ лѣво отъ 3-а дружина, да се свърже съ дружината отъ 46-и полкъ и сутринята 6-и ноемврий въ 7 часа да настѣпи въ посока на Босфатъ и да съдействува на 3-а дружина. На 6-и ноемврий, к-рътъ на бригадата заповѣда на к-ра на 10-и полкъ да поеме командването на бойната частъ. До като 4-а дружина се приближаваше, 3-а дружина отъ полка предприе сама настѣпление въ 5 ч. 30 м. като 1-а дружина на първо време остана да охранява дѣсния флангъ отъ къмъ Лѣсковската рѣка. Започна се лютъ бой! Дветѣ неприятелски батареи ревѣха

дружината пристигне и заеме изходното си положение късият есенен ден преваля. Реши се атаката да се продължи на следния ден — 7-и ноемврий.

Бригадният командир одобри решението. Направиха се разпоредения да се привлече резервът и подготви артилерията.

Въ 8 часа, 4-а дружина премина долът и съ една стремителна атака завладя скалистия гребен надъ с. Божевци. 3-а дружина подема настъпление от висотата 940 към Развалини Прилепацъ. Противникът открива силен пушечен и картечен огън по тях. Настъпва разбъркване въ предните части. Командирът на дружината пуца напред и останалите 2 роти, за да поддържа предните части, но частите от предната линия и поддръжките се размъсват. 9-а рота се откъсва от другите, увлича се напред към следната висота. Въ това време, противникът, като забелязва, че само една малка част е излязла много напред, пуца от към Босфатъ една дружина въ контръ-атака. Боят пламна. „Ура“ и „живо“ се борят на живот и на смърт. За нещастие, няколко наши шрапнели попадат върху ротите от 3-а дружина. Войниците се отдръпват назад към втората висота, а така също въ ляво и дясно по скатове. 2-а рота от полка, която наблюдава боя от западния бряг на Мокрешката рѣка, не седържа повече. По свой почин тя прегазва дола, заема втората висота — Прилепацъ и открива силен огън по настъпващия противник. Ротите от 4-а дружина въ дясно също откриха вихров огън въ фланг на противника и контръ-атаката му биде окончателно спрѣна. Победата е спечелена, но противникът не е сломен. Към 13 часа и 30 м. бригадният резерв (14-а и 16-а роти от 30-и полк) се приближи до висотата 940, за да усилят бойната част на Родопци. Заповѣда се на батареята да излезе напред и заеме открита позиция, за да обстреля съ ефикасен огън неприятелското разположение, което веднага се изпълва. Заповѣда се на капитанъ Георгиевъ да изпрати една от ротите си въ дясно от нашата 9-а рота на Развалини Прилепацъ, а другата рота — за дружинна поддръжка и веднага да почне настъпление за прогонване на неприятеля. На командира на 4-а дружина се заповѣда да поддържа съ силен огън контръ-атаката.

Въ 15 ч. 30 м. атаката се поде наново. Подкрепени съ пушечен и артилерийски огън, Родопци и Шейновци атакуваха енергично. Противникът не дочака удара и отстъпи въ панически бѣг към третата висота, заета от силни сръбски части. Паниката биде пренесена и въ тях. Те напустнаха своите позиции и отстъпиха назад. Към 17 ч. позицията на противника бѣше заета. Моравската дивизия не издържа удара на двете Родопски дружини. Тя би платила много по-скъпо за смѣлият си опит да излезе въ тил на войските ни при Гилане, ако първа дружина от полка и тая от 46-и полк бѣха действували порешително. Много сръбски трулове покриха Босфатската позиция. 400 пленници и една картечница бѣха взети презъ самия бой. Люта бѣше борбата и трогателна братската взаимопомощ, която смъртно ранени съ ножъ българи и сърби си даваха, при стихването на боя. Смъртта оглаждаше враждата . . .

На 8-и ноемврий, 7 ч. и 30 м. частите на полка настъпиха напред. Артилерията обстреля неприятелската позиция съ най-ефикасен огън. След енергично настъпление на нашите части, неприятелът почна отстъпление, което се обърна въ панически бѣг. Това личеше от изоста-

венитѣ ранени и убити на полесражението, а така сжщо и отъ изоста-
венитѣ по пжтя на отстжплението орждия, телефонни жици и др. ма-
териали. Частитѣ отъ полка преследваха неприятеля по водораздѣла
водящъ отъ с. Босфатъ къмъ Велика планина. При южнитѣ склонове
на тази планина се намира старата крепостъ Ново-Бърдо, която въ
старо време е пазила входа на Косово поле. Родопци си отвориха вра-
тата на Косово.

Босфатъ! Неочакванъ бѣше той за Родопци. Отпосле тѣ можаха
да разбератъ какво сж направили! Тукъ бѣше погребана последната
надежда на Сърбитѣ да обърнатъ хода на войната.

*Тука, на истинската граница между българи и сърби, Ро-
допци сставиша скжни жертви!... Ето имената имъ:*

† р. Петю Дѣлчевъ

† р. Борисъ Симеоновъ

Отъ Хасковска околия:

1. Редн. Петъръ Георгиевъ Теневъ, 10-а р., Хасково, 9. XI., Бояновци
2. „ Петъръ Стойковъ, 13-а р., „ 7. XI., Божеваць
3. „ Петъръ Атанасовъ Радичевъ, 12-а р., „ „ „
4. „ Ванчо Петровъ Мариновъ, 12-а р., „ „ „
5. „ Василъ Стайковъ Кировъ, 12-а р., „ „ „
6. „ Велю Хубеновъ Тинковъ, 2-а р., с. Добричъ, „ Безсл. изч.
7. „ Василъ Тодоровъ Василевъ, 2-а р., „ „ с. Божеваць
8. „ Таню Димовъ Стояновъ, 4-а р., „ 8. XI., „
9. „ Таню Петевъ Атанасовъ, 9-а р., с. Болярново, 7. XI., „
10. „ Тенчо Кировъ Атанасовъ, 9-а р., „ „ „
11. „ Тончо Димитровъ Примовъ, 8-а р., „ „ „
12. „ Борисъ Симеоновъ, 9-а р., с. Динево, 11. XI., с. Босфатъ
13. „ Петю Дѣлчевъ Христовъ, 2-а р., „ 7. XI., с. Божеваць
14. „ Димо Гочевъ Дѣлчевъ, 8-а р., с. Бродъ, 8. XI., „
15. Мл. под. Колю Бойч. Балабановъ, 14-а р., „ 7. XI., „
16. Редн. Киро Гиневъ Кировъ, 2-а р., с. Каснаково, „ с. Босфатъ
17. „ Тодю Гочевъ Дѣлчевъ, 12-а р., „ „ „
18. Мл. под. Петъръ Ив. Поповъ, 2-а р., с. Стамболово, 7. XI., с. Божеваць
19. Редн. Христо Тончевъ Панайотовъ, 2-а р., „ „ „
20. „ Петъръ Хр. Петрушевъ, 9-а р., с. Вжгларево, „ „
21. „ Руси Дѣлчевъ Колевъ, 2-а р., „ „ „
22. Мл. под. Стоянъ Сав. Маринковъ, 6-а р., с. Криво поле, „ „

- 23. Редн. Стойко Георгиевъ Курдановъ, 2-а р., „ „ „
- 24. „ Атан. Жел. Димитровъ, 11-а р., с. Клокотница, „ с. Босфатъ
- 25. „ Дѣлчо Геор. Димитровъ, 11-а р., с. Малево, „ с. Божевацъ

Отъ Борисовградска околия :

- 26. Редн. Вълчо Петковъ Деневъ, 9-а р., с. Брѣгово, 7. XI., с. Божевацъ
- 27. „ Гого Ивановъ Крушевъ, 11-а р., „ „ „
- 28. „ Кольо Райковъ Колевъ, 9-а р., „ 4. XI., „
- 29. Мл. под. Пеню Теневъ Нерчевъ, 9-а р., с. Езерово, 7. XI., „
- 30. Редн. Димо Пеневъ Нерчевъ, 12-а р., „ „ „
- 31. „ Стою Георгиевъ Господиновъ, 11-а р., „ „ „
- 32. Фелдф. Атанасъ Димовъ Лековъ, 2-а р., с. Бодрово, „ „
- 33. Редн. Атанасъ Динковъ Боевъ, 11-а р., „ „ „
- 34. „ Анг. Стойчевъ Дурковъ, 11-а р., с. Воденъ, 11. XI., 3/5-а п. Б-ца
- 35. „ Желѣзко Каневъ Лековъ, 9-а р., „ 10. XI., с. Босфатъ
- 36. „ Атанасъ Ив. Костовъ, 10-а р., с. Любеново, 11. XI., с. Божевацъ
- 37. „ Димитъръ Петровъ Марковъ, 11-а р., с. Винаца, 7. XI. „
- 38. „ Стефанъ Николовъ Стефановъ, 7-а р., с. Бѣла Рѣка, „ „

Отъ Казанлъшка околия :

- 39. Редн. Ив. Желевъ Карастояновъ, 9-а р., с. Мъглишъ, 6. XI., с. Божевацъ
- 40. „ Марко Петковъ Стояновъ, 9-а р., с. Д. Мждрецъ, 4. XI., „
- 41. „ Петъръ Желевъ Тодоровъ, 10-а р., с. Вѣтренъ, 7. XI., „

Отъ Асеновградска околия :

- 42. Мл. под. Стойчо Янковъ Димовъ, 11-а р., с. Новаково, 7. XI., с. Божевацъ
- 43. Редн. Русанъ Кузмановъ Вълчевъ, 12-а р., „ „ „
- 44. „ Тодоръ Ангеловъ Главчевъ, 9-а р., „ „ „

Отъ Кържалийска околия :

- 45. Редн. Сим. Аврам. Тумбовъ, 11-а р., с. Пчеларово, 7. XI., с. Божевацъ

Отъ Севлиеиска околия :

- 46. Редн. Мехмедъ Селимовъ, 4-а р., гр. Севлиево, 4. XI., с. Дарди

Преследване къмъ Косово поле

Боятъ на Родопци при Босфатъ съвпада съ боеветъ на 3-а Балканска дивизия отъ Гиляне до Качаникъ и тия на германцитъ, около Сръбска Морава. Надеждата да се подаде ржка на англичанитъ и французитъ бѣше погребана. За сърбитъ се откриваха две възможности: пленство въ Косово поле или бѣгство къмъ Албания. Нашата 3-а дивизия бѣше силно изтощена отъ досегашнитъ боеве, а силитъ ѝ се оказваха недостатъчни, за да пресѣкатъ пътя на отстъплението на сърбитъ къмъ Феризовичъ и Прищина. Германцитъ пъкъ, щомъ имъ се отвори пътя презъ Нишъ и София смѣтнаха цельта на войната постигната, отслабиха натискътъ и даже прехвърлиха голѣма частъ отъ войскитъ си на други фронтове. На българскитъ полкове оставаше да преследватъ противника право предъ себе си и да разчистятъ Македония отъ изостанали сръбски части. Така, сръбската армия се спаси отъ позора на пленството и нарами кръста на мъченическото отстъпление презъ дивитъ Албански планини, подъ ударитъ на албанци и българи и на стихииитъ на лютата зима:

8-а дивизия продължи движението си на югъ, но 10-и полкъ се бѣше здраво заялъ съ сърбитѣ при Босфатъ и нему остана да довърши преследването къмъ Косово поле.

Още на 9-и ноември полкътъ продължи преследването презъ Велика планина, като отхвърляше слабитѣ части, оставени да прикриватъ отстъплението на Моравската дивизия. Тежъкъ е билъ ударътъ за сърбитѣ. Разхвърненитѣ бойни припаси, войнишко снаряжение и пушки, говорѣха за едно печално бѣгство. Вечерта полкътъ пристигна въ с. Бudevци.

На 10-и ноември, Родопци развѣха знамето надъ старитѣ стени на Ново Бърдо. Сега, върху останкитѣ на тая крепостъ, която е стояла като буденъ стражъ надъ Косово поле, стърчеха нѣколко албански кжщурки и една джамия. Войницитѣ се чудѣха какъ е могло да се изоставятъ такива силни позиции и бързаха да се спуснатъ къмъ Лебанскитѣ ханчета, на пѣтя Гиляне—Прищина.

На 11 ноември, полкътъ прехвърли Жеговица планина и предъ него се откри тъжната картина на Косово поле, презъ което като средбърна лента се извиваше р. Ситница. Практичниятъ умъ на българина веднага минава къмъ сравнения на прехваленото Косово поле съ дивната Тракийска равнина.

— „Косово поле! Вѣтъръ! Видѣли сж сърбитѣ поле! Това тресаваше, цѣло да го засѣшъ, не може събра 50 крини житно семе. Да дойдатъ да видятъ тѣ нашето Тракийско поле! Ори братъ! Сей що щѣшъ! Косово поле... а всички гладни!“ Прехвалена е войнствеността на българина, а ето разговоритѣ му следъ месецъ и половина кървави и победоносни боеве! Българинътъ воюва не отъ любовъ къмъ войната, а само за своята земя, за народа си, за свободата си! И войната за него е „работа“, която набързо трѣбва да се претупа, за да се върне на миренъ и честенъ трудъ. На кръвта българинътъ дължи свободата и славата си, а на труда — честта, благосъстоянието и щастието си.

Късно вечерта на 12 ноември, полкътъ достигна гарата Липлянъ. До тука сърбитѣ сж влѣкли каквото сж могли, но по-нататъкъ, презъ планинитѣ, това бѣше невъзможно. Вагони съ снаряди, маса орджия, останаха плячка. Последниятъ отредъ отстъпващи сърби отъ тукъ се разпрѣсна и изгуби на западъ. Малко ако бѣше задрѣлъ на Ново Бърдо или Жеговица, той бѣше изгубенъ!

Свърши се най-после съ Сърбия! Снѣжна буря зави надъ Косово поле. Натѣпкани въ палаткитѣ, свити на купчини, войницитѣ стискаха цѣла нощъ платнищата. На сутринята, бивакътъ като че ли бѣ изчезналъ. Той бѣше цѣлъ заритъ въ дълбокъ снѣгъ.

Въ Македония

Движението на западъ трѣбваше да спре. Други части завършиха преследването на сърбитѣ къмъ Призренъ и Дяково. Целта на войната бѣше Македония и тамъ водѣше пѣтя на полка.

На 13-й ноември полкътъ трѣгна обратно за Гиляне. Въ снѣгъ до колѣне, той мина Жеговица планина и привечеръ достигна с. Бадевци. Тукъ, десетина албански колиби не можеха да подслонятъ полка. Следъ нѣколко часово престояване на завѣтъ, наблъскани единъ до другъ въ тѣхнитѣ колиби, безъ да може да се свие кракъ, полкътъ

продължи пътя си за Гилияне, където достигна на 15-и при-вечеръ. Тука вече имаше що годе квар-тири, за да се преспи една нощ. Добритѣ албанци! Не имѣ бѣ-ше лесно да посрѣ-щатѣ една следѣ дру-га толкова части. Тѣ се радваха на войска-та ни, защото бѣ из-гонила единѣ лошѣ господарѣ. Тѣ всички говорѣха български! Въ тѣзи крайща при-знати за „безспорно сръбски“ въ съюзния договорѣ отъ 1912 г. българския езикѣ го-сподарствуваше. Това очудваше и радваше нашитѣ Родопци, за-щото се увѣряваха всѣки часѣ въ жила-вината на нашия ма-кедонски българинѣ, когото още не бѣха видѣли въ неговия домѣ. На Родопци омръзна това обика-ляне и често се чу-ваха разговори за Ма-кедония:

„Както се въртимѣ на осморки, ние никога нѣма да стигнемѣ тая Македония“. — „Та като стигнемѣ, тамѣ ще ти постелятѣ да лег-нешѣ“, отговаря ядосано другѣ, утрепанѣ отъ умора. — „Знамѣ че нѣма да ми постелятѣ, но да вървимѣ да я видимѣ, че да се свърши“.

На 16. XI полкѣтѣ пѣтуваше вече за Качаникѣ — вратата на Ма-кедония откъмѣ Шарѣ. И тукѣ сѣж албанци — мохамедани, които ед-накво свободно говорѣха български. Една малка предвидливостѣ на на-чалството подкупи сърдцата на тия планинци. Съобщено имѣ бѣ въ кои квартали ще се разположи полка, та на време каджнитѣ да се при-бератѣ при роднини, въ други махали. „Вие сте други хора. Имате чо-вѣщина. Съ васѣ се разбираме“, казваха тѣ и доброволно носѣха дърва, печки, па даже и завивки.

Разпоредено бѣ полкѣтѣ да почине два дена, следѣ което да за-мине направо за Тетозо. Това очуди албанцитѣ. Посрѣдѣ зима презѣ Люботрънѣ за Тетово! Тѣ увѣриха началството, че пешаци едвамѣ за 7 дни биха стигнали, а за коне и дума да не става. Командирѣтѣ на полка заяви, че се отказва отъ двудневната почивка и помоли да му се позволи да мине по Качанишкия проходѣ презѣ Скопие.

Картечната рота на походѣ въ Македония

На 17. XI полкътъ тръгна за Скопие и потъна въ Качанишкия проходъ измешанъ всрѣдъ обози и артилерия. Той не би излѣзълъ и следъ три дни отъ тая каша, ако находчиви войници не бѣха прегазили стрѣмния долъ на рѣката Лепенецъ и не бѣха поели трасето на желѣзопътната линия. Началството видѣ, че така е по-добре и полкътъ продължи походътъ си изъ новия пътъ. Въ 22 ч. полкътъ достигна северния край на Скопие. Изтрепани отъ 45-километровия походъ, измръзнали, войнитѣ трѣбваше да почакаатъ да се уреди квартируването и посрѣщането. Излжгана надежда! Горчива бѣше пѣрвата стѣпка на Родопци въ Македония. Скопие, заето отъ 3-а Балканска дивизия още на 10-и октомврий, бѣше уморено отъ посрѣщания и изпращания. Пъкъ и коменданството изоставило това намѣнение, та не известило гражданитѣ за пристигането на новъ полкъ. Градътъ бѣше натѣпканъ съ части, интендантства, складове, болници щабове. Скопие — столицата на българска Македония, посрѣщна 10-ия полкъ въ еврейската си махала. Неприятно, но поне хората ще бждатъ подъ покривъ.

На 20. XI полкъ тръгна презъ недрата на Македония къмъ новата южна граница при Битоля. Другитѣ части отъ дивизията го бѣха изпреварили и чистѣха останкитѣ на сръбската армия къмъ Битоля, Охридъ и Струга. На 5-ия километръ по пътя за Тетово. Главнокомандуваниятъ пропусна стройнитѣ редове на Родопци, като изрази съ топли думи благодарността на Отечеството къмъ досегашния подвигъ на полка. Това бѣше една бурна срѣща на водачъ и войници, на творецъ на плана и храбри изпълнители. Шаръ отекваше неудържимото войнишко „ура“ къмъ дълбокитѣ усои на Македония. Отъ тука до границата, само възторгъ, топлота и възхищение очакваше Родопци. 2-а дружина тръгна по долината на Трѣска, а останалитѣ три, по тая на Вардаръ, за да се срещнатъ въ Кичево. Девствената природа на тия долини напомняше за хубавата Родопа, но обаянието на войнитѣ идѣше главно отъ хората — отъ езикътъ, нравитѣ, топлотата и българското имъ чувство. Навсѣкжде полкътъ бѣше посрѣщнатъ най-радушно. На 23-и ноемврий, въ Тетово, всрѣдъ снѣгъ до колѣне, въ късна вечеръ, невръстни дечица дръпаха войнитѣ отъ строя, за да ги заведаатъ на квартиравъ кжщитѣ си. А тамъ ги чакаше още по-голѣма изненада. Родителитѣ бѣха разтворили не само кжщитѣ, но и сърдцата си. Като че ли въ домътъ имъ влизаха най-близки роднини, очаквани съ копнѣеще сърдце. И какъ говорятъ тѣ! Такъвъ чистъ и правиленъ български говоръ! Езикъ, който бѣха наложили и на арнаути и на турци и на власи и на гърци, но не и на сърби. . . защото Родопци видѣха, че въ Македония нѣмаше сърби. На 25. XI полкътъ мина презъ китното Кичево, всрѣдъ най-бурни сцени на братска привързаностъ и спрѣ за пренощуване въ Горно и Долно Църско. На 26. XI — дневка въ Солотци, Жевой и Сухо. Родопци отнесоха най-милъ споменъ отъ тѣзи села. Тѣй тѣсна бѣше близостъта между освободени и освободители, че съ право войнитѣ казваха — „сѣщо като да сме у дома си!“

На 28. XI. момитѣ отъ Кукуречани отрупаха полка съ зеленина, тѣй както не бѣше окиченъ и въ Хасково, за да влѣзе въ Битоля — столицата на Западна Македония. Битолчани бѣха видѣли вече пѣрвитѣ си освободители, но сърдцата имъ трѣпнѣха още, при видѣтъ на полка отъ Хасково. Не бѣха чужди за ухото на посрѣщани и посрещачи, имената на тия два града, но очитѣ за пѣрви пътъ се виждаха! Какъ силно се чувствуваше сега народното единство! Командующъ армията генералъ Бояджиевъ, родомъ отъ Охридъ, поздравлява Хасковци въ

Битоля! Той бѣ посрѣщнатъ отъ народъ и войска, като освободителъ. Свещенни радостни сълзи се лѣха изъ очитѣ на стари и млади и поздравътъ имъ „Христосъ възкресе“ излизаше направо отъ сърдцето. Езикътъ на революционна Битоля не можеше да намѣри по-силенъ и по подходящъ поздравъ. Малцина ли хасковци сж пѣли: „Битоля, ба-бамъ, Битоля?“ А кой хасковецъ не е произнасялъ известната поговорка: „Угоилъ се като битолски просякъ?“ Тази приказка е останала отъ ония тъмни дни, когато 15-тѣ хиляди Самуилови войници отъ битолско, ослѣпени отъ Василия Българоубиецъ, се прѣснаха, като слѣпи просяци, изъ цѣлата българска земя, обсипвани съ милостта и състраданието на всички българи!? Времето даде укоренъ смисълъ на тия думи, защото мнозина просяци, за да привлечатъ състраданието на хората сж казвали че сж отъ Битоля. Имаше ли старъ битолчанинъ, който да не знае за Узунджово и младъ българинъ отъ Битоля, който да не е челъ за Клокотница, при Хасково!?

Единъ кжтъ около Прѣспанското езеро

Полкътъ изви по калдарѣменитѣ улици на Битоля, пресѣче на два пжти мостоветѣ на Драгоръ, на който не веднѣжъ сж висѣли обесенитѣ тѣла на български революционери — предвестници на днешната свобода и пое пжтя за близкитѣ села Магарево и Търново, кждето се установи на квартири.

Свърши се съ една армия. Излѣзе отъ борбата една държава. Надежди озариха този български край. Занизаха се нѣколко месеци миренъ животъ на свои посрѣдъ свои. Една дружина разположена въ Брусникъ носѣше гарнизонна служба въ Битоля, други две — охраняваха границата по брѣга на Прѣспанското езеро, трета — отъ Охридъ до Преспа. Битоля, Охридъ, Прѣспа! Какъ близки до сърдцето на всѣки войникъ бѣха тѣзи имена, които имъ напомняха величавата борба на тукашнитѣ българи отъ най-старо време, та дори до наши дни!

Къмъ кръвния данъкъ, който Родопци дадоха за свободата на тази голѣма частъ отъ общото ни Отечество, трѣбва да прибавимъ и мъченицитѣ, които

умрѣха отъ рани и болести презъ 1915 год.

Отъ Хасковска околия:

1. Ефр. Филипъ Желевъ Колевъ, 12-а р., гр. Хасково, 22. X., полк. лаз.
2. Редн. Янко Костадиновъ Петровъ, н. р., " 12. XII., Битоля
3. " Георг. Тянковъ Ивановъ, 11-а р., с. Брѣстово, 15. XI., 1/3-а п. б-ца
4. " Илия Гочевъ Коневъ, 10-а р., с. Конушъ, 19. XII., 6/7-а п. б-ца
5. " Иванъ Тянковъ Ивановъ, н. р., с. Подкрепа, 10. XII., Куманово
6. " Радю Петровъ Гочевъ, 2-а р., с. Добричъ, 20. XI., 2/3-а п. б-ца

Отъ Борисовградска околия:

7. Редн. Ив. Георг. Айракойлиевъ, 11-а р., с. Дебъръ, 29. X., 1/8-а п. Б-ца
8. " Тоню Диневъ Сѣчковъ, 10-а р., " 20. X., друж. лаз.
9. " Христозъ Дѣлчевъ Шукелеръ, н. р., " ? XI., " Враня "
10. " Павлю Трифуновъ, 9-а р., с. Виница, " ? XI., " Враня "
11. " Петъръ Георг. Жилевъ, 9-а р., " " " "
12. " Андонъ Ил. х. Атанасовъ, 10-а р., с. Изворъ, 17. XII., 9/5-а зап. б-ца
13. " Георг. Тод. Налбантовъ, 11-а р., с. Езерово, 7. XI., 8-и див. лаз.
14. " Петъръ Запряновъ Ивановъ, 14-а р., с. Татарево, 16. X., ? б-ца

Отъ Казанлъшка околия:

15. Редн. Дим. Тодоровъ Русевъ, 8-а р., с. Мъглишъ, 5. XI., 3/3-а п. б-ца
16. " Михаилъ Ив. Йовчевъ, 7-а р., с. Орѣхово, 26. X., Нишка б-ца

Отъ Асеновградска околия:

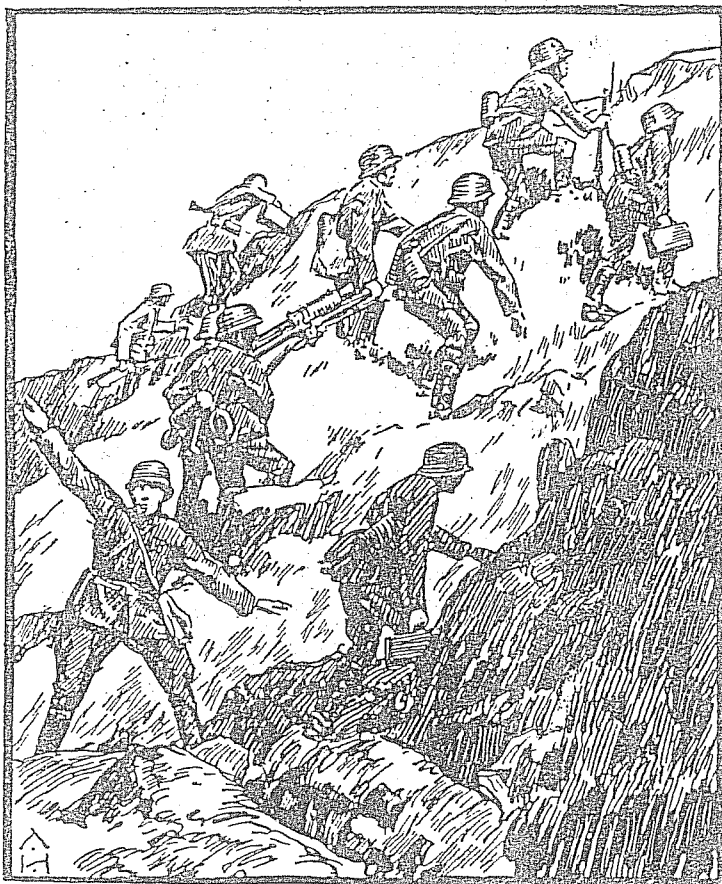
17. Редн. Петко Добриковъ Качевъ, 1-а р., с. Новаково, 7. XI., 1/8-а б-ца

И така, 10-и пехотенъ Родопски полкъ, следъ като преброди Сърбия и Македония въ кървави битки, достигна на южната граница между Сърбия и Гърция. Тамъ, задъ тази граница, пакъ сж български земи, пакъ се говори българска речъ и пѣе на български, но по нещастното стечение на обстоятелствата, тази искусствена граница бѣ неприкосновена, както по договоритѣ на Букурещъ, така и по тия сключени съ германцитѣ. Малко оставаше за да се спуснемъ по долината на Вардара, за да стигнемъ града на св. Кирила и Методия при Солунски заливъ.

1916 ГОД.

ЧЕГАНСКАТА ОПЕРАЦИЯ

Общото положение

Настъпи единъ особенъ периодъ на войната, който не бѣше нито примирие нито война.

Съ пукването на пролѣтѣта се започна окопването край граничната линия. Отъ Охридското езеро, та чакъ до р. Черна всѣки връхъ на Баба и Галичица планина бѣ набразденъ отъ лопатата на Родопци и се създадоха редъ окопи.

Успѣхътъ обаче бѣ крайно незадоволителенъ, поради каменистата почва и недостатъчните окопни съчива. Пъкъ все се очакваше германцитѣ да взематъ най-после Вердюнъ и да турятъ край на войната.

Къмъ срѣдата на м. априлъ 1916 год., полкътъ смѣни 55-и п. п. отъ на-

с. Велушина до завоя на р. Черна при с. Букри. Една отъ дружинитѣ се разположи въ село Лажецъ, близко до политѣ на Баба планина, другитѣ две въ Кенали, а третата въ Букри. Тукъ гърцитѣ вършѣха голѣмъ шпионажъ въ полза на враговетѣ ни.

Презъ месецъ май цѣлиятъ полкъ вече се прибра на почивка въ с. Буково, манастиря Кръстофоръ и с. Злокучене (Битолско).

Въ това време вече почнаха да пристигатъ сведения, че сръбската армия преустроена, попълнена и въоръжена, на островъ Корфу, отъ своитѣ съюзници, пристигнала въ Солунъ, че сж дошли нови нови френски, английски, италиански и руски войски. Тѣхното снабдяване и попълване

беше лесно, защото под охраната на гръцката погранична стража, тѣ се ползуваха отъ желѣзопѣтнитѣ линии, докато у насъ имаше само едно разнебитено шосе Битоля—Градско. Нашиятъ добитѣкъ презъ зимата измрѣ отъ гладъ и изтощение. А войскитѣ, до като се поправи повредената отъ отстъпващитѣ сѣрби и французи желѣзопѣтна линия, страдаха по липса на подвозъ, както отъ гладъ, така и отъ студъ. Единственото срдство за да се освежатъ и подбодрятъ войницитѣ, бѣше пуцането имъ на смѣни въ домашенъ отпускъ, за да могатъ да видятъ своитѣ родни огнища. Но и пътуването бѣше доста трудно. Трѣбваше да се отива пешъ отъ Битоля до гара Градско и отъ тамъ на препълненитѣ съ войници товарни вагони, често пѣти и на открити платформи. Българската бедностъ и слаба организация, започнаха да влияятъ зле върху духътъ на войницитѣ, които виждаха какъ правилно и добре е устроенъ животътъ на малкитѣ германски части. При все това, войницитѣ, научени на скромностъ, се примиряваха и дори оправдаха понекога лошото ни устройване и снабдяване защото знаеха, че на война не е както у дома.

Край Охридското езеро

Презъ м. юлий 1916 год. на 10-и Родопски полкъ се даде отново участѣкъ за укрепване и упорита отбрана. Участѣкътъ започваше отъ Прѣспанското езеро, вървѣше по Баба планина и се свършваше до шосето Битоля—Леринъ, отъ кждето започваше участѣка на 30-и пехотенъ Шейновски полкъ.

Гръбнакътъ на участѣка се образуваше отъ най-високия връхъ на пограничната линия — к. 2094, нареченъ вр. „Генералъ Бояджиевъ“ на Баба планина. Имаше силно командно положение надъ цѣлага мѣстностъ. Укрепването обаче не бѣ много солидно и слабо развито въ дълбочина.

Заемането на този участѣкъ стана по следния начинъ: — отъ брѣга на Прѣспанското езеро до кота 2000 — зае 3-а дружина отъ 23-и пех. Шипчански полкъ, съ единъ планински артилерийски взводъ; 4-а дружина отъ 10-и пехотенъ Родопски полкъ съ 2 картечници и една

планинска батарея — отъ вр. 2000, до вр. генералъ Бояджиевъ. 2-а дружина отъ полка, съ една планинска батарея — отъ вр. генералъ Бояджиевъ (2094) до седлото южно отъ Острець; 3-а дружина съ 4 картечници — отъ това седло до шосето Битоля—Леринъ. 1-а дружина отъ полка бѣ оставена първоначално въ разпореждане на началника на 8-а пехотна Тундженска дивизия, въ село Канино.

Една рота отъ полка изпълняваше граничната служба въ участъка отъ вр. Генералъ Бояджиевъ до манастира Св. Петка — северно отъ село Канино.

Въ това време войната по всички фронтове се затѣгаше. Германцитѣ не можаха да взематъ Вердюнъ, но и англо-френската офанзива на западния фронтъ пропадна. Италия бѣше силно притисната отъ Австрия, но руситѣ я нападаха решително и ѝ нанесоха страшни загуби. Германия се принуди да прехвърли войски на източния фронтъ и да спре руското настѣпление на генералъ Брусиловъ. Така Русия за втори пътъ презъ тая война спаси западнитѣ сили. Срещу турцитѣ, Русия отбелѣза сѣщо голѣми успѣхи. Румжния клонѣше да се присѣдини къмъ Съглашението.

Следъ дълги разисквания, по настояването на сърби и французи, Съглашението реши не само да запази Балканския фронтъ, но и да го засили, съ цель да подпомогне Ромъния. Като привлѣкоха и последнитѣ части отъ Галиполи и преустроената на островъ Корфу сръбска армия, въ началото на лѣтото, съглашенскитѣ сили достигнаха до 189 дружини, 117 батареи и 35 ескадрона, при обща численостъ 350,000 бойци и 1500 орждия. Тѣ започнаха да се разпростиратъ на северъ, изтокъ и западъ и постепенно образуваха единъ хубавъ и якъ фронтъ срещу насъ. Германцитѣ нѣмаха интересъ да се отблѣснатъ тия сили, за да не се прехвърлятъ на западния фронтъ, но като видѣха, че тѣ пъплятъ и на изтокъ и могатъ да имъ пресѣкатъ пътѣ къмъ Цариградъ, дадоха съгласието си да се окупира Източна Македония. 2-а армия изпълни съ успѣхъ тази задача, като почти безъ бой обезоржжи 4-ия гръцки корпусъ. Така, отъ изтокъ, фронтътъ се пренесе на р. Струма и по Бѣломорския брѣгъ.

Сили и задачи на противниците

Българското командване поиска да се стѣснатъ противниците и отъ западъ, за да се усили отбраната. За това то реши да настѣпи къмъ Островското езеро само съ 1-а армия. Къмъ това време, началото на августъ 1916 г., разположението на силитѣ бѣше следното: (сх. № 28)

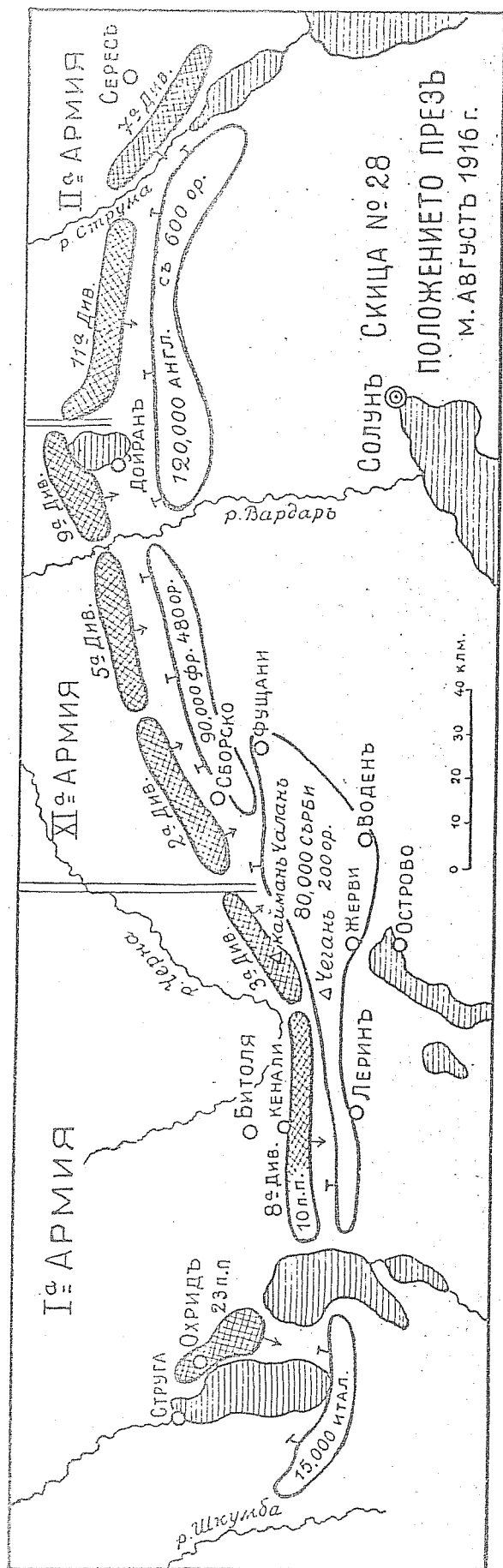
1-а българска армия на генералъ Бояджиевъ, съставена отъ 3-а и 8-а дивизии, 3/б-а бригада, 3-а конна бригада и 5 германски батареи, заемаше участъка отъ р. Шкумба до завоя на Черна.

11-а армия на генералъ Винклеръ — 3 български и една германска дивизия въ намаленъ съставъ, заемаше за отбрана отъ завоя на р. Черна до Бѣласица пл.

2-а бѣлг. армия на генералъ Тодоровъ — 3 дивизии, заемаше отъ Бѣласица пл. до устието на р. Струма.

За отбрана на Бѣломорския брѣгъ бѣ оставена 10-а пех. дивизия. Съглашенцитѣ бѣха заели фронта приблизително така:

Англитчани — около 120,000 войници съ 600 орждия, отъ които 70 тежки, на Струмския фронтъ.

Французи — около 90,000 войници съ 480 оржия, на Вардарския фронтъ.

Сърби — около 80,000 войници съ 200 оржия, западно отъ Вардара до Охридското езеро.

Италианци — около 15,000 — експедиционен корпусъ въ Албания.

Руси — около 8,000 — една бригада — въ Солунъ.

Освенъ това въ Солунъ имаше и други войски, а пристигаха още съ параходи.

Нашето Главно командуване очакваше, че тия войски ще предприематъ нападение. Още на 9-и августъ французитѣ предприеха редъ ожесточени атаки срещу нашитѣ войски отъ 11-а армия, но бѣха отбити съ голѣми загуби.

Укрепена до гръцката граница, нашата 1-а армия избѣгваше стълкновение съ гърцитѣ.

Къмъ 15-и августъ нейнитѣ части бѣха разположени както следва:

23-и пех. полкъ — заемаше и укрепяваше позицията между Охридското и Прѣспанско езеро.

8-а пехотна дивизия съ 1/8-а и 3/8-а бригади — заемаше и укрепяваше позицията Лажецъ — Меджитлий — Кенали — Бродъ — Старковъ гробъ.

3-а пехотна дивизия — укрепяваше позиция отъ Каймакчаланъ до вр. Мала Рупа, отъ гдето почваше участъкътъ на 5-а пехотна дивизия отъ 11-а армия.

Въ резервъ на армията бѣха оставени 12-и пехотенъ Балкански полкъ и 2 германски пехотни дружини.

Споредъ сведенията, съ които се разполагаше, противникътъ заемаше позиция съ две сръбски дивизии по гребена на планинитѣ Малка Нидже — Чеганска планина — Метеризъ Тепеси.

Между Корча и Леринъ имаше сръбски отряди около 2000 човѣка.

На укрепената линия Радиво—Фущани—Ошинъ имаше една сръбска дивизия. Една дивизия бѣше съсредоточена около Воденъ въ общъ резервъ.

Почивка на гара Кенали

Очакваше се, че съглашението ще предприеме непременно една операция по посока на Битоля, за да може чрезъ нея да спечели и ангажира Ромъния.

Нашето Главно командуване реши да изпревари противника, като настѣпни съ първа армия и го атакува на гребена на Малка Нидже пл. Първа линия за достигане — западниятъ брѣгъ на Островското езеро — с. Жерви—с. Сборско. Настѣплението да почне на 16-и срещу 17-и августъ 1916 г.

10-и пехотенъ Родопски полкъ трѣбваше да настѣпва предъ фронта си по билото на Баба планина. Затова полкътъ бѣ предупреденъ едвамъ на 15 августъ. Приведе се набързо всичко въ редъ и полкътъ бѣше готовъ за походъ. Наредено бѣ всѣка дружина да изпраща разузнавателни патрули, за да следятъ за движението на противника.

На 16-и августъ 20 ч. полкътъ получи оперативна заповѣдь по 1-а бригада отъ 8-а пех. Тундженска дивизия, споредъ която, дивизията на 17-и августъ, 3½ ч. трѣбваше да настѣпни къмъ линията: Суровичево—с. Черганъ—с. Горно Радиво, съ цель да разбие противника, който се намира западно отъ Острово и да не му позволи да отстѣпни на югъ.

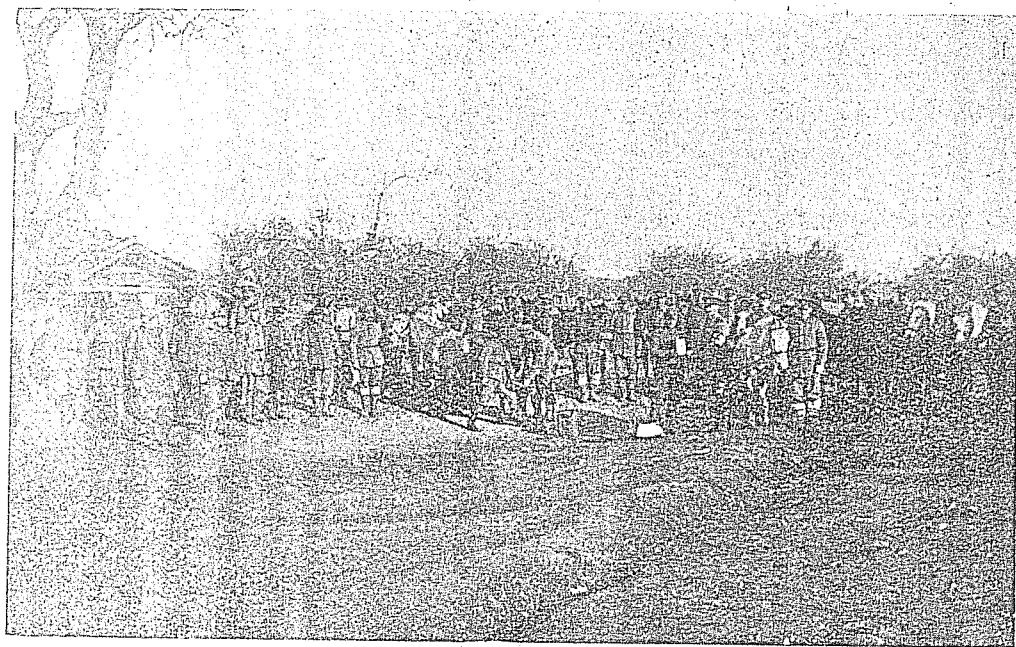
Първоначално, полкътъ трѣбваше да разбие противника предъ фронта си, да завладѣе билото на планината „Малка Рѣка“ и като остави наблюдателни застави по всички пѣтища, съ всички останали части да настѣпни по дветѣ страни на Петърското езеро за с. Жерви.

Полкътъ съ придаденитѣ къмъ него части, трѣбваше на 17-и августъ въ 3 часа и 30 м. да настѣпни въ три колони:

Дясна колона — майоръ Христовъ съ 3-а дружина отъ 23-и Шипчански полкъ и съ две планински орждия отъ 5/3 пл. батарея—по посока с. Оровникъ, с. Руля и на югъ отъ последното село да влѣзе въ колоната на полковиикъ Пашиновъ, действаща източно отъ Охридското езеро, като държи връзка съ нея.

Срѣдна колона. — Подполковникъ Константиновъ Никола, съ 1-а и 4-а дружини отъ полка, две картечници и 7/3 пл. батарея, настѣпва по билото на Баба пл., Стара Неречка планина и кота 2065 (Вичъ).

Лѣва колона — Подполковникъ Константиновъ Апостолъ, съ 2-а и 3-а дружини отъ полка, 4 картечници и 9/3 пл. батарея—настѣпва презъ с. Кишево—с. Буфъ—кота 1279—Леринъ—с. Котори—с. Невѣска, като държи въ лѣво свръзка съ колонитѣ на полковникъ Бойдевъ — 30-и пех. Шейновски полкъ, които настѣпваха по шосето за гр. Леринъ.

Прегледъ и ковка на конетѣ въ с. Днхово

„Босата атака“

На 16-и августъ, частитѣ отъ полка и тѣзи придадени къмъ него бѣха разположени на укрепената позиция на Баба планина така: 3-а дружина съ 4 картечници отъ шосето Битоля—Клещина—Леринъ (вкл.) до седлото южно отъ с. Острецъ, 2-а дружина съ 9-а пл. батарея, отъ последното седло до в. 2091 (изкл.); 1-а дружина на к. 2091 и седловината сев. отъ него; 4-а дружина съ две картечници и 7-а пл. батарея—отъ в. 209 (изкл.) до в. 2000(вкл.); 3-а дружина отъ 23-и пех. Шипченски полкъ съ единъ взводъ отъ 5/3-а пл. батарея — отъ в. 2000 до брѣга на Прѣспанското езеро, 6-а рота отъ полка охраняваше границата отъ в. 2094 до манастира Св. Петка. На тази рота бѣше заповѣдано да се събере и присѣдини къмъ дружината си, щомъ преднитѣ части отъ лѣвата колона се изтеглятъ отъ линията на постоветѣ въ южна посока (сх. № 29).

Мѣстносттата, въ която полкътъ трѣбваше да води бой е планинска. Пѣтица за настѣпление нѣма, освенъ за пешаци и леко натоварени коне. Най-трудно достѣпна бѣше мѣстността предъ фронта на

Поручикъ Влайковъ Василь
к-ръ на 1-а рота

кътъ на колоната преустанови настѣпление и остана на заетата позиция. Войниците нарекоха този бой „Босата атака“.

Лъвата колона на подполковникъ Константиновъ Апостолъ настѣпи къмъ 5 ч. и 30 м., понеже 3-а дружина бѣ закъснѣла съ пристигането си на изходния пунктъ. Колоната е имала въ предна охрана 7-а и 8-а роти, подъ командата на капитанъ Ламбревъ, съ 2 картечници. Въ 6 часа и 40 м. противникътъ, заемащъ на групи гребена южно отъ с. Раково, открива силенъ пушеченъ огънь. Батареята открива огънь, а за поддръжка се изпращатъ 5-а и 6-а роти. Настѣплението и тукъ вървѣше бавно, поради пресѣчената мѣстностъ и силния огънь. Къмъ 12 часа преднитѣ роти атакуваха противника и той отстъпи по посока на гребена южно отъ с. Буфъ, безъ да дочака удара. Колоната продължи походното си движение и къмъ 16 часа се натъкна на неприятеля, който бѣ заелъ и се окопалъ групово по гребена южно отъ с. Буфъ и по кота 1279. Завърза се бой. Настѣплението, подкрепено отъ батареята, продължи подъ силния огънь на противника. При приближаването на с. Буфъ, нашитѣ вериги, въпрѣки силния пушеченъ и картеченъ огънь на врага, бѣха посрѣщнати отъ населението. Картината бѣше трогателна! Куршумитѣ пишатъ, а селяни и войници братски се прегръщатъ. Милитѣ българи! Тѣ не знаеха какъ да изразятъ възторга си отъ изгрѣващата свобода! Селянитѣ грабѣха пушките отъ войниците и редомъ съ тѣхъ трѣгваха въ боя. На кота 1279, гдето има параклисъ, се бѣха окопали $\frac{1}{2}$ рота сѣрби. Единъ взводъ атакува съ бомби противника и го прогони. Въ 14 часа предната охрана настѣпва и прогонва противника, който бѣ заелъ висотитѣ южно отъ с. Буфъ, до шосето Леринъ—Корча.

Дъсната колона на майоръ Христовъ, отъ 23-и пех. Шипченски полкъ, изобщо действува твърде бавно, поради силно пресѣчената мѣстностъ. Следъ кратки престрелки съ сѣрбски групи, частитѣ отъ тази колона замръкнаха на гребена между с. с. Германъ и Медово. Началникътъ на колоната е ималъ криви сведения за неприятелскитѣ сили, а това не малко е повлияло за бавното и нерешителното настѣпление.

Въобще, презъ този день настѣплението и на тритѣ колони бѣше бавно. Главнитѣ причини — непроходимитѣ лабиринти на Баба планина, липсата на пѣтища и бавната свръзка между частитѣ, вследствие широкия фронтъ, който заемаше полка, около 20—30 клм. По причина на пресѣчената мѣстностъ, донесенията идваха бавно, заповѣдитѣ стигаха сѣщо много късно. Едва къмъ 22 часа командирътъ на полка получава точни донесения отъ началникитѣ на колонитѣ.

Въ този бой бѣха убити:

редн. Тодоръ Димитровъ Стайковъ, 1-а рота, отъ с. Стойково и Добри Запряновъ Николовъ, 13-а р., отъ с. Сърница;
Ранени 11 войници.

Този бой подчерта за лишенъ път, колко е трудно воденето на действия въ силно пресѣчена планинска мѣстност. Намъ ни липсваше навика да действуваме въ такива лабиринти съ малки групи, да подържаме свръзка, и най-главното да си взаимодействуваме чрезъ съчетаване усилията на едни части съ други.

Боятъ при Бигла

На 18-й августъ въ 3 ч. и 15 м. на полка се заповѣда да остави на в. Вичъ (2065) само една рота, която да държи свръзка съ полковникъ Пашиновъ въ с. Жервени, а съ всички останали части (безъ дружината отъ 23-и п. Шипченски полкъ) и съ батареитѣ, *да настѣпи презъ Леринъ за Баница*. На лѣвата колона се заповѣда да настѣпи веднага и излѣзе на шосето Леринъ—Корча. Ако противникътъ отстѣпи на югъ по билото на Стара Неречка планина, то да изпрати дѣсно странично прикритие, по висотитѣ южно отъ шосето Леринъ—Корча.

На срѣдната колона се заповѣда да настѣпи веднага, да завладѣе в. Чечево (1550), следъ това да изпрати свръзка съ колоната на полковникъ Пашиновъ, а съ всички останали части да се отправи по шосето Леринъ—Баница. К-рътъ на полка трѣгна съ срѣдната колона, която настѣпи въ 4 часа пр. пл., като изпрати въ предна охрана 1-а дружина подъ командата на капитанъ Дчевъ. К-рътъ на 1-а дружина изпрати по билото на Баба пл. къмъ Чечево единъ усиленъ патрулъ, подъ началството на подпоручикъ Илиевъ Илиа Петковъ.

Скоро се получи донесение отъ офицерския патрулъ, че в. Чечево е чистъ отъ неприятель. К-рътъ на полка заповѣда колоната да настѣпва бързо и да слезе на шосето Леринъ—Корча при с. Песодери, като самъ отива при началника на колоната (лѣвата), която бѣ заела висотата 1279. Щомъ стигна на кота 1279, забелѣза, че по в. Бигла се заведе пушечна и картечна стрелба. Отъ направената рекогносцировка се убѣждава, че противникътъ, съ около 5—6 роти и 3—4 картечници заема позиция по севернитѣ склонове на Стара Неречка планина и в. Бигла. Тѣзи склонове се спускатъ твърде стрѣмно къмъ шосето Леринъ—Корча и отъ тѣхъ съ пушеченъ огънь се обстрелва самото шосе. Пушечниятъ и картеченъ огънь по в. Бигла се усилваше. Забелѣзватъ се неприятелски части, които се спускатъ едни по склоноветѣ на Стара Неречка планина, други по билото на в. Бигла. Боятъ се завързва между офицерския патрулъ на подпоручикъ Илиевъ съ сърбитѣ, които сѣ били изненадани на самия бивакъ, южно отъ в. Бигла. Патрултѣ ималъ задача да разузнава за противника на в. Бигла и ако се укаже, че нѣма противникъ, да продължи пътя си, като дѣсно странично прикритие по севернитѣ склонове на Стара Неречка планина за гр. Леринъ, но на в. Бигла се натъкналъ на срѣбски бивакъ и завързалъ бой.

Въ подкрепа на патрула пристигатъ два взвода отъ *2-а рота* подъ командата на подпоручикъ Димовъ, а останалитѣ два взвода отъ сжщата рота, подъ командата на офицерския кандидатъ Минчевъ, настѣпватъ по канаритѣ право на югъ, за да обходятъ сърбитѣ, които сѣ минали въ контръ-атака срещу офицерския патрулъ и полуротата на подпоручикъ Димовъ. Противникътъ, около една дружина, завързва бой съ казаната полурота. К-рътъ на 1-а дружина, като вижда, че противнитѣ части не могатъ да се разправятъ съ противника, развива въ боенъ редъ 3-а и 4-а роти и настѣпва за в. Бигла. Часа бѣше 9 преди пладне.

За да се облекчи боя на в. Бигла и осигури безнаказаното минаване на колонитѣ по шосето Леринѣ—Корча, к-рътъ на полка заповѣдва: 9-а пл. батарея да излѣзе на позиция на к. 1279 и открие фланговъ огънь по сръбскитѣ части и картечници, които заемаха позиция въ непристъпнитѣ канари по в. Бигла съ фронтъ къмъ с. Песодери. Батареята зае позиция и откри веднага огънь. Отъ лѣвата колона се изпраща 9-а рота подъ командата на поручикъ Никовъ, да настѣпи по склоноветѣ на Стара Неречка планина и завърже бой съ противника. За да се ускори вземането на въпросното село, отива 11-а рота подъ командата на поручикъ Несторовъ. Завързва се бой по цѣлото протяжение на склоноветѣ, които се спущаха къмъ шосето Леринѣ—Корча. К-рътъ на полка решава: да чака изхода на боя, или поне осигуряването на Бигла и гребена южно отъ с. с. Арменско—Калугерица и тогава да пусне колонитѣ по шосето, защото въ противенъ случай, движението бѣше опасно и свързано съ изненади. За горното донася на к-ра на бригадата и моли указания. Ротитѣ отъ 1-а дружина, подпомогнати отъ батареята на в. 1279 и отъ дветѣ орждия на 7-а пл. батарея, изкарани на позиция северно отъ с. Песодери, атакуваха смѣло противника на в. Бигла и въ 10 ч. и 30 м. завладѣха кота 1527. Противникътъ отстъпи на югъ по билото на Стара Неречка планина, като остави въ наши рѣще: три нови камиони, пълни съ храни, единъ складъ съ хлѣбъ, кафе, свѣщи, сапунъ, полуботуши, раници и частъ отъ архивата на доброволческия отредъ. Въ окопитѣ на противника бѣха намѣрени 68 трупа. Заповѣдва се, една рота съ две картечници, да преследва противника по билото на Стара Неречка планина, за завладѣването на в. Вичъ (2065), 9-а рота да завладѣе гребенитѣ южно отъ с. Арменско, а останалитѣ части да се събератъ на шосето, отъ гдето ще тръгнатъ за ст. Арменохоръ. Противникътъ отстъпваше бавно отъ една непристъпна позиция на друга. Въ този бой всички изпратени малки части действаха енергично и смѣло. Подпор. Илиевъ Илия Петковъ изпълни блѣскаво своето разузнаване, предизвика на време намѣсата на близкитѣ части и се би юначно съ превъзходенъ противникъ. Офиц. кандидатъ Минчевъ се ангажира смѣло въ боя и плени склада на отреда. Поручикъ Димовъ направи чудесенъ обходъ и атакува въ тилъ. Фелдфебеля на 2-а рота Атанасъ Димовъ съ 10 души посрѣща контръ-атаката на цѣла рота и загива геройски въ ржкопашенъ бой. Поручикъ Никовъ съ 9-а рота, смѣло разчиства склоноветѣ при Арменско, а фелдфебелътъ му Теню Боневъ, съ единъ взводъ, атакува цѣла рота и залавя пленници. Изобщо тоя бой показва, че малкитѣ части сж способни на отдѣлни и смѣли действия, но трѣбва да се насочатъ правилно. За това допринесе к-ра на 3-а дружина, който винаги следваше съ преднитѣ части и съ това ги правѣше смѣли.

Къмъ 17 ч. шосето Леринѣ—Корча бѣше осигурено за свободно движение на частитѣ.

Въ 18 ч. се получава заповѣдъ отъ к-ра на бригадата, да се изпратятъ за преследване на противника и завладѣване на в. Вичъ две роти и две орждия, а съ всички останали части, още презъ нощта, полка да стигне гара Арменохоръ, кждето ще му се даде нова задача. За преследването на противника заминаха 15-а и 16-а роти съ две орждия. Къмъ 21 ч. и 30 м. частитѣ се прибраха на шосето. Раздаде се хлѣбъ на войницитѣ и въ 23 ч. полкътъ потегли за гара Арменохоръ, кждето пристигна следъ усиленъ маршъ въ 6 ч. на 18 августъ.

Въ боятъ при Бигла полкътъ даде 11 души ранени и остави въ вѣченъ покой храбритъ:

† Ф-лъ Атанасъ Димовъ Лековъ
— 2-а р. отъ с. Бодрово

Редникъ Кольо Ненковъ Ненковъ—14-а рота отъ с. Джбово (Казанлъшко)

„ Стефанъ Димитровъ Петковъ — 9-а рота отъ с. Татарево

„ Атанасъ Динковъ Боевъ — 2-а рота „ с. Бодрово

„ Шерифъ Ахмедовъ Саидовъ — 8-а рота „ „

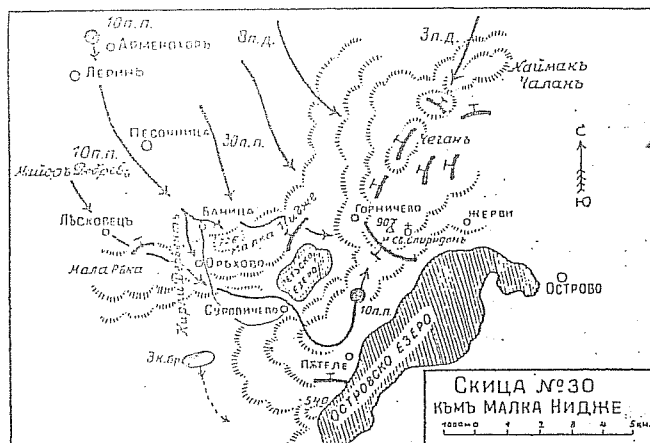
При Баница и Малка Нидже

Щабътъ на полка пристигна на гара Арменохоръ, при щаба на бригадата въ 16 ч. 30 м. на 18 августъ. Тамъ той получи заповѣдь — полкътъ да настѣпи къмъ продълговата височина на Малка Нидже пл. южно отъ с. Горничево. Въ лѣво настѣпваше 30-и полкъ, а въ дѣсно, къмъ Суровичево — колоната на майоръ Добревъ. 4-а дружина получи специална задача да настѣпи на югъ къмъ с. Невеска, за разчистване на прѣснатитѣ сръбски части. Понеже предниятъ день полкътъ бѣ водилъ бой развѣрнатъ на единъ фронтъ по-голѣмъ отъ 12 клм., цѣла нощъ не можа да се събере на сборното мѣсто гара Арменохоръ. Затова полкътъ започна изпълнението на задачата си само съ 3-а дружина и две роти отъ 2-а дружина, като изпрати заповѣдь на останалитѣ части да го настѣгнатъ.

Въ 6 часа на 19. VIII., Родопци настѣпиха отъ гара Арменохоръ покрай северната окрайнина на с. Песочница и заеха изходното си положение, до ската източно отъ с. Песочница. (Сх. № 30).

Пристигнаха и останалитѣ две роти отъ 2-а дружина съ командира на дружината подполковникъ Константиновъ Апостолъ. 1-а дружина бѣ задържана въ бригаденъ резервъ.

Понеже нѣмаше време за отдаване писменна заповѣдь, то тя се предаде устно на командиритѣ на 2-а и 3-а дружини, като за краенъ

обектът на 3-а дружина се даваше най-високата точка отъ билото на Малка Нидже, южно отъ Горничево, а на 2-а дружина — въ дѣсно отъ нея.

Въ 7 ч. дружинитѣ настѣпиха по посока на дадения имъ обектѣ. Единъ неприятелски аеропланъ обстреля съ картечница настѣпващитѣ части, но безрезультатно. Къмъ 9 ч. частитѣ отъ полка достигнаха

на една висота съ с. Въртоломъ. Въ лѣво 30-и пех. Шейновски полкъ, който бѣ настѣпилъ 1 частъ по-рано, бѣ завързалъ бой съ преднитѣ неприятелски части, които заемаха висотитѣ западно отъ с. Баница. Забелѣзваше се ясно, че неприятелътъ заема съ доста силни части отъ пехота и картечници, висотитѣ около с. Баница. Частитѣ му бѣха добре подѣржани отъ далекобойни гаубични батареи, разположени по дветѣ страни на шосето Баница—Горничево. По севернитѣ разклонения на Мала рѣка, сѣщо се забелѣзваха неприятелски части. Колоната на майоръ Добревъ, понеже трѣбваше да направи доста голѣмъ обходенъ кръгъ презъ с. Лѣсковецъ, остана назадъ. При тази обстановка се даде заповѣдъ, дружинитѣ да продължатъ настѣплението и като дойдатъ до рѣчицата източно отъ с. Въртоломъ, да се закриятъ въ самото дере, следъ което да настѣпятъ по севернитѣ склонове на Мала рѣка и атакуватъ неприятеля, който заема кота 726, южно отъ с. Баница. На 2-а дружина се заповѣда да държи свръзка съ колоната на майоръ Добревъ въ дѣсно и да очисти неприятелскитѣ части, които заемаха севернитѣ склонове на планина Мала рѣка, северо-западно отъ с. Орѣхово.

Въпрѣки голѣмитѣ усилия, настѣплението на дѣсния флангъ вървѣше доста трудно. Преумората у войниците и офицеритѣ бѣше твърде голѣма, вследствие тридневното денонощно скитане изъ лабиринтитѣ на Баба планина. Третата дружина водена смѣло и енергично отъ своя храбъръ дружиненъ командиръ майоръ Поповъ Тачо, бѣше обстреляна отъ неприятелската далекобойна артилерия. Въ 12 ч. и 30 м. дружинитѣ заеха гребенитѣ северно отъ с. Орѣхово и влѣзоха въ свръзка съ колоната на майоръ Добревъ, която бѣше спрѣла между колибитѣ Орѣхово и кота 950. Въ 12 ч. 50 м. се заповѣда на командиритѣ на 2-а и 3-а дружини да настѣпятъ енергично къмъ даденитѣ имъ обекти, за да облекчатъ атаката на лѣвия флангъ на бригадата, която се бѣше ангажирала въ боя по висотитѣ северо-западно отъ с. Баница (к. 540). Третата дружина продължи настѣплението си и достигна до шосето Баница—Кирли-дервентъ. Втората дружина настѣпваше по-бавно, понеже крѣтъ на дружината се страхуваше за своя дѣсенъ флангъ, който се откриваше. Колоната на майоръ Добревъ, поради пресѣчената мѣстность бѣ останала назадъ. Даде се заповѣдъ на майоръ Добревъ да изкара пл. батарея на к. 950 и обстреля противника предъ втората дружина, а 2-а и 3-а дружини се подтикватъ отново да настѣпятъ енергично, безъ да даватъ почивки на подѣржкитѣ си. 3-а дружина почна настѣпле-

нието, обстрелвана съ пушеченъ, картеченъ и артилерийски огънь. Преднитъ роти отъ дружината почнаха да се прехвърлятъ по групи и достигнаха до политъ на висотитъ, юго-източно отъ с. Баница, но бѣха приковани на мѣсто отъ фланговия картеченъ огънь отъ дѣсно. К-рътъ на 3-а дружина молѣше да се подтикне 2-а дружина, да ускори настѣплението си и му обезпечи фланга. Тази дружина се отбиваше къмъ височинитъ въ дѣсно, за да си осигури фланга, тъй като действието на колоната на майоръ Добревъ още се забавяше. За да осигури отчасти фланга на 3-а дружина, 6-а рота настѣпи смѣло и атакува противника право предъ себе си, следъ което щѣше да продължи настѣплението къмъ обекта на 2-а дружина. К-рътъ на ротата, подпоручикъ Паскалевъ Ангелъ Кириловъ, обстрелванъ съ картеченъ огънь, прогони противника и зае картечницата му.

Въ 18 часа се получи заповѣдъ отъ бригадата, че 30-и и 52-и полкове ще атакуватъ висотата, южно отъ с. Баница, отъ-къмъ с. Баница. На 10-и пех. полкъ се заповѣдваше да атакува енергично и до вечерята да заеме гребена на Малка Нидже, като къмъ полка се придаде и 1-ата му дружина, която по заповѣдъ на бригадния командиръ е настѣпила въ 14 часа право срещу фронта на лесистата висота, южно отъ с. Баница. Дружината бѣше посрѣщната съ силенъ фугасенъ огънь. Тя потъна въ гейзери отъ черенъ димъ и прѣстъ. Но движението ѝ е било така бързо и стройно, че Престолонаследникътъ и Главнокомандуваниятъ, които наблюдаваха боя, останали смаяни. Единъ германски щабъ-офицеръ казалъ: „За първи пътъ виждамъ такова единодушно решение да се мре“. К-рътъ на 3-а дружина лично поведе преднитъ роти, атакува висотата южно отъ с. Баница и заедно съ 1-а дружина завладѣ окопитъ на противника.

2-а дружина трѣбваше да продължи настѣплението къмъ Малка Нидже. К-рътъ на полка отива на позицията на 3-а дружина, за да се ориентира по-добре върху обстановката и влѣзе въ споразумение съ частитъ въ лѣво отъ полка за съвмѣстно действие презъ нощта. Тукъ той научава, че 30-и полкъ въ лѣво нѣма заповѣдъ да продължи атаката презъ нощта и решава да спре настѣплението на полка. Сжщевременно получи донесения отъ командира на 2-а дружина, който му донасяше за трудноститъ и рискътъ, на който би се изложилъ, ако предприеме нощна атака; защото е изгубилъ свръзката въ лѣво съ 3-а дружина отъ полка, а дѣсния му флангъ не билъ осигуренъ, понеже майоръ Добревъ се ангажиралъ съ противникъ въ южна посока.

К-рътъ на полка отива съ щаба къмъ висотитъ заети отъ 2-а дружина и късно презъ нощта пристигна при командира на 2-а дружина. Разглежда разположението на ротитъ и заповѣда да преустановятъ настѣплението до разсъмване.

Въ този бой на 19 августъ, около с. Баница полкътъ даде следнитъ жертви:

Хасковска околия

1. Мл. подоф.	Иванъ Димитровъ Георгиевъ	4-а р.	с. Криво поле
2. Редникъ	Милчо Тодевъ Ериковъ	5-а р.	"
3. "	Христо Бончевъ Димовъ	4-а р.	"
4. "	Ангелъ Ивановъ Дѣлчевъ	3-а р.	"
5. "	Георги Пейковъ Вълчевъ	6-а р.	"
6. Ефр.	Коста Бойдевъ Вълковъ	10-а р.	с. Стойково

7. Редникъ	Тодоръ Димитровъ Стайковъ	1-а р.	с. Стойково
8. "	Димитъръ Тодевъ Дѣлчевъ	М. вз.	с. Каснаково
9. Ст. подоф.	Иванъ Димитровъ Минковъ	2-а р.	с. Малево
10. Редникъ	Костадинъ Добревъ Статевъ	8-а р.	с. Черногорово
11. "	Александъръ Геновъ Арабаджиевъ	9-а р.	с. Родопи

Борисовградска околия

12. Мл. подоф.	Велчо Димитровъ Петровъ	н. р.	с. Любеново
13. Редникъ	Дико Петровъ Теневъ	7-а р.	с. Бѣла рѣка
14. "	Жеко Тянковъ Георгиевъ	4-а р.	Борисовградъ
15. "	Стефанъ Димитровъ Петковъ	9-а р.	с. Татарево
16. "	Иванъ Русевъ Боядживъ	4-а р.	с. Караджолово
17. "	Тодоръ Добревъ Тенчевъ	9-а р.	с. Дебъръ

Казанлъшка околия

18. Редникъ	Станю Недѣлчевъ Куртевъ	8-а р.	с. Елхово

Харманлийска околия

19. Редникъ	Тодоръ Господиновъ Гиневъ	1-а р.	с. Райново

К-ра на 3-а рота кап. Лопушновъ бѣше раненъ и излѣзе отъ строя. Неприятельтъ понесе тежки загуби и даде въ пленъ 1 картечница.

*

На 20-и августъ 2-а и 3-а дружина въ 4 часа и 30 м. продължиха настѣплението за овладѣване билото на Малка Нидже планина. 1-а дружина съ две картечници и две пл. орждия остана за полкова подрѣжка задъ дѣсния флангъ на полка. Настѣплението бѣше енергично, неприятельтъ не можа да удържи напора и почна безпорядъчно отстъпление. Преследването бѣше бързо. Въ 7 ч. и 40 м. дружинитѣ овладѣха билото на Малка Нидже планина. Неприятельтъ, въ паника отстъпваше между Островското и Петърско езера, по пътя за Пжтеле—Острово. Други части отстъпиха за Кайляри. Планинскитѣ орждия обстреляха отстъпващитѣ части на противника. Следъ малко пристигна на позицията Главнокомандващия генер. Жековъ, който дошелъ да благодари лично на полка за смѣлото му и енергично настѣпление на 19-й и 20-й августъ, като предаде на командира на полка *„Поздравете всички офицери и войници и предайте имъ моитѣ благодарности. Азъ плакахъ съ сълзи на очи, като наблюдавахъ тяхното смѣло и самоотвержено настѣпление подъ неприятелския гранатенъ дѣждъ!“*

Полкътъ имаше презъ този бой само трима ранени войника.

Неприятельтъ, въ своето паническо бѣгство, нѣмаше време да нанаси поражения. Въ с. Церово той бѣ изоставилъ своитѣ ранени, между които имаше и офицери. До ж. п. линия юго-западно отъ Церово имаше изоставени лафети и ракли на една гаубична батарея.

Презъ този день, понеже войницитѣ бѣха много изморени даде се почивка. Тѣ накацахъ по гребенитѣ надъ Петърското езеро и съ възторгъ наблюдавахъ паническото бѣгство на противника, засипванъ отъ артилерийския ни огънь, който се изсипа и върху последния влакъ отъ Суровицево за Острово.

Тази почивка излѣзе скѣпа за Родопци, понеже даде възможност на противника да се окопоти и заеме позициитѣ си при Чеганъ, където

се пролѣ скъпа кръвъ. Трѣбваше съ последни усилия да се преследва врага и да не му се даде възможност спокойно да се устройва.

П ж т е л е

(сх. № 31)

21 августъ. На 20-й августъ въ 19 ч. положението бѣше следното: Нашитѣ части заемаха билото на Малка Нидже планина на югъ отъ с. Горничево. Противникътъ се държеше по билото на северъ отъ шосето и на Чеганска планина. Конната бригада съ две роти отъ 30-и пех. Шейновски полкъ бѣ водила бой на 20-й т. м. съ сръбски части около с. Екши-су и ги пропѣди, обаче 22-и сръбски полкъ заемахъ Суровичево.

За да се пропѣди противника отъ Чеганската планина, като му се застрашатъ съобщенията и се осигури шосето Горничево—Жерви, формира се отредъ подъ началството на командира на 10-и пех. Родопски полкъ въ съставъ: три дружини отъ 10-и пех. Родопски полкъ съ 7-а и 9-а пл. батареи и една хелиографна станция. На колоната се заповѣда да трѣгне на 21-й т. м. на разсъване и се движи по гребена на западъ отъ Островското езеро и като мине презъ Суровичево—Пжтеле, да излѣзе на кота 907 (на шосето Горничево—Жерви), съ задача, да застраши съобщенията на противника и действа въ тила му. 30-и пех. Шейновски полкъ ще се движи по посока Горничево—Чеганъ.

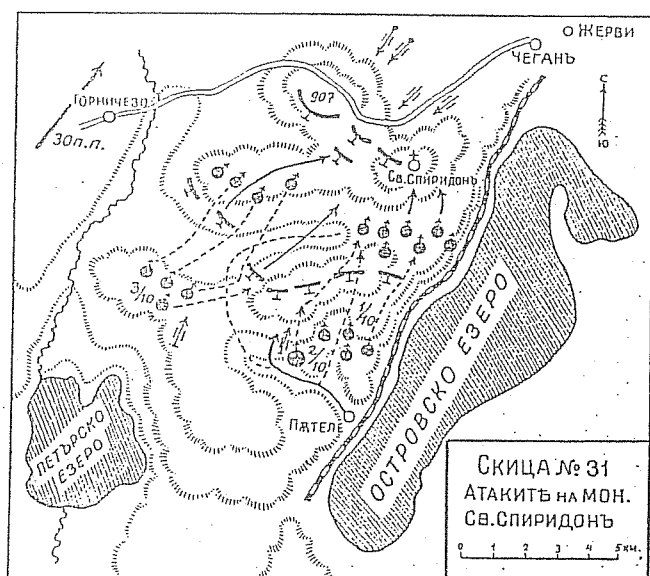
Въ заповѣдта се казваше: „Разпоредено е 9-а пл. батарея да Ви чака утре 5 часа, на шосето, западно отъ с. Петърско. Писано е на командира на 3-а конна бригада да Ви съдействува и охранява фланга и тила Ви. Влѣзте въ споразумение съ него. Изпращатъ Ви се 5 конника, съ които изпращайте сведения и дръжете въ течение за своитѣ действия направо командующия 1-а армия. Първото сведение изпратете при тръгването си, второто при тръгване отъ Суровичево, третото отъ с. Пжтеле и останалитѣ при изкачването на гребена, западно отъ Островското езеро. Открийте хелиографна станция на гребена западно отъ Островското езеро“.

Нашитѣ части отъ 8-а дивизия и 3/6-а бригада овладѣха прохода Кирли-дервентъ и висотитѣ, които се спускатъ отъ Чеганска планина. Центърътъ и лѣвиятъ флангъ на дивизията, по причина на пресѣчената мѣстностъ, настѣпваше по бавно, а и сръбитѣ тукъ водѣха енергични контръ-атаки. Тукъ, както и на лѣвия флангъ, срещу кота 1500, Джемагъ-ери и Мидиригъ-тепеси, нашитѣ части достигнаха на 500-1000 крачки отъ укрепената позиция на сръбитѣ, на линията на гребена на Малка Нидже планина. Тази позиция не бѣ никакъ докосната отъ ефикасния нашъ артилерийски огънь и заемайки се отъ Дринската, Тимошката и части отъ Дунавската дивизия, бѣ здраво укрепена и обградена съ гъста телена мрежа. Тукъ нашитѣ войски срещнаха голѣми трудности при атаката.

3-а пехотна дивизия, извърши само демонстративни атаки къмъ долината на Мъгленица, които струваха доста жертви. Сръбитѣ я контръ-атакуваха на нѣколко пжти, обаче бѣха кърваво отбити.

Самостоятелната задача, която се даваше на полка, не бѣше лека и се предполагаше, че противника ще окаже отчаяна съпротива. Да се заеме с. Жерви значеше прекъсване на главното съобщение на неприятелската армия, която оперираше на Чеганската планина.

Мѣстността, въ която трѣбваше да действа полкътъ, представляваше единъ каменистъ езикъ, който се заключва между Островското и

Петърското езеро и източните скатове на Малка Нидже планина, които се спускат стръмно, почти като отвъсна стена към езерото Петърско. Изненади откъм дъсния фланг и тила на полка не бяха изключени, въпреки че охранението откъм неутралната зона се възлагаше на конната бригада на полковникъ Данаиловъ.

Презъ нощта бяха свикани дружинните командири и им се предаде задачата, която се възлага на полка и имъ

се заповѣда: на 21-и августъ въ 4 ч. 30 м. дружинитѣ да тръгнатъ отъ заетата позиция и се събератъ на сборния пунктъ — пресичането на междуселския пътъ Суровичево — Церово съ дерето, което се спуска източно отъ с. Орѣхово и се влива въ Петърското езеро. За предна охрана се назначи 1-а дружина съ две картечници. Главни сили — 2-а и 3-а дружини, две картечници и две пл. батареи.

Въ 6 часа колоната зае изходното си положение и предната охрана потегли по пътя за Суровичево. Тя се предшествуваше отъ разезди, които настѣпваха предпазливо.

Крътъ на конната бригада съобщи, че на 20-и августъ бригадата му действувала срещу Суровичево. Противникъ имало около три роти въ и около селото. Други три роти заемали гребена 3 клм. южно отъ селото, заедно съ единъ ескадронъ кавалерия. По висотитѣ източно отъ Суровичево около кота 540 се забелѣзали неприятелски вериги — окопани.

Нареди се до командира 1-а дружина, щомъ мине презъ селото, да насочи една рота къмъ к. 540, следъ което ротата да тръгне по гребена за с. Пятеле. Въ 7 часа и 30 минути челната рота, патрулитѣ и разездитѣ заеха селото Суровичево и се насочиха къмъ к. 540.

Прехвърлянето на колоната презъ рѣката, която изтича отъ Петърско езеро и се влива въ езерото Рудникъ, стана доста бавно, понеже бѣше блатлива и войницитѣ трѣбваше да се изуватъ, за да я газятъ. Въ 8 ч. 30 м. колоната премина рѣката и достигна гара Суровичево. Изпратената рота, следъ кратка престрелка, зае кота 540. Отъ направеното разузнаване се установи, че неприятельтъ, около 4 роти съ 3—4 картечници, заема гребенитѣ източно отъ Суровичево. Движението на колоната, до като не се заематъ висотитѣ източно отъ Суровичево, бѣше рисковано. Батареята откри огънь и предната охрана настѣпи за казанитѣ висоти. Следъ кратъкъ бой, противникътъ отстъпи. Отъ заложениитѣ пленници се установи, че висотитѣ се заемаха отъ една дружина съ три картечници. Войскитѣ сж били отъ частитѣ на Вардарската дивизия. Преследвайки противника, предната дружина въ 10 ч. зае селото Пятеле. Противникътъ отстъпи на масива западно отъ

Островското езеро. Тръбваше да се атакува неприятеля на новата му позиция. За целта се удължи бойния редъ въ лѣво, като въ лѣво отъ 1-а дружина отиде 3-а дружина. 1-а дружина настѣпи по каменистия масивъ северно отъ с. Пжтеле, а 3-а дружина въ лѣво отъ нея, по стрѣмнитѣ скатове на масива, северо-източно отъ Петърско езеро. Най-високата точка бѣше надъ и северо-западно отъ с. Пжтеле. Канаритѣ се спущатъ отвесно къмъ езерото. Противникътъ се е прикрилъ отлично въ самитѣ канари, като е поставилъ картечници. Крътъ на 1-а дружина подполковникъ Константиновъ Никола, заповѣда на ротитѣ да оставятъ раницитѣ си на ж. п. линия и да настѣпятъ по отвеснитѣ канари, като насочилъ 2-а рота право срещу голѣмата висота, северо-западно отъ Пжтеле, а останалитѣ роти по ж. п. линия. Другъ пжтъ нѣмаше. Забелѣзаха се неприятелски части да се спущатъ отъ канаритѣ северно отъ с. Пжтеле. Планинската батарея откри огънь по тѣзи канари, гдето имаше и неприятелски картечници.

Въ 12 часа се почна атаката на противника и следъ жестокъ бой бѣ принуденъ въ 14 часа и 30 м. да напусне преднитѣ си окопи, като се оттегли на 5—600 крачки назадъ. Крътъ на 2-а рота, който заемаше най-високата точка на масива, донесе, че неприятелски части се спущали отъ къмъ с. Горничево по пжтя край рѣката, която извира източно отъ Горничево и се влива въ Петърското езеро. Цѣлата полкова подрѣжка се приближи задъ 3-а дружина — северно отъ Петърското езеро. Понеже ротитѣ отъ 1-а дружина, при атаката на неприятелскитѣ канари, бѣха се много изморили и разстроили, изпратиха се на командира на 1-а дружина две роти отъ полковата подрѣжка (6-а и 7-а роти).

Къмъ 17 часа неприятелътъ биде подкрепенъ съ пехотни части, една планинска и една гаубична батареи, които заеха позиция на висотата южно отъ кота 907, и почнаха да обстрелватъ полка.

Планинскитѣ батареи заеха позиция: 7-а пл. батарея на висотата северо-източно отъ Петърското езеро, а 9-а пл. батарея на висотата северо-западно отъ с. Пжтеле. Поставянето батареитѣ на позиция стана доста бавно, защото мѣстността бѣше извънредно пресѣчена и липсваха пжтища. Конетѣ трѣбваше да се катерятъ по урви и канари. Не бѣше възможно да се продължи атаката презъ нощта, защото частитѣ бѣха разбъркани, уморени, а мѣстността непозната. При най-малкъ неуспѣхъ полкътъ рискуваше да изгуби всичко. Настѣплението се преустанови за да се устроятъ частитѣ, да влѣзатъ въ здрава свръзка помежду си и на разсѣмване да атакуватъ противника и заематъ к. 907. Нощта свари преднитѣ части на полка на една линия около два километра северно и източно отъ Петърското езеро.

Въ този бой полкътъ изгуби 13 убити и 35 ранени войници.

*

22-й августъ. Отъ направеното разузнаване на мѣстността, въ която полкътъ трѣбваше да продължава настѣплението, до като постигне дадената му задача — завладѣване шосето и с. Жерви, се видѣ, че настѣплението ще бжде извършено трудно. Цѣлия масивъ между Островското и Петърско езера и с. Жерви, представлява единъ варовитъ блокъ, който има отвесни стени къмъ езерата, прошарени съ редъ дълбоки и стрѣмни уврази, по брѣговетѣ на които стърчатъ каменисти чукари. Най-широката и сравнително висока частъ отъ този камененъ блокъ е южния му край до с. Пжтеле. По срѣдата му се простира равно, голо, каменисто плато безъ никаква гънка. Това плато, къмъ срѣдния край, близо до главната позиция на противника — южно отъ кота 907

(високата съ монастира Св. Спиридонъ), се пресича отъ единъ дълбокъ уврагъ съ направление отъ западъ къмъ изтокъ. Този уврагъ бѣ едно естествено непроходимо препятствие при атаката на 907. По цѣлия масивъ, освенъ съ динамитъ, нигде не може да се изкопае нито единъ свѣсенъ стрѣлковъ окопъ. Нигде нѣмаше нито едно изворче или рѣчица, отъ гдето може да се почерпи вода за пиене.

Боятъ започна въ 5 ч., като пл. батареи откриха честъ огънь по неприятелскитѣ части, а следъ това дружинитѣ отъ бойната частъ настѣпиха така: Дѣсната половина на бойния участъкъ — подполковникъ Константиновъ Никола, настѣпи стремително къмъ най-високата точка на масива, северо-западно отъ с. Пжтеле, а лѣвата колона подъ командата на майоръ Поповъ Тачо, право предъ себе си. Бойната частъ на противника, който заемаше висотитѣ (около 6 роти и 4 картечници), бѣ издигнала стени отъ камъни, задъ които добре закрита отъ пехотния огънь, а отчасти и отъ огъня на пл. батареи, се държеше упорито. К-рътъ на 6-а рота — подпоручикъ Паскалевъ Ангелъ Кириловъ първъ съ ротата си достигна на около 150 крачки до неприятелскитѣ закрития, по висотата северо-западно отъ с. Пжтеле. Въпрѣки смъртоносна адски картеченъ и бомбенъ огънь, той повежда веригитѣ въ атака. Настѣплението е образцово — като на маневри. Ротниятъ командиръ е на чело на веригитѣ съ извадена сабя, сочейки неприятелскитѣ закрития. Взводнитѣ му командири — сжщо. Неприятелскитѣ картечници косятъ нашитѣ редове. На 80 крачки отъ неприятелскитѣ закрития веригитѣ залѣгатъ и откриватъ огънь; следъ малко настѣпиха съ викъ „ура“. Веригитѣ на преднитѣ взводове бѣха буквално покосени отъ неприятелскитѣ картечници. Храбриятъ ротенъ командиръ, заедно съ своитѣ взводни командири и юначни войници, на 50 крачки отъ неприятелскитѣ закрития лежаха, като че се готвѣха за последния ударъ. Но уви! Всичко бѣше изпокосено — избито! Взводоветѣ отъ поддръжката, заедно съ 7-а рота прегазиха мъртвитѣ вериги и съ страшенъ викъ „ура“ се нахвърлиха задъ каменитѣ закрития. Срѣбитѣ се разбъркаха. Едни почнаха да хвърлятъ пушкитѣ си, но други се защищаваха. Едни отъ офицеритѣ имъ хвърляха бомби върху нашитѣ смѣли войници, други молѣха за пощада, захвърляйки оржжието си. Напразно! Войниците отъмъщаваха за избититѣ си другари и началници! Следъ половинъ часъ, задъ каменнитѣ закрития всичко лежеше мъртво — изклано отъ нашия ножъ. Труповетѣ на 12 срѣбски офицери, на 60 неприятелски войници, всички избити съ ножъ, заедно съ две неприятелски картечници управлявани отъ офицери, увѣнчаха победата на преднитѣ позиции на Чеганъ. Тази вихрена атака бѣ наблюдавана отъ щаба на 3-а конна бригада, отъ гдето пристигна въ карьеръ изпратенъ конникъ, да му се съобщи, кои войници и отъ коя рота първи се хвърлиха въ непристъпното — неприятелско орлово гнѣздо! . . .

Въпрѣки голѣмитѣ жертви отъ 2-а дружина, устрѣма на Родопци не спира. Още по въ дѣсно, по скалиститѣ брѣгове на Островското езеро, се катерѣха ротитѣ отъ 1-а дружина и се втурнаха като хала върху врага. Преди атаката се явява предъ войниците храбриятъ и неустрашимъ командиръ на дружината подполковникъ Никола Константиновъ. Неговиятъ погледъ и иждри слова вдъхватъ непоколебима вѣра въ подчиненитѣ. Начело на веригитѣ върви храбриятъ и обичанъ командиръ на 1-а рота поручикъ Влайковъ. Винаги въ критичния моментъ на боя той е предъ своитѣ войници.

Атаката въ лѣвата половина на бойната частъ, сжщо бѣ стреми- телна. И тукъ противникътъ оказва отчаяна съпротива. Тукъ цѣлата 11-а рота се нахвърли въ окопитѣ на противника, води ржкопашенъ бой и ги завладѣ. Въ 10 ч. втората неприятелска позиция бѣше въ наши ржце.

Вследствие атаката и силно пресѣчената мѣстность, повечето отъ ротитѣ — особено въ дѣсната половина на бойния редъ, се размѣсиха и разбъркаха. Войниците бѣха крайно изморени и изтощени. Дружин- нитѣ командири приведоха въ редъ ротитѣ отъ бойната частъ и про- дължиха настѣпление. Понеже дѣсния флангъ пострада твърде много изпрати се 8-а рота отъ полковата поддръжка въ разпореждане на коман- дира на 1-а дружина, а така сжщо заповѣдано бѣ командиру 2-а дружина подполковникъ Константиновъ Апостолъ, да приемѣ командването на дѣсната половина отъ бойния участъкъ на мѣстото на подполковникъ Константиновъ Никола, който по заповѣдь отъ командира на бригадата, замина да поеме временното командването на 30-и пех. Шейновски полкъ, чиито командиръ подполковникъ Бойдевъ Т. бѣше раненъ.

Планинскитѣ батареи откриха огънь по каменнитѣ закрития на неприятеля, който бѣше се задържалъ на 300—400 крачки задъ взе- титѣ му съ ножъ окопи. Батареитѣ откриха огънь. Една неприятелска гаубична и 1 полска батареи се нахвърлиха ожесточено върху тѣхъ. Две неприятелски батареи обстрелваха специално нашитѣ пехотни части. Заповѣда се на бойния редъ, да настѣпи подъ прикритието на артиле- рийския и картеченъ огънь и да се завладѣятъ всички окопи до края на масива. Донесе се въ бригадата, че въпрѣки тежкото положение на дѣсния флангъ, ще се премине въ настѣпление. Молѣше се, полка да бжде подкрепенъ отъ артилерията въ лѣвия участъкъ на бригадата, за- щото се разполага само съ една рота за полкова поддръжка. Поиска се такава отъ бригадната поддръжка, ако условията позволятъ, но такава не се изпрати, защото и въ бригадата не останали. Имаше само една пионерна рота — всички поддръжки били изчерпани.

Ротитѣ отъ лѣвата половина отъ бойния редъ на полка настѣпиха обстрелвани съ силенъ артилерийски и картеченъ огънь, отблъснаха неприятеля, който отстъпи и зае кота 907 и висотитѣ съ монастира Св. Спиридонъ. Ротитѣ отъ дѣсната половина настѣпиха бавно, защото мѣстността срещу тѣхъ бѣше трудно достѣпна и непроходима, вслед- ствие дълбокитѣ уврази. А най-храбритѣ отъ тѣхъ вече спѣха вѣчния си сънъ или лежахъ ранени изъ напеченитѣ канари на Пжтеле. Мѣста за обходъ отъ къмъ Островското езеро нѣмаше, скалитѣ се спущаха отвесно.

Въ лѣво, 30-и пех. Шейновски полкъ спрѣ настѣплението си. На- стѣпващитѣ роти отъ 3-а дружина почнаха да страдатъ отъ фланговъ огънь. Командирътъ на 9-а рота поручикъ Никовъ, настѣпва срещу ви- сотитѣ западно отъ к. 907, които се падаха въ участъка на 30-и пех. Шейновски полкъ и отъ които неприятельтъ фланкираше 3-а дружина. Крътъ на дружината майоръ Поповъ Тачо, като забелѣзва, че по тѣзи висоти има достатъчно противникъ и опасявайки се да не контъръ-ата- куватъ 9-а рота, изпраща срещу сжщитѣ висоти и 12-а рота, а съ 10 а и 11-а роти въ бойна частъ и 2-а рота въ дружинна поддръжка, на- стѣпва по посока на к. 907. По този начинъ той разгъна дружината си на единъ широкъ фронтъ. Той почва да страда и отъ фланговъ огънь и отъ дѣсно, понеже ротитѣ отъ 1-а и 2-а дружини останаха назадъ. Донесайки за положението, той молѣше да бжде подкрепенъ, а така

сжщо да се заповѣда на ротитѣ отъ дѣсния флангъ на 30-и пех. Шейновски полкъ и тѣзи отъ 1-а и 2-а дружини, да настѣпятъ и осигурятъ фланговетѣ му. Заповѣда се командиру 2-а дружина, да настѣпи смѣло за да облекчи атаката на 3-а дружина. К-рътъ на 2-а дружина обаче донесе, че бойниятъ редъ въ участъка му е разбърканъ, подрѣжките сжщо не сж на мѣстата си, срещу му имало около единъ полкъ съ 3—4 картечници и го обстрелватъ съ полска батарея, разположена западно отъ кота 907. При силния неприятелски артилерийски и картеченъ огънь, уреждането на частитѣ презъ деня било невъзможно. На края молѣше указания и питаше: при това положение да настѣпи ли? Предъ видъ тежкото положение на този флангъ и опасността, да не би противникътъ да контър-атакува, вдалитѣ се напредъ роти отъ 3-а дружина, начело съ майоръ Поповъ, заповѣда се на последния, въ 14 часа, да прибере една отъ ротитѣ на бойния редъ за подрѣзка, понеже други роти нѣмаше да му изпратятъ. Предупреди се да чака, до като останалитѣ части се изравнятъ съ него.

На противника пристигнаха доста подкрепления. Освенъ това, колкото полкътъ напредваше, толкова повече се натъкваше върху огъня на повече неприятелски батареи, които прѣскайки изобилно число снаряди въ скалистия масивъ нареченъ Св. Спиридонъ, нанасяха тежки загуби на полка.

Въ 14 часа се изпраща до командира на бригадата донесение, че срещу фронта на полка действува 1 полкъ пехота, една дружина, 4—5 картечници, две планински и една гаубична батареи. Настѣплението е рисковано, понеже колкото се отива по-напредъ, хребетътъ се снишава и все повече и повече се проявяватъ нови неприятелски батареи.

Получиха се сведения отъ жителитѣ на с. Пжтеле, че презъ нощта, единъ сръбски полкъ съ една батарея е миналъ презъ с. Острово, по източния брѣгъ на Островското езеро и се отправилъ по посока на с. Нови градъ. Извести се на командира на конната бригада и се помоли да наблюдава добре фланга и тила на полка.

Съ заповѣдъ по хелиографа, отъ командира на бригадата, се съобщаваше, че сръбски части се спущали отъ планината Чеганъ къмъ участъка на 3/б-а бригада и къмъ този на нашата бригада и че на 23-и на разсъмване трѣбваше да се продължи настѣплението. При това положение, полкътъ замръкна. Дружинитѣ се утвърдиха здраво на заетитѣ позиции. Войниците се окопаха и се вземаха мѣрки противъ всѣка изненада.

Изобщо, задачата на полка да отхвърли противника, който е здраво окопанъ по тия канари, и то безъ да имаме достатъчно артилерия и безъ да има врагътъ флангове, около които да може да се маневрира, бѣше много трудно — да не кажемъ, не по силитѣ на полка. Цѣлото пространство, гдето трѣбваше да настѣпи полка, се биеше отъ най-действителенъ огънь, а каменистата почва не само че не даваше условия за окопаване, но напротивъ, чрезъ откъртениетѣ отъ снарядитѣ камъни, пораженията въ нашитѣ части се повече увеличаваха. Можеше да се напредне повече само, ако разполагахме съ едно гаубично артилерийско отдѣление, което да разруши закритията на сърбитѣ и ги принуди, както насъ, да водятъ боя на открито.

Снабдяването на противника съ бойни припаси бѣше лесно, защото влакове му идваха до самата позиция, а ние се снабдявахме презъ Градско, на 150 клм. далече, съ волски кола!

Независимо от това, сърбитѣ много ясно схващаха, че единъ нашъ успѣхъ къмъ манастира Св. Спиридонъ би ни довелъ въ тѣхния тилъ къмъ Острово и би повлиялъ на отбраната на цѣлата Чеганска позиция. За това тѣ държаха съ доста войски този участъкъ, смѣняваха се често, а и резервитѣ имъ не бѣха далечъ. Нашето разположение и нашитѣ сили бѣха много добре известни на сърбитѣ, защото тѣ освенъ силната авиация, съ която ни превъзхождаха, имаха и много добри наблюдателни пунктове. Гръцката жандармерия, състояща се отъ конница, пехотни и конни жандармерийски офицери, сѣщо бѣше въ тѣхна услуга, и ординарцитѣ имъ свободно преминаваха и носѣха донесенията. Тѣй като бѣха представители на неутрална държава, неможеше да имъ се забрани движението изъ тѣхна територия.

Ще дойде день, а може и да е дошелъ вече, когато за атакитѣ при Пжтеле ще се говори като за легенда. Но нека живитѣ потърсятъ имената на бацитѣ си герои въ следващия списъкъ, за да видятъ каква страшна истина е великата саможертва на Родопци изъ канаритѣ на Пжтеле и нека името на милиятъ герой се предава въ родѣтъ отъ баща на синъ.

Родѣ и народѣ съ такава гордостъ живѣятъ вѣчно!

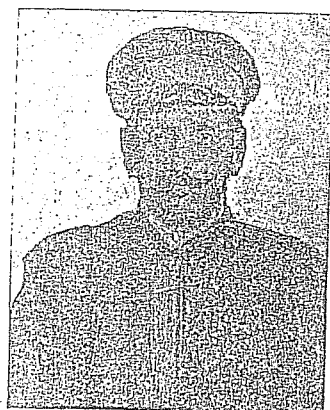

† Мл. п-ръ Ангелъ Боневъ
Чингаровъ

† Подпоручикъ Ангелъ
Паскалевъ

† р. Пеню Христовъ
Тодоровъ

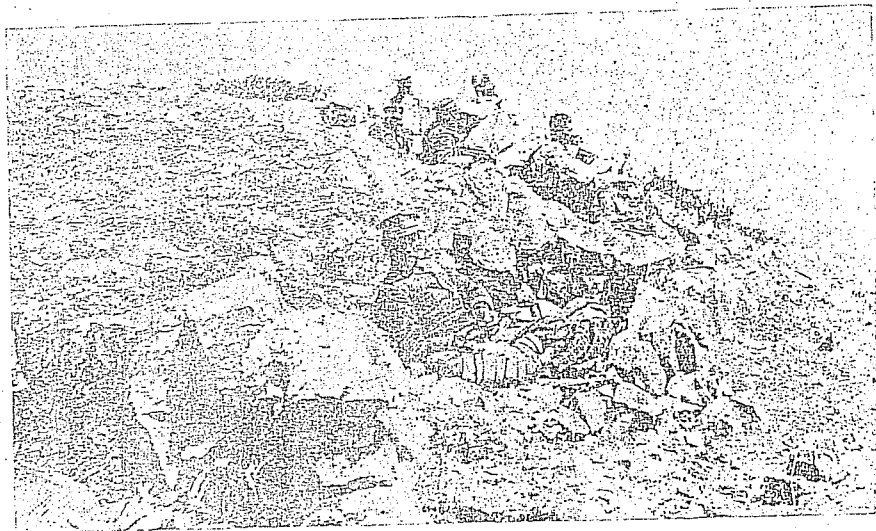
1. Подпоручикъ Ангелъ Паскалевъ Кириловъ, к-ръ на 6-а рота
2. " Иванъ попъ Ивановъ, 6-а рота
3. Фелдфебелъ Христо Жековъ Вълковъ, 7-а рота отъ с. Ябълково
4. Ст. подоф. Колю Митковъ Николовъ, 6-а рота отъ с. Бродъ
5. " Моню Мариновъ Ивановъ, 4-а рота отъ с. Гарваново
6. Мл. подоф. Ангелъ Боневъ Чингаровъ, 10-а рота отъ с. Д. Изворъ
7. " Колю Митковъ Есловъ, 6-а рота отъ с. Горски Изворъ
8. " Костадинъ Паневъ Кондевъ, 7-а рота отъ с. Ябълково
9. Редникъ Костадинъ Георгиевъ Атанасовъ, 7-а рота отъ с. Виница
10. " Атанасъ Ангеловъ Чифчиевъ, 6-а рота отъ с. Брѣгово
11. " Атанасъ Димитровъ Глуховъ, 7-а рота отъ "
12. " Атанасъ Ангеловъ Тодоровъ, 7-а рота отъ с. Изворъ
13. " Благой Запряновъ Колчевъ, 6-а рота отъ с. Леново
14. " Вълчо Атанасовъ Вълчевъ, 7-а рота отъ с. Православенъ
15. " Вълчанъ Коевъ Пендевъ, 3-а рота отъ с. Раковски
16. " Гого Ивановъ Георгиевъ, 6-а рота отъ с. Езерово
17. " Запрянь Дѣлчевъ Гидженовъ, 6-а рота отъ с. Езерово

† р. Георги Ивановъ
Мулевъ† р. Димо Господиновъ
Кънчуловъ

† Христо Мариновъ

18. " Недю Русевъ Дѣлчевъ, 12-а рота отъ с. Езерово
19. " Райчо Ганевъ Колевъ, 6-а рота отъ
20. " Георги Ивановъ Мулевъ, 6-а рота отъ с. Дълб. Изворъ
21. " Георги Митревъ Миреновъ, 6-а рота отъ с. " "
22. " Атанасъ Щеревъ Хубеновъ, 10-а рота с. " "
23. " Иванъ Христовъ Картуновъ, 6-а рота отъ с. " "
24. " Атанасъ Запряновъ Кючуковъ, 10-а рота с. " "
25. " Димо Господиновъ Кънчуловъ, 9-а рота отъ с. Гор. Изворъ
26. " Желю Христовъ Мариновъ, 12-а рота отъ с. " "
27. " Димитъръ Ивановъ Караиановъ, 7-а рота отъ с. Бодрово
28. " Запрянъ Атанасовъ Чакъровъ, 3-а рота отъ с. "
29. " Захария Тодоровъ Геневъ, 6-а рота отъ с. Бодрово
30. " Димо Петевъ Димовъ, 9-а рота отъ с. Динево
31. " Димитъръ Петровъ Демировъ, 7-а рота отъ с. Караджалово
32. " Динко Димитровъ Шехкарановъ, 7-а рота с. "
33. " Иванъ Илиевъ Ивановъ, 6-а рота отъ с. Караджалово
34. " Димитъръ Петровъ Тоневъ 6-а рота с. Мъглишъ Казанл.
35. " Иванъ Илиевъ Къосевъ, 6-а рота отъ с. Джово "
36. " Иванъ Трифоновъ Караланчевъ, 6-а р. с. Дебъръ
37. " Тома Атанасовъ Димовъ, 11-а рота с.
38. " Йовко Тодоровъ Почешевъ, 6-а рота отъ с. Тулово Казанл.
39. " Коло Петровъ Хаджиевъ, 6-а рота отъ с. Елена Харм.
40. " Койно Ивановъ Димовъ, 12-а рота отъ с. Обручище Харм.
41. " Филипъ Тасевъ Бойчевъ, 4-а рота отъ с. Гарваново
42. " Михалъ Пилевъ Насевъ, 4-а рота отъ с. "
43. " Никола Господиновъ Шивачевъ, 7-а р. с. Бѣла рѣка
44. " Недѣлко Тодоровъ Йордановъ 12-а р. с. Вѣтренъ Казан.
45. " Недѣлко Христовъ, 7-а рота отъ с. Леганово Казанлъшко.
46. " Несторъ Ванчевъ Чакъровъ, 11-а рота отъ с. Малевъ
47. " Петко Вълчевъ Петковъ, 6-а рота отъ с. Зимница, Казанл.
48. " Паунъ Ангеловъ Спасовъ, 7-а рота с. Татаревъ Борисовъ.
49. " Петъръ Савовъ Гюмушевъ, 7-а рота с. Светлина Хасков.
50. " Сава Гиневъ Ивановъ, 12-а рота отъ с. Татаревъ
51. " Сжботинъ Гочевъ Петковъ, 7-а рота с. Бѣла рѣка Борис.
52. " Вълчо Ангеловъ Сталевъ, 7-а рота с. "
53. " Славчо Теневъ Къосевъ, 6-а рота отъ с. Крепость Хаск.

- 54. „ Христо Ивановъ Мариновъ, 6-а рота отъ гр. Казанлъкъ
- 55. „ Христо Бончевъ Димовъ, 9-а рота отъ с. Малево Хасковс.
- 56. „ Христозъ Коевъ Николовъ, 12-а рота с. Драгойново Бор.
- 57. „ Сава Сейковъ Киряковъ, 12-а рота отъ гр. Хасково
- 58. „ Юрданъ Колевъ Бойдевъ, 7-а рота отъ гр. Хасково
- 59. „ Богданъ Петровъ Рачевъ, 1-а рота отъ с. Цайковци Габр.
- 60. „ Петъръ Атанасовъ Карасанчевъ, 5-а р. с. М. Тополово
- 61. „ Теню Геновъ Боневъ, 4-а рота отъ с. Райново Харманл.
- 62. „ Христо Ангеловъ Родевъ, 3-а рота отъ с. Българово Хаск.
- 63. „ Цвѣтко Колевъ Гендеровъ, 4-а рота отъ с. Клокотница
- 64. „ Пеню Христовъ Тодоровъ „ отъ с. Ст. Село

Телефоненъ постъ по скалитѣ при Пжтеле

Св. Спиридонъ

Нощта срещу 23-и авг. полкътъ прекара подъ непрекъснатъ пушеченъ, картеченъ, миненъ и артилерийски огънь, безъ да предприеме настѣпление. Прибираха се раненитѣ, събираха се по ротитѣ си размѣсилитѣ се войници и . . . се „зидаха“ закрития, защото въ каменистата почва окопи не можеше да се копятъ.

Въ 6 ч. на 23-и авг. неприятелската артилерия откри ураганенъ огънь по позициитѣ на полка. Бризантнитѣ му гранати рушеха издигнатитѣ презъ нощта каменни закрития и нанасяха тежки поражения на веригитѣ.

Дружинитѣ отъ бойната частъ се опитаха на нѣколко пжти да настѣпятъ, но бѣ заха засипвани съ хиляди снаряди и приковавани о камѣнитѣ. Преградиятъ огънь по равното каменисто плато не позволяваше да се мръдне никой.

Въ 11 часа се получи заповѣдъ отъ командира на бригадата: „Подъ прикритието на огъня на пл. батареи и на този отъ батареитѣ въ участъка на 30-и пех. Шейновски полкъ, да се настѣпи и атакува неприятеля, като се има предвидъ, че обектътъ на цѣлата бригада е овладяването висотитѣ между с. Жерви и Островското езеро. Обектъ

на полка се дава дѣсната половина на този участък, а на Шейновския полкъ — лѣвата“.

Отдаде се заповѣдь до дружинитѣ да настѣпятъ. Сигналъ за настѣплението ще бѣде ураганиятъ огънь на нашитѣ батареи. Донесе се въ бригадата, че 30-и Шейновски полкъ е малко назадъ и се молѣше, да настѣпи и се уравни съ лѣвия флангъ на полка.

Настѣплението на частитѣ почна. Неприятелската артилерия откри преграденъ огънь. Нашитѣ батареи бѣха обсипани съ хиляди бризантни и фугасни гранати. Командирътъ на планинското отдѣление — майоръ Стаматовъ, който ръководѣше стрелбата отъ наблюдателния пунктъ на батареиния командиръ на 9-а план. батарея, падна раненъ, взводниятъ командиръ отъ сѣщата батарея, поручикъ Ангеловъ, падна убитъ. Ротитѣ (4-а и 8-а), които настѣпиха по голото плато, едва се повдигнаха на 100—150 крачки и бѣха приковани на земята отъ барабанныя артилерийски преграденъ огънь. Отъ 2-а дружина се получи заповѣдь 8-а рота да настѣпи. За обектъ ѝ бѣ даденъ откритото плато надъ с. Пжтеле, кждето лежахъ мъртвитѣ вериги отъ 6-а и 7-а роти.

Командирътъ на ротата проучи положението и помоли да му се разреши да настѣпи по-влѣво по урвата. Обаче командирътъ на полка не позволи това, опасявайки се да не би противникътъ да проникне по високото плато. При това положение, вмѣсто съ цѣлата рота, ротниятъ командиръ настѣпи само съ единъ взводъ.

Следъ като взводътъ направи нѣколко скока напредъ, противникътъ съсрѣдоточи масовъ артилерийски и картеченъ огънь по него. Огънятъ на неприятелската артилерия бѣ много точенъ и снарядитѣ се нижеха въ самитѣ вериги и нанасяха тежки загуби. Мѣстността е скалиста и не позволява окопаване. Прѣскането на снарядитѣ въ скалистата почва увеличаваше пораженията. Началници и войници търсѣха спасение отъ огъня въ смѣли прибѣжки напредъ. Обаче съседнитѣ роты бѣха приковани отъ огъня и не настѣпваха. Ротата се излагаше напредъ на отдѣлно разбиване. Огънятъ сграбчи издадения напредъ взводъ, като огнена пещъ и го топѣше. За единъ мигъ половината отъ войницитѣ излѣзоха отъ строя убити и ранени и взводътъ се принуди да се оттегли въ лѣво въ единъ уврагъ. Тукъ смѣлиятъ устремъ на ротата бѣ спрѣнъ отъ огнената преграда на врага. Шейновскиятъ полкъ сѣщо не можа да мрѣдне напредъ.

Донесено бѣше на командующия I-а армия, че предвидъ тежкитѣ загуби продължаването на настѣплението е трудно, особено безъ силна артилерийска подкрепа. Срещу полка действуватъ 21-и, 7-и и една дружина отъ 22-и сръбски полкове, подържани отъ 3 батареи, много картечници и минохвъргачки. Поиска се сѣщо още презъ нощта да се даде подкрепа съ артилерия и пехотни части, защото нѣмаше вече никакви подържки.

Помоли се и командирътъ на бригадата въ сѣщия смисълъ, като батареитѣ въ участъка на Шейновския полкъ, да ангажиратъ огъня на неприятелскитѣ батареи, а 30-и полкъ да настѣпи и прикрие фланга на полка.

Командирътъ на бригадата заповѣда по телефона устно, да се преустанови настѣплението, до като Шейновци настѣпятъ и се уравниятъ съ лѣвия ни флангъ, следъ което полкътъ съвмѣстно съ 30-и полкъ, да атакува и завладѣе кота 907 и продължи настѣплението къмъ с. Жерви.

Шейновци се опитаха на нѣколко пѣти да настѣпятъ, но посрѣщати съ силенъ артилерийски огънь, бѣха приковани на земята. Неприятелската артилерия задави нашитѣ пл. батареи съ своитѣ снаряди. Командирѣтъ на 9-а батарея съ голѣмо хладнокрѣвие, подѣ градъ отъ неприятелски снаряди, управляваше огъня на своята батарея. Но всичко напраздно! Въ неприятелскитѣ окопи имаше само наблюдатели, а батареитѣ на противника (полски и гаубични) бѣха далѣко и безнаказано стреляха.

Въ 16 ч. 30 м. командирѣтъ на полка диктуваше на адютанта си заповѣдь до дружинитѣ: „Щомъ 30-и полкъ настѣпнѣ, полкѣтъ да се хвърли въ безогледно настѣпление, да атакува противника и се избави отъ лошото положение, което му създава неприятелската позиция.“ Но въ това време една отъ неприятелскитѣ гринати пада на 2—3 крачки въ страни отъ него и експлодира съ грозенъ трѣсъкъ. Наранява тежко командира на полка полковникъ Атанасовъ, началника на телефонната команда подпоручикъ Теневъ, единъ отъ войницитѣ за свръзка и контузва адютанта. Адютантѣтъ донася въ бригадата, че командира е раненъ тежко и повиква командира на 2-а дружина, подполковникъ Константиновъ Апостолъ, за да го замѣсти, като ранения к-ръ занесоха въ превързочния пунктъ въ с. Пжтеле.

Полк. Атанасовъ въ обиколка изъ района на полка въ Прѣспанско

До това време частитѣ отъ лѣвия флангъ на 8-а пехотна Тундженска дивизия все още не можеха да напреднатъ много. Сърбитѣ срещу тѣхъ разполагаха съ голѣмо количество артилерия, а мѣстнѣстѣта бѣше съвсемъ открита, камениста и войницитѣ не можеха да се окопаватъ. Чернитѣ фугасни снаряди отъ тежката неприятелска артилерия се разбиваха съ голѣмъ трѣсъкъ въ канаритѣ и нанасяха силни поражения не само съ своитѣ парчета, но и съ откъртенитѣ камъни. Ефектѣтъ отъ тѣхъ бѣше много силенъ. Нашето снабдяване, поради липса на удобни пѣтища и достатѣчно превозни сръдства, бѣше много затруднено и частитѣ страдаха. Нашата артилерия едва успѣваше да се бори съ превъзходната по количество сръбска артилерия. На сърбитѣ постоянно идваха подкрепления отъ все нови и нови части и тѣ веднага се хвърляха въ контъръ-атаки срещу напредналитѣ наши най-предни части. Така всички наши опити да се върви напредъ, биваха

Подполковникъ Ан. Константиновъ
к-ръ на 2-а дружина

Добри; 2, 4 и 8-а роти, подъ командата на капитанъ Дечевъ Христо, а 3-а дружина остана подъ командата на дружинния си командиръ майоръ Поповъ Тачо.

Тукъ сложиха кости за свободата на Македония

Ст. подоф. Иванъ Господиновъ Христозовъ, 1-а рота с. Габаре Казанл.
Редникъ Колю Петевъ Ивановъ, 3-а рота отъ с. Сираково Хасковско
" Стойчо Димовъ Толевъ, 4-а рота отъ с. Тракиецъ
" Атанасъ Димитровъ Сотировъ, 10-а р. с. Дол. Изворъ Бор.
" Найдю Ламбевъ Мишевъ, 12-а рота отъ с. Езерово Борис.
" Иванъ Христозовъ Вълковъ, 8-а рота с. Новаково

На 24-и августъ въ 7 ч. и 25 м. цѣлиятъ полкъ настѣпи стихийно. Противникътъ предугади настѣплението и откри барабаненъ огънь. Десятки картечници и минохвъргачки бълваха огънь по настѣпващитъ части. По цѣлия каменистъ масивъ се виеха вихрушки отъ желѣзо, огънь, камъни и човѣшки мяса. Бойното поле се покри съ трупове и ранени. Този день стихийното настѣпление на Родопци достигна най-високата си точка.

Начело на 3-а дружина вървѣше храбриятъ дружиненъ командиръ Тачо Поповъ.

4-а рота настѣпи по голото плато подъ командата на храбрия ф-лъ Кирчо Пешевъ и изведнажъ я обхвана адски огънь. Вследствие сил-

отбивани съ голѣми загуби и до 26-и августъ тукъ едва се достигнаха само частични успѣхи. На помощ на сърбитъ идваха въ подкрепа много французки тежки батареи, както и войски. По билото срещу 3-а Балканска дивизия сърбитъ сжщо предприеха контър-атаки.

При това положение на полка, нощта свари частитъ на заетитъ позиции. Презъ цѣлата нощ неприятелската артилерия подържаше силенъ артилерийски огънь, а сжщо непрекъснато изсипваше безброй бомби, мини и куршуми по нашитъ войници. Жаждата отъ три дни почва да измъчва ужасно войницитъ. Раздаването на храната бѣ извънредно трудно. Войницитъ се отказаха отъ получаването ѝ, защото всѣко мръдване отъ земята, бѣше свързано съ смъртъ. Окопаването бѣше невъзможно, понеже почвата бѣ само отъ камъни. Вследствие невъзможността да се събератъ ротитъ по дружинно, назначиха се началници на групи отъ роти: 1, 3, 6 и 7-а роти, подъ командата на капитанъ Ламбевъ

Дечевъ Христо, а дружинния си командиръ

ния огън на противника, тя се разкъса на две части: едната се отдръпна въ лѣво, а другата се присъедини къмъ групата на капитанъ Ламбревъ. Веднага следъ нея настѣпи 8-а рота (полковата подрѣжка).

Поради адския огън ротитѣ и дружинитѣ се разбъркаха и разтеглиха. Предни малки групи стигнаха въ уврага южно отъ Св. Спиридонъ, предъ неприятелската позиция, а останалитѣ се прецеждаха почти цѣль денъ подъ убийствения огън на врага.

Въ първия моментъ предъ неприятелската позиция се намѣриха командири на 3-а дружина майоръ Поповъ, командира на 8-а рота подпоручикъ Хубеновъ и командира на 10-а рота поручикъ Георги Стамовъ, съ малки групи по 10—15 души. Моментъ бѣ критиченъ. Противникътъ, ако имаше повече куражъ да предприеме контръ-атака, би избилъ до една тѣзи предни малки групи, които се организираха предъ него въ дола. Обаче той, виждйки устрема на многобройни вериги предъ себе си и преживѣлъ страшния ударъ на ножъ на 22-и на сжщото плато, не се реши да контръ-атакува, а започна да напуща позицията си. Въ момента, когато по единъ гребенъ излизащъ отъ уврага войницитѣ се насочваха за заемане позицията, една неприятелска картечница съ фланговъ огън покоси последователно поручикъ Стамовъ и майоръ Тачо Поповъ. Първиятъ почина на мѣсто, а втория тежко раненъ, бѣ отнесенъ назадъ и почина на другия денъ.

Групитѣ следъ като увеличиха състава си, излѣзоха на срещния гребенъ и тамъ очертаха последнитѣ най-предни позиции предъ Св. Спиридонъ.

Въ 17 ч. 55 м. замѣстника на к-ра на 3-а дружина кап. Аджаровъ донася, че ротитѣ сж спрѣли настѣплението и почнали да се укрепяватъ и че безъ съдействието и предварително заемане обекта на 30-и Шейновски полкъ, настѣплението на дружината е съпроводено съ излишни жертви.

Началникътъ на дѣсно-фланговата група капитанъ Ламбревъ, въ 17 ч. и 25 м. донася, че настѣплението му е бавно, понеже освенъ преградния артилерийски огън, билъ обстрелванъ и флангово съ картечници отъ къмъ брѣга на Островското езеро. Следъ това отъ сжщия се изпраща донесение съ следното съдържание: „Намирамъ се подъ адски огън. При искането ни да напреднемъ, бидохме така силно обстреляни отъ адски гаубиченъ огън, че 6 а и 7 а роти сж почти унищожени. И това, което е успѣло да излѣзе отъ огъня е зашеметено и неспособно за никакви действия. Положението и на преднитѣ две и половина роти е сжщото. При това положение е невъзможно настѣпление и нѣма съ кого. Дружината може да се каже е почти унищожена. Телефонната жица е скъсана и поправянето ѝ е невъзможно, при този адски огън. Моля бързото ви указание, какво да правя“.

Това пресилено донесение накара к-ра на бригадата да разреши да се отложи атаката за презъ нощта, като се заповѣда щото командира на полка да влѣзе лично въ споразумение съ командира на 30-и полкъ за часа на нощната атака и за комбинирание действията на двата полка. Съобщи се на дружинитѣ да спратъ настѣплението и се уредятъ съ предупреждение, че ще има нощна атака, за която ще получатъ заповѣдъ. Такава нощна атака щѣли да произведатъ и другитѣ части действащи около Чеганъ.

Командиритѣ на 10-и пех. полкъ и на 30-и пех. Шейновски полкъ влизатъ въ връзка по телефона и опредѣлятъ атаката да почне въ

2 ч. и 30 м. следъ полунощъ, като 30-и полкъ настъпи 30 м. по-рано, за да се изравни съ полка.

Нощната атака бѣше осуетена отъ противника, понеже къмъ 21 ч. той предприе контръ-настъпление срещу 3-а дружина и групата на капитанъ Дечевъ. За подкрепление на 3-а дружина бѣха изпратени 5/30-а и 6/30-а роти. Противникътъ бѣше отбитъ само съ огънь. Презъ цѣлата нощъ неприятелската артилерия, картечници, мини и бомби бѣлваха огънь по нашитѣ части и не позволиха да се повдигнатъ отъ мѣстата си. Далекобойната неприятелска артилерия почна да обстрелва тила на позицията.

По всичко изглежда, че врагътъ е получилъ нови подкрепления и разбралъ, че атаката се води по най-чувствителната за него посока, е привлѣкълъ тукъ своитѣ резерви отъ Воденъ и Острово. Непрекжснато неговиятъ огънь се засилваше и минохвъргачкитѣ изиграха въ тая планинска мѣстность страшна опустошителна роля. Много отъ войницитѣ бѣха зашеметени отъ неприятелския огънь и нервитѣ имъ разклатени. Отъ високия наблюдателенъ пунктъ Чеганъ (1500), противникътъ насочваше така точно своя артилерийски огънь, че едва оставаше не бито пространство. Дивизията и полкътъ бързо се топѣха. 350 родопци пролѣха кръвъ върху канаритѣ на тази *Голгота*, а ето и имената на тия, които останаха за винаги да почиватъ въ мечтаната земя, всрѣдъ братския народъ.

Нека се помнятъ героитѣ при Св. Спиридонъ:

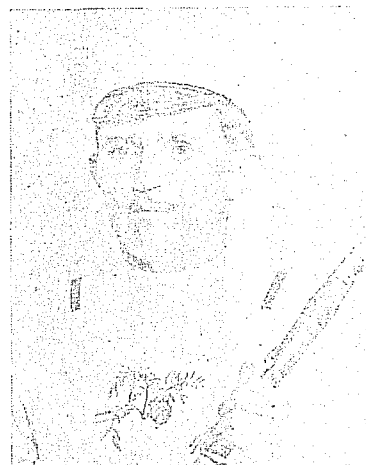

1. Майоръ Тачо Поповъ, к-ръ 3-а дружина
2. Поруч. Георги Стамовъ, к-ръ на 10-а рота
3. Подпоручикъ Рашо Калинковъ, 6-а „ „ гр. Казанлъкъ
4. Фелдф. Стойчо Запряновъ Митовъ, 1-а рота, с. Тракиецъ, Хасковско
5. Оф. канд. Дим. Ивановъ Гоговъ, 11-а „ „ Динево
6. Ст. под. Димо Теневъ Димовъ, 1-а „ „ с. Бѣла Рѣка, Борисовгр.
7. „ Хубенъ Тенчевъ Ивановъ, 2-а „ „ с. Гарваново, Хасковско
8. Мл. под. Иванъ Русевъ Бояджиевъ, 7-а „ „ гр. Хасково
9. „ Иванъ Тенчевъ Хараламбовъ, 3-а „ „ с. Воденъ, Хасковско
10. Редникъ Пасю Петровъ Тиневъ, 7-а рота, гр. Хасково

11.	"	Петко Динковъ Митевъ, 7-а	"	"
12.	"	Тодоръ Демировъ Кръстевъ, 5-а рота,	"	"
13.	"	Фейзула Ибрямовъ Бекировъ, 4-а	"	"
14.	"	Ячко Тончевъ Николовъ, 2-а	"	"
15.	"	Койчо Колевъ Митовъ, 9-а	"	с. Раковски
16.	"	Георги Филиповъ Койновъ, 1-а	"	с. Гарваново, Хаск.
17.	"	Хараланъ Маноловъ Гочковъ, 1-а	"	"
18.	"	Апостолъ Костовъ Апостоловъ, 1-а	"	с. Буково
19.	"	Георги Дѣлчевъ Недевъ, 2-а	"	с. Бродъ,
20.	"	Георги Тодоровъ Вълковъ, 9-а	"	с. Добричъ,
21.	"	Колю Петковъ Кеновъ, 4-а	"	с. Сусамъ,
22.	"	Латунъ Димитровъ Латуновъ, 8-а	"	с. Малево,
23.	"	Петъръ Колчевъ Тодоровъ, 8-а	"	с. Орлово,
24.	"	Чанко Димитровъ Стояновъ, 1-а	"	с. Родопъ,
25.	"	Алек. Лозевъ Георгиевъ, 12-а	"	с. Узунджово,
26.	"	Христо Тенчевъ Геновъ, 8-а рота,	с. Бодрово,	Борисовгр.
27.	"	Петъръ Ивановъ Бѣлевъ, 8-а	"	с. Мъглишъ, Казанлъшко
28.	"	Стоянъ Димитровъ Бѣчваровъ, 7-а рота,	с. Тулово,	"
29.	"	Станчо Койчевъ Хаджиевъ, 10-а	"	"
30.	"	Благой Вълковъ Пѣевъ, 16-а	"	с. Брѣгово
31.	"	Петко Гачевъ Богдановъ, 1-а	"	с. Цанковци, Габр.
32.	"	Петко Ангеловъ Райковъ, 14-а рота,	с. Новаково,	Асеновгр.
33.	"	Стайко Райковъ Видевъ, 15-а	"	гр. Елхово
34.	"	Ангелъ Ванчевъ Крушевъ, 10-а	"	с. Брѣгово
35.	"	Атанасъ Ивановъ Славовъ, 6-а	"	с. Тополово, Асеновгр.

Поруч. Георги Стамовъ
к-ръ 10-а рота

Ст. подоф. Димо Геновъ
Димовъ

На 25-и августъ — 7 ч. и 20 м. бригадата изпраща следната заповѣдь: „На 25-и действията ще продължатъ за овладяване на линията: в. Джематъ-Иери—с. Чеганъ—с. Жерви. Въ дѣсно отъ бригадата действува 3-а конна бригада, която ще охранява участъка в. Вичъ—с. Екши—с. Нови градъ вкл. 10-и коненъ полкъ е насоченъ по посока с. Коларча—Кочане—Острово. Бригадата има задача: да атакува Св. Спиридонъ и се насочи после къмъ с. Чеганъ, за което 10-и пех. Родопски полкъ, съ частитѣ въ лѣвия си участъкъ, да атакува висотата отъ южна страна, а съ тѣзи въ дѣсния участъкъ — да държи отбранително положение и охранява фланга и тила на полка. 30-и пех. Шейновски полкъ

ще атакува същата висота отъ къмъ юго-западната страна“. Разбира се, че по-добъръ успѣхъ би могло да се очаква, ако 3-а конна бригада бѣ засилена съ пехотни и артилерийски части и настѣпѣше въ обходъ по посока на с. Кръмча—Воденъ.

Заповѣда се 3-а дружина, заедно съ 2-а, 4-а и 8-а роти и отъ 30-и полкъ, 5-а и 6-а роти, да атакуватъ съвмѣстно съ Шейновския полкъ и завладѣятъ в. Св. Спиридонъ—907 отъ къмъ южна посока. Въ 9 часа 3-а дружина и лѣвиятъ флангъ на 30-и пех. полкъ се опитаха да настѣпятъ. Едва изминали 50—60 крачки, неприятелскиятъ преграденъ огънь ги прикова на земята. Шести день вече полкътъ се намираше въ непрекъснатъ бой, подъ най-силенъ артилерийски огънь. Храбри началници сложиха кости или излѣзоха отъ строя. Ротитѣ бѣха размѣсени. Нервитѣ опжнати, тѣлата изтощени отъ жажда. Барабанныятъ преграденъ огънь на противника бѣше отлично комбиниранъ и използванъ, а каменистата почва удвояваше неговата разрушителностъ. Частитѣ, които атакуваха Чеганската позиция, не можаха да съгласуватъ своитѣ усилия. Въ 10 ч. и 30 м. нашата атака бѣше осуетена. Следъ малко се получи заповѣдъ отъ бригадата, съ която се съобщава, че командирътъ на 3/6-а бригада въ 11 часа щѣлъ да почне движение за атака, която ще води най-енергично. Заповѣдваше се, въ 11 часа, когато се почне артилерийската стрелба, частитѣ отъ полка да минатъ въ енергична атака за завладяване в. Св. Спиридонъ. Едновременно атакуване на линията Джаматъ Иери—Чеганъ—в. Св. Спиридонъ едва ли бѣ възможно. 3/6-а бригада бѣше по-назадъ отъ 30-и полкъ, а той пъкъ по-назадъ отъ 10-и, който се топѣше по скатчетѣ на самата висота на 100—200 крачки отъ окопитѣ на противника.

3-а дружина, жадно очакваше 30-и полкъ да напредне, за да се хвърли въ атака и завладѣе в. Св. Спиридонъ. Какво е станало съ 3/6 бригада, не се знаеше точно, но виждаше се, че кървавитѣ усилия на 30-и полкъ сѣ задавяни съ огънь. Отъ заловенитѣ пленници се установи, че срещу полка този день за пръвъ пѣтъ е взелъ участие и 23-и пех. сръбски полкъ. Нови батареи излизаха на позиция и около 5—6 картечници усилиха отбраната. Една неприятелска батарея зае позиция на източния брѣгъ на Островското езеро въ тила на полка. Положението почна да става критическо. Личеше отъ всичко, че неприятеля хвърля на застрашения пунктъ цѣлата Вардарска дивизия, а съ други части ще се мѣчи да се яви въ тилъ на нашитѣ части, които действуватъ по Нидже планина. Така, до като сърбитѣ получаваха ежедневно подкрепления отъ свежи части и артилерия, нашитѣ войски подкрепени отъ слаба артилерия и безъ никакви подрѣзки непрекъснато бѣха подъ напрежение.

Въ това време к-рътъ на 3-а конна бригада, извести, че е пристигналъ да съдействува на дѣсния флангъ на полка, но и той — разкъсанъ между дѣлгътъ да помогне непосредствено и задачата да пази тила отъ къмъ южния брѣгъ на езерото, спрѣ по сръдната, на позиция при Пжтеле.

Понеже времето напредна и отъ всичко личеше, че частитѣ въ лѣво отъ полка не ще могатъ да се уравниятъ съ лѣвия ни флангъ, то новиятъ к-ръ на полка подполковникъ Никола Константиновъ, нареди, щомъ се мръкие, дружинитѣ да размѣстятъ така ротитѣ, щото всѣка рота да попадне въ своята дружина. За командиръ на 3-а дружина бѣ назначенъ капитанъ Ламбревъ, на 1-а дружина—капитанъ Дечевъ, а на 2-а си остана подполковникъ Константиновъ Апостолъ. За полкова под-

дръжка се остави 5-а рота. Останалитѣ роти отъ 2-а дружина застанаха задъ 1-а дружина, като поддръжка. Така организирани ротитѣ и дружинитѣ, трѣбваше да се утвърдятъ здраво на заетата позиция, да взематъ мѣрки противъ изненада и отблъснатъ всѣки опитъ отъ страна на противника за контъръ-атака. Размѣстванията станаха почти незабелѣзано за противника. Къмъ 22 часа противникътъ се опита да настѣпи срещу 3-а дружина, но биде отбитъ. Единъ сръбски офицеръ съ 50—60 войника се вмъкналъ между ротитѣ отъ лѣвшината, но угадени отъ нашитѣ войници, всички биватъ обградени и избити. Веднага неприятелската артилерия откри барабаненъ огънь по позициитѣ ни. Минохвъргачки, картечници, бомби, всичко бѣ турено въ действие. И тази нощъ войницитѣ не можаха да получатъ топла храна. Четири дни $\frac{2}{3}$ отъ войницитѣ не бѣха утолявали жаждата си за вода. Измъчвани отъ бѣсна жажда, войницитѣ отъ преднитѣ вериги, почнаха да се спущатъ къмъ Островското езеро, да пиятъ вода, но отъ тѣхъ никой не се връщаше

Подполковникъ Ник. Константиновъ
к-ръ на полка отъ 25. VIII. до 18. X. 1916 г.

назадъ. Всички биваха избивани или ранявани. Тука Родопци трѣбваше да изживѣятъ мъката на нашитѣ опълченци на Шипка, които биваха избивани, когато черпѣха вода отъ единственото изворче. Построи се каменна стена, отъ преднитѣ вериги до езерото, за да могатъ войницитѣ да отиватъ до него и донесатъ вода на другаритѣ си. Смѣли българи отъ Пжтеле, понесоха подъ градъ отъ куршуми и гранати, съдове съ вода до ротнитѣ поддръжки. Това ядоса сърбитѣ и тѣ насочиха огъня на тежката артилерия въ селото. Така се затвори пжтя къмъ тила и полка остана върху скалитѣ да изпита мъжитѣ на Прометея, безсиленъ да помете врага предъ себе си, решенъ да не оставя тоя братски народъ на гнѣва на противника.

Цената, съ която полкътъ заплати този день своето упорство бѣше тежка: Силата на полка се намали съ още 165 ранени и 9 безследно изчезнали. Раненъ бѣше и к-ра на 4-а рота пор. Данчевъ Димо, а 7 души запечатиха съ кръвта си българското право надъ Македония:

На 26-и август се извести, че 3/6 бригада е завладяла „лесистата висота“ юго-западно отъ кота 1500 на Чеганска планина и че днесъ щяла да завладяе гористата висота, южно отъ нея.

Нашата бригада трѣбваше да настѣпи, да завладяе в. Св. Спиридонъ — к. 907 и 606 и да изпълни дадената на 25-и заповѣдь за настѣпление.

Понеже целта бѣше да се действува едновременно съ 30-и полкъ и 3/6 бригада, командирѣтъ на полка иска по телефона да му се укаже, кога да почне атаката. Отговори се — да се почне атаката на даденитѣ обекти, така: 30-и пех. Шейновси полкъ, да почне веднага настѣплението съ откриване артилерийски огънь, а 10-и пех. Родопски полкъ, следъ като 30-и пех. полкъ се изравни съ него или по дадена отъ бригадата заповѣдь.

Къмъ опредѣленото време, артилерийската стрелба отъ наша страна почна. Веригитѣ на 30-и полкъ се опитаха да настѣпятъ, но бѣха така силно обстреляни съ артилерийски и картеченъ огънь, щото се принудиха да се залепятъ на земята преди да изминатъ 10-15 крачки. На нѣколко пѣти Шейновци правиха отчаяни усилия, но всичко напразно.

Къмъ 19 $\frac{1}{2}$ часа, командирѣтъ на 8-а дивизия реши да извърши съ всички части нощна атака. Поради това полкѣтъ отложи атаката за презъ нощта, за да се избѣгнатъ жертвитѣ отъ артилерията. По заповѣдь отъ бригадата, командирѣтъ на 10 и пех. полкъ влѣзе въ споразумение съ командира на 30-и полкъ. Решиха—Шейновци да настѣпятъ въ 21 ч. 30 м., а частитѣ отъ полка въ 22 часа ще почнатъ атаката.

Противникѣтъ умѣло използва съвременнитѣ сръства за отбрана. Той бѣ устроенъ отлично, окопанъ добре, заграденъ съ телени мрежи. Предъ главната отбранителна линия имаше изнесени и разхвърлени малки групи отъ стрелци, винаги придружени съ автоматични пушки, които фланкираха всички посоки на настѣплението. По главната отбранителна линия, имаха поставени много картечници, минохвъргачки и бомбохвъргачки. Противникѣтъ разполагаше съ много артилерия, а главно съ много снаряди. Той имаше здрава и сигурна свръзка между артилерията и пехотата. Артилерийското му наблюдение — безукорно. Достатъчно бѣше поставенитѣ предъ главната позиция автоматични пушки да затракатъ съ условния знакъ, за да се нахвърлятъ всички батареи въ застрашения участъкъ и да унищожатъ настѣпващия. Ако тракането се придружеше съ сигнални ракети, то винаги последваше преграденъ огънь.

При такава организация на отбраната и при разколебания духъ на нашитѣ войници, последица отъ грамаднитѣ жертви и липса на началнически персоналъ, мжчно би могло да се вѣрва въ успѣха на нощната атака.

Една несполучлива нощна атака, ако бжде последвана отъ контрънападение отъ страна на противника, можеше да донесе катастрофа.

Въ 21 ч. и 30 м. Шейновци пуснаха напредъ патрулни вериги, които врагѣтъ усѣти. Артилерията му откри преграденъ огънь; картечници, минохвъргачки, всичко бѣ турено въ действие срещу цѣлия участъкъ на бригадата. Една сръбска рота се нахвърли между 10-а и 12-а роти отъ полка и се промъкна въ уврага. Всички войници, заедно съ офицера, бѣха избити чрезъ заграждане отъ нашитѣ войници.

Нощната атака бѣше задавена още въ самото начало. При това положение, полкѣтъ остана на заетитѣ си позиции.

Непоносимата жажда продължаваше да измъчва войницитѣ. Неприятелската дългобойна артилерия непрестанно обстрелваше всички

пжтеки въ тила на позицията. Всички закрития бѣха разрушени, а така сѣщо и стената, която прикриваше незабелѣзаното слизание за вода на Островското езеро.

На 27-и августъ въ 17 часа се донесе на командира на бригадата, че нощната атака не успѣ, като му се изложиха и причинитѣ за неуспѣха. Не успѣ нощната атака и на другитѣ части отъ 8-а пехотна дивизия. Само една дружина отъ 30-и Ломски полкъ бѣ успѣла да превземе окопитѣ на сѣрбитѣ при Чеганѣ. Но изолирана сама, не можа да ги задържи.

Частитѣ се разположиха разчленено, за да не сѣдѣтъ подъ нощен огънь и се подготвиха вече да отбиватъ сѣрбитѣ, ако тѣ настѣпватъ.

Неприятелскитѣ батареи непрестанно обстрелваха ту нашитѣ батареи, ту картечницитѣ. Но имаше специални батареи, които постоянно държахъ подъ терора на своя огънь нашитѣ пехотни части. Къмъ 14 часа се установи, че отъ гара Острово се движатъ по шосето за Горничево, въ посока на позицията на полка, пехотни части, автомобили и една полска батарея. Около гара Острово и по протежение на шосето Острово—с. Чеганѣ, се забелязали неприятелски биваци. Провѣри се и всичко се указа действително. Неприятелътъ прехвърляше нови части срещу нашия фронтъ.

Въ 19 часа се освободиха 5-а и 6-а роти отъ 30-и пех. Шейновски полкъ.

Презъ цѣлата нощъ неприятелътъ хвърля мини върху нашитѣ предни части, обстрелва ги съ бомбенъ, пушеченъ, картеченъ и артилерийски огънь.

Самъ командирътъ на 8-а пех. дивизия се убеди, че съ тия сръдства, съ които дивизията разполага, едва ли ще може да се успѣе да се пробиятъ силнитѣ сръбски позиции и успѣ да изиска отъ командувашъ армията, щото частитѣ да прекратятъ атакитѣ и да се укрепятъ солидно на достигнатитѣ мѣста.

На 28-и августъ въ 5 часа се получи шифрована телеграма, да се прекрати настѣплението до втора заповѣдъ, като всѣки полкъ укрепи участъка си. Дружиннитѣ командири прекратиха настѣплението и почнаха укрепяването.

Чеганѣ! Тука се раздра завесата, която скриваше отъ очитѣ на войници и началници истинския образъ на новата война съ машини. Дружното решение да се победи съ кръвъ, духъ и нѣколко топчета, бѣше така опарено отъ подтегнатитѣ сръбски дивизии, снабдени съ много картечници, автоматични пушки, минохвъргачки, артилерия и бомби, че нашитѣ полкове се свиха като раненъ звѣръ въ плиткитѣ си окопи, недоумѣвайки „кога войната стана друга?“ На всичко отгоре и окопнитѣ сѣчива бѣха толкова малко, скалата така твърда, че не можеше поне да се зарови човѣкъ въ земята и да я брани до като го зариятъ съ камъни. А противникътъ биеше и фронтъ, и тилъ, и „окопи“ и пжтеки, та дори и женитѣ и децата на Пжтеле, които искаха да утолятъ поне жаждата на борцитѣ. А не биваше да се отстъпва, защото едно излизане на сѣрбитѣ къмъ Суровичево заплашваше тила на цѣлата 8-а дивизия. Заповѣдитѣ, които идѣха, бѣха: „окопайте се“, „разчленете се“, „образувайте резерви!“ А противникътъ вече така бѣ разрѣдилъ Родопци, та нѣмаше отъ кжде да се отдѣлятъ резерви, нито пъкъ останаха прѣсти за копаене.

Групова отбрана

29-и авг.—3-и септ.

Чеганъ пречупи хода на настъплението на 1-а армия. Съюзниците не можаха да ни дадатъ обещаната артилерия. Противникътъ пъкъ почна да се простира и на югъ. Наложиха се да се изтегли отъ фронта 3/6-а бригада, за да се прати срещу обхождащиятъ. Така, частитъ ни при Чеганъ трѣбваше да се разтегнатъ и да преминатъ къмъ отбрана. На 10-и полкъ се даде участъкътъ отъ с. Нови градъ, на южния брѣгъ на Островското езеро, до с. Горничево, като му се отне 2-а дружина и 4-а рота, които бѣха пратени къмъ Кирли-дервентъ и Руднишкото езеро, да пазятъ фланга на армията. Така стана, че 7 роти Родопци отъ по 100—150 човѣка, изтощени отъ 10-дневни боеве, трѣбваше да заематъ цѣлия бригаденъ участъкъ—близо 15 клм. Отне се и една отъ планинскитѣ батареи. Размѣстването трѣбваше да стане така: 3-а рота да заеме височинитѣ южно отъ с. Горничево, съ фронтъ на изтокъ; 3-а дружина — майоръ Палийски, да заеме участъка между езерата и да освободи 2-а дружина отъ 30-и полкъ и 1-а дружина отъ полка; а 1-а дружина (само 1-а и 2-а роти) — да заематъ фронта при Пжтеле и Нови градъ.

Противникътъ не стоеще миренъ. Той постоянно държеше подъ огънь нашитѣ части — денемъ съ артилерията си, а нощемъ съ картечници и минохвъргачки. На нашата артилерия по Малка Нидже пл. бѣше заповѣдано да стреля само ако противникътъ настѣпи и то съ по-сгъстени части. А такива не се явяваха. Само малки групи изкачаха отъ време на време, заемаха свободнитѣ чукари и така си поправяха позицията и не даваха мира на изтощенитѣ ни войници.

Размѣстването не стана леко. Малки групички подъ началството на подофицери и ефрейтори бѣха оставяни на важни мѣста, които се заемаха до скоро отъ цѣли роти. Връзката помежду имъ се поддържаше чрезъ патрули. Войниците не чувствуваха близо до себе си своитѣ началници; началниците нѣмаха възможностъ често да навестяватъ малкитѣ групички. Така, войниците следъ като видѣха смъртта на много свои храбри другари и началници, се усѣщаха усамотени и като че ли изоставени за плячка на противника. Нервитѣ на всички бѣха разстроени. Станаха случки за невѣрване: когато дружинитѣ отъ 30-и полкъ, смѣнени отъ 12-а рота на полка се изтегляха, нѣкои групички отъ тая рота се повлѣкоха следъ тѣхъ, като помислили, че полкътъ вече отстъпва; когато 1-а рота, смѣнена съ части отъ 9-а, се изтегляла за да отиде назадъ къмъ Пжтеле, други групи отъ 9-а рота сж я последвали. Близкитѣ началници сами оправиха работата, но това внесе тревога чакъ въ щаба на дивизията.

Частитѣ не бѣха обучавани на такъвъ родъ действия. Следъ преживѣнитѣ тежки атаки, всѣкому се искаше да усѣща близо до себе си лакътя на другаря си, да чува гласа на началника си, да чувствува присѣтствието на близка частъ. А положението налагаше тъкмо обратното. Тежко бѣше на к-ра на полка да обрисува предъ началството това положение, но той имѣ куража да бжде искренъ, лично да понесе тежки упръци и да осигури честта на полка — въ случай, че противникътъ се опита да настѣпи.

На 31-и авг. 4-а дружина се върна въ полка. Тя зае позиция срещу най-големия подстъпъ на противника — уврага, който водѣше къмъ се-

верния брѣгъ на Петърското езеро. Полкътъ вече имаше 1000 ножа повече за отбрана на позицията. Пъкъ и противникътъ, който бѣше атакуванъ не само отъ 10-и полкъ, облекчи работата. Усѣти се, че и той изтегля части за друго мѣсто. На 1-и септ. той вече се ограждаше съ телени мрежи. Това обърна мислитъ на хората, които видѣха, че и на противника не е леко.

На 1-и септ. въ 15 часа и 30 минути се получи по телефона заповѣдъ отъ бригадата, съ която се съобщаваше, че на 1-и срещу 2-и септемврий 23-и пех. Шипченски полкъ, съ 10 роти и 4 картечници ще смѣни 3-а дружина отъ позицията. На 2-и обаче, дружината ще остане въ участъка си, за да предаде всичко и презъ нощта да се оттегли на почивка въ с. Воцаранъ. 1-а дружина ще бѣде смѣнена на 2-и срещу 3-и септемврий. Смѣната не мина гладко. Противникътъ като че ли подуваше нѣщо и презъ цѣлия день тормозѣше 3-а дружина съ артилерийски огънь.

На 2-и септемврий, въ 3 часа, 3-а дружина отъ 23-и пех. Шипченски полкъ смѣни ротитъ отъ 3-а дружина на полка, които останаха задъ ротитъ отъ 23-и полкъ, за поддръжка.

На сутринята, още въ 6 часа, неприятелската артилерия откри рѣдка стрелба по бойното разположение на частитъ между Островското и Петърското езера.

По устната заповѣдъ на к-ра на бригадата, отъ 4-а дружина се изпратиха две роти на гребена на Малка Нидже пл., западно отъ с. Петърско, а дветъ роти се прибраха въ село Петърско.

Презъ нощта смѣненитъ роти отъ 3-а дружина се изтеглиха и до разсъмване стигнаха с. Церово.

На 3-и септемврий, съгласно телефонограма отъ бригадата, на 4-а дружина отъ полка се заповѣда да смѣни 1-а дружина.

Въ 13 часа и 30 м. се сдаде участъкътъ на командира на 23-и пех. Шипченски полкъ и смѣненитъ части се оттеглиха въ с. Воцаранъ, като бригадна поддръжка на 2/8-а бригада.

Приключи се една отъ най-кървавитъ страници отъ бойния животъ на полка. Груповата отбрана, въпрѣки изтощението на войницитъ бѣше търпеливо изнесена.

Ето последнитъ жертви, които полкътъ остави изъ казармитъ на Пжтеле и Св. Спиридонъ:

1. Подпоручикъ Калиновъ Рашо, адютантъ на 1-а дружина
2. Фелдфебелъ Георги Василевъ Колевъ, 11-а р., гр. Хасково
3. Ст. Подоф. Василъ Георгиевъ Поповъ, 6-а р., с. Дебъръ, Борисовгр.
4. Редникъ Дѣлчо Петровъ Севовъ, 1-а р., с. Родопя, Хасковско
5. „ Гено Митковъ Тилевъ, 1-а р., „ „
6. „ Латю Жековъ Жековъ, 11-а р., гр. Хасково
7. „ Сава Стойковъ Киряковъ, 12-а р., „
8. Ефр. Василъ Желевъ Кочеджиевъ, 12-а р., „
9. „ Свѣтославъ Добревъ Кириловъ, 12-а р., „
10. Редникъ Стефанъ Симеоновъ Ивановъ, 9-а р., с. Дебъръ, Борисовгр.
11. „ Тодоръ Добревъ Тенчевъ, 9-а р., „ „
12. „ Георги Христовъ Маринковъ, 9-а р., „ „
13. „ Димо Недевъ Недевски, 11-а р., с. Езерово, „
14. „ Найдю Ламбевъ Митевъ, 12-а р., „ „
15. „ Дѣлю Пеневъ Станчевъ, 6-а р., с. Д. Бѣлево, Харманлийско

16. „ Желѣзко Дѣлчевъ Московъ, 8-а р., с. Буково
17. „ Иванъ Кировъ Игнатовъ, 9-а р., с. М. Тополово, Асеновгр.
18. „ Манолъ Мирчевъ Боевъ, 3-а р., с. Криво поле, Хасковско
19. „ Милю Ивановъ Кучковъ, 5-а р., с. Мѣглишъ, Казанлъшко
20. „ Ангелъ Щеревъ Хубеновъ, 10-а р., с. Дѣлб. Изворъ
21. „ Вълчо Начевъ Добревъ, 7-а р., с. Брѣгово, Борисовградско
22. „ Вълчо Йордановъ Лозевъ, 16-а р.,
23. „ Георги Ангеловъ Панайотовъ, 6-а р., с. „Новаково, Асеновгр.
24. „ Стоянъ Спасовъ Тодоровъ, 6-а р., „
25. „ Колю Ненковъ Ненковъ, 9-а р., с. Д. Мждърци, Казанл.

*

Честъта и храбростъта не се мѣрятъ само съ победитѣ. Много отъ победитѣ сж подарявани отъ случая или отъ грѣшкитѣ и слабостъта на противника.

„Пателе“ и „Св. Спридонъ“ ще си останатъ скжни паметници на доблестно изпълненъ дългъ къмъ Отечеството и вѣчно ще говорятъ за отличнитѣ войнишки качества на Родопци. Тѣзи 13-дневни боеве не бѣха само буенъ устремъ и дружно решение да се побѣди или умре. Тѣ бѣха сжщо и една невиджана упоритостъ, нечувано търпение и стоическа издържливостъ срещу огъня на противника, жарътъ на слънцето, жаждата на умирающия и тѣлесното изтощение. Командуването само видѣ, че е настѣпило нѣщо ново въ войната, срещу което не биваше да се пропилява българската кръвъ, духъ и храбростъ и само заповѣда да спре атаката. Налагаха се нови мѣрки, ново стѣкмяване и нова обука.

Не сж криви Родопци, че обходътъ не бѣше по-дѣбокъ, че артилерията ни бѣ малко, че противникътъ изненада нашето командване съ преизобилни сръдства за борба. Тѣ дадоха всичко каквото можеше да се очаква отъ най-самоотвержения полкъ на свѣта. Освенъ упомнатитѣ имена на убититѣ чинове, полкътъ даде още и 800 ранени офицери, подофицери и войници! Преживяното тукъ отъ Родопци, енергията и храбростъта, съ която тѣ се хвърляха въ повече отъ десетъ атаки по най-гола, камениста и силно пресѣчена мѣстностъ, срещу здраво и дълбоко укрепления противникъ, ще си остане за винаги примѣръ и назидание на всички, които имаха случай да наблюдаватъ тия боеве или ще четатъ за тѣхъ.

Хвала и честъ на Родопци, които въ своя неудържимъ срещу врага напоръ, оставиха тукъ повече отъ една четвъртъ отъ своя съставъ въ убити и ранени!

По висотитѣ на Чеганѣ и Висина (Сх. № 32, стр. 222)

Смѣната на Родопци отъ позицията при мон. Св. Спиридонѣ не трая за дълго. Положението предъ фронта на 12-и Балкански полкъ бѣше таково, че налагаше дружинитѣ му да бждатъ смѣнени и то отъ 10-и полкъ. Малката почивка не можа да възстанови напълно силитѣ на защитницитѣ на Св. Спиридонѣ. „Отъ трънъ на глогъ“ си казаха Родопци. . . „Щомъ трѣбва! . . .“ Сждбата имъ поднасяше новъ нерадостенъ жребий. Смѣни отъ борбитѣ по фланга на бойния фронтъ, сега, при засиления противникъ, тѣ трѣбваше да подпиратъ фронта. Съзнание и воля не липсваше въ полка, но силитѣ у хората бѣха изчерпани. Едвамъ на 6-и септ. к-рътъ на полка можа да види събрани тритѣ си дружини. Какъ бѣха орѣдѣли редоветѣ! Какъ бѣха ослабнали хората! Колко началници бѣха замѣстени отъ младитѣ си помощници! Болка сви сърдцето на командира, който знаеше какъвъ полкъ тръгна отъ Хасково! Обаче въ очитѣ още свѣтѣше пламъкътъ на дълга.

На 8-и септемврий 2-а и 3-а дружини, съ втори картеченъ взводъ, настѣпиха въ 15 часа по пѣтя с. Воцаранъ—Крушоградъ—Сетина. Щомъ стигнаха последното село, дружинитѣ спокойно посрѣщнаха първитѣ поздрави на неприятелската далекобойна артилерия, поеха по дола на р. Бродъ къмъ връхъ Висина и смѣниха две дружини отъ 12-и полкъ. 3-а дружина зае центъра, а 2-а — дѣсния флангъ.

На следния день, за да се скрие движението, 1-а дружина съ картечния взводъ тръгна отъ с. Воцаранъ въ 18 часа и по тъмно смѣни лѣвофланговата дружина на Балканци.

Презъ цѣлия день и до като стана смѣната на 1-а дружина, неприятелътъ обстрелваше разположението на полка съ артилерия, картечници и бомби.

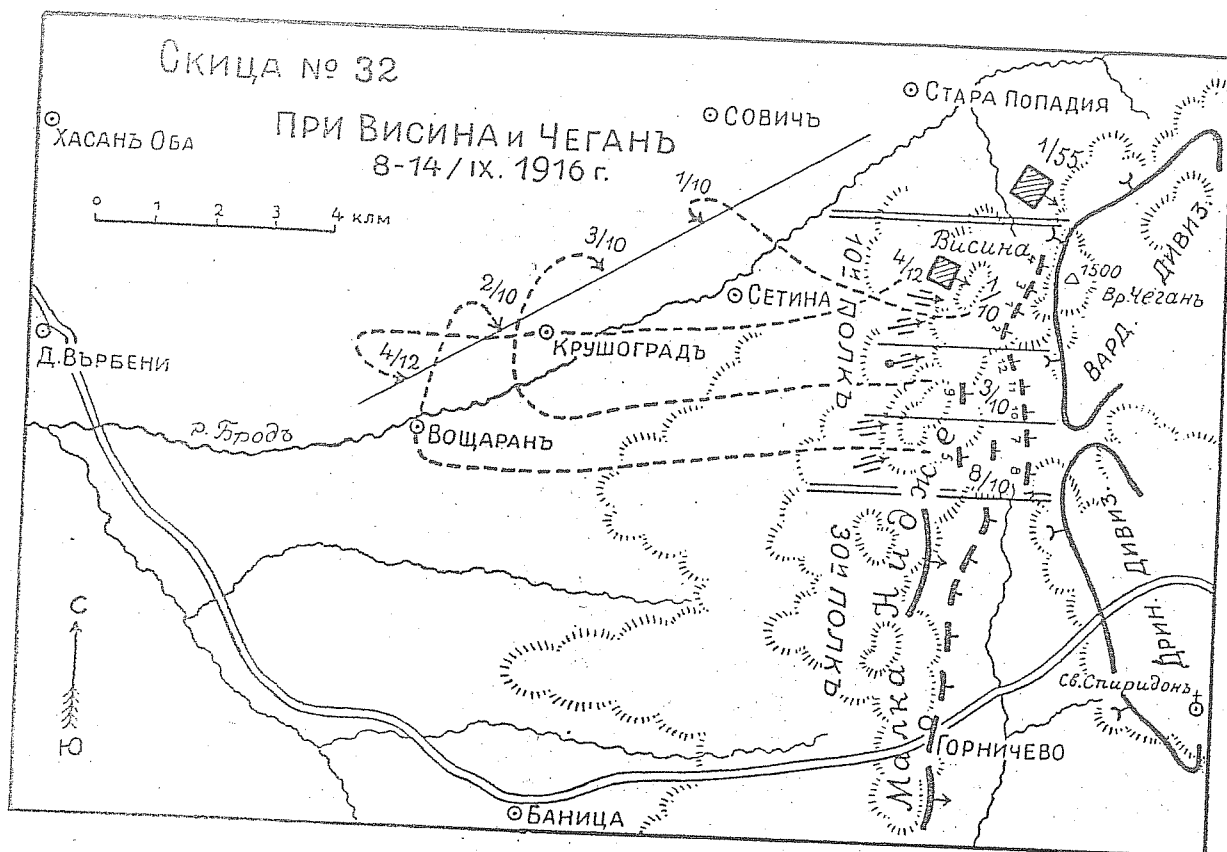
На 10-и септемврий въ 15 часа, щабътъ на полка пристигна на в. Висина и к-ра на полка пое командването на бойната частъ на 2/8-а бригада. Въ дѣсно отъ полка височинитѣ на Малка Нидже пл. заемаше 30-и Шейновски полкъ, а въ лѣво — 1/55-а дружина. Въ резервъ на полка остана 4/12-а дружина.

Позицията, която полкътъ зае за отбрана, се простира по скатветѣ на Чеганската планина съ най-високъ връхъ к. 1500. Този масивъ раздѣля водитѣ на Черна и Мъгленица и заедно съ вр. Каймакчаланъ, затваря Воденската долина отъ изтокъ и Леринската отъ западъ.

Противникътъ добре оцени неговото значение и го използва превъзходно. Нѣмаше нито една гънка отъ мѣстността на Битолския фронтъ, която да не се вижда отъ неприятелскитѣ наблюдатели на к. 1500. Гребенътъ на Малка Нидже върви успоредно на Чеганската планина и е отдѣленъ отъ нея съ една долина широка отъ 300 до 800 крачки.

Неприятелътъ бѣ укрепилъ добре скатветѣ на кота 1500 и цѣлата Чеганска планина. Отбраната му бѣ уредена модерно съ всички технически изисквания на съвременния бой. Той разполагаше съ могща артилерия, много картечници, минохвъргачки и бомби.

Позиция на полка бѣха последнитѣ стрелкови окопи направени отъ веригитѣ на 12-и пех. Балкански полкъ, преди удара съ ножъ. Заповѣдта за спиране настѣплението е сварила нашитѣ части покатерени по отвеснитѣ канари на Чеганъ на разстояние около 100—200—300 крачки отъ неприятелскитѣ предни окопи. Това бѣ по-скоро изходна позиция за ударъ, но въ никакъвъ случай за упорна отбрана. За да не

се покаже слабост, нейното очертание не бѣше поправено, като се отегли по Малка Нидже пл.

Отъ позициитѣ на всички дружини най-лоша бѣше тази на 3-а дружина. Тя се вдаваше много напредъ отъ общата позиция и представляваше единъ каменистъ езикъ, който се биеше отъ двата фланга. Окопаването по него бѣ невъзможно, понеже почвата бѣше камениста.

На 10-и септ. къмъ 16 часа, неприятелската артилерия усили огъня по участъцитѣ на нашитѣ предни дружини, а така сжщо ангажира две пл. батареи за обстрелване в. Висина и скатовеѣ му, гдето бѣ щаб на полка и полковата подрѣжка. Друга гаубична батарея обстрелваше непрекъснато дерето—с. Вощаранъ за в. Висина. Стрелбата не престана презъ цѣлата нощ. Появиха се нови картечници, бомбохвъргачки, минохвъргачки и пр. Загубитѣ на дружинитѣ почнаха да растатъ.

Неприятельтъ схващаше слабостта на нашата позиция. Той сипѣше огънь и по отдѣлни стрелци и наблюдаваше стрелбата спокойно. Отдѣлнитѣ неприятелски войници сжщо схванаха неизгодното положение на нашитѣ стрелци и скрити задъ канаритѣ, непрекъснато стреляха и даже се провикваха да попитатъ „Добре ли падатъ минитѣ“. Въ безсиленъ ядъ Родопци се топѣха на тази страшно несгодна позиция.

Къмъ 20 часа артилерийската стрелба поутихна, за да бжде замѣстена презъ нощта съ огъня на картечницитѣ, минохвъргачкитѣ и бомбохвъргачкитѣ. Презъ нощта врагътъ изнесе предъ фронта на 1-а дружина (2-а рота) картечници, а предъ 3-а рота — минохвъргачки.

На войницитѣ презъ нощта се раздаде топла храна, но не можаха да се хранятъ, защото повдигането отъ стрелковото трапче бѣ рисковано. Раздадоха имъ се само порции месо и хлѣбъ.

Цѣлата нощ и презъ деня на 11-и септ. се работиха закрития за войницитѣ.

Съглашенското настъпление на южния фронтъ

Общото положение

Къмъ съюза на централнитѣ държави до 1914 г. влизаше и Ромъния. Но следъ взимането на Добруджа, въ 1913 г., тя се сближи съ Сърбия и Гърция и чрезъ тѣхъ съ силитѣ отъ Съглашението. Ромъния мечтаеше да си вземе Трансилвания, следъ разгромяването на Централнитѣ сили, както бѣ взела безъ бой и Добруджа. Но въ 1916 г. Съглашението поиска отъ Ромъния или веднага да се намѣси въ войната, или да се прости съ мисълта, че ще бѣде възнаградена за неутралитета си. Ромънитѣ се съгласиха да обяватъ война на Австрия, ако Русия изпрати една 250,000 армия въ Добруджа, да се бие срещу България, ако Франция имъ изпраща военни материали и *ако съглашенскитѣ войски отъ Солунъ предприематъ решително нападение срещу България, та да приковатъ силитѣ ѝ.* Както се вижда отъ горнитѣ условия, ромънитѣ още отъ началото имаха голѣмъ страхъ отъ българитѣ. Съглашенцитѣ се съгласиха на тѣзи условия и къмъ края на месецъ августъ Ромъния объяви войната. Мобилизираната ромънска армия възлизаше на около 830,000 войника.

Централнитѣ сили предупредиха Ромъния, че ако тя се объяви срещу тѣхъ, то Германия, Австро-Унгария, Турция и България ще я смачкатъ. Въпрѣки това, тя настъпи въ Австро-Унгария и отначало имаше успѣхъ.

За действие срещу Ромъния бѣ оставена нашата III-а армия на генералъ Тошевъ, въ състава на която влизаха 4-а, 1-а, частъ отъ 6-а пехотни дивизии, 1-а конна дивизия и 12-а сборна дивизия, съ едно малко германско отдѣление. 1-а пехотна дивизия и частъ отъ 6-а бѣха изтеглени отъ Македонския фронтъ.

До като се водѣха историческитѣ сражения отъ нашата 1-а армия за овладяването на Чеганъ, а Родопци проявяваха отчаяни усилия къмъ манастира Св. Спиридонъ и Нидже планина, нашата IV-а армия нанесе тежки удари на ромънитѣ: 1-а и 4-а дивизии на 5-и и 6-и септемврий взимаха силната Тутраканска крепостъ, а конната дивизия заедно съ 6-а и 12-а, разстроиша руситѣ и ромънитѣ къмъ Добричъ и ги подгониха къмъ Кубадинската позиция. Германци и австрийци пъкъ гонѣха ромънскитѣ пълчища изъ Карпатитѣ.¹²²

Още съ първитѣ си неуспѣхи, ромънитѣ настойчиво почнаха да молятъ съглашенското командване да побърза съ офанзивата на Солунския фронтъ. Точно въ момента, когато нашитѣ войски отъ 1-а армия бѣха спрѣни предъ страшната Чеганска позиция и поради непрекъснатитѣ действия и загуби бѣха напълно изтощени, съглашенското коман-

дуване реши да се притече на помощ на Ромъния и заповѣда да се предприеме офанзива за отблъсване дѣсния флангъ на армията ни. Главната целъ на Солунското командване бѣше да се овладѣе гребенътъ на Нидже планина и следъ това да се настѣпи къмъ Битоля.

Къмъ 12 и септ., когато почна съглашенската съпротива на Битолския фронтъ положението бѣше следното:

Цѣлата наша 1-а армия заемаше линията отъ Петърското езеро до върха Мала Рупа, така:

3-а конна бригада охраняваше дѣсния флангъ на армията южно отъ Островското езеро.

8-а пех. дивизия — съ придаденитѣ ѝ части — всичко 23 дружини и 27 батареи, заемаше западнитѣ скатове на Нидже планина, между Горничево и Мидирисъ-тепеси.

1/3-а бригада заемаше участъка около Мидирисъ-тепеси предъ Каймакчаланъ до к. 1881.

3-а пех. дивизия — оставаше на старитѣ си позиции по гръцката граница отъ в. 1881 презъ в. Соколъ—Добро поле—Вѣтреникъ до вр. Мала Рупа.

Армейски резервъ — 12-и и 23-и пехотни полкове, разположени между Арменохоръ и Воцаранъ.

Срещу тия български войски действуваше цѣлата сръбска армия, която заемаше позициитѣ си така:

Вардарската и Дунавската дивизия — участъка между вр. Чеганъ (1500) и Островското езеро; срещу Каймакчаланъ действуваше цѣлата Дунавска дивизия; между Пожаръ и Фуцани — Шумадийската и Тимошката дивизии. Въ резервъ, въ околноститѣ на Воденъ, бѣше Моравската дивизия.

Отстъплението на I-а армия

На 12-и септ. неприятелската артилерия започна своя унищожителенъ огънь по слабоукрепената ни позиция между Петърското езеро и Каймакчаланъ. По всичко стана ясно, че неприятелската артилерия е получила силни подкрепления съ много тежки батареи, а пехотата се е снабдила съ голѣмо число минохвъргачки. Огънятъ постепенно се засилваше и нашитѣ части търпѣха голѣми загуби.

Отъ дветѣ страни на шосето Горничево—Баница, неприятелскиятъ артилерийски огънь бѣше много силенъ, а въ участъка на 30-и пех. Шейновски полкъ, още въ 5 часа и 30 м. се бѣше обѣрналъ въ барабаненъ.

Изглеждаше, че противникътъ ще предприеме настѣпление, но срещу кой пунктъ, не можеше още точно да се схване.

Въ 18 часа неприятелскитѣ батареи усилиха още повече огъня по участъка на Шейновския полкъ — северно отъ шосето Горничево—Баница. Къмъ 18 часа и 5 м. сръбски части настѣпиха.

Освенъ по Шейновци, неприятелската артилерия и минохвъргачки съсрѣдоточиха своя огънь и по участъка на 3-а дружина отъ полка, която заемаше позиция по езика, издаденъ твърде много напредъ. Загубитѣ растѣха всѣка минута. Само 12-а рота отъ поменатата дружина имаше излѣзли отъ строя 2 офицери (ротниятъ командиръ и младшиятъ му офицеръ) и 65 редника. Никакви мѣрки за закритие на хората не можеше да се взематъ. Всички построени каменни закрития презъ нощта, биваха сшивани на прахъ презъ деня. Езикътъ, на който бѣ раз-

положена 3-а дружина, горѣше отъ всички страни, а нигде гѣнка по мѣстността, за закритие на войниците.

Отдрѣпването обаче, на 3-а дружина, ще повлече отдрѣпването и на дѣснофланговата 2-а дружина.

Предъ видъ на всичко това, помоли се командира на бригадата, ако общото положение налага да стоимъ по-дълго време на заетата позиция, то за избѣгване всѣкидневното систематично унищожаване на частитѣ, да се разреши една обща поправка на цѣлата отбранителна линия на полка.

Презъ нощта артилерийската стрелба не спрѣ, миннитѣ избухвания се увеличаваха.

Даването топла храна стана излишно, защото нѣмаше кой да я получи. Съ мръдването си отъ мѣстото — стрелецътъ рискуваше да бѣде разкъсанъ на парчета отъ мини и гранати и той се отказваше да получи топла храна.

На 13. IX. артилерийскиятъ огънь на противника продължи съ сжщото ожесточение. Къмъ обѣдъ последва барабаненъ огънь по участъка на 3-а дружина и 2-а рота. На всѣки 5 минути неприятелътъ изсипваше по нашитѣ части по 10—15 бризантни гранати, а така сжщо и срещу позициитѣ на нашитѣ батареи. Нашата артилерия бѣ слаба и едва можеше да се обажда отъ време на време.

Къмъ 13 часа и 20 м. барабанныятъ неприятелски огънь се усили. Ясно стана, че противникътъ подготвя атака съ решителна целъ.

Къмъ 20 часа и 30 м. се получи разрешение за отстъпване на главната позиция и направи нуждната поправка въ разположението на полка. Презъ нощта, 2-а и 3-а дружини, следъ като прибраха всички ранени и убити, а така сжщо и всички други материали, постепенно, безъ шумъ и незабелѣзано отъ противника, се отдрѣпнаха назадъ, заедно съ придаденитѣ къмъ тѣхъ картечни взводове. 3-а дружина се оттегли и зае опредѣлената ѝ позиция по скатовеѣ на в. Висина; дветѣ роти отъ 2-а дружина, които бѣха въ предна линия, се оттеглиха на главната отбранителна линия предъ батареитѣ; 2-а рота, на разсъмване, се отдрѣпна на линията на ротитѣ отъ 3-а дружина, а останалитѣ роти отъ 1-а дружина останаха по мѣстата си, като 4-а рота удължи лѣвия флангъ и влѣзе въ свѣрзка съ дружината отъ 55-и пех. полкъ.

Въпрѣки неприятелската стрелба, отдрѣпването стана въ пълненъ редъ. Противникътъ не можа да схване какво именно се върши и продължаваше обикновенната си нощна стрелба.

Новитѣ позиции, сравнително изоставенитѣ, бѣха много по-удобни, но вече бѣше късно — нѣмаше време и срѣдства да се укрепятъ.

На 14-й септ., деня започна съ ураганенъ артилерийски огънь, както по преднитѣ части, така и по полковата поддрѣжка и батареитѣ ни. Нѣколко гаубични снаряди паднаха въ ротитѣ отъ полковата поддрѣжка. Нашата 4-а гаубична батарея се опита да се защити, но неприятеля я задави съ снаряди. Единъ фугасенъ снарядъ попадна въ едно отъ орждията и изби прислугата му.

Срещу фронта на 30-и полкъ, въ участъка на дветѣ могилки, се си-пѣше дѣждъ отъ огънь и олово. Срѣбскитѣ части настѣпиха срещу фронта на 30-и пех. Шейновски полкъ, слабо обезпокоявани отъ нашата артилерия.

Къмъ пладне огънятъ на неприятелската артилерия стигна върха си. Моментътъ е критически. Лѣвиятъ флангъ на Шейновския полкъ на нѣ-

колко пъти се опита да си възвърне заетите от сръбитѣ окопи. Хиляди снаряди преградиха пътя на настъпващите вериги. Този флангъ се разколеба, разбрѣка се. Гаубичната батарея на дѣсния флангъ на полка замлъкна, по липса на снаряди.

Другари отъ Динево. Вториятъ отъ дѣсно — Дѣлчо Митовъ Андреевъ е убитъ при Висина. Вториятъ отъ лѣво — Атанасъ Симеоновъ е убитъ въ Завоя на Черна

Въ 12 ч. 30 м., 30-и пех. Шейновски полкъ, бѣ принуденъ да напусне позициите си. Войниците се оттеглиха на групи къмъ с. Воцаранъ. Дветѣ роти отъ 2-а дружина на полка, които държеха връзка съ лѣвия флангъ на 30-и пех. полкъ, също отстъпиха назадъ, понеже неприятеля се яви въ флангъ и тилъ. Сръбитѣ настъпваха по лѣвшината срещу нашия дѣсенъ флангъ и срещу лѣвия флангъ на 30-и полкъ. Крътъ на полка повежда полковата поддръжка, заедно съ 3-а дружина, въ контръ-атака. Всички неприятелски батареи отъ Чеганъ се нахвърляха съ най-голяма яростъ и съ хиляди снаряди срещу тѣзи две дружини.

Шейновци очистиха окончателно билото на Малка Нидже планина. Неприятелската пехота, заедно съ батареите си зае позицията имъ.

Положението на частите отъ полка, разположени на в. Висина, ставаше критическо. Дѣсния флангъ е обходенъ. На лѣвия флангъ е р. Бродъ. Ако противникътъ смъкне части къмъ с. Сетина, дѣлиятъ полкъ рискува да падне въ пленъ.

Задържането на Висина вече бѣше невъзможно. Артилерията отстъпи.

Къмъ 17 ч. дружините отстъпиха по заповѣдъ, на по-задни висоти, като постепенно задържаха настъпващия противникъ. Крътъ на полка, подполковникъ Константиновъ Н., заедно съ две роти, остана на в. Висина да прикрива отстъплението. Всички картечници и батареи предъ

центъра и лѣвия флангъ бѣха спасени. Останаха само нѣколко гаубични не с. с. оръдия къмъ дѣсния флангъ.

Къмъ 17 ч. 30 м. дружинитѣ, съ редъ задържки на противника, се смѣкнаха къмъ коритото на р. Бродъ. Къмъ 18 ч. 30 м. задни тѣ роти, които бѣха заели позиция на висотитѣ източно отъ с. Вошаранъ слѣзоха при с. Сетина (гл. сх. № 33).

Къмъ 20 часа и 30 м. адютантътъ на полка Поручикъ Сидеровъ, който бѣ изпратенъ къмъ Крушоградъ, да предупреди полковия лазаретъ, бойния обозъ и новитѣ картечници да отстъпятъ, получава следната заповѣдь отъ бригадния командиръ, изпратена по конникъ, писана въ 17 часа и 45 м.

„Командиру 10-и полкъ.

Заемете позиция на 4—5 клм. източно отъ с. Вошаранъ за прикритие отстъплението на батареитѣ, обоза и лазарета съ раненитѣ. Заемането да продължи до 24 часа полунощъ, следъ което частитѣ да се оттеглятъ на фиксираната позиция около с. Хасанъ-оба Върбени“.

Заповѣдта е била предадена веднага отъ адютанта на полка на командиритѣ на дружинитѣ. Дружиннитѣ командири повеждатъ дружинитѣ си и заематъ отново указанитѣ позиции.

Предаде се на дружиннитѣ командири да задържатъ указанитѣ имъ отъ адютанта на полка позиции до 12 часа полунощъ, гдето ще получатъ нова заповѣдь.

Въ 21 ч. и 30 м. пристигна въ Крушоградъ началникътъ на артилерията при щаба на дивизията, полковникъ Русчевъ и предаде нова устна заповѣдь отъ начальника на дивизията: полкътъ да заеме за отбрана позиция по дѣсния брѣгъ на р. Бродъ отъ с. Вошаранъ до с. Сетина.

Дружинитѣ трѣбваше да се оттеглятъ отъ заетитѣ висоти и събератъ въ с. Крушоградъ (чифлика).

Въ 23 часа и 45 м. пристигна 2-а дружина, следъ нея 1-а, 3-а и картечнитѣ взводове.

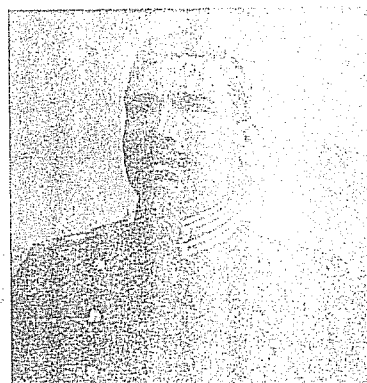
Сърбитѣ настѣпиха предпазливо подъ освѣтлението на ракети.

При това положение, полкътъ нѣмаше голѣми материални загуби, освенъ нѣколко клм. телефоненъ кабелъ и запаснитѣ части на една картечница, която бѣше оставена да обстрелва въ флангъ частитѣ, които настѣпиха срещу Шейновския полкъ.

Отстъплението не бѣше свързано съ голѣми жертви въ хора, защото стана въ редъ. Само 4-а рота даде повече жертви, защото късно получи заповѣдта за отстъпване. Крътъ на ротата, поручикъ Ванчевъ Димчо, е водилъ нѣколко контръ-атаки и отблъсвалъ противника, до като въ ржкопашенъ бой, пада раненъ отъ бомба на нѣколко мѣста, следъ което ротата му, къмъ 19 часа, отстъпва въ пълненъ редъ, като прибира всички свои ранени, заедно съ ротния си командиръ и ги пренася на грѣбъ до с. Вошаранъ.

До момента на оттеглянето полкътъ даде 14 убити, 152 ранени войници и 2 безследно изчезнали.

Напушането на Висина се дължи на пробива направенъ въ участъка на 30-и Шейновски полкъ, отъ огромната неприятелска артилерия

Поручикъ Сидеровъ
адютантъ на полка

Нѣкои глави отъ тази книга сж
заети отъ неговиятъ проектъ
за историята на полка

Защитниците — Шейновци бѣха калени войници, и никой не би могълъ да издържи повече. Непоправеното на време очертане на позицията и липсата на окопни съчива, бѣше скъпо платено.

Въ днешната война, наредъ съ духътъ трѣбва повече олово, чугунъ, машини и окопни съчива. При Чеганъ нашитѣ части си бѣха такива, каквито трѣгнаха въ началото на войната. Тѣ отстояваха скъпата българска земя само съ гърдитѣ си.

Това бѣше една мъченическа отбрана.

Ето имената на Родопци, които останаха за винаги при Висина и Чеганъ, за да напомнятъ на вѣчни времена българското право надъ тая земя.

† р. Янко Димитровъ Павловъ

1. Ст. подоф. Пеню Ивановъ Тодевъ	7-а р.	Хасковска,	Хасково
2. Фелд. Петъръ Тодевъ Дрангозовъ	7-а р.	"	"
3. Редникъ Вълко Латевъ Велчевъ	5-а р.	"	"
4. " Вълчанъ Мариновъ Илчевъ	7-а р.	"	"
5. " Вълко Геновъ Ташевъ	7-а р.	"	"
6. " Дѣлчо Петевъ Райчевъ	5-а р.	"	"
7. " Дончо Христовъ Ивановъ	4-а р.	"	"
8. " Хасанъ Ахмедовъ Хасановъ	6-а р.	"	"
9. " Ангелъ Колевъ	6-а р.	"	"
10. " Жеко Каневъ Велевъ	7-а р.	"	"
11. " Колю Малчевъ Петровъ	4 а р.	"	"
12. " Анастасъ Пилевъ Тодевъ	5-а р.	"	"
13. " Костадинъ Симовъ Ивановъ	2-а р.	"	с. Горски изв.
14. " Настю Никовъ Настевъ	12-а р.	"	"
15. " Петю Петковъ Паневъ	16-а р.	"	"
16. " Ванчо Христовъ Вълчановъ	2-а р.	"	с. Кн. Алексан.
17. " Киро Христовъ Димитровъ	2-а р.	"	"
18. " Пеню Стойковъ Влашевъ	6 а р.	"	"
19. Ефрейт. Велю Гоговъ Вълчевъ	2-а р.	"	"
20. Редникъ Дѣлчо Добревъ Лавчевъ	2-а р.	"	с. Конушъ
21. " Жеко Мариновъ Панайотовъ	2-а р.	"	"
22. " Дѣлчо Митевъ Андреевъ	1-а р.	"	"
23. " Желю Славчевъ Дойчевъ	12-а р.	"	с. Динево
24. Ст. подоф. Лозю Грозевъ Маринчевъ	3-а р.	"	"

25. Редникъ	Дончо Петковъ Кирковъ	9-а р.	"	с. Крумъ
26. "	Кръстю Атанасовъ Сталевъ	3-а р.	"	"
27. "	Момчилъ Атанасовъ Саровъ	6-а р.	"	с. Бръстово
28. "	Иванъ Ангеловъ Ванчевъ	8-а р.	"	"
29. Мл. подоф.	Кольо Милевъ Ушоковъ	10-а р.	"	с. Малево
30. Редникъ	Тенчо Марковъ Стоиловъ	10-а р.	"	"
31. "	Георги Стайковъ Райчевъ	6-а р.	"	с. Мандра
32. "	Георги Ивановъ Стефановъ	9-а р.	"	с. Каснаково
33. "	Георги Георгиевъ Георгиевъ	12-а р.	"	с. Книжовникъ
34. "	Димитъръ Тенч. Димитровъ	9-а р.	"	с. Бордъ
35. "	Дѣлчо Божиновъ Каневъ	2-а р.	"	с. Криво поле
36. "	Димитъръ Ивановъ Киревъ	2-а р.	"	с. Надежда
37. "	Тенчо Ванчевъ Милчевъ	2-а р.	"	с. Воденъ
38. "	Пеню Стойковъ Вашеъ	6-а р.	"	с. Кн. Алекс.
39. "	Ангелъ Димовъ Атанасовъ	4-а р.	"	с. Войводово
40. "	Вѣлчо Теневъ Русиновъ	4-а р.	"	с. Крепость
41. "	Киро Боевъ Атанасовъ	3-а р.	"	с. Гарваново
42. "	Киро Сотировъ Георгиевъ	8-а р.	"	с. Клокотница
43. "	Михаилъ Атанасовъ Миховъ	6-а р.	"	с. Стамболово
44. "	Начо Жековъ Кьосевъ	5-а р.	"	с. Кириловецъ
45. "	Пенчо Христовъ Тодоровъ	3-а р.	"	с. Ст. село
46. "	Атанасъ Петровъ Теневъ	7-а р.	Борисовградска	с. Бѣла
47. "	Дим. Мавревъ Атанасовъ	7-а р.	"	"
48. "	Иванъ Дековъ Ивановъ	7-а р.	"	"
49. "	Янко Винеъ Баневъ	7-а р.	"	"
50. "	Щерю Желевъ Щеревъ	7-а р.	"	"
51. "	Атанасъ Дим. Горовъ	8-а р.	"	с. Бодрово
52. Ст. подоф.	Георги Запряновъ Ангеловъ	6-а р.	"	"
53. Редникъ	Георги Дим. Карчевъ	7-а р.	"	"
54. "	Иванъ Банковъ Ванделовъ	6-а р.	"	"
55. "	Йорданъ Вѣлковъ Чаковъ	9-а р.	"	с. Бръгово
56. "	Христо п. Стойковъ	9-а р.	"	"
57. "	Христозъ Янковъ Димитровъ	"	"	"
58. "	Ангелъ Никовъ Ташевъ	4-а р.	"	с. Татарево
59. "	Йорданъ Радевъ Колевъ	14-а р.	"	"
60. "	Яшаръ Ахмедовъ Шабановъ	8-а р.	"	с. Попово
61. "	Яшаръ Ахмедовъ Алиевъ	9-а р.	"	"
62. "	Вѣлчо Стоиловъ Моцановъ	12-а р.	"	с. Езерово
63. "	Вѣлю Петевъ Теневъ	"	"	с. Караджалово
64. "	Киро Славковъ Стойковъ	15-а р.	"	Борисовградъ
65. "	Костадинъ Теневъ Костовъ	9-а р.	"	с. Преславъ
66. "	Никола Ангеловъ Николовъ	6 а р.	"	с. Д. Изворъ
67. "	Янко Димитровъ Павловъ	10-а р.	"	с. Дебъръ
68. Мл. подоф.	Борисъ Добревъ	2-а р.	Казанлъшка	с. Елхово
69. Ефр.	Станю Петровъ Георгиевъ	7-а р.	"	"
70. Редникъ	Дончо Николовъ Чернаковъ	"	"	с. Тулово
71. "	Иванъ Димитровъ Бакаловъ	10-а р.	"	"
72. "	Христо Андреевъ Желевъ	4-а р.	"	с. Зимница
73. "	Цоню Ивановъ Чолаковъ	7-а р.	"	"
74. "	Бѣлчо Неновъ Костовъ	13-а р.	"	с. Черганово
75. Мл. подоф.	Георги Миховъ Христовъ	7-а р.	"	с. Търничене
76. Редникъ	Георги Пандовъ Георгиевъ	6-а р.	"	с. Срѣдногор.
77. "	Димитъръ Собревъ Стояновъ	4-а р.	"	с. Н. Махала

78.	"	Йовчо Петровъ Данаджиковъ	7-а р.	"	с. Мъглишъ
79.	"	Сжби Радевъ Василевъ	12-а р.	"	с. Вѣтрень
80.	"	Динчо Начевъ Василевъ	9-а р.	Асеновградска	с. Новаково
81.	"	Пеню Лолевъ	6-а р.	"	"
82.	"	Пенчо Митевъ Илиевъ	5-а р.	"	"
83.	"	Петъръ Тодевъ Илиевъ	4-а р.	"	с. М. Тополово
84.	"	Радю Тилевъ Келчевъ	4-а р.	Харманлийска	с. Златица
85.	"	Стоянъ Тодоровъ Лудовъ	7-а р.	"	"
86.	"	Георги Ч. Керезовъ	13-а р.	Свиленградска	Свиленгр.
87.	"	Дим. Ивановъ Будаковъ	14-а р.	Кърджалийска	Пчеларово

На 14 септемврий, командуващия 1-а армия реши, армията да се оттегли за отбрана на по-силна позиция, както следва:

3-а пехотна дивизия — отъ вр. Мала Рупа до вр. 1881.

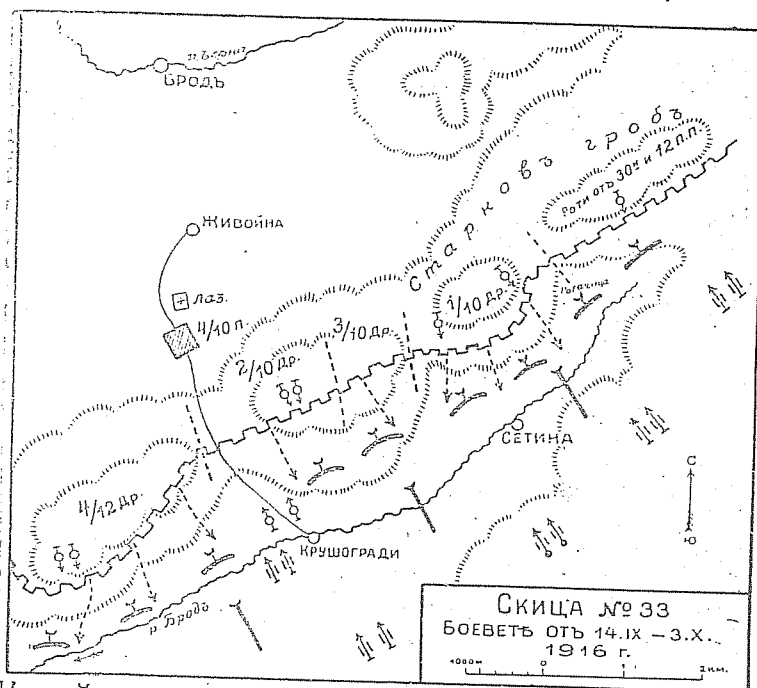
8-а пехотна дивизия съ придаденитѣ ѝ части и дошлия 33-и пех. Свищовски полкъ, да отбранява позицията отъ к. 1881, презъ Каймак-чаланъ, вр. Попадия, хребета Старковъ гробъ — с. Совичъ — к. 735 — Долно Върбени—Петоракъ с. ст. Арменохоръ;

3/6-а бригада, заедно съ 15-и пех. Ломски полкъ, да отбранява участъка въ дѣсно до Малкото Прѣспанско езеро.

Една дружина отъ 52-и полкъ, да отбранява височинитѣ между езерата.

3-а конна бригада да се събере въ с. Негочани.

Боеветѣ отъ 15-и септемврий до 2-и октомврий по дѣсния брѣгъ на Бродъ, около с. с. Совичъ и Живойна (сх. № 33)

На 15-и септемврий следъ като дружинитѣ се прибраха, поради наложеното отстъпление, трѣбваше да се заеме за отбрана новата позиция около Крушоградъ. Време за бавене нѣмаше. Полкътъ не биваше да осъмне въ дефилето на р. Бродъ. Трѣбваше да се заематъ височинитѣ по дѣсния брѣгъ на рѣката и въ послѣствие да се правятъ поправки.

Въ 1 часа дружинитѣ заеха дѣсния брѣгъ на рѣката така: 3-а дружина — отъ с. Вошаранъ до пѣтя Крушоградъ — Живойна, отъ тукъ до чиф. изт. отъ с. Крушоградъ — 2-а дружина, а въ лѣво до сев. окрайна на с. Сетина — 1-а дружина. Полковата подръжка — 4/12-а др. — точно по границата съ Гърция — по пѣтя Крушоградъ — Живойна.

Картечницитѣ застанаха на дѣсния флангъ на бойното разположение отъ полка, като новитѣ 4 картечници, на които персональтѣ не бѣше обученъ, се оставиха въ резервъ до с. Живойна.

Позицията, която зае полкътъ не бѣше удобна. Брѣгътъ бѣ нисъкъ, каменистъ, скатове за закрития—никакви. Очакваше се бригадата да опредѣли точната линия и участъкъ на полка. Войниците на бързо се окопаха.

Фланговитѣ дружини изпратиха патрули, за да влѣзатъ въ свръзка съ частитѣ въ лѣво и дѣсно.

Въ 9 часа се получи заповѣдь отъ командира на 1/8-а бригада, споредъ която позицията заета отъ 3-а дружина, влизаше въ участъка на 30-и пех. Шейновски полкъ. Освенъ това предната линия, заета отъ полка, трѣбваше да се отдрѣпне назадъ, за да се уравни съ общата отбранителна линия.

Ротитѣ отъ 1-а и 2-а дружини още презъ нощта се отдрѣпнаха на по-изгодни позиции на 200—300. кр. по-назадъ и почнаха да се окопаватъ. 3-а дружина очакваше да предаде участъка си на 30-и полкъ, следъ което лѣвиятъ флангъ на полка щѣше да се удължи до вр. Рогачка, за да се свърже съ 55-и п. полкъ.

Презъ нощта пристигнаха 13-а и 14-а роти отъ 4-а дружина на полка, които останаха при полковата подрѣжка.

Презъ деня противникътъ не прояви дейностъ, но презъ нощта той прехвърлилъ пехотни части по дѣсния брѣгъ на р. Бродъ, а въ двороветъ на Крушоградъ изкаралъ една планинска с. с. батарея, която още на размѣване почна да се престрелва по нашитѣ предни линии.

Презъ цѣлия денъ на 16-и септ. нашитѣ батареи стреляха по неприятелскитѣ вериги, които се спущаха отъ в. Висина къмъ с. с. Сетина и Крушоградъ, но главниятъ напоръ на противника бѣше въ дѣсно.

Къмъ 3/6-а бригада, въ участъка Арменохоръ—Леринъ, се нижеха цѣли колони отъ пехота и артилерия и артилерийския огънь не преставаше.

Презъ нощта пристигнаха 15-а и 16-а роти отъ 4-а дружина на полка съ картечния взводъ на пор. Балимезовъ, които останаха като полкова подрѣжка, задъ центъра на бойното разположение, въ дѣсно отъ пѣтя Живойна—Крушоградъ.

На войниците се раздаде и топла храна.

Къмъ 15 часа на 17-й септ. 30-и пех. Шейновски полкъ удължи своя лѣвъ флангъ, като освободи отъ предната линия 10-а рота и 1 взводъ отъ 9-а рота на полка. Освободенитѣ части се оставиха за подрѣжка на 3-а дружина, задъ нейния дѣсенъ флангъ.

Презъ нощта противникътъ не е стоялъ миренъ: срещу дѣсния флангъ на полка той се бѣ приближилъ съ две роти на 4—500 крачки, срещу центъра — на около 1000 кр., а предъ лѣвия флангъ, направи опитъ да заеме преднитѣ окопи, но биде отбитъ.

Контър-нападението на противника при Чеганъ бѣше силно. Но нашитѣ части бързо се окопитиха и все пакъ успѣха да спратъ на една свръзана позиция отъ Каймакчаланъ до Прѣспанското езеро — близително по старата сръбско-грѣцка граница. Лошото бѣше, че тя все пакъ се намираще близо до противника и нѣмаше нито време, нито достатъчно окопни сѣчива за засилване на позицията. Тя се зае отъ сѣщитѣ части, които бѣха водили вече едно героично настѣпление и бѣха се стопили при още по-упорита и мъчителна отбрана. Всички схващаха, че тука трѣбва да се кърпи положението, съ постоянно вдѣлбя-

Кривополци служили и презъ дветъ войни въ 10-и п. полкъ

ване въ земята и подпомагане на частитѣ, които биваха по-силно натискани отъ врага. За това, на два пѣти се прибѣгва до размѣстване на частитѣ по участъцитѣ на полка, било за да се облекчатъ пострадалитѣ (за пълна смѣна и дума не можеше да става), било за да се засилятъ опаснитѣ мѣста. Отъ позицията на полка най-важенъ бѣше участъкътъ по Старковъ гробъ, на 1-а и отчасти на 2-а дружина, защото тукъ бѣха нашитѣ батареи, които фланкираха цѣлата позиция на полка и бранѣха отъ атакитѣ на противника. Падналъ Старковъ гробъ, падаше и цѣлиятъ полкови и участъкъ. За това и противникътъ опита да разстрои нашето положение тамъ.

На 18 септ. още на разсѣмване, врагътъ усили пушечния, артилерийския и миненъ огнь по цѣлата позиция. Къмъ 15 ч. огня се съсрѣдоточи по позициитѣ на 1-а и 2-а дружини. Положението въ участъка на 1-а др. ставаше много тежко. Участъкътъ бѣше голѣмъ, а тежката артилерия бѣше прекъснала достъпа къмъ него отъ къмъ тила. Презъ нощта се изтеглиха 1-а и 2-а роти и се изпратиха къмъ лѣвия флангъ на дружината.

На 19 септ. въ 2 ч. станаха нѣкои промѣни въ разположението на полка, така че частитѣ по Старковъ гробъ се подредиха въ следния редъ: отъ дѣсно на лѣво: 5-а, 7-а, 8-а, 6-а, 3-а, 4-а, 3/30-а и 1-а рота отъ полка. 2-а рота остана като поддръжка на 3/30-а рота.

Позицията, която се заемаше отъ 3-а рота на полка бѣ една канара издадена напредъ къмъ противника. Заемането ѝ отъ последния би поставило въ трудностъ ротитѣ отъ 2-а дружина, които щѣха да бждатъ фланкирани отъ тази канара. Врагътъ изсипа твърде много снаряди по нея презъ деня.

Къмъ 17 часа той сполучи да прогони едно отдѣление отъ 3-а рота, което е било изнесено още напредъ, на друга канара, заема я и поставя тамъ една картечница. Отъ тамъ открива огнь по 6-а рота, която презъ деня, по нареждане на дружинния си командиръ, е стояла на ската задъ окопитѣ, за да не страда отъ убийствения огнь на неприятелската артилерия, а на мръкване заемала самитѣ окопи. Фланговиятъ огнь не позволява на ротата да заеме окопитѣ си. Възползуванъ отъ това, противникътъ прехвърля части и се явява въ флангъ

на ротата. През нощта на няколко пъти атакува 6-а рота. Цяла нощ въ участъка на ротата кипи силен пушечен, картечен, бомбен и минен огън от двете страни. Противникът успя последователно да овладее издадените предни окопчета. На разсъмване, той подновява атаките си и отблъсква ротата от позицията, като успява да плени част от нея заедно с тежко раненият и ротен командир, Асен Атанасов Велчев. Останалите войници, разстроени и останали без началници, остъпват въ безпорядък назад преследвани стремително от сърби.

Поручикъ Ив. Хубеновъ
к-ръ на 8-а рота

Девия флангъ на 8-а рота, по заповѣдъ на ротния си командиръ пор. Хубеновъ Ив. открива огън по тях, без да може добре да се разбере въ дрезгавината, наши ли сж или противникъ. Въ това време, отъ уврага задъ позицията, изкочи силуета на дружинния командиръ подполк. Константиновъ Апостолъ, който съ вдигнатъ бастунъ обръща отстъпващите войници къмъ противника. Подпомогнати съ огън отъ 8-а рота, тѣ посрѣщатъ противника и го връщатъ назадъ. Въ този критичен моментъ, като че ли providението изпрати самия к-ръ на дружината, за да спаси положението. Безъ него, противникътъ се явяваше въ флангъ и тилъ на 2-а и 1-а дружини и щѣше да се разстрои цялата позиция.

Възторгъ и нова въра въ борбата се влѣ въ сърдцата на подчинените отъ красивия примѣръ на този обичанъ началникъ. Съ своето бащинско сърдце не единъ път той е сгрѣвалъ душата на своите подчинени и не единъ път се е жертвувалъ за тях, въ тежките моменти на боя.

Загубите на Родопци бѣха днесъ: убити редници — 11, ранени — 64, пленени: 1 офицеръ и 36 редници, повечето отъ 6-а рота и двама безследно изчезнали войници.

На 20-и септ. през нощта, к-рътъ на 2-а дружина бѣ събралъ останалите хора отъ 6-а рота и зае позиция задъ напустнатите окопи отъ тази рота, като не позволи да се разшири проривътъ. К-рътъ на полка идва тукъ и следъ като разучи на самото мѣсто позицията, реши да остави 14-а рота отъ Балканския полкъ за поддръжка на този участък, а до вечерта да се поуреди участъкътъ на 1-а дружина, гдето положението сжщо се влошаваше. За да заематъ 6-а и 7-а роти старите си окопи, се чувствуваше голѣма нужда отъ сериозно усиление, тъй като частите бѣха намалѣли до половината отъ състава си.

1-а дружина удържа положението и можеше вече да се помисли за отблъскване на противника отъ заетия участък. Едно гаубично оржие и една полска батарея се подготвиха за точна нощна стрелба по този участък. През нощта, 3-а, 6-а и 7-а роти, подпомогнати отъ 14-а рота на 12-и Балк. полкъ, следъ кратка и неочаквана артилерийска подготовка възстановиха положението, като атакуваха на ножъ противника. Той се отдръпна на 300—400 крачки и тамъ почна да се окопава. Неприятелските стрелци, обаче, заедно съ две картечници, се задържаха въ канарата, която бѣха отнели отъ изнесенния постъ на 3-а рота. Завземането на този пунктъ, съ жертви, бѣше възможно, но за-

държането му денемъ бѣ трудно. Неприятелската артилерия, която не жалеше снарядитѣ, би го обърнала на прахъ.

И презъ този день полкътъ загуби: 8 убити, 43 ранени.

На 21-и септемврий още въ 6 часа, неприятелската артилерия започна своя огънь, особено по лѣвия флангъ на полка — участъка на 1-а дружина. По останалитѣ участъци огъньтъ сравнително бѣше по-слабъ.

Кривополци отъ 2-а рота
Правиятъ отъ лѣво — р. Дѣлчо Божиновъ
е убитъ при Живойна, правиятъ отъ дѣсно
— р. Атанасъ Григоровъ е убитъ при Н.
Корито (Тимокъ).

Ураганныятъ огънь на неприятелската артилерия следъ пладне се усили още повече. Телефоннитѣ жици се кжсаха на всѣки 2—3 минути, а поправянето ставаше много бавно. Очакваше се противникътъ да произведе решителния си ударъ тука и затова се взеха мѣрки за усиление на участъка.

На полка се придадохъ 6 германски картечници отъ 218-о германско планинско картечно отдѣление. Щомъ се мръкна, тѣ се настаниха на позиция въ участъка на 1-а дружина. Всички роти отъ полковата подрѣзка усилиха участъка на 1-а дружина. Бригадата върна на полка останалитѣ роти отъ 4-а дружина на 30-и полкъ.

Така, следъ всички размѣствания, които станаха презъ нощта на 22-и септемврий, участъкътъ на полка се зае отъ 12 роти, всички въ крайно намаленъ съставъ, по следния редъ: Дѣсенъ участъкъ: 9-а, 10-а и 13-а роти; дружинна подрѣзка 11-а рота. Централенъ участъкъ: 15-а, 14-а и

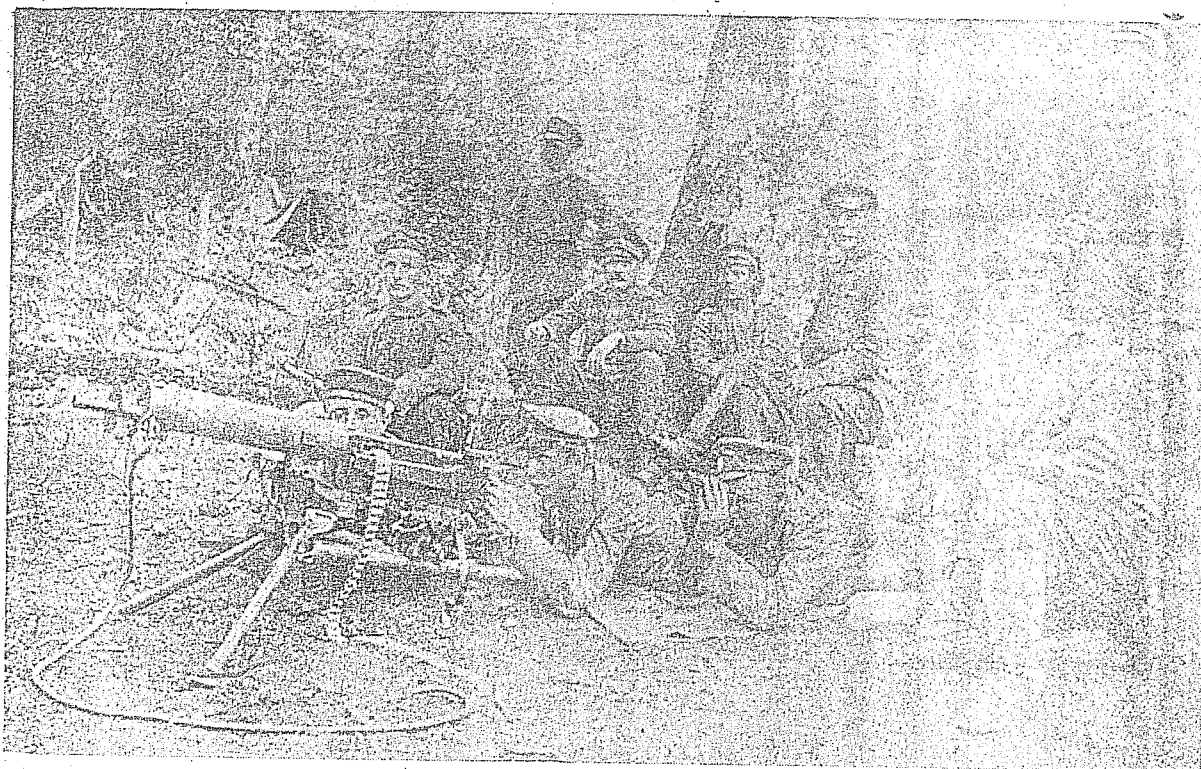
16-а роти отъ полка, задъ тѣхъ за полкова подрѣзка—12-а рота. Лѣвъ участъкъ на подполковникъ Константиновъ: 5-а рота, 2 картечници, 8-а, 7-а и 6-а роти; дружинна подрѣзка—15-а рота отъ 12-и Балкански полкъ. Крайниятъ лѣвъ участъкъ на 1-а дружина, майоръ Христовъ: 16-а и 13-а роти отъ 30-и пех. Шейновски полкъ, задъ тѣхъ 16-а рота отъ 12-и полкъ и 15-а рота отъ 30-и полкъ; после 14-а рота отъ 12-и Балкански полкъ и 3-а рота отъ полка; задъ тѣхъ 3-а рота отъ 30-и полкъ; после 13-а рота отъ 12-и полкъ, 1-а и 2-а роти отъ полка, задъ тѣхъ, 3-а рота отъ 30-и полкъ и 4-а рота отъ полка. Освенъ тѣзи части, въ сѣщия участъкъ се разположиха на позиция 6-тѣ картечници отъ 218-о германско пл. картечно отдѣление. Размѣстването на частитѣ стана сравнително безъ жертви.

Цѣлия день имаше рѣдка пушечна и артилерийска стрелба.

На 23-и септемврий още рано сутринта, неприятелската артилерия почна да обстрелва центъра на бойното разположение на полка. Отъ донесенията, които направи командирътъ на 2-а дружина по телефона, се виждаше, че дружината едва ли би могла да задържи участъка. Въ

действителност, и началници и войници бѣха станали вече доста нервни и объркани. Починътъ бѣ въ ржцетѣ на противника. Едничкото сръдство за борба съ противника оставаше самоокопаването. Неприятелътъ обаче систематически прѣчеше. Неговата цель бѣше да тормози денонощно и да не позволява на защитата да устрои своята позиция за упорита отбрана. Той разполагаше съ много сръдства за тази цель. Артилерията му и картечницитѣ не позволяваха на нашитѣ стрелци да си повдигнатъ главитѣ.

Презъ нощта, 30-и пех. Шейновски полкъ зае участъка на нашата 3-а дружина. Смѣненитѣ роти отъ 3-а дружина, съ изключение на 12-а рота, заеха позиция между участъка на 1-а и 2-а дружини.

Германски картечни войници

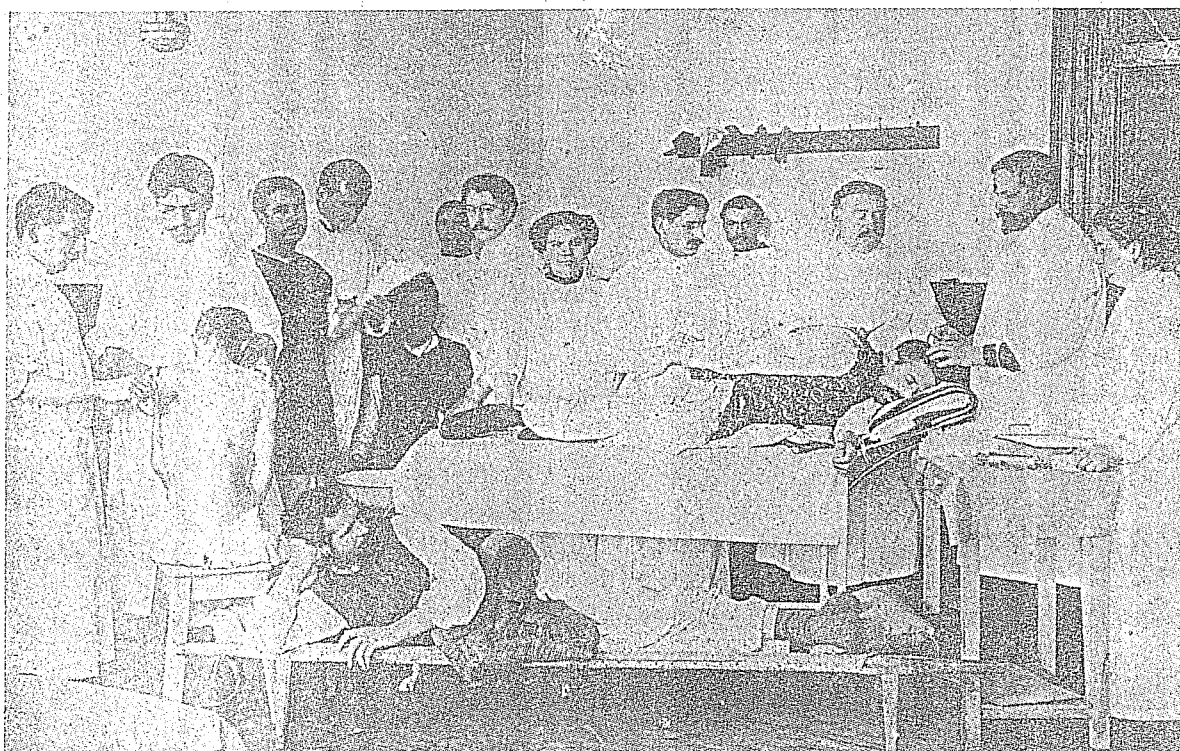
Участъкътъ, който заемаше 3-а дружина, бѣ единъ отъ най-опаснитѣ. Противникътъ постоянно наблѣга на този пунктъ, защото ако го заеме и се закрепи, ще фланкира цѣлата ни позиция.

Къмъ 22 ч. и 30 м. огънятъ намалѣ, което се използва за раздаване топла храна на войницитѣ и откарване окопни сѣчива на позицията.

На 24. IX въ 15 часа подъ силенъ артилерийски огънь, въ участъка на 1-а дружина настѣпиха около 4 роти сърби и въпрѣки пушечния огънь се доближиха на 200 крачки отъ преднитѣ окопи; срещу участъка на 3-а дружина, около 1 рота, която приближи 3—400 крачки. Срещу участъцитѣ на 2-а и 4-а дружини, сѣщо се забеляза приближаването на слаби неприятелски групи.

Въ 16 часа две неприятелски роти скрито се промѣкватъ по два уврага въ флангъ и тилъ на единъ взводъ отъ 2-а рота, който е билъ изнесенъ напредъ, предъ главната позиция на ротата, на около 500 крачки. Назначението на този взводъ е било да обстрелва отъ една канара мъртвото пространство, гдето неприятелътъ изпращалъ нощно време малки групи, които се лепѣха до канаритѣ. Следъ прехвърляне

на тези две роти, неприятелът постави две картечници и съ кръстосанъ огънь почва да обстрелва пространството между изнесеня взводъ и главната позиция на ротата, а същевременно почва да хвърля бомби въ канарата. Взводниятъ подофицеръ — ст. подофицеръ Ангелъ Петровъ, изпраща донесение по двама отдѣлни войника, до ротния си командиръ, но помощъ не пристига. Едни отъ войниците биватъ ранени тежко, а други убити. Нѣколко души се помжчили да отстъпятъ, но били убити. Сърбитъ се приближили и почнали да обграждатъ взвода. Лѣвофланговото отдѣление, обсипано съ картеченъ огънь, прекратило стрелбата. Взводниятъ имъ подофицеръ, съ малка група, посрѣщналъ удара съ нѣколко бомби. Сърбитъ нахлули въ позицията и тази малка група се принудила да избѣга къмъ главната позиция на ротата.

Въ Битолската мѣстна болница

По този начинъ неприятелътъ плени 22 войника. Пленяването на тази група и приближаването на сърбитъ къмъ участъка на 1-а дружина е разтревожило твърде много к-ра на дружината, който се опасявалъ да не би неприятелътъ да узнае отъ пленниците за неговото тънко разположение.

На 25 септ. къмъ 14 ч. противникътъ откри барабаненъ огънь по позицията. Всички се държаха твърдо и не помисляха за отстъпление, защото знаеха вече какво значи да се отстъпва подъ фугасенъ и картеченъ огънь. Следъ малко противникътъ пренесе огъня назадъ и пехотата му настъпи. Атаката бѣше посрѣщната съ такъвъ точенъ пушенъ и картеченъ огънь, че противника скоро се повърна назадъ. Крътъ на дивизията, който наблюдаваше боя изказа по телефона, съ най-топли думи, своята благодарностъ.

Това бѣше последното настъпление на противника срещу Старковъ гробъ. Но затова пъкъ артилерийскиятъ му огънь не стихваше. Срещу 3-а дружина той постави минохвъргачки и бомбохвъргачки и

недопускаше да се поставятъ никжде телени препятствия. Така той приковаваше нашитѣ сили по цѣлия фронтъ. Срещу Каймакчаланъ поведе бѣсни атаки, при най-ужасна артилерийска подготовка. Тамъ, 3-а Балканска дивизия геройски бранѣше позицията и при всѣки удобенъ случай минаваше въ контъръ-атаки. Тя бѣше успѣла да плени 2 планински орждия и 3 картечници. На 30 септ. огънятъ достигна адска сила. Толкова много снаряди се изсипаха, че много отъ живитѣ бойци почнаха да полудѣватъ и се лутатъ по позицията. Следъ последенъ напѣтъ, сърбитѣ овладѣха върха и намѣриха тамъ само убити и ранени.

Следъ падането на Каймакчаланъ, позицията на 8-а дивизия не можеше да се задържа повече. На 2 окт. 8 ч. и 30 м. въ полка се получи заповѣдъ да се прехвърлятъ всички обози и складове въ с. Тепавци, а полкътъ да отстъпи на нова позиция по лѣвия брѣгъ на р. Черна отъ дерето на 1 клм. източно отъ с. Бродъ до дерето на 1200 м. източно отъ с. Сливница.

Така завърши отбраната на позицията Старковъ гробъ — Живойна. Тази отбрана, следъ преживѣнитѣ ужаси при Пжтеле и Чеганъ съвсемъ растрои полка. Отъ 15 септ. до 2 окт. отъ редоветѣ на полка излѣзоха още 620 бойци.

Въ защита на Отечеството при Страковъ гробъ сложиха кости:

Отъ Хасковска околия

1. Редникъ	Василъ Ивановъ Илиевъ	8-а р.	Хасково
2. "	Георги Яневъ Яневъ	11-а р.	"
3. "	Георги Мариновъ Георгиевъ	8-а р.	"
4. "	Дѣлчи Димовъ Грозевъ	13-а р.	"
5. "	Латю Дѣлчевъ Милевъ	12-а р.	"
6. "	Исмаилъ Хюсеин. Исмаиловъ	10-а р.	"
7. "	Атанасъ Баневъ Атанасовъ	9-а р.	с. Брѣстово
8. "	Петъръ Илиевъ Колевъ	1-а р.	"
9. "	Маринъ Кръстевъ Геновъ	16-а р.	"
10. "	Димо Захариевъ Колевъ	14-а р.	с. Преславъ
11. "	Дяко Кировъ Ташевъ	15-а р.	"
12. "	Стефанъ Марчевъ Димовъ	14-а р.	"
13. "	Грозю Василевъ Грозевъ	15-а р.	"
14. "	Александъръ З. Карашилевъ	17-а р.	с. Тракиецъ
15. "	Димо Петевъ Димовъ	11-а р.	"
16. "	Гочо Койчевъ Войниковъ	1-а р.	с. Горски Изворъ
17. "	Ангелъ Петковъ Таушановъ	11-а р.	"
18. "	Александъръ Георг. Златевъ	2-а р.	с. Клокотница
19. "	Петко Маноловъ Запряновъ	10-а р.	"
20. "	Димитъръ Маноловъ Ванчевъ	1-а р.	с. Динево
21. "	Несторъ Атанасовъ Геновъ	9-а р.	"
22. "	Наню Христовъ Тукучевъ	12-а р.	с. Ябълково
23. "	Бою Вълковъ Боевъ	9-а р.	"
24. Мл. подоф.	Руси Вълковъ Лавковъ	13-а р.	с. Стамболово
25. Редникъ	Руси Вълковъ Дѣлчевъ	4-а р.	"
26. "	Стойко Ивановъ Райчевъ	16-а р.	с. Вжгларево
27. "	Стойанъ Ивановъ Райковъ	16-а р.	"
28. "	Велю Ивановъ Димчевъ	4-а р.	с. Крепость
29. "	Велю Ивановъ Димовъ	4-а р.	с. Раковски

30.	"	Дѣлчо Панайотовъ Джиловъ	9-а р.	с. Тънково
31.	"	Желѣзко Митевъ Бошнаковъ	10-а р.	с. Черногорово
32.	"	Кирчо Ефтимовъ Жековъ	8-а р.	с. Орлово
33.	"	Кумчо Димитровъ Кумчевъ	15-а р.	с. Болярово
34.	Мл. подоф.	Калинъ Боневъ Дѣлчевъ	16-а р.	с. Любаново
35.	Редникъ	Латю Диневъ Златевъ	16 а р.	с. Бродъ
36.	"	Петъръ Стойчевъ Талевъ	2-а р.	с. Криво поле
37.	"	Стойко Илиевъ Поповъ	9-а р.	с. Старо село
38.	"	Тенчо Георгиевъ Тенезъ	3-а р.	с. Кириловецъ
39.	"	Янко Тодоровъ Паневъ	4-а р.	с. Конушъ
40.	"	Янко Стайковъ Каневъ	16-а р.	с. Кралево
41.	"	Вълчанъ Ивановъ Пейковъ	16-а р.	с. Добричъ

Борисовградска околия

42.	Редникъ	Атанасъ Запряновъ Калайджиевъ	15-а р.	с. Дебъръ
43.	Мл. подоф.	Георги Ангеловъ Славовъ	к. р.	"
44.	Редникъ	Петко Владимировъ Добревъ	15-а р.	"
45.	"	Таско Атанасовъ Гентовъ	"	"
46.	"	Юрданъ Благоевъ Терезиевъ	11-а р.	"
47.	"	Дѣлчо Йовчевъ Лозевъ	"	Борисовградъ
48.	"	Иванъ Илиевъ Вълковъ	15-а р.	"
49.	"	Тошо Теневъ Тошевъ	9-а р.	"
50.	"	Ангелъ Анговъ Петровъ	14-а р.	с. Татарево
51.	"	Ангелъ Атанасовъ Гавриловъ	3-а р.	"
52.	"	Киро Петровъ Теневъ	13-а р.	"
53.	"	Тоско Илиевъ Геневъ	14-а р.	"
54.	"	Гължбъ Добчевъ Стояновъ	13-а р.	с. Попово
55.	"	Иванъ Атанасовъ Чергановъ	5-а р.	"
56.	"	Иванъ Христовъ Калайджиевъ	14-а р.	"
57.	"	Иванъ Христовъ Боспочиевъ	"	"
58.	"	Иванъ Стойковъ Георгиевъ	5-а р.	с. Езерово
59.	"	Манасъ Георгиевъ Дѣлчевъ	2-а р.	"
60.	"	Тенчо Дичевъ Тенчевъ	к. р.	"
61.	"	Христозъ Запряновъ Мутровъ	14-а р.	с. Езерово
62.	"	Иванъ Атанасовъ Димитровъ	12-а р.	"
63.	Ст. подоф.	Кольо Русевъ Горовъ	9-а р.	с. Бодрово
64.	Редникъ	Тенчо Димовъ Дойчевъ	8-а р.	"
65.	Мл. подоф.	Алеко Тончевъ Калайджиевъ	9-а р.	"
66.	Редникъ	Благой Тодоровъ Ивановъ	8-а р.	с. Винаца
67.	"	Димитъръ Геновъ Хубеновъ	2-а р.	"
68.	"	Вълко Петковъ Теневъ	15-а р.	с. Буково
69.	"	Нико Филевъ Никовъ	14-а р.	"
70.	"	Господинъ Гиновъ	13-а р.	с. Златица
71.	"	Боню Жековъ Добревъ	13-а р.	"
72.	Фелдфеб.	Илия Дончевъ Петково	11-а р.	с. Православ.

Казанлъшка околия

73.	Редникъ	Драганъ Димитровъ Ахмаковъ	16-а р.	с. Мъглишъ
74.	"	Иванъ Коевъ Ивановъ	8-а р.	"
75.	"	Минчо Георгиевъ Азмановъ	16-а р.	"
76.	"	Коста Белчевъ Бобевъ	8-а р.	с. Ветренъ
77.	"	Петъръ Георгиевъ Пѣевъ	4-а р.	"
78.	"	Теню Димитровъ Мирчевъ	16-а р.	"

79.	"	Иванъ Шиневъ	13-а р.	с. Черганово
80.	"	Кръстю Георгиевъ Кръстевъ	11-а р.	с. Гол. Село
81.	"	Стефанъ Илиевъ Куреновъ	16 а р.	с. Енина
Кърджалийска околия				
82.	Редникъ	Ванчо Георгиевъ Георгиевъ	4-а р.	с. Пчеларово
83.	"	Ванчо Георгиевъ Добришиновъ	5-а р.	"
84.	"	Ванчо Георгиевъ Чилингировъ	7-а р.	"
85.	"	Василь Здравчевъ Колевъ	7-а р.	"
Асеновградска околия				
86.	"	Василь Петровъ Андоновъ	15-а р.	с. М. Тополово
87.	"	Александъръ Ивановъ Сталевъ	5-а р.	с. Новаково
Старозаговска околия				
88.	"	Гого Милковъ Колевъ	11-а р.	с. Мусачево
Харманлийска околия				
89.	"	Деню Пеневъ Станчевъ	6-а р.	с. Д. Бълево
Русенска околия				
90.	"	Илия Юрдановъ Гайдарчевъ	4-а р.	с. Г. Вранско
Софийска околия				
91.	Подпор.	Кунчо Стефановъ Ивановъ	8-а р.	София
Свиленградска околия				
92.	"	Никола Недѣлчевъ Русевъ	10-а р.	с. Изворово
Ломска околия				
93.	"	Христо Лазаровъ Пашински	10-а р.	Ломъ

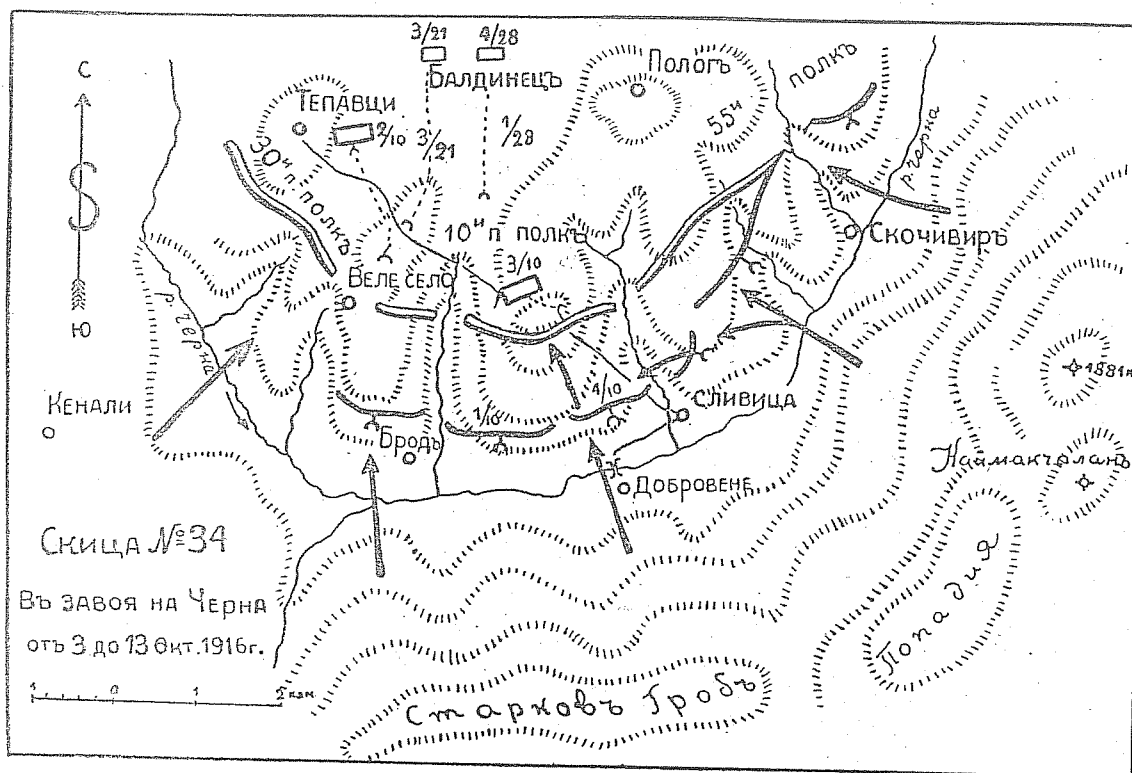
Завоятъ на Черна

3-и — 13-и окт. 1916. г.

Отстъплението се извърши презъ нощта на 2-и срещу 3-и октомврий, подъ прикритието на ариергардни роти. 2-а дружина съ 7 картечници зае дѣсния подучастъкъ на полка — отъ деренцето на 1 клм. източно отъ с. Бродъ, до дѣсния брѣгъ на рѣката, която минава презъ с. Сливаца (изкл.). Останалиятъ подучастъкъ се възложи на 4-а дружина съ 6 германски картечници. (Сх. № 34)

Странни чувства навѣваше новата позиция по брѣговетъ на историческата р. Черна. Ниски хълмове и по тѣхъ разсѣяни безредно синкави скали, покрити съ лишеи и мѣхъ. Около скалитъ бурени, тръни и пожълтѣла трева. Върбитъ свелѣ клони надъ мочурливата и тинеста почва, не шумятъ. Като че ли надъ тѣхъ смъртта е протегнала ржка. Край тѣхъ тече окървавената и плачуща р. Черна!

Съ превземането на вр. Каймакчаланъ, сръбското и съгласенското командувания вече имаха едно голѣмо тактическо и стратегическо преимущество, понеже отъ тамъ се наблюдаваха всички гребени и цѣлото Битолско поле. Отъ друга страна, сръбитъ наново докачиха единъ край отъ земята, която споредъ Букурещкия миръ бѣше частъ отъ тѣхъ.

ната държава. Съгласенците искаха да използватъ повишеното настрояние на сърбитъ и почнаха да развиватъ успѣхитъ си както къмъ Битолското поле, така и по височинитъ около него. Още нашитъ части не бѣха успѣли да се организиратъ на новитъ позиции, а сръбскитъ и французки части вече се доближиха до тѣхъ.

Къмъ 9 часа на 3-и окт. преднитъ части на Родопци заеха своитъ участъци на лѣвия брѣгъ на р. Черна. 1-а дружина, като полкова подрѣжка застана на висотата на 1 клм. северно отъ с. Сливница. 4-а дружина зае позиция близо до крутия завой на р. Черна. Тукъ дъното ѝ е плитко (10—15 см.) и съ твърдъ грунтъ. Срещу този завой е единствениятъ коларски пѣтъ, който води отъ дѣсния брѣгъ на р. Черна за тила на неприятелската позиция.

Самиятъ завой представлява единъ каменистъ езикъ, който се образува отъ пролома на р. Черна между Селечка и Нидже планини. Тука рѣката завива остро и промѣня течението си отъ южна въ северна посока. Тукъ имаше само стрелкови окопи и то повече засипани и развалени отъ пороитъ. Самитъ окопи имаха значение за непосредствената отбрана на лѣвия брѣгъ на р. Черна и до колкото ги имаше, бѣха само единъ редъ, безъ никакъвъ ходъ за съобщение, безъ телени мрежи, безъ блиндажи, дълбоки и тѣсни, безъ стѣпала. Защитницитъ единъ пѣтъ влѣзли вътре, мъчно можеха да излѣзатъ, а по-нискиятъ неможеха да стрелятъ. Задъ самитъ окопи се издигаха каменни скали, безъ никакви пѣтища къмъ тила на позицията. За ротнитъ и дружинни подрѣжки нѣмаше скривалища, а така сѣщо и самата мѣстност не позволяваше да се разположатъ закрито. Щомъ почна неприятелската артилерия да жари, подрѣжкитъ прибѣгнаха въ окопитъ на преднитъ роти. А това не бѣше добре. Предниятъ редъ окопи трѣбва да се заема само съ наблюдатели и тънки вериги. Седемтъ полкови картечници сѣщо се поставиха въ окопитъ на 2-а дружина. Спо-

редъ последнитѣ упжтвания, на картечниците се забраняваше всѣко отстъпление. Въ последния моментъ тѣ се изнасятъ на бруствера и съ тѣхъ се стреля отъ упоръ срещу противника.

Дружината отъ полковата поддръжка се разположи задъ една канара, на 1 клм. отъ предната линия — единствено мѣсто въ участъка на полка, гдето можеше горе-долу да се закрие една сгжстена частъ. Скритото приближаване на полковата поддръжка къмъ преднитѣ дружини не бѣ възможно. Неприятелътъ владѣеше командувашитѣ висоти по дѣсния брѣгъ на р. Бродъ: „Старковъ гробъ“, „Попадия“, к. 1881 и др. Нашитѣ позиции бѣха по ската обѣрнатъ къмъ противника. Пжтъ отъ тила на позицията за преднитѣ окопи имаше само по дерето презъ с. Сливица, но той се обстрелваше отъ неприятеля. Единственото срѣдство за задържането на такава позиция сж скрититѣ помѣщения, но такива нѣмаше. Тази позиция не допадна никому, нито по изработка, нито по разположение. Полкътъ, презъ пролѣтѣта укрепяваше Баба планина и позициитѣ при Кенали—Букри. Тамъ се направиха добри окопи, обградиха се съ нѣколко реда телени мрежи, направиха се дълбоки ходове за съобщения и пакъ когато фелдмаршалъ Макензенъ обиколи позицията, вмѣсто да похвали полка, както началството очакваше, направи остро мърмене, загдето не сж били направени и скривалища. А тука?! Окопитѣ бѣха наредени като гердани покрай рѣката, като се е мислѣло, че тя ще бжде сериозно препятствие, а тя се гажеше на много мѣста съ ботуши.

Освенъ това, щомъ противникътъ владѣеше гребена Старковъ-гробъ—Попадия—1881—Каймакчаланъ, който споредъ плана бѣше частъ отъ Битолската „укрепена линия“, позицията на полка бѣше на половина превзета.

Войници и офицери бѣха придобили вече голѣма опитностъ и всички чувствуваха, че тѣзи окопи трѣбваше да се заематъ съ отдѣлни взводове и картечници за наблюдение брѣга на рѣката, а главната отбранителна линия да бжде къмъ гребена между с. с. Тепавци, Балденци, Веле-село и Пологъ. Тая позиция бѣ по-изгодна, защото имаше добъръ тилъ за прикриване и маневриране на поддръжкитѣ, а сжщо така и за удобно снабдяване на частитѣ. Но поради това, че ни бѣше скжпа всѣка педа земя и поради продължителнитѣ боеве, като че ли не е имало време да се прецени наново тая позиция и полкътъ я зае така както бѣше вече дадена. Най-опасното мѣсто бѣше лѣвиятъ край на дерето, което минава между с. Сливица и Сочивиръ. Този брѣгъ влизаше въ участъка на 55-и полкъ. Отъ това дере въ лѣво нѣмаше окопи покрай рѣката. Ако 55-и полкъ застанѣше на една линия съ полка, то преднитѣ дружини още първия денъ, като не окопани, щѣха да бждатъ унищожени отъ неприятелския огънь. Ако се дръпнѣше назадъ, по висотитѣ и канаритѣ южно отъ с. Пологъ, то се откриваше флангътъ на 55-и полкъ и злощастията мжно можеше да се избѣгнатъ. 55-и полкъ направи грѣшка при самото заемане на позицията си. Той зае своя участъкъ, не отпредъ назадъ, а обратно. Събра се въ Пологъ и отъ тамъ изпрати преднитѣ дружини, да заематъ своитѣ мѣста. Но въ това време неприятелътъ безнаказано се приближи до рѣката и щомъ забеляза движението и приближаването на преднитѣ части, откри огънь по тѣхъ. Веригитѣ залегнаха по канаритѣ, далечъ отъ брѣга и по този начинъ остана едно мъртво пространство предъ участъка на

55-и полкът по лѣвия брѣгъ на р. Черна, гдето още първата нощъ почнаха да се прехвърлятъ неприятелски части. На 55-и полкътъ му се наложи да заеме за главна позиция гребенитѣ далечъ отъ рѣката, а за охраната на лѣвия брѣгъ на р. Черна изпрати слабо стражево охранение. Неприятелътъ използва това и почна отъ тука да чопли фланга на 10-и полкътъ, което най-накрая доведе до падането на цѣлата Битолска укрепена линия и самия гр. Битоля.

На 4-и окт., още съ разсъмване се почна пушечна и артилерийска стрелба и отъ дветѣ страни. Промъкването на противника къмъ този участъкъ ставаше на групи презъ с. Добровени, които имаха за целъ да завладѣятъ моста на р. Черна при това село. Този мостъ бѣше опредѣленъ за изтегляне при отстъплението на частитѣ отъ 3/8-а бригада и останалъ неразрушенъ. 1/8-а пионерна рота презъ нощта трѣбваше да разруши моста. Както командирътъ на 2-а дружина, така и командирътъ на пионерната рота, сж прегледали моста и донесоха, че за да се разруши, трѣбва да се работи върху него най-малко два часа, а това е невъзможно, понеже противникътъ има окопъ близо до моста, който нощно време заема съ единъ взводъ стрелци и 1 картечница.

Разпоредено бѣ да се наблюдава добре моста, като се назначи една нарочна картечница да го обстрелва. Презъ нощта обаче, малки сръбски групи преминали рѣката.

Поради неточно разузнаване, тѣзи групи не бѣха отблъснати още сжщата нощъ, а презъ деня на 5-и окт. артилерията усърдно ги защитаваха срещу всѣки опитъ на 30-и полкътъ и на нашата 2-а дружина да ги отблъсне. Положението обаче трѣбваше да се поправи. К-рътъ на бригадата заповѣда да се смѣни 2-а дружина отъ позиция и презъ нощта или презъ деня на 6-и октомврий, да се изгони противникътъ отъ лѣвия брѣгъ на р. Черна. Това се предава на подполковникъ Ап. Константиновъ. Той помолва да остане атакта за презъ нощта, та да опита още веднажъ да изтласка сърбитѣ и изпълни задачата, която вчера не можа да изпълни. Това става по следнитѣ съображения: 1) Една смѣна на дружината, при тази обстановка, щѣше да повлияе на духа на войниците, които смѣнятъ тази дружина. 2) Дружината отъ полковата поддръжка бѣше крайно изморена (1-а дружина) и между войниците бѣ почнало да се слага убеждението, че постоянно на тѣхъ даватъ най-труднитѣ задачи, защото офицеритѣ и войниците съ готовност изпълняватъ заповѣдитѣ. 3) Едно размѣстване на дружини отъ предната линия и полковата поддръжка презъ деня, ще да бжде съпроводено съ жертви и то излишни.

Презъ нощта единъ патрулъ отъ 10—15 души атакува сърбитѣ съ бомби и ги изгони оттаткъ рѣката. Веднага 1/8-а пионерна рота замина и разруши моста.

Поради това, че нѣкои части отъ полка бѣха доста пострадали, на 7-и октомврий презъ нощта стана смѣната на дружинитѣ и разположението на частитѣ отъ полка бѣше следното:

Дѣсенъ участъкъ — 1-а дружина; бойна частъ — 2-а, 1-а и 3-а роти; поддръжка — 4-а рота.

Лѣвъ участъкъ — 4-а дружина; въ бойна частъ, на дѣсния флангъ — 13-а и 16-а роти; въ поддръжка 14-а и 15-а роти.

Полкова поддръжка — 3-а дружина. Картечнитѣ роти останаха по мѣстата си. 2-а дружина бѣше изтеглена въ бригаденъ резервъ.

Този день още въ 5 часа, неприятелътъ усили артилерийския огънь по позицията на 4-а дружина, а особено по дѣсния флангъ на

55-и полкъ. 7-а рота отъ 55-и полкъ отстъпва позициитъ си, за да се подравни съ полка си. Противникътъ, съ около една рота, минава р. Черна и заема напуснатитъ канари отъ 55-и полкъ. Въ 6 часа и 15 м. командирътъ на 4-а дружина донесе по телефона, че дѣсниятъ флангъ на 55-и полкъ отстъпилъ и противникътъ заелъ с. Скочивиръ. За да обезпечи лѣвия си флангъ, изпратилъ капитанъ Настевъ отъ дружинната подрѣжка, съ една полурота отъ 14-а рота, да заеме канаристия езикъ по лѣвия брѣгъ на дерето, което минаваше между участъцитъ на двата полка, съ фронта къмъ с. Скочивиръ, да охранява фланга на полка, а така сѣщо да прибере и устрои разпрѣснатитъ части отъ 7-а рота на 55-и полкъ.

Въ 10 часа и 30 м. частитъ отъ 55-и полкъ почнаха настѣплението за да контръ-атакуватъ сърбитъ, обстрелвани отъ неприятелската артилерия и картечници. Настѣплението вървѣше бавно. Дѣснофланговата рота напредна доста, но не можа да достигне линията на 10-и полкъ. Останалитъ части отъ 55-и полкъ достигнаха на около 1000 крачки далечъ отъ брѣга на р. Черна и спрѣха. Лѣвия флангъ на 4-а дружина изпадна въ тежко положение, понеже бѣше много напредъ и сърбскитъ части, които минаха рѣката срещу участъка на 55-и полкъ бѣха въ флангъ и тилъ на лѣвофланговитъ роти отъ 4-а дружина. Трѣбваше да се оттегли и лѣвия флангъ на 4-а дружина, обаче, това не се реши. Напротивъ, заповѣда се полка да съдействува на 55-и полкъ съ пушеченъ и картеченъ огънь.

Въ 18 часа командирътъ на дружината съобщи по телефона, че противника предъ фронта на 55-и полкъ се задържалъ въ дерето при с. Скочивиръ.

Командирътъ на 4-а дружина изпраща единъ взводъ отъ 13-а рота и една германска картечница, подъ командата на подпоручикъ Георгиевъ Райко Лахновъ, заедно съ единъ германски подпоручикъ, да заематъ канаритъ по лѣвия брѣгъ на въпросното дере и да не позволятъ на противника да обходи фланга на дружината и да се яви въ тилътъ имъ. Подпоручикъ Георгиевъ изпратилъ две отдѣления на канаритъ, а съ другитъ две останалъ по-назадъ, въ подѣржка. Германския подпоручикъ като видѣлъ, че нашиятъ офицеръ останалъ по-назадъ сѣщо не заелъ позиция при канаритъ.

Противникътъ стреляше съ картечници, мини и бомби по цѣлия участъкъ, освенъ по участъка на 4-а дружина.

На 8 окт, къмъ 4 часа и 30 м., за да си осигури лѣвия флангъ, к-рътъ на 4-а дружина, изпраща два взвода отъ изпратената му 12-а рота съ ротния си командиръ, да заематъ позиция въ окопитъ задъ лѣвия флангъ на лѣвофланговата му 16-а рота, а двата взвода оставя за подѣржка при себе си.

Къмъ 5 часа и 30 минути неприятелски части, заобиколили дветъ отдѣления отъ взвода на подпоручикъ Георгиевъ и ги пленили. Навлѣзли бързо въ дерето, пленили и избили и другитъ две отдѣления съ подпоручикъ Георгиевъ и незабелязано отъ никого, се нахвърлили въ окопитъ на 16-а рота, като почнали да мушкатъ войницитъ съ ножове, въ тѣснитъ окопи. Избухва една неописуема паника: почва без-

† Подпор. Георгиевъ
Райко Лахновъ

разборна стрелба, викове, команди, олелия. Противникът минава рѣката и по фронта, други негови части сѣ вече въ тила, силни групи сѣ бомби и ножѣ, чистятъ тѣснитѣ като гробища окопи. Тъмнината усилва впечатлителността. Отдѣлни групи влизатъ въ борба сѣ ножове, картечницитѣ откриватъ огънь въ една посока, а противника изкача отъ друга, за да измушка прислугата сѣ ножове. Поручикъ Балимезовъ, заобиколенъ отъ почти цѣла рота сѣ смъртъ сѣ картечницитѣ си въ крѣгъ, до последенъ куршумъ, следъ това продължава борбата сѣ карабина и най-после се хвърля срещу най-близката група, за да бѣде понесенъ върху ножеветѣ имъ. Така загива и храбрия поручикъ Караджовъ, сѣ нѣколко свои войника, а подпоручикъ Кярлиевъ сѣ бастунъ е водилъ борба срещу една малка група, до като е билъ намушканъ сѣ ножове. Мѣчно се посрѣща ударъ на ножъ отъ групи прѣснати изъ окопитѣ, които не усѣщатъ нито лакътя на другаря си, нито чуватъ или виждатъ началницитѣ си. Много отъ войницитѣ паднаха убити, други удариха на лудъ бѣгъ, а трети по неволя се видѣха пленници, безъ да могатъ да си дадатъ смѣтка за всичко, което стана.

Паниката се пренесе и въ подрѣжкитѣ. До като к-рътъ на дружината прашаше донесение, че отива въ контѣръ-атака, заразата обхвана и тѣхъ и тѣ полетѣха назадъ къмъ Тепавци, за да спратъ нѣкъде задъ наблюдателното мѣсто на к-ра на полка. И всичката тая буря се изви и стихна за нѣкакви си 45 минути!

К-рътъ на полка, още въ първитѣ минути на пукотевицата, схвана ужасното положение, въ което бѣха изпаднали 4-а и 1-а дружини и като не можеше да влѣзе въ връзка по телефона, вдигна 3-тата дружина, която бѣше въ полкови резервъ и къмъ 6 часа се понесе въ контѣръ-атака. Подрѣжкитѣ прегазиха преградниятъ огънь на противника и се насочиха къмъ изхода на дерето при Сливца. Така тѣ се разминаха сѣ отстъпващитѣ групи, които бѣгаха по пѣтя за Тепавци. Не виждайки нашитѣ части, контѣръ-атаката ставаше безполезна и рискована. Трѣбваше да се помисли първо за спиране на противника и после за ново настѣпление.

† Пор. Несторовъ Иванъ
к-ръ на 11 рота. Убитъ на 5. VI
1917 г. при Добро поле

К-рътъ на полка изпрати 12-а рота — поручикъ Георгиевъ Паскалъ, който отстъпваше сѣ два взвода, да заеме първитѣ канари на позицията по пѣтя Сливца—Тепавци, да влѣзе въ връзка сѣ 55-и полкъ и да задържи канаритѣ на всѣка цена; на к-ра на 10-а рота, капитанъ Аджаровъ, заповѣда да заеме сѣ ротата си езика при северния входъ на дерето, което минава презъ с. Сливца; на командира на 11-а рота, поручикъ Несторовъ Иванъ, да заеме канаритѣ предъ артилерийската позиция, на пѣтя Веле-село—Тепавци; на 9-а рота — да се разположи на канаристия гребенъ, предъ наблюдателния пунктъ, който затваряше конската жтека Сливца—Тепавци.

Командирътъ на бригадата извести, че 55-и и 30-и полкове държатъ преднитѣ си позиции, че е изпратилъ и други дружини отъ бригадната подрѣжка (2/30-а дружина), да подкрепи Родопци, за да контѣръ-атакуватъ неприятеля и възстановятъ старото положение.

Противникът обаче, не настъпи съ главнитъ си сили фронтално, а продължи разширяването на успъха въ страни чакъ до участъка на 30-и полкъ. Силни групи, съ картечници, образуваха вече фронтъ срещу третата дружина, а артилерията му ги защитаваха съ силенъ преграденъ огънь.

10-и полкъ изгуби предната си позиция. Повече отъ две роти упорити бойци поеа тежкия кръстъ на пленичество, две дружини бѣха прѣснати по урвитъ и долинитъ на пустоштъ около Черна и честъта на България остана да виси нѣколко часа върху плещитъ на нѣколко изтормозени отъ 53 дневни бойни напрежения роти. Тѣ трѣбваше да дочакатъ пристигането на стопенитъ дружини отъ бригадната подрѣжка — 2/10-а и 2/30-а и прѣснитъ сили на 3/21-а и 4/28-а дружини.

Противникътъ не ще да бѣше изплатилъ леко тоя си успѣхъ, та не посмѣ да продължи настѣплението, за да плени и разруши голѣма частъ отъ артилерията на 8-а дивизия. 10-и полкъ бѣше най-после разбитъ, но все пакъ не даде на противника да пробие фронта.

Наистина, последната причина за този тѣженъ фактъ е единствената паника, въ която изпаднаха 1-а и 4-а дружини, допусната поради лошо уредената връзка и недостатъчната охрана на фланга, но истинскитъ причини сж по-дълбоки:

1. 53 дни полкътъ живѣше при изключителни условия. Бигла, Баница, Пжтеле, Чеганъ, Старковъ гробъ — бѣха пролѣли най-здравата му кръвь. Къмъ понесенитъ жертви, като се прибавятъ и страданията отъ недоспиване, недохранване, умора, трудъ, тормозъ отъ огънь, всѣки ще си представи какво е било физическото и нервно изтощение на хората.

2. Полкътъ остана върху една зле изработена позиция, съвсемъ неотговоряща на новосъздаденото положение.

3. Артилерийската подкрепа, поради липса на снаряди, добро наблюдение и свръзка съ пехотата, бѣше крайно незадоволителна. Една отъ батареитъ, даже, бѣ заела позиция съ 5 снаряди наличностъ.

4. Неприятелската артилерия, по число на батареи и по изобилие на снаряди, имаше грамадно надмощие.

5. Свръзката между частитъ отъ 10-и и 55-и пех. полкове остана до край незатвърдена.

6. Поради липса на закритъ тилъ, подрѣжкитъ на бригадата и на дивизията мжчно маневрираха.

7. Много началници — офицери и подофицери, бѣха убити и ранени

Въ този бой полкътъ изгуби: 7 картечници, 554 пленници, 40 убити 9 безследно изчезнали и 104 ранени войници.

Положението на Битолския фронтъ и особено при завоя на р. Черна бѣше така критическо, че командването бързаше да подкрепи частитъ съ първитъ пристигащи дружини. Поради това, смѣсването на роти и дружини отъ различни полкове бѣше неизбежно.

На 9 и октомврий, въ участъка на полка влизаха роти отъ 21-и, 30-и и 28-и полкове, които се разположиха така: Дѣсенъ подучастъкъ — подполковникъ Станчевъ, въ предна линия 11-а и 12-а роти отъ 21-и полкъ; дружинна подрѣжка — 10-а рота отъ сжщия полкъ; задъ тѣхъ въ втора линия 9-а и 11-а роти отъ полка. Срѣденъ подучастъкъ — майоръ Палийски съ 10 а, 9-а и 11-а роти отъ полка, като въ предна линия имаше само 10-а рота. Лѣвъ подучастъкъ — капитанъ Стояновъ — 2/10-а и 2/30-а дружини, 15-а и 16-а роти отъ 28-и пех. полкъ и 12-а рота отъ полка. Германскитъ картечници бѣха разположени въ

срѣдния и лѣвия подучастъци, а въ дѣсния подучастъкъ — картечната рота отъ 28-и пех. полкъ.

Неприятелската артилерия откри фугасенъ огънь по дѣсния флангъ на бойното разположение, съ голѣмо ожесточение. Въ 10 часа неприятелски части настѣпиха срещу дѣсния флангъ — 11-а рота отъ 21-и полкъ. Крътъ на ротата капитанъ Ивановъ, повежда ротата си въ контръ-атака. Неприятелската артилерия веднага се нахвърля върху героичната рота и я зари съ фугасни и бризантни гранати. Ротата отблъсна противника съ тежки загуби — ротниятъ к-ръ кап. Ивановъ, младшиятъ офицеръ поручикъ Чопариновъ и 75 войници бѣха убити. Ротата остана безъ офицери, защото останалитѣ бѣха ранени. Новитѣ части не познаваха още огневата сила на противника и въпрѣки даденитѣ наставления, тѣ се увеличаха въ преследване вънъ отъ окопитѣ. Ротитѣ отъ полка бѣха стойки и не намалиха, както обикновено става, духа на новитѣ си другари.

Къмъ пладне противникътъ насили 55-и полкъ, който отстѣпи по висотитѣ, южно отъ с. Пологъ. Това бѣше единъ крупенъ успѣхъ за противника. Отъ цѣлия завой на р. Черна, най-решающе значение за отбраната на Битоля имаха висотитѣ около с. Пологъ, които се защитаваха отъ 3/8-а бригада. Следъ Каймакчаланъ, тѣзи висоти бѣха едни отъ най-важнитѣ по лѣвия флангъ на Битолската укрепена линия. Но за голѣмо съжаление, тамъ нѣмаше нито окопи, нито удобни пѣтища. Значението на този гребенъ, който води за Бабуна, бѣ много голѣмо.

Презъ нощта, противникътъ се опита да настѣпи срещу лѣвия флангъ на полка, но биде отбитъ съ пушеченъ и бомбовъ огънь. При това отбиване само 10-и пех. полкъ загуби 6 убити и 38 ранени.

Неприятелътъ разбра, че бѣха влѣзли пресни сили и искаше да ги смаже съ артилерията си. Почти цѣлия день на 10-и и 11-и октомврий, неприятелската артилерия, съ малки интервали, бѣснѣше по разни пунктове отъ участъка на полка, но всички части останаха непоколебими на мѣстата си.

Предъ видъ на това, че 2/30-а дружина бѣ много разстроена, смѣни се презъ нощта съ две роти отъ 28-и полкъ, така че лѣвиятъ подучастъкъ на полка се придаде на командира на 4-а дружина отъ 28-и пех. полкъ — майоръ Парапановъ. Сжщата нощъ се смѣниха отъ предната линия 10-а и 12-а роти отъ полка.

Презъ цѣлата нощъ на 10-и срещу 11-и октомврий, неприятелътъ наблѣгаше ту на лѣвия, ту на дѣсния флангъ, но биваше отбиванъ съ пушеченъ и бомбовъ огънь. Къмъ 18 часа противникътъ настѣпи съ по-силни части срещу лѣвия флангъ — 4-а дружина отъ 28-и полкъ, но биде контръ-атакуванъ и прогоненъ. Опита се да атакува и дѣсния флангъ на полка, но и тамъ биде отбитъ.

Ако противникътъ успѣеше да завладѣе дѣсния участъкъ на полка и се докопа до пѣтя Веле-село—Тепавци, щѣше да компрометира цѣлата отбрана въ завой на р. Черна. Затова и тукъ врагътъ проявяваше по-голѣми усилия.

На 12-и октомврий, отъ командира на бригадата се получи заповѣдъ, щото презъ нощта, частитѣ отъ полка да се смѣнятъ отъ тѣзи на 28-и полкъ и къмъ 4 часа на 13-и октомврий, да се оттеглятъ въ с. Тепавци. Въ уреченото време участъкътъ биде сдаденъ на 28-и п. п. и полкътъ на 14-и октомврий бѣше вече на почивка при с. Орѣхово.

Но кръвниятъ данѣкъ на полка, къмъ завоя на Черна, не свърши. Останкитѣ отъ 1-а и 4-а дружини бѣха сведени въ една сборна дру-

жина, която остана въ резерв на 1/8-а бригада и взе участие въ кървавите боеве на 44-и полк на 13-и, 14-и и 15-и октомврий. Съчувствие за незаслужения упръци към полка и благодарността за цънното съдействие, което 44-и п. полк получи отъ сборната дружина, подтикнува войнишката съвест на к-ра на този полк да донесе съ № 8657 въ щаба на дивизията, че войниците и офицерите отъ сборната дружина на Родопския полк сж действували храбро и самоотвержено.

Съ това си държане Родопци отплатиха за тежката участъ, въ която изпаднаха пленените имъ другари и не оставиха петно върху честното войнишко име на 10-и Родопски полк.

* * *

Така се завърши епопеята на героиченъ устремъ, прометеевско страдание и желъзно упорство на 10-и Родопски полк.

Полкътъ се изтегли на почивка въ с. Орѣхово, където можа да види какво е останало отъ него, следъ 53-дневното шедствие презъ огънь и кръвъ.

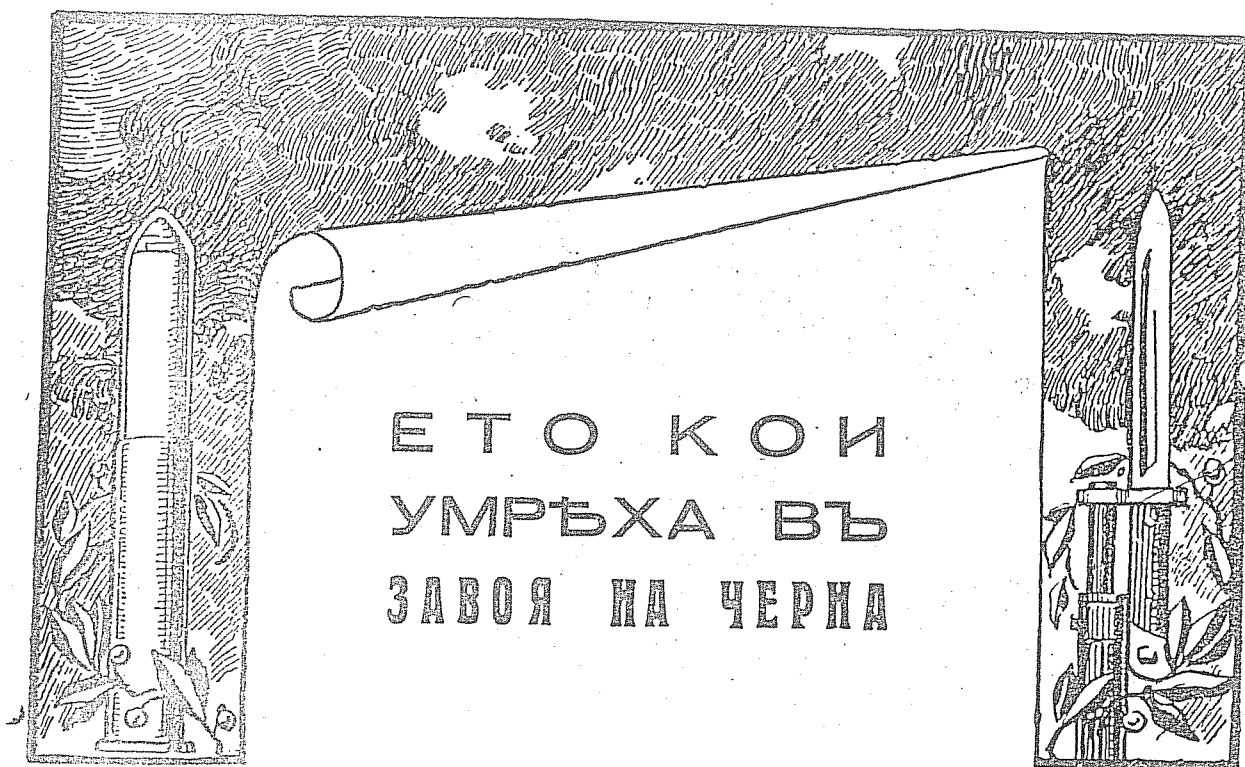
На 17-и авг. 1916 год. полкътъ тръгна съ 4438 пушки. Отъ тяхъ загуби въ сраженията прѣ Св. Спиридонъ, Пжтеле, Чеганъ, Живойна и Черна — 438 убити, 2072 ранени, 60 безследно изчезнали и 554 пленени. До 8-и окт. полкътъ даде повече отъ 50% отъ своите бойци и то най-храбритъ.

Изследванията на войните и на другите народи показва, че когато частите за кратко време изгубятъ 30% отъ бойците си, тѣ ставатъ неспособни за бой, духътъ имъ отпада. Родопци надхвърлиха допустимата за човѣка издържливостъ и можаха, зацепени задъ канарите на Черна, да отстояватъ честта на България.

На 6-и окт. сутринята, полкътъ разполагаше съ 1868 бойци, които 53 дни не бѣха се хранили и спали редовно, на които нервите бѣха разкъсани, ушите заглушени, очите заслѣпени отъ прахъ и димъ. По-край Черна се движеха 1868 сѣнки!

На 7-и окт. неприятелътъ отблъсна 55-и пех полк и премина на лѣвия брѣгъ на р. Черна. На 8-и окт. той се яви неочаквано въ флангъ и тилъ на нашите предни дружини, плени и изби повече отъ 600 души и въпрѣки това, срещна бомбата и ножа на останалите, които запазиха цѣлостта на фронта.

Имената на тия, които лежатъ въ безкрѣстните гробове при Черна сж тъй святи и чисти, както на тия при Пжтеле, защото саможертвата въ тежките моменти на отбраната е не по-малко велика отъ смъртта, при общия устремъ на настѣплението.

Хасковска околия

1. Поручикъ	Иванъ Балимезовъ,	к. р.	гр. Хасково
2. "	Михаилъ Караджовъ,	"	гр. Ст. Загора
3. Подпор.	Павелъ Георгиевъ Минчевъ	16-а р.	гр. Хасково
4. "	Райчо Георгиевъ Лахновъ	14-а р.	гр. Ст. Загора
5. Оф. канд.	Паскалъ Чавдаровъ	6-а р.	гр. Хасково
6. Ефрейторъ	Георги Маноловъ Тоневъ	м. вз.	"
7. Редникъ	Али Дурмушевъ Алиевъ	11-а р.	"
8. "	Василъ Колевъ Тодоровъ	"	"
9. "	Владимиръ Николовъ Пеневъ	12-а р.	"
10. "	Господинъ Господин. Божковъ	15-а р.	"
11. "	Манолъ Георгиевъ Таневъ	3-а р.	"
12. "	Павелъ Минчевъ	16-а р.	"
13. "	Петъръ Ивановъ Дѣлчевъ	15-а р.	"
14. "	Тодоръ Ивановъ Петровъ	13-а р.	"
15. "	Иванъ Петровъ	13-а р.	"
16. Мл. подоф.	Петъръ Кириаковъ Бучевъ	14-а р.	"
17. Редникъ	Атанасъ Тодоровъ Михайловъ	14-а р.	"
18. "	Гиню Атанасовъ Ангеловъ	10-а р.	с. Горски Изворъ
19. "	Пеню Жековъ Кисъовъ	11-а р.	"
20. Мл. подоф.	Стефанъ Стоиловъ Петровъ	6-а р.	"
21. "	Грозю Юрдановъ Жечевъ	4-а р.	с. Динево
22. Редникъ	Атанасъ Симеоновъ	1-а р.	"
23. "	Андонъ Ваневъ Чилингировъ	1-а р.	"
24. "	Киро Георгиевъ Кировъ	9-а р.	с. Добричъ
25. "	Пеню Георгиевъ Колевъ	10-а р.	"
26. "	Маринъ Вѣлевъ Стояновъ	7-а р.	"
27. "	Петъръ Моновъ	1-а р.	с. Гарваново
28. "	Тодю Тенчевъ Точевъ	1-а р.	"

29.	"	Вълчо Колевъ Гандеревъ	15-а р.	с. Клокотница
30.	"	Жеко Димитровъ Атанасовъ	3-а р.	"
31.	"	Гого Бойдевъ Кашевъ	11-а р.	с. Малево
32.	"	Теню Дѣлчевъ Халачевъ	3-а р.	"
33.	"	Желѣзко Ангеловъ Тоневъ	16-а р.	с. Раковски
34.	"	Илия Стоевъ Демиревъ	9-а р.	"
35.	"	Запрянь Вълчевъ Демиревъ	13-а р.	с. Черногорово
36.	"	Мирчо Петковъ Мирчевъ	10-а р.	"
37.	"	Стою Куртевъ Димитровъ	3-а р.	с. Крумъ
38.	Редникъ	Тодоръ Панайотовъ Тодоровъ	3-а р.	с. Крумъ
39.	"	Георги Стойковъ Гоговъ	15-а р.	с. Сираково
40.	"	Гино Митевъ Геневъ	14-а р.	с. Бродъ
41.	"	Жеко Вълчевъ Дѣлчевъ	12-а р.	с. Болярово
42.	"	Желю Теневъ Георгиевъ	7-а р.	с. Тракиецъ
43.	"	Митьо Петковъ Колевъ	11-а р.	с. Подкрепа
44.	"	Петко Вълчевъ Латевъ	12-а р.	с. Кн. Александър.
45.	"	Радю Тодоровъ Бончевъ	1-а р.	с. Ябълково
46.	Мл. подоф.	Симеонъ Пеневъ Тодоровъ	14-а р.	с. Крепостъ
47.	Ст. подоф.	Христо Пилевъ Апостоловъ	9-а р.	с. Криво поле
48.	Мл. подоф.	Янко Тодоровъ Янковъ	2-а р.	с. Конушъ
49.	Редникъ	Атанасъ Тилевъ	16-а р.	"
50.	"	Георги Христовъ Георгиевъ	10-а р.	с. Узунджово
51.	"	Юрданъ Гоговъ Михайловъ	"	с. Ст. село

Борисовградска околия

52.	Редникъ	Димитъръ Христовъ Стояновъ	10-а р.	гр. Борисовградъ
53.	"	Киро Славковъ Стойчевъ	15-а р.	"
54.	"	Бойчо Политовъ Бойчевъ	14-а р.	с. Дебъръ
55.	"	Димитъръ Геневъ Будаковъ	9-а р.	"
56.	"	Георги Димитровъ Топаловъ	13-а р.	с. Преславъ
57.	"	Кольо Димитровъ Вълковъ	15-а р.	"
58.	"	Златю Петровъ Латевъ	15-а р.	с. Караджово
59.	"	Юрданъ Пащовъ Юрдановъ	6 а р.	"
60.	"	Иванъ Христовъ Калайджиевъ	14-а р.	с. с. Попово
61.	"	Иванъ Христовъ Босначиевъ	10 "	с. Д. Изворъ
62.	"	Пашо Гиневъ Глушковъ	11-а р.	"
63.	"	Петко Георгиевъ Кременаровъ	9-а р.	с. Воденъ
64.	"	Желѣзко Тоневъ Боневъ	7-а р.	с. Любеново
65.	"	Петко Вълковъ Тенчевъ	"	с. Татарево
66.	"	Тилю Дѣлчевъ Дилевъ	13-а р.	с. Леново
67.	"	Христо Илиевъ Гоговъ	12-а р.	с. Езерово
68.	"	Иванъ Русиновъ Ивановъ	14-а р.	с. Бръгово
69.	Мл. подоф.	Янко Атанасовъ Глуховъ		

Асеновградска околия

70.	Фелдф.	Иванъ Динковъ Манолчевъ	к. р.	с. Новаково
71.	Редникъ	Георги Спасовъ Кумчевъ	9-а р.	"
72.	"	Петъръ Кръстевъ Яневъ	7-а р.	"
73.	"	Петъръ Динчевъ Каневъ	14-а р.	"

Казанлъшка околия

74.	Редникъ	Иванъ Н. Говедаровъ	8-а р.	с. Черганово
75.	"	Милчо Ивановъ	13-а р.	"

76.	"	Петко Стойчевъ		"	
77.	"	Борисъ Пеневъ Теновъ	15-а р.	с. Джбово	
78.	"	Бѣлчо Ивановъ Бѣлчевъ	14-а р.	с. Копринково	
79.	"	Руси Велковъ Ивановъ	8-а р.	с. Вѣтрень	
80.	"	Христо Ранчевъ Драгановъ	16-а р.	с. Турия	
81.	"	Черню Стояновъ Свинаровъ	10-а р.	с. Мѣглищъ	

Харманлийска околия

82.	Редникъ	Гено Йовчевъ	2-а р.	с. Златица	
83.	"	Златанъ Дѣлчевъ Петковъ	15-а р.	"	
84.	"	Кольо Вѣлчановъ Сталевъ	12-а р.	с. Райново	

Старо-Загорска околия

85.	Редникъ	Къню Теневъ Станковъ	10-а р.	с. Априлово	
86.	"	Теню Жековъ Колевъ	15-а р.	с. Гѣлжбово	

Габровска околия

87.	Редникъ	Митѣо Мариновъ Митевъ	11-а р.	с. Тодорчето	
88.	"	Христо Ивановъ Колчевъ	12-а р.	"	

Кърджалийска околия

89.	Редникъ	Гаврилъ Кжнчевъ Пангеловъ	8-а р.	с. Пчеларово	
90.	"	Белю Желевъ Николовъ	3-а р.	"	

Смолянска околия

91.	Редникъ	Иванъ Тодоровъ Вѣлчевъ	6-а р.	с. Сариево	
-----	---------	------------------------	--------	------------	--

† Мл. подоф. Янко
Атанасовъ Глуховъ

† р. Юрданъ Гоговъ
Михайловъ

НА БЪЛОМОРСКИЯ ФРОНТЪ

Отъ Черна за Бъло море

Голѣмата Чеганска операция откри качества не само на полковетѣ, но и на командуването отъ всички степени. Всѣки даде това, на което бѣше способенъ. Направиха се разбира се и грѣшки, за които трѣбваше да се понесатъ отговорности. Полкътъ трѣбваше до дъно да изпие горчивата чаша на изкуплението, заради нещастieto си да бжде така разстроенъ на 8-и октомврий. Командирътъ на полка, подполковникъ Константиновъ Н. бѣ освободенъ отъ командуването на полка и той трѣбваше да изпита голѣми горчивини, до като една анкета установи не само неговата невинностъ и способностъ да командува полкъ, но и безспорния фактъ, че Родопци дадоха много повече отъ това, което можеше да се изисква отъ човѣшката издържливостъ. Установи се, че генералъ Сарай е ималъ много по-широки задачи отъ тия, които 8-а дивизия му позволи да достигне, въпрѣки тройно по-голѣмото числено превъзходство на силитѣ, четворно повече артилерия и изобилно снабдена пехота съ картечници, минохвъргачки и автоматични пушки. А 10-и полкъ, непрекъснато въ течение на 60 дни, държеше едно отъ най-първитѣ мѣста въ нейния боенъ редъ.

Но докато се установи това, новиятъ командиръ на дивизията — полковникъ Бошнаковъ, който не бѣше изживѣлъ трагедията на Родопци и Шейновци, отправи единъ писменъ позивъ, въ който канѣше двата полка да настѣпятъ и изгонятъ противника оттатъкъ Черна, та така да омиятъ „петното“ отъ челата си. На новия бригаденъ командиръ, полковникъ Азмановъ, бѣше заповѣдано тържествено и лично да запита всѣка рота, желае ли да изпълни възванието на дивизионера. Щабътъ на XI-а армия обаче, който бѣше по-подробно освѣтленъ за жертвитѣ и усилията на бригадата, не сподѣли решението на коман-

Полковникъ Токушевъ
к-ръ на полка отъ 18. X. 1916 г.
до 9. IX. 1919

дира на дивизията и заповѣда бригадата незабавно да замине за Удово—Дедели.

На 17-и октомврий пристигна новиятъ командиръ на полка — полковникъ Токушевъ. На 18-и, полкътъ потегли за Прилепъ. Мина този градъ, отправи се по шосето за Дрѣново, стигна Черна при село Возгачъ, премина я, отправи се за Кавадарци и презъ Неготинъ на Вардара, достигна гара Криволакъ. Получи се заповѣдъ, полкътъ по дружинно да се натовари и замине за гара Удово. Щабътъ на полка замина съ първия ешалонъ и се разтовари на гара Удово. На другия день пристигнаха и другитѣ дружини. Полкътъ потегли пешъ за с. Дедели, мина красивото историческо българско село Баландово, спусна се въ разкошната Гевгелийска долина и късно привечеръ се установи на бивакъ въ черничевитѣ градини южно отъ гара Дедели. Тази гара бѣ уредена презъ време на войната — последната до която стигаха треноветѣ, за обслужване войскитѣ на Гевгелийския фронтъ.

Построиха се палатки и всички легнаха да почиватъ. Къмъ полунощ изъ бивака се раздадоха викове: „потопъ, потопъ!“ Цѣлиятъ бивакъ бѣше изпълненъ съ вода! Водата бърже се увеличаваше и почна да носи палаткитѣ на войницитѣ. Никой не знаеше на кжде да бѣга. Нощта бѣ тъмна като рогъ, а мѣстността непозната! Всѣки се заловилъ о нѣкоя черница и чакаше края на този природенъ капризъ. Скоро водата почна да намалява. Съмна се. Единъ дири фурашка, другъ раница, трети платнище. . . . Тогава се видѣ, че полкътъ се разположилъ на мѣсто, което се залива отъ балканскитѣ порои.

Къмъ 9 ч. край бивака премина една германска дружина съ музика, която току що се смѣняше отъ позиция. Условията, при които воюваха германцитѣ на нашия фронтъ, бѣха много различни отъ нашитѣ. Тѣ се смѣняха всѣка седмица и по такъвъ начинъ можеха да си почиватъ, ободряватъ и нахранватъ добре. А нашитѣ полкове водѣха боеве по нѣколко месеца непрекъснато, безъ да могатъ единъ день да отдъхнатъ спокойно въ тила.

Къмъ Бѣлото море

Стоенето на бригадата на Вардарския фронтъ бѣ само за нѣколко дни. Скоро се получи заповѣдъ отъ командувания армията, споредъ която 1/8-а бригада трѣбваше да се отправи по желѣзницата за Деде-Агачъ, като влѣзе въ състава на Бѣломорската отбрана.

Маршрутътъ на полка бѣ опредѣленъ — гара Удово—Градско—Нишъ—София—Пловдивъ—Борисовградъ—Раковски—Одринъ—Кулели Бургасъ—Деде-Агачъ.

Родопци тръпнѣха отъ радостъ. Да видятъ пакъ милата, стара България! Да минатъ презъ гари и градове, отъ кждето тръгнаха миналата година! Ще излѣзатъ майки, бащи, жени и дѣца! Ще търсятъ своитѣ близки! Едни щѣ плачатъ отъ радостъ, други — отъ скръбъ и болка по изгубено чедо! Тѣ знаятъ . . . но пакъ ще дойдатъ да питатъ, да се увѣрятъ съ ушитѣ си, да узнаятъ подробности за тѣхната геройска смъртъ . . .

Почивка край морето, следъ огъня при Черна

Най-после почна товаренето на влаковетѣ. Полкътъ трѣбваше да се превози въ 5 ешалона. Изъ пжтя се прѣсна слухъ, че ешалонитѣ нѣмало да спиратъ на гаритѣ, а вѣнъ, далеко отъ тѣхъ и то само до като машинитѣ взематъ вода и вжглища. По общинитѣ били изпратени известия, че полка щѣлъ да мине презъ София—Варна—Бургасъ и отъ тамъ за Деде-Агачъ. Разбира се, това не бѣше вѣрно. Тѣкмо обратното. На началницитѣ бѣ дадена заповѣдъ, на гаритѣ Борисовградъ, Скобелево и Раковски треноветѣ да престоятъ колкото намѣрятъ тѣ за добре.

Минаватъ Градско, Велесъ, Нишъ. Ето и хубавата ни столица! Навсѣкжде полкътъ бѣше посрѣщанъ добре и получаваше хлѣбъ или чай. На гара Борисовградъ — море отъ народъ. Всички околни села се стекли да видятъ своитѣ близки. Старци, жени, деца, претоварени съ хлѣбъ, баници, печени кокошки, тютюнъ, вино, ракия и всичко, съ каквото може да се посрещне скжпиятъ близъкъ. Сцени покѣртителни!

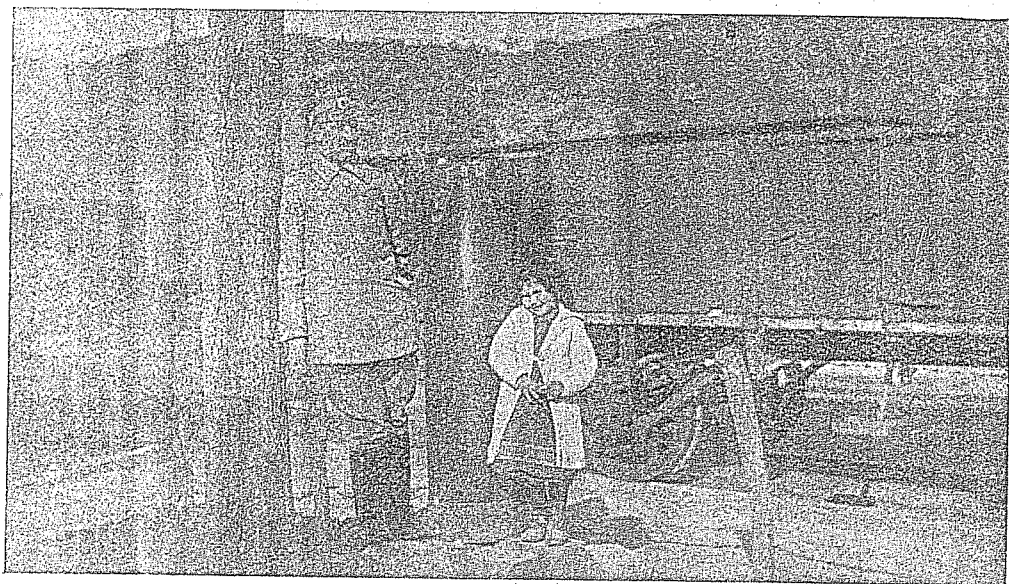
Войниците наскачаха отъ влака. Бащи, майки, деца увиснаха върху раменетѣ на своитѣ чада. Много обаче съ черни забрадки, съ влажни отъ сълзи очи, обикалятъ влака, впиватъ своитѣ отчаяни погледи по купетата и вагонитѣ. Тѣ знаятъ . . . но не вѣрватъ. И тѣ носятъ по шише вино или ракия . . . Най-после намиратъ познатъ. Хвърлятъ се върху него, плачатъ отчаяно, питатъ и следъ като чуятъ за славната смъртъ на своитѣ близки, подаватъ шишето съ вино или ракия и кажатъ задавени отъ сълзи: „Пий, синко, за негова душа“ . . . А тѣ бѣха много, твърде много! Тѣ научиха страшнитѣ имена на Родопскитѣ гроб-

ници: Пжтеле, Св. Спиридонъ, Чеганъ, Живойна и завоя на Черна. Тѣ ги шепнѣха често, за да не забравятъ светитѣ мѣста! . .

На гара Раковски сжщата картина, само че въ по-голѣми размѣри. Тукъ бѣше дошла и общинската властъ. Раздадоха се на войниците тютюни, вино, хлѣбъ и яйца. Държаха се речи, музиката свири дълго време. Влакътъ престоя 3—4 часа на гарата.

Нищо обаче не можа да покрие тжгитѣ на нещастнитѣ. Единъ старикъ отъ с. Каменець, прегърбенъ до влака, оплакваше и двамата си сина — едина загиналъ на Чеганъ, а другия — отъ 6-и коненъ полкъ — при Леринъ.

Продължиха ешалонитѣ. Ето Търново-Сейменъ, Харманлий, Любимецъ. Влаковетѣ минаватъ Свиленградската гара и предъ полка се занизаха старитѣ бойни полета — Черменъ, Караагачъ, Капитанъ Андреево, Юрушъ! . . Стари спомени за минали бойни дѣла на полка! . . Ето моста на Арда, още съ дървени подпори, остатъци отъ Одринската епопея! . . Ето и Одринъ . . . българскиятъ „Одринъ!“ Оттатъкъ рѣката е „Едирне“, посрѣдъ който се издига величавата Султанъ-Селимъ еднакво скжпа за българи и отомани . . . Малко по-наизтокъ е Каикъ-Табия, а по-насеверъ — „Айджи-Йолу“ и „Айвазъ-Баба“, около които почиватъ коститѣ на стотици Родопци . . .

Невъзпламененъ английски снарядъ, падналъ на гара Бадома

Следъ Одринъ, локомотивътъ вече пухкаше презъ потъналата въ черници долина на р. Марица къмъ Димотика и Софлу. Наближава мѣстото дето Родопци презъ 1912 год. съдействуваха за пленяването на турския генералъ Яверъ Паша—Мерхамлж. Спомени отъ славно минало отново сж предъ очитѣ на всички и Родопци все повече и повече крепнатъ въ съзнанието за преизпълненъ дългъ.

Гара Бадома. Полуразрушена отъ английския флотъ, който едновременно бомбардира и Деде-Агачъ. Почна разтоварването на дружинитѣ и на 4-и ноемврмй вече, тѣ стигнаха въ Деде-Агачъ, като се разположиха на добре устроения отъ 40-и пехотенъ Бѣломорски полкъ кирпиченъ лагеръ.

Тукъ 10-и Родопски полкъ трѣбваше да смѣни Бѣломорци и влѣзе въ състава на Бѣломорската отбрана. Тритѣ дружини заминаха за да заематъ охраната по брѣга на Бѣло море, а едната съ картечната рота остана съ щаба на полка въ Деде-Агачъ.

Въ Деде-Агачко—Войска и народъ

Едната дружина зае участъка отъ устието на р. Марица до източната крайнина на гр. Деде-Агачъ; другата, брѣга покрай самия градъ до с. Макри, а останалата частъ — отъ тамъ до р. Яйлъ-дере, близко до Марония. Бѣломорци посрѣщнаха полка малко студено. Тѣ не скриваха упрекътъ, че полка е отстѣпилъ предъ нѣкакъвъ си хилавъ противникъ. Трѣбваше да се преглѣтне това огорчение и да не имъ се пожелава сѣдбата на Родопци. Когато пъкъ Родопци видѣха окопитѣ на Бѣломорци, на свой редъ печално се усмихнаха и казаха: „Тая стока нѣма да мине на Битолския фронтъ“. За блиндажитѣ бѣха употребени и дѣски отъ газеви сандѣци! „Но за тукъ я бива. . . Кой знае кѣде се намира противника?“

Чудно хубаво изглежда морето следъ сивиятъ пейзажъ на високитѣ и недостѣпни чукари, по които само преди единъ месецъ Родопци проливаха своята кръвъ. Далечъ на хоризонта красивитѣ острови Самотраки, Лемносъ, Имбросъ, Тасосъ, привличаха погледа, а тихата морска ширъ успокояваше душата. Хубаво е морето и когато е тихо и когато се разяри отъ южния вѣтръ. Следъ буря, то често изхрѣрля на брѣга интересни нѣща. Еднѣжъ, нѣколко войници намѣриха една грамадна „делва“ и почнаха да я чоплятъ съ надежда да намѣрятъ „нѣщо“. За щастие, дежурния офицеръ ги видѣ на време и спрѣ опасната операция, съ която се бѣха запретнали тия недосѣтливи войници! Това бѣше една грамадна мина, която щѣше да направи страшни поражения, ако войницитѣ бѣха закачили запалката ѝ.

Родопци не можеха да си представятъ по-хубави условия за почивка. При Чеганъ и р. Черна тѣ видѣха ада на земята, а тукъ на Бѣломорския брѣгъ—рая! И все пакъ полкътъ не бездействуваше. Копаеха

се окопи за посрѣщане на единъ противниковъ десантъ. Започна се попълването му. Въ неговия съставъ влѣзоха войници отъ други полкови окръжия, главно помаци отъ Родоп и турци отъ Дели-Ормана. Това не бѣше вече оня полкъ, който тръгна отъ Хасково въ 1915 го-

Изхвърлена мина на брѣга

дина! Налагаше се полкътъ да се подтегне и да се усвоятъ еднакво отъ всички, новитѣ начини за воюване. За това се започнаха редовни занятия, въ които особено бѣха полезни старитѣ войници, ранявани вече по единъ и два пѣти. Но и тѣ бѣха малцина.

Копане окопи около Деде-Агачъ

Въ началото на 1917 год. полковетъ преминаха въ тридружиненъ съставъ. Четвъртата дружина отъ полка бѣ изпратена въ щаба на 10-а дивизия, за да послужи за кадъръ на новоформиращия се 85-и полкъ.

Освенъ съ ученията, войниците бѣха заети и съ благоустройствена рбота. Най-хубавата отъ тѣхъ бѣше чешмата паметникъ, която войниците издигнаха въ Бадомъ въ паметъ на загиналитъ имъ другари.

Така измина 1916 год. Тя бѣше най-тежката, но и най-славна година за 10-и полкъ.

Борбитъ около Пжтеле, Чеганъ, Живойна и Черна, макаръ да не завършиха съ победа, показаха грамадната духовна сила на Родопци. Подобно на Христа на кръста и Прометя — прикованъ на скалитъ, съ своето страдание и готовностъ за мъченическа смъртъ, тѣ спрѣха противника и го накараха почтително да вземе „при нозе“ и да се замисли сериозно какъ би могълъ да продължи борбата срещу тия хора, които така стоически умѣятъ да посрѣщнатъ смъртъта.

Чешма-паметникъ издигната при гара Бадомъ въ паметъ на падналитъ другари

Къмъ всѣки бой ние дадохме имената на героитъ. Нека тука дадемъ имената на

мжченицитъ загинали отъ рани и болести презъ тая тежка година:

1. Редникъ Асенъ Костадиновъ, 6-а рота, Хасковска, Хасково, 2. II., 1/8-а з. болница.
2. Ст. подофицеръ Дамянъ х. Петровъ, 5-а рота, Хасковска, Хасково, 17. I., 1-а ев. болница.
3. Редникъ Иванъ Петковъ Димовъ, 12-а рота, Хасковска, Хасково, 9. X., Полк. лазаретъ.
4. Ст. подофицеръ Иванъ Георгиевъ Пехливановъ, 12-а рота, Хасковска, Хасково, 20. X., Пловдивъ.

† р. Христо Генчевъ Геновъ
смъртно раненъ при Пжтеле

† ст. подоф. Дѣлчо
Василевъ Побеклиевъ
убитъ като пленникъ въ
Тулонъ (Франция)

† р. Господинъ Гължбовъ
Славчевъ умрѣлъ отъ рани
въ Битолската болница

5. Редникъ Кръстьо Ставревъ Димитровъ, 7-а рота, Хасковска, Хасково, 21. IX., 1/8-а болница.
6. Редникъ Василь Панайотовъ Христовъ, 12-а рота, Хасковска, Хасково, 29. VIII, Полк. лазаретъ.
7. Редникъ Михаилъ Дѣлчевъ Михалевъ, к. рота, Хасковска, Хасково, 17. VII., Хасково.
8. Редникъ Петю Милчевъ Петровъ, 12-а рота, Хасковска, Хасково, 24. XI., Крушоградъ.
9. Редникъ Тодоръ Пеневъ Тодоровъ, 13-а рота, Хасковска, Хасково, 27. III., Битоля.
10. Редникъ Янко Дѣлчевъ Андреевъ, 4-а рота, Хасковска, Хасково, 10. X., Нишъ.
11. Редникъ Руси Петровъ Боневъ, 1-а рота, Хасковска, Хасково, 27. I., Битоля.
12. Редникъ Руси Димовъ Боневъ, 5-а рота, Хасковска, Хасково, 1. IX. Горничево.
13. Редникъ Ради Георгиевъ, 9-а рота, Хасковска, Хасково, 19. I., Битоля.
14. " Теню Тодоровъ Деведжиевъ, 9-а рота, Хасковска, Хасково, 30. IX., Полк. лазаретъ.
15. Редникъ Тодоръ Пеневъ Тодоровъ, 13-а рота, Хасковска, Хасково, 28. III., 1/8 а ет. болница.
16. Ефрейторъ Вълко Петровъ Вълковъ, 2-а рота, Хасковска, с. Добричъ, 14. IX., Полк. лазаретъ.
17. Редникъ Киро Георгиевъ Кировъ, 9-а рота, Хасковска, с. Добричъ, 14. X., Тепавци.
18. Редникъ Иванъ Тоневъ Хубеновъ, 12-а рота, Хасковско, с. Добричъ, 27. VIII., Сърбия.
19. Редникъ Тодю Степановъ Тенчевъ, 4-а рота, Хасковско, с. Добричъ, 29. IV., Нишъ.
20. Редникъ Тодоръ Стоевъ Авджиевъ, 9-а рота, Хасковска с. Добричъ, 9. IX., Бѣлградъ.
21. Редникъ Тилю Русевъ Вълчевъ, 9-а рота, Хасковска, с. Добричъ, 18. IX., с. Секулево.

22. Редникъ Славъ Колевъ Станчевъ, 16-а рота, Хасковска, с. Добричъ, 26. X., в. болница.
23. Ст. подофицеръ Вълчо Тодоровъ Добревъ, 6-а рота, Хасковска, с. Черногорово, 5. X., 1/8-а д. болница.
24. Ефрейторъ Дѣлчо Монева Запряновъ, 8-а рота, Хасковска, с. Черногорово, 9. X., полк. лазаретъ.
25. Редникъ Костадинъ Митовъ Димовъ, 13-а рота, Хасковска, с. Черногорово, 10. II., 2/8-а зап. болница.
26. Редникъ Койно Вълчановъ Койновъ, 3-а рота, Хасковска, с. Черногорово, 17. X., Арм. болница.
27. Редникъ Янко Тодоровъ Атанасовъ, 14-а рота, Хасковска, с. Черногорово, 23. IX., 1/8-а д. болница.
28. Ефрейторъ Дѣлчо Стефановъ Христовъ, 3-а рота, Хасковска, с. Каснаково, 1. XI., Скопие.
29. Редникъ Димитъръ Атанасовъ Славовъ, 2-а рота, Хасковска, с. Каснаково, 28. X., Соф. в. болница.
30. Редникъ Вълчо Кръстевъ Вълчевъ, 9-а рота, Хасковска, с. Каснаково, 8. VII., Алекс. болница.
31. Редникъ Иванъ Тодоровъ Жековъ, 10-а рота, Хасковска, с. Каснаково, 15. IV., Прѣсп. езеро.
32. Редникъ Радичъ Георгиевъ Петковъ, 4-а рота, Хасковска, с. Каснаково, 19. I., 8-а п. болница.
33. Редникъ Ваню Русевъ Грозевъ, 10-а рота, Хасковска, с. Узунджово, 11. XI., Пологъ.
34. Редникъ Господинъ Георгиевъ Таневъ, 10-а рота, Хасковска, с. Узунджово, 3. XII., Джбика.
35. Ст. подофицеръ Дѣлчо Василевъ Гьобеклиевъ, 10-а рота, Хасковска, с. Узунджово, 10. X., Тулонъ.
36. Редникъ Тоню Недѣлчевъ Атанасовъ, к. р., Хасковска, с. Узунджово, 1. VIII., Пловдивъ.
37. Редникъ Трифунъ Митовъ Трифуновъ, 4-а рота, Хасковска, с. Крумъ, 8. X., Месница.
38. Редникъ Стоянъ Марковъ Куртевъ, 14-а рота, Хасковска, с. Крумъ, 11. XI., Чукитѣ.
39. Редникъ Калинъ Митевъ Бахчевановъ, 2-а рота, Хасковска, с. Крумъ, 8. X., Солунъ.
40. Офицерски кандидатъ Димитъръ Ивановъ Гоговъ, 1-а рота, Хасковска, с. Динево, 28. VIII., Битоля.
41. Редникъ Иванъ Койновъ Стояновъ, 4-а рота, Хасковска, с. Динево, 4. VIII., Каймакчаланъ.
42. Редникъ Стоянъ Михайловъ Стояновъ, 14-а рота, Хасковска, с. Динево, 9. IX., полк. лазаретъ.
43. Редникъ Стоянъ Жековъ Стояновъ, 3-а рота, Хасковска, с. Динево, 4. I., Скопие.
44. Редникъ Дѣлчо Ангеловъ Христовъ, 3-а рота, Хасковска, с. Гор. Изворъ, 2. VIII., Хасково.
45. Редникъ Сотиръ Митовъ Каравановъ, 16-а рота, Хасковска, с. Гор. Изворъ, 9. I., Битоля.
46. Редникъ Захари Христовъ Стояновъ, 3-а рота, Хасковска, с. Криво поле, 28. V., София.
47. Редникъ Теню Петровъ Талевъ, 3-а рота, Хасковска, с. Криво поле, 30. XI., Деде-Агачъ.

48. Редникъ Мирчо Петровъ Тешаловъ, 16-а рота, Хасковска, с. Брѣгово, 8. X., Прилепъ.
49. Редникъ Петъръ Тянковъ Петровъ, 8-а рота, Хасковска, с. Брѣгово, 6. VIII., безсл. изчезналъ.
50. Редникъ Атанасъ Петровъ Гжзевъ, 7-а рота, Хасковска, с. Брѣгово, 6. X., Бѣлградъ.
51. Редникъ Александъръ Колевъ Димовъ, 1-а рота, Хасковска, с. Бродъ, 2. X., Битоля.
52. Редникъ Петко Дѣлчевъ Каневъ, 8-а рота, Хасковска, с. Бродъ, 21. V., полк. лазаретъ.
53. Редникъ Костадинъ Митевъ Желевъ, 5-а рота, Хасковска, с. Клокотница, 1. IX., Горничево.
54. Редникъ Митю Желевъ Калайджиевъ, 5-а рота, Хасковска, с. Клокотница, 1. IX., 1-а в. болница.
55. Редникъ Атанасъ Добревъ Атанасовъ, 3-а рота, Хасковска, с. Ст. село, 2. XII., въ пленничество.
56. Редникъ Атанасъ Добревъ Доковъ, 12-а рота, Хасковска, с. Караджалово, 1. IX., 1/8-а п. болница.
57. Ст. подофицеръ Вълко Геновъ Недевъ, 1-а рота, Хасковска, с. Вжгларево, 8. X., Солунъ.
58. Редникъ Ванчо Петковъ Вълкановъ, 9-а рота, Хасковска, с. Момково, 9. X., 2/8-а д. болница.
59. Редникъ Георги Кузевъ Геговъ, 6-а рота, Хасковска, с. Момково, 22. II., 2/8-а д. болница.
60. Редникъ Господинъ Тончевъ Господиновъ, 16-а рота, Хасковска, с. Цар. Поляна, 23. XI., Доморовци.
61. Редникъ Гого Господиновъ Пехливановъ, 14-а рота, Хасковска, с. Водень, 7. XI., Пожаревацъ.
62. Редникъ Никола Филевъ Никовъ, 14-а рота, Хасковска, с. Водень, 22. VIII., Прилепъ.
63. Редникъ Димчо Димитровъ Добриновъ, 14-а рота, Хасковска, с. Сираково, 27. I., 1/8-а п. болница.
64. Редникъ Димитъръ Петковъ Добревъ, 4-а рота, Хасковска, с. Татарево, 13. XI., 8-а п. болница.
65. Редникъ Паунъ Петровъ Кондовъ, 7-а рота, Хасковска, с. Татарево, 12. X., полк. лазаретъ.
66. Редникъ Жеко Ивановъ Гочевъ, 8-а рота, Хасковско, с. Татарево, 24. VII., полк. лазаретъ.
67. Редникъ Жеко Киревъ Даневъ, 16-а рота, Хасковско, с. Стойково, 28. III., 1/3-а зап. болница.
68. Редникъ Ефтимъ Раевъ Георгиевъ, 2-а рота, Хасковска, с. Сърница, 10. VIII., Фере.
69. Редникъ Колю Гоговъ Пѣевъ, 9-а рота, Хасковска, с. Войводово, 20. III. 1/3-а зап. болница.
70. Редникъ Кирилъ Янковъ Васевъ, 9-а рота, Хасковска, с. Тракиецъ, 15. IX., 2/8-а д. болница.
71. Ст. подоф. Ташо Димовъ Стояновъ, 3-а рота, Хасковска, с. Раковски, 24. VII., полк. лаз.
72. Редникъ Тодоръ Бѣлковъ Ковраловъ, 7-а рота, Хасковска, с. Ябълково, 28. XI., Ябълково.
73. Редникъ Тенчо Георгиевъ Теневъ, 3-а рота, Хасковска, с. Кириловецъ, 19. XI., Соливанъ.

† р. Колю Запряновъ
Никовъ

† р. Илия Димитровъ
Поповъ

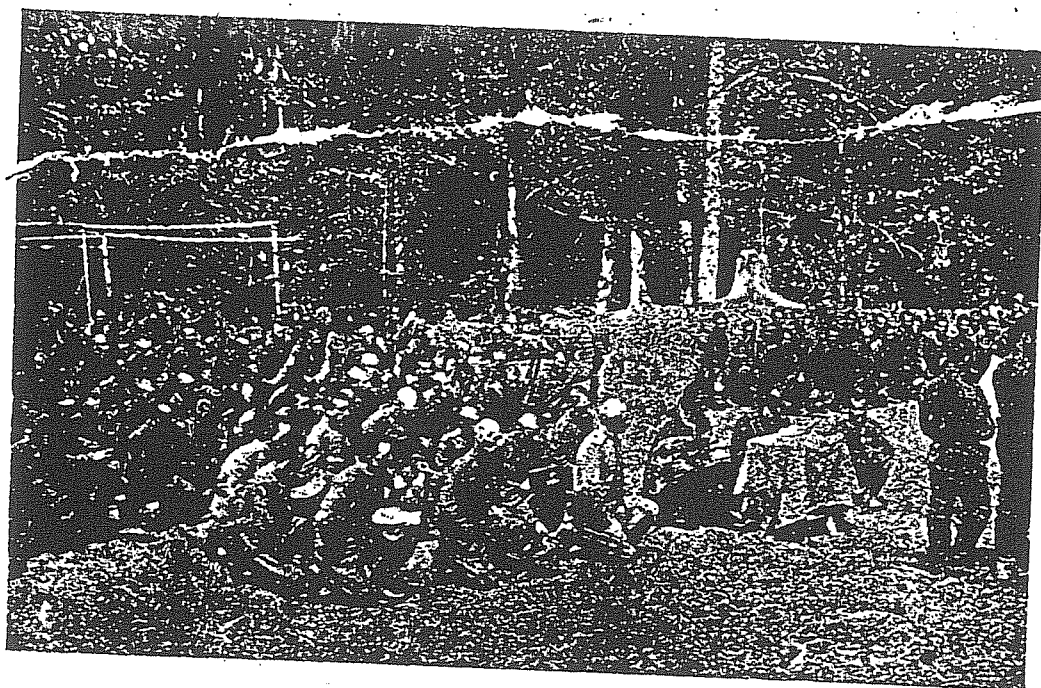
† р. Стоянъ Михайловъ
Стояновъ

74. Редникъ Шерифъ Юсеиновъ Алиевъ, 1-а рота, Хасковска, с. Гълъбецъ, 7. XII., полк. лаз.
75. Редникъ Юрданъ Петевъ Атанасовъ, 4-а рота, Хасковска, с. Болярово, 2. X., 1/9-а д. болница.
76. Редникъ Тодоръ Настевъ Грозевъ, 5-а рота, Хасковска, с. Конушъ, 29. VIII., полк. лаз.
77. Редникъ Тодоръ Вълковъ Гиневъ, 8-а рота, Хасковска, с. Мандра, 24. VII., полк. лаз.
78. Редникъ Тодю Тенчевъ Келешевъ, гр. хв. вз., Хасковска, с. Тънково, 7. VIII., див. лаз.
79. Редникъ Ангелъ Пасевъ Мелезовъ, 12-а рота, Борисовградска, с. Драгойново, 12. IX., 1 див. лаз.
80. Редникъ Атанасъ Митевъ Стефановъ, 11-а рота, Борисовградска, с. Драгойново, 13. X., 2/3-а ет. болница.
81. Мл. подоф. Дълчо Георгиевъ Бойчевъ, 2-а рота, Борисовградска, с. Драгойново, 7. X., полк. лаз.
82. Редникъ Юрданъ Маноловъ Куковъ, 16-а рота, Борисовградска, с. Драгойново, 12. IX., 1 див. лаз.
83. Редникъ Стоянъ Тодоровъ Ангеловъ, 10-а рота, Борисовградска, с. Драгойново, 21. VIII., 1 див. лаз.
84. Редникъ Техо Запряновъ Костадиновъ, 12-а рота, Борисовградска, с. Драгойново, 21. VIII., 1 див. лаз.
85. Редникъ Господинъ Христовъ Узуновъ, 2-а рота, Борисовградска, с. Дъл. Изворъ, 6. IX., 1/8-а п. болница.
86. Редникъ Константинъ Гавриловъ Метакевъ, 7-а рота, Борисовградска, с. Дъл. Изворъ, 16. IX., 1/8-а п. болница.
87. Редникъ Никола Ангеловъ Караджовъ, 15-а рота, Борисовградска, с. Дъл. Изворъ, 8. X., Нишъ.
88. Редникъ Павелъ Георгиевъ Ангеловъ, 6-а рота, Борисовградска, с. Дъл. Изворъ, 7. X., болница.
89. Редникъ Христовъ Филиповъ Ходжевъ, 12-а рота, Борисовградска, с. Дъл. Изворъ, 29. XII., Куманово.
90. Редникъ Ангелъ Гоговъ Митевъ, 7-а рота, Борисовградска, с. Бъларъка, 5. VIII., 1/8-и див. лаз.

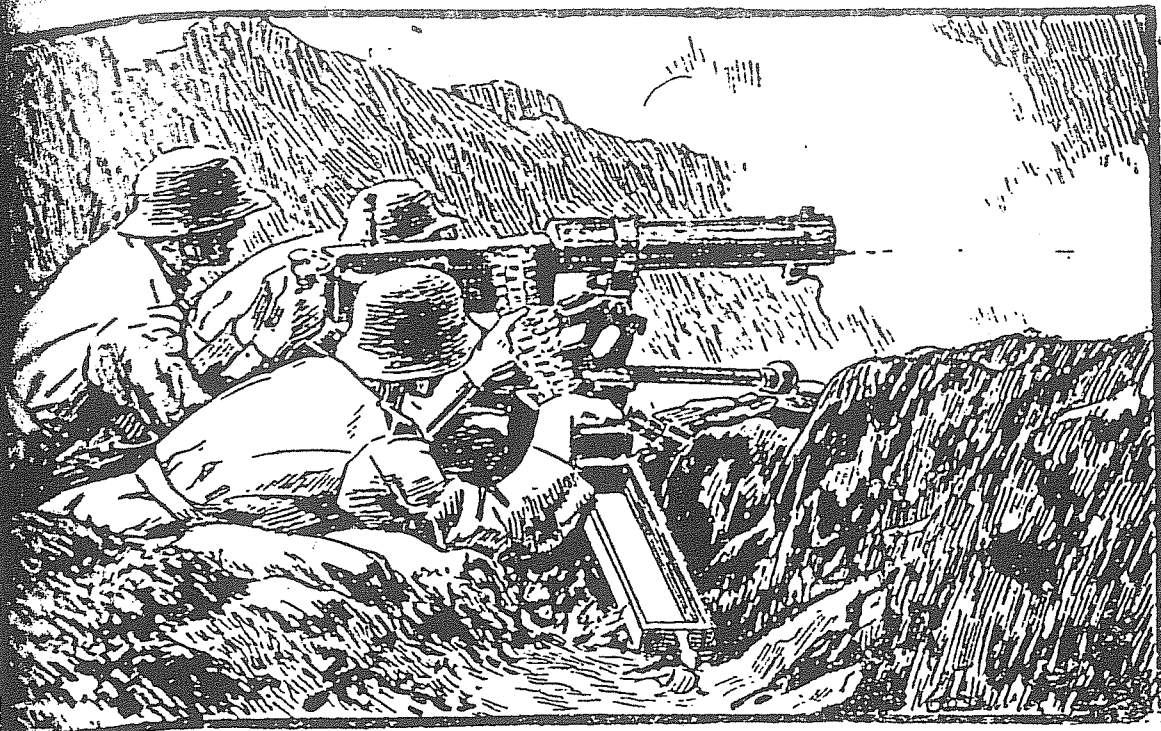
91. Редникъ Георги Тенчевъ Толевъ, 5-а рота, Борисовградска, с. Бѣларѣка, 7. IV., Битоля.
92. Редникъ Георги Тенчевъ Дичевъ, щ. п-ка, Борисовградска, с. Бѣларѣка, 7. IV., Битоля.
93. Редникъ Стойко Ангеловъ Петковъ, 7-а рота, Борисовградска, с. Бѣларѣка, 4. X., 8 див. болница.
94. Редникъ Георги Копчевъ Георгиевъ, 8-а рота, Борисовградска, с. Върбица, 23. VIII., полк. лазаретъ.
95. Ст. подоф. Колю Запряновъ Никовъ, 9-а рота, Борисовградска, с. Върбица, 26. VII., полк. лазаретъ.
96. Редникъ Янко Ивановъ Фидановъ, 10-а рота, Борисовградска, с. Върбица, 24. VIII., полк. лазаретъ.
97. Редникъ Атанасъ Петровъ Христовъ, 10-а рота, Борисовградска, с. Изворъ, 26. VI., полк. лазаретъ.
98. Редникъ Тодоръ Ангеловъ Тодоровъ, 8-а рота, Борисовградска, с. Изворъ, 8. VIII., 2/8-а д. болница.
99. Редникъ Видю Янковъ Видевъ, 12-а рота, Борисовградска, с. Любеново, 14. IX., 2 8-а д. болница.
100. Редникъ Панайотъ Димитровъ Панайотовъ, 7-а рота, Борисовградска, с. Любеново, 22. VII., полк. лазаретъ.
101. Редникъ Георги Атанасовъ Тодевъ, 7-а рота, Борисовградска, с. Буково, 10. X., полк. лазаретъ.
102. Редникъ Дѣлчо Дѣлчевъ, 6-а рота, Борисовградска, с. Буково, 1. IX., 5/8-а п. болница.
103. Редникъ Георги Илиевъ Поповъ, 4-а рота, Борисовградска, с. Лениново, 7. IV., Битоля.
104. Редникъ Динко Митевъ Банковъ, 3-а рота, Борисовградска, с. Лениново, 25. IX., 2/8-а д. болница.
105. Редникъ Димитъръ Николовъ Зидаровъ, к. р., Борисовградска, с. Попово, 21. VII., полк. лазаретъ.
106. Редникъ Петъръ Атанасовъ Кумчевъ, 14-а рота, Борисовградска, с. Попово, 5. VII., 1/8-а д. болница.
107. Редникъ Атанасъ Стояновъ Младеновъ, 5-а рота, Борисовградско, с. Виница, 2. IX., 2/8-и див. лазаретъ.
108. Редникъ Динко Ивановъ Соковъ, 6-а рота, Борисовградско, с. Дебъръ, 26. VIII., полк. лазаретъ.
109. Ст. подоф. Руси Янковъ Вангеловъ, к. р., Борисовградско, с. Бодрово, 5. X., Нишъ.
110. Редникъ Руси Вълчевъ Зурневъ, 11-а рота, Борисовградска, с. Езерово, 25. IX., 2/3-а зап. болница.
111. Редникъ Юрданъ Русевъ, 15-а рота, Борисовградска, с. Преславъ, 23. III., 1/8-а ет. болница.
112. Редникъ Александъръ Кировъ Дяневъ, 11-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 25. II., 1/8-а див. болница.
113. Редникъ Богданъ Христовъ Тончевъ, 9-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 25. II., 1/8-а див. болница.
114. Редникъ Велико Ивановъ Млаковъ, 3-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 25. II., 1/8-а див. болница.
115. Мл. подоф. Георги Христовъ Стайковъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 19. VII., полк. лазаретъ.
116. Редникъ Еню Ивановъ Загоровъ, 13-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 25. VIII., 1-а див. болница.

7. Редникъ Иванъ Георгиевъ Карагъзовъ, 7-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 25. VIII., 1/8-а ет. болница.
8. Редникъ Минчо Боневъ Мирчевъ, 4-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 28. VIII., 2/8-а див. болница.
9. Редникъ Недѣлчо Георгиевъ Карагъзовъ, 14-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, VIII. 10, Сливаца.
10. Редникъ Теню Райчевъ Готаевъ, 9-а рота, Казанлъшка, с. Мъглишъ, 20. IX., полк. лазаретъ.
21. Редникъ Иванъ Златевъ, 7-а рота, Казанлъшка, с. Черганово, 31. XII., 1/8 а д. болница.
22. Редникъ Иванъ Стефановъ, 8-а рота. Казанлъшка, с. Черганово, 26. IX., 1/8 а д. болница.
23. Редникъ Райчо Петровъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Черганово, 27. VIII. с. Церово.
24. Подпоручикъ Рашо Калинковъ, 6-а рота, Казанлъшка, гр. Казанлъкъ, 27. VIII, полк. лазаретъ.
125. Редникъ Иванъ Доневъ Петковъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Вѣтренъ, 23. VIII., полк. лазаретъ.
126. Редникъ Иванъ Ефтимовъ Ивановъ, 10-а рота Казанлъшка, с. Вѣтренъ, 14. IX., 1/8-а п. болница.
127. Редникъ Антонъ Минковъ Павловъ, 11-а рота, Казанлъшка, с. Александрово, 23. III., София.
128. Редникъ Димитъръ Колевъ Картъковъ, 4-а рота, Казанлъшка, с. Тулово, 7. II., 1/1-а ет. болница.
129. Редникъ Иончо Георгиевъ Голдаковъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Крънъ, 19. IX., полк. лазаретъ.
130. Редникъ Иванъ Тодоровъ Кардашлиевъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Джбово, 17. X, 2/3-а п. болница.
131. Редникъ Петъръ Яневъ Андреевъ, 4-а рота, Хасковска, с. Конушъ, 30. VIII., полк. лазаретъ.
132. Редникъ ~~Кејчо~~ Иванъ Коевъ, 2-а рота, Казанлъшка, с. Елхово, 4. XI., Плѣвенъ.
133. Редникъ Петко Димовъ Бакоевъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Джбово, 21. IX., Прилепъ.
134. Редникъ Стефанъ Минева Косековъ, 6-а рота, Казанлъшка, с. х. Димитрово, 1. III., болница.
135. Редникъ Слави Станевъ Георгиевъ, к. р.. Казанлъшка, с. Н. Махала, 12. XI., 1/-а зап. болница.
136. Редникъ Минчо Филиповъ, 11-а рота, Казанлъшка, с. Леграново, 28. VIII., с. Бадома.
137. Редникъ Господинъ Вълчевъ Киришевъ, 3-а рота, Кърджалийска, с. Пчелларово, 7. IV., Битоля.
138. Редникъ Димо Стойковъ Дойчевъ, 9-а рота, Кърджалийска, с. Пчеларско, 30. IX., Пловдивъ.
139. Редникъ Желю Сталевъ Желевъ, 2-а рота, Кърджалийска, с. Пчеларово, 22. XI., в. Джбица.
140. Редникъ Желю Дѣлчевъ Костовъ, 2-а рота, Кърджалийско, с. Пчеларово, 5. XI., с. Ченгелъ.
141. Редникъ Господинъ Бойчевъ Мавревъ, 16-а рота, Харманлийска, с. Райново, 8. IX. Нишъ.
142. Редникъ Димитъръ Тенчевъ Димитровъ, 4-а рота, Харманлийска, с. Златица, 24. IX., Тулонъ.

143. Редникъ Митьо Димовъ Христовъ, 12-а рота, Харманлийска, с. Златица, 28. IX., полк. лазаретъ.
144. Редникъ Теню Киревъ, 12-а рота, Харманлийска, с. Златица, 7. X., Битоля.
145. Редникъ Димитъръ Георгиевъ Яневъ, 5-а рота, Харманлийска, с. Доситеево, 25. VIII., полк. лазаретъ.
146. Редникъ Теню Игнатовъ Теневъ, 9-а рота, Асеновградска, с. М. Тополово, 22. VIII., Битоля.
147. Редникъ Запрянь Драгановъ Манолчевъ, 13-а рота, Асеновградска, с. Новаково, 8. X., 1/2-а болница.
148. Редникъ Илия Димитровъ Поповъ, 13-а рота, Асеновградска, с. Новаково, 20. VIII., Битоля.
149. Редникъ Христозъ Тодовъ Илиевъ, 9-а рота, Асеновградска, с. Новаково, 9. III., Битоля.
150. Редникъ Станко Славовъ Минковъ, 1-а рота, Свиленградска, с. Кирилово, 19. IX., 9-а м. болница, София.
151. Редникъ Златанъ Марковъ Златановъ, 8-а рота, Чирпанска, с. Орлово, 31. XII., 2/3-а п. болница.
152. Редникъ Лозю Ганевъ Гелевъ, 11-а рота, Ст. Загорска, с. Трънково, 24. X., 1/2-а п. болница.
153. Редникъ Стефанъ Петровъ Ивановъ, 4-а рота, Севлиево, 16. IX., 1/8-а п. болница.

Поменъ на героитѣ

1917 ГОД. ОТБРАНАТА НА ДОБРО ПОЛЕ

Къмъ Южния фронтъ

Следъ неуспѣшната офанзива въ Битолско, Съглашенското командване, въпрѣки изобилието на сили и сръдства, не можа да сломи нападѣнията съпротива. Къмъ края на 1916 год. Съглашението реши да се очне общо нападение по всички фронтове, презъ пролѣтѣта на 1917 г.

На Солунската съглашенска армия се постави задачата да унищожи, колкото се може по-скоро българскитѣ сили. Тази армия се състои до 23 пехотни дивизии, като англичанитѣ дадоха 7, французитѣ 3, руситѣ 1 и сърбитѣ 6 дивизии.

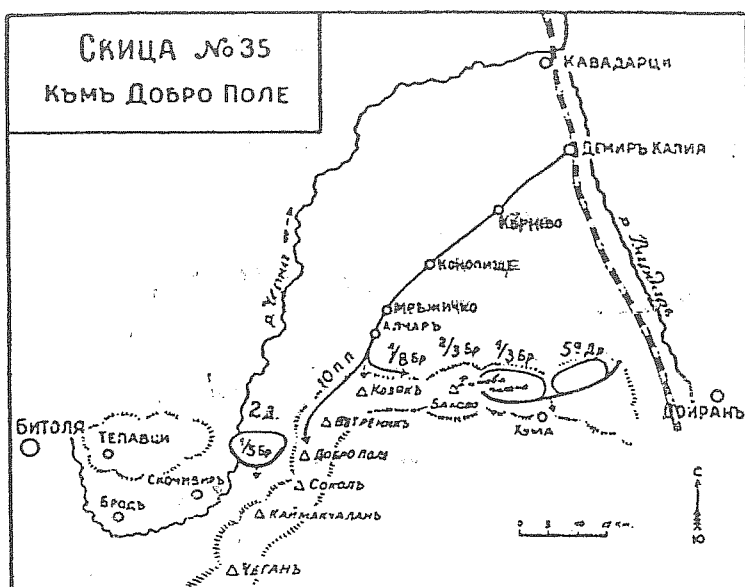
За тази целъ англичанитѣ започнаха, въ края на априль 1917 г. атаката на Дойранската позиция, следъ това французитѣ атакуваха участъка на 5-а пехотна дивизия при Хума, а следъ тѣхъ сръбската армия рѣбваше да настѣпи въ Мъгленско.

Въ навечерието на тия събития 10-и пехотенъ Родопски полкъ рѣбваше да се отправи за Доброполския участъкъ.

Въ началото на месецъ априль Родопци се приготвиха за пѣтъкъ въ Битолския фронтъ.

На 5-и априль 1917 г., съгласно нарежданieto на Началника на Бѣлоиорската отбрана, първа дружина тръгна отъ гара Бадома въ 7 часа. Дружината се стовари на гара Демиръ Капия и отъ тамъ се отправи, по нареждане отъ Щаба на 3-а дивизия, презъ с. Кърнево, Коноище, Мрежечко, Алчаръ, в. Гол. Козякъ, за позицията. На 14-и априль дружината смѣни 1/29-а дружина на Димова поляна и Баховския ридъ.

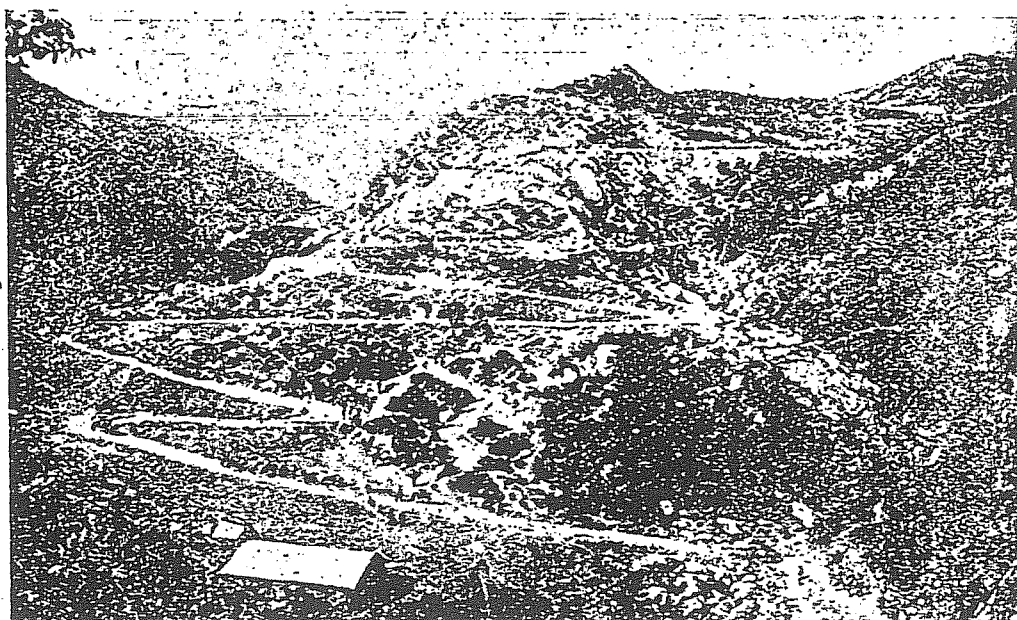
Л. ск. № 35.

товарваха на гара Демиръ Капия, гдето войниците се дезинфекцираха. Окончателно полкътъ бѣ превозенъ до Демиръ Капия на 9-и май.

Отъ Демиръ Капия, на ешалонитѣ се даваше отъ щаба на 3-а пех. Балканска дивизия маршрутътъ къмъ позицията презъ с.с. Кърнево, Конопище. Мрежечко, в. Гол. Козякъ. Този пътъ се изминаваше за три дни.

Дружинитѣ отъ полка съ пристигането си смѣниха тѣзи отъ 2/3-а бригада въ дѣсния полковъ участъкъ (Змеица—Добро поле).

Завоитѣ къмъ Мрежечко

На 7-и срещу 8 и май, 3-а дружина отъ полка смѣни 2/32-а дружина, въ участъка отъ Сръбския постъ до Доброполската рѣка включително.

Съ пристигането си полкътъ започна да се запознава съ мѣстността, условията на отбраната и уреждането на своя тилъ.

Новата позиция (гл. сх. № 36 стр. 272) на 1/8-а бригада се простираше по гребена на Нидже планина отъ с. Търнава до в. Кукурузъ.

по една дължина надъ 16 клм. Срѣдната височина на този гребенъ е около 1500 м. надъ морето. Доброполското блато — една малка котловинка, заградена съ височини — раздѣля участъка на две половини: западна и източна.

Западната частъ се състои отъ два гребена, които се пресичатъ подъ правъ жгълъ — Змеица и Руйчетата. На върха на жгъла се издига вр. Български Соколъ, а презъ една дълбока седловина южно отъ него — Сръбскиятъ Соколъ. Гребенътъ на Руйчетата завършва на изтокъ съ две скалисти височини — Сръбския постъ и котата 1700. Тѣзи две височини спускатъ отъ себе си на югъ остри хребети, които свършватъ съ канаристи височини изправени надъ Пожарския долъ. Това сж Сипкавата, Скалистата и Власиевата висоти, по които минаваше предната бойна линия. Задъ западната частъ на позицията текатъ въ много дълбоки долини Лешничката и Градешничката рѣки, а между тѣхнитѣ прийоци се издигатъ три по-ниски, но остри гребени, покрити съ букова

Другарска снимка по случай смѣната на 29-и п. полкъ

гора. Тази частъ отъ позицията е свързана съ тила чрезъ една конска пжтека, която минава по източнитѣ склонове на Змеица и излиза къмъ Руйчетата и единъ лошъ коларски пжтъ, който иде отъ с. Градешница и излиза близо до Дорополското блато. Мѣстността е силно пресѣчена, гребенътъ — скалистъ, почвата — каменисто-чакълеста, а намѣста пѣсчливо глинеста. Склоноветъ сж покрити съ гжсти букови гори. Маневрирането е възможно само по главната пжтека задъ гребена и то не навсѣкжде закрито. Отъ котата при Добро поле се отдѣля единъ мощенъ гребенъ, който отива въ северо-западна посока къмъ върховетъ Голѣмъ и Малкъ Козякъ и продължава чакъ до Вардара. По склоноветъ на този гребенъ е прокопанъ главниятъ пжтъ, който води къмъ тила до Демиръ Капия и по който се извършваше снабдяването на частитѣ отъ позицията.

Източно отъ Доброполското блато, предната линия напускаше главния вододѣленъ гребенъ и отиваше право на изтокъ по склоноветъ на отдѣлни височини, рездѣлени съ дълбоки долове. Тия височини бѣха: Гръцкиятъ постъ, Проданова висота, Петерникъ, Баховскиятъ ридъ съ източния му склонъ — Димова поляна.

На около 6 клм. задъ западната половина на бригадниятъ участъкъ, по северния брѣгъ на р. Градешница се издига като тилна позиция Тундженскиятъ гребенъ, къмъ който можеше да се подходи само по пжтекиятъ на Змеица, по пжтя отъ Добро поле за Градешница и отъ къмъ тила презъ Козяцитѣ. Тилна позиция задъ източната частъ представляваше вододѣлътъ на Нидже планина — по върховетъ Козяцитѣ, Тополецъ и Блатецъ.

Особено важни бѣха: Врѣхъ Соколъ, който пазѣше гребенитѣ на Змеица и Руйчета; участъкътъ Сръбски постъ и Котата 1700, отъ кж-

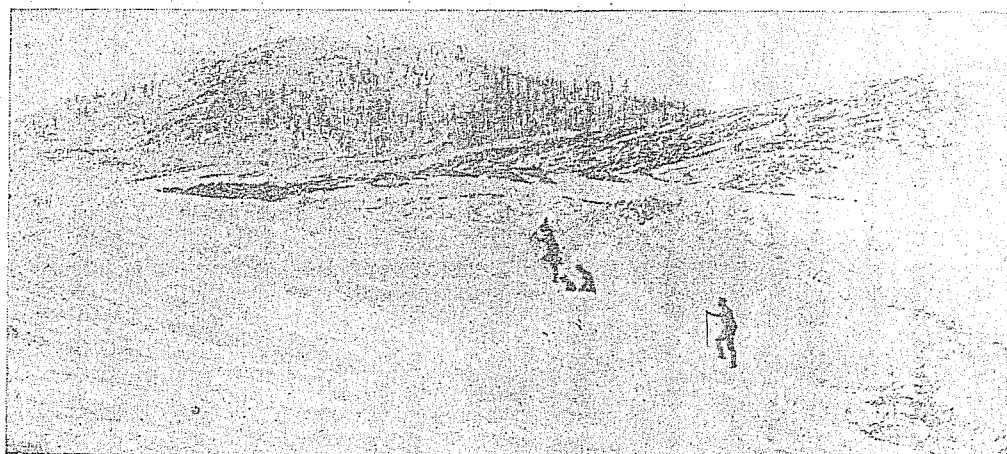
На почивка задъ к. 1700

дето се откриваше пжтя къмъ Градешница и най-после участъкътъ Гръцки постъ—Кравица, който откриваше пжтя къмъ Козяцитѣ. И къмъ третѣ участъка противникътъ имаше добри подстѣпи: Къмъ Соколъ—билото на Нидже пл., къмъ Сръбския постъ—Пожарския ридъ и къмъ Гръцкия постъ—Струпинския хребетъ.

Понеже до м. май 1917 год. този участъкъ е билъ сравнително спокоенъ, а подвоза на инженернитѣ материали много труденъ, върху укрепяването на позицията се е работило много малко. Тука, може да се каже, полкътъ завари това, което намѣри и при завоя на Черна въ края на 1916 год.

На Змеица: по цѣлия гребенъ само два окопа съ обща дължина около 200 м. при единъ участъкъ отъ 4000 м. Окопитѣ плитки и изградени съ камъни. Две заслончета противъ парчета отъ снаряди и тукъ таме телена мрежа на единъ редъ колове. Нито една наблюдателница. Ходове за съобщения — въ проектъ. Този участъкъ е мжчно достъпенъ. Необходимо е било да се направятъ само солидни заслони противъ артилерийски огънь и добри наблюдателници.

На връхъ Соколъ — нѣколко прекъснати окопи по южнитѣ му склонове, обърнати къмъ противника. Единъ ходъ за съобщение, който води отъ преднитѣ окопи на около 100 м. назадъ. Отъ края на този ходъ войницитѣ трѣбваше да се движатъ около 800 кр. по открито до като се закриятъ задъ гребена. На предния скатъ — 4 заслони, противъ шрапнели и парчета отъ снаряди и други три за подрѣжкитѣ. Два реда телена мрежа, нѣкжде на колове, а повечето на рогатки. Нито една бетонирана наблюдателница.

Изгледъ на в. „Соколъ“ всрѣдъ зимата

По гребена на Руйчетата — единъ цѣлъ непрекъснатъ окопъ, но неусъвършенствуванъ. Тукъ таме ходове за съобщения. Телена мрежа предъ цѣлия участъкъ на три реда колове, а на мѣста на рогатки.

Заслони около 40, отъ тѣхъ 10—15 противъ полски снаряди, а останалитѣ противъ шрапнелни куршумчета. Нито една наблюдателница.

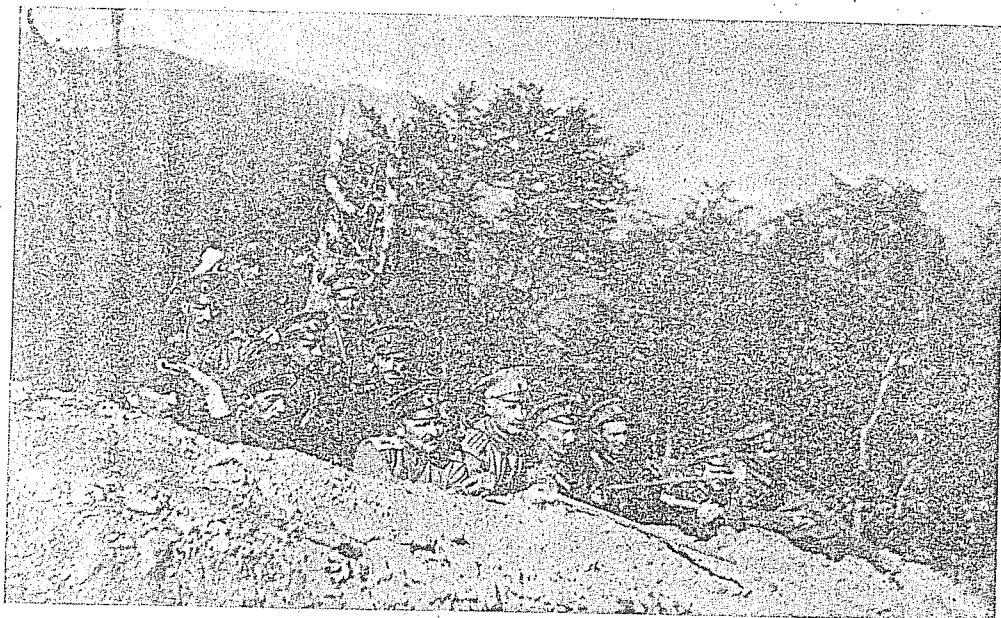
На Доброполския участъкъ (5000 метра), на преднитѣ пунктове — Скалистата и Сипестата висоти — никакви окопи. Охранявали се съ постове, на които часовитѣ сж си издълбали стрелкови трапчета. Задъ висотата имаше 8 колиби-заслончета. Предъ Власиевата висота, на Боруна — единъ окопъ съ една наблюдателница за артилерийския наблюдателъ (подполковникъ Симеоновъ). Никаква телена мрежа. На Власиевата висота — единъ редъ окопи дълбоки 80 см., 1 редъ телена мрежа, на много мѣста прекъсната, рогаткитѣ повалени отъ снѣга. Задъ Канаритѣ и задъ к. 1700 — по единъ заслонъ, противъ полски гаубици. Отъ Канаритѣ, източно отъ Власиевата висота до Доброполската рѣка нѣмаше окопи. Участъкътъ се отбраняваше отъ постове, изнесени напредъ въ гората.

Ясно е, че на полка предстоеше грамадна работа за да подобри позицията, а противникътъ, предизвестенъ за смѣната, веднага започна атакитѣ си.

Къмъ началото на май много малко сведения бѣха събрани за състава на противника, който действува срещу бригадния участъкъ. Знаеше се само, че срещу бригадата действува Шумадийската дивизия, състояща се отъ 10-и, 11-и и 12-и полкове и че предстои сгъстяване на Шумадийската дивизия въ дѣсно (на изтокъ) и вкарването напредъ, срещу Добро поле, на Вардарската дивизия, състояща се отъ 21-и, 22-и и 23-и пех. полкове, която до тогава е била въ армейски резервъ.

Въ цѣлия бригаденъ участъкъ противникътъ бѣше най-близо до Баховския ридъ и Димова поляна. На тѣзи пунктове неговитѣ окопи

бѣха на мѣста на 30 м. отъ нашитѣ. Сжщо така на не повече отъ 100 м. бѣше и срещу централния Бурунъ, Симеоновия наблюдателенъ пунктъ и Сокола. Най-отдалеченъ бѣше срещу Гръцкия постъ и Продановата височина. Въ този участъкъ на мѣста патрулитѣ сж ходили на 1½ клм. и не сж срещнали никакъвъ противникъ. Този участъкъ е билъ най-спокойниятъ и на него сж пращали дружинитѣ единъ видъ на почивка. Този дружиненъ участъкъ бѣше и най-голѣмиятъ. Най-важенъ се е смѣталъ до тогава участъкътъ Баховски ридъ и Димова поляна, за което бѣше и най-силно заетъ — не повече отъ 2 клм. на дружина, когато дружината на Гръцкия постъ имаше 6 клм. участъкъ.

Разучване разположението на противника

Врагътъ разполагаше съ всичко 60 орждия, 7·5, 12, 15 и 17·5 сантиметрови, които стрелятъ по участъка на бригадата, разположени въ 5 групи около Сръбския Соколъ, с. Пожаръ, гребена Голашъ, с. Бахово и Чернишево.

Това бѣ значително количество и то почти половината отъ голѣмъ калибъръ. Независимо отъ това той разполагаше съ огромно количество снаряди, защото си бѣ прекаралъ тѣснолинейка отъ гара Въртокопъ до с. Струпино, а отъ тамъ къмъ позицитѣ строеше пжтища.

По Доброполския участъкъ противникътъ можеше да съсрѣдоточи огъня си отъ три страни — отъ къмъ к. 1881, отъ Пожарския ридъ и отъ батареитѣ на Голашъ и въ едно кжсо време съ кръстосанъ огънь да изсипе огромно число разнокалибрени снаряди.

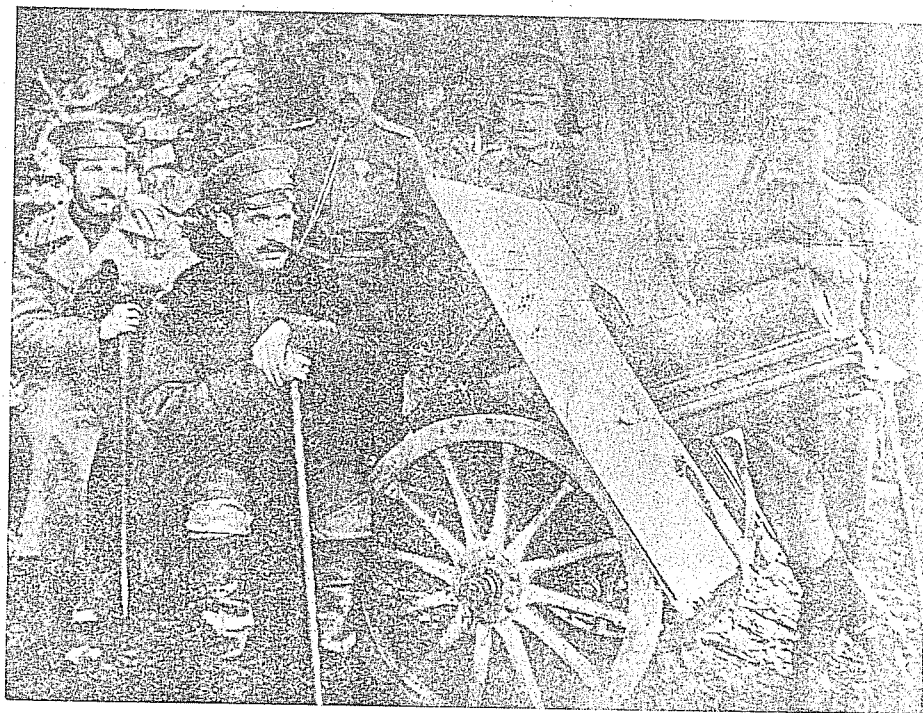
Наблюдателната артилерийска служба на противника бѣше отлично устроена, за което много му помагаше командущето положение, което той заемаше на кота 1881.

Въ бригадния участъкъ ние имаме една полска батарея на Стоянова висота и една гаубична на къмъ в. Кравица. Освенъ това можеха да съдействуватъ въ участъка 2 гауб. орждия отъ къмъ 1/5-а бригада и още две полски батареи отъ къмъ 2/3-а бригада.

Главната задача на нашата артилерия е даването преграденъ огънь предъ нашитѣ участъци, споредъ нуждата, обстрелване на разни

цели: орждия, картечници, минохвъргачки и пр. и подържане обезпкоителенъ огънь въ тила на противника.

При това количество орждия на този грамаденъ участъко „преградниятъ огънь“ съществуваше само на книга.

При Шкодовата батарея

Въ дѣсно отъ бригадата действуваше 1/5-а бригада, придадена къмъ 2-а Тракийска дивизия.

До 7-и май, предъ бригадния участъкъ на 2/3-а бригада, въ който влизаше вече и 10-и пех. полкъ, нѣмаше почти, сериозни действия.

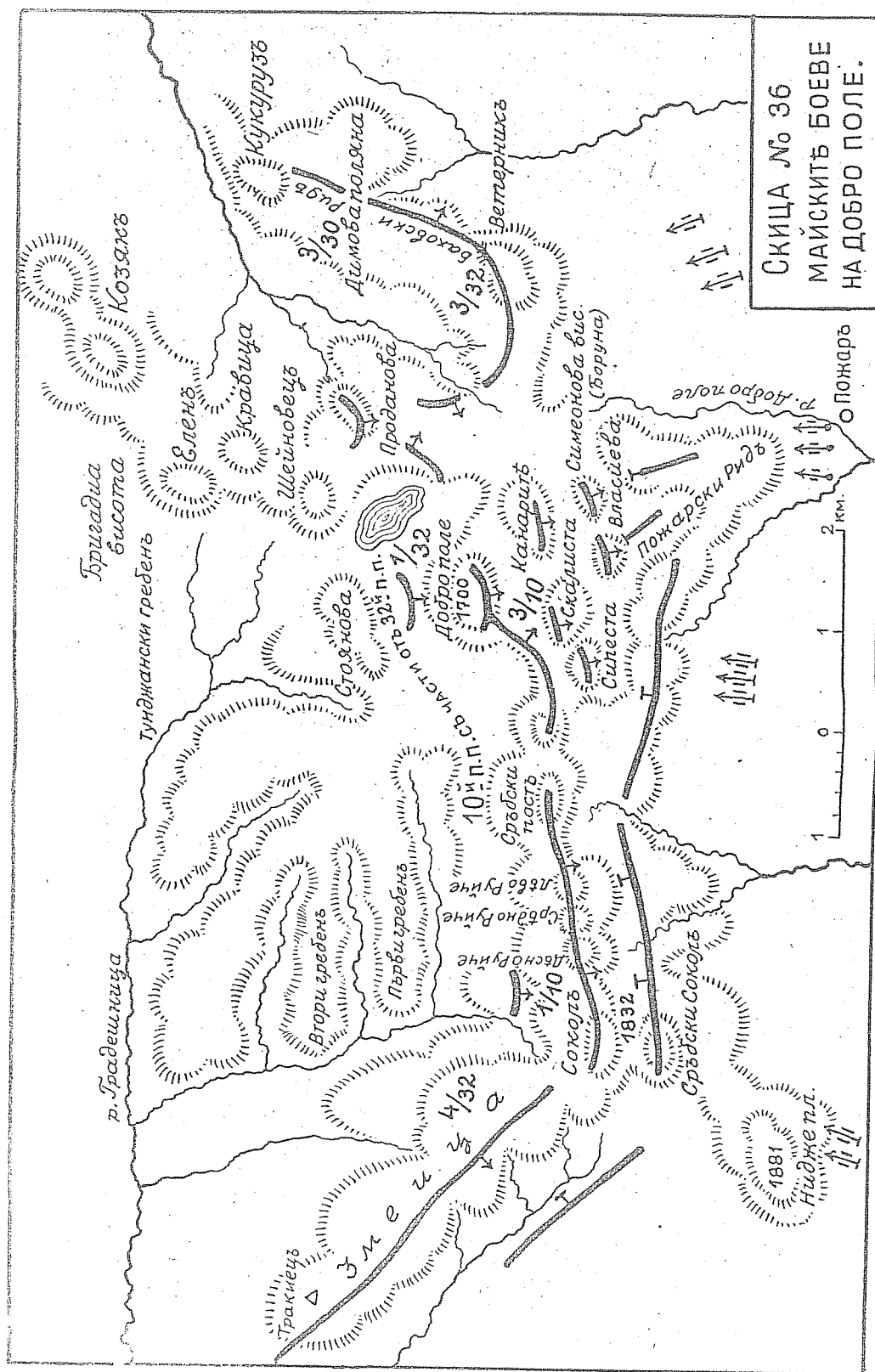
Ежедневно дружинитѣ, предъ които противника се намиралъ далеко, като тази на Гръцкия постъ, пращаха патрули къмъ противника съ разузнавателна цель.

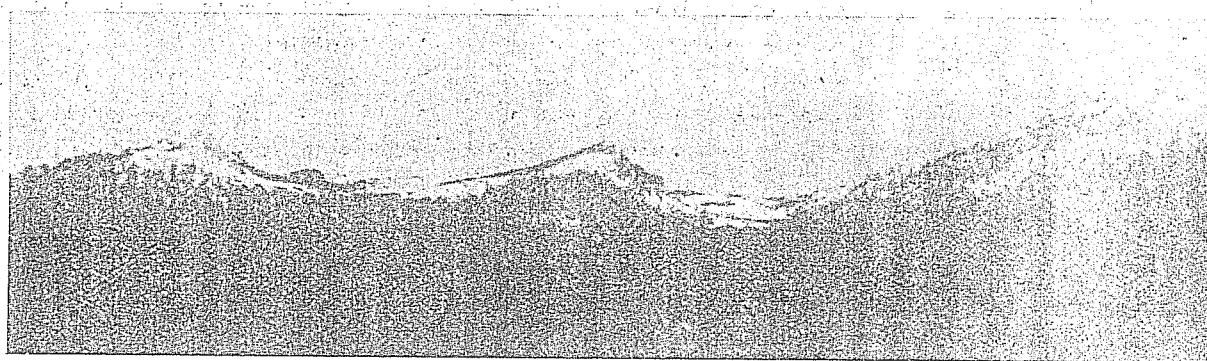
Тамъ кждето противникътъ бѣ по-близо, въпрѣки запрещаването, нашитѣ войници понѣкогасъ се сношавали съ сръбскитѣ, размѣнявали сж тютюнъ, хлѣбъ и др. и сж приемали писма за домашнитѣ имъ. (Петерникъ и Симеоновиятъ наблюдателенъ пунктъ). На Димова поляна и Соколъ, дето разстоянието между отбранителнитѣ линии бѣше твърде малко, озлоблението мжду дветѣ страни бѣше голѣмо.

Предъ съседнитѣ участъци, 1/5-а бригада — въ дѣсно и 1/3-а бригада въ лѣво, положението до 5-и май бѣше много спокойно. Чуваха се само отдѣлни артилерийски изстрели.

Отъ 5-и май почна усиленa артилерийска стрелба въ дѣсно къмъ с. Маково, кота 1050 и Битоля. Огънятъ на нѣколко пжти презъ деня се обръщаще въ барабаненъ. По всичко личеше, че срещу този участъкъ, противникътъ готви настѣпление. На 5-и, 6 и 7-и май нашата артилерия тамъ по нѣколко пжти презъ деня даваше преграденъ огънь, отъ това се заключаваше, че противникътъ предприема и пехотни атаки.

Това бѣше началото на майското нападение на генералъ Сарай.

Руйчетата

Майскитѣ боеве презъ 1917 год.

(Ск. № 36)

На 8-и май 1917 год. смѣняването на частитѣ между 2/3-а и 1/8-а бригади не бѣше още привършено. Бригадниятъ участъкъ се командуваше отъ к-ра на 2/3-а бригада, дѣсниятъ полкови участъкъ—Змеица—Добро поле, отъ к-ра на 32-и пех. Загорски полкъ, а лѣвиятъ—отъ к-ра на 29-и пех. Ямболски полкъ.

Дружиннитѣ участъци се заеха така:

4/32-а дружина съ 1 гранатохвъргачка, заемаше отдавна гребена Змеица и добре познаваше участъка си.

1/10-а дружина смѣни 1/32-а въ участъка Соколъ—Руйчетата на 7-и срещу 8-и май и бѣше се запознала, горе-долу, съ условията. Въ нейния участъкъ останаха 1-а карт. рота и 6 гранатохвъргачки отъ 32-и полкъ, защото картечнитѣ роти на полка не бѣха пристигнали още, и две срѣдни минохвъргачки.

3/10-а дружина смѣни 2/32 на 7-и срещу 8-и май презъ нощта. Смѣната завърши къмъ 3 часа при пълно спокойствие по цѣлия фронтъ на дружината. Позицията се зае така:

9-а рота зае Сипкавата, Скалистата и Власиевата висоти, като се разположи по взводове и по отдѣления въ прекъснатитѣ окопи. Въ нейния участъкъ останаха 3 картечници и 3 гранатохвъргачки отъ 32-и полкъ — по една на всѣка височина.

11-а рота зае Буруна, като на фланговетѣ на участъка останаха по една картечница и по една гранатохвъргачка отъ 32-и полкъ.

10-а рота, съ една картечница пакъ отъ 32-и полкъ, зае съ постове участъка отъ Буруна до Доброполската рѣка.

12-а рота остана въ дружинна подрѣжка на 500 метра северно отъ Когата (1700).

2/32-а дружина се изтегли въ полкова подрѣжка къмъ Стояновата висота, като остави по единъ войникъ къмъ всѣко отдѣление отъ 1/10-а дружина за да ориентиратъ новопристигналитѣ бойци.

Така, на 8-и май, командирѣтъ на дѣсния полкови участъкъ, полковникъ Йонковъ, разполагаше съ 4 дружини, 13 картечници и 2 минохвъргачки.

Лѣвиятъ полкови участъкъ се зае отъ 2/30 а, 3/32-а и 3/30-а дружини, безъ никаква полкова подрѣжка. 2-а дружина и картечнитѣ роти

отъ полка бѣха на пѣтъ отъ Демирѣ Капия къмъ позицията, а смѣнениятъ 29-и полкъ се бѣше вече изтеглилъ къмъ Кавадарци.

Този день к-рътъ на 10-и п. полкъ, подполковникъ Токушевъ, бѣ заминалъ по позицията, за да се запознае съ участъцитѣ Соколъ и Руйчето, които се готвѣше да приеме отъ к-ра на 32-и пех. полкъ.

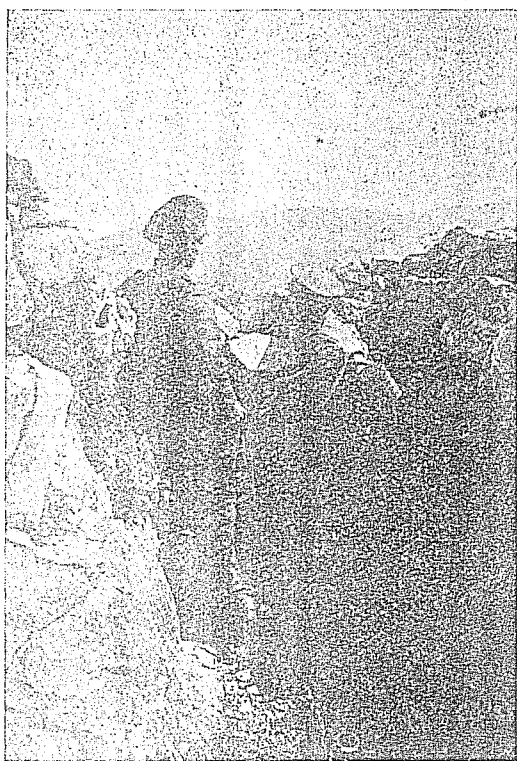
Едва що завършена смѣната, въ 4 часа, тежкитѣ неприятелски гаубични батареи отъ къмъ с. Пожарѣ, откриха рѣдѣкъ огънь по позицитѣ на батареитѣ, който продължи до 5¹/₂ ч.

Въ сѣщото време неприятелска минохвъргачка, почва да обсипва Буруна (Симеоновия наблюдателенъ пунктъ) съ мини. Въ 5 часа и тримата наблюдатели въ една издадена частъ на Буруна биватъ убити отъ една мина, попаднала между тѣхъ.

Въ 7 часа и 10 м. се появиха 5 неприятелски самолети, следъ което всички тежки батареи откриха огънь по батареитѣ ни, а къмъ 8 часа откриха огънь и всички планински и полски батареи, по пехотното ни разположение.

Подъ прикритието на този огънь неприятелски групи, около 2 взвода, къмъ 8 ч. почватъ да прибѣгватъ и се прилепватъ по канаритѣ между източната и западната половина на Буруна въ участъка на 11-а рота. Става нужда да се изнесе едно отдѣление отъ 2-и взводъ отъ заслона въ окопитѣ, което спира съ огънь по-нататъшното имъ промъкване.

Къмъ пладне се забелязаха единични сръбски войници да прибѣгватъ къмъ Буруна, обаче бѣха разпрѣснати съ артилерийски огънь. Следъ едно затишие отъ единъ часъ неприятелскиятъ огънь внезапно се усили още повече и къмъ 14 часа достигна до барабаненъ. Къмъ 17 часа неприятелътъ съсрѣдоточи огъня на всичкитѣ си батареи по Симеоновия наблюдателенъ пунктъ.

Наблюдатели
руна, бѣха останали само 8 войника.

Никой пѣтъ до тогава върху този участъкъ не се е изсипвалъ такъвъ силенъ огънь. Разположенитѣ окопи на обѣрнатия къмъ противника склонъ служеха за мѣрна точка на неприятелскитѣ батареи, които просто като че слагаха снарядитѣ си точно въ окопитѣ. Както видѣхме по-рано, заслони и наблюдателници противъ такъвъ огънь нѣмаше. Защитницитѣ отъ 11-а рота никжде не можеха да намѣрятъ закритие. Още отъ сутринята всички наблюдатели въ окопа на Симеоновия наблюдателенъ пунктъ бѣха едни избити, други ранени, а къмъ 17¹/₂ часа всички сѣществувачи окопи и заслони на самия Бурунъ и на 400 м. около него бѣха сринати и защитницитѣ останали подъ тѣхъ. Отъ 2-и взводъ на 11-а рота, който бѣше на самия Бурунъ, бѣха останали само 4 войника, а отъ дветѣ отдѣления на 3-и взводъ отъ 11-а рота, които бѣха на източната половина на Бу-

Следъ силната артилерийска подготовка, въ 18 ч., когато падна силна мъгла и нашата артилерия не виждаше, за да даде преграденъ огънь, сърбитѣ отново почнаха да настѣпватъ. Подъ този силенъ артилерийски огънь не бѣ възможно да се подкрепятъ защитниците на Буруна, по липса на ходове за съобщения. Останалитѣ само 4 живи защитници отъ 2-и взводъ на 11-а рота не могли да издържатъ силния напоръ на противника и се отдрѣпнали отъ западната половина на Буруна на една канара на около 25 м. източно отъ него, гдето е билъ и ротниятъ имъ командиръ поручикъ Несторовъ.

Сърбитѣ почнали да настѣпватъ отъ Буруна къмъ казанитѣ канари, обаче 8-тѣ живи защитници отъ лѣво (дветѣ отдѣления отъ 3-и взводъ на 11-а рота), заедно съ подпоручикъ Балакчиевъ, откриватъ силенъ пушеченъ огънь отъ къмъ фланга имъ и ги принуждаватъ да се върнатъ назадъ на Буруна.

Сърбитѣ веднага изкарватъ на Буруна три картечници и почватъ да фланкиратъ окопитѣ ни въ лѣво и дѣсно. 8-тѣ живи защитници въ източната половина на Буруна (гдето е самиятъ Симеоновъ наблюдателенъ пунктъ) не издържали силния огънь и вечерята се прибрали къмъ 10-а рота въ лѣво, а сѣщо и дветѣ отдѣления отъ 1-и взводъ на 11-а рота, въ дѣсно не издържали и се прибрали къмъ канаритѣ, гдето е билъ поручикъ Несторовъ и спиратъ по-нататъшното настѣпление на противника.

Този день сърбитѣ заематъ западната половина на Буруна, а така сѣщо и самия наблюдателенъ пунктъ. Заети сѣ отъ врага и дветѣ окопчета източно отъ Симеоновия наблюдателенъ пунктъ, въ които поставятъ единъ взводъ съ 4 картечници, а окопѣтъ между Буруна и Власиевата позиция остава не заетъ отъ никого.

Тѣй поставенитѣ неприятелски групи и картечници почватъ да фланкиратъ съ огънь нашитѣ части въ лѣво и дѣсно отъ Буруна. Поставенитѣ напредъ постове отъ 12-а рота, страдайки отъ огъня въ тила, привечеръ се отдрѣпватъ на една линия съ групитѣ на 11-а рота.

Неприятелски части се нахвърлиха и срещу Власиевата позиция, но биватъ отбити съ бомби отъ 9-а рота.

Щомъ падна Буруна, к-рътъ на 3-а дружина повежда въ контъръ-атака 12-а рота. Отъ тази рота два взвода съ ротния командиръ се насочватъ къмъ вр. Буруна, а останалиятъ взводъ трѣгва срещу Власиевата позиция.

Сърбитѣ веднага откриватъ силенъ преграденъ огънь предъ заетитѣ отъ тѣхъ участъци, съ цель да не позволятъ прииждане на наши войски отзадъ за контъръ-атака. Обаче този тѣхенъ огънь бива прегазенъ съ хладнокръвие и голѣмо себеотрицание отъ взводоветѣ на 12-а рота, които на всѣка цена искаха да се яватъ въ помощъ на своитѣ другари отъ 11-а рота. Обаче, к-рътъ на дружината, като вижда, че 9-а рота стои здраво на Власиевата позиция, завива съ всички взводове къмъ Буруна, за да атакува влѣзлия противникъ. По тъмно вече, въ 21 часа, взводоветѣ се нахвърлиха съ голѣмо ожесточение въ атака и противникътъ биде изтласканъ назадъ. Само отдѣлни неприятелски групи се бѣха задържали на върха на езика, поради настѣпване на тъмнината и трудността да се уреди контъръ-атаката.

Храбрата 11-а рота бѣ претърпѣла много тежки загуби, главно отъ огъня на 50 разнокалибрени оръдия. Около 100 човѣка бѣха излѣзли отъ строя, убити, ранени и зарити въ блиндажитѣ. Това принуждава к-ра на дружината да заповѣда на поручкъ Несторовъ да

Група офицери отъ 3-а дружина
майоръ Илиевъ — командиръ на 3/10-а дружина съ 10-а, 11-а, 12-а
роти и 4-а рота отъ 32-и пех. полкъ — отъ Пожарската пжтека до До-
брополската рѣка.

На 9-и май противникътъ започна отново своята усилена артиле-
рийска подготовка за атаката на Доброполската позиция. Отначало цѣ-
лата неприятелска артилерия съсредоточи своя убийственъ огънь срещу
нашитѣ нѣколко орждия. Следъ това огънятъ се пренесе по вѣроят-
нитѣ мѣста на нашитѣ подрѣзки, до като стигна до стихийна сила и
се превърна въ барабаненъ по Буруна и Власиевата позиция.

Къмъ обѣдъ, огънятъ за малко намалѣ, за да се засили между
14—15 часа, главно по преднитѣ позиции. Въ мигъ, сжщиятъ огънь се
прехвърли задъ позицията, за да се вдигне въ атака пехотата на про-
тивника. Тя обаче биде прикована съ огънь на мѣстото си.

Когато врагътъ видѣ, че има още живи защитници въ нашитѣ по-
зиции, той спрѣ атакитѣ си и отново почна убийственна артилерийска
подготовка, главно по Симеоновата и Власиевата позиция. Рушеше се
всичко и окопитѣ бѣха обърнати въ прахъ. Гжстъ черенъ димъ покри
цѣлата околностъ. Подъ разсипанитѣ блиндажи и окопи бѣха зарити
45 войници отъ 12-а рота. Тогава храбритѣ Родопци отъ тая рота, зае-
матъ за отбрана гранатнитѣ ями, но и тукъ доста отъ тѣхъ намиратъ
смъртта си.

Но упорството на противника не бѣ прекратено. Волята му бѣше
на всѣка цена да овладѣ височинитѣ при Добро поле. За това, следъ
първия неуспѣхъ, той не се отчая. Къмъ 19 часа огънятъ на артиле-
рията му отново се превърна въ барабаненъ, за да доразруши и убие
онова, което бѣ останало живо следъ първия пристѣпъ. Щомъ като
огънятъ се пренесе въ тила, за да изолира подрѣжките ни, около две-
три неприятелски дружини, въ нѣколко вълни, енергично подкрепени
отъ множество леки, тежки картечници и минохвъргачки, се нахвър-
лиха стремително на „Буруна“ и „Добро поле“. Единъ взводъ отъ 12-а
рота посрещна съ чудовищна храбростъ първитѣ вълни. Обаче врагътъ
силно напирал. Много отъ войниците падатъ убити, взводниятъ коман-

прибере остатъцитѣ отъ ротата, около
40—50 човѣка въ дружинната подрѣзка,
а пъкъ 12-а рота да заеме нейния уча-
стъкъ. Но тъй като тази смѣна става едва
къмъ полунощъ, то 11-а рота не е могла
напълно да се оттегли назадъ, а е остана-
ла до канаритѣ на „Добро поле“, гдето и
бива сварена на утрото на 9-и май.

Още като се почва атаката, сутринята
на 8-и май, задъ 3-а дружина на полка е
била изпратена една дружина отъ 32-и
пех. полкъ на майоръ Буковъ, която се е
приближила задъ участъка и е била го-
това за подкрепа.

Като добре запознатъ до сега съ то-
зи участъкъ, майоръ Буковъ бива назна-
ченъ за командиръ на Доброполската гру-
па, която той раздѣля на два участъка:
Дъсенъ — капитанъ Никовъ Софрони —
съ 9/10-а и 1/32-а роти — отъ Сръбски
постъ до Пожарската пжтека и *Лъвъ* —

диръ, подпоручикъ Яневъ, е раненъ, останалитѣ бойци отъ 11-а и 12-а роти почватъ подъ натиска да се огъватъ назадъ. Обаче въ това време началникътъ на лѣвия подучастъкъ, майоръ Илиевъ, повежда участковата поддръжка (4/32-а рота) и контъръ-атакува. Заедно съ тая поддръжка се понасятъ напредъ и разстроениитѣ и понесли голѣми загуби взводове на 11-а рота, подъ командата на своя ротенъ командиръ поручикъ Несторовъ. Преднитѣ взводове политатъ отново на врага и той, смаянъ отъ геройството на тия защитници, не издържа удара и се оттегля, като се задържа само съ една малка частъ на носа на Доброполския Бурунъ.

За голѣмо нещастие, тукъ близко до една канара пада убитъ командирътъ на 11-а рота поручикъ Несторовъ Иванъ и фелдфебелътъ на 12-а рота Руси Маревъ. Може би, ако не бѣше геройската смъртъ на тия храбърци, които съ неустрашимостъ водѣха атакуващитѣ групи, Буруна щѣше да бжде напълно очистенъ отъ врага.

Къмъ 8^{1/2} часа поддръжката въ участъка, 4/32-а рота, повежда отново контъръ-атака срещу Буруна. Обаче неприятелската артилерия изсипа такъвъ убийственъ огънь по нея, щото не позволи даже и на останалитѣ защитници да се задържатъ на Буруна.

11-а рота бѣ понесла толкова много загуби, че бѣше изтеглена въ поддръжка задъ Руйчетата, а 10-а рота дойде вмѣсто нея на Добро поле, като застана задъ „Канаритѣ“; по такъвъ начинъ тя преграждаше проникването на врага къмъ Добро поле.

Атаката на противника, която се водеше едновременно и срещу Власиевата позиция и срещу Руйчетата биде напълно отбита съ голѣми загуби за противника.

По такъвъ начинъ врагътъ, следъ като изсипа повече отъ 15,000 тежки снаряди само по едно толкова малко пространство отъ Доброполския участъкъ и проведе жестоки атаки, трѣбваше да се задоволи съ единъ сравнително нищоженъ успѣхъ.

На 10-и май противниковата артилерия отново почна своя разрушителенъ и убийственъ огънь по защитницитѣ на Доброполския участъкъ. Този огънь разколебава отчасти 4/32-а рота, обаче началникътъ на подучастъка, майоръ Илиевъ, ако и раненъ, успѣва да задържи положението. Въпрѣки желанието да се овладѣе отъ насъ обратно Буруна, поради разстройството на ротитѣ и голѣмитѣ загуби, това не можа да стане. Врагътъ се опита да разшири успѣха си къмъ „Канаритѣ“, обаче бива отхвърленъ съ грамадни загуби отъ нашата 2-а рота.

Къмъ 17 часа, отново неприятелскиятъ артилерийски огънь се обръща въ барабаненъ по Власиевата позиция. Всички почти защитници отъ 9-а рота на дѣсния флангъ сж ранени и избити и нѣма кой да ги защитава. Врагътъ използва това положение и настѣпва къмъ дѣсния флангъ на тази позиция. Тогава командирътъ на 2-а картечна рота поручикъ Тутманиковъ, стреляйки самъ съ една картечница, която само е останала здрава и командирътъ на 9-а рота подпоручикъ Василевъ, се опитватъ съ най-отчаяни усилия да задържатъ противника.

Поручикъ Тутманиковъ на два пжти е билъ зариванъ съ прѣстъ и камъни отъ фугаснитѣ снаряди и на третия пжтъ пада раненъ. Командирътъ на 3-и взводъ отъ 9-а рота, подпоручикъ Василевъ, посрѣща ударътъ съ нѣколко души войници и успѣва да отблъсне енергично настѣпилия врагъ, обаче и той пада раненъ. Положението става критическо. Отъ всички защитници на Власиевата позиция оставатъ здрави едва 13 войника — Родопци. Врагътъ успѣва да заеме половината

Поручикъ Тутманиксь
к-ръ 2-а карт. рота

окопъ отъ 3-и взводъ, като останалитѣ 13 войника се държатъ въ другата половина. На братска помощъ се явява 1-а рота отъ 32-и полкъ, подъ командата на храбрия капитанъ Матеевъ, контъръ-атакува сърбитѣ и следъ като ги прогони, успѣ да вземе като трофеи 3 автоматични пушки, два сандѣка бомби и нѣколко пленници. Отъ последнитѣ се установи, че срещу Доброполския участъкъ действа 23-и сръбски полкъ и че имали заповѣдь на всѣка цена да взематъ Добро поле.

Презъ нощта се наложи прегрупиране на нашитѣ сили, като въ лѣвия подучастъкъ застанаха 2-а и 10-а Родопски роти, а 3-а рота Загорци останаха въ поддръжка, всички около „Канаритѣ“.

Дѣсниятъ участъкъ се зае отъ 9-а рота на „Скалистата“ и „Власиевата позиция“. Въ нейна поддръжка бѣше 1-а рота отъ Загорския полкъ. Общъ резервъ — 2/32-а и 4/32-а роти.

На 11-и май въ 9^{1/2} ч. избухна пакъ като ураганъ, неприятелскиятъ артилерейски огънь. Къмъ 14 ч. той се превърна въ барабаненъ по Канаритѣ и Власиевата позиция. Изсипаха се надъ 10,000 снаряда. Въ 15 ч. и 15 м. неприятелски вълни се понесоха къмъ Канаритѣ. 2/10-а рота посрещна храбро врага и го отби. Въ 16^{1/2} ч. последва втора ар-

Щабътъ на 1-а дружина съ войници отъ 4-а рота

тилерийска подготовка, следъ нея втора пехотна атака и пакъ отбиване на врага съ бомби и ножъ.

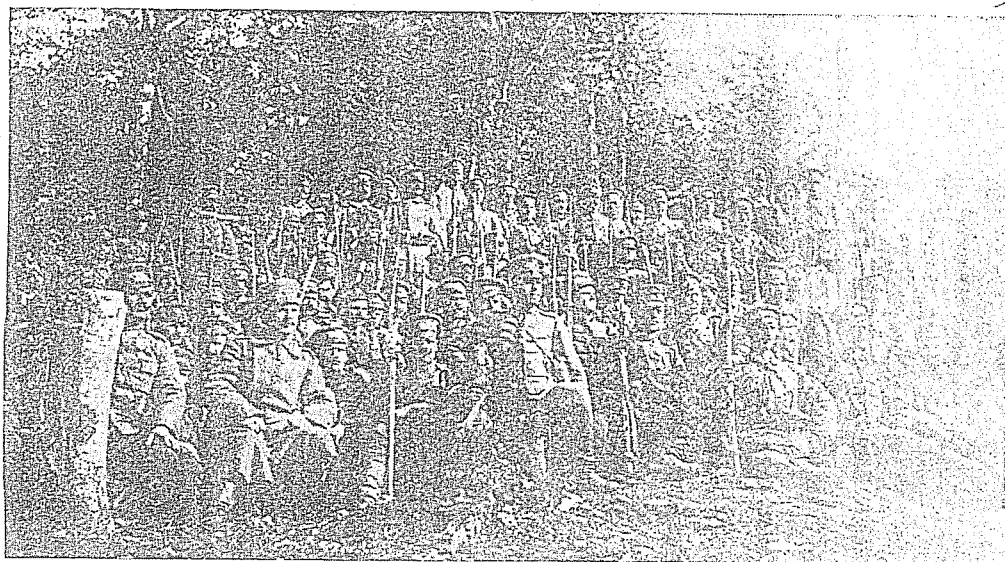
На Власиевата позиция бѣха останали само 14 души съ единъ отдѣльоненъ командиръ. Въ 18 ч. и 45 м. тѣ бѣха обсипани съ снаряди

мини. Неприятелският групи се настаняват на нея, поставят само постове, а тѣ се насочват къмъ Скалистата и Сипестата висоти. На тѣзи висоти имаше само по едно отдѣление отъ 9/10-а рота, които били прибрани отъ н-ка на подучастъка, за да има едно ядро за контъръ-атака, защото безъ него рискувалъ да допусне врага на главната позиция. Неприятелският патрули се покачили на Скалистата и Сипестата висоти. Започна проливенъ дъждъ. Гжста мъгла забули тѣзи пунктове. Отъ една крачка по-далече нищо не се виждаше. . . .

Отъ бригадата летѣха заповѣди следъ заповѣди: „Контъръ-атакувайте, възстановете старото положение!“ Н-кътъ на участъка, обаче, усѣщаше добре положението и решително заяви, че една несполучлива контъръ-атака съ разполагаемитѣ сили и безъ артилерийска подготовка, ще доведе противника на главната позиция.

На 12-и въ 4 ч. бригадниятъ к-ръ самъ дойде въ Доброполския участъкъ. Следъ като се увѣри въ тежкитѣ загуби на частитѣ, той реши да произведе контъръ-атаката съ бригадната поддръжка и следъ добра артилерийска подготовка. Бригадниятъ следъ като се увѣри въ превъзходнитѣ сили на контъръ-атакуващитѣ части, напусна позицията. Въ 15 ч. висотитѣ бѣха заети.

Оставаше Власиевата висота. К-рътъ на бригадата се увѣри, че това е само единъ езикъ на Скалистата висота, върху който, при наличната артилерия, не биха могли да се задържатъ нито наши, нито противникови части. Той настоя предъ к-ра на дивизията да не се пра-

Войници отъ 1-а дружина следъ майскитѣ боеве

хосватъ сили за нея. К-рътъ на дивизията видѣ противоречието между „скицата за укрепяването“ на позицията и доклада на бригадния к-ръ. Той се съгласи на временна отсрочка, до като самъ види положението.

На 13-и май въ 7 ч. всички неприятелски батареи откриха огънь главно по Канаритѣ на Добро поле. Къмъ 10 ч. той се обърна въ барабаненъ и въ 15 ч. избухна съ всичката си грозота. Въ течение на $\frac{1}{2}$ часъ Канаритѣ заприличаха на изригващъ вулканъ. Изведнѣжъ огънятъ

се пренесе въ тила. Неприятелската пехота отъ около 3 роти въ предна линия, въ нѣколко вълни, настѣпи срещу Канаритѣ. Отъ Канаритѣ изхвъркнаха два червени ракети — знакъ, че неприятелската пехота се вдигнала въ атака. Нашата артилерия откри огънь. Силенъ пушеченъ и бомбовъ огънь пламна около Канаритѣ. Врагътъ не удържа, разбърка се, една частъ залегна, а друга се повърна назадъ. Първата атака бѣше отбита!

Следъ кратко затишие неприятелската артилерия отново се нахвърли върху Канаритѣ. Къмъ 4¹/₂ ч. огънятъ премина въ барабаненъ. Неприятелски вълни отново се понесоха въ атака. Посрещнати съ бомби и ножъ, тѣ отново се повърнаха назадъ и залегнаха. И втората му атака не сполучи!

Следъ това нова по-жестока бомбардировка, отново атака — трета по редъ! И — тя бѣше посрещната и сломена отъ храбритѣ защитници на Канаритѣ!

Въ 18 ч. и 40 м. 8. неприятелски аероплана се надвесиха надъ Канаритѣ на Добро поле, за да корегиратъ стрелбата на артилерията му. Канаритѣ пламнаха въ огънь и димъ! Нищо не се виждаше. Къмъ 7 ч. трѣсакътъ отъ фугаснитѣ гранати се слѣ въ едно общо бучение. Въ това време неприятелската артилерия се групира срещу Канаритѣ. Съ една дружина въ предна линия, тя се реши да заеме Канаритѣ на всѣка цена и да стѣпи здраво на Добро поле. Защитницѣ на Канаритѣ — 2/10-а рота — изправени задъ тѣхъ, почернѣли отъ пушека на неприятелскитѣ гранати, бѣха решили да умратъ, но да не допуснатъ врага на Добро поле. Началникътъ на Доброполския участъкъ трѣгна съ 4/32-а рота за Канаритѣ. Командирътъ на Родопци се пренесе съ 8/32-а рота къмъ своитѣ храбреци, които изнемогваха. Огнева завеса препрѣчи пътя на настѣпващитѣ подрѣзки. Въ това време, въ гъстия димъ предъ Канаритѣ, се решаваше съдбата на Добро поле. Бомби, ножъ, приклади — всичко бѣ турено въ действие. Едно общо и грозно бучение се разнасяше изъ Мъгленската долина. Артилерийския огънь пламна и въ съседнитѣ участъци.

На Козяцитѣ, Престолонаследникътъ, бждеция Царъ на България, Главнокомандуваниятъ, Крътъ на дивизията, съ затаенъ дѣхъ следѣха ходътъ на боя! Никой не знаеше следъ като се вдигне черния вуалъ отъ Добро поле, чие знаме ще се развѣе надъ него.

А защитницитѣ на Канаритѣ привършваха вече своята задача. Стоици неприятелски трупове лежаха предъ зловещитѣ и черни скали на Добро поле. Пристигналитѣ подрѣзки не можаха да взематъ участие въ ржкопашния бой. Противникътъ бѣ поваленъ отъ преднитѣ борци. Четвъртата неприятелска атака завърши съ тежко поражение за него.

Къмъ 22—23 ч. неприятелътъ се опита, чрезъ изненада да се нахвърли на Канаритѣ, но бѣше отбитъ само съ огънь.

Зазори се — 14-и май! Прохладниятъ майски вѣтрецъ разчисти черния димъ отъ Добро поле. Знамето на Родопци победно се развѣзаше върху канариститѣ му чуки!...

За храброто си държане въ тия ужасни боеве, Родопци получиха поздравителни телеграми отъ *Негово Величество*, главнокомандувания, началника на 11-а германска армия, командиритѣ на дивизията (3-а), на бригадата и заедно съ тази благодарностъ 40 кръста за храбростъ за най-отличилитѣ се защитници на Добро поле.

Всички опити на врага отъ 16-и до 20-и май отново да се овладѣе „Сипестата“ и „Канаритѣ“ останаха напразни. Той бѣше сломенъ отъ

Родопци и Шейновци и вѣрата му въ по-нататъшния успѣхъ оѣше напълно загубена.

Отъ заловенитѣ пленници—сърби се установи, че 23-и сръбски полкъ, действащъ срещу храбритѣ Родопци, въ майскитѣ боеве е билъ до такава степенъ разбитъ и сразенъ, че е билъ изтегленъ въ армейски резервъ. Въ тия боеве срещу Доброполския участъкъ сж вземали участие войскитѣ отъ Вардарската сръбска дивизия. Кървавитѣ атаки сж били отъ Дринската дивизия, а срещу Шейновци е действувала Шумадийската дивизия. Тия дивизии сж имали заповѣдъ да заематъ на всѣка цена Добро поле, обаче, дългътъ и самопожертвуването на Родопци излѣзоха по-силни отъ тази заповѣдъ.

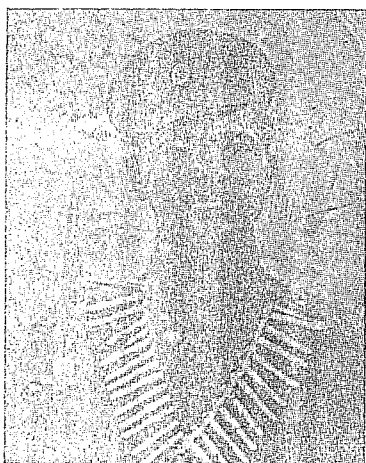

Офицѣри отъ 2-а дружина следъ майскитѣ боеве

Едва ли можеше да си представи човѣкъ, че въ този малъкъ зле укрепенъ, но храбро защищаванъ участъкъ, следъ повече отъ 50,000 тежки снаряда, които не оставиха неразровено мѣсто, ще се намѣрятъ живи хора, които гърди срещу гърди да устоятъ на непрекъснатитѣ вълни следъ вълни, врагове. Едва ли можеше да има по-голъмо напрежение отъ това, щото следъ като загубиха повече отъ половината си съставъ, заедно съ началницитѣ си, да намѣрятъ куражъ да сломятъ съ сетни сили врага. *Рамо до рамо Родопци и Загорци бранѣха позицията и загиваха въ братската земя, за да защитятъ границитѣ на нападнатото отъ вси страни Отечество.*

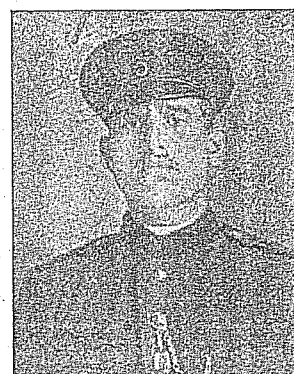
Не Термопили, а Добро поле трѣбва да ни покаже, какъ шепа българи—Родопци презъ майскитѣ боеве и умрѣха за своето Отечество! Тукъ Родопци си сътвориха паметникъ, кандилото на който никога нѣма да изгасне! Да! Екътъ отъ гърлата на старитѣ българи и блѣсъка на мечоветѣ отъ Клокотница се бѣ пренесълъ на Добро поле. Добро поле не можеше да намѣри по-добри защитници.

Имената на тия достойни борци заслужено могат да стоятъ подъ кандилото на всѣка родопска кжца и споменътъ за тѣхъ не трѣбва да умира въ народа, а най-вече въ тѣхниятъ родъ.

† р. Жеко Ангеловъ
Петевъ

Убити въ защита на
отечеството при ДО-
БРО ПОЛЕ и ДИМО-
ВА ПОЛЯНА презъ
майскитъ боеве
916 год.

† р. Маринъ Христовъ
Грозевъ

1. Капитанъ Михаилъ Продановъ, к-ръ 5-а рота Карловско
2. Поручикъ Иванъ Несторовъ, к-ръ 11-а рота, Хасково
3. Подпор. Петъръ Гиневъ Николовъ — 8-а рота, Габрово

Хасковска околия

4. Редникъ Паскалъ Георгиевъ	12-а рота Хасково
5. " Борисъ Георгиевъ Теневъ	11-а " "
6. Мл. подоф. Георги Митевъ Колешковъ	4-а " "
7. " Гиню Ивановъ Тодоровъ	2-а " "
8. " Костантинъ Атанасовъ Костадиновъ	11-а " "
9. Редникъ Мехмедъ Мехмедовъ Юсеиновъ	12-а " "
10. " Павелъ Молевъ Димитровъ	8-а " "
11. " Петко Мариновъ Петковъ	9-а " "
12. " Павелъ Милевъ Димитровъ	4-а " "
13. " Тодоръ Милевъ Ганевъ	11-а " "
14. Ефрейторъ Петко Мариновъ Петковъ	9-а " "
15. Редникъ Хасанъ Мехмедовъ Юсеиновъ	4-а " "
16. " Вълчо Пилевъ Ирговъ	11-а р., с. Гарваново
17. " Петъръ Парасковъ Вълковъ	8-а " "
18. " Траянъ Трандафиловъ Траяновъ	9-а " "
19. " Христо Аврамовъ Милевъ	10-а " "
20. Ефрейторъ Запрянь Желѣзковъ Димитровъ	4-а " с. Клокотница
21. Редникъ Слави Николовъ Чирикановъ	5-а " "
22. " Фиданъ Димитровъ Петевъ	4-а " "
23. " Христо Ванчевъ Атанасовъ	11-а " "
24. " Ангелъ Паневъ Геневъ	10-а " с. Гор. Изворъ
25. Ефрейторъ Китю Калиновъ Гочевъ	2-а " "
26. Мл. подоф. Христо Петровъ Келешевъ	5-а " "
27. Редникъ Василь Георгиевъ Тодевъ,	2-а " с. Каснаково
28. " Георги Георгиевъ Вълчевъ	12-а " "
29. " Христо Петевъ Христовъ	8-а " "

30.	Фелдфебелъ	Димитъръ	Тодевъ	К. Тодевъ	12-а	„	с. Ж. Бръгъ
31.	„	Русю	Матевъ	Марчевъ	12-а	„	„
32.	Ст. подоф.	Дѣлчо	Яневъ	Налбантовъ	12-а	„	„
33.	Редникъ	Георги	Тоневъ	Гоговъ	11-а	рота,	с. Орлово
34.	„	Диню	Ванчевъ	Лавчевъ	11-а	„	„
35.	„	Желю	Добревъ	Желевъ	7-а	р.,	с. Узунджово
36.	„	Дѣлчо	Христозовъ	Сталевъ	5-а	„	„
37.	„	Жеко	Лнгеловъ	Петевъ	9-а	„	с. Динево
38.	„	Теню	Ванчевъ	Колевъ	9-а	„	„
39.	Фелдфебелъ	Ванчо	Петровъ	Ивановъ	11-а	„	с. Ябълково
40.	Редникъ	Ванчо	Колевъ	Петковъ	11-а	„	с. Надежда
41.	„	Господинъ	Георгиевъ	Здравковъ	8-а	„	с. Бродъ
42.	„	Мирчо	Богоевъ	Мирчевъ	9-а	„	с. Бръстово
43.	„	Панайотъ	Паневъ	Тодоровъ	9-а	„	с. Сусамъ
44.	„	Георги	Геговъ	Вълковъ	11-а	„	с. Стойково
45.	„	Исмаилъ	Байрамовъ	Мехмедовъ	12-а	„	с. Войводово
46.	„	Господинъ	Тодоровъ	Илиевъ	2-а	„	с. Крепостъ
47.	„	Александъръ	Теодосиевъ	Лозевъ	5-а	„	с. Тракиецъ

Борисовградска околия

48.	Редникъ	Ванчо	Митовъ	Стефановъ	11-а	р.,	с. Драгойново
49.	„	Иванъ	Радичевъ	Кузмановъ	2-а	„	„
40.	Мл. подоф.	Райчо	Георгиевъ	Ангеловъ	9-а	„	„
41.	Редникъ	Ангелъ	Пасевъ	Пенчевъ	11-а	„	с. Езерово
52.	„	Деко	Ивановъ	Кончевъ	11-а	„	„
53.	„	Георги	Дѣлчевъ	Дочевъ	7-а	„	с. Дебъръ
54.	„	Господинъ	Костовъ	Трифунъ	7-а	„	„
55.	„	Райко	Ивановъ	Соковъ	7-а	„	„
56.	„	Юрданъ	Петровъ	Доневъ	9-а	„	с. Татарево
57.	„	Георги	Дѣлчевъ	Тилевъ	7-а	„	„
58.	„	Димитъръ	Каневъ	Димитровъ	8-а	„	с. Буково
59.	„	Тодоръ	Славчевъ	Ангеловъ	8-а	„	„
60.	„	Янко	Ивановъ	Митевъ	11-а	„	гр. Борисовгр.
61.	Мл. подоф.	Маринъ	Христовъ	Грозевъ	6-а	„	с. Преславъ
62.	„	Тодоръ	Димитровъ	Желевъ	11-а	„	с. Бодрово
63.	Редникъ	Атанасъ	Георгиевъ	Чавковъ	11-а	„	с. Дълб. Изворъ

Казанлъшка околия

64.	Фелдфебелъ	Милчо	Ивановъ	Бѣлчевъ	12-а	р.,	с. Мъглишъ
65.	Редникъ	Миню	Стойковъ	Лангаровъ	11-а	„	„
66.	„	Никола	Тоневъ	Костовъ	7-а	„	„
67.	„	Георги	Петровъ	Драгиевъ	7-а	„	с. Тулово
68.	„	Колю	Колевъ	Недѣлковъ	5-а	„	„
69.	„	Кольо	Петровъ		9-а	„	с. Мждреци
70.	„	Станю	Дѣлчевъ	Тодоровъ	9-а	„	„
71.	„	Георги	Михалевъ	Димитровъ	12-а	„	с. Вѣтрень
72.	„	Минчо	Генковъ	Андролевъ	8-а	„	с. Елхово
73.	„	Петко	Петковъ	Радевъ	2-а	„	с. Черногорово
74.	„	Слави	п. Василевъ	Славовъ	3-а	„	с. Срѣднотурово

Чирпанска околия

75.	Редникъ	Георги	Вълковъ	Георгиевъ	2-а	р.,	с. Чернооково
76.	„	Дѣлчо	Нойковъ	Стайковъ	3-а	„	с. Спасово

Смолянска околия

77.	Редникъ	Еминъ Хасановъ Биляловъ	4-а р., с. Рудоземъ
78.	"	Сали Мехмедовъ Юсеиновъ	11-а " с. Сопотъ
79.	"	Сулейманъ Юсеиновъ Хрантевъ	2-а " с. Виево
80.	"	Ахмедъ Мехмедовъ Шишмановъ	7-а " гр. Смолянъ

Кърджалийска околия

81.	Редникъ	Дѣлчо Петровъ Славовъ	1-а к. р., с. Пчеларово

Харманлийска околия

82.	Редникъ	Янко Тилевъ Влашевъ	11-а р., с. Златица

Русенска околия

83.	Редникъ	Петко Николовъ Боевъ	8-а р., с. Санрово

Ст.-Загорска околия

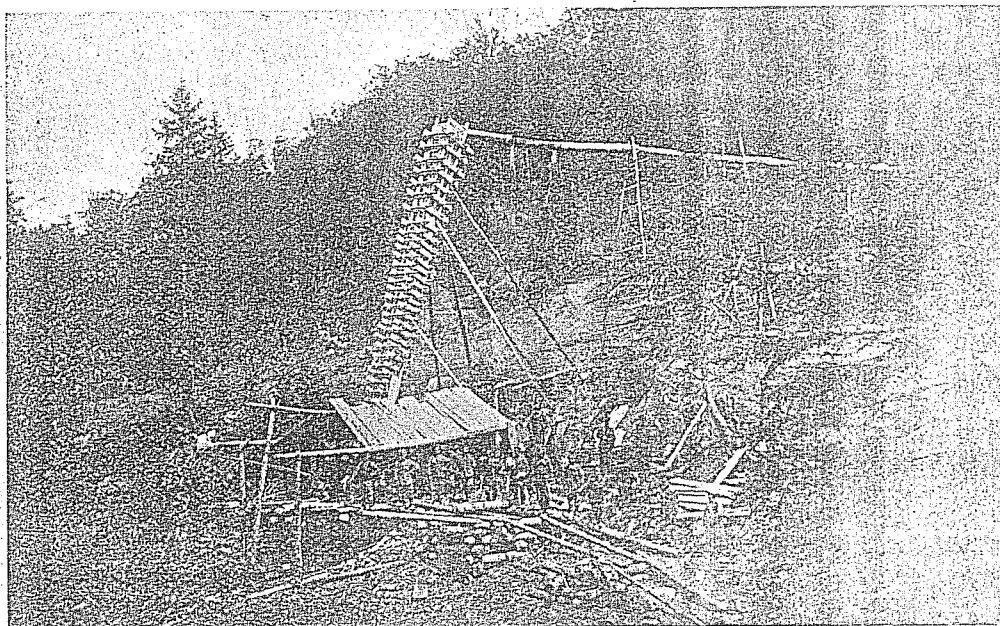
84.	Редникъ	Петко Теневъ Георгиевъ	11-а р., гр. Ст. Загора

Асеновградска околия

85.	Редникъ	Христозъ Ангеловъ Ивановъ	12-а " с. Новаково

Поменъ за героитѣ

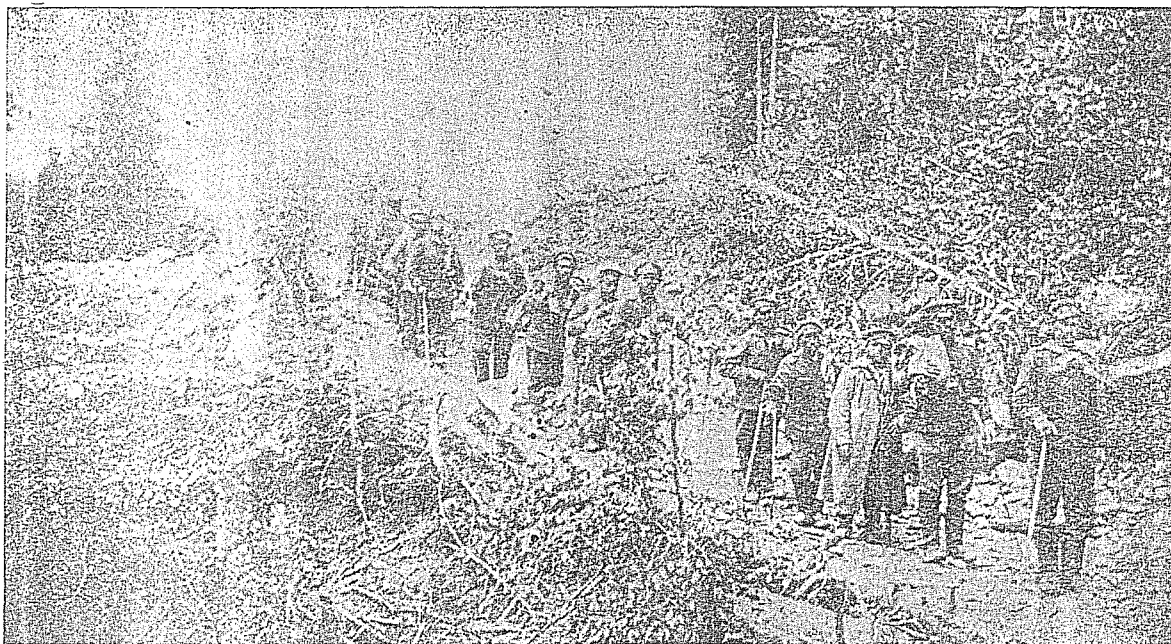

Бичкиджийницата на полка

На работа

Майският боеве дойдоха съвършено неочаквано за Родопци. На тях се падна да платят с кръвта си за всички пропуски по укрепването на този тих и до сега почти курортен участък. Във укрепването на позицията бяха приложени старит началата на отбраната, която искаше отдалече да се използва пехотния огън. Сега всички тръбваше да повърват, че това е излишно и вредно. Нуждни бяха преди всичко закрити, дълбоки и здрави заслони срещу артилерийския огън, дълбоки окопи на самият гребен и даже задъ него, удобни ходове за съобщение и непременно втора позиция. Опитът и по другите фронтове беше показал, че падането на първите линии е винаги възможно, а контър-атаката ще бъде сигурна само ако има солидно изградена втора позиция. Всичко това се знаеше от опита на войната и по другите части от фронта, към Битоля и Дойранъ например, тези правила усърдно се прилагаха. Не се щадяха и средства за укрепяване — окопни съчива, експлозиви, циментъ, ламарина, телена мрежа, желъзни колове и превозни средства. Тукъ, на Добро поле, се прилагаше друга мърка: участъкът беше далече от главните посоки за настъпление — Битоля—Прилепъ и долината на Вардара. Местността беше планинска, а въ тила липсваха удобни пътища. Сметаше се, че противникът никога не би предприел решителни действия, защото не би могъл да снабдява голъми части с бойни припаси и не би успъл да прекара достатъчно артилерия. Нещастие беше гдето майското нападение дойде веднага след сметната на старите части, та се даде едно много погръшно тълкуване по отношение целитъ, които преследваше генералъ Сарай. Сметна се, че съглашенското командване е искало само да използва случая, за да си поправи очертанието на позицията, която беше много неудобна за него. У всички се беше затвърдило убеждението, че сметната е била издадена от непредпазливи войници. Построяването на тъснолинейка от Въртокопъ до Струпино се обясняваше само с желанието на противника да си улесни прехраната на

частитѣ. По тия причини, следъ майскитѣ боеве се предприе само едно засилване на участъка съ три батареи отъ съседнитѣ части и се прави разпредѣлението на участъцитѣ, съ цель да се улесни командването. За укрепяването на позицията, освенъ изобилнитѣ упжтвания, се дадоха само 25 магарета за пренасяне материали и нищо повече. Полковиятъ добитѣкъ бѣше едвамъ достатѣченъ за да поеме прехраната на

Къмъ Руйчетата

полка. Така укрепяването трѣбваше да се извършва почти изключително съ подръчни сръдства и съ разполагаемитѣ сили и едновременно съ това да се води отбраната и наблюдението на участъка срещу близко разположения противникъ. Дървенъ материалъ имаше въ изобилие по

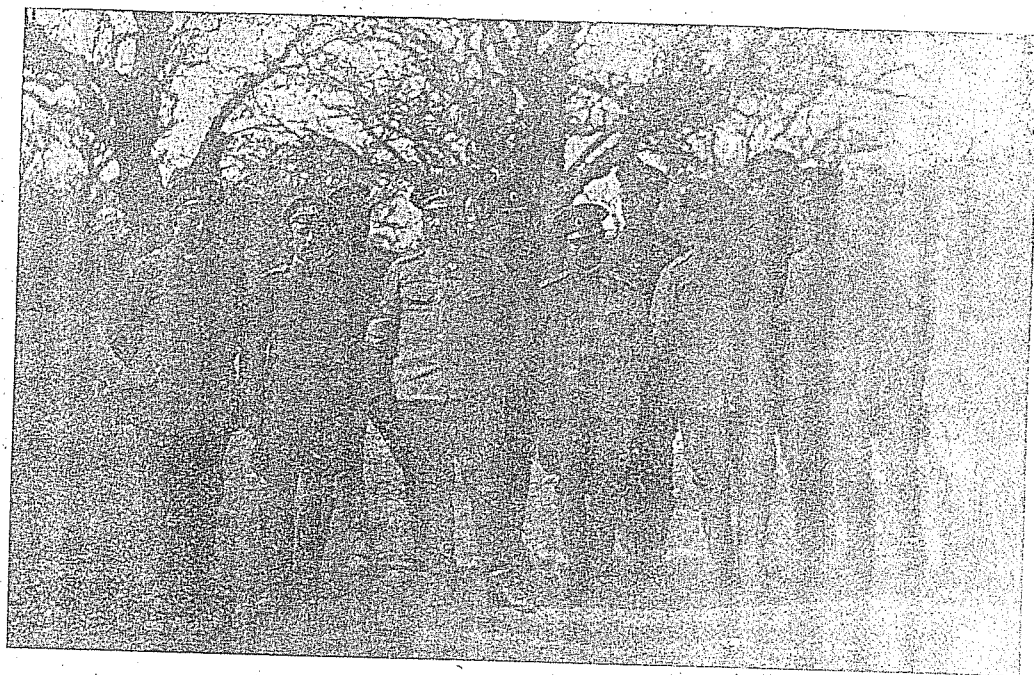

Обучение съ далекогледитѣ

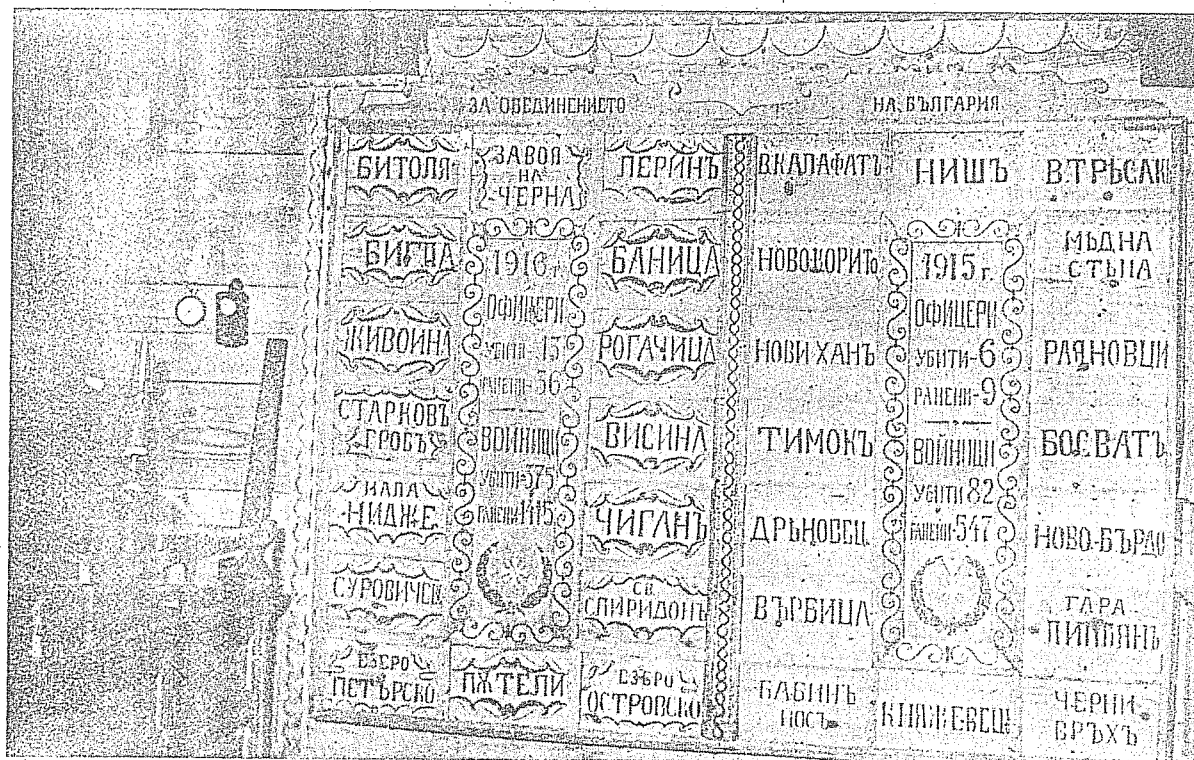
северните склонове на Доброполския гребенъ. Полкътъ си построи даже и бичкиджийница при р. Градешница. Но всичко това трѣбваше да се пренася на грѣбъ до позицията. Поради каменистата почва, успѣхътъ по копаенето на окопи и заслони бѣше крайно незадоволителенъ. Въпреки всичко това, високото съзнание и работоспособителенъ. Родопци направи всичко възможно за подобряване условията за отбрана. Върѣдъ тоя тежъкъ трудъ, при най-скромна дажба, имаше мѣсто и за остроумни и все пакъ горчиви шеги по отношение „магарешкия ешелонъ“, който отъ день на день намаляваше, понеже добритѣ животни се набиha отъ тежкия товаръ и непосиленъ трудъ, а най-вече за „Радославовитѣ ешелони“ — войнишкитѣ групи, които трѣбваше да пренасятъ дървения материалъ отъ северните склонове до предната линия. Наистина, при тази дива мѣстностъ силитѣ на полка бѣха достатъчни да охраняватъ и наблюдаватъ, па даже и да отбраняватъ участъка си срещу превъзходенъ противникъ, но участъцитѣ бѣха доста пространни, почвата трудна за работа, материалитѣ тежки за пренасяне, та въпреки ежедневииятъ трудъ, къмъ края на августъ позицията все още не бѣше напълно изградена.

И третѣ дружини на полка бѣха вкарани въ първа линия и трудътъ на всички отиде само за нейното изграждане. Резерви, които да изградятъ втора отбранителна линия, нѣмаше.

Така измина лѣтото 1917 год. Къмъ края на августъ нощитѣ започнаха да ставатъ студени и вече се замисляше какъ да се устрои полка за зимата на тая голѣма височина и тъй тѣсна близостъ до противника. Зимата се очакваше донѣкъде и съ удоволствие, защото щѣше да дойде въ помощъ на отбраната, но преди нейното настѣпване на полка се наложи да изпита здравината на всичко, което бѣше построилъ и да издържи още единъ бѣсенъ пристѣпъ на противника.

Кръгъ на полка съ група офицери при полковия лазаретъ

Украсата на Щаба на полка при Добро поле

Есеннитѣ боеве презъ 1917 г. на Добро поле

(Спр. по сх. № 36)

Споредъ разпредѣлението на участъцитѣ, направено още презъ м. юний, на полка бѣ повѣренъ за отбрана и укрепяване участъка отъ к. 1700 до гребена Змеица, включително. Този участъкъ се заемаше отъ тритѣ дружини на полка, като втората дружина, която заемаше позицията отъ Пожарската пжтека до Срѣбския постъ включително, заедно съ 6 картечници отъ 2-а карт. рота, бѣ подчинена въ оперативно отношение на к-ра на 30-и Шейновски полкъ. Тази дружина пристигна на Добро поле въ срѣдата на м. май и като бригадна подрѣжка, презъ майскитѣ боеве, взе участие при отбиването на атаката срещу грѣцкия постъ въ участъка на Шейновци.

На 29-и августъ тя заемаше съ 8-а рота Сипестата и Скалистата висоти, а съ 6-а и 7-а роти — Срѣбския постъ и к. 1700, отъ главната отбранителна линия.

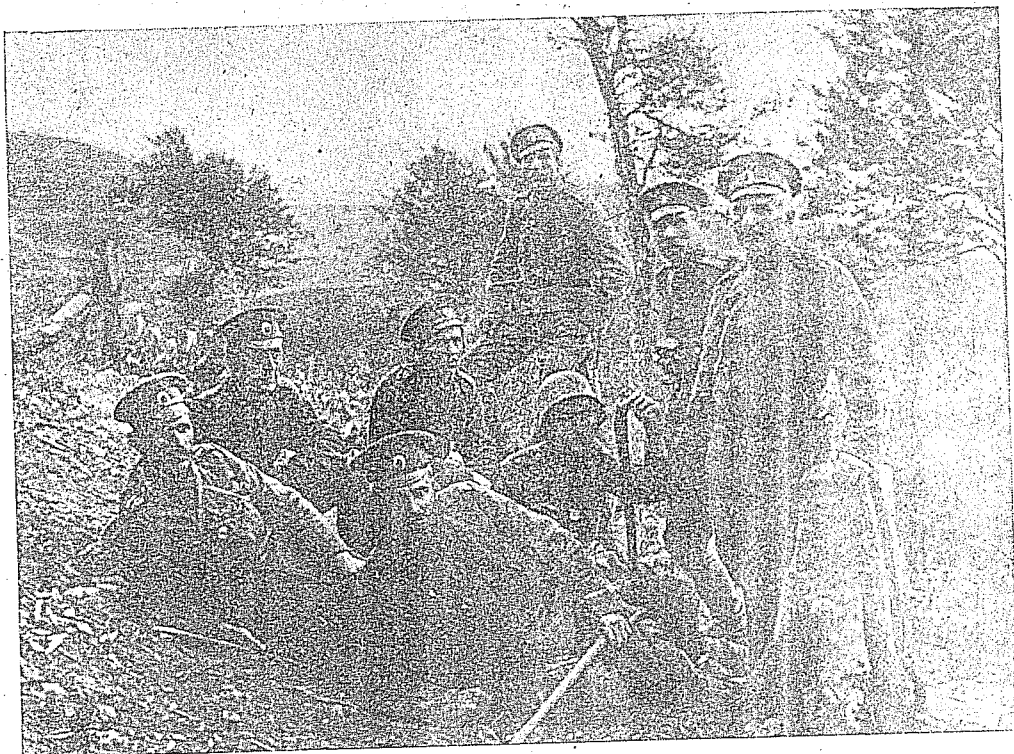
Първата дружина съ 8 картечници и 6 гранатохвъргачки, заемаше позицията по Срѣбския постъ и Руйчетата, до източнитѣ скатове на Сокола, като на лѣвия си флангъ имаше 4-а рота, на дѣсния — 1-а рота, а въ дружинна подрѣжка — 3-а рота, задъ лѣвото Руйче.

Трета дружина съ 2-а рота отъ 1-а дружина, заемаше отъ вр. Соколъ до гребена Змеица включително, като 2-а и 10-а роти отбраняваха Сокола, 11-а рота — гребена Змеица, 12-а рота — въ дружинна подрѣжка задъ Соколъ. 9-а рота бѣше въ полкова подрѣжка, задъ центъра на полковия участъкъ.

Артилерията и пехотата на противника — почти сжщитѣ както при майскитѣ боеве.

Нашата артилерия, макаръ и усилена съ три батареи, не можеше да дава действителенъ преграденъ огънь предъ позицията на полка. Характерътъ на мѣстността бѣше такъвъ, че полскитѣ батареи нѣмаха възможностъ, а гаубичнитѣ, поради близостта на неприятелскитѣ и наши окопи, често биеха и насъ и тѣхъ. Еднитѣ бѣха на гребена, а другитѣ непосредствено на другия обратенъ скатъ отдалечени на 30—80 крачки.

На 29-и августъ презъ нощта, единъ неприятелски офицерски патрулъ нападна нашитѣ постове на Сипестата висота. Патрулътъ бѣ отблъснатъ съ бомби. Офицерътъ и двама войници бѣха пленени отъ 8-а рота. Отъ разпита имъ се установи, че на 30-и августъ ще има атака на участъка отъ Сръбския постъ до Сокола. Срещу участъка е билъ 21-и пех. сръбски полкъ. Взеа се необходимитѣ мѣрки — усили се 8-а рота съ 1 взводъ отъ 7-а рота. Прекрати се работата на позицията; прибраха се всички работни команди. Дадоха се още бомби и патрони въ предната линия и провѣриха връзката съ щабоветѣ и артилерията.

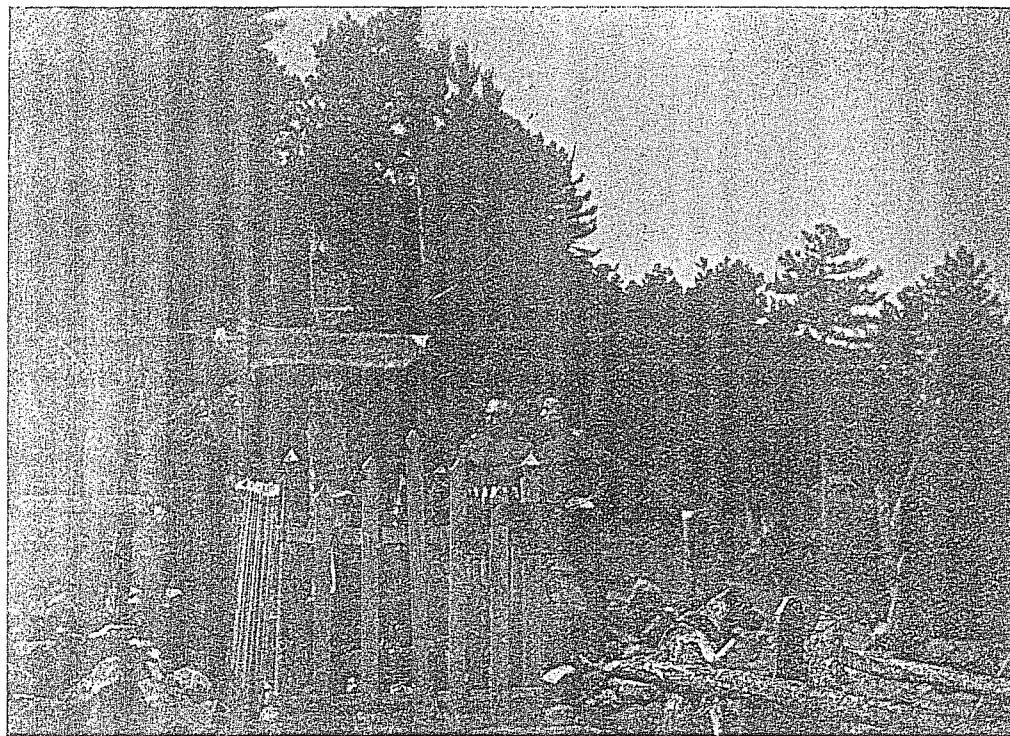

Офицери отъ 1-а дружина съ пионерни офицери

На 30-и августъ, въ 19 ч. неприятелската артилерия откри наведенъ съсрѣдоточенъ огънь по полковия участъкъ, а така сжщо и по Сръбския постъ, Сипестата и Скалистата висоти. Още презъ време на артилерийския огънь, полкътъ изгуби к-ра на 2-а карт. рота поручикъ Тома Парпуровъ, като е наблюдавалъ действието на артилерията. Скоро боровитѣ гори пламнаха. Телефоннитѣ жици изгорѣха, свръзкитѣ между дружинитѣ се прекъснаха, а така сжщо и тѣзи съ щаба на полка.

Предвидъ очаквания ударъ къмъ Руйчетата, зам. к-рътъ на полка подполк. Илиевъ Маринъ, заповѣда на подпор. Гарговъ да изведе ротата си отъ Змеица въ участъка на 1-а дружина. Ротата извърши това съ прибѣжки съ отдѣлни групи, подъ най-силния огънь на противника.

Въ 11 ч. 30 м. артилерийскиятъ огънь по лѣвия флангъ на Руйчето, Сипестата и Скалистата висоти и западнитъ склонове на Сокола се обърна въ барабаненъ. Този огънь продължи 30 м. Обстрелванитъ пунктове задимѣха отъ прахъ и димъ. Нищо не се виждаше. Всичко потъна въ мракъ и пушекъ. Преднитъ окопи и телената мрежа бѣха

Гробътъ на подпор. Тома Парпуровъ

разрушени. Много отъ изнесенитъ напредъ наблюдателни постове по Сипестата и Скалистата висоти бѣха избити. Къмъ 12¹/₂ ч. неприятелскитъ щурмови групи минаваха телената мрежа предъ Сипестата висота и заеха частъ отъ преднитъ ни окопи. Едновременно съ това, силни групи се насочватъ къмъ лѣвшината между Сипестата висота и Камъка и почватъ да биятъ лѣвия флангъ на 4-а рота, по лѣвото Руйче и наблюдателния пунктъ Камъка. По този начинъ приближиха и срещу този флангъ нѣколко щурмови групи, които сполучватъ да се нахвърлятъ въ една частъ отъ окопа. Единствената картечница, която е обстрелвала тѣзи щурмови групи е била разрушена отъ 15 см. снарядъ. Противникътъ отъ тукъ се насочва по хода за съобщения къмъ втория редъ окопи, но посрещнатъ отъ ядрата на постоветъ съ бомби, той бива отблъснатъ назадъ. Следъ малко противникътъ предприе втори ударъ. Въ този моментъ пристига подпор. Гарговъ Злати, като води 30—40 души отъ ротата си, които първи го последваха. Щомъ групата стига при заслона на поручикъ Крушковъ вижда, че положението е отчаяно. Напредъ противникътъ обсипва всичко съ огънь и настѣпва. Нашитъ сж изтласкани отъ окопитъ. Чува се гласъ: „Идатъ!“ Гарговъ извиква: „Момчета, турнете ножа!“ Излиза напредъ и вижда гжста неприятелска верига да настѣпва къмъ тѣхъ. Дава команда да откриятъ огънь. Групата залѣга и открива огънь. Следъ малко Гарговъ извиква: „Напредъ на ножъ!“ и всички като бѣсни се втурватъ напредъ. Срѣщатъ се съ противника и се започва неравенъ ржкопашенъ бой, въ който над-

мощие взематъ нашитѣ. Неприятелската верига се връща и ударя на бѣгъ. Увлѣченъ въ преследване по единъ неприятелски войникъ, Гарговъ задминава и пункта „Камъкъ“. Следъ като поваля този войникъ, обръща се назадъ и вижда, че нѣма наши войници при него. На връщане срѣща по хода още 2 души сърби. Справя се и съ тѣхъ и безъ да усѣти кога е раненъ, пада въ окопа безсиленъ. При тѣзи контъръ-атаки пада раненъ и подпоручикъ Бояджиевъ Стефанъ.

Командуването на тази група поема фелдфебелътъ Ангелъ Пеневъ Стояновъ отъ 9-а рота. Противникътъ предприема още една смѣла атака и сполучва да обгради групата.

Въ този критически моментъ, фелдфебелътъ се решава да употреби последното сръдство за сломяване на смѣлия противникъ — *ножа*. Почва се ржкопашенъ бой. Около 15 неприятелски войници падатъ, останалитѣ отстъпватъ въ паника. Въ ржцетѣ на нашитѣ оставатъ трофеи: една автоматична пушка, раници, бомбохвъргачки и други бойни припаси.

Взетитѣ трофеи

Следъ силния разрушителенъ огънь по Сипестата и Скалиста висоти произведенъ отъ неприятелската тежка артилерия и минохвъргачки, последва единъ барабаненъ огънь отъ около 30 м. Теленитѣ мрежи бѣха разрушени. Изнесенитѣ напредъ постове избити и разпрѣснати. Една картечница на Сипестата висота — разрушена. Около 12 и 30 ч. неприятелскитѣ щурмови групи настѣпиха, но на 30 крачки отъ теленитѣ мрежи, срещу Скалистата висота, бѣха приковани отъ нашия убийственъ бомбовъ и картеченъ огънь, особено отъ картечницитѣ на Скалистата висота. Повечето отъ неприятелскитѣ войници бѣха покосени, частъ отъ тѣхъ, останали живи, почватъ да бѣгатъ назадъ. Въпрѣки отчаяната защита, нѣкои неприятелски щурмови групи сполучиха да се нахвърлятъ въ окопитѣ на дѣсния флангъ на Сипестата висота. Тѣ бѣха пияни отъ конякъ и настѣпваха безогледно и бѣсно.

Група отъ 8-а и 2-а роти. Въ лѣво подпор. Д. Велевъ

Следъ малко наново атакуваха Скалистата висота. Посрѣщнати обаче отъ картечния огънь на храбрия подпоручикъ Велевъ Дим., който

8-а рота

самъ е стрелялъ съ една картечница. Пиянитъ бойци отъ неприятелскитъ вериги като снопи падаха подъ убийствения огънь на картечницата на Велевъ, който ги обстрелваше отъ 100—150 крачки.

Въ това време 8-а рота бѣше принудена да се отдръпне въ единъ ходъ за съобщение между дветъ висоти и държеше една частъ отъ Сипестата и Скалистата висоти.

Неприятелски щурмови групи почватъ да обхождатъ ротата. Преградниятъ огънь въ тила не ѝ позволява да заеме изходното положение. Духътъ на войницитъ се разколебава. Крътъ на ротата, подпоручикъ Хубеновъ Иванъ, почва да ободрява войницитъ. Взема 3—4 смѣли войници изчаква се на Скалистата висота и почватъ да мѣтатъ бомби срещу врага. Тукъ геройски загина мл. подоф. Тодоръ Добревъ отъ с. Клокотница—Хасковско и други двама войници, но той съ останалия живъ войникъ продължи да обсипва неприятелскитъ щурмови групи съ бомби. Това окуражава войницитъ и привлича въ помощъ и други смѣлчаци отъ ротата. Неприятелътъ е прикованъ на нѣколко крачки отъ хода за съобщение.

Най-храбритъ отъ 8-а рота отличили се на „Сипестата“ и „Скалистата“

За да възстанови положението, презъ нощта трѣбваше да се контръ-атакува.

За тая целъ на Сипестата и Скалистата височини бѣ изпратена 9-а рота отъ 30-и Шейновски полкъ, понеже 8-а рота отъ полка бѣ дала много жертви и бѣ разстроена. Отъ дветъ роти се назначиха 3 щурмови групи. Дѣсна—подъ командата на подпоручикъ Стратиевъ отъ 30-и п. полкъ, срѣдна — подъ командата на подпоручикъ Хубеновъ и лѣва — съ подпоручикъ Танчо Таневъ, отъ 10-и п. полкъ. Дѣсната имаше за задача да контръ-атакува противника по западния склонъ на Сипестата височина и овладѣе нашитъ окопи въ този участъкъ. Срѣдната имаше задача да контръ-атакува по източния скатъ на сжщата височина и лѣш-

чината между Сипестата и Скалистата. Третата група—да атакува противника на Скалистата височина.

Следъ стъмняване, групитѣ заеха мѣстата си, но противникътъ очакваше нападение и проявяваше усилена бдителност. Неприятелската картечница, която бѣ заела позиция по западния скатъ на Сипестата височина непрекъснато стреляше и постоянно хвърляха ракети за осветление. Къмъ 22 1/2 часа презъ нощта настана затишие и групитѣ настѣпиха. Къмъ 23 часа срѣдната група произведе удара, който бѣ последванъ и отъ другитѣ групи. Първиятъ ударъ срещу Скалистата не бѣ сполучливъ, и хората бѣха смутени, та се произведе тамъ вторъ ударъ отъ срѣдната група. Къмъ 24 часа положението бѣ напълно възстановено на Сипестата и Скалистата височина.

Тукъ се взеха трофеи: 1 тежка картечница „Хочкисъ“, две автоматични пушки, 60 пушки, 2 бомбохвъргачки и много патрони. Противникътъ остави около 255 трупа и единъ раненъ войникъ бѣ плененъ.

Въ този бой особено се отличи подофицерътъ отъ 8-а рота Манолъ Динковъ. Той съ отдѣлението си се намираше на постоветѣ предъ „Скалистата“. Следъ като издържа тежкия барабаненъ огънь и успѣ на три пѣти да отблъсне съ ножъ и бомби нападението, най-после бѣ нападнатъ отъ къмъ тила. Една силна срѣбска група извика „Не пуцай—предай се!“ Войниците се сепнаха. „Пленени сме!“ казаха нѣкои. Храбриятъ подофицеръ обаче решително извика. „Следъ менъ на ножъ“ и се хвърли срещу групата. Последваха го двама. Едина убиха, другия плениха. Подофицерътъ изкочи отъ обрѣча и съ яростни сълзи доложи за тежката участъ на отдѣлението си. Презъ цѣлия день той като бѣсенъ предвождаше всѣка група, която се насочваше въ контръ-атака, за да отмъсти за унищоженото си отдѣление. За проявената отъ него храбростъ, той бѣ произведенъ фелдфебелъ.

На 31-и августъ и 1-и септемврий противникътъ на нѣколко пѣти повежда атаки, но войниците му не се решиха да атакуватъ или да приематъ рѣкопашенъ бой. Цѣлиятъ 21-и срѣбски полкъ излѣзе отъ състава на Вардарската дивизия.

И есеннитѣ боеве завършиха съ поражение за врага.

Въ този бой бѣ тежко раненъ и въ следствие загина отъ ранитѣ си и к-рътъ на 2-а дружина, майоръ Стоянъ Стояновъ.

Добро поле за втори пѣтъ бѣ запазено отъ *Родопци*!

При Втората защита на ДОБРО ПОЛЕ през август 1917 г. сложиха кости предъ олтара на Отецтвото

† Майоръ Стоянъ Стояновъ
к-ръ на 2-а дружина

† р. Видю Симеоновъ Ташуловъ

Отъ Хасковска околия

1. Поручикъ Тома Георгиевъ Парпуровъ	2-а к. р., Хасково
2. Редникъ Атанасъ Тодоровъ Атанасовъ	7-а р., "
3. " Азисъ Исмаиловъ Юмеровъ	2-а " "
4. " Вълчанъ Николовъ Пауновъ	7-а " "
5. " Георги Ивановъ Петровъ	4-а " "
6. " Георги Ивановъ Георгиевъ	7-а " "
7. " Калъо Ивановъ Карагъзовъ	8-а " "
8. " Маринъ Пейчевъ Цвѣтковъ	7-а " "
9. " Петъръ Георгиевъ Марковъ	4-а " "
10. " Павелъ Милевъ Димитровъ	8-а " "
11. " Стайко Марковъ Петковъ	8-а " "
12. " Тодоръ Димовъ Тоневъ	9-а " "
13. " Тодоръ Кръстевъ Ивановъ	8-а " "
14. " Тодю Митевъ Лечевъ	3-а к. р., "
15. " Тодоръ Димовъ Теневъ	9-а р., "
16. " Вакрилъ Атанасовъ Поповъ	9-а " с. Гарваново
17. " Георги Христовъ Началниковъ	1-а " "
18. Мл. подоф. Йорданъ Христовъ Карабаковъ	3-а " "
19. Редникъ Атанасъ Танчевъ Поповъ	8-а " с. Стамболово
20. " Колю Лавчевъ Георгиевъ	2-а к. р., "
21. Мл. подоф. Иванъ Дѣлчевъ Илиевъ	10-а р., "
22. Редникъ Атанасъ Ганевъ Челиковъ	12-а " с. Караджалово
23. " Ангелъ Диковъ Дѣлчевъ	12-а " "
24. " Пеню Недевъ Д. Василевъ	8-а " "
25. " Желю Божиновъ Ваневъ	7-а " с. Узунджово
26. " Теню Таневъ Паскалевъ	4-а " "
27. " Вангелъ Малиновъ Крумовъ	3-а " с. Г. Изворъ
28. " Георги Гочевъ Ваневъ	3-а " "
29. " Стойко Тодевъ Стойковъ	10-а " с. Вжгларево
30. Мл. подоф. Тодоръ Христовъ Ганевъ	2-а к. р., "

† Мл. подоф. Тодоръ
Димитровъ Желевъ
убитъ при Змеица м. май

† мл. подоф. Стефанъ
Стоиловъ Поповъ
убитъ на 4. X 1916 г.

† р. Тодю Митевъ
Лечевъ
убитъ при Змеица м. май

31. Ст. подоф. Грозю Кузмановъ Митевъ
32. Редникъ Георги Кириловъ Стоевъ
33. " Ваню Димитровъ Мантовъ
34. " Димо Димитровъ Кочановъ
35. " Латю Колевъ Господиновъ
36. Ефрейторъ Бѣлко Тоневъ Шоповъ
37. Редникъ Пасю Атанасовъ Георгиевъ
38. Мл. подоф. Тодоръ Добревъ Тодоровъ
39. Редникъ Александъръ Владовъ Вълчевъ
40. Ефрейторъ Бѣлко Тоневъ Шоповъ
41. Редникъ Борисъ Ивановъ Ивановъ
42. " Дѣлчо Стоиловъ Дѣлчевъ
43. " Кольо Вълковъ Славовъ
44. Ст. подоф. Пѣю Жековъ Сусамлиевъ
45. Редникъ Руси Димитровъ Петковъ
46. " Тодоръ Ивановъ Димитровъ
47. " Юрданъ Христовъ Ваневъ
48. " Петко Юрдановъ Константиновъ
49. " Видю Симеоновъ Ташуловъ

- 2-а р., с. Кириловецъ
- 5-а " "
- 9-а " с. Малево
- 9-а " "
- 5-а " с. Черногорово
- 4-а " "
- 4-а " с. Клокотница
- 8-а " "
- 7-а " с. Орсово
- 4-а " с. Татарево
- 9-а " с. Козлецъ
- 10-а " с. Ябълково
- 2 а к. р., с. Крепость
- 8-а р., с. Свѣтлина
- 6-а " с. М. Изворъ
- 7-а " с. Мандра
- 8 а " с. Сусамъ
- 3-а " с. Войводово
- ? с. Брѣгово

Отъ Борисовградска околия

50. Редникъ Вълко Николовъ Бояджиевъ
51. Ефрейторъ Вѣню Петковъ Димовъ
52. Редникъ Аргиръ Ивановъ Костовъ
53. " Иванъ Панайотовъ Митревъ
54. " Атанасъ Щеревъ Гералевъ
55. " Христо Кировъ Вълковъ
56. " Ради Стойковъ Стоевъ
57. " Вълчо Тодевъ Ковачевъ
58. " Петко Колчевъ Геновъ
59. " Аргиръ Атанасовъ Кръстевъ
60. " Георги Колевъ Глушковъ
61. " Михаилъ Филиповъ Хаджиевъ
62. " Дяко Добревъ Теневъ

- 2-а р., гр. Борисовгр.
- 4-а " "
- 2-а " с. Мала рѣка
- 11-а " "
- 8-а " с. Буково
- 4-а " "
- 1-а " "
- 5-а " с. Преславъ
- 2-а " "
- 2-а к. р., Дѣл. Изворъ
- 6-а р., "
- 8-а " "
- 4-а " с. Върбица

63.	"	Пеню Колевъ Георгиевъ	7-а "
64.	"	Кирилъ Колевъ Вълковъ	4-а " с. Дебъръ
65.	"	Михаилъ Запряновъ Димитровъ	3-а к. р., "
66.	Ст. подоф.	Иванъ Димитровъ Дамаджиковъ	4-а р., с. Бодрово
67.	Редникъ	Пеню Бойчевъ Димовъ	9-а " с. Бродъ

Отъ Казанлъшка околия

68.	Мл. подоф.	Дяйко Дяйковъ Жалковъ	5-а р., с. Шипка
69.	Редникъ	Иванъ Желевъ Тодоровъ	4-а " Вѣтрень
70.	"	Юсуфъ Юсеиновъ Юсуфовъ	7-а " с. Остеново
71.	"	Кралю Ивановъ Бараковъ	8-а " с. Черковице
72.	"	Миню Ивановъ п. Димитровъ	2-а к. р., с. Турия
73.	"	Стефанъ Серкизовъ Стефановъ	2-а р., с. Джово
74.	"	Христо Колевъ Трифуновъ	2-а к. р., с. Мъглишъ
75.	"	Иванъ Ивановъ Комитовъ	4-а р., Тулово

Отъ Асеновградска околия

76.	Редникъ	Атанасъ Ангеловъ Станчевъ	9-а р., с. Новаково
77.	"	Владимиръ Василевъ Бойчевъ	10-а " "
78.	"	Спасъ Василевъ Глушковъ	8-а " "

Отъ Харманлийска околия

79.	Редникъ	Жеко Тилевъ Жековъ	6-а р., с. Райново
80.	"	Йовчо Начевъ Йовчевъ	3-а " с. Орловъ долъ
81.	"	Петко Савовъ Петковъ	1-а " с. Н. Махала
82.	"	Шерифъ Мустафовъ Садъковъ	9-а " Харманлий

Отъ Свиленградска околия

83.	Редникъ	Драганъ Георгиевъ Дойчевъ	11-а р., с. Момково
84.	"	Димитъръ Кичевъ Гиневъ	7-а " М. Градище

Други околии

85.	Редн.	Османъ Салиховъ Баджаковъ	2-а р., Смолянско с. Ваево
86.	"	Реджепъ Хасановъ Мехмедовъ	3-а " " с. Рудоземъ
87.	"	Шакиръ Мустафовъ Кехайовъ	7-а " " с. Рибница
88.	"	Димитъръ Ангеловъ Митевъ	8-а " Русенско с. Бобово
89.	"	Петко Пеневъ Николовъ	4-а " " с. Г. Вранево
90.	"	Юрданъ Русевъ Колевъ	4-а " " с. М. Вранево
91.	"	Койно Илиевъ Койновъ	8-а " гр. Габрово
92.	"	Рамаданъ Мехмедовъ Настрадаиновъ	7-а " Ардинско с. Върбина
93.	Мл. подоф.	Стойанъ Ивановъ Станчевъ	2-а " Поповско с. Зарово
94.	Редн.	Яню Тотевъ Яневъ	8-а " Чирпанско с. Дръново
95.	"	Али Малковъ Исмаиловъ	9-а " Тракия с. Текето

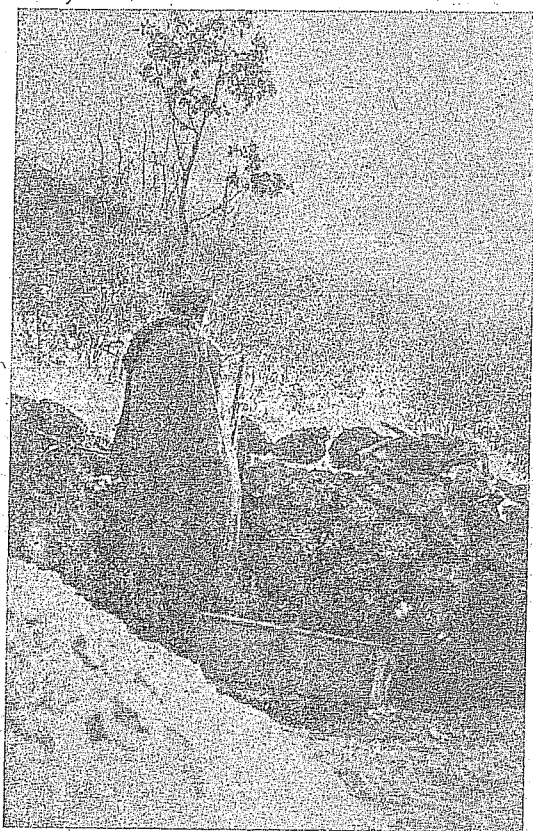

Разриване окопитъ

Зимата 1917—1918 год.

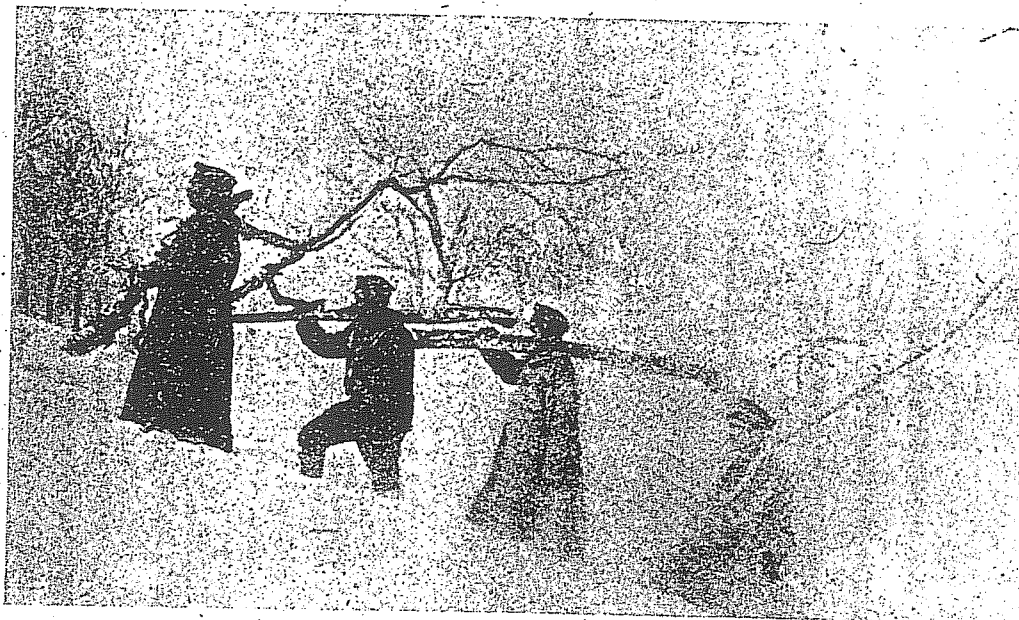
Есеннитъ боеве свършено промѣниха живота на Добро поле. Противникътъ, макаръ и отблъснатъ, възприе друго поведение. Увѣренъ, че

ние пестимъ снарядитъ не само поради трудното имъ пренасяне на позицията, но и поради крайна бѣдность, той започна много често да безпокой защитниците съ огневи нападения и да ги държи постоянно на щрекъ. Целта му бѣше да сломи духътъ на отбраната, та въ решителния часъ да не може да укаже сериозна съпротива. Настъпилата зима малко го поукроти, но затова пъкъ борбата съ природата по севернитъ скатове на тия планински височини бѣше трудна и изтощителна. Нашата недостатъчна предвидливостъ не ни позволи да стѣквимъ войскитъ си на време съ топло облѣкло и обувки за зимата. Пъкъ и това че бригадата бѣше придадена къмъ друга дивизия я поставяше нѣкакъ си на второ мѣсто. Снѣжнитъ бури, които често траеха по 2—3 дни, засипваха и пѣтищата и заслонитъ и окопитъ. Постоянни команди трѣбваше да разриватъ заслонитъ, въ които заровенитъ войници може-

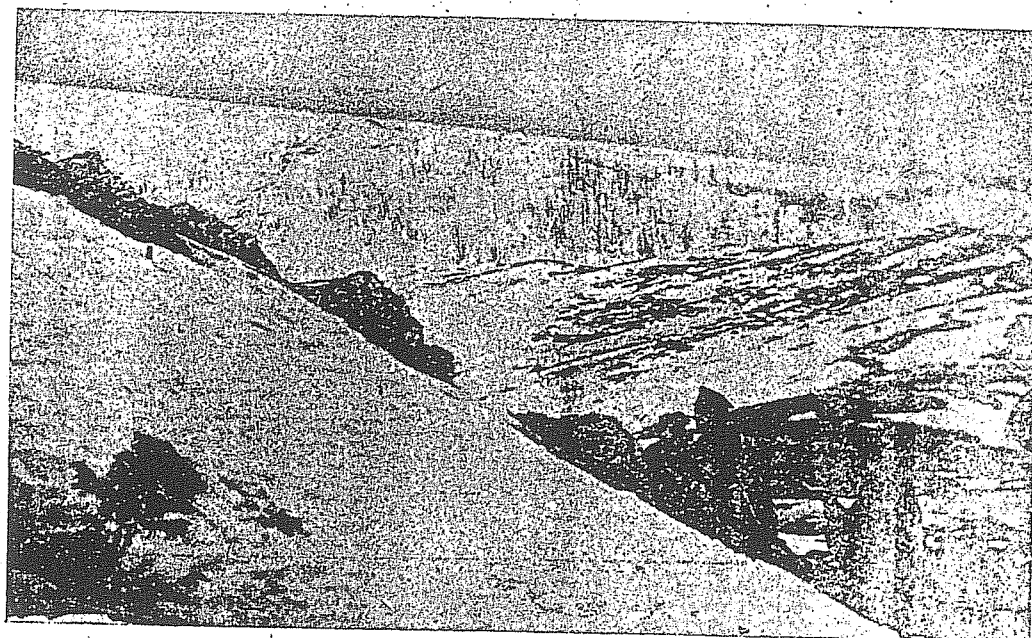
Наблюдателъ на Руйчетата

ха да се задушат, да чистят окопитъ, които се зариваха и развалява отъ влагата, да пробиватъ прѣспитъ по пѣтищата, за да може да минатъ натоваренитъ съ продукти добитъци, а понѣкога и войнишки команди. Смѣната на часовитъ трѣбваше да бѣде много честа, защото при острия студъ се рискуваше да измръзнатъ. Горивото бѣше наблизно, но и то трѣб-

На дърва за отопление

ваше да се сѣче сега, защото презъ лѣтото не бѣше възможно да се натрупатъ голѣми запаси. Изтрепаниятъ добитъкъ не можеше да поднася необходимата храна, а нуждата наложи да се пести и хлѣба. Така, вмѣсто засилена дажба, зимата поднесе на защитницитъ царевични хлѣбчета отъ по 600—800 грама и често пѣти—просена чорба. А това продължи така до края на войната.

Офицеръ-наблюдателъ на Руйчетата

Нуждитъ по прехраната на войската и населението наложиха да се изтеглятъ много войници отъ строя като „специалисти“ за тила и като работници въ домакинствата на полковетъ. Почти всички полкове си бѣха образували цѣли стопанства. Това намали състава на строевитъ части и вече се казваше, че въ строя останаха само тия, за които нѣмаше кой да се застъпи.

Но най-тежки отъ всичко бѣха новинитъ отъ тила. Не само мизерията на войнишкитъ семейства сломяваше духътъ. Когато е дошло да се дава за спасяването на отечеството, българинътъ го дава. Но събирането на реквизицията не бѣше добре изпълнявано. Партизани, малки и голѣми, тилови власти, злоупотрѣбяха съ положението си. Несправедливостта дразнѣше. Появи се недостигъ отъ хранителни припаси и въ страната. За това допринесоха и съюзницитъ, които сжщо страдаха. Още презъ зимата почнаха да се зараждатъ политически настроения. Вината за всички неуредици въ тила, за развалата на чиновничеството, даже и за продължителността на войната се отдаваше на правителството. Българинътъ е добъръ войникъ, но преди всичко този войникъ е въоръженъ гражданинъ и никога не престана да се интересува отъ вътрешни и външни политически въпроси. Поведението на съюзницитъ изостряше политическитъ настроения на войницитъ. Турцитъ бѣха повдигнали въпросъ за връщане на оная ивица земя, която ни бѣха дали преди минаването на страната на централнитъ сили. Германцитъ пъкъ вдигнаха претенции върху Добруджа, кждето поискаха кондоминиумъ, срещу тяхното участие въ боеветъ въ Добруджа. При такива настроения българската войска, а следователно и Родопци, дочакаха пролѣтътъ, която донесе малка надежда, заедно съ нови разочарования.

Полковиятъ лазаретъ

Освенъ жертвигь въ боеветъ полкътъ понесе тежки загуби и отъ починали отъ рани и болести презъ 1917 г.

отъ Хасковска околия

1. Редникъ Владимиръ Русевъ Дѣлчевъ, 12-а рота, Хасково, 24. XII., Хасково
2. Редникъ Ванчо Костадиновъ Тенчевъ, 5-а рота, Хасково, 19. IX., полк. лазаретъ
3. Редникъ Господинъ Юрдановъ Трандафиловъ, 6-а рота, Хасково, 30. V., полк. лазаретъ
4. Редникъ Дѣлчо Лозевъ Христовъ, 12-а рота, Хасково, 24. VII., полк. лазаретъ
5. Мл. подоф. Киро Митевъ Таковъ, 15-а рота, Хасково, 2. III., Хасково
6. Редникъ Тодоръ Янчевъ Ковачевъ, 11-а рота, Хасково, 14. VII., 3/8-а з. болница
7. Редникъ Юсеинъ Мурадовъ Мехмедовъ, 4-а рота, Хасково, 26. V., Хасково
8. Редникъ Димитъръ Петровъ Севовъ, 3-а рота, с. Брѣгово, 17. II. Пожаревацъ
9. Редникъ Пенко Янковъ Чолаковъ, 11-а рота, с. Брѣгово, 11. V., 1-а ар. болница
10. Редникъ Стою Милчевъ Запряновъ, 6-а рота, с. Брѣгово, 20. VIII., Прилепъ
11. Редникъ Миню Пеневъ Койновъ, 2-а к. рота, с. Раковски, 14. V, полк. лазаретъ
12. Редникъ Паню Ангеловъ Кировъ, 2-а рота, с. Раковски, 17. IX, Ср. постъ
13. Редникъ Апостолъ Пилевъ Апостоловъ, 6-а рота, с. Криво поле, 4. IV, Леринъ
14. Ефрейторъ Стоянъ Петровъ Стояновъ, 1-а к. рота, с. Криво поле, 15. XII., Криво поле
15. Редникъ Димитъръ Ванчевъ Митевъ, 9 а рота, с. Гарваново, 13. VII., М. болница Скопие
16. Редникъ Колю Илиевъ Запряновъ, 4-а рота, с. Гарваново, 16. II., Пловдивъ
17. Редникъ Желѣзко Тодоровъ Биневъ, 9-а рота, с. Вжгларево, 15. V., 5/8-а болница
18. Редникъ Жеко Теневъ Василевъ, 15-а рота, с. Добричъ, 1. VII., Сърбия
19. Редникъ Запрянъ Ивановъ Ангеловъ, 7-а рота, с. Татарево, 20. V., прод. Висота
20. Редникъ Петъръ Георгиевъ Вѣлчевъ, 7-а рота, с. Татарево, 21. V., 3/8-а д. болница
21. Редникъ Колю Славчевъ Демировъ, 2-а рота, с. Малеве, 12. VIII., 2/1-а болница
22. Редникъ Никола Христовъ Малевъ, 4-а рота, с. Воденъ, 24. II., Прилепъ
23. Редникъ Никола Христовъ Колевъ, 5-а рота, с. Воденъ, 18. IV., Деде Агачъ
24. Редникъ Наню Жековъ Вѣлковъ, 7-а рота, с. Ябълково, 14. XII., Крива ливада
25. Редникъ Стоилъ Ангеловъ Сотировъ, 10-а рота, с. Ябълково, 4. I., ?

26. „ Петко Жековъ Марчевъ, 12-а „ с. Надежда, 19. VI.,
Криво поле
27. Редникъ Петъръ Ивановъ Халачевъ, 4-а рота, с. Надежда, 29. I.,
София
28. Мл. подоф. Никола Василевъ Димовъ, 5-а рота, с. Върбица, 13. V.,
полк. лазаретъ
29. Редникъ Яню Малчевъ Янковъ, 12-а рота, с. Върбица, 9. V., 1/3 а
д. болница
30. Редникъ Тодю Вълковъ Тодевъ, 8-а рота, с. Сусамъ, 3. VIII., б-ца
31. „ Тянка Лафчевъ Митковъ, 11-а „ с. Войводово, 3. X., полк.
превързоченъ пунктъ
32. Редникъ Теню Стойковъ х. Лозевъ, 8-а рота, с. Родопи, 29. VI., Ба-
буна планина
33. Редникъ Христо Запряновъ Папазовъ, 8-а рота, с. Крепостъ, 15. V.,
5/8-а д. болница
34. Редникъ Юсеинъ Ахмедовъ Алиевъ, 7 а рота, с. Широка поляна,
15. IX., Битоля
35. Редникъ Яню Ивановъ Тодоровъ, 4-а рота, с. Стойково, 11. VII.,
Лѣсковецъ
36. Ефрейторъ Колю Вълковъ Вълковъ, 4-а рота, с. Кириловецъ, 26. VII.,
болница Хасково

отъ Борисовградска околия

37. Редникъ Гено Димитровъ Чингаровъ, 9-а рота, с. Дъл. Изворъ, 18. IV.
38. „ Запрянъ Ивановъ Липовъ, 8-а „ „ 16. XI.,
Говедарци
39. Редникъ Иванъ Тодоровъ Ванковъ, 3-а рота, с. Дъл. Изворъ, 24. VIII.,
Говедарци
40. Редникъ Иванъ Пауновъ Лозевъ, 2-а к. р., с. Дъл. Изворъ, 10. XI.,
1/8-а д. болница
41. Редникъ Стоянъ Наневъ Бойчевъ, 10-а рота, с. Дъл. Изворъ, 17. III.,
болница Гюмюрджина
42. Редникъ Тодоръ Димитровъ Мънчевъ, 15-а рота, с. Дъл. Изворъ,
13. VI., 2/10-а д. болница
43. Мл. подоф. Атанасъ Здравковъ Георгиевъ, 2-а рота, с. Драгойново,
4. IX., 6/3-с д. болница
44. Редникъ Георги Ангеловъ Стефановъ, 7-а рота, с. Драгойново,
5. XII., безследно изчезналъ
45. Редникъ Техо Дѣлчевъ Вълчевъ, 11-а рота, с. Драгойново, 20. II.,
болница Пловдивъ
46. Редникъ Тодоръ Колевъ Тодоровъ, н. рота, с. Драгойново, 21. VIII.,
3/8-а д. болница.
47. Редникъ Ангелъ Георгиевъ Меретевъ, 8-а рота, с. Поройна, 20. XII.,
Пловдивъ
48. Редникъ Запрянъ Стояновъ Илиевъ, 11-а рота, с. Дебъръ, 10. X.,
Соколъ
49. Редникъ Митю Райчевъ Митковъ, 12 а рота, с. Бѣла Рѣка, 11. IX.,
Хасково
50. Редникъ Мерджанъ Христовъ Костовъ, 3-а рота, с. Любеново,
9. III., Солунъ
51. Редникъ Найдень Апостоловъ Кръстевъ, 11-а рота, с. Буково, 11. V.,
5/3-а д. болница

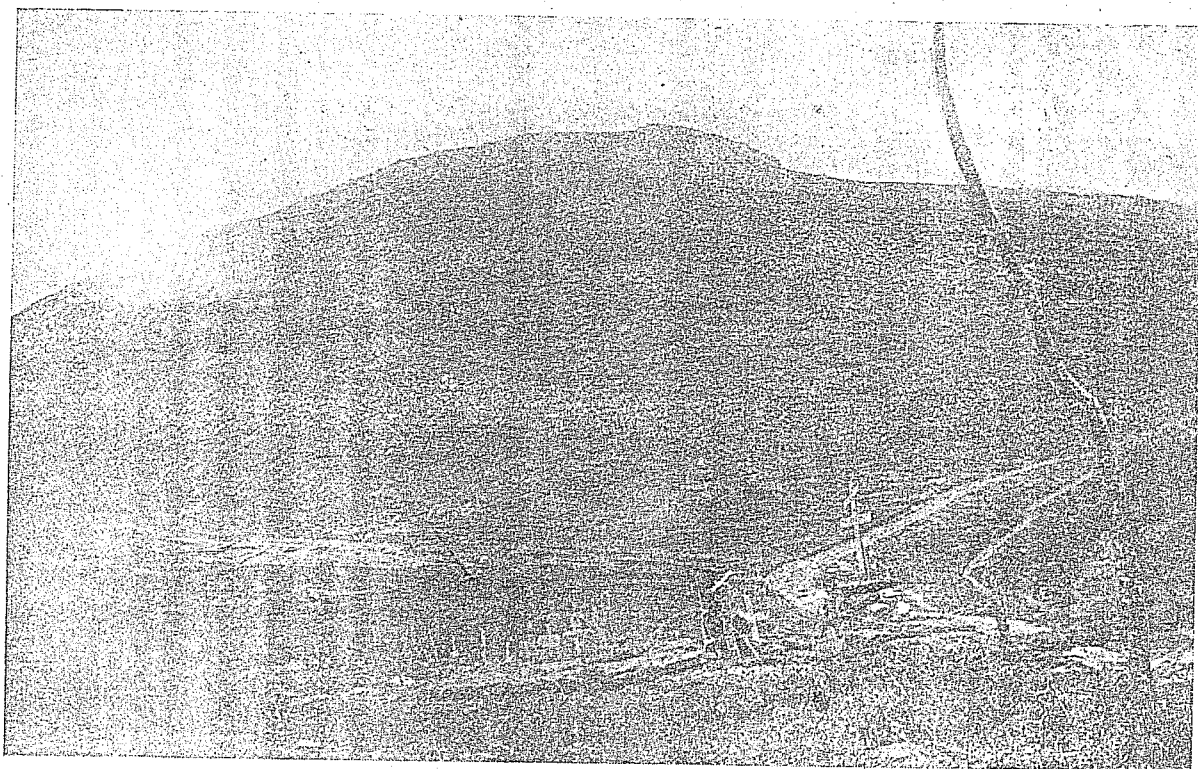
52. Редникъ Пеню Атанасовъ Пеневъ, 4-а рота, с. Преславъ, 8. I., М. в. болница София
53. Редникъ Тенчо Гължбовъ Гешевъ, 5-а рота, с. Леново, 24. I., болница София
54. Редникъ Юрданъ Георгиевъ Братановъ, 11-а рота, с. Езерово, 16. V., 5/3-а д. болница

отъ Казанлъшка околия

55. Редникъ Найдо Колевъ Люковъ, 6-а рота, с. Вѣтренъ, 21. V., София
56. " Стоянъ Христовъ Йолдурмиевъ, 15-а рота, с. Вѣтренъ, 27. III., болница Търново
57. Редникъ Къню Неновъ Топузлиевъ, 8-а рота, с. Елхово, 30. IX., 1/1-а ар. болница
58. Редникъ Колю Вѣрбановъ, 13-а рота, с. Черганово, 30. VIII., 1/8-а д. болница
59. Редникъ Мустафа Ахмедовъ Мустафовъ, 10-а рота, с. Търничене 19. V., Ксанти
60. Редникъ Георги Тотевъ Хубевъ, 4-а рота, с. Г. село, 5. XII., без. изч.
61. " Злати Тодоровъ Шумановъ, 12-а рота, с. Мъглишъ, 9. V., 1/8-а д. болница
62. Редникъ Станилъ Ивановъ Братоевъ, 4-а рота, с. Орѣхово, ? полк. лазаретъ

отъ други околии

63. Редникъ Василъ Тотевъ Вѣтевъ, 4-а рота, Луковитска, с. Бѣжаново, 23. X, болница Хасково
64. Редникъ Гължбъ Запряновъ Петковъ, 1-а рота, Асеновградска, с. М. Тополово, 27. I., София
65. Редникъ Иванъ Жековъ Богоевъ, 12-а рота, Ст. Загорска, с. Гължбово, 15. IX., Сересъ
66. Редникъ Христовъ Гочевъ Гичевъ, 8-а рота, Ст. Загорска, с. Гължбово, 1. VIII., болница Пловдивъ
67. Редникъ Тодоръ Сидеровъ Ангеловъ, 3-а рота, Ст. Загорска, с. Пестренъ, 4. IX., 8-и д. лазаретъ
68. Редникъ Колю Грудевъ Баневъ, 7-а рота, Харманлийска, с. Иваново, 24. II., 2/8-а д. болница
69. Редникъ Ради Дяковъ Русевъ, 8-а рота, Русенска, с. Ряхово, 25. VII., Габрово
70. Редникъ Реджебъ Ибрямовъ Гарджулевъ, 10-а рота, Ардинска, с. Бориково, 28. IV., Деде Агачъ
71. Редникъ Шакиръ Асановъ Буковъ, 3-а рота, Смолянска, Уручевци, 31. VIII., Хасково
72. Ст. подоф. Тодоръ Марковъ Минчевъ, 8-а рота, Врачанска, гр. Враца, 31. VII., 8-и д. лазаретъ
73. Редникъ Андрей Яневъ Чуруковъ, 3-а рота, Кърджалийска, с. Пчеларево, 3. VII., Демиръ Хисаръ
74. Редникъ Тончо Милчевъ Аврамовъ, 12-а рота, Кърджалийска, с. Пчеларево, 9. VIII., Гюмюрджина

Гробищата на полка задъ к. 1700
Въ лѣво—взривъ, въ дѣсно—пѣтя за сръбския постъ

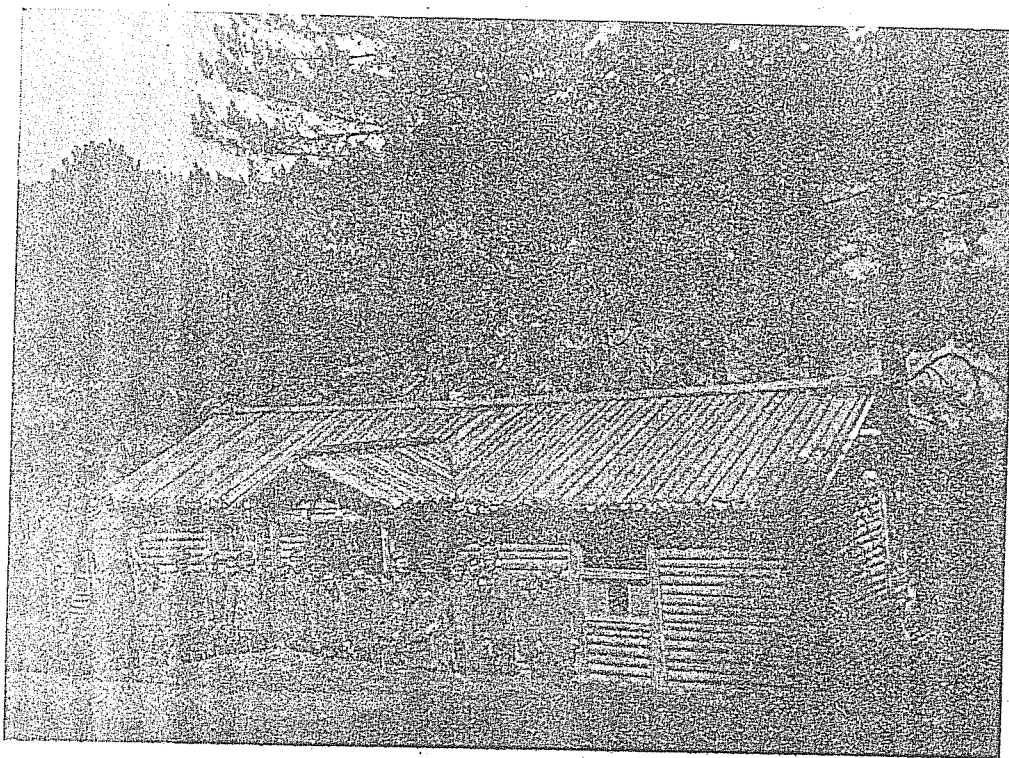

1918 ГОД. КРАЯТЪ НА ВОЙНАТА

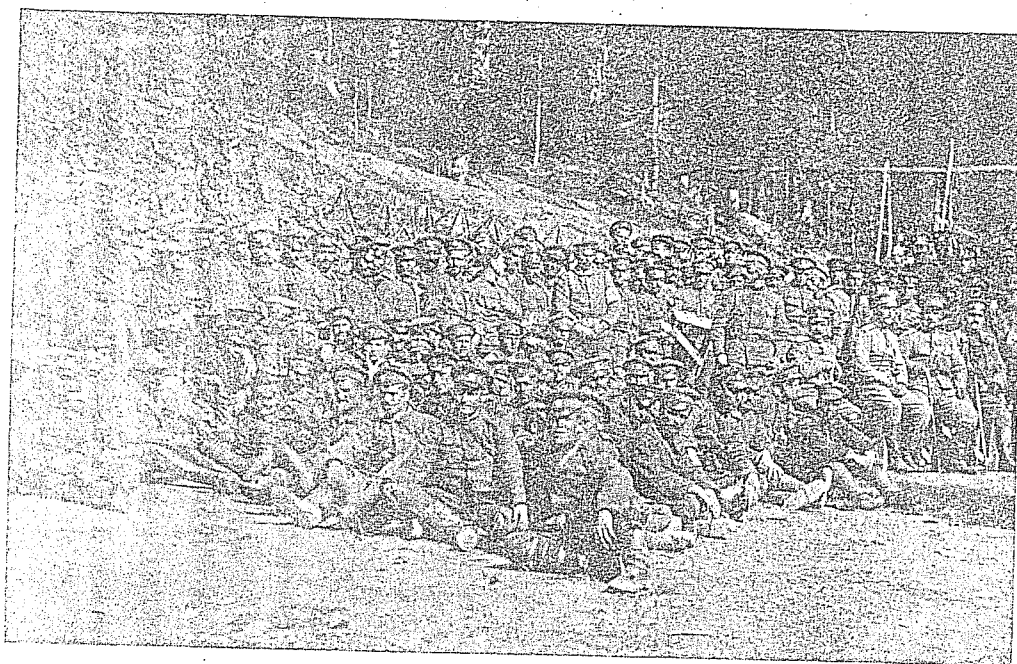
Последнитъ месеци

Мирътъ съ Русия и Ромъния бѣше сключенъ. Германия освободи войскитѣ си отъ Източния фронтъ и реши да прехвърли всичко срещу Франция за да я бие, преди пристигането на американската помощ. Още въ началото на пролѣтътъ тя предприе голѣма офанзива на Западния фронтъ, която първоначално вървѣше много успѣшно. Нашето командване пъкъ се напегна да повдигне духътъ и въ нашата войска, но то нѣмаше други срѣдства, освенъ да убеждава съ думи че ще „победи оня, който издържи последния четвъртъ часъ“. Новото правителство искаше да сключи почтенъ миръ и покани войската да упорствува. Съглашението успѣ да вкара и Гърция въ войната срещу насъ. Това не стресна нашия войникъ и при всички нападения той отстояваше твърдо позицитѣ си. Започна се една подмолна борба за сломяване духътъ на войската ни. Чрезъ постоянни позиви, неприятелскитѣ аероплани освѣтляваха българската войска за неуспѣхътъ на германското оржие на Западния фронтъ. По всичко личеше, че Германия бѣше вече напълно изтощена и постепенно отстъпваше отъ заетитѣ френски земи. Народътъ ѝ страдаше не по-малко отъ нашия отъ недостигъ на храни и материали. Печалниятъ край вече се чувствувахе. Съглашението побърза да обяви и 14-тѣ Уилсонови точки за миръ. Въ тѣхъ се обещавахе самоопредѣляне на народитѣ. А българинътъ тъкмо за това се борѣше. Появиха се и вътрешни агитации въ полза на мира. Всичко това разколебаваше въ голѣма степенъ духътъ на борцитѣ. Започнаха

се дезертирания отъ фронта къмъ тила и тукъ-тамъ къмъ противника. Тия постъпки на отдѣлни малодушни войници не разстроиха цѣлата вой-

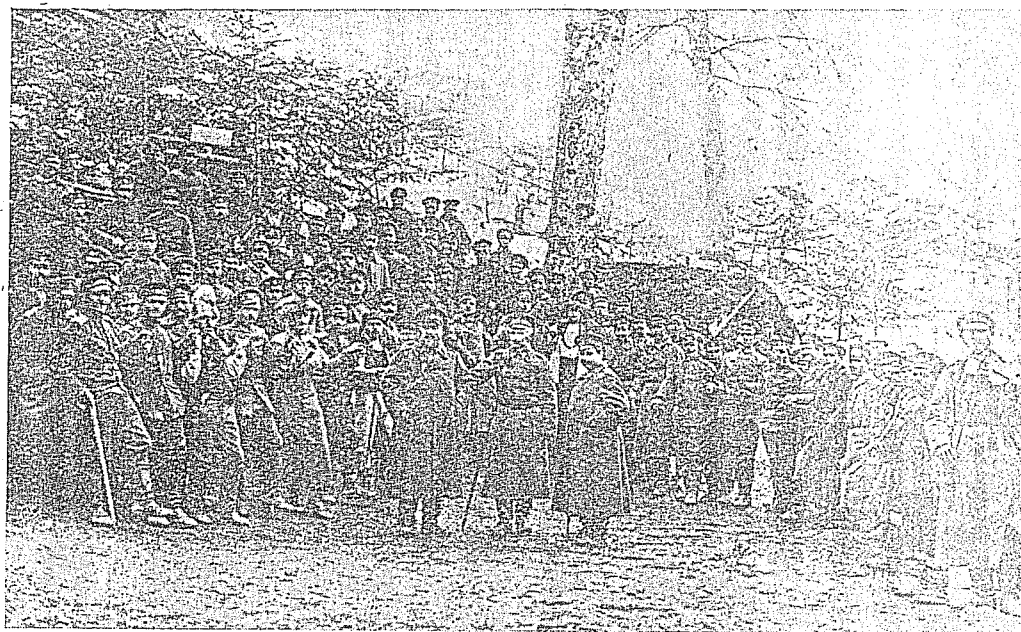
Театрътъ на полка въ мѣстността „Бичкиджииницата“ ска. Тя изобщо си остана вѣрна на дългътъ и дисциплината, защото съзнаваше, че при разложена войска условията за миръ ще бждатъ безкрайно много по-тежки. Това съзнание въ голѣма степенъ се дължеше на усилията на близкитѣ началници, които въ голѣмото си мнозинство живѣеха близо до войниците, понасяха тежеститѣ заедно съ тѣхъ, и

Театрална забава

правѣха всичко възможно да разсѣятъ чернитѣ имѣ мисли и да докрепятъ дисциплината, до благоприятенъ миръ. Такива настроения естествено проникнаха и въ 10-и Родопски полкъ, но все пакъ духътъ и дисциплината въ него останаха така добри, че въ навечерието на пробива той бѣше удостоенъ съ шевството на Баварския кралъ.

Това състояние на българската войска се знаеше отъ съгласенското командване на Солунския фронтъ. То енергично изпитваше нашата издръжливостъ на различни мѣста отъ фронта и оставаше очудено отъ съпротивата, която срѣщаше навсѣкжде. За това то реши да уреди едно нападение съ много голѣми сили. За решителниятъ ударъ то избра участъка отъ вр. Соколъ до вр. Вѣтерникъ, защото знаеше, че Битолския и Дойранския фронтове сж здраво укрепени и въ дълбочина, а германското командване не би допуснало, че Доброполския участъкъ би могълъ да бжде нападнатъ съ решителна цель. Разузнаването бѣше установило, че тъкмо тука участъкътъ не е укрепенъ въ дълбочина. А този

Войнишко хоро следъ театъра

участъкъ бѣше сжщо така важенъ, защото презъ него бързо можеше да се достигне до Градско и да се пресѣкатъ пжтищата, по които се снабдяваха 11-а и 1-а армии. Френскиятъ главнокомандуващъ на Солунския фронтъ, генералъ Франше д'Епре много разчиташе и на повдигнатия духъ на сърбитѣ, които заявиха, че при една артилерийска подготовка като на Яребичинитѣ, тѣ сж въ състояние да направятъ много повече отъ това, което направиха гърцитѣ. Започна се усилена подготовка на настжплението. Изтеглиха се отъ Битолския фронтъ 122-а и 17-а френски дивизии, които се разположиха на почивка въ Воденско. Въ продължение на два месеца, тамъ тѣ се подготвяха методично за предстоящия пробивъ. Прегрупира се цѣлата армия така, че срещу участъцитѣ на 10-и, 30-и и 29-и полкове се напластиха дветѣ специално подготвени френски, 6 сръбски пехотни и една конна дивизии. Работѣха се най-усилено пжтищата въ Мъгленско, докараха се надъ 600 орждия отъ различни калибри, а камионитѣ натрупаха грамадно количество бойни припаси.

Много от тия приготовления не останаха тайна за българските щабове. Още през месец юлий, к-рът на 2-а Тракийска дивизия, генералъ Ив. Русевъ, поиска отъ щабъ на 11-а армия да се дадатъ срѣдства за бързо укрепяване на този участъкъ въ дълбочина, а най-вече да се назначи нарочно обединено командване за него, защото не ще бжде възможно да бжде подкрепенъ нито отъ 2-а, нито отъ 3-а дивизия, които и безъ това имаха голѣми участъци за отбрана. Но германското командване остана на старото си схващане, че този участъкъ ще остане пасивенъ, защото е силно планински, отдалеченъ е отъ главнитѣ пѣтища и противникътъ нѣма какво да прави тука. Нѣщо повече. За да потвърди на дѣло това си схващане, то изтегли отъ участъка две германски батареи и ги изпрати на западния фронтъ.

Така, нашата армия, въ началото на есенъта 1918 год. се бѣше разтегнала отъ р. Шкумба до р. Марица за пасивна отбрана, а съгласен-цитѣ се бѣха устроили въ нѣколко силни ядра за настѣпление.

Разположението на силитѣ бѣше следното: (сх. № 37)

Нашитѣ войски бѣха разпредѣлени по армии така: 11-а армия — съ 1 германски армейски и два корпусни щабъ (щабъ въ Прилепъ) заемаше отъ р. Шкумба въ Албания до вр. Мала Рупа на Кожухъ планина.

Дивизиитѣ отъ дѣсно на лѣво бѣха наредени така: сборна, 6-а, 1-а, 302, 4-а, 2-а заедно съ 1/8-а бригада, и 3-а дивизии. Отъ тѣзи войски само 302-а бѣше германска.

1-а армия — (Щабъ въ с. Дедели), съставена отъ 5-а, планинската, 9-а дивизии и 1/11-а бригада, заемаше участъка отъ вр. Мала Рупа до върха Висока Чука на Бѣласица планина.

2-а армия (Щабъ въ св. Врачъ) — 11-а, 7-а и 8-а дивизии, заемаше отъ върха Висока Чука до р. Ангиста въ Серското поле.

10-а пехотна и конната дивизии, около Ксанти и Гюмурджина, образуваха 4-а армия — бѣломорска отбрана.

Приблизителния съставъ на Солунската армия бѣше следния:

Французи	104	др.	12	екс.	1464	карт.	686	орждия	180,000	човѣка
Англичани	55	"	4	"	408	"	478	"	120,000	"
Сърби	57	"	16	"	512	"	216	"	140,000	"
Гърци	90	"	8	"	504	"	120	"	135,000	"
Италианци	18	"	—	"	324	"	36	"	42,000	"
Всичко	321	"	40	"	3212	"	1536	"	617,000	"
срещу Българи	253	"	26	"	2710	"	1217	"	460,000	"

Планътъ на съглашенцитѣ за нападението бѣше:

Да се настѣпи съ главната ударна група отъ две френски, 6 сръбски пехотни и 1 конна дивизия въ участъка между вр. Соколъ и Добро поле и се стигне района Неготинъ—Кавадарци, като се разкъса нашия фронтъ на две. Следъ това да настѣпятъ англичанитѣ и гърцитѣ по долината на р. Вардаръ, а французитѣ къмъ Битоля, Прилепъ и Скопие.

Въ останалитѣ участъци ще се водятъ демонстративни боеве.

Ударната група, освенъ съ своята дивизионна артилерия, бѣше усилена и съ 40 тежки батареи, събрани въ участъка между селата Будинарци и Пожаръ.

122-а французка дивизия трѣбваше да атакува нашитѣ позиции между вр. Соколъ и Добро поле т. е. точно участъка на 10-и полкъ.

17-а колониална дивизия ще атакува отъ Добро поле—до вр. Вѣтерникъ — участъка на 30-и полкъ.

Шумадийската дивизия — също издадения участъкъ при Вѣтерникъ.

Тимошката и Югославянската дивизии ще бждатъ въ втора линия.
1-а Сръбска армия — също.

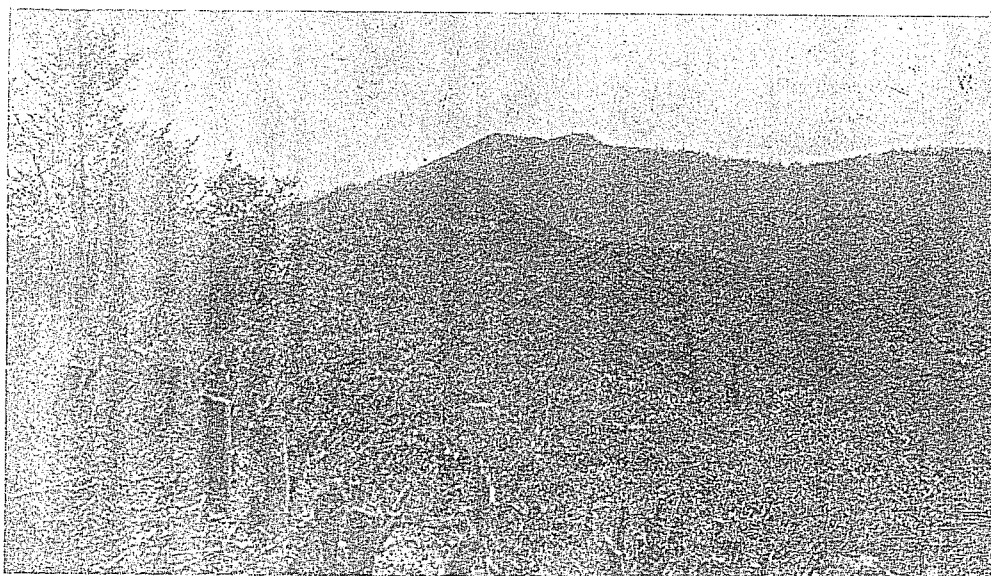

Щабътъ на 1/8 бригада

Атаката ще бжде подкрепена отъ около 300 орждия.

Съгласно оперативната заповѣдъ по 1/8-а бригада отъ 5-и юлий 1918 год., на полка се даде за отбрана укрепената позиция отъ в. Български Соколъ вкл. до в. Сръбски постъ вкл. (Гл. ск. № 38 стр. 316).

Дължината на участъка мѣренъ по предната линия окопи е 4½ километра.

Лѣвото Руйче

Пробивътъ

Сили и разположение на противникътъ

Сждбовниятъ день приближаваше. На 25-и авг. щабътъ на 2-а дивизия донесе, че по сведения отъ сръбски бѣгълци, въ края на августъ се очаква нападение срещу Добро поле. На 27-и авг. сжщиятъ щабъ съобщи, че неприятелската безжична станция отъ Воденъ е пренесена въ с. Тресина, въ свръзка съ предстоящото нападение. На 28-и авг. артилерийското ни наблюдение съобщи, че срещу дѣсния флангъ на 3-а и лѣвия на 2-а дивизия има силно оживление у противника. Ясно е, че се подготвя ударъ къмъ Добро поле и източно отъ него. На 1-и септ. щабътъ на действующата армия уведомява, че атаката срещу Добро поле е въпросъ на дни, но не е сигурно дали противникътъ ще вкара резервитъ си въ тоя участъкъ. Въпрѣки това, на 2-и септ. се извиква въ Кюстендилъ една сборна рота, съ командира на полка, адютанта му, 10 ротни и взв. к-ри и 200 войници, за да приематъ шефството на полка отъ Баварския кралъ. Естествено, заминаха избрани войници, такива, които въ ржкопашнитъ схватки сами се поставятъ на чело на бойни групи. На 7-и септ. дивизията донася за смѣната на преднитъ противникови части съ нови неизморени войски — това бѣше ефтината кръвь на чернокожитъ!

На 9-и септ. вече се донася, че признацитъ за силно неприятелско нападение въ най-близко време се увеличаватъ . . .

Ето състоянието на позицията и силитъ къмъ това време:

На вр. Български Соколъ, презъ 1917 и 1918 год., въпрѣки че почвата бѣше гранитенъ камъкъ, укрепителнитъ постройки въ предната линия бѣха привършени и се започна изграждането на една преградна позиция, задъ вр. Соколъ, на 500 м. задъ първата. По тази преградна позиция бѣха привършени окопитъ и скривалищата. Върхътъ се заемаше отъ 3-а и 4-а роти въ предна линия (съ 6 картечници) и 2 гранатохвъргачки, преградната позиция отъ 1-а и 2-а роти, 4 картечници,

4 гранатохвъргачки и една срѣдна минохвъргачка. Дружината се командуваше отъ капитанъ Василевъ, 1-а рота — поручикъ Христовъ Яню, 2-а — подпоручикъ Василевъ Иванъ, 3-а — поручикъ Поповъ и 4-а — капитанъ Влайковъ Василь.

По гребена на Руйчетата бѣха прокарани първа и втора линия непрекъснати окопи, изградени бѣха необходимитѣ скривалища за пехотата, минни и картечни гнѣзда (около 10), наблюдателни мѣста, гнѣзда за гранато и минохвъргачкитѣ. Тѣ се заемаха отъ дѣсно на лѣво така: 9-а, 10-а и 11-а роти — въ предна линия, дружинна подрѣзка — 12-а рота — задъ Срѣдното Руйче. Въ участъка действаха още 12 картечници отъ 1-а и 3-а карт. роти, 5 германски картечници отъ 214-о отдѣление, 14 гранатохвъргачки, 1 срѣдна и 3 леки минохвъргачки. Предъ цѣлия участъкъ бѣха поставени мрежи отъ 3 до 8 м. широки. Дружината се командуваше отъ

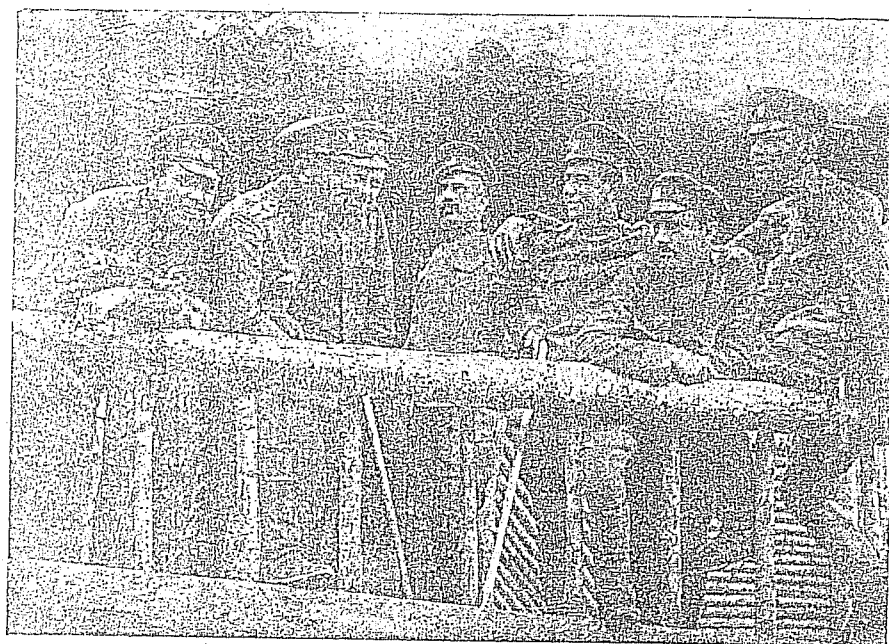
К-рътъ на полка и адютанта му въ щаба на полка

Група офицери отъ 1-а дружина

капитанъ Боянъ Стефановъ, 9-а рота — подпор. Кумчевъ, 10-а — пор. Коевъ Дим., 11-а — пор. Фотю Ангеловъ и 12-а — пор. Марчевъ.

2-а дружина — подполковникъ Дяковъ, бѣше разпредѣлена въ полкова подрѣжка така: 6-а рота — кап. Папанчевъ — въ заслонитѣ на дѣсното Руйче, 8-а — пор. Статевъ Йорданъ — на Сръбски постъ. Полкътъ прие тази височина презъ м. юлий 1918 г. отъ 30-и полкъ. Тукъ имаше два реда окопи отъ по 5—600 м., гнѣзда за картечници и минохвъргачки нѣмаше, а скривалищата бѣха недостатъчни и слаби. 5-а и 7-а роти (пор. Игнатовъ и пор. Влаевски) съ два карт. взвода отъ 1-а и 3-а карт. роти — въ бригадна подрѣжка при „Бичкиджийницата“. Въ участъка на полка едва бѣше привършена само предната укрепена линия. Предвидъ тѣснитѣ гребени, по които вървѣше позицията, втора и трета линии не можеше да се прокаратъ. Укрепени позиции въ тила на полковия участъкъ нѣмаше.

Група офицери отъ 3-а дружина
Предъ салона за забави построенъ отъ 10-а рота. Събираше 1 дружина

Пѣтищата въ участъка на полка бѣха конски пѣтеки — една отъ Руйчетата за долината на р. Лешница, друга отъ Сокола по скатоветѣ на Змеица сѣщо за р. Лешница и трета отъ Сръбския постъ, презъ лѣвото Руйче за долината на Лешница.

Нашитѣ роти и дружини бѣха въ сравнително намаленъ съставъ.

Съставътъ на полка, споредъ донесеннето до щаба на 2-а пехотна дивизия, кждето бѣше подчиненъ полкътъ презъ есента 1918 г., е билъ: 62 офицери, 7 оф. кандидати, 375 подофицери и 2247 бойци. Въ тия числа влизатъ и отпускаритѣ — 6 офицери и 160 бойци и изпратенитѣ въ Кюстендилъ за приемане шефството на Баварския кралъ — 12 офицери и 200 подофицери и войници. Независимо отъ това, съставътъ на 10-и полкъ бѣше загубилъ първиятъ си образъ и имаше преди деня на атаката 434 турци, т. е. точно $\frac{1}{5}$, 54 албанци, 59 гъркомани,

20 евреи. Така, ротите бѣха останали съ по 70—80 човѣка, а трѣбваше да бранятъ всѣка по 800—1000 метра отъ позицията.

Полкътъ се командуваше отъ к-ра на 1-а дружина подполковникъ Пеневъ Проданъ.

Доброполската артилерийска група се състоеше отъ:

1/6-а	— 10.5 см. гаубична	батарея — 2 орждия
5/2-а	— 12 см. гаубична	батарея — 4 орждия
5/1-а	— 15 см. гаубична	батарея — 2 орждия
Всичко:		8 орждия

Освенъ тѣхъ даваха спомагателенъ огънь въ участъка на полка 4/2-а 10.5 см. батарея съ 4 орждия, 4/2-а и 7/3-а Шкодови батареи, съ по 4 орждия и две полски окопни орждия на в. Соколъ; всичко 10 орждия.

Въ дѣсно отъ Родопци бѣше 28-и пех. Стремски полкъ, а въ лѣво — точно — 30-и пех. Шейновски полкъ.

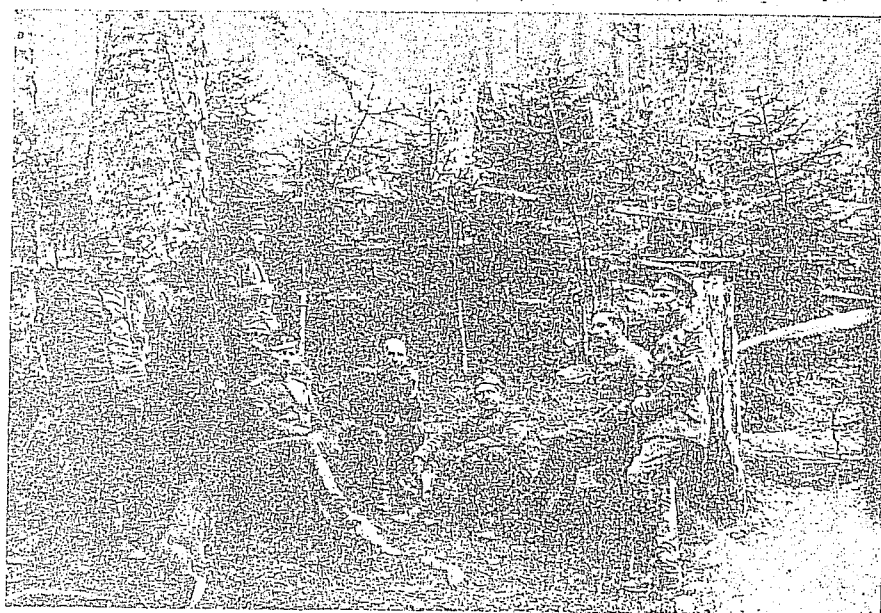
Срещу фронта на 1/8-а бригада бѣше развърната 122-а французка дивизия, а задъ нея югославянската дивизия.

По фронта на полка действаха:

а) Срещу Сокола, отъ западъ — части отъ Дринската дивизия;

Подполк. Проданъ Пеневъ к-ръ на 1-а друж. и замѣстникъ на к-ра на полка

Група офицери отъ 2-а дружина

- б) Отъ югъ, срещу Сокола и Руйчетата — 148-и французки полкъ;
в) Срещу Сръбския постъ — 64-и французки полкъ.

Преди атаката се знаеше, че срещу полковия участъкъ действуватъ 3 артилерийски групи:

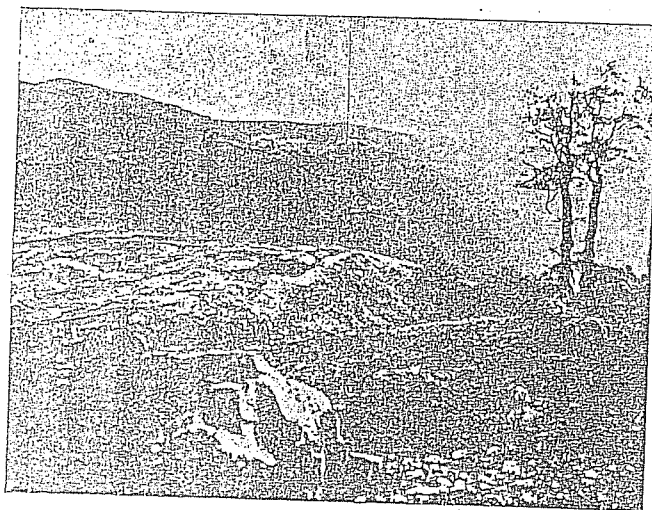
1-а група отъ к. 1881 и Сръбски Соколъ — две гаубични, 1 тежка далекобойна, 1 полска и 2 планински батареи — всичко 24 орждия.

2-а Пожарска група — 1 гаубична, 3 тежки далекобойни, 2 полски и 1 планинска батареи — всичко 26 орждия.

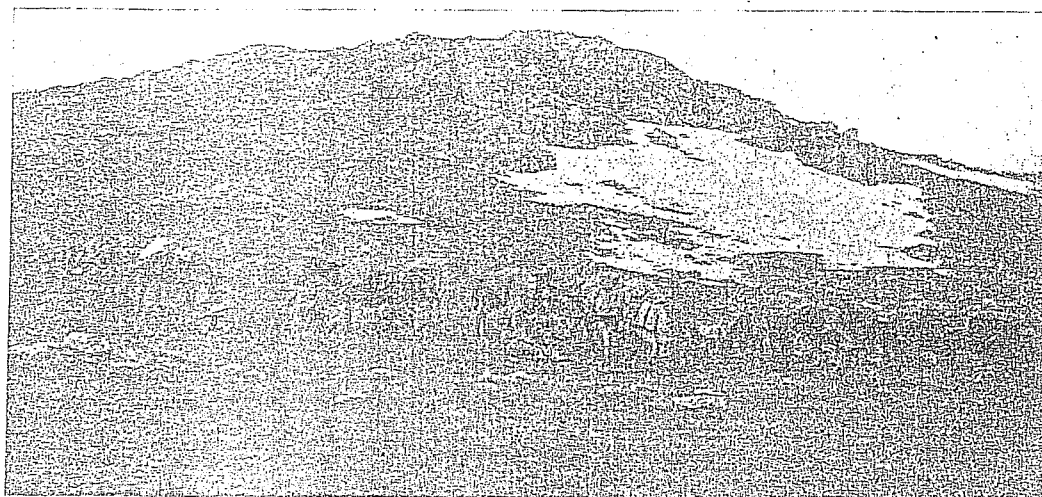
3-а Голашка група — 1 гаубична, една планинска, една далекобойна батарея — всичко 12 орждия.

Тѣзи групи съставляваха скелета на артилерийската система. Нарочно за атаката, тука бѣше привлечена дивизионната артилерия на 122-а и Югославянската дивизии, много окопни орждия и минохвъргачки. Всичко върху участъка на полка, противникътъ можа да съсредоточи огъня на повече отъ 300 орждия. Артилерийското наблюдение отъ Сръбски Соколъ, к. 1881 и Пожарския ридъ и отъ авиацията, бѣше отлично уредено.

И така, къмъ 14-и септ., полкътъ заемаше една добре укрепена линия, дълга 4 клм., съ 5 роти въ 1-а линия, 3 въ дружинна подрѣзка и две въ бригаденъ резервъ, при съдействието на 8 орждия отъ участъка му и 10 отъ съседнитъ участъци, срещу три цѣли полка въ първа линия и други три въ подрѣзка, подрѣзани отъ около 300 орждия.

Позицията на полка гледана отъ в. Соколъ

Позиция на 1-а карт. рота на Камака

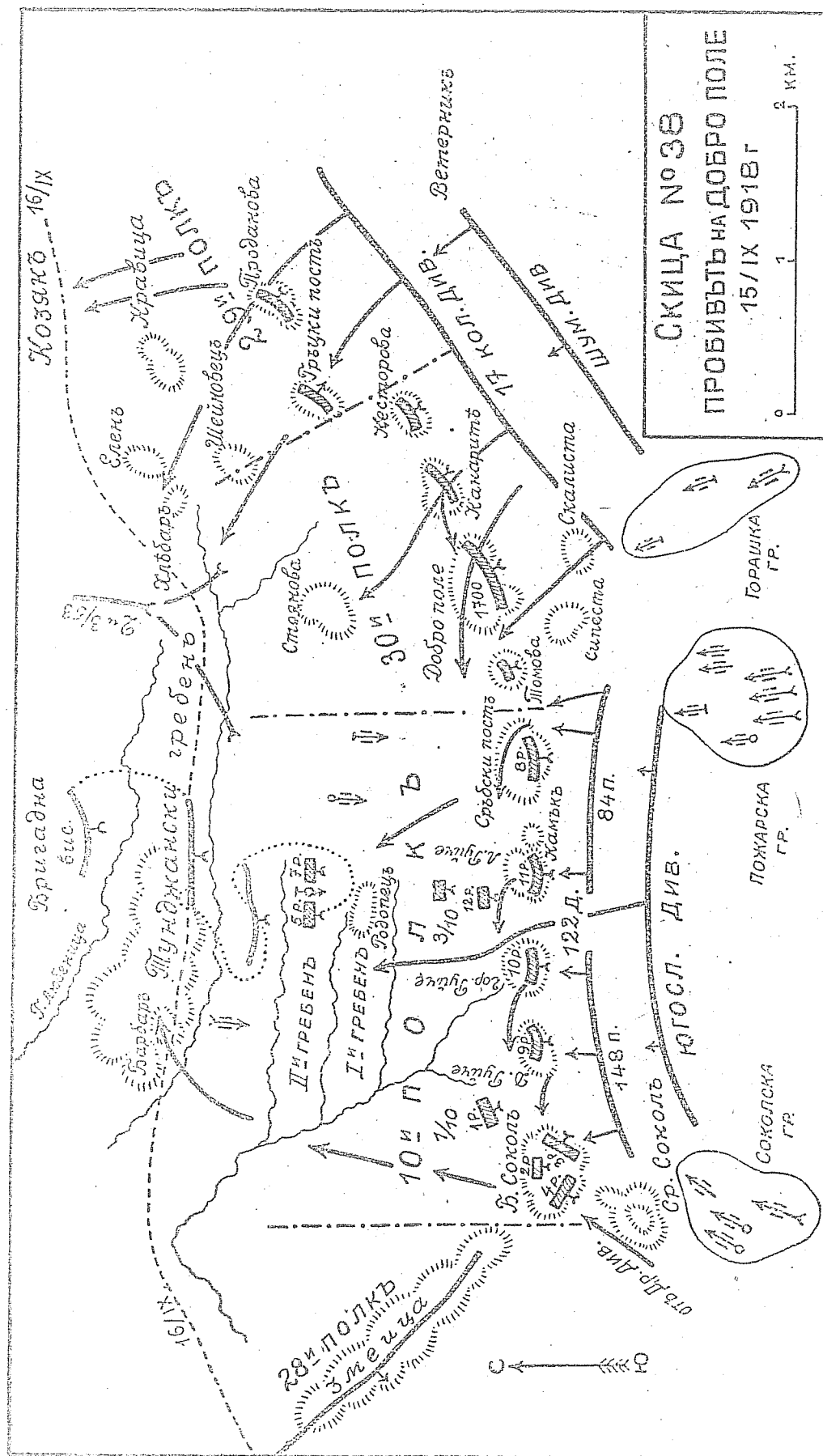
Развитие на действията

Артилерийската подготовка. Дните 13-и и 14-и септемврий бѣха злокобни дни. Всички очакваха, че ще се случи нѣщо страшно. И действително, на 14-и септемврий въ 8 часа, още съ дрезгавината една ужасна канонада оглуши цѣла Македония. Това бѣ предвестникътъ на битката при Добро поле. Никога Ориентътъ не бѣ виждалъ на единъ такъвъ малъкъ фронтъ подобно струпване на артилерия. Единъ нечуванъ адски тънтежъ раздруса планинитѣ на Мъгленско. Никой нищо не чува. Цѣлиятъ грохотъ на орждията се е слѣлъ въ едно. Неприятелската артилерия иска да разстрои нашитѣ предни позиции, да разруши нашитѣ закрития, гнѣзда на машинитѣ, да избие прислугата и защитницитѣ и да отвори прелези презъ теленитѣ ни мрежи. Нашитѣ батареи, пѣтищата отзадъ, чакъ до бивака на полковата прехрана и германската бичкиджийница, всичко бѣ подъ силния огънь на французката артилерия, която се стремѣше да не позволи никакво движение въ нашия тилъ. Цѣлото пространство, дето бѣха разположени нашитѣ позиции, бѣше разровено и поради сухия теренъ прахътъ бѣше толкова голѣмъ, че напразно французкитѣ авиатори се виеха надъ небесата, безъ да могатъ да направятъ снимки на разрушенията. За да изпълнятъ това, трѣбваше временно да се прекрати огъня отъ 15 часа и 30 м. до 18 часа.

Паралелно съ артилерията действуваха и 10—15 тежки и сръдни неприятелски минохвъргачки, изключително по теленитѣ мрежи, окопитѣ и ходоветѣ.

Отъ артилерийския огънь се подпалиха боровитѣ гори по позицията, телефонниятъ кабелъ изгорѣ и връзката съ преднитѣ дружини биде прекъсната. Тури се въ действие летящата поща, но предъ видъ силната стрелба, сношението ставаше извънредно бавно.

До 16 часа всички окопи, ходове и теленитѣ мрежи, заслонътъ № 15 на Руйчетата и № 3 на Сокола и слабитѣ заслончета на летящата поща бѣха разрушени.

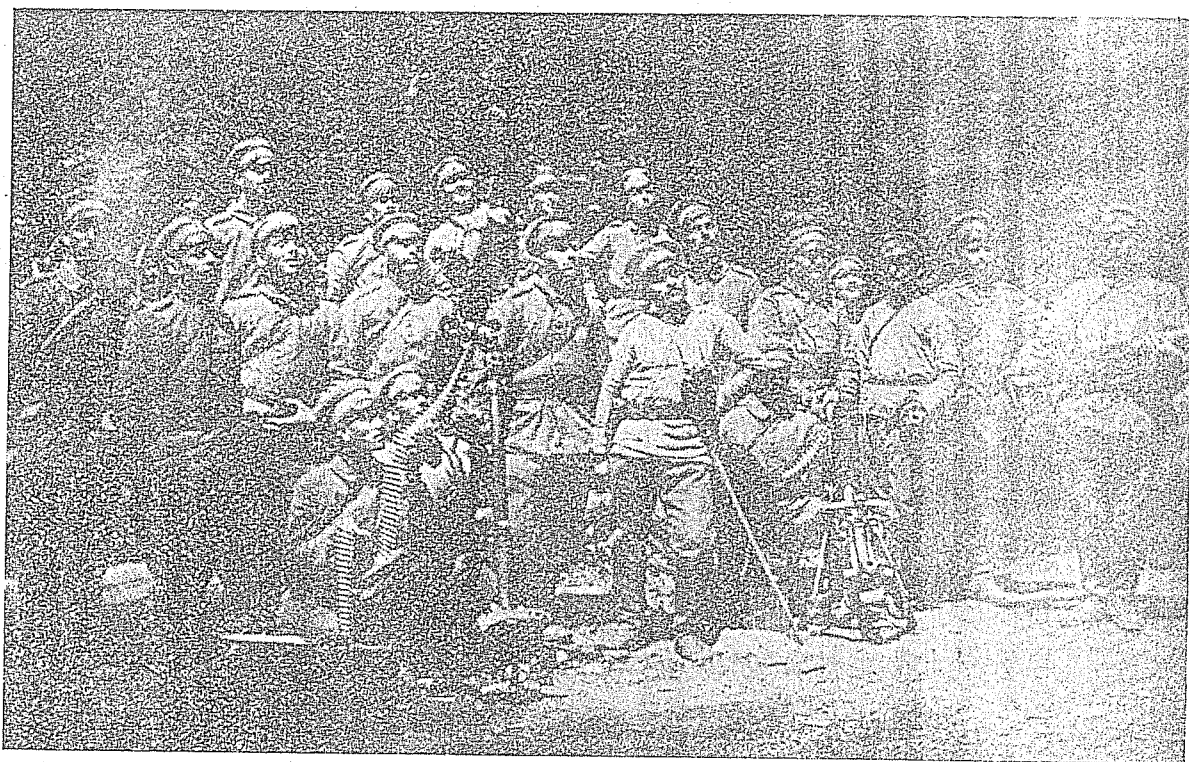

Споредъ донесението на к-ра на дружината отъ Руйчетата, само по участъка на дружината му, до 16 часа, неприятелската артилерия е изстреляла около 50,000 снаряда и около 10,000 мини само по дѣсното и сръдно Руйче.

Стрѣлбата по дѣсния участъкъ така сжщо бѣше усилена. По донесение отъ командира на дружината, само по Сокола сж изстреляни около 30,000 снаряда и 3,000 мини.

Не по-малко усилена бѣше неприятелската артилерийска стрелба по позициитѣ на нашитѣ батареи и по тила на участъка. Тукъ неприятелътъ употрѣби снаряди съ задушливи газове, макаръ и въ ограничено количество.

Къмъ 15 ч. 30 м. неприятелски аероплани се завиха надъ позицията, а патрулитѣ му настѣпиха за да установятъ резултатитѣ отъ адския огънь. Ето впечатлението, което сж добили французитѣ споредъ описанието на майоръ Казей:

Наблюдение на аеропланъ при готовность за стрелба

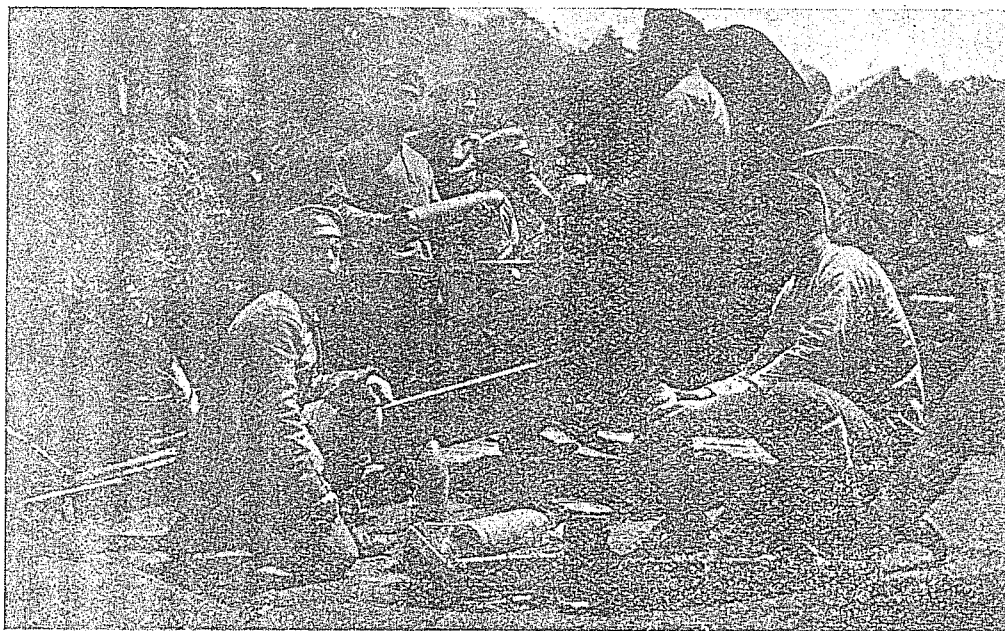
„Въпрѣки ужасното испытание, на което бѣха подложени още отъ тази сутринъ, българитѣ не изглеждаха ни най-малко деморализирани и навсѣкжде нашитѣ патрули бѣха посрѣщнати съ пушечни изстрели. Освенъ това, разрушенията не изглеждаха много голѣми. Въ теленитѣ мрежи на българитѣ имаше малки проходи“.

Следъ 16 часа, отново се започна ураганиятъ артилерийски огънь и почна да руши и онова, което не бѣ доразрушено. Огънятъ не стихна и презъ нощта, като напраздно нашата артилерия се мжчеше да се бори съ неприятелската. Тя отговаряше слабо. Обаче това подържане цѣла нощ на огъня ни коштува много. Хората не можаха да мигнатъ. Много бойни припаси се разходваха, а се дадоха и жертви.

Въпреки този ужасен огън, духът на Родопци бѣше добъръ. За да не се даде възможност да се поправятъ разрушенията, противникътъ и презъ нощта настѣпи съ силни патрули.

„Нашитѣ патрули,“ пише същиятъ майоръ, „се опитаха да се приближатъ до българскитѣ окопи. Навредъ, обаче, българитѣ бѣха бодри и въ пълна готовност . . . сега ставаше въпросъ дали превземането на първата неприятелска линия не ще бѣде твърде мъчителна работа“.

Този день съставътъ на полка бѣ останалъ следниятъ:

Прислугата на Шкодовата батарея

1-а дружина — 601 войници, 2-а дружина — 520, 3-а дружина — 553, 1-а карт. рота — 67, 2-а карт. рота — 86, 3-а карт. рота — 62, 4-а карт. рота — 80, гранатохвъргачниятъ взводъ — 126, или всичко 2115 войника.

Машины: картечници 37, гранатохвъргачки 26, прожектори 7, хелиографи 3.

Загубитѣ въ хора не бѣха много. Убити войници имаше 4, ранени — 9, безследно изчезнали — 1.

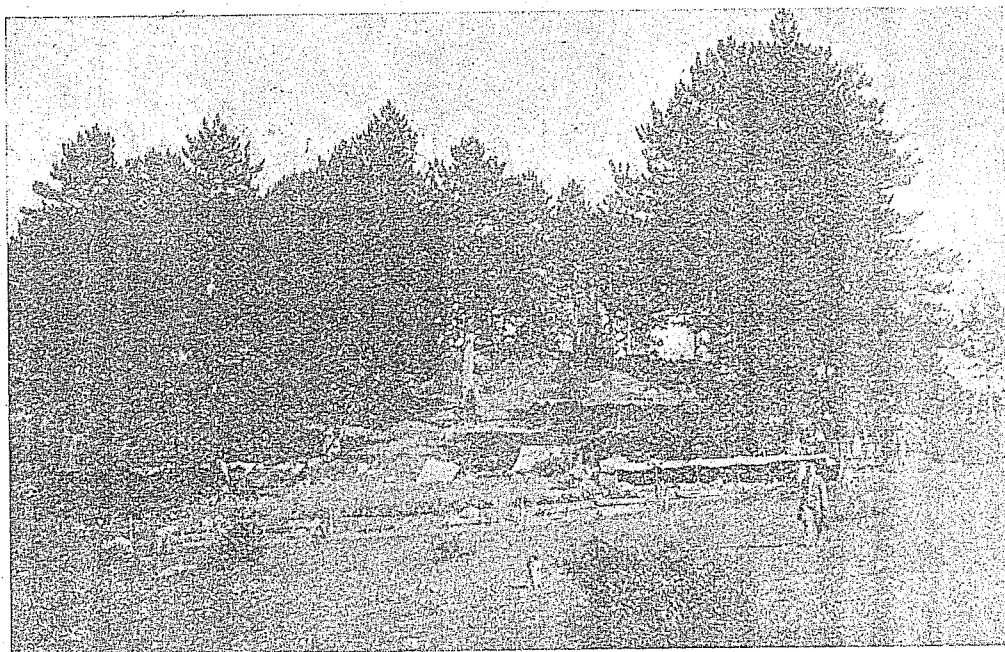
Загуби въ материалната часть: една картечница разрушена, 3 пушки, 7 прожектори и 3 хелиографа счупени.

Като спрѣ неприятелскиятъ огънъ, ясно се виждаха всички разрушения и всичко наоколо бѣ обгорено и почернѣло отъ пушекъ. Грамадни ями отъ мини и тежки снаряди бѣха направили земята на решето.

Сжщата канонада бѣше и предъ участъка на Шейновци.

Когато командирътъ на корпуса разбра, че противникътъ насочва вниманието си къмъ участъка на 2-а и 3-а пехотни дивизии, той изпрати своя резервъ — българския 53-и пехотенъ полкъ въ участъка на 2-а дивизия. Началникътъ на тази дивизия, обаче, изпрати дветѣ дружини отъ него въ помощъ на съседния полкъ отъ 3-а пехотна дивизия (29-и полкъ), защото смѣташе, че позициитѣ на Добро поле не ще могатъ да се задържатъ, ако противникътъ сполучи да се вмъкне въ участъка на този полкъ. Разбира се, че тия дружини имаше да минатъ доста пътъ докато се яватъ на мѣстата си. Другата дружина отъ 53-и пех. полкъ се изпрати въ помощъ на 1/8-а бригада.

На 14-и срещу 15-и септемврий презъ цѣлата нощъ артилерийскиятъ и миненъ огънь не затихна. Особено силно се обстрелваха пж-тищата и тилътъ на позицията, бивакътъ на прехраната и домакинството, вѣроятнитѣ мѣста за подхождане нашитѣ подрѣжки, като бичкиджийницата въ р. Лешница, лазарета въ р. Градешница, щаба на полка на в. Родопецъ и др., за да не се позволи приближаването на подрѣжки отъ тила къмъ преднитѣ линии. Предната позиция сжщо се държа цѣла нощъ подъ артилерийски и миненъ огънь, за да не може да се чоправи нищо отъ разрушеното презъ деня.

Мѣстността „Бичкиджийницата“

На 15-и септ. къмъ 4 часа артилерийскиятъ и миненъ огънь почна да се усилюва и къмъ 5 ч. се превърна въ барабаненъ. Явно бѣше, че противникътъ ще предприеме пехотна атака. Наблюдението се усили, а така сжщо противникътъ се държеше подъ огънь. Полковата подрѣжка — подполковникъ Дяковъ Юрданъ, съ 2-а дружина трѣгна къмъ участъка на Руйчетата.

Огънятъ обхващаше участъцитѣ на 32-и, 29-и, 30-и и 28-и полкове, отъ Змеица до върха Кукурузъ. Воятъ на батареитѣ наподобяваше рева на развълнувано море.

Въ това време французката 122-а пехотна дивизия и Дринската сръбска, бѣха вече заели изходното си положение за атака на фронта на полка отъ вр. Соколъ до висотата Сръбски постъ, като 2 дружини отъ 148-и французки полкъ съ части отъ Дринската дивизия трѣбваше да атакуватъ Български Соколъ и Руйчетата и 2 дружини отъ 84-и пех. французки полкъ — да атакуватъ Сръбски постъ. Въ подкрепа на този участъкъ — други 2 дружини въ резервъ.

Противникътъ много разчиташе на изненадата, която искаше да приложи следъ усиленъ артилерийски огънь. Той се бѣше приготвилъ вече да изпълни атаката. На всѣка негова дружина бѣше повѣренъ за атака тѣсенъ участъкъ отъ 300—400 метра, участъкъ какъвто никога българскитѣ дружини не сж имали, щастieto да получатъ при атака. Това даваше възможностъ на сърбитѣ и французитѣ да иматъ своитѣ

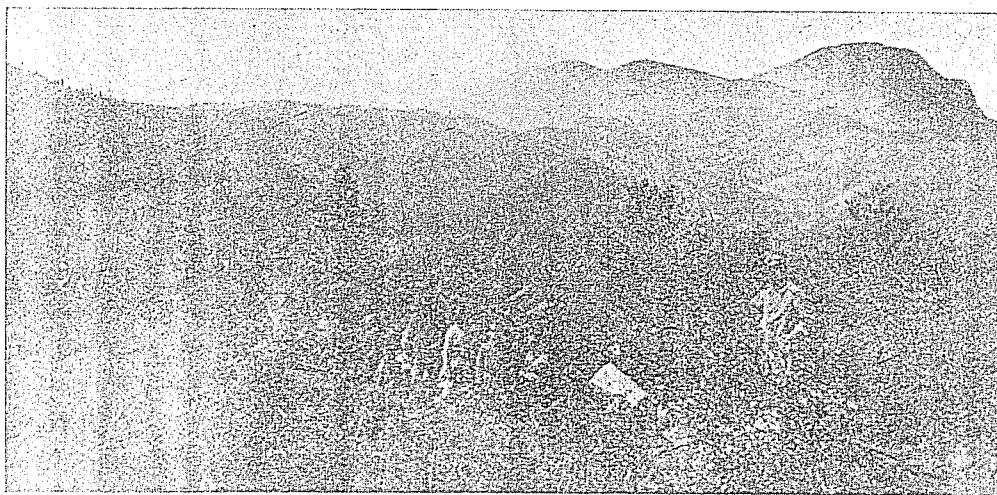
роти и дружини ешалонирани въ дълбочина, та да могат тѣхнитѣ вълни да повторатъ удара нѣколко пжти и главно да задминаватъ лесно случайно спрѣлитѣ отпредъ части отъ първа линия. Освенъ съ предвиденитѣ по щата картечници, първитѣ имѣ линии бѣха засилени и съ придани такива, както и съ минохвъргачки.

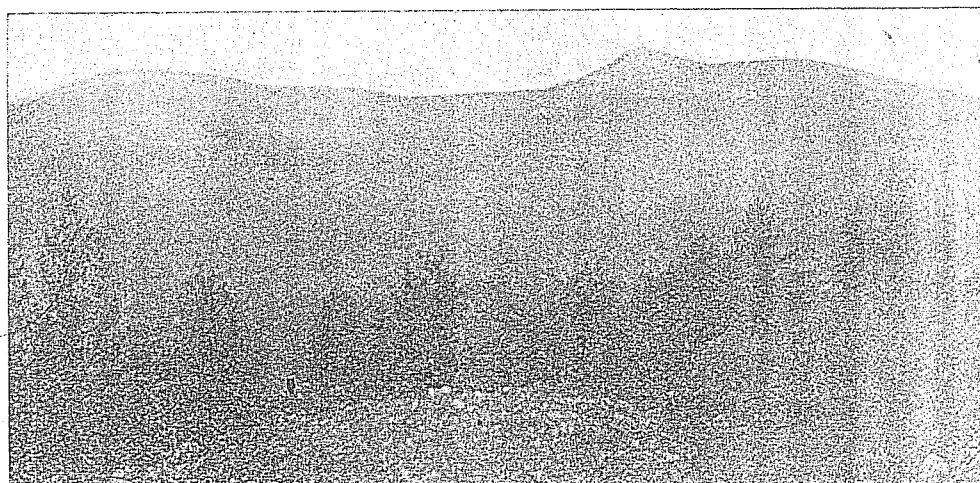
Задъ Руйчетата

На много мѣста презъ нощта, неприятелскитѣ части бѣха извадени отъ окопитѣ и въ видъ на малки групи, изнесени само на нѣколко крачки отъ нашитѣ позиции до толкова, до колкото да не страдатъ отъ собствения артилерийски огънь. Щомъ артилерията пренесѣше огъня си по подрѣжкитѣ, тия части трѣбваше да се долепятъ още напредъ и да се нахвърлятъ въ окопитѣ ни.

Къмъ 5 ч. и 30 м. огънятъ незабелѣзано се прене-се задъ първитѣ линии. Въ сжщото време се повдигатъ готовитѣ за атака сръбскитѣ Шумадийска и Дринска дивизии и 122-а и 17-а колониална френски дивизии, за да атакуватъ отъ вр. Вѣтерникъ до вр. Соколъ. Тѣхната атака е придружена отъ ниско летящи бойни въздушни ескадри. Гжститѣ неприятелски вериги покриха цѣлото предпозиционно пространство. Нашитѣ батареи бѣха почти задушени отъ адския артилерийски огънь, но пакъ съ геройски усилия се съпротивляваха и стреляха по неприятелската пехота. Въпрѣки тежкитѣ загуби, нашитѣ артилериисти се мжчатъ да помогнатъ на братята пехотинци съ сѣтни сили.

„Шкодовата“ батарея задъ Змеица

Врѣхъ Кукурузъ, въ участъка на 29-и п. полкъ

Пробивътъ въ лѣво

Врагътъ напирѣ силно срещу 29-и пех. Ямболски полкъ на Гръцки постъ и особено срещу Шейновци на „Канаритѣ“, „Сипкавата“ и „Скалистата“. Къмъ 6 часа той, вече следъ голѣми жертви, успѣва да овладѣе Гръцки постъ и Канаритѣ. Тукъ, близу 12 реда неприятелски вълни една следъ друга сж настѣпвали яростно. Започва рѣжкопашенъ бой. Единични хора отъ нашитѣ гранатни ями сж прибѣгвали отъ яма на яма, други хвърлятъ бомби, трети стрелятъ съ пушки и удрятъ съ ножъ и не даватъ на врага да добие лекъ успѣхъ. Шейновци държатъ здраво Томовата висота.

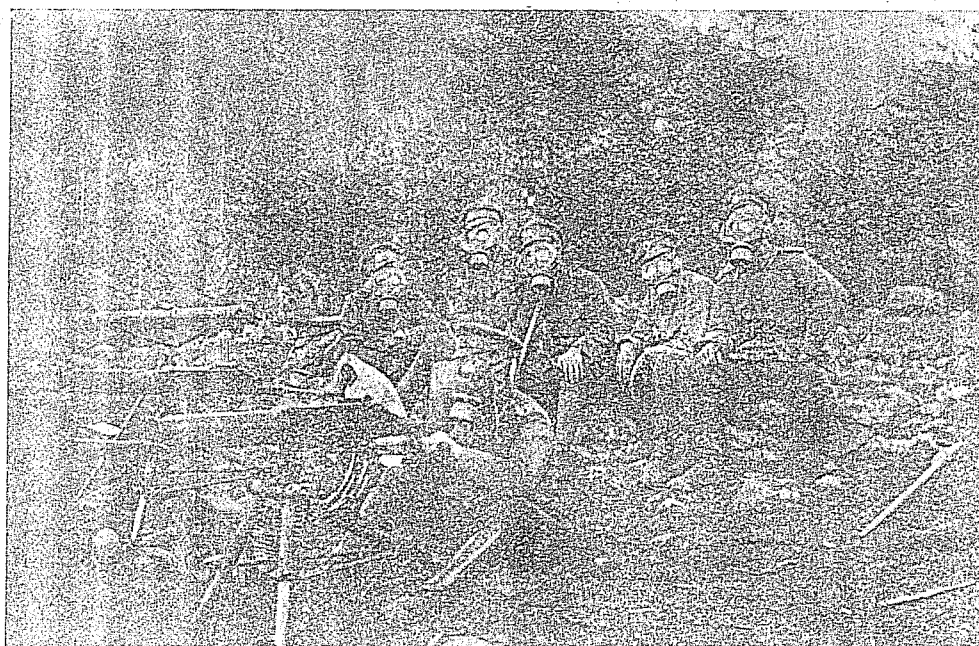
Въ 6 ч. и 30 м. к-рътъ на 10-и пех. Родопски полкъ получава отъ бригадата телеграма, че „Гръцки постъ“ въ участъка на 29-и пех. полкъ и „Канаритѣ“ въ участъка на 30-и пех. полкъ, сж взети отъ врага.

Въ участъка на Сокола противникътъ презъ цѣлата нощъ поддържа усиленъ артилерийски огнь особено по „Орела“ — най-високата му частъ и по южнитѣ склонове.

Щомъ противникътъ завладѣ Гръцки постъ и Канаритѣ, почна да разширява успѣхътъ си отъ дѣсно на лѣво. Следъ падането на „Канаритѣ“ неприятелскитѣ части настѣпватъ покрай източнитѣ склонове на к. 1700 и се явяватъ въ тила на Сръбския постъ. Въ 7 ч. и 50 м. се получи донесение отъ взводния командиръ на 2-и взводъ отъ 2-а карт. рота — офицерския кандидатъ Димовъ, че около единъ взводъ войници отъ Шейновския полкъ отстѣпватъ и той ги задържалъ при себе си, на втория гребенъ. Тѣзи войници му разправили, че тѣ идатъ отъ Сипестата висота, която противникътъ заелъ. Като се има предъ видъ разстоянието отъ Сипестата висота до Германскитѣ конюшни на „Втория гребенъ“, гдето бѣше офицерскиятъ кандидатъ и времето до пристигане донесението му, можа да се заключи, че Скалистата и Сипестата висоти сж паднали къмъ 6 часа. Това създаваше опасно положение за лѣвия флангъ на Родопци.

Едновременно съ атакитѣ къмъ съседитѣ врагътъ предприе, атака и срещу участъка на полка.

Действията на 3-а дружина: По фронта на 3-а дружина настъпва цѣлиятъ 84-и и 3-а дружина отъ 148-и френски полкове. Главниятъ ударъ е насоченъ по пункта Камъкъ и Сръбски постъ. Следъ огневия ваякъ на противника настъпватъ неговитѣ шурмови вълни. Наблюдателитѣ хвърлятъ бомби и даватъ сигналъ за тревога. Защитнитѣ наскачатъ отъ закритията и се започва веднага ржкопашна борба. Германскитѣ картечници отъ пункта Камъкъ, откриватъ огънь въ посока на Сипестата висота и задържатъ временно настъпващия противникъ. Поради тъмнината и надмощието на врага, той прониква на нѣкои мѣста въ окопитѣ и следъ упорита борба, къмъ 6:30 ч. овладѣва окопитѣ и пункта Камъкъ. Той е успѣлъ да се промъкне по лѣщицата източно отъ пункта Камъкъ и заобикаля сѣщия. Едни отъ защитнитѣ оставатъ въ пленъ, други успѣватъ да се отдръпнатъ назадъ и съобщаватъ на командира на 11-а рота пор. Фотю Ангеловъ, че

Обучение при картечниците съ маски

противникътъ е овладѣлъ пункта Камъкъ. Той взима резервния си взводъ и подъ негово лично командване се насочва напредъ за контръ-атака. Наблизо до заслонитѣ на резерва той срѣща противника и въ ржкопашенъ бой пада убитъ, заедно съ голѣма частъ отъ своитѣ войници. Останалитѣ живи сж заградени и пленени. Отъ тамъ противникътъ развива своя успѣхъ къмъ Сръдното Руйче. Тукъ се развива ржкопашенъ бой съ една група около командира на 10-а рота, поручикъ Коевъ Димитъръ. Следъ упорита ржкопашна борба Коевъ пада убитъ, заедно съ нѣколко войници и противникътъ завладѣва Сръдното Руйче.

Едновременно съ насочването на врага къмъ Сръдното Руйче, други негови части се насочватъ къмъ Сръбски постъ. Това става подъ закрилата на огневия ваякъ на неприятелската артилерия. Тамъ е 8-а рота, съ вр. командиръ поручикъ Стоевъ Юрданъ Симеоновъ, въ полкова поддръжка съ единъ тежко-картеченъ взводъ. Къмъ 7 ч. наблюдателитѣ виждатъ гъсти неприятелски вериги да настъпватъ къмъ тѣхъ. Единъ взводъ отъ сжщата рота, подъ командата на храбрия подофицеръ Ма

нолѣ Динковѣ отъ с. Брѣгово — Борисовградско, изкачатъ отъ заслонитѣ заедно съ картечния взводъ и откриватъ силенъ огънь. Врагътъ се повръща. Така сж бивали спирани и повръщани на два-три пѣти неприятелскитѣ вериги, насочени къмъ Срѣбския постъ. Най-после защитницитѣ се виждатъ обградени и отзадъ, отъ противникъ дошълъ отъ дѣсно по ската и въ лѣво по хода за съобщение, който идва отъ предната линия. Една частъ отъ 8-а рота се предаватъ, а друга частъ, посмѣли, подъ командата на сжщия подофицеръ, съ бомбовъ огънь разкъсватъ неприятелския обръчъ и се втурватъ назадъ да търсятъ спасение. Половината отъ тѣхъ сж избити, а едва около 10—15 души успѣватъ да се спасятъ. Къмъ 7¹/₂ ч. врагътъ овладѣва Срѣбски постъ.

† Поручикъ Коевъ Димитъръ
к-ръ на 10-а рота

Противникътъ е поставилъ вече полски и планински орждия на Сипестата висота, които биеха цѣлия участъкъ на 1-а дружина въ тилъ и повече съпротива едва ли бѣше възможна.

Падането на Срѣбски постъ бѣ отъ голѣмо значение за отбраната не само за 10-и пех. полкъ, защото отъ тукъ се биеше цѣлиятъ тилъ на Шейновци. Отъ Срѣбски постъ врагътъ се насочи къмъ Руйчетата и къмъ „Томовата“, която храбро се защищаваше отъ 30-и пех. полкъ. Въ сжщото време частъ отъ по-заднитѣ войски на 122-а французка дивизия се насочиха къмъ третата линия окопи дълбоко въ с.-източна посока и влѣзоха въ връзка съ атакуващитѣ колони на 17-а колониална дивизия, къмъ тила на Ямболци.

Следъ завладяването на Лѣвото Руйче противникътъ обхожда отъ къмъ тила и Срѣдното Руйче. Защитницитѣ на Срѣдното Руйче, макаръ и обкрѣжени, сж водили бой съ противника до 9 часа и 30 минути.

Щомъ завладѣ Срѣдното Руйче, противникътъ насочи своитѣ атаки срещу Дѣсното Руйче, но успѣхитѣ му бѣха парализирани отъ фланговия картеченъ огънь отъ Сокола. Взводътъ отъ 9-а рота се е защищавалъ до 14 часа на Дѣсното Руйче, следъ което бива окръженъ и разпрѣснатъ отъ противника. Другитѣ взводове отъ тази рота бѣха прѣснати задъ Срѣдното Руйче и щаба на дружината, отъ които една частъ сж избити, други пленени.

Действие на подрѣжкитѣ: К-рътъ на втора дружина, подполковникъ Дяковъ, на 15-и септ. получилъ заповѣдь да застане задъ Руйчетата. Въ сжщностъ той разполагаше само съ 6-а рота, защото 8-а рота заемаше Срѣбски постъ, а 5-а и 7-а се смѣтаха за бригадна подрѣжка. Въ изпълнение на заповѣдта, командирътъ на дружината тръгналъ самъ съ адютанта си къмъ Руйчетата, като заповѣдалъ на 6-а рота да го следва. Той стигналъ при Срѣдното Руйче, но 6-а рота като попаднала подъ силенъ артилерийски огънь се закрила подъ заслонитѣ по пѣтя. Така командирътъ на дружината сподѣлилъ сждбата на частитѣ отъ Срѣдното Руйче и попадналъ въ пленъ. 6-а рота пѣкъ, неосвѣтлена върху положението, се видѣла почти обградена отъ противника, нейната контъръ-атака била съвсемъ неорганизирана и по-голѣмата частъ отъ ротата попадна въ пленъ.

Къмъ 11 ч., когато цѣлата позиция отъ Кравица до вр. Соколъ бѣше паднала, спасилитѣ се отъ пленъ войници безпорядъчно от-

стѣпваха къмъ доловетѣ на Лешница и Градешница. Единственитѣ не употребени части оставаха 5 а, 7-а и 2-а картечни роти. Тѣ не бѣха въ състояние да възстановятъ положението чрезъ контръ-атака и затова къмъ 11 ч. получиха заповѣдь да останатъ на тилна позиция на „Самодивското седло“ (първия гребенъ), кждето влѣзоха подъ командуването на титулярния командиръ на полка полковникъ Токушевъ.

Действия на 1-а дружина. Въ 5 ч. и 30 м. противникътъ започна атаката на „Соколъ“.

Офицеритѣ отъ 1-а дружина

Тукъ сж насочени две дружини отъ 148-и полкъ: 1-а дружина по фронта на Соколъ, а 3-а — къмъ лѣщината източно отъ Соколъ и къмъ Дѣсното Руйче. Когато ротитѣ на 1/148-а дружина достигатъ на нѣколко крачки отъ нашитѣ окопи, биватъ посрѣщнати отъ пушеченъ и бомбовъ огънь и отбити. Нѣколко тѣхни атаки оставатъ безуспѣшни. Налитатъ нови вериги. Отдѣлни стрелци отъ тѣхъ успѣватъ да се покатерятъ по скалитѣ къмъ дѣсния флангъ на 4-а рота и започватъ да обстрелватъ въ тилъ защитницитѣ. Така унищожаватъ дѣснитѣ два взвода и влизатъ въ окопитѣ. Движейки се на лѣво къмъ третия взводъ, тѣ сж посрѣщнати отъ ротния к-ръ капитанъ Влайковъ съ нѣколко войници и биватъ спрѣни. При този ударъ е раненъ въ ржката ротниятъ к-ръ. Жертвитѣ на врага сж голѣми. Атакуващитѣ вълни спиратъ своя устремъ. Следъ малко нова вълна се понася къмъ дѣсния флангъ на ротата. Ротниятъ к-ръ, виждайки се обхванатъ, съ нѣколко стрелци прави опитъ да се оттегли къмъ втората линия окопи. Но тука бива тежко раненъ въ корема и пада. Ротата му е унищожена и самъ той — полумъртавъ, пада въ пленъ. Отдѣлни стрелци се оттеглятъ на задната линия и задържатъ настѣплението на врага. Капитанъ Рениери пише следното за този бой: „Въ 10 ч. и 30 м., при наличността на тежкитѣ загуби и напразни атаки на тая часть, началникътъ на дивизията дава въ разпореждане на подполковникъ Кюри своя резервъ отъ

две роти и два картечни взвода отъ дружината на Тангоръ, която действа на дѣсния флангъ на дивизията. Резервътъ трѣгва въ 11 ч., но той трѣбва да премине отъ дѣсния на лѣвия флангъ на дивизията по мѣстностъ пресѣчена и извънредно трудна. Ето защо той пристигна едва презъ нощта на самото мѣсто, кждето трѣбваше да действа. Презъ това време дружината, която се бие отъ сутринята, не желае жертвитѣ и усилията ѝ да останатъ напразни и продължава атаката“.

Самопожертвуването на 4-а рота, заедно съ ротния ѝ к-ръ, срещу осемъ пжти по-силенъ противникъ остава класически примѣръ въ нашата история.

Първа рота, която е въ дружинна поддръжка, следъ падането на Руйчетата, заема преградната позиция задъ Соколъ и обстрелва съ пушеченъ и картеченъ огънь въ тази посока. Задържането на в. Соколъ отъ 4-а рота и огънътъ на първа рота отъ преградната позиция не сж позволили на противника, презъ цѣлия день на 15-и, да развие своя успѣхъ въ с.-з. посока къмъ Змеица и остава да чака на първата позиция до вечерята. 2-а рота, която е била на Соколъ отъ преди 14-и септ., е претърпѣла чувствителни загуби отъ по-рано и сега е послужила за усиление на дружинната поддръжка.

Въ 16 ч. и 15 м. к-рътъ на дружината, капитанъ Василевъ, получава заповѣдь, писана въ 14 ч. и 10 м. отъ к-ра на 1/2-а бригада и предадена чрезъ к-ра на 1/28-а др., подполк. Петровъ, който е билъ на Тракиецъ, гласяща: „Съгласно заповѣдта отъ командира на 2/2-а бригада, дружината Ви да не се увлича въ упорна отбрана, понеже „Котата“ (1700) не е въ наши рѣще“. Съ сжщата заповѣдь му се заповѣда да отстъпи постепенно съ бой къмъ в. Тракиецъ и Хасковската висота, които пунктове се опредѣлятъ като последни упорни мѣста.

Въпрѣки тази заповѣдь, дружината продължава борбата си съ най-голѣмо ожесточение.

Въ 17 часа и 10 м. командирътъ на дружината получава втора заповѣдь чрезъ сжщия подполковникъ Петровъ, писана въ 15:40 часа, която гласи: „Почвайте постепенно да отстъпвате, като се задържате на всѣка позиция. Влѣзте въ връзка съ майоръ Пѣевъ, който е отстъпилъ презъ Лѣшница на третия гребенъ (Моминъ гробъ) при позицията на тежката батарея“.

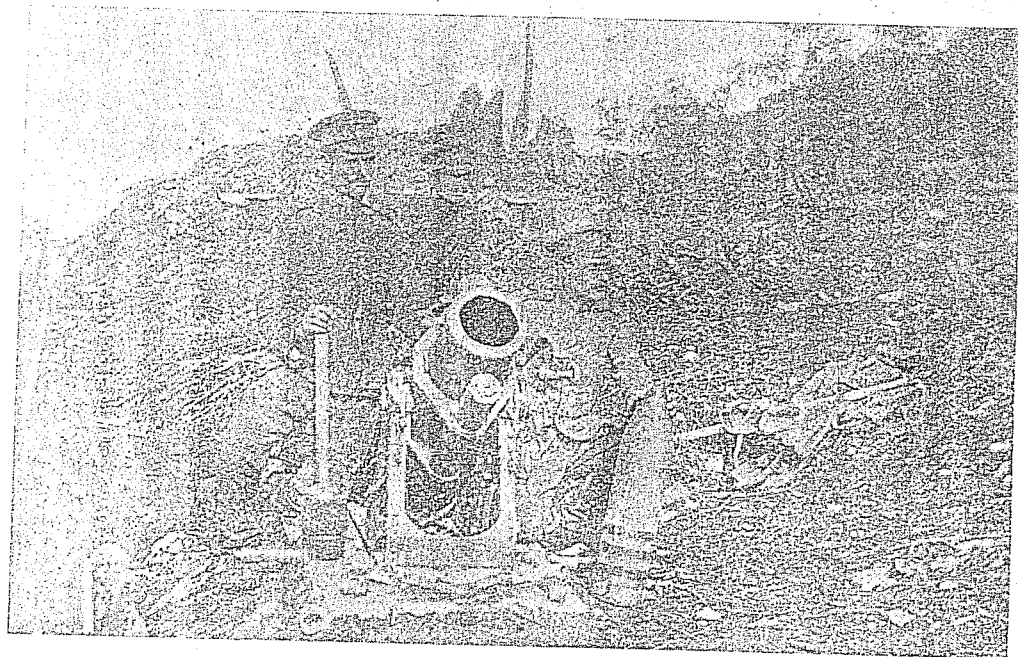
Въпрѣки, че е останалъ самъ и въпрѣки изричнитѣ писмени заповѣди, командирътъ на дружината защитава Сокола до 18:30 часа, съ което дава възможностъ на частитѣ отъ 1/2-а бригада да отстъпятъ редовно. Следъ блѣскаво изпълнение на своята задача и щомъ се смрачава, къмъ 17 часа, той отстъпва въ най-добъръ редъ на „Третия гребенъ“ — позицията на тежката батарея, но тамъ не е намѣрилъ никого. Батареята е била съ извадени затвори и никакви пехотни или артилерийски войници не е имало при нея. За да се ориентира върху положението, той изпраща патрулъ до щаба на полка на в. Родопецъ, но патрультъ е намѣрилъ противника, който е заелъ щаба. Това е било къмъ 21 часа.

При това положение, командирътъ на дружината решилъ да отстъпи на опредѣлената отъ по-рано втора позиция — „Тундженския гребенъ“.

Ето що пише за геройската защита на Соколъ французкиятъ капитанъ Дейга:

„Соколъ оказа упорита съпротива на нашитѣ войници отъ 148-и пехотенъ полкъ. Тази скала има единъ връхъ (Орела), до който може

да се отиде само по две тѣсни стрѣмни пѣтеки, отбранявани съ картечници и минохвъргачки. Склоноветѣ сѣ толкова стрѣмни, че сѣ нужни стѣлби. Българскитѣ окопи, защитени съ телени мрежи, командуватъ съ 12 метра склоноветѣ, по които трѣбва да прибѣгне атакуващиятъ. Артилерията не бѣ успѣла да повреди гнѣздата на картечницитѣ и минохвъргачкитѣ. Българитѣ, защитени отъ издѣлбанитѣ въ скалитѣ скривалища, оказватъ най-яръстна съпротива. Бомби, картеченъ огънь, гранати, обсипватъ първия баталионъ отъ 148-и пехотенъ полкъ, който е натоваренъ да овладѣе висотата „Соколъ“. Още съ излизането си отъ окопитѣ този баталионъ понесе голѣми загуби въ войници и началствующи лица.

Минохвъргачка при „Соколъ“

Една катастрофа дойде да спре нашето настѣпление. Единъ български снарядъ уби командира на дружината. За моментъ нашата линия е разнебитена. Преминаването презъ теленитѣ мрежи, по открититѣ отъ нашата артилерия пѣтеки е трудно. Всички тѣ сѣ обстрелвани отъ картечници и окопни машини. Войницитѣ съ своитѣ стѣлби продължаватъ, при все това, да се изкачватъ къмъ ужасната твърдина. Тѣ проникватъ въ първитѣ неприятелски окопи, но сѣ приковани отъ българскитѣ картечници на 150 м. отъ височината. Нѣколко пѣти презъ деня тѣ подновяватъ атаката, но все безрезултатно. Една сръбска дружина отъ I-а сръбска армия атакува същевременно западната страна на Соколъ, но и тя не бѣ по щастлива.

Соколъ обаче трѣбваше да падне, за да позволи на I-а сръбска армия да напредне. Генералъ Топаръ, виждайки критическото положение, изпраща последния баталионъ отъ 148-и пехотенъ полкъ, за да атакува на свой редъ Соколъ. Пренесенъ обаче на магарета, той пристига въ подножието на Соколъ едва презъ нощта. Падането на Добро поле и на к. 1700, за щастие, улесниха задачата на 148-и пех. полкъ. Така въ края на деня, въ 21 часа, ние сме господари на Соколъ.“

По-нататъкъ сѣщиятъ французки капитанъ казва: „И сражаващитѣ се на изтокъ се прекланятъ съ благородство предъ храбростта на българскитѣ войници!“

Въ Държавния архивъ на Германия се казва: „Българскитѣ позиции отъ Соколъ до Кукурузъ сж завладѣни отъ Сръбската II армия. Само отъ върха „Соколъ“ се отправятъ все още къмъ противника куршумитѣ на скрити изъ подъ разкъртенитѣ камѣни картечници и единични добре премѣрени артилерийски изстрели!“

Офицеритѣ отъ 1-а картечна и 10-а роти

Къмъ тилна позиция

Следъ падането на Сръбския постъ и Руйчетата, останкитѣ на 3-а дружина, 1-а и 3-а картечни роти и другитѣ придадени къмъ полка части се смѣкнаха по долината на р. Лешница къмъ „Тундженския гребенъ“. Тукъ титулярниятъ полкови командиръ пристигна отъ Кюстендилъ и донесе отличието за полка — да има за шефъ Баварския Кралъ.

Въ 11 часа командирътъ на полка заповѣдва на 5-а рота отъ полковата подрѣжка да замине и веднага заеме позиция на „Първия гребенъ“, а на офицерския кандидатъ Димовъ Господинъ, съ една полурота отъ 2-а картечна рота — „Самодивското седло“, сжщо на „Първия гребенъ“.

Отъ командира на 5-а рота се получава донесение, писано въ 17 часа, че е заелъ позиция и влѣзълъ въ лѣво въ свръзка съ 30-и пех. Шейновски полкъ.

Следъ това се получи донесение и отъ кандидата, че е заелъ позиция на Самодивското седло, а останалитѣ картечници отъ 2-а картечна рота се оставиха на Моминъ гробъ (Третия гребенъ).

Къмъ 17.40 ч. противникътъ отблъсна частитѣ отъ „Първия гребенъ“ и зае върха Родопецъ. Остатъцитѣ отъ 5-а, 7-а роти и 2-а картечна рота заеха в. Моминъ гробъ. Тукъ имаше сжщо единъ взводъ отъ 53-и п. полкъ и два взвода отъ 28-и п. полкъ. Къмъ това време е билъ тамъ и командирътъ на 1-а дружина — подполковникъ Пеневъ, който въ 18.22 часа донася за положението.

Мнозина и днесъ смѣтатъ, че нашиятъ фронтъ на Добро поле се е сгромолясалъ безъ съпротива. За тѣхно освѣтление ще споменемъ.

само думитѣ на майора отъ французката армия Казей, който казва: „Тежкитѣ загуби, претърпѣни отъ дветѣ французки дивизии свидетелствуватъ, че българскитѣ войски се биха храбро. Българитѣ не бѣха противникъ за пренебрегване. Тѣ се сражаваха, оставайки на позициитѣ си. Тѣхната първа линия бѣ заета само следъ единъ кървавъ бой, гърди съ гърди. На нѣкои мѣста съпротивата бѣ отчаяна. Имаше случаи, когато картечни прислужници предпочитаха да бждатъ убити върху тѣхнитѣ картечници, отколкото да се предадатъ. Частитѣ отъ подрѣжкитѣ контѣръ-атакуваха енергично и по нѣкога съ успѣхъ.“

Въ 15:20 часа се получава заповѣдъ отъ командира на бригадата, съ която се заповѣдва, вследствие създалото се положение, частитѣ стѣпка по стѣпка и съ упоритъ бой да отстѣпятъ на Тундженския гребенъ. Заповѣдта бѣше придружена съ една бележка, щото к-ра на полка да замине за Тундженския гребенъ и организира отстѣпващитѣ части по долината на р. Лешница.

Чешма-паметеникъ построена отъ Родопци въ долината на р. Лешница

Презъ нощта частитѣ се събраха въ долината на р. Градешница. Полкѣтъ бѣ окончателно разстроенъ и съ твърде намаленъ съставъ. Нещастниятъ титуляренъ к-ръ на полка едва тукъ можа да види спасената частъ отъ полка си. При вида на нещастнитѣ останки на полка, той не можа да сдържи сълзитѣ си. Тукъ можаха да се събератъ около 460 войници, съ по една гола пушка и по десетина патрони и седемъ картечници съ по една лента, спасени на грѣбъ отъ нѣколко храбри войници. А другитѣ? . . Едни почиватъ на Добро поле, други прѣснати изъ доловетѣ, а трети се ниятъ по тѣжния пленнишки пѣтъ, къмъ Солунъ.

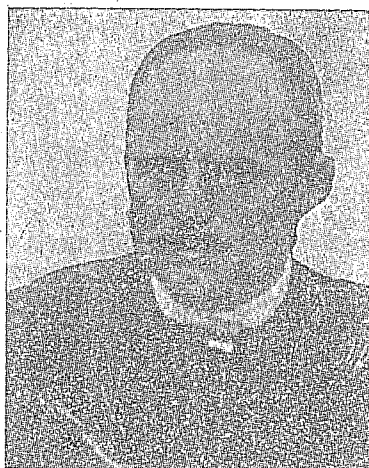
Най-много бѣ пострадала 3-а дружина, отъ която се формира една сборна рота, подъ командата на поручикъ Засилъ Хубеновъ. Замѣстникѣтъ на к-ра на полка, подполк. Пеневъ, пое командуването на своята 1-а дружина, а кап. Даскаловъ пое 2-а дружина. Голѣма частъ отъ пе-

хотните машини и цялата артилерия останаха на позицията. Липсваха бойни припаси. Духът на войниците бѣ сломенъ. По-късно можаха да се установятъ точните загуби. А тѣ бѣха голѣми: убити — 2 офицери и 46 войници, безследно изчезнали — 13 офицери и 241 войници, пленени — 2 офицери и 604 войници.

Останаха на вѣчна стража при Добро поле:

† р. Каню Николовъ
Каневъ

† мл. подоф. Мирчо Вълчевъ
Кайраковъ

† р. Димитъръ Динковъ
Анковъ

1. Поручикъ Фотю Ангеловъ Фотевъ, 11-а рота, Свиленградска, с. Любимецъ, 14. IX., Руйчето
2. Поручикъ Димитъръ Николовъ Коевъ, 10-а рота, Търновска, с. Самоводене, 15. IX., Руйчето
3. Оф. кандидатъ Боянъ Николовъ Боевъ, 11-а рота, Шуменска, гр. Шуменъ, 14. IX., Руйчето
4. Редникъ Дѣлчо Теневъ Митевъ, 8-а рота, Хасковска, Хасково, 17. IX. в. Соколъ
5. Редникъ Ахмедъ Ахмедовъ Хасановъ, 4-а рота, Хасковска, Хасково, 17. IX., в. Соколъ
6. Редникъ Сали Ахмедовъ Мехмедовъ, 8-а рота, Хасковска, Хасково, 15. IX., Руйчето
7. Редникъ Селимъ Зуйреповъ Бекировъ, 4-а рота, Хасковска, Хасково, 15. IX., Руйчето
8. Редникъ, Вълчо Грозевъ, 2-а к. рота, Хасковска, с. Вжгларево, 15. IX., Руйчето
9. Редникъ Георги Дѣлчевъ, 8-а рота, Хасковска, с. Вжгларево, 15. IX., Руйчето
10. Редникъ Георги Дѣлчевъ Парпаловъ, 1-а рота, Хасковска, с. Жълтъ Брѣгъ, 17. IX., Полчище
11. Редникъ Димитъръ Ивановъ Вълковъ, 1-а рота, Хасковска, с. Жълтъ Брѣгъ, 15. XI., Добро поле
12. Редникъ Дѣлчо Райковъ, 2-а рота, Хасковска, с. Брѣстово, 13. IX., Руйчето
13. Редникъ Христо Колевъ Колевъ, 3-а рота, Хасковска, с. Брѣстово, 15. IX., Добро поле
14. Редникъ Желю Геновъ Митковъ, 4-а рота, Хасковска, с. Мандрата, 17. IX., Соколъ

15. Редникъ Маринъ Митовъ Котевъ, 4-а рота, Хасковска, с. Мандрата, 17. IX., Соколъ
16. Ст. подофицеръ Колю Митевъ Шекеровъ, 5-а рота, Хасковска, с. Криво поле, 15. IX., Соколъ
17. Мл. подофицеръ Мирчо Вълчевъ Кайраковъ, 9-а рота, Хасковска, с. Криво поле, 15. IX., Добро поле
18. Редникъ Атанасъ Атанасовъ Тепишевъ, 3-а к. рота, Хасковска, с. Стойково, 14. IX., Добро поле
19. Редникъ Дяко Кировъ Грозевъ, 1-а к. рота, Хасковска, с. Каснаково, 15. IX., Руйчето
20. Редникъ Димо Дановъ Биневъ, 4-а рота, Хасковска, с. Надежда, 17. IX., Соколъ
21. Редникъ Димо Добревъ Желевъ, 5-а рота, Хасковска, с. Узунджово, 17. IX., Соколъ
22. Редникъ Каню Николовъ Каневъ, 4-а рота, Хасковска, с. Стамболово, 17. IX., Соколъ
23. Редникъ Недю Ванчевъ Шерифовъ, 2-а рота, Хасковска, с. Горски изворъ, 18. IX., Добро поле
24. Редникъ Петъръ Петровъ Величковъ, 12-а рота, Хасковска, с. Сираково, 14. IX., Руйчето
25. Редникъ Грозю Колевъ Мазневъ, 10-а рота, Борисовградска, с. Дебъръ, 14. IX., Руйчето
26. Редникъ Ангелъ Ивановъ Бойчевъ, 10-а рота, Борисовградска, с. Дебъръ, 14. IX., Руйчето
27. Редникъ Петъръ Атанасовъ Забуновъ, 11-а рота, Борисовградска, с. Дебъръ, 15. IX., Добро поле
28. Фелдфебелъ Дѣлчинъ Теневъ Поповъ, 3-а рота, Борисовградска, с. Бодрово, 14. IX., Добро поле
29. Ст. подофицеръ Петко Христовъ Теховъ, 6-а рота, Борисовградска, с. Бодрово, 7. IX., Добро поле
30. Редникъ Димитъръ Тодоровъ Колевъ, 6-а рота, Борисовградска, с. Винаца, 15. IX., Соколъ
31. Редникъ Димитъръ Динковъ Анковъ, 4-а к. рота, Борисовградска, с. Татарево, 15. IX., Соколъ
32. Редникъ Иванъ Бѣлевъ Петковъ, 6-а рота, Борисовградска, с. Любеново, 15. IX., Добро поле
33. Редникъ Пеню Русевъ Ангеловъ, 7-а рота, Борисовградска, с. Бѣларѣка, 17. IX., Руйчето
34. Редникъ Димитъръ Тодоровъ Ганчевъ, 1-а рота, Асеновградска, с. Новаково, 15. IX., Добро поле
35. Редникъ Ферадъ Рамадановъ Мамъновъ, 6-а рота, Асеновградска, с. Три могили, 18. IX., при отстъплението
36. Редникъ Халилъ Кадъровъ Еминовъ, 2-а рота, Асеновградска, с. Три могили, 18. IX., при отстъплението
37. Редникъ Иванъ Димовъ Стойчевъ, 11-а рота, Казанлъшка, с. Странелъ, 15. IX., Руйчето
38. Редникъ Недѣлчо Недѣлчовъ Хаджиевъ, 7-а рота, Казанлъшка, с. Тулово, 15. IX., Соколъ
39. Редникъ Халилъ Мурадовъ, 5-а рота, Казанлъшка, с. Софларъ, 17. IX., Соколъ
40. Редникъ Цаню Цвѣтковъ, 8-а рота, Казанлъшка, с. Черганово, 29. IX., Градско

41. Редникъ Иванъ Атанасовъ Гоговъ, 4-а рота, Харманлийска, с. Лешниково, 17. IX., Соколъ
42. Редникъ Кольо Стояновъ Дѣлчевъ, 2-а рота, Харманлийска, с. Върбово, 16. IX., Добро поле
43. Редникъ Юрданъ Господиновъ Вранговъ, 12-а рота, Харманлийска, с. Орловъ долъ, 15. IX., Руйчето
44. Редникъ Драгия Митевъ Миляновъ, 1-а рота, Свиленградска, с. Мезекъ, 29. IX., Дръново
45. Редникъ Мехмедъ Ахмедовъ Карахасановъ, 5-а рота, Смолянска, гр. Смолянъ, 14. IX., Добро поле
46. Редникъ Салихъ Мехмедовъ Чоковъ, 6-а рота, Смолянска, гр. Смолянъ, 20. IX., Черна

Да бѣже вѣчна паметъта имъ!

Загуби въ материална частъ: 19 картечници, 21 гранатохвъргачки и 8 минохвъргачки изпочупени и оставени на укрепената позиция: 12 телефонни апарати, 30 клм. кабелъ, 3 хелиографа и 7 прожектори.

Освенъ това, на укрепената позиция, по липса на превозни средства, остана всичкото позиционно имущество, като инженерни материали, бойни припаси и др., отъ които една частъ биде разрушена, а друга опожарена отъ насъ. Обаче и врагътъ не понесе по-малко загуби. Както въ участъка на Шейновци, така и въ участъка на Родопци, полето бѣ покрито съ стотици убити и ранени.

Така разстроенъ, полкътъ се оттегли на Тундженския гребенъ. Споредъ заповѣдта, той трѣбваше да заеме и к. 1166 по лѣвия брѣгъ на Градешница и да потърси връзка съ 2-а дивизия къмъ в. Тракиецъ. Обаче, пратениятъ взводъ на сутринята се върна на Тундженския гребенъ, защото патрулитъ му не сж намѣрили никакви наши части на в. Тракиецъ. Въ лѣво отъ полка по сѣщия гребенъ, не по-малко разстроенъ, остана 30-и полкъ. По-назадъ, на бригадната висота, бѣ се оттеглилъ 53-и полкъ, който навѣрно е билъ въ връзка съ 3-а дивизия.

На новитъ си позиции войниците се събираха постепенно, разстроени и изтощени физически и морално. Неприятелската артилерия преследваше съ огъня си отстъпващитъ и имъ нанасяше страшни за-

губи. Новата, съвършено неукрепена, позиция също се обстрелваше много силно с артилерийски огън, а това още повече затрудняваше устройването на отбраната. Да се предприеме една контъръ-атака, сгъзи изтощени слаби войски, бѣ невъзможно. Тѣ можеха само временно да задържатъ позицията на гребена и то ако бждатъ добре подкрепени. Но началниците на дветѣ атакувани дивизии, командиритѣ на корпуситѣ и армиитѣ не разполагаха вече сѣ никакви резерви, нито можеха да се решатъ да взематъ войски за маневриране отъ неатакуванитѣ участъци.

Командирѣтъ на 61-и корпусъ, следъ изпращане на резерва си въ участъка на 2-а дивизия, на 14-и септемврий почти не се намѣсваше въ боя. Едвамъ следъ пробива той дойде до съзнанието, че вътрешнитѣ флангове на 2-а и 3-а дивизии трѣбва да се свѣржатъ и формира най-последенъ новъ щабъ на дивизия — Ройтерѣ, на който възложи да командува оттеглилитѣ се 1/8-а и 2/3-а бригади, както още презъ м. юлий бѣ препоръчалъ к-ра на 2-а дивизия. Въ общата бъркотия, обаче, този щабъ не можа да се оправи, не можа да поеме фактически командването и се задоволяваше да изпраща на частитѣ неизпълними заповѣди, които не всѣкога достигаха до тѣхъ.

Малкитѣ остатъци отъ тритѣ полка, подкрепени отъ слаби резерви, постепенно се събираха на около 7 километра отъ напустнатата главна позиция на линията Бешище—Полчище—Голѣмъ Козякъ—Преслапъ и получиха заповѣдъ, отъ щаба на армейската група, да се задържатъ на тази линия. Никаква връзка, обаче, не съществуваше между разтегнатитѣ въ една тънка линия слаби части и никаква надежда нѣмаше да бждатъ тѣ подкрепени въ скоро време и да укрепятъ обширнитѣ си позиции. Началникѣтъ на 2-а дивизия, следъ като се убеди, че не ще пристигнатъ достатъчно резерви, сѣ които да се предприеме решителна контъръ-атака за превземане обратно първоначалното положение, поиска разрешение да оттегли на сжщата линия и останалитѣ две бригади отъ дивизията, защото имаше вече опасност, тѣ да бждатъ обградени. Презъ нощта и тѣзи две бригади се отдрѣпнаха и на 16-и септемврий сутринята нашитѣ части въ атакувания участъкъ заемаха следното положение: а) 2-а дивизия заемаше позицията по гребена Стравина—Градешница; б) дивизията фонъ Райтерѣ (1/8-а и 2/3-а бригади) заемаше севернитѣ гребени на Нидже планина — Голѣмъ Козякъ и Малкъ Козякъ; в) 3-а дивизия заемаше гребена източно отъ дивизията фонъ Ройтерѣ.

Новата позиция на полка представляваше единъ тѣсенъ гребенъ, който се заключава между р. Градешница и р. Задука. Най-опасни сж фланговетѣ на позицията, понеже на лѣво се намира в. Еленъ, а въ дѣсно в. Барбара, отъ падането на които зависѣше и падането на цѣлия гребенъ.

Схващайки това положение, противникѣтъ насочи своитѣ сили главно по тѣзи две направления.

Сръбското главно командване заповѣда да се овладѣе на всѣка цена този гребенъ, като се вкаратъ въ действие и второлинейнитѣ дивизии.

Къмъ 20 часа разположението на частитѣ отъ полка бѣше следното: На лѣвия флангъ, въ връзка сѣ 30-и полкъ бѣха 5-а и 7-а роти сѣ 2-а картечна рота, следъ това, въ дѣсно ротитѣ отъ 1-а дружина сѣ 4-а картечна рота. Въ дѣсно отъ полка — 28-и пех. полкъ, а въ лѣво — 30-и пех. Шейновски полкъ.

Къмъ 8:30 часа неприятелски части преминаха р. Градешница и се насочиха къмъ Тундженския гребенъ; други негови части заеха в. Малина и настъпиха къмъ в. Еленъ; трети — се спуснаха по посока на р. Градешница къмъ в. Барбара. Това бѣха нововкарани въ първа линия нови сръбски части.

Въ 13:25 часа противникътъ атакува и завладѣ в. Барбаръ и по този начинъ лѣвия флангъ на полка биде принуденъ да се отдрѣпне на западнитѣ склонове на Бригадната висота, съгласно заповѣдта отъ бригадата.

Подиръ малко части отъ 1/2-а бригада се опитаха да контъръ-атакуватъ, но не сполучиха. Противникътъ настѣпи къмъ в. Голѣма Любеница, а други негови части се спуснаха по дълината на р. Задука, почнаха да обхождатъ дѣсния флангъ и го заставиха да се отдрѣпне на в. 1423.

Следъ краткъ артилерийски огънь, в. Любеница, къмъ 18 часа, биде съвършено завладѣнъ отъ противника, а частитѣ отъ 1/2-а бригада, съвършено разстроени, отстъпиха къмъ в. Пантелеймонъ. Отъ този часъ нататкъ, дѣсниятъ флангъ на полка остана за винаги откритъ. Следъ като заеха Любеница, неприятелскитѣ части се насочиха по висотитѣ на дѣсния брѣгъ на р. Задука. За охрана на фланга си полкътъ изпрати единъ взводъ съ две картечници на близката висота, а други 4 картечници — на в. 1176.

Противникътъ още презъ нощта настѣпи и се доближи на 100—150 крачки отъ в. 1423.

Още въ 17 часа, неприятелътъ почна да бие флангово съ пушеченъ и картеченъ огънь разположението на полка и отъ къмъ маскирания пѣтъ.

Къмъ 23 часа дребни неприятелски части нападнаха нашитѣ постове съ бомбовъ огънь, но бидоха прогонени.

Нашитѣ войници бѣха останали безъ бомби, а картечницитѣ имаха само по една лента. Изпратенитѣ коне въ парковитѣ взводове, да получатъ патрони и бомби, не намѣриха нищо, понеже всичко се разбѣгало.

Къмъ това време се завърна и поручикъ Хубеновъ Василъ, който бѣ изпратенъ да разузнае що става съ частитѣ въ дѣсно. Той донесе, че противникътъ е заелъ бивака на полковата прехрана и се насочилъ по долината, която минава презъ този бивакъ, и че още преди мръкване, части отъ 28-и пех. полкъ сж минали отъ тамъ, като сж взели останалата захаръ въ бивака на прехраната.

Въ 3 ч. на 15-и септ. к-рътъ на полка донесе на командира на бригадата за положението, като спомена, че при създаденото положение задържането на позицията за отбрана е невъзможно, а отстъпването ѝ презъ деня много трудно.

Телефонна връзка съ дивизията липсваше.

Точното ѝ мѣсто не бѣ известно, освенъ общиятъ гребенъ, който бѣ посоченъ. Знаеше се, че до като отиде донесението и до като се получи заповѣдъ, ще минатъ 3—4 часа. Ето защо командирътъ на полка влиза въ споразумение съ командира на 30-и пех. полкъ и дава заповѣдъ въ 2:45 часа полкътъ да отстъпи на гребена северно отъ бивака на полковата прехрана.

До като заповѣдта се приведе въ изпълнение, противникътъ атакува съ изненада 1-а дружина, която заемаше позиция по юго-западнитѣ скатове на в. 1423. Ротитѣ отъ тази дружина се отдрѣпнаха на самата висота и почнаха да се готвятъ за отстъпление. Въ това време

се получи заповѣдь, писана въ 1.10 часа, щото полкътъ да отстѣпи и заеме позиция на гребена, северно отъ р. Задука. Частитѣ на полка се оттеглиха направо презъ непристъпнитѣ уврази и заеха указаната позиция, като войницитѣ влачеа на грѣбъ всички машини и патрони по липса на превозни срѣдства.

Загуби въ хора: 1 убитъ, 4 ранени и 10 безследно изчезнали войници!

Следъ две героични отбрани и година и половина позиционенъ животъ, Добро поле трѣбваше да се напусне.

† р. Янко Ивановъ Кръстевъ

Заедно съ героитѣ
паднали въ голѣмитѣ
боеве, тукъ останаха
и коститѣ на жертви-
тѣ убити при пози-
ционния животъ

† мл. подоф. Тодоръ
Петровъ Тилевъ

Отъ Хасковска околия

1.	Мл. подоф.	Димитъръ Киряковъ Марковъ	3-а р.	гр. Хасково
2.	Редникъ	Мехмедъ Мехмедовъ Хасановъ	12-а р.	"
3.	"	Хазимъ Исмаиловъ Луговъ	4-а р.	"
4.	"	Цвѣтко Господиновъ Генчевъ	4-а р.	"
5.	"	Таню Пеневъ Стайковъ	11-а р.	"
6.	"	Дѣлчо Колевъ Колевъ	10-а р.	с. Добричъ
7.	"	Янко Стоевъ Димовъ	"	"
8.	"	Янко Хубеновъ Янчевъ	6-а р.	"
9.	"	Александъръ Теодосиевъ Лозевъ	5-а р.	с. Тракиецъ
10.	Ефрейторъ	Янко Николовъ Вълчевъ	3-а р.	"
11.	Редникъ	Атанасъ Димитровъ Хубеновъ	11-а р.	с. Г. Изворъ
12.	Мл. подоф.	Андро Тозево Пилевъ	4-а р.	"
13.	Ст. подоф.	Дѣлчо Даневъ Стоевъ	"	с. Раковски
14.	Редникъ	Ктанчо Ивановъ Станковъ	5-а р.	"
15.	"	Димо Доневъ Грозевъ	7-а р.	с. Ябълково
16.	"	Руси Димовъ Ивановъ	4-а р.	"
17.	"	Александъръ Виновъ Георгиевъ	4-а р.	с. Динево
18.	Ст. подоф.	Атанасъ Теневъ Димитровъ	12-а р.	с. Клокотница
19.	Редникъ	Велю Тенчевъ Атанасовъ	1-а к.р.	с. Воденъ
20.	"	Димитъръ Господиновъ Йовчевъ	9-а р.	с. Болярово
21.	"	Димитъръ Митковъ Димитровъ	10-а р.	с. Любеново
22.	Ст. подоф.	Дѣлчо Янковъ Запряновъ	3-а р.	с. Каснаково
23.	Редникъ	Киро Тодоровъ Кировъ	4-а р.	с. Козлецъ
24.	"	Латю Вълковъ Славовъ	9-а р.	с. Стамболово
25.	"	Маринъ Митевъ Боевъ	1-а р.	с. Криво поле
26.	"	Марко Жековъ Каваза	10-а р.	с. Узунджово

† р. Атанасъ Тенишевъ

† мл. подоф. Атанасъ Теневъ
Димитровъ† р. Колю Димитровъ
Сталевъ

27.	Ефрейторъ	Наню Ванчевъ Добревъ	8-а р.	с. Сусамъ
28.	Редникъ	Проданъ Михайловъ Продановъ	3-а р.	с. Брѣстово
29.	"	Петъръ Паневъ Геневъ	4-а р.	с. Вжгларево
30.	"	Сотиръ Господиновъ Истровъ	12-а р.	с. Сърница
31.	"	Славчо Теневъ Балтовъ	9-а р.	с. Жълтъ Бр.
32.	"	Грозю Таковъ Бойчевъ	10-а р.	с. Малево

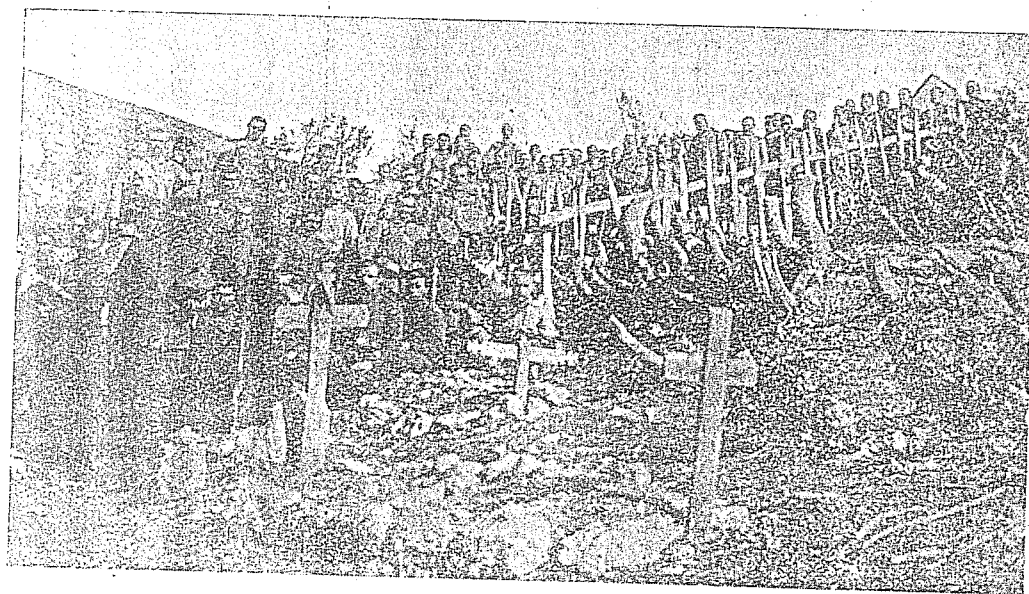
Отъ Борисовградска околия

33.	"	Христо Ивановъ Христовъ	4-а р.	с. Кн. Алексан.
34.	"	Димитъръ Георгиевъ Стоевъ	8-а р.	с. Дебъръ
35.	Ст. подоф.	Тоню Жековъ Рунинъ	6-а р.	"
36.	Редникъ	Янко Ивановъ Николовски	9-а р.	"
37.	"	Колю Димитровъ Сталевъ	7-а р.	с. Татарево
38.	Мл. подоф.	Тодоръ Петковъ Тилевъ	8-а р.	"
39.	Редникъ	Йорданъ Ваневъ Пашиновъ	3-а р.	"
40.	"	Тодоръ Пеневъ Ванчевъ	9-а р.	с. Брѣгово
41.	"	Петъръ Спасовъ Гиневъ	9-а р.	"
42.	Мл. подоф.	Каню Вълчевъ Вълкановъ	9-а р.	"
43.	Редникъ	Петъръ Димитровъ Хакаловъ	7-а р.	с. Дълб. Изворъ
44.	Мл. подоф.	Хасанъ Мехмедовъ Юсеиновъ	9-а р.	"
45.	Редникъ	Василъ Маноловъ Запряновъ	6-а р.	с. Поройна
46.	Мл. подоф.	Иванъ Киревъ Ташевъ	4-а р.	с. Преславъ
47.	Ст. подоф.	Кольо Христовъ Кушелиевъ	8-а р.	с. Драгойново
48.	Редникъ	Георги Янковъ Зеймеловъ	9-а р.	с. Върбица

Отъ други околии

49.	Ефр.	Колю Колевъ Курбанджиевъ	10-а р.	Казанлъшка с. Мъглишъ
50.	Редникъ	Койчо Койчевъ Османлиевъ	7-а р.	" "
51.	"	Ганю Рашевъ Костурковъ	8-а р.	" "
52.	"	Минчо Кжневъ Войниковъ	3-а к.р.	" с. Дъбово
53.	"	Петко Русевъ Неновъ	4-а р.	" с. Орѣхово
54.	"	Исмаилъ Алиевъ Чолаковъ	10-а р.	" с. Бузовградъ
55.	"	Димитъръ Запряновъ Тоневъ	6-а р.	Харманлийска с. Дръново
56.	"	Желю Сидеровъ Желевъ	16-а р.	" с. Овчарово
57.	"	Али Мехмедовъ Строцевски	5-а р.	Смолянска с. Смолянъ
58.	"	Еминъ Нуриевъ Мехмедовъ	4-а р.	" с. Рудоземъ

59. „ Иванъ Славовъ Чакъровъ 16-а р. Чирпанска с. Чехларе
 60. „ Никола Тянк. Костадиновъ 12-а р. Асеновградска с. Новаково
 61. „ Деню Георгиевъ Ангеловъ к. р. Поповска с. Пособина

Презъ гора отъ дървени кръстове противникътъ
мина Добро поле

Оттегляне отъ Добро поле

На 16-и септемврий, 122-а французка дивизия, която извърши пробива, бѣ оставена на завладѣната наша позиция въ резервъ на главнокомандуваящия, а останалитѣ четири неприятелски дивизии продължиха настѣплението си, за да завладѣятъ гребена на Нидже планина. Главниятъ ударъ бѣ насоченъ къмъ височината Голѣмъ Козякъ. Но понеже предния день началникътъ на 2-а дивизия изпращаше частъ отъ своитѣ резерви за усиление на войскитѣ при Козякъ, то неприятелътъ, който бѣ забелязалъ това наше маневриране, атакува решително и по цѣлия фронтъ на 2-а дивизия.

Така, по фронта на полка неприятелътъ настѣпваше съ слаби части, но затова пѣкъ енергично атакуваше частитѣ въ дѣсно и лѣво отъ бригадата. Къмъ обѣдъ паднаха: въ лѣво в. Еленъ и въ дѣсно — в. Барбаръ. Полкътъ се принуди да отстъпи на „Бригадната висота“. Тукъ той задържа стремежа на врага да нахлуе по долината на р. Задука. Къмъ 17 часа в. Любеница, на дѣсния флангъ, бѣ заетъ отъ противника. По-късно падна и в. Козякъ. Полкътъ трѣбваше да отстъпи на по-северния гребенъ. Въ 3:30 ч. презъ нощта, противникътъ се опита да атакува, но биде отбитъ съ бомби. Скоро се получи заповѣдь отъ бригадата да се отстъпи бързо и да се заематъ гребенитѣ между в. Пантелеймонъ и Триборъ.

На 17-и септемврий, къмъ 9 часа, полкътъ зае окончателно гребена северно отъ р. Задука. Висотата въ лѣво и на около 1 клм. предъ полка се зае отъ 30-и пех. полкъ. Въ дѣсно отъ него се остави една команда отъ 60 души подъ началството на поручикъ Хубеновъ Василъ, която държеше връзка между 30-и пех. полкъ и 1-а дружина отъ полка. Втората дружина отъ полка зае позиция заедно съ 4 картечници на

гребена до германския бивакъ — южно отъ уврага, който минава предъ с. Полище. Пета рота отъ полка се изпрати да влѣзе въ връзка съ частитѣ, които заемаха в. Пантелеймонъ.

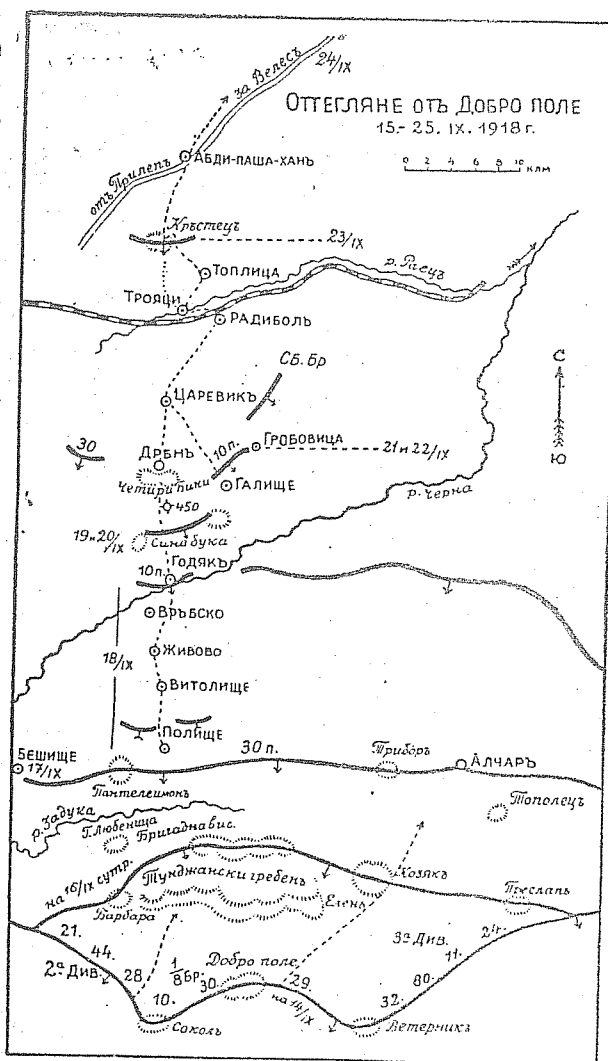
Неприятелътъ настѣпи предъ висотата заета отъ 30 и пех. полкъ и командата на поручикъ Хубеновъ, атакува ги и ги отблъсна. Къмъ 10 часа частитѣ отъ полка и тѣзи отъ 30-и полкъ се отдръпнаха на позицията, гдето бѣше втората дружина отъ полка.

Къмъ 11 часа противникътъ откри картеченъ и артилерийски огънь и насочи своитѣ главни сили въ лѣво отъ полка, като принуди 30-и пех. полкъ да се отдръпне на гребена по дѣсния брѣгъ на уврага, който минава презъ с. Полище. Доложи се веднага на командира на бригадата, че лѣвия флангъ е откритъ и се молѣше за указания. Командирътъ на бригадата по телефона предаде — полкътъ да отстъпи и заеме позиция сѣщо на гребена по дѣсния брѣгъ на уврага що минава презъ с. Полище. Частитѣ отстъпиха тамъ. Къмъ 14 часа полкътъ зае новата си позиция, която представляваше едно голо каменисто плато. Въпрѣки ужасната горещина, картечните войници изнесоха на грѣбъ своитѣ картечници.

Къмъ 16 часа противникътъ отблъсна частитѣ въ дѣсно отъ полка и обходи позицията ни презъ с. Полище. Складовѣтѣ на Пантелеймонъ бидоха запалени. Въ сѣщото време неприятелски части заеха по-големата частъ отъ в. Пантелеймонъ, а къмъ 17-30 часа и самия в. Пантелеймонъ. Срещу фронта на полка демонстрираха слаби части. Въ 18 ч. при полка дойде офицеръ отъ щаба на дивизията Ройтеръ, който предаде заповѣдь да се отдръпне по пѣтя с. Витолище—Живово—р. Черна—с. Годякъ. Това отстъпление навѣрно се наложи отъ падането на в. Пантелеймонъ и Триборъ.

Всички складове съ хранителни и бойни припаси отъ укрепената позиция на р. Черна бѣха опожарени отъ нашитѣ части по заповѣдь.

На 18-и септемврий, следъ усиленъ маршъ презъ с. Витолище—Живово, полкътъ премина р. Черна по моста юго-западно отъ с. Годякъ. Тукъ се получи заповѣдь отъ командира на бригадата, съ която се заповѣда, полкътъ да заеме позиция по лѣвия брѣгъ на р. Черна отъ пѣтеката Годякъ—Врѣбско до с. Годякъ включително. Полкътъ

Скица № 39

зае указания му участък. Презъ деня противникътъ не можа да влезе въ съприкосновение съ насъ.

Презъ нощта къмъ 21-30 часа, неприятелски части се появиха по дѣсния брѣгъ на р. Черна и откриха картечна стрелба по нашето охранение. Въ 23 часа се получи заповѣдь отъ бригадата, съгласно която полкътъ трѣбваше да остави една германска картечница на езика срещу моста на р. Черна съ едно отдѣление пехота, за прикритие. Останалитѣ 2 германски и една наша картечници да останатъ на висотата юго-западно отъ с. Годякъ, по лѣвия брѣгъ на р. Черна, също съ едно отдѣление пехотно прикритие, а всички останали части на 19-и въ 3 часа да се изтеглятъ на гребена северно отъ с. Годякъ.

На 19-и септемврий, въ 3 часа полкътъ се изтегли къмъ билото на гребена северо-източно огъ село Годякъ и къмъ 6 часа, частитѣ отъ полка се разположиха на ската на гребена около пжтеката с. Дрѣнъ—Годякъ. Следъ нѣколко минути се получи заповѣдь, полкътъ, съ една дружина да заеме позиция отъ седлото, презъ което минава пжтеката Дрѣнъ—Годякъ, по ската на висотата „Сама бука“. Втората дружина се изпрати въ участъка на сборната бригада — въ лѣво отъ седлото.

Презъ този денъ противникътъ прехвърли своитѣ части по висотитѣ по лѣвия брѣгъ на р. Черна, но до вечерята не можа да влезе въ бой съ нашитѣ части въ участъка на полка.

На 20-и септемврий, къмъ 9 ч., неприятелътъ откри артилерийски огънь по позицията на полка. Споредъ получени сведения въ бригадата, противникътъ е успѣлъ да съсредоточи въ участъка между с. Годякъ и р. Черна около единъ полкъ пехота.

Къмъ 16 часа, преднитѣ неприятелски части се доближиха до нашитѣ постове, но бидоха отбити съ пушеченъ огънь.

Позицията бѣше добра. Мѣстността предъ фронта — трудна за противника, тилътъ удобенъ. Наблизо има и гара. Войниците се съвзѣха. Тука навѣрно е краятъ на отстъплението, помислиха тѣ.

Днесъ за пръвъ пжтъ войниците получиха по 500 гр. хлѣбъ. Пристигнаха 300 бомби, 5 сандѣка картечни и 10—пушечни патрони, отъ гара Трояци.

На 21-и септемврий, въ 7 часа, неприятелската артилерия откри огънь по позицията на полка. Следъ малко се завърза пушечна и картечна стрелба между ротитѣ отъ предната линия на 1-а дружина. За полкова поддръжка оставаше 3-а дружина съ около 40 пушки. Понеже противникътъ наблѣгаше повече къмъ лѣвия флангъ (пжтеката Годякъ—Дрѣнъ), заповѣдано бѣ на полковата поддръжка да се приближи къмъ лѣвия флангъ на бойното разположение.

Презъ деня противникътъ се опита на нѣколко пжти да отблъсне нашитѣ предни роти, но биваше отбиванъ съ пушеченъ и бомбенъ огънь.

Единъ неприятелски аеропланъ, който спокойно обстрелваше позицията, бѣ сваленъ въ въздушна борба отъ единъ германски „Фокеръ“. Духътъ се повдигна. Разнесе се радостно „ура“ — последното въ тази война.

Но общото положение бѣше друго. 2-а и 4-а дивизии презъ нощта на 20-и срещу 21-и септемврий сж започнали отстъпление въ северо-западна посока.

Нашата дивизия — Ройтеръ — трѣбва да отстъпи презъ нощта на 21-и срещу 22-и септемврий и заеме позиция „Четири буки“—в. 1250—в. Гробица.

На 10-и пех. полкъ се даде участъкът пътя: с. Галище — Царевикъ до в Гробица включително. Въ дясно отъ полка трѣбваше да бже 30-и пех. полкъ, а въ лѣво сборната бригада.

Презъ нощта полкътъ отстъпи, незабелязано отъ противника, на новата си позиция.

На 22-и септемврий, въ 7-15 часа, полкътъ зае новата си позиция и изпрати патрули въ дясно къмъ к. 1250 и въ лѣво, за да влѣзатъ въ свръзка съ съседнитѣ части. Изглежда, че опредѣленитѣ части — въ дясно 44-и полкъ, а въ лѣво сборната бригада — не сж заели участъцитѣ си.

Къмъ 8-30 часа, неприятелскитѣ части настѣпиха по фронта на полка и къмъ 9 часа се завърза престрелка. Тѣ се спуснаха по пътеката отъ с. Годякъ и настѣпиха за с. Дрънъ, безъ да срещнатъ съпротива. Други части настѣпиха въ лѣво отъ позицията на полка и почнаха да се насочватъ въ тила му. Положението на полка ставаше критическо. Неприятелски патрули се явиха въ тила по висотитѣ на с. Дрънъ и пътя Галище—Царевикъ.

Началниците въ 1-а картска рота

За да се осигурятъ фланговетѣ на полка, командирътъ на бригадата е изпратилъ части отъ полка къмъ с. Дрънъ, а други къмъ лѣвия флангъ на полка. Тѣзи части, обаче, не можаха да заематъ даденитѣ обекти и полкътъ остана обходенъ отъ къмъ двата си фланга. Въ това положение полкътъ води бой до 17 часа, като отбиваше неприятелскитѣ атаки. Следъ това противникътъ настѣпи енергично по висотитѣ по двата фланга на полка. За да не попадне въ пленъ, полкътъ трѣбваше да си пробива път презъ малкитѣ групи, които бѣха излѣзли въ тила му.

Въ 18 часа дружинитѣ се събраха на гара Радиболѣ и отъ тамъ презъ с. Трояци и Топлица заминаха да заематъ новата си позиция на Бабуна—Кръстецъ.

Печално бѣше това изтегляне назадъ. Складоветѣ съ бойни припаси, разположени въ дефилето, трѣбваше да се вдигнатъ въ въздуха, за да не останатъ въ ржцетѣ на противника. Страшни взривове разтърсваха въздуха. Парчета отъ мини, гранати, запалени ракети хвърчеха навсѣкжде. Черенъ димъ покриваше политѣ на Бабуна. Това бѣше краятъ на нечуваното упорство на българина да задържи сърдцето на стара Западна България. Цѣла нощъ се чуваха експлозиитѣ на складоветѣ, които се подпалваха единъ отъ другъ и сѣхха смъртъ въ цѣлата околностъ. Противниците останаха раздѣлени отъ дефилето, което бѣваше огънь и желѣзо.

На 23-и септемврий, презъ цѣлия день полкътъ прекара на заетата позиция. Едва къмъ 17 часа неприятелската артилерия почна да се престрелва по висотитѣ северно отъ с. Топлица. Пехотенъ бой не се разви. Въ 18 часа полкътъ получи заповѣдъ отъ командира на сборната бригада — полковникъ Цанковъ, да отстѣпи направо по северо-западнитѣ склонове на Бабуна, да се събере на шосето Прилепъ—Велесъ при Абди-паша-ханъ и отъ тамъ да потегли за гр. Велесъ. Смѣкването до шосето бѣше извънредно трудно, защото нѣмаше никакви пѣтища, най-малкитѣ стрѣмнини бѣха повече отъ 45%.

Картечнитѣ и гранатохвъргачни войници носѣха спасенитѣ картечници на грѣбъ.

На 24-и септемврий, въ 6:30 часа полкътъ се събра на шосето при Абди-паша-ханъ и потегли за гр. Велесъ, гдето стигна въ 18:30 ч.

На разсѣмване трѣбваше да трѣгне по шосето за Щипъ и се установи на шосето до с. Караходжали.

Войниците получиха по единъ хлѣбъ.

На 25-и септемврий, въ 4 часа Родопци потеглиха, минаха Вардара по моста въ гр. Велесъ и се отправиха по шосето за гр. Щипъ. На около 6 клм. по шосето Велесъ—Щипъ, се появи една неприятелска въздушна ескадра. Тя бързо обстреля колоната съ бомби. Войниците нѣмаше кжде да се закриятъ. Тѣ налѣгаха близо до шосето, за да избѣгнатъ пораженията отъ парчета. Бомбитѣ падаха около тѣхъ безъ да причинятъ загуби (сх. № 40).

Въ 17 часа полкътъ стигна до с. Караходжали и се установи на бивакъ.

Сждбовно се указа това Овче поле за Родопци. Въ 1913 год. отъ тукъ започна отстѣплението, а сега тукъ се пресѣче пѣтя на оттеглянето къмъ Щипъ.

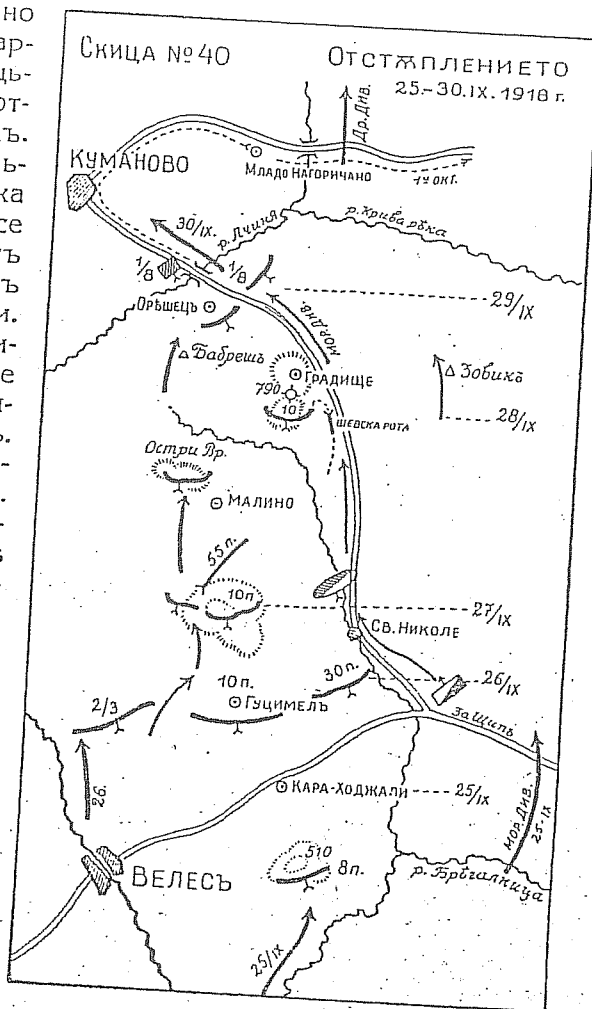
Неприятелски части се явиха южно отъ с. Караходжали и почнаха атаката на к. 510, която се защищаваше отъ наши части — дружина отъ 8-и пех. Приморски полкъ.

На 26-и септемврий, противникътъ почна да наблѣга на висотата к. 510 южно отъ Караходжали. Приморци, които бѣха изпратени да отбраняватъ тази висота, предъ напора на врага почнаха да отстѣпватъ. Полкътъ, около 650 пехотни и 150 картечни войници, получи заповѣдъ да заеме височинитѣ северно отъ шосето Велесъ—Щипъ, около с. Гумелъ. Въ дѣсно, къмъ Вардара бѣ 2/3-а бригада, а въ лѣво отъ полка — Шейновци. Тази нощъ хлѣбъ не се получи, защото пѣтя за Щипъ бѣше прекъснатъ.

Следъ пладне противникътъ започна атака върху дѣсния флангъ, по висотитѣ на лѣвия брѣгъ на Вардара. Нашитѣ части, привечеръ, пре-

минаха въ контър-атака, но бѣха задавени отъ силния артилерийски огнь. Презъ нощта тѣ напускатъ висотитѣ и отстъпватъ. назадъ, много назадъ.

Най-после полкът достигна гребена. Откри се като на дланъ цѣлата долина на Св. Николе, осѣяна съ групи отъ отстъпващи части. Безъ команда, безъ заповѣдь, всичко наблѣга на северъ, гдето се ситѣятъ Балканскитѣ вериги. А задъ Св. Николе неприятелската кавалерія дебне момента, за да се навърли върху тѣхъ. Каква съчь би падна. Но това не стана. Нѣколко храбри наши ескадрони, спешени и на ко^{ни}те, респектираха неприятелската кавалерія, която наблѣгаше отъ къмъ Св. Николе. Тя не прие да се удари съ нашата конница. Този день ^{оста-}налитѣ живи отъ две дивизии, дължатъ своето спасение на ^{нашите} храбри кавалеристи.

Тъкмо въ този момент пристигна една дружина отъ 55-и п. полкъ. Това сж по-старитѣ братя на Родопци тръгнали отъ Сересъ, за да помогнатъ на своитѣ синове и внуци, изнемогващи на Овче поле. Тѣ заеха позицията на дѣсния флангъ на полка и тамъ посрещнаха врага. Но късно е вече. Скоро и тѣ трѣбваше да отстъпятъ, за да сподѣлятъ горчивата участъ на цѣлата армия.

При залезъ слънце полкътъ достигна политѣ на височинитѣ по шосето за Куманово. Избѣгна се една страшна съчъ.

На 28-и септемврий полкътъ зае позицията по висотата „Остри връхъ“, около с. Малина. Скоро противникътъ започна да обхожда и двата му фланга. Изглежда, че той не срѣщаше съпротива по фланговетѣ. Още не се е установилъ на позицията, ето нова заповѣдъ: „Полкътъ да се оттегли на висотата Градище, северно отъ с. Градище“. Заповѣдта завършваше, че на тази позиция трѣбва да се сложатъ кости, за да се спаси България. Войниците не бѣха нечувствителни. „Нека умремъ най-после! Стига това безразборно отстъпване отъ гребенъ на гребенъ!“

Заетата позиция наистина бѣше силна по фронта. Но само това не бѣше достатъчно. Противникътъ нѣма и да настѣпи срещу нея. Ако се реши на това — скъпо би му коствало. Тази позиция е само една малка частичка отъ общия фронтъ. Частитѣ въ лѣво и дѣсно не бѣха по-здрави отъ 10-и полкъ. Общата слабостъ и малочисленостъ се усѣщаше отъ всички.

Презъ нощта пристигна и шефската рота на полка. Тя бѣ взела участие въ боеветѣ при Градско и Велесъ. Дала бѣше жертви въ убити и ранени. Попълнена съ войници отъ разни сборни дружини, тя пристигна на тази позиция, гдето се искаше отъ полка да сложи своитѣ кости. Най-после нека тука бждатъ последнитѣ Термопили на Родопци. Бързото отстъпление отъ Добро поле до тукъ, около 15 дни и нощи, безъ да се даде едно сериозно сражение на врага, почна да озлобява войниците. Неприятелскитѣ стрелци приближиха. Полкътъ откри огънь. Почнаха да се отправятъ закани. Духътъ се повдигаше. Войниците схващаха, че трѣбва да се „понашари противника“. „Иначе ще ни се качатъ на гърба, за да ги занесемъ въ Сърбия“.

Не мина много време, пристигна нова заповѣдъ: Противникътъ заедъ висотитѣ Зовикъ и Бабрешъ, които бѣха нѣкъде по фланговетѣ на полка и грозѣлъ да пресѣче пътя за отстъплението му. Налагало се веднага и безшумно да се отстъпи къмъ Куманово. Полкътъ трѣбваше да се събере къмъ с. Орѣшецъ и да остане въ разпореждане на 2-а дивизия. За всички стана ясно, че работитѣ не сж се подредили. Следъ героичната заповѣдъ да се умре на Градище, последва заповѣдъ за отстъпление! Презъ нощта полкътъ се приготви да напусне и тази чудно хубава позиция. Напластени по севернитѣ скатове на висотата, хората гадаеха що става около тѣхъ.

Пристигна водачъ отъ с. Градище. Той разбра, че полкътъ напускаше тѣхното „кале“. Това кале, което споредъ неговото разбиране, само нѣколко комити сж го държали противъ цѣли табури турски башибозукъ. Той заплака съ горчиви сълзи. Хълцайки тихо, питаше: „Кому ни оставяте, синко? Какво ще правимъ сега?“ Гърлата на всички се задавиха отъ сълзи. Каза му се, че началството знае повече, че на върна така трѣбва, че може да си има свой планъ. . . . Тѣзи обяснения разбира се, малко успрокоиха стария комита. „Планъ?! Може би. . . Всичко е възможно“. Той свали голѣмия си калпакъ, наведе тѣжно

глава и
се прос

29.

Кумановъ
заповѣдъ
държа въ
ката. Пе
близо не
все още
посрещ
показах
да стрел
матични
че е скл

Ча

рятъ из
телеграма
нататък
раздѣли
сбогомъ
гоненъ
ниците
обиколи
ама бук
кои сме
и съ чиз

Кле

се държ
София!
бана и
стои цѣ
напускат
рието!
заповѣд
рания, с

Въ

дивизия
начални
щаба си
ложи да
вяване не
обаче, за
армия им
манчитѣ
страна на
нѣкаква
после, п
остане р
получатъ
30-и сут

На

тивникътъ
опита да

глава и поведе още по-тъжната колона. На шосето за Куманово той се прости с командира на полка, заплака отново и тръгна назад.

29-и септември. 10-и и 30-и полкове крачеха бавно по шосето за Куманово. При с. Орѣшецъ, източно отъ р. Пчиня, бригадата получи заповѣдъ да заеме тилна позиция по дветѣ страни на шосето и да задържа врага докато другитѣ части, артилерията и обозитѣ минатъ рѣката Пчиня и отстъпятъ къмъ Куманово. Други по-здрави части наблизо нѣмаше. Колкото и малочислени да бѣха, Родопци и Шейновци все още изпълняваха команда. Бригадата зае висотитѣ и се готвѣше да посрещне врага, който дебнеше по петитѣ. Неприятелскитѣ разезди се показаха по гребенитѣ. Планинската му артилерия едва що бѣ почнала да стреля, изведнѣжъ прекрати огъня. Патрулитѣ му тракаха съ автоматичнитѣ пушки, но не настѣпваха. Следъ малко пристига телеграма, че е сключено примирие въ Солунъ.

Часътъ бѣше 10 $\frac{1}{2}$. Телеграмата предупреждаваше да не се повтарятъ изненадитѣ като тази при Злетовската рѣка отъ 1913 год. Тази телеграма бѣ последна отъ щаба на армията. Какво ще се прави по-нататъкъ? Какво ще се урежда съ противника? Какъ ще се постави раздѣлителна линия? Нищо не се указваше! Това бѣ последното сбогомъ отъ щаба на нашата армия. Никой не знаеше, че той е разгоненъ отъ собственитѣ си войници! Подаде се сигнальтъ отбой. Войниците се събраха на своитѣ позиции по ротно. Командирътъ на полка обиколи войнитѣ за да имъ каже новината. Отъ устата на всички, ама буквално на всички, се чуваше само една дума. „Да се провѣри кои сме тукъ. Тѣзи които ги нѣма да имъ се дири смѣтка, где сж били и съ чие разрешение!“

Клети войници! Тѣ не знаеха, че онѣзи, за които искаха да имъ се държи смѣтка, настѣпваха отъ Радомиръ за Владая и отъ тамъ за София!. За честта на Родопци отъ падналитѣ при Владая, Горна Бача и Захарната фабрика, нѣмаше нито единъ пагонъ, на който да стои цифрата 10!. Следъ малко пристигна нова заповѣдъ: „Да не се напускатъ позицитѣ.“ Сигурно нѣкои не искатъ да признаятъ примирието! Вѣроятно германцитѣ. Но все по-добре е да се изтълни една заповѣдъ въ време на война, макаръ и крива, споредъ нашитѣ разбирания, отколкото да се бездействува. Полкътъ отново зае гребенитѣ.

Въ това време, къмъ селото слѣзе единъ майоръ отъ Моравската дивизия съ трѣбачъ. Той поиска да се срѣщне съ нѣкои отъ нашитѣ началници. Скоро пристигна командирътъ на бригадата, заедно съ н-къ щаба си. Събраха се двата противни щаба. Отъ наша страна се предложи да се постави раздѣлителна линия, както му е редътъ при обявяване на примирие между две воюващи армии. Срѣбскиятъ офицеръ, обаче, заяви, че примирие е сключено само съ България и че грѣбската армия има заповѣдъ да преследва нашитѣ досегашни съюзници — германцитѣ и до вечврѣта да заеме Куманово. Дали това не е игра отъ страна на противника? Дали пъкъ армията ни не е станала жертва на нѣкаква политика? Почнаха се дълги спорове между двата щаба и най-после, понеже времето бѣше напреднало, сърбитѣ се съгласиха да остане р. Пчиня като раздѣлителна линия презъ нощѣта, до като се получатъ инструкции отъ щаба на армията ни, но предупреди, че на 30-и сутринѣта тѣ ще настѣпятъ за Куманово.

Нашитѣ части се прибраха на лѣвия брѣгъ на р. Пчиня, а противникътъ дойде на дѣсния. Презъ нощѣта щабътъ на дивизията се опита да влѣзе въ връзка съ Главната Квартира въ Кюстендилъ, за да

поиска заповѣди за по-нататъшните действия. Напразни опити! Времето течеше, утрото наближаваше. Решението трѣбваше да се вземе отъ щаба на дивизията . . . и почнаха да се низятъ полу-заповѣди. Последната отъ тяхъ бѣше: „Ако противникътъ се реши да настѣпи, позицията нѣма да се отстъпва, но безъ заповѣдь отъ щаба на дивизията, огънь нѣма да се открива!“

30-и септемврий. Разсъмна се. Неприятелските вериги преминаха презъ бивака на полка, като приветствуваха войниците съ думитѣ: „здрaво, брача“ и запѣлиха по гребенитѣ по дветѣ страни на шосето за Куманово.

Полкътъ остана заедно съ артилерията, пушки и картечници въ гърба на довчерашия врагъ. На последната позиция полкътъ броеше само 633 бойци, Въ походна колона, бригадата пое шосето за Куманово, кждето пристигна почти заедно съ противника. Нещастнитѣ Кумановски граждани! Тѣ не можеха да изкажатъ своята печаль отъ страхъ предъ победителя. Градътъ бѣше препълненъ и съ други части. Нѣмаше вече мѣсто за победения. Полкътъ веднага продължи за Крива Паланка.

Въ 19 ч. полкътъ достигна Младо Нагоричано. Всички обози отъ 2-а, 4-а и частъ отъ 1-а дивизии бѣха спрѣни на шосето. То бѣше прекъснато отъ Дринската дивизия. Началникътъ на тази дивизия изтъкува клаузитѣ на Солунското примирие въ смисълъ, че бригадата трѣбва да предаде своето оръжие и тогава да продължи пътя си за България. Носѣше се слухъ, че н-кътъ на 2-а дивизия отговорилъ, че българскиятъ войникъ умира, но оръжие не предава. Получи се заповѣдь, бригадата да заеме позиция по близкитѣ могили отъ дветѣ страни на шосето, при всичко, че бѣше обградена като съ обръчъ отъ неприятелски батареи и картечници, а вътре въ това колело — стотици коли, хиляди говеда, нестроеви войници, бѣжанци, разпрѣснати артилерийски ракли и стада отъ овце. Трѣбваше само единъ изстрелъ, за да настѣпи паниката и се избиятъ едни други.

Мръкна се. Почнаха съвещанията между по-висшитѣ началници. Едни предлагаха да се пуснатъ два-три ескадрона въ галопъ по шосето, да разкъсатъ неприятелските вериги и си пробиятъ пътъ. Другъ предлагаше да се поиска ултимативно отъ н-ка на Дринската дивизия или да открие пътя или частитѣ ще се прѣснатъ на партизански отреди и ще нападнатъ Враня. Въ всѣки случай, опасно бѣше всѣко военно действие, за да не се вкаратъ сръбски войски въ България, а прѣскаването на партизански отреди бѣше изключено, защото нѣмаше да се намѣрятъ охотници за комитаджилѣкъ. Реши се най-после да се изпрати офицеръ въ Кюстендилъ за инструкции. Офицеръ замина, но не се върна, защото никой не знаеше, че Щабътъ на Армията бѣ прогоненъ къмъ София. Най-после се назначи командувашъ войскитѣ източно отъ скопския меридианъ. Той отдаде заповѣдь, че на 1-и октомврий ще се сдаде оръжието, като се оставятъ на Родопския и Шейновския полкове въ рота по 20 пушки, съ по толкова патрони, за охрана на обоза и пролонитѣ отъ . . . разбойници.

На 1-и октомврий бригадата натрупа оръжието въ дѣсно отъ шосето, кждето го прие само съ очи единъ сръбски подполковникъ. Успокои се врагътъ. Оръжието, което бѣ пролѣло толкова негова кръвъ, не бѣше вече въ рѣцетъ на страшния българинъ! . . .

Полкътъ потегли по шосето за Крива Паланка. Войниците, на които бѣ останало оръжие, вървѣха отпредъ и отзадъ на колоната. Всички

се чувствуваха така унижени, че не смѣха да се погледнатъ единъ другъ въ очитѣ. Бойцитѣ, които останаха докрай подъ командата на своитѣ началници, се чувствуваха пленници, конвоирани сами отъ себеси. Всички съ обронени глави, просто тичаха по шосето, за да избѣгнатъ погледитѣ на врага. . . . Да бждатъ така унижени, следъ толкова победи! . . .

На 2-и октомврий, Полкътъ стигна Крива Паланка. До чешмата, при крайната на града, имаше неприятелска застава, подъ командата на подофицеръ отъ Шумадийската дивизия. Той спрѣ колоната и почна да ругае, че пушките били много, че трѣбвало комендантътъ да разреши да се продължи пътя, че той сега почивалъ. . . . Следъ дълго чакане, крѣтъ на полка запита подофицера: „Нѣма ли още разрешение?“ Подофицерътъ отговори троснато: „Ние сме ви чакали 3 години, вие ще ни чакате 3 часа.“ Безсиленъ гнѣвъ кипна въ сърдцата на всички. Но примирието бѣше подписано. Всѣки лошъ инцидентъ можеше да докара пакостъ на България, въ тѣзи критически моменти. Следъ малко пристигна единъ твърде любезенъ поручикъ — комендантскиятъ адютантъ, който се извини, че закъснѣлъ не по своя вина. Той наруга подофицера и поясни на командира на полка, че билъ „циганинъ отъ Моравско“. . . . Толкова по-зле за насъ! Тежко на победения!

Привечеръ полкътъ достигна подножието на Деве баиръ. Тукъ трѣбваше да се ношува. Една бригада отъ 4-а дивизия, която следваше задъ полка, продължи пътя за граничната линия. Разнесоха се слухове, че частитѣ, които следъ полунощ останатъ отвъдъ старата граница, ще се смѣтатъ за пленници. Шейновци трѣгнаха следъ бригадата отъ 4-а дивизия, а следъ тѣхъ и Родопци. Къмъ 2 ч. полкътъ мина старата граница, охранявана отъ школьники. Отъ тѣхъ се разбра, че имало нѣкаква революция отъ разбунтувани войници идещи отъ фронта, че Щабътъ на Армията напусналъ Кюстендилъ. Едва сега Родопци разбраха причината за всички неразбории презъ време на движението.

На 3-и октомврий полкътъ влѣзе въ Гюешево, разбира се подъ строй. Жителитѣ останаха изненадани. Войници въ строй, подъ командата на началницитѣ си, макаръ и безъ оржжие! . . . Значи не всичко е изгубено! Следъ нѣколко часова почивка полкътъ трѣгна за Кюстендилъ. Вечеръта на бивака предъ града достигна новината, че Царътъ на българитѣ е абдикиралъ въ полза на Престолонаследника. Все пакъ, работитѣ се подреждаха. Участието на Престолонаследника въ войната бѣше известно на всички. Роденъ и откърменъ въ България, взелъ участие въ боеве за нея, изживѣлъ всички радости и скърби заедно съ своя народъ, Нему предстоеше да я изправи наново на краката ѝ. Всички чувствуваха, че сега повече отъ всѣкога е нуженъ редъ, търпение и послушностъ.

На 4-и октомврий полкътъ положи клетва за вѣрностъ на новия Царъ на Българитѣ—Негово Величество Борисъ III. Едно трикратно „ура“ възвърна духа на изплашения Кюстендилъ. Надеждата се събуждаше.

На 5-и октомврий полкътъ се отправи за Кадинъ-мостъ и пое сжщия пътъ, по който се бѣше прибралъ следъ Букурещкия миръ! Сжщиятъ пътъ, следъ толкова победи, слава и страдания!

На 12-и октомврий Родопци се разтовариха на гара Раковски. Тя бѣ пълна съ посрещачи, но посрещачи смутени. Ето и шосето за Хасково. Какъ малкъ изглеждаше полкътъ по това открито шосе! Всѣки сътайваше вълнението си. Бойцитѣ ще видятъ своитѣ. Но какъ ще ги погледнатъ въ очитѣ? Какво ще кажатъ на ония, които нѣма да ви-

дять поне гроба на своя герой? Ще разбератъ ли, че дългътъ е изпълненъ до край? Градътъ расте предъ очитъ на войницитъ. Ето старитъ училища, казармитъ, ето площада, отъ кждето полкътъ въ 1915 година тръгна окъленъ съ цвѣтъ. Днесъ, следъ толкова гръмовни победи и чудеса отъ храбростъ, той стои като виновенъ, увѣнчанъ съ търнения въенецъ на страданиято. Ще може ли кръвта, която остана въ Македония, да събуди въратъ въ бъдещето у народа? Ще се видятъ ли отъ тукъ пирамидитъ отъ кости, които Родопци издигнаха на Чеганъ, на Черна, на Добро поле? Ще добие ли Добро поле истинското си име на българска Голгота, отъ която трѣбва да се роди *Възкресението*? Ще се разбие ли легендата за „предателство“? По-малкъ ли бѣше подвигътъ на Родопци отъ Тимокъ презъ Нишъ, та до Чеганъ, на Черна, на Добро поле презъ май и августъ и презъ злокобния септемврий, отъ тоя на съюзенитъ французи, англичани, сърби, гърци, италианци, руси и други разноцвѣтни пришелци отъ Азия и Африка? Българскиятъ войникъ на фронта бѣше залянъ отъ числено превъзходство, отъ техника, обезсърденъ отъ крашния егоизъмъ на тила, отъ нѣмотията, отъ зле прилагания законъ въ държавата. Но борчеството си българинътъ не изгуби, даже и когато остана безъ пушки. Ще се прецени ли това отъ тия които идатъ следъ поколѣнието, което ороси съ кръвта си полята на Тракия, до Чаталджа, равнинитъ на Добруджа и Влашко — до Сѣретъ, планинитъ на Сърбия и Македония до Чеганъ и Дринъ?

Завърналъ се у дома си, българскиятъ войникъ обърна очитъ навътре къмъ себеси. Дребнавата отмъстителностъ не е свойствена на героя. Съ тежъкъ трудъ, той упорито се залови да победи най-напредъ нѣмотията и; зачака окончателния миръ съ стиснато сърдце и слаба надежда въ 14-тѣ Уилсонови точки — тежката политическа артилерия на съглашенцитъ, която измами много наивни българи

А жертвитъ оставени *тамъ*, подъ чужда властъ, която ще изхвърли скромнитъ дървени кръстове отъ братскитъ гробници? . . . Родопци видѣха братята и сестритъ, подъ грижитъ на които оставатъ безкрѣстнитъ имъ гробове! Тѣ ги познаватъ вече и знаятъ, че въ по-тайна доба ще свѣтнатъ кандилца, запалени отъ сжщитъ ржце, които подъ градъ отъ куршуми поднасяха вода на Родопския титанъ, разпнатъ подъ слънчевия пекъ върху скалитъ на Пжтеле! Пролѣтата кръвъ и изживѣнитъ спомени ще свързватъ на вѣчни времена душата на народа отъ Черно море до Дринъ и отъ Дунава до синитъ вълни на Бѣлото море.

Ето имената и на мъжениците
умрели от рани и болести през
тѣжната 1918 г.

† Ст. Подоф. Иванъ
Ивановъ Георгиевъ

Хасковска околия

1. Мл. подоф. Коста Яневъ Запряновъ, щ. п., Хасково, 25. II, Хасково.
2. Редникъ Калинъ Станиевъ, щ. п., Хасково, 9. III, 2/9-а з. болница.
3. " Петъръ Паневъ Геновъ, 4-а рота, Хасково. 18. I, София б-ца.
4. " Дѣлчо Ангеловъ Данчевъ, 6-а рота, Хасково, 19. III, 5/3-а п. болница.
5. Ефрейторъ Атанасъ Василевъ п. Тодоровъ, 10-а рота, Хасково, 23. II, Хасково.
6. Редникъ Стою Дѣлчевъ Генчевъ, гр. вз., Хасково, 23. III, б-ца София.
7. " Сулейманъ Юсеиновъ Джемилевъ, 12-а рота, Хасково, 2. VII, с. Мелница.
8. Редникъ Христо Ивановъ Марчевъ, 9-а рота, Хасково, 16. XI, Скопие.
9. " Василь Найдєвъ Столевъ, 8-а рота, с. Ябълково, 9. XI, Ябълково.
10. Редникъ Димитъръ Диневъ Паневъ, 7-а рота, с. Ябълково, 19. VIII, безсл. изч.
11. Редникъ Петъръ Христовъ Мишковъ, 1-а рота, с. Ябълково, 4. II, Дупница.
12. Редникъ Костадинъ Доневъ Прозковъ, 6-а рота, с. Ябълково, 22. VIII, Драма.
13. Редникъ Али Айвезовъ Сулеймановъ, 9-а рота, с. Гарваново, 5. X, болница Хасково.
14. Редникъ Анго Гиневъ Георгиевъ, 2-а рота, с. Гарваново, 20. V, Гарваново.
15. Редникъ Бойчо Банчевъ Миховъ, 10-а рота, с. Орлово, 12. VII, болница Хасково.
16. Редникъ Слави Тодевъ Латевъ, 11-а рота, Орлово, 17. V, 2/9-а з. б-ца.
17. Мл. подоф. Влаша Тилевъ Ивановъ, 3-а рота, с. Раковски, 3. XII, София.
18. Редникъ Митю Пѣевъ Кабасакаловъ, 5-а рота, с. Раковски, 16. IX, Нишъ.
19. Редникъ Георги Атанасовъ Колевъ, 1-а рота, с. Вжгларево, 26. VII, 5/8-а д. болница.
20. Редникъ Тачо Ивановъ Тодоровъ, 3-а к. рота, с. Крепость, 1. V, 2/8-а з. болница.
21. Редникъ Колю Тодоровъ Генчевъ, 10-а рота, с. Крепость, 26. V, Хасково.
22. Ст. подоф. Иванъ Ивановъ Георгиевъ, 13 а рота, с. Кралево, Франция.
23. Редникъ Вѣлю Ивановъ Паликаваковъ, 10-а рота, с. 9. XI, Хасково.

† р. Бою Петровъ Янчевъ † р. Демиръ Ивановъ Ванковъ † р. Маринъ Атанасовъ

24. Редникъ Колю Дѣлчевъ Тодоровъ, 5-а рота, с. Ст. село, 7. IX, София.
25. " Каню Пешевъ Дохайджиевъ, 2-а рота, с. Ст. село, 7. VI, Драма.
26. " Маринъ Юрдановъ Мариновъ, 5-а рота, с. Стойково, 1. III, Сърбия.
27. Редникъ Петко Георгиевъ Георгиевъ, 5-а рота, с. Малеве, 1. IX, Нишъ.
28. " Тенчо Гоговъ Палазовъ, 8-а рота, с. Тънково, 8. IV, Нишъ.
29. " Трандафилъ Пеневъ Дерменджиевъ, 14-а рота, с. Черногорово, 18. III, Ястребица.
30. Редникъ Тенчо Колевъ Петровъ, 3-а рота, с. Кириловецъ, 20. I, Хасково.
31. Редникъ Христо Калиновъ Христовъ, 5-а рота, с. Подкрепа, 6. XI, Браца.
32. Редникъ Христовъ Кириakovъ Мутавчиевъ, 3-а рота, с. Горс. Изворъ, 18. IX, Неврокопъ.
33. Редникъ Юрданъ Петровъ Атанасовъ, 15-а рота, с. Болярово, 24. IV, Болярово.
34. Редникъ Бою Петровъ Янчевъ, 1-а рота, с. Динево, 10. X, Нишъ.

Борисовградска околия.

35. Редникъ Георги Ангеловъ Мирчевъ, 3-а рота, с. Дъл. Изворъ, 11. X, Хасково.
36. Редникъ Димо Ивановъ Филиповъ, 8-а рота, с. Дъл. Изворъ, 10. XI, Русе.
37. " Демиръ Ивановъ Ванковъ, 9-а рота, с. Дъл. Изворъ, 9. VI, Говедарци.
38. Редникъ Колю Ангеловъ Мжжковъ, 10-а рота, с. Дъл. Изворъ, 10. IX, 1/2-а п. болница.
39. Редникъ Иванъ Кирковъ Станчевъ, 8-а рота, с. Дъл. Изворъ, 12. III, Солунъ.
40. Редникъ Илия Запряновъ Червенаковъ, 9-а рота, с. Дъл. Изворъ, 13. III, Солунъ.
41. Редникъ Таню Симеоновъ Поповъ, 13-а рота, с. Дъл. Изворъ, 1. III, на 1/10-а болница.
42. Редникъ Христовъ Тодоровъ Славковъ, 8-а рота, с. Дъл. Изворъ, така Хасково.
43. Редникъ Янко Георгиевъ Караѳевъ, 7-а рота, с. Дъл. Изворъ, на 21-се в. Янко Георгиевъ Караѳевъ, 7-а рота, с. Дъл. Изворъ, в. Г. възможнъ.

44. Редникъ Янко Атанасовъ Калпакчиевъ, 8-а рота, с. Дъл. Изворъ, 15. IX, Нишъ.
45. Мл. подоф. Атанасъ Димитровъ Чешмеджиевъ, 9-а рота, с. Бръгово, 13. V, 5/8-а болница.
46. Редникъ Атанасъ Грозевъ Гиневъ, 13-а рота, с. Езерово, 7. X, Хасково.
47. Редникъ Господинъ Гжльбовъ Славовъ, 6-а рота, с. Поройна, 7. IV, Пловдивъ.
48. Мл. подоф. Димитъръ Вълчевъ Тончевъ, 4-а рота, с. Татаревъ, 1. XI, София.
49. Редникъ Колю Димитровъ Георгиевъ, 8-а рота, с. Бодрово, 7. IX, Солунъ.

Кърджалийска околия

50. Редникъ Гого Димитровъ Жинговъ, 9-а рота, с. Пчеларово, 8. III, Хасково.
51. Редникъ Димитъръ Гоговъ Ивановъ, 13-а рота, с. Пчеларово, 15. XII, Пчеларово.
52. Редникъ Димо Ангеловъ Желевъ, 2-а рота, с. Пчеларово, 1. V, Пчеларово.
53. Редникъ Желю Георгиевъ Карагъзовъ, 2-а рота, с. Пчеларово, 2. I, Пчеларово.
54. Редникъ Кочо Славовъ Шишковъ, 4-а рота, с. Пчеларово, 2. X, Хасково.
55. Редникъ Кузю Яневъ Петковъ, 4-а рота, с. Пчеларово, 2. X, Хасково.
56. " Никола Желевъ Николовъ, 11-а рота, с. Пчеларово, 19. X, Пчеларово.
57. Редникъ Ташо Желевъ Мусуриевъ, 12-а рота, с. Пчеларово, 22. X, Пчеларово.
58. Редникъ Юрданъ Георгиевъ Абаджиевъ, 11-а рота, с. Пчеларово, 7. III, Пчеларово.

Казанлъшка околия

59. Редникъ Йовчо Желевъ Данаджиковъ, 7-а рота, с. Мърлищъ, 16. VII, полк. пр. п.
60. Редникъ Тошо Стояновъ Данаджиковъ, 10-а рота, с. Мърлищъ, 30. VII, 5/8-а д. болница.
61. Ст. подоф. Ташо Даневъ Орѣшковъ, 8-а рота, с. Мърлищъ, 8. X, полк. лаз.
62. Редникъ Христо Минчевъ Попчевъ, 2-а к. р., с. Мърлищъ, 30. VII, Велесъ.
63. Редникъ Вълчо Теневъ Тиховъ, 4-а к. р., с. Сръднотророво, 29. II, Хасково.
64. Редникъ Слави Станевъ Тиховъ, 3-а к. р., с. Сръднотророво, 29. II, Хасково.
65. Редникъ Злати Петковъ Драгоевъ, 8-а рота, с. Елхово, 15. IX, др. пр. п.
66. " Дончо Сталевъ Хасърджиевъ, 4-а рота, с. Елхово, 16. VII, пр. пунктъ.
67. Редникъ Василъ Вълчевъ Радевъ, 4-а рота, с. Шейново, 15. IX, Нишъ.
68. " Иванъ Костовъ Бараковъ, 1-а рота, с. Дъбово, 30. VII, п. болница.
69. Ст. подоф. Недѣлчо Владевъ Кекеменовъ, 7-а рота, с. Тулово, Нишъ.

70. Редникъ Стойчо Гоговъ Лозовъ; 11-а рота, с. Коревъ, 12. XI, Хасково.

Други околии

71. Ефрейторъ Атанасъ Вълчевъ Ивановъ, 9-а рота, Чирпанска, гр. Чирпанъ, 21. X, Пловдивъ.
72. Редникъ Недѣлчо Ивановъ Василевъ, 7-а рота, Чирпанска, гр. Чирпанъ, 21. X, 3/8-а д. лаз.
73. Ст. подоф. Юрданъ Трифуновъ Кирковъ, 4-а рота, Чирпанска, с. Изворъ, 14. IX, Нишъ.
74. Редникъ Риза Хасановъ Адемовъ, 2-а рота, Смолянска, с. Рудоземъ, 17. IX, Битоля.
75. Редникъ Хасанъ Садъковъ Делихасановъ, 12-а рота, Смолянска, с. с. Елховецъ, 17. I, 5-а п. болница.
76. Редникъ Бекиръ Хабибовъ Юсеиновъ, 6-а рота, Смолянска, с. Маданъ, 15. IX, 6-ца Ботевградъ.
77. Редникъ Вангелъ Димитровъ Михалевъ, 3-а рота, Елховска, с. Златица, 4. IX, полк. лаз.
78. Редникъ Михаилъ Колевъ Пръчевъ, 1-а рота, Габровска, с. Жълтешъ, 10. I, п. болница.
79. Редникъ Ресимъ Юсеиновъ Салиевъ, 5-а рота, Асеновградска, с. Три могили, 11. IX, 3/7-а д. болница.
80. Редникъ Ради Георгиевъ Радевъ, 3-а рота, Русенска, с. Ветово, 27. VII, 4-а п. болница.
81. Ефрейторъ Колю Колевъ Желевъ, 3-а рота, Харманлийска, с. Медникарово, 1. IX, Нишъ.
82. Редникъ Теню Райчевъ Теневъ, 6-а рота, Ст. Загорска, с. Нова махала, 9. V, 5/8-а д. болница.
83. Редникъ Сардана Аврамовъ Пъевъ, 12-а рота, Свиленградска, с. Дев. Могила, 2. I, 11-а м. 6-ца София.
84. Редникъ Маринъ Атанасовъ, ?, Клокотница.

Да бѣде вѣчна паметъта имъ!

Подполков. Ст. Петровъ
к-ръ на полка отъ
24. IX. 1919—1. XI. 1920

Подполк. Кючуковъ
к-ръ на 10-а дружина отъ
30. XI. 1920—20. X. 1921

Подполк. Ст. Цаневъ
к-ръ на 10-а дружина отъ
29. X. 1921—9. IX. 1924

ПОСЛЕСЛОВЪ

Следъ Ньойи

Цѣла година въ Парижъ се изработваше договорътъ за миръ съ Германия. Тя трѣбваше да бѣде сломена, та да не може, поне единъ вѣкъ, да потърси правото си за животъ подъ слънцето. По внушение на съседитѣ ни, сжщитѣ условия се прилагаха и къмъ България. На България бѣше отнето Бѣломорското крайбрѣжие, Добруджа, откъснаха се Струмишката, Босилеградската и Царибродската околии, за да се даде стратегическа сигурностъ на Югославия и ѝ се наложиха тежки плащания — репарации. За да бѣде унижението пълно, никакви разисквания по договора не бѣха допуснати, а комисията просто бѣ показана да го подпише точно въ деня отреденъ за празникъ на победитѣ въ българската армия — 27-и ноември 1919 год. — годишнината отъ победата ни въ 1885 год. при Пиротъ.

Противникитѣ оцениха по-добре отъ насъ стойността на българската войска и насочиха главнитѣ си удари срещу нея. България не можеше да има постоянна наборна армия, а само 20,000 наемни доброволци, съ най-ограничено число артилерия и картечници, колкото за запазване на вътрешния редъ.

Българинътъ никога не е бивалъ наемникъ, даже и въ тъмнитѣ времена на срѣдновѣковието, когато това бѣше нормално за всички. Стара и нова България сж имали само народна войска, която е воювала само за народни и държавни цели. Но победителътъ бѣше глухъ и надмененъ. Той учреди и нарочна комисия, която трѣбваше да следи хода на обезоръжаването на България.

Разформираха се окончателно много полкове, а останалитѣ се сведоха въ дружини. 10-а Родопска дружина остана въ стария си гарнизонъ — Хасково, въ съставъ отъ три пехотни и една картечна роти. Полкътъ-майка, който развиваше 24 бойни, 4 допълващи, 8 опълченски роти, за 10-и и 55-и полкове, съ всичкитѣ служби и обозни части, се

Полковникъ Ат. Драгиевъ
к-ръ на 10-а др. и 10-и полкъ
1924—1926 и 1931—1934

Полковникъ Ан. Козаревъ
к-ръ на 10-и полкъ отъ
1 VI. 1929—10. V. 1931

Полковникъ Н. Генковъ
к-ръ на 10-и полкъ отъ
29. V. 1934—13. XI. 1935

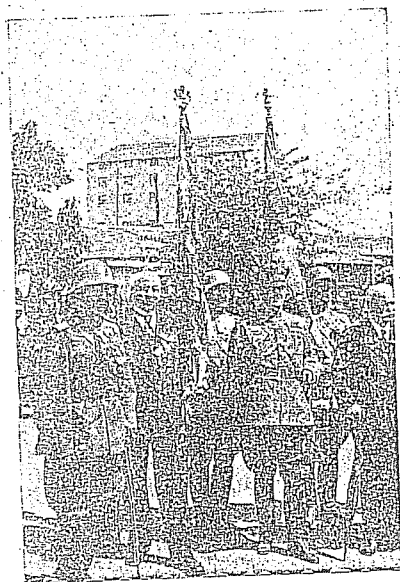
сви въ 4 малки ротички, попълвани отъ доброволци отъ хасковско и борисовградско. Рухна великолепната сграда на хубавата българска войска, създадена въ продължение на половинъ вѣкъ, но основнитѣ градежни стълбове — дружинитѣ, почти такива съ каквито почнахме въ 1879 год., останаха. Тогава тѣ бѣха пълни съ надежди и желания, а сега бойнитѣ имъ знамена бѣха отрупани съ победни лаври. Все едно — изворотѣ на животъ и вѣра не бѣха прекъснати. Сега българинътъ знаеше какво може и се запретна търпеливо да изгражда нова сила, нова упора на държавата, нова надежда на народа ни. Хасковци и борисовградци не можеха да си представятъ „каква ще бѣде тая държава безъ редовни набори, а съ войници—занаятчи!“ Тѣ почти не обърнаха внимание на нѣойското задължение — „доброволческа войска“ и продължиха да изпращатъ синоветѣ си въ казармата, за да си „отбиятъ службата.“ „Това не може и не бива да остане така. Трѣбва да му се намѣри цаката“, се говорѣше всрѣдъ народа. И тя се намѣри: Първитѣ доброволци безъ колебание дадоха „задължително“ да служатъ 12 години, но тѣ се уволняваха редовно, а съ тѣхнитѣ имена постъпваха на служба по-младитѣ имъ братя, до като на първото име се набере 12 годишна служба. Понеже не можеха да се изредятъ всички, създаде се и „Трудовата служба.“ И така наборитѣ се запазиха.

Друга грижа бѣше оржжието. То бѣ старо, а ново не можеше да се купува. Нѣмаше срѣдства, пѣкъ и рано бѣше — кръвта още течеше отъ ранитѣ на България. Офицери, подофицери и избрани войници по цѣли нощи, въ собствената си държава, разнасяха оржжието отъ едно мѣсто на друго, за да го укрятъ отъ контролнитѣ комисии. Това бѣше тежко робство, което малцина знаеха, защото следъ нощния трудъ, тия скромни работници се преструваха, че нищо не е ставало. Грижата на началнитѣ бѣше не само да дадатъ добра подготовка на войницитѣ, но и да събудатъ стария духъ на войнишко достойнство, да свържатъ славното минало съ тежкото настояще, за да се роди вѣрата въ бѣдецето. И тя се раждаше. България безропотно понасяше тежкитѣ задължения на Нѣойския миръ, не се отказваше отъ

правата си и стѣгаше сили, за да може единъ день гласътъ на справедливостта да бѣде по-мощенъ.

Въ 1928 година, 10-а Родопска дружина се свърза съ Мастанлийската пеша жандармерия въ единъ полкъ. Стариатъ 10-и Родопски възкрѣсна, но не можеше открито да носи името си. Подготовката на Родопци вече можеше да бѣде по-пълна. На 1-и априлъ 1935 год. въ Кържалий се формира и третата дружина отъ полка. Така Родопскиятъ полкъ се премѣсти отъ политъ въ сърдцето на Родоп. 2-а дружина остана на гарнизонъ въ Хасково, а 1-а и 3-а съ щаба на полка — въ Кърджалий. Чирпанска и Хасковска околии съставиха неговото полково окръжие.

България води 3 войни не отъ любовъ къмъ войната, къмъ размирието, не отъ злоба къмъ съседитъ си. Ако мирнитъ пѣтища не бѣха затворени, българинътъ не би се залавялъ за оржжието. Увѣрени въ миролюбието на България, презъ юлий 1938 год. съседитъ се съгласиха да се откажатъ отъ прилагането на военнитъ клаузи на Ньойския договоръ. Това даде възможностъ на България открито да замисли и заработи за своята отбрана, открито да подготвя войската си, за постигане вѣчния идеалъ — право на българина да живѣе наредъ съ другитъ и да потърси по миренъ пѣтъ похитенитъ си права. Но мирниятъ гласъ струва толкова, колкото струва силата на държавата — нейната войска.

Старото и новото знаме на полка

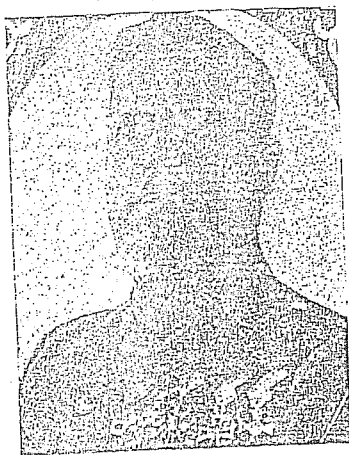
10-и полкъ допринесе съ миренъ трудъ за заякването на тая сила. Той даде кадри за формирането на 44-и и 47-и полкове въ Ардино и Крумовградъ, заедно съ които той образува 10-а Бѣломорска дивизия.

Приключи се единъ периодъ на дивна слава и тежко наказание. Светинята на полка — полковото знаме, трѣбваше да бѣде запазено на вѣчни времена. На 12-и юний 1938 година, полкътъ получи отъ Н

Бойна история на 10-и Родопски полкъ

гово Величество Царя на българитѣ Борисъ III ново знаме, подѣ което да продължи победния си път.

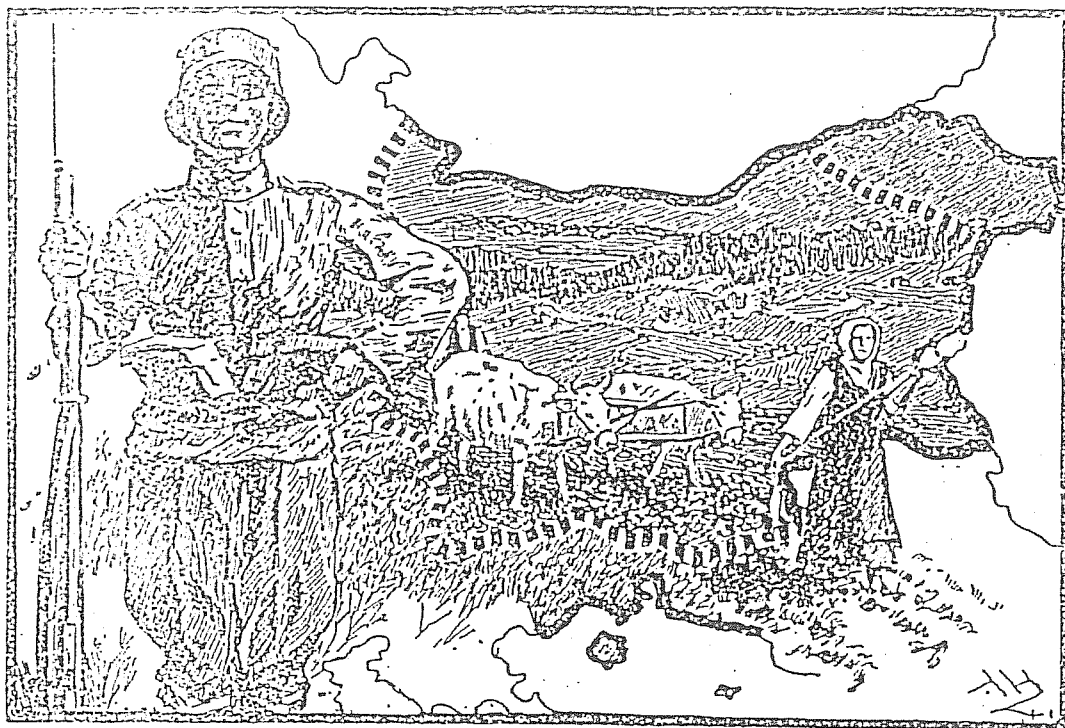
Народитѣ не изковаватъ сѣдбинитѣ въ кратки години и десетилѣтия, а презъ вѣковетѣ. Отъ 1912 до 1918 год. ние прекарахме три тежки войни. Не сполучихме, но видѣхме какво можемъ на бойното поле. На това могатъ да завиждатъ и най-каленитѣ войски на свѣта. Очертахме съ кръвъ границитѣ на българското право, на българското *Отечество*. Обаче дългътъ къмъ Отечеството ние поставяхме само на бойна линия, а той е навсѣкжде: и въ канцеларията на дипломата, и въ тилната служба, и въ училището, и въ работата на всѣки чиновникъ, и въ производството на българската земя и на българскиятъ трудъ. Пътътъ на оржжието е сигуренъ, когато е съпроводенъ отъ добре изпълненъ дългъ въ всичкитѣ области на живота. Къмъ такова съзнание ни водятъ подвизитѣ, които описавме въ тази книга, духътъ на тия, чието име и чиято кръвъ носимъ. *Тѣхната смъртъ подчерта историческото и жизнено право на България и то не закъснѣ да възкрѣсне.*

Подполк. Ив. Константиновъ
к-ръ на 10-и полкъ отъ
13. XI. 1935—17. III. 1938

Полковникъ Г. Шкодревъ
к-ръ на 10 и п. полкъ
отъ 1938—1941

Възкресението

Общият ходъ на европейската политика презъ цѣлото време следъ войната се очертаваше така:

Силитѣ отъ Съглашението устройваха всѣкакви политически съюзи, за да държатъ въ страхъ победенитѣ страни, които пъкъ никога не се отказваха отъ искането да се ревизиратъ доброволно сключенитѣ договори въ Парижъ. За това, голѣмитѣ Западни сили скроиха Малкото Съглашение, съставено отъ Югославия, Чехо-Словакия и Ромъния, съ назначение да потискатъ Унгария и Балканското Съглашение, съставено отъ Югославия, Гърция, Ромъния и Турция, което пъкъ трѣбваше да потиска България. Нагледъ, всичко бѣше отлично наредено. Въ сжщностъ, обаче, въ тия политически съюзи имаше пукнатини. Италия, макаръ и победителка, бѣше недоволна отъ договоритѣ, а Съветската република не искаше да влѣзе въ политическата система на старото Съглашение. На всички заедно, мирътъ имъ бѣше сладъкъ и народитѣ имъ не бѣха духовно готови да запазятъ за поколенията си, чрезъ смъртъ на бойното поле, богатата, които бѣха награбили бацитѣ имъ.

Германия работѣше упорито да достигне по миренъ пътъ ревизията на договоритѣ, но сжщевременно тайно приготвяваше една страшна войска, снабдена съ здрави и силни машини. България искрено се мѣчеше да подобри отношенията си съ съседитѣ и да ги увѣри въ готовността да живѣе въ миръ съ тѣхъ, стига тѣ да се съгласятъ поправятъ, поне отчасти, неправдитѣ на договоритѣ. И дветѣ страни промѣниха вътрешниятъ си политически редъ, като унищожиха партиите и така тѣ можеха вече да водятъ външната си политика въ вътрешни спѣшки.

— 356 —

Въ 1939 година събитията бързо напредваха. Германия, последователно постави въпроситъ за Рурската, Судетската области и Данцикският коридоръ, населени съ нѣмци и крайно необходими за стопанското и народно развитие на държавата имъ. Неотстъпчивостта на Полша докара новата свѣтвна война. Въ три седмици Полша бѣше разгромена по нечуванъ начинъ. Въ по-малко отъ 3 месеца и Франция сполетѣ същата участъ. Западнитѣ държави се мъчеха да вкаратъ и малкитѣ държави въ войната. България нѣмаше защо да се намѣсва въ тѣхна полза и чрезъ мудро водената политика, отъ Негово Величество Царь Борисъ III, не даде на Балканското съглашение да вкара въ борбата срещу старата си съюзница Германия, 100-тѣ си бойни дивизии. Условиата се измениха. Ромѣния схвана цената на българското приятелство и по съветитѣ на силитѣ отъ осьта Римъ — Берлинъ, върна Добруджа на България. Небето надъ България започна да се разведра.

Средиземното море много подпомагаше Англия, въ борбата и срещу Италия. Затова тя поиска отъ Гърция да ѝ отстъпи нѣкои пристанища, за да води по-успѣшно борбата си срещу Англия. Гърция не се съгласи и презъ есента 1940 год. войната между тѣхъ избухна. Условиата въ Албания бѣха трудни и Италия не можеше да вкара въ борбата достатъчно сили. Нуженъ бѣше и другъ фронтъ. Този фронтъ бѣше гърцко-българската граница и България го даде, като пусна германската войска да премине презъ нея. Първоначално, Югославия влѣзе въ пакта на Германия и Италия, но после се отиѣтна и принуди германската армия да воюва и срещу нея. Въ една седмица Югославия бѣше смазана, а следъ други две, свърши се и съ Гърция. Тогава Германия покани България да си заеме земитѣ, които бѣ залѣла съ кръвта на войницитѣ си презъ войната 1915—1918 год.. Това стана презъ месецъ априлъ 1941 година. Правото възкрѣсна!

10-а Бѣломорска дивизия, създадена отъ кадри и на 10-и Родопски полкъ, получи задачата да окупира Бѣломорската областъ. 10-и полкъ разви наново бойното си знаме и премина черната граница, за да спре за трети пътъ при синитѣ води на Бѣлото море, което отъ 22 години гледаше съ болка на сърдцето, отъ върховетѣ на южна Родопа. Нѣщо повече. Слѣдбата поиска щото синоветѣ на единъ отъ най-изстрадалитѣ български полкове, който временно понесе тежки упрѣци, следъ най-велики жертви, да изживѣятъ справедливата отплата на Божествената правда. Единъ отредъ, съставенъ отъ части на 10-и полкъ, една рота отъ 24-и полкъ, артилериисти и моряци, подъ командата на кра на дружина отъ 10-и полкъ подполковникъ Борисъ Христовъ отплува за островъ Тасосъ и установи българската власть. Съ това се затвърдяваше владението на българскитѣ Бѣломорски брѣгъ.

* * *

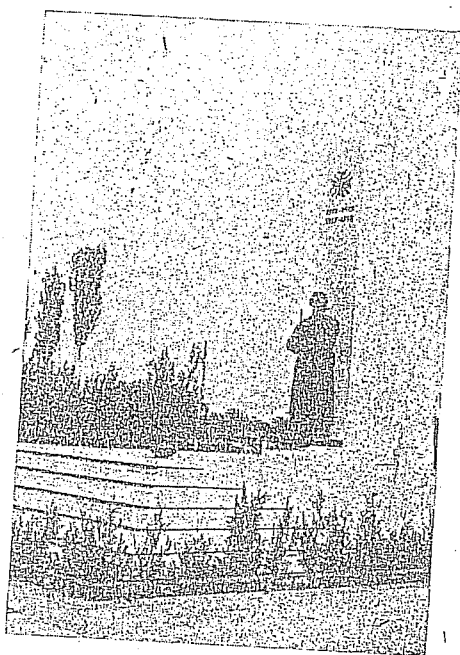
ОБЕДИНЕНА БЪЛГАРИЯ не е подарѣкъ на - случая, а възрѣсна Божествена справедливостъ, за храбро пролѣната кръвъ на български войникъ, въ три кървави войни, водени въ името на една честна и справедлива идея — **СВОБОДА И ОБЕДИНЕНИЕ СЪ ПОРОБЕНИЯ БРАТЪ!** Тази книга посочва кървавия дагъкъ, който 10-и пех. Родопски полкъ даде предъ Олтая на Отецъ-царя, чрезъ смъртта на своитѣ герои. Смъртта на народнитѣ права! Смъртта на бацитѣ, които да по-високо отъ живота, е нѣщо на животъ

за поколенията! 10-о полково окръжие може да посочи единъ
цѣль полкъ хора, които сложиха коститѣ си предъ идеала
на Отечеството. Нека тѣхното име и тѣхното дѣло, увѣ-
ковъчено въ тая книга, си намѣри мѣстото предъ домашната
икона на всѣка Родопска къща и нека българската майка по-
сочва на своето дете, наредѣ съ домашния светецъ и името на
героятъ, който умрѣ, за да живѣе съ гордостъ и РОДЪТЪ и
НАРОДЪТЪ!

Съ своятъ примѣръ, бащинтъ-герои завѣщаватъ на своитѣ
синове и дѣлгѣтъ да бранятъ родната земя, както тѣхъ —
ЧРЕЗЪ БОЙ, ОТВЪДЪ ПРЕДЕЛИТЪ НА РОДНАТА ДЪРЖАВА.

Паметникътъ въ Хасково за освободителнитѣ войни

Паметникътъ за падналитѣ въ войнитѣ въ Борисовградъ

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
Предговоръ	9
Маршъ на 10-и Родопски полкъ	14
Освобождението	
Създаване българска войска	17
Съединението	18
10-а Хасковска дружина	20
3-а Хасковска дружина въ Сръбско-българската война	
Обявяване на войната	25
Въоръжени сили и мобилизация	25
Плановетъ на странитъ	26
На западъ!	27
Къмъ Сливница	29
Преследване къмъ Пиротъ	31
Атаката на Пиротъ	33
Мирътъ съ Сърбия	37
Следъ съединението	38
Мирниятъ трудъ (1886—1912)	43
10-и п. Родопски полкъ въ Балканската и Междусъюзнишката войни	
Въ надвечерието на Балканската война	44
Причини за войната	45
Мобилизацията	50
Сили и планове на противницитъ	52
Заминаването на полка	54
Обявяване на войната	
Манифестътъ	55
Преминаването на границата	57
Бой при с. Булдуръ-кьой и Кадж-кьой	58
Боятъ при селата Коюнлий и Юрушъ	62
Преминаване на дѣсния брѣгъ на Арда	66
Блокада на Одринската крепостъ	
Заминаване на източния секторъ	67
Битката на гребенитъ Ески кумлукъ и Паче-чаръ	70
Битката на Яверъ паша	76

Примирието	79
Турският излазъ на 27-и януарий	81
Въ очакване атаката на Одринъ	85
Атаката на Одринъ	
Състояние и сили на крепостта	88
Планъ за атаката на Одринъ	90
Овладеване преднитъ позиции	92
Атаката на фортовия поясъ	96
Разширение успѣха около Айджи-Йолу	103
Затишие предъ буря	112

Междусъюзническата война 1913

година

Причини за войната	115
Къмъ Македония	116
Сили и планове на странитъ	117
16-и юний	118
Отстъпление къмъ Осогово	122
Повиенъ	123
Въ Букурещъ	131
Демобилизацията	133

10-и п. Родопски полкъ въ Свѣтовната война

Между Балканската и Свѣтовната войни	
Подготовка на войската	137
Начало на Свѣтовната война	138
1915 година	
Мобилизацията	141
На северозападъ	143
Сили и планове на странитъ	146
Обявяване на войната	
Манифестътъ	148
Настѣпление презъ границата за Тимокъ	149
Напредъ къмъ Тимокъ	152
Минаване на Тимокъ	156
Отъ Тимокъ къмъ Кръстатецъ	161
Къмъ Нишъ	164
Следъ Нишъ	173
Боятъ при Босфатъ	174
Преследване къмъ Косово поле	179
Въ Македония	180

1916 година

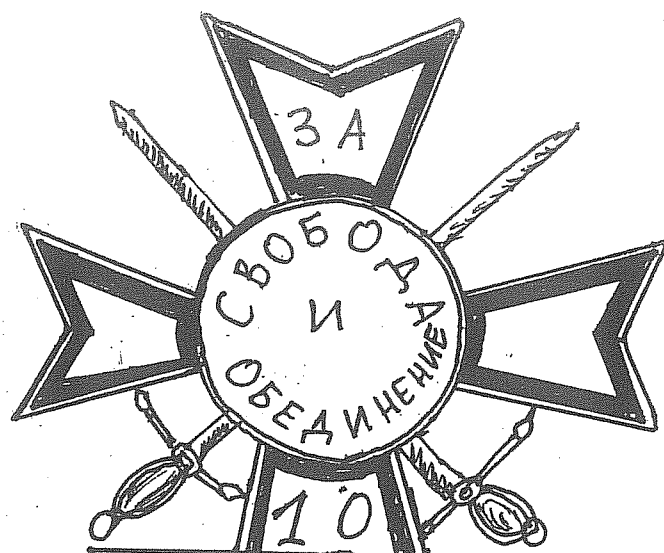
Чеганската операция	
Общото положение	185
Сили и задачи на противникитъ	187
„Босата атака“	190
Боятъ при Бигла	193
При Баница и Малка Нидже	195
Пжтеле	на
Св. Спиридонъ	тъта
Групова отбрана	итъ, които
	на животъ

35
70

9177

ДОДОПСКИ ПОЛКЪ		
1912-18. 1915-18.		
Ил. Борисово 1	Стояново 1	Ладарово 1
Константиново 2	Ботевско 2	Самуилово 2
Хасавасъ 2	Православенъ 2	Крушево 2
Пройна 3	Подкрелъ 4	Сърница 4
Нозлецъ 4	Войводово 5	Ил. Александрово 5
Зетъво 5	Каменецъ 6	Мандра 6
Орлово 7	Габровско 6	Царско-село 7
Дорисовградъ 8	Тополово 7	Вилица 8
Леново 8	М.Изворъ 8	Жалъ-Бръ 6
Вълчарево 9	Стойково 9	Болярско 9
Конудъ 10	Райковски 10	Кирилово 10
Тракиецъ 11	Бръстово 11	Сусамъ 12
Върбица 12	Тънково 11	Стамболово 13
Попово 13	Любеново 13	Черногорово 14
Надежда 14	Старо село 15	Воденъ 15
Каснаково 15	Крепостъ 15	Сираково 15
Крумъ 15	Караджалово 15	Драгойново 18
Криво-поле 18	Буково 17	Преславъ 20
Узунджово 20	Динево 20	Езерово 20
Бодрово 22	Пчеларево 21	Бѣла рѣка 21
Добричъ 24	Малево 24	Гарваново 25
Новаково 33	Ябълково 34	Татарово 32
Дъл.Изворъ 48	Бръгово 40	Деевъ 40
Горс.Изворъ 44	Хасково 160	Казънлъшко 95
Харманлъйска, Асенов-градска, Ст. Загорска и др. 140		

РОДОПСКИ ПОЛК

1912 - 13 г. 1915 - 18 г.

Кн. БОРИСОВО 1	СТОИЛКОВО 1	ПЛОДОВИТОВО 1
----------------	-------------	---------------

КОНСТАНТИНОВО 2	Д. БОТЕВО 2	СПАХИЕВО 2	КНИЖОВНИКЪ 2
-----------------	-------------	------------	--------------

ХАСОБАСЪ 2	ПРАВОСЛАВЕЦЪ 2	КРУШЕВО 2
------------	----------------	-----------

ПРОЙКА 3	ПОДКРЕПА 4	СОФИЦА 4	КОЗНЕЦЪ 4
----------	------------	----------	-----------

ВОЙВОДОВО 5	Кн. АЛЕКСАНДРОВО 5	ЗЕТЬОВО 5
-------------	--------------------	-----------

КАМЕНЕЦЪ 6	КАНДРА 6	ОРЛОВО 7	ПАТРОВСКО 6
------------	----------	----------	-------------

ЦАРСКО СЕЛО 7	БОРИСОВГРАДЪ 8	ТОПОЛОВО 7
---------------	----------------	------------

ВИНИЦА 8	ЛЕНОВО 8	М. ИЗВОРЪ 8	ЖАЛЪТЪ БРЯГЪ 8
----------	----------	-------------	----------------

ВЪЗГЛАРЕВО 9	СТОЙКОВО 9	БОЛЯРОВО 9
--------------	------------	------------

КОКУШЪ 10	РАКОВСКИ 10	КИРИЛОВО 10
-----------	-------------	-------------

ТРАКИЕЦЪ 11	БРЪСТОВО 11
-------------	-------------

СУСАМЪ 12	ВЪРБИЦА 12	ТЪНКОВО 11
-----------	------------	------------

ГАМБОЛОВО 13	ПОПОВО 13	ЛЮБЕНОВО 13
--------------	-----------	-------------

ЧЕРНОГОРОВО 14	НАДЕЖДА 14
----------------	------------

СТАРО СЕЛО 13	ВОДЕНЪ 15	КАСНАКОВО 15
---------------	-----------	--------------

КРЕПОСТЪ 15	СИРАКОВО 15	КРУМЪ 15	КАРАДЖАЛОВО 15
-------------	-------------	----------	----------------

ДРАГОЙНОВО 18	КРИВО-ПОЛЕ 18	БУКОВО 17
---------------	---------------	-----------

ПРЕСЛАВ 20	УЗУНАЖОВО 20	ДИНЕВО 20	ЕЗЕРОВО 20
------------	--------------	-----------	------------

БОДРОВО 22	ПЧЕЛАРЕВО 21	БЪЛА РЪКА 21
------------	--------------	--------------

ДОБРИЦЪ 24	МАЛЕВО 24	ГАРВАНОВО 25
------------	-----------	--------------

НОВАКОВО 33	ЯБЪЛКОВО 34	ТАТАРЕВО 32
-------------	-------------	-------------

ДЪЛ. ИЗВОРЪ 48	БРЪГОВО 40	ДЕБЪРЪ 40	ЮРСКИ ИЗВОРЪ 44
----------------	------------	-----------	-----------------

ХАРНАКАЙСКА, АСЕНОВГРАДСКА СТ. ЗАГОРСКА И ДР. 140	ХАСКОВО 160	КАЗЪНАЪШКО 95
--	-------------	---------------